00044397

NOT TO BE ISSUED
OUT OF THE LIBRARY.

THE
ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY
Town Hall, Bombay

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 18 July, 2018

Department of Public Instruction, Bombay.

KÂDAMBARÎ,

BY

BÂNA AND HIS SON.

EDITED BY

PETER PETERSON, B.A., BALL. COLL., OXON.;
M.A., D.Sc., EDIN.;
ELPHINSTONE PROFESSOR OF SANSKRIT, BOMBAY.

PART II.

44397

INTRODUCTION AND NOTES.

THIRD EDITION.

Registered under Act XXV. of 1867.

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

Bombay:
GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT.

1899.

(All rights reserved.)

BOMBAY SANSKRIT SERIES No. XXIV.

00044397

[illegible] born, my mother passing at the moment to the other [illegible] account of severe pains of labour. My father controlled his [illegible] and was both father and mother to me, until one [illegible] I heard the noise of hunting, and crouching besides my [illegible] in the vain hope that he could protect me, saw the forest [illegible] in wild confusion, followed close by a troop of Śabara men, [illegible] king, Mâtangaka, at their head. This prince's name I [illegible] afterwards. They rested and refreshed themselves at the foot [illegible] and so passed us without doing us hurt. But one old [illegible] of villainous aspect, had marked how the śâlmalî tree was [illegible] of countless birds. Staying behind his comrades, he slowly [illegible] tree, and wringing the necks of the young birds he found [illegible] threw them on the ground. My father who might have [illegible] himself by flight, perished in the vain attempt to shelter me [illegible] wings from one who was a second God of Death: and [illegible] his corpse to the ground. There, since it was not [illegible] that I should die. I fell on a heap of dry leaves, and, [illegible] leaving my father's body, I took refuge in the roots of a tamâla tree [illegible] that ruffian descended to the ground. He came down, gathered up his prey, and went his way. And now my terror was succeeded by a mighty thirst. Slowly and painfully I made for the lake, which stumbling as I did at every step, I should never have reached, but that help was at hand.—(pp. 18—36.)

[illegible] that very moment Hârita, the son of Jâbâli, a great sage who dwelt in the neighbouring hermitage, came past on his way to bathe in the lake. He saw me, had compassion on me, and bade his companions take me down to the shore of the lake. With his own hand he forced a few drops of water into my mouth, and so brought life back to me. And when Hârita had bathed, and duly worshipped the setting sun, he bore me to the peaceful hermitage which was his home. There we found the holy Jâbâli sitting, with his attendant disciples, at the foot of a red aśoka tree. And, as I paused on the holy peace that seemed to reign in the hearts even of insensate beings in this happy hermitage, Hârita, first embracing the feet of his father, sat himself down at some [illegible] distance. And all these sages turned their eyes on me. But [illegible] Hârita told how and where he had found me, the

holy Jâbâli hearing their talk, turned round, and looking at me with a glance that seemed of itself to wash me clean, was like a man who slowly and with an effort recognizes something he has known before. At last he spoke, and said: "This one, too, is reaping the fruit of his own misconduct." For so great is the power of penance in that holy man that, with an eye divine, he takes ken of past, present, and to come, and surveys the world as if it were in the hollow of his hand. And all, amazed, besought him to say what these words might mean. But he, knowing that the tale was long, bade them mark how the day was now far spent, and sent them away to their evening devotions. Me, too, he bade them care for, promising that I should remember all I had then forgotten, when he should unfold the story of my former life. And when all was done, and the sage again gathered round him, this he spoke:—(pp. 36—49.)

Jâbâli (as reported by the Parrot) speaks.

In the city Ujjayini there reigned a king, called Târâpîda. The yoke of his kingdom he laid on his minister, Śukanâsa, who bore it lightly, and devoted himself to those manly exercises and pleasures, which—otherwise a disgrace to a king—are an ornament to him who has satisfied his subjects and fulfilled the duty of protecting the whole earth. But one thing was wanting to Târâpîda's happiness. He had no son. Surrounded as he was by thousands of princes, he felt himself alone: having eyes he knew himself to be blind: though on him the whole world rested, there was none on whom he himself could rest.

The name of Târâpîda's queen was Vilâsavatî. One day going to visit his queen, he found her lying on her couch with all the marks of great and recent sorrow. To his eager and loving inquiries as to the cause of her distress, she herself could give no answer, but her favourite attendant Makarikâ told how Vilâsavatî had long been mourning her barrenness, so that it was with difficulty that her attendance could persuade her to go about her daily tasks, and how that very day, going out to worship Mahâkâla on the fourteenth day of the month, she had heard the priests in the temple recite the terrible words in the Mahâbhârata which declare that [illegible] is no heaven for the childless, that a son alone can save the soul fro[illegible]

The king was silent for a little space: then he bade Vilâsavatî consider that all things that happen to a man are fated, being nothing more than the natural results of his past life. Nevertheless let her, remembering how prayer had been answered, be instant in her supplications and services. Then, after some natural expressions of his own regret, he bade her establish her soul in firmness and righteousness, remembering that fearless virtue bringeth boundless gain, and, with his own hand wiping the tears from her eyes, he comforted her as best he might.—(pp. 50—65.)

And so time passed away, till once that the king dreamed a dream in the early morning. He thought he saw the full-orbed moon (Chandra) entering into the body of Vilâsavatî as she lay asleep on the terrace of the palace. Rising, he sent for Śukanâsa, and told his dream. When, oh wonder! it appeared that Śukanâsa, too, had dreamed a dream, in which he saw a Brahmin, of wondrous mien, clothed all in white, laying a lotus (puṇḍarîka) in the lap of his wife, Manoramâ. Śukanâsa knew that in dreams "coming events cast their shadows before," and knew, also, that dreams seen in the early morning never deceived. And so they two went and cheered Vilâsavatî with the glad tidings.

Not many days after Vilâsavatî, by the mercy of God, conceived, and, day by day, was less unable to conceal her state from her curious waiting women, the chief of whom, by name Kulavardhanâ, one day sought out the king as he sat in confidential talk with Śukanâsa, surrounded by his attendant vassals, and whispered into his ear the discovery she had made. The king's eye, sparkling with joy, fell on Śukanâsa, who at once knew that the dream had come true. But the king, hardly believing that such happiness could be his, dismissed his court, and rewarding Kulavardhanâ with rich presents, went with Śukanâsa to visit Vilâsavatî. "My queen," he said, Śukanâsa wishes to know whether what Kulavardhanâ has said be true." And, when the queen would not answer, Târâpîḍa jested with her on the numerous signs she bore in her own person to confound her; even so could he hold his peace. But Śukanâsa bade him not distress his queen, and went to his own house. And the king stayed that night with Vilâsavatî.

And "when the time of the delivery was fully come," Vilâsavatî, whose every wish had been carefully attended to, brought forth a son. And the city rejoiced from the king down to the cowherd. About the same time Manoramâ bore a son to Śukanâsa. The name chosen for the king's son was Chandrâpîda, after the dream; and Śukanâsa, consulting the king's pleasure, called his son Vaiśampâyana. And so the childhood of Chandrâpîda passed away.

But, when he grew up to be a lad, the king had built for him a hall of learning, outside the city, where he confined him, like a young lion in a cage, with Vaiśampâyana, and masters of every art. And daily did Vilâsavatî and Târâpîda, with a small retinue, visit the college to inquire into the progress of their son.—(pp. 65—77.)

All these pains were not thrown away. Chandrâpîda excelled in every art and manly exercise. Nor was Vaiśampâyana far behind his friend. And they two were joined in the closest bonds of friendship. Neither could be for a moment without the other. Vaiśampâyana followed Chandrâpîda's every step as the day follows the sun.—(pp. 65—77.)

At last, one day, when ten years were gone, and Chandrâpîda was now sixteen years old, Târâpîda called to him the chief of his army, Balâhaka by name, and bade him take with him a company of horse, and bring home the prince. And with Balâhaka he sent, for Chandrâpîda's use, a wondrous horse, born from no mortal mother, but sprung straight from the sea, which he himself had got as tribute from the king of the Pârasikas. Its name was Indrâyudha, and when Chandrâpîda saw it, he felt in his heart that this was no common steed, but concealed, under the form of a horse, some divine being enduring a curse. And he feared to mount it. But Indrâyudha, as if he knew what was in Chandrâpîda's heart, looked at the prince, beat the ground with right forefoot, and uttered gentle neighs. And Chandrâpîda, taking courage, mounted. Through streets crowded with admiring men and love-struck jesting women, he passed to the palace where his father sat in audience; and when his father saw Chandrâpîda bending low at the far end of the hall, he raised him in his seat and stretched out his arms, and, calling his son eagerly to him, embraced him. Vaiśampâyana, too, the king embraced, as if he had been his own son. And Chandrâpîda refused the seat offered him near his father's throne, but sat down on the ground. Vaiśam-

payana sitting a little way off. Then, when they had remained there a little space, Târâpîda dismissed them, bidding them go and cheer the hearts of Vilâsavatî and the other queens. When he had received his mother's embrace, Chandrâpîḍa went to see Śukanâsa, and thence passed to the place destined for himself, where, having first provided that Indrâyudha's stall should be near his own sleeping apartments, he bathed and ate, and so that eventful day wore to its end. Next morning Chandrâpîḍa was up betimes to the hunt. Returning at mid-day, he rested, dined with his attendant princes, himself tended on Indrâyudha, and visited his father. In the morning of the next day the chamberlain, Kailâsa, brought him from the queen a serving girl, whom the queen earnestly recommended to Chandrâpîḍa's favour. She was the daughter of the king of the Kulûtas, and had been taken while yet an infant, when Târâpîḍa stormed the Kulûta capital. Since then Vilâsavatî had brought her up as her own daughter, and now she gave her to Chandrâpîḍa, beseeching him not to regard her as a common attendant, to cherish her as a child, to keep her as he would keep his own soul from wicked men, to look on her as a pupil, to trust her as a friend. And the girl—her name was Pattralekhâ—from that day forward was Chandrâpîḍa's loved and trusted personal attendant.

After the lapse of a few days, Chandrâpîḍa to whom Śukanâsa had in the interval addressed a speech full of wise counsel, was inaugurated as Yuvarâja, and dismissed with a suitable force on a Digvijaya expedition. For three years he wandered over the earth, extending his conquests in all directions to the forests that fringe the circumfluent sea. Beginning in the east, he thus went round the globe as one goes round the image of a god, keeping it ever on his right, till once upon a time he conquered and took the capital, called Suvarṇa, of the Kirâtas, who dwell on Hemakûṭa.—(pp. 77—119.)

One day, while there, he mounted Indrâyudha, and set out to hunt. And, as he roamed through the forest, he chanced to come upon a Kinnara pair who had come down from the hills. They fled at this their first sight of man, and Chandrâpîḍa, eager to see what manner of beings Kinnaras might be, followed in hot pursuit. A few paces of Indrâyudha left him alone, and thinking every moment that the prize was in his hand, Chandrâpîḍa had

travelled fifteen yojanas before he drew rein. Then, marvelling at the folly which had led him on this useless quest, and with much misgiving as to how he was to find his way back, he turned his horse's head, and set out on his return journey to his camp. He soon, however, became aware that, both for Indrâyudha and for himself, some little rest was desirable: and his attention being at the moment caught by a buffalo track which, he judged, led to water, he followed it, and came out on the banks of the beautiful lake Achchhoda, at the sight of which he felt that his labour had not been thrown away.

He had rested there and refreshed himself and his horse, and was now minded to go, when he heard, coming from the northern bank of the lake, a strain of unearthly melody, mingling with the sound of a lute. Indrâyudha had heard it even before himself, and stood listening with ears erect, as if wondering whence this song in a desert place should be. Chandrâpida looked in the direction of the voice, but could see nothing. Only the song continued without a break, and Chandrâpida saddled Indrâyudha, and, preceded by the forest deer, themselves attracted by the song, he made for the northern shore of the lake. There he found an empty temple of Śiva, with an image of the four-faced god, and bending low before the image, a maiden, wondrous white, from whom the song was proceeding. He sprung down from his horse, and gazed upon her motionless till the song should cease. Then, when the song was over and the lute was still, the maiden rose, and after doing due obeisance to the image of the god, turned to Chandrâpida and bade him welcome. And leading him to her hermitage, she spread out her simple fare, to which the senseless trees contributed, dropping of their own accord their fruit into the begging bowl she held up to receive it. And to her Chandrâpida reluctantly told who he was, and how he had come there. When he pressed her in return to tell her story, and why she abode in that desert place, she fell to weeping bitterly. But when Chandrâpida besought her to forget a request that so much pained her, she controlled herself, and bade him hear, if he desired to do, why it was that she had abjured the world.—(pp. 119—136.)

The story of the Maiden found on the shore of the Achchhoda lake.

You have heard of the heavenly nymphs—the Apsarases. There are fourteen families of them; one is that born from the mind of Brahmâ

a second was the offspring of the gods; another came from Fire (Agni); another from Wind (Pavana); another from the nectar (Amrita) when it was churned; another from water; another proceeded from the rays of the sun; another from the rays of the moon; another rose up out of the ground; another came forth out of the lightning-flash; another was fashioned by Death (Mrityu); another was made by Love (Makaraketu). But the last two arose in this wise:—Daksha Prajâpati had, among his many daughters, two, called Muni and Arishtâ. They wed with the Gandharvas, and the thirteenth and fourteenth families of the Apsarases were their children, forming two branches of the Gandharvas. Muni bore Chitrasena and fourteen other sons: but the sixteenth, Chitraratha, was above all his brethren. He has obtained rule over all the Gandharva tribes. He dwells in the Kimpurusha Varsha, not far from this Bharata Varsha, on Hemakûta, the great range that divides the two. He made this forest, and called it by his own name, and this lake was dug out by him, and called the Achchhoda lake, and this image of Siva is his.

But Arishtâ bore Tumburu and five other sons. Of these the eldest, Hansa, was put by his cousin, Chitraratha, at the head of the second Gandharva tribe. He too dwells on Hemakûta. He took to wife Gauri, of the race of Apsarases, descended from the moon, and herself as pure and white as the moon's light. And of these two I am the unhappy daughter—they called me Mahâśvetâ, so white was I. And I grew up the darling of the palace, till step by step, as the honey month comes to spring, and the fresh leaves to the honey month, and the flowers to the fresh leaves, and the bees to the flowers, youth came to me.

One day that I had come to this lake to bathe, and was wandering about in the grove with my maidens, I was drawn by an odour, like that of no earthly flower, to a part of the grove, where I saw a young muni of wondrous beauty, who wore, as his ear-ornament, the flower whose odour had drawn me near him. And when I saw him, love subdued me to him as the flower-time subdues the bee. But my heart was heavy with the thought that sages are beyond the power of love, and I was minded to turn and flee from the place before he should have

noticed me. But, alas, love and my evil doom would have their way! He saw me, as I bent low in reverence before a figure that seemed to me divine, and, in the eyes of wonder he turned on me, I saw written, as with letters, the love at first sight he too felt. When I found power to move, I approached a second ascetic youth, his attendant, who was following him at some little distance gathering flowers, and asked him who this youth was, and what might be the wondrous flower he wore in his ear. He smiled at my foolish eagerness, but told me his friend's story. Lakshmí herself saw one day the great sage Svetaketu as he bathed in the Mandákiní stream; and, seeing, desired his beauty, and straightway, without other intercourse, bore him a son. The youth I admired so much was that son. His mother gave him to Svetaketu, who called him Pundarika, from the lotus on which Lakshmí was sitting when she caught sight of Svetaketu. That day being the "Fourteenth" he and his friend had come to worship Siva on Kailása, and on their way the goddess of the Nandana forest herself had given to Pundarika the flower which had so raised my curiosity. At first he would not wear it; but she persuaded him.

As we talked, Pundarika approached us, and taking the flower from his ear, fixed it in mine. I felt a tingling in both ears, and he was so confused that without knowing what he was doing, he let fall his rosary. I caught it before it reached the ground, and quickly threw what seemed to me to be his own dear arms round my neck. Just then a servant came from my mother to warn me that the time for returning to the house was at hand, and to bid me retire to bathe. I moved away as unwillingly as an elephant at the first touch of the goad. And, as I did so, that second youth chid his friend and bade him see to it that I took not away with me his heart, as I was taking his rosary. Thus pressed, I gave him my own necklace for his rosary, and he did not perceive the fraud. When I reached home, I mounted the palace terrace, and, gazing in the direction made happy by his presence, gave myself up to this new emotion. While I stood there, my betel-nut bearer, Taralikà, who had gone down to the lake with me, but had lingered behind, came and told me that the youth, of whom I was thinking, had secretly followed her, and after many eager questions with regard to myself, had torn a leaf from a tamála tree that

stood near, squeezed the juice out on a stone, and, using that juice, had, with the point of the nail of his little finger, written on a piece of his barkdress a message, to be given to me. I took the leaf from her hand, and read the cunning words which the young ascetic had found to suggest, without betraying, his love. And evening found me eagerly questioning Taralikâ about all those things. At evening it was told me that one of the ascetic youths we had seen in the wood was at the door. It was Kapinjala, Pundarika's friend: and with much apparent shame and confusion of face, he told me of Pundarika's sad condition. Stealing away from Kapinjala, who with great difficulty found him again, he had laid himself down in a remote corner of the shore of the lake. Kapinjala's taunts could not move him; no appliances Kapinjala was master of could relieve the fever of his friend's love, and in despair he had come to confess the truth to me, and ask my help. His words filled me with a secret joy, but before I could answer, a visit from my mother was announced, and Kapinjala hurriedly departed. My mother, who had heard that I seemed ill, came and went without my understanding anything of what was passing: and I, in talk with Taralikâ gave myself up to divided counsels. Should I, like a base-born maiden, abandon shame, cease to lay hold on firmness, do outrage to my modesty, and despise the tongue of censure? Or should I resist the impulse of a love unsanctioned and unknown by father and mother and all in authority over me? The night, and the moon, and the month of spring, decided the unequal contest. But it was not till Taralikâ implored me to abandon a restraint which might cost me my life that I set out, accompanied only by her, to meet here my love Pundarika.

As I came near the place, I heard sounds of loud lament, and pressing eagerly forward, I could soon distinguish Kapinjala's voice upbraiding Pundarika for his cruelty in leaving his friend to live without him. Distracted by fear, I reached the spot, and there saw the lifeless body of my love Pundarika.—(pp. 136–168.)

Break in Mahâśvetâ's Tale.

But, as she conjured up in memory that dreadful scene, Mahâśvetâ, overcome with emotion, fainted away. Chandrâpîda supported her as

she fell, and fanned her with the corner of her own garment wet as it was with tears; and, when she came to herself, he besought her not to continue a story which caused her so much woe. But she went on as knowing that the remembrance of the thing could in no way be worse than the thing itself. She had survived the knowledge that Pundarika was no more. And there had ensued a wondrous circumstance which was the spark which kept alive the flame of hope in her. That, too, she would tell him of.—(pp. 168—169.)

Mahâsvetâ's Tale is resumed.

I resolved to die, and I bade Taralikâ bring logs for the funeral pyre. But as I uttered the words, I was aware of a divine figure descending from the sky in white raiment, who took up the body of Pundarika, and in a voice deep as a drum, said to me: "My child, Mahâsvetâ, you must live, for you will meet him again."

So saying, he flew up into heaven, and Kapinjalâ followed hard after him. When Kapinjala went, it was as if my love had gone a second time. My sorrow flowed out afresh. And to this day I know not what it is that has befallen me, and whether I should die or live. Only I have—since Hope is Lord of all—taken the jar, the bark-dress and the rosary of my beloved, turned my back upon the world, and crept a poor suppliant to the feet of Śiva, the lord of the three worlds and the succour of all that want.—(pp. 169—173.)

End of Mahâsvetâ's Tale.

Thus having told her tale, she covered her face with the corner of the white bark-dress she was wearing, and unable longer to control her tears, sobbed aloud. Mahâsvetâ's grace and beauty had made conquest of Chandrâpîḍa before he heard her story, and now he was melted with pity for her. He besought her, however to take comfort, and on no account to dream of putting an end to her life. That is a useless proceeding and a path travelled only by fools. If father, or mother, or friend, or husband be dead, sorrow may kill the survivor; but if it does not, why should he kill himself? That is a selfish shrinking from sorrow, which is of no profit to the dead man. It cannot bring him to life again. It adds nothing to the merit, which is all he has to trust to. It will not help him to heaven; it cannot keep him

from hell. He must go to the place his own deeds have appointed for him: and the guilt of self-slaughter is incurred for nothing. Living, you can help both him and yourself by the customary oblations; dead, you will be of use to neither. And he reminded her of how many of the wives of gods and heroes themselves, such as Rati, and Prithâ, and Uttarâ and Duhsalâ and others, had survived the death of those dearest to them. Besides, had she not in the voice from heaven a sure ground of hope that Pundarika and she would meet again?

As they thus talked, the sun himself bent low, as if in sorrow at the tale. Night came on, and Mahâśvetâ, after worship duly done, lay down on her couch of bark. Chandrâpîda, too, spread for himself a bed of leaves and lay down, much marvelling at the power of love. Unable to sleep, he was minded of that Taralikâ of whom Mahâśvetâ had spoken as her companion, and, coming to the holy maiden, he asked why Taralikâ had deserted her. "You remember," said Mahâśvetâ, "the race of the Apsarases, whom I described as sprung from the Moon? The king of the Gandharvas, Chitraratha married Madirâ from that stock. They have a daughter, called Kâdambarî, who is my dearest friend, and who, to the dismay of her parents, persists in a resolve that she will not marry so long as I am in my present desolate condition. This very morning the sorrowing king and queen sent a chamberlain, by name Kshiroda, to me to entreat me to use my influence with Kâdambarî, and I have sent Taralikâ back with him to give weight to my entreaties to Kadambarî that she should not oppose herself to her father's will."

By this the moon was risen and the night far advanced. Seeing that Mahâśvetâ had fallen asleep, Chandrâpîda turned to his own couch and lay down with many thoughts in his mind of the story he had heard, and of his own absent friends. In the morning Taralikâ appeared, attended by a Gandharva youth, called Keyûraka, and told Mahâśvetâ that Kâdambarî would by no means be turned from her purpose. And after long thought, Mahâśvetâ sent Keyûraka away, bidding him say that she would come herself and do what was fitting. Then turning to Chandrâpîda, she invited him to come with her to Hemakûta, and see all that was to be seen there. On the

morrow he might return. His friendship had already comforted her; and she besought him to stay with her a little yet. Chandrâpîda readily consented, and together they set out for Hemakûṭa.—(pp. 173—182).

When they came there, they went to the princess' own apartments, and passing through a world of women, came upon Kâdambarî as she was pressing Keyûraka with questions about the stranger he had seen with Mahâśvetâ. And when Kâdambarî and Chandrâpîda met face to face, Love entered the heart of the one and Love's own brother the heart of the other. Meanwhile Mahâśvetâ told Kâdambarî who Chandrâpîda was, and spoke of his great kindness to herself. Water was brought, and Kâdambarî herself rose and washed the feet of Mahâśvetâ, drying them with the end of her garment: while her companion, Madalekhâ, performed that office for Chandrâpîda. Then Kâdambarî, after much pressing, stretched out her hand to give Chandrâpîda the betel-nut. And when he stretched out his hand to take it, it seemed as if Kâdambarî were already bestowing her hand on the prince. Hurriedly she drew back her hand when she had given him the betel-nut, and taking another, she gave it to Mahâśvetâ. A quarrel between a starling called Kâlindî and a parrot, by name Parihâsa, who came fluttering through the room, in mutual flight and pursuit, supplied material for a jesting conversation, in which Chandrâpîda took part. Kâdambarî had joined her two pets in marriage; but that morning Kâlindî had come upon Parihâsa engaged in close private talk with Kâdambarî's betel-nut bearer, and since then she had resolutely cast off her husband. Chandrâpîda professed to have, in the outer world, heard all about the loves and jealousies of Kâdambarî's starling and parrot; and he playfully asked why Kâdambarî did not come to the rescue of the poor starling, who might well have died under such a desertion, and protect her against a wretch so base as thus to leave her.

Note.—This incident, unmeaning enough to our ideas, is an instance of that preparation of the mind of the hearer for incidents which are to follow, which is so dear to Hindu writers. Into Chandrâpîda's own mouth is put a condemnation by anticipation of the cruelty he was himself, so fate would have it, to be guilty of: and Kâdambarî, could she have read the future, would have seen in the deserted starling a type of her own condition. Readers of the Vâsavadattâ will remember that in Subandhu's tale the story of the heroine's love for Kandarpaketu is put in the mouth of a śuka who is explaining to a jealous śârikâ the cause of his absence.

As they jested, a chamberlain came in to summon Mahâśvetâ to the king and queen. Rising to go, she asked where Chandrâpîḍa might wait for her; and on Kâdambarî's assuring her that the house and all within it was at her friend's disposal, she bade him go to the pleasure-hill in the garden near Kâdambarî's palace. And Kâdambarî mounted to the terrace, abandoning herself to self-reproaches at the easy conquest this stranger seemed to be making of her maiden heart. Nor could Chandrâpîḍa dismiss from his mind the hopes and fears and wild surmises with which the demeanour of the Gandharva princess had filled him. Mounting, the one to the summit of the pleasure-hill, the other to the terrace of her palace, they, looked at and looking, let the day go past unnoticed. When night came, Chandrâpîḍa was suddenly aware of a celestial whiteness that filled the sky, and much wondering what this might be, he in a little perceived approaching him Madalekhâ, attended by Keyûraka and Taralikâ, who brought him, with many a courteous message, a necklace of pearls from Kâdambarî. The jewel was no common one. Got at the churning of the ocean, it was given by the Lord of Waters to Varuṇa, by him to the king of the Gandharvas, from whom Kâdambarî had it. She besought Chandrâpîḍa to wear it, and to honour it in the wearing, as Vishṇu disdains not to shed a new lustre on the Kaustubha gem. Chandrâpîḍa took the necklace, and had much talk with the messenger concerning Kâdambarî. Then dismissing them, he mounted again his watch tower; and Kâdambarî on her part ascended her palace terrace, and showed, by many a sign, the ascendancy which the God of Love was gaining over her.

The sun went down in a blood-red sky, and darkness hid the lovers from each other's sight. Slowly they descended, Kâdambarî from the terrace, Chandrâpîḍa from the pleasure mound. And now the stars had begun to shine athwart the darkness, and after them the moon, apparent queen, was covering all things with her silver mantle, when Keyûraka announced to Chandrâpîḍa that Kâdambarî was about to visit him. Close on Keyûraka's steps she came, attended by a scanty retinue, with no insignia of her royal birth, a single string of pearls her only ornament, her body stained pure white with sandal-wood-powder, a single flower in her ear, and in garments

all of white. Chandrâpîḍa sprung to meet her, but she, smiling sweetly, sat down on the ground. Rejecting Madalekhâ's entreaty that he would keep his place, Chandrâpîḍa sat down on the ground beside her. Disregarding a further hint from Madalekhâ that he might presume to offer something more than mere courtesy, he answered all Kâdambarî's eager queries concerning Târâpîḍa and Vilâsavatî and Śukanâsa and Ujjayinî and Bharata Varsha, and the world of mortals. And when at last weary of this discourse Kâdambarî called to her Keyûraka and her attendants, and went to her chamber.

In the morning Chandrâpîḍa again visited Kâdambarî, whom he found listening to a recitation from the Mahâbhârata, and, by the mouth of Mahâśvetâ, represented his anxiety to revisit his camp. "Let him go," said Mahâśvetâ. "Is not the affection that has sprung up between you two as independent of place as is that between the lily and the sun?" Kâdambarî gave the permission asked for, and sent some of her own people to escort the prince back to his camp. He found his followers at Mahâśvetâ's hermitage, they having tracked him there by the marks of Indrâyudha's feet.

The night that followed was a sleepless one for Chandrâpîḍa; but in the early morning he was cheered to see Keyûraka approaching his tent. Keyûraka brought him greeting from all at Hemakûṭa, and the necklace of pearls which Chandrâpîḍa, it seemed, had left behind him. Mahâśvetâ too sent a message bidding the prince return, and adding the significant fact that Kâdambarî was ill. Before his people Chandrâpîḍa confined himself to general inquiries as to the health of Kâdambarî and Mahâśvetâ; but, making a pretext of a visit to his stables, in which his visitor alone accompanied him, he pressed Keyûraka to tell him truly in what way Kâdambarî had spent the day of his departure. Keyûraka's description of her love-sick state for the moment dispelled the doubts which were torturing Chandrâpîḍa: and calling out a horse! a horse! he made ready to pay the visit sought for. Placing Vaiśampâyana in charge of the camp, and with Pattralekhâ mounted behind him on Indrâyudha, he made rapidly, with a small band of picked horsemen, for Hemakûṭa. Arriving he was told that he would find Kâdambarî in an arbour on the shore of the lake in the palace garden; and there he saw her endeavouring in

every way to apply some remedy to the fire of love that was consuming her. Keyûraka introduced Pattralekhâ to the princess: and Chandrâpîḍa, with a heart still tossed in uncertainty, made trial of Kâdambarî's disposition to him in a speech of double meaning. To it Kâdambarî herself could find no words of reply; but Madalekhâ answered for her. The reply, however, so subtle had Chandrâpîḍa's own words been, left him in no better case than he had been before, and after a long conversation with Mahâśvetâ, he again took leave. Pattralekhâ he left behind him at the request of Kâdambarî.—(pp. 182—221.)

On his return to the camp, Chandrâpîḍa found that the messenger had come with a letter from Târâpîḍa, in which the king complained of his protracted absence, and ordered him to set out on his return so soon as the letter should reach him. Vaiśampâyana also had received a similar message from Śukanâsa.[1] Not stopping even to dismount, Chandrâpîḍa gave the signal for departure. But first he enjoined Meghanâda to wait at the hermitage for the arrival of Pattralekhâ, and charged him with a message for Kâdambarî, to be entrusted to Keyûraka, who would, Chandrâpîḍa deemed, probably escort Pattralekhâ when Kâdambarî sent her away. Then Chandrâpîḍa, leaving Vaiśampâyana in command of his camp, with orders to follow him slowly, set out for Ujjayinî.

His unexpected arrival there gave great joy to all; but to Chandrâpîḍa himself it seemed as if his palace, the city, nay, the great globe itself, were empty without Kâdambarî. He could only sit down and wait, as best he might, the arrival of Meghanâda and Pattralekhâ.

In a few days they came: and Chandrâpîḍa's first care was to take Pattralekhâ apart, and put close questions to her with regard to her stay in the palace. In the middle of Pattralekhâ's description of how Kâdambarî to her unburdened her love-sick heart, and of her own earnest entreaties to be allowed to go and fetch Chandrâpîḍa, Bâṇa's tale comes to an abrupt conclusion.—(pp. 221—237.)

[1] *Note.*—On the way he visited a shrine of Durgâ in the keeping of a Dravida ascetic, whose uncouth ways gave him much amusement. The incident, though related at great length, is rather more irrelevant than any of the other excrescences that disfigure the book, and need not be more than referred to here.

The Story continued.

The continuation of Kâdambarî by the author's son begins without a break in the middle of Pattralekhâ's account of the heroine's despairing lament. Kâdambarî does not believe that Chandrâpîḍa can be induced to come: she fears that, were he with her, he would be less considerate than his image in her heart: and she has vowed a vow to Mahâśvetâ, who in vain dissuaded her from such a rash insult to the God of Love, that she will not give her hand in marriage while her friend's distress continues.

"Musing on the marvellous power of love," Pattralekhâ continues, "I besought her to control herself, and again declared that I would bring you. Reviving at the sound of your name, she called her attendants and dismissed me, saying: 'Pattralekhâ, I do not wish you to go. I know not how I shall live without you. Nevertheless, if this be your wish, do according to your desire.'"

Chandrâpîḍa was answered: but Pattralekhâ, with down-turned head, added her earnest entreaty that her lord would treat the ill-starred Kâdambarî with more consideration than he had yet shown her. Chandrâpîḍa, with whom all doubt was now over, was feebly defending himself on the plea that Kâdambarî or her maidens should have been more explicit, when a door-keeper entered with a message from Vilâsavatî, who had heard of Pattralekhâ's arrival, and desired to see her. At the same time she sent loving reproach to her son for having failed to visit her for some little time. Stifling the reflections raised by this message as to the strait he was in between his duty to his parents and his love, Chandrâpîḍa went with Pattralekhâ to his mother's place, and there spent that day. Night brought him no rest. Day and night he was tormented with the pain of separation, keen distress on Kâdambarî's account, and utter perplexity as to how he could arrange to leave Ujjayinî.

Matters being in this state, one day that he had left the city and was wandering along the banks of the Siprâ, he saw on the opposite bank a troop of horsemen, the foremost of whom he judged to be Keyûraka. So it proved to be: and Chandrâpîḍa with difficulty getting through, in a mechanical way, the rest of that day, as soon

s he could contrive to be alone with Pattralekhâ and Keyûraka, ade the latter say what message he brought from Kâdambarî and Mahâśvetâ. But he brought no message: only a description of Kâdambarî's grief at the tidings (taken to her by Keyûraka when he returned from having escorted Pattralekhâ back to the camp) of Chandrâpîḍa's departure for Ujjayinî—a description which proved so harrowing that Chandrâpîḍa fainted away. And when he came to himself, amidst regrets that he had been so blind, and fears that it was now too late, and misgivings as to how he should contrive to get away, he resolved to return to Kâdambarî. But all that night he was tormented with the anxieties of his position.—(pp. 239—262.)

In the morning he heard a rumour that the camp had come as far as Daśapura. Catching at the thought of consulting Vaiśampâyana, and disregarding Keyûraka's earnest prayer that he would make no delay, but set out at once, he sent for Meghanâda and bade him escort Keyûraka and Pattralekhâ to the place whither Keyûraka had previously brought Pattralekhâ from Kâdambarî. By the mouth of Keyûraka he besought Kâdambarî to do nothing rash: and Pattralekhâ he sent as an earnest of his own fixed intention to follow. At the same time he gave Pattralekhâ a loving message for Kâdambarî, and comforted Pattralekhâ herself in the sorrow she left at this separation from her master. When they had gone, Chandrâpîḍa, following them with his mind, went to his father's palace to ask leave to go to meet Vaiśampâyana. There, to his glad surprise, his father broached the subject nearest to his own heart, declaring that the time had come when Chandrâpîḍa should marry. Glad at heart, and believing that nothing but Vaiśampâyana's arrival now stood between him and his dearest wish, Chandrâpîḍa spent that day. And when night fell, he set out in the light of a full moon to go to meet the camp. On the way he bethought him, as a merry trick, of taking his friend unawares. Covering his head, he rode into the camp, and asked, as he swept by the tents without stopping, in what direction a stranger should look for Vaiśampâyana's tent. But the only answer he got was from weeping women, exclaiming, "Good sir, why do you talk thus idly? How should Vaiśampâyana be here?" Smit with dismay,

he rode wildly on, more than half unconscious, till he reached the middle of the camp. By this time a great crowd, recognizing Indrâyudha, had gathered: and the chief men in the camp besought the prince to dismount, and, under the shade of a neighbouring tree, hear the story they had to tell, assuring him, in the meantime, that his friend was not, as he feared, dead.

Their story was briefly this. In obedience to Chandrâpîḍa's orders that he should not distress the army by a forced march home, Vaiśampâyana halted for one day at the place where Chandrâpîḍa had taken leave of him. Early in the morning of the next day he gave the signal to break up the camp and set forth. "But first mindful of the sanctity of the Achchhoda lake, and bethinking himself that none of us would even in our dreams ever see that heavenly region again, he invited us to come and bathe with him there as a fitting beginning to our journey. As we strolled on foot along the shores of the lake, we became aware of a strange change which had passed over Vaiśampâyana. He stood voiceless and motionless before a certain arbour there, like one who has caught sudden sight of a brother, or son, or friend, long absent, until losing all control over his limbs, he sank down and wept bitterly, while in his set face we fancied we saw the rising remembrance of things long gone by. He seemed like one seeking what was lost. To all our entreaties to rise and come away he remained obdurate, and at last we left him there at his own earnest entreaty. He swore by your name that if he could have averted the grief this must cause you and the king and the queen, and Śukanâsa and Manoramâ, he would have done so; but a power, not his own, restrained him. He could not leave that place and live."

Chandrâpîḍa, on hearing this strange story, was lost in painful surmises as to the causes which could have prompted such an absolute and wholly premature abandonment of all worldly ties on the part of Vaiśampâyana. But in the midst of his distress, he was glad to think that there could now be no question of refusing him leave to revisit the country of the Gandharvas. He must get leave to go in search of Vaiśampâyana. He would find his friend, and accompanied by

him, again visit his love. Vaiśampâyana's unexplained desertion was in the meantime distressing; but where Vaiśampâyana was, there was Kâdambarî also.

Under the influence of these mixed emotions, Chandrâpîḍa slowly re-entered the city, which he found already agitated by rumours of the strange hap which had befallen his friend. As he dismounted at the door of the palace, he was informed that Târâpîḍa, with his queen, had gone to visit the minister. He followed: and as he entered the house, was well-nigh unmanned to listen to Manoramâ's loud lament for her son. Summoning up his courage, he entered and sat down, not daring to approach his father. Târâpiḍa, who saw him enter, had time to utter a few mournful sentences, hinting at fault in his own son as the only possible explanation of such conduct on the part of Vaiśampâyana, when Śukanâsa, his face darkened with mingled sorrow and anger, as when lightning tells of the quick approach of the rains, protested against such injustice to Chandrâpîḍa. The moon might be hot and fire cold, the sun darkness and night day, but no fault could be in Chandrâpîḍa. The blame was with that disposition, fickle as the wind, which had led his son into a crime of ingratitude and desertion, for which no language of reprobation was adequate to describe. Vaiśampâyana was one of those worms, begotten of the body, which nature sometimes produces. He had proved a baneful plague, a poisonous snake, a destructive portent. Let the king waste no thought on such a monster, but repair the injustice he had but now done to Chandrâpîḍa.

The king modestly dissented from this way of looking at what had happened. To offer suggestions to the Brâhmin was, he felt, as if he should attempt to light up a fire with a farthing candle, or kindle the sun by means of the daylight, or cool nectar with lumps of ice, or fill the sea with rain. Nevertheless, he could not but sorrowfully reflect on the change that might have passed over his once virtuous son. In this moving world is there any one who can pass unchanged through the fatal period of youth? And what reason was there to suppose that a change in Vaiśampâyana, and not in Chandrâpîḍa, had led to this disaster? After all they knew no more than that

Vaiśampâyana had remained by the lake Achchhoda. Let him be brought back: it would be time then to consider where the fault lay.

And now Chandrâpîḍa tearfully besought Śukanâsa to obtain for him, from his father, an order to go in search of Vaiśampâyana, as the only atonement the Brâhmin could prescribe for the fault he had committed in incurring the displeasure of his father. This Śukanâsa did: and the king musing a little, and considering that there was no other way to bring Vaiśampâyana home, and that Vilâsavatî could not but consent to her son's going on such weighty cause, gave the required permission, and after embracing his son and bidding the minister see to it that the astrologers duly found a lucky day for an expedition which would lead the prince so far, passed to his own house. But Chandrâpîḍa, after taking leave of his mother, called the astrologers to him, and ordered them in secret thus: "You are about to be consulted by my father or the minister Śukanâsa. Frame your answer so that there need be no delay in my setting forth." To which they replied: "As the stars stand you ought not to go. But when royal business is in hand, the will of a prince is time. In such a case, we need not inquire closely into the days. Time depends on the king." Whereupon Chandrâpîḍa bade them say that the morrow would be a suitable day. This they promised to do: and soon after returned to say that all things had been done as Chandrâpîḍa desired and that his expedition was to set forth on the morning of the next day. So, not without difficulty Chandrâpîḍa wore through another night in Ujjayinî.

In the morning his mother performed for him the usual auspicious ceremonies, and sorrowfully bade him adieu, first taking a pledge that he would, this time, make no delay, but go straight to his friend and return with him at once. And when his mother had released him, he passed to his father's palace, where Târâpîḍa bade him take not too much to heart his father's fears with regard to him, bewailed his evil fortune in that, at the moment when he wished to see his son married and crowned king in his stead, it had become necessary to part with him, and exhorted Chandrâpîḍa to do the work to which he had addressed himself as expeditiously as might be. Then followed

a farewell visit to Śukanâsa and Manoramâ, and Chandrâpîḍa was at last free to gallop out of the town. He made no halt at the camp which had been prepared for him on the banks of the Siprâ, but rode for a space of about three gavyûtis without drawing reins. Spending the night in a place where water and fodder were good, he started again next morning before daybreak: and from there he rode day and night, reckless of hunger, thirst, heat or weariness, with no thought but of Kâdambarî, until he was overtaken by the burst of the rains, when he must needs travel only by day.—(pp. 262—304.)

When he had done well-nigh two-thirds of his journey, he saw Meghanâda returning. Pattralekhâ and Keyûraka, despairing, when the rains came, of Chandrâpîḍa being able to overtake them as he had promised, had sent him back. He had not been as far as the Achchhoda lake. Sad at heart, Chandrâpîḍa rode on, and now approached the Achchhoda lake. Fearing that shame might induce his friend to flee from him, he posted his men in guard over the four sides of the lake, and advanced alone on horseback. But nowhere could he find any trace of Vaiśampâyana. Perplexed as to what course he should follow, and distracted with the thought of all that might be involved in this delay to Kâdambarî as well as to himself, he resolved to go to Mahâśvetâ's hermitage in search of news. He found the holy maid seated at the door of her cave, supported by Taralikâ, and weeping bitterly. To his eager inquiry as to whether it was to gather that some great evil had befallen Kâdambarî, Taralikâ answered not a whit, only she sat gazing in the face of her weeping mistress.

At last, in a voice broken with emotion, Mahâśvetâ spoke: "Prince, why should Taralikâ take my place. I am that Mahâśvetâ who found a tongue for her previous woe. Listen to this new one. When I heard from Keyûraka that you had left Hemakûṭa, I came back here to practise renewed and severer austerities. And here I saw a young Brâhmin much resembling you, who looked as if the soul had gone out of him, and was ever, with trembling lips and eyes full of tears, gazing all about him, with an empty look, as if in search of something he had lost. When he saw me, a great change came over

him. I had never seen him before: yet it was as if he recognized me. Eagerly he ran to meet me, and said: 'Fair lady, only such deeds as answer to one's birth, or age, or form can escape censure in this world. Why, with such pains, do you follow the example of perverse fate and join things which nature had sundered, wasting a body tender as a flower in penance? Such toil, endured with a view to future happiness, fits well enough him who has enjoyed the good things of this life, and is now old and ugly. But not beauty like yours. Your pain distresses me. If such as you show themselves averse to the pleasures of sense, then love, indeed, bears his bow in vain, the moon climbs the heaven to no purpose, lotuses may cease to bloom, useless is the coming of the spring, of no avail the forests, the moonlight i an idle thing, river-banks and the Malaya wind have lost their charm

"Then I, whose heart had, since I knew Puṇḍarîka, been detache from all worldly things, hurriedly went elsewhere without so much a asking the youth who he was. And I charged Taralikâ to keep hi away from me, telling her that I knew some great evil would happe if he disregarded my wish in the matter. So some days went past until one night, as I lay sleepless, I saw him stealing towards m and thought bitterly to myself how, if he but laid a hand on me, must needs kill myself, and so lose the fruit of all my weary waitin for my love Puṇḍarika. But he crept to my side, and said: 'Moon faced one, see how love and the rising moon are banded to slay m I come to you for shelter. Save me, helpless and hapless as I a My life is in your hands. Is it not the duty of ascetics to save tho who fly to them for help? If you do not yield yourself to me, t arrows of the god and the rays of the moon will make an end of me

"Then I cursed that wanton youth, and bade him assume a fo that should better suit his grossness than the human shape he d graced, 'Become a parrot,' I said, and at my word, like a tall t cut at the roots he fell lifeless on the ground. It was only then, fro his weeping attendants, that I learned that he was your friend."

Mahâśvetâ ended, and bent low her head, bedewing the groun with silent tears. The heart of Chandrâpîḍa, as he listened to h story, had grown heavy with the thought that Kâdambarî was lo

o him, and now, like a bud ripe for opening when a bee has stung
, *burst in two. And at that moment,* while Mahâśvetâ, Taralikâ
handrâpîḍa's men, the princes, and even the horse Indrâyudha (who
oked as if he were about to forsake his nature), were mingling their
ments over Chandrâpîḍa's lifeless body, Kâdambarî stepped into
eir midst. She had heard from Pattralekhâ of Chandrâpîḍa's inten
n: and, drawn to him as the tide is to the moon, she had made a
retext of a visit to her friend Mahâśvetâ. And now, and in lover-
e attire, with ornaments and flowers, attended by Keyûraka and
Iadalekhâ, and holding Pattralekhâ by the hand, she came to
eet him who was now a senseless corpse. When she saw him, she
ll face forward towards the ground. Madalekhâ bore her up, so
at she did not fall completely. But Pattralekhâ let go her hand,
d herself fell senseless on the ground. Even after Kâdambarî had
me to herself, she remained in a strange stupor: and when
adalekhâ besought her to give vent to her grief in tears, she
ghed and spoke as follows:—"Foolish girl, how should my heart
eak now, if it did not break before? And why speak to me of
ther, or father, or friend, or servant? These names concern the
ing. But I am about to die, and why should I soil with tears the
dy for whose sake this divine one came here, and for whose sake
has given up his breath? His face is set heavenwards: shall I
fall ill-omened tears? Why do you bid me take thought for my
? Death is life to me now: and life death. If you love me,
pare the funeral pyre." Then, after giving directions for the dis-
al, among her friends and others, of her pet flowers and animals,
threw her arms round Mahâśvetâ, and said, "Dear friend, you
e a hope that enables you to bear from day to day torments worse
n death. With me it is different. Dear friend, farewell." And as she
ke, she sat herself down, and took Chandrâpîḍa's feet in her lap.
was as if the touch of her hands had brought life back to the dead.
r, at the moment, there streamed from the body a great light that
itened all the place, and immediately in the sky a "bodiless" voice
heard, as it were dropping nectar: "Child Mahâśvetâ, again I bid
be of good cheer. Your Puṇḍarîka's body is incorrupt, and
aits in my world the day that will reunite you. And for this body of

Chandrâpida, know that the separation of the soul, which has take
place, is the effect of a curse. Till the curse shall pass away, yo
must guard it as you would guard that of a yogi who had for a tim
changed his body. The fire must not purify it. Water must n
drown it. Nor must you leave it. Preserve it with care till th
happy meeting."—(pp. 304—317.)

Hearing this voice, all that stood round, save only Pattralekh
marvelled what this might be, and stood like figures in a carving, wit
fixed eyes staring into heaven. But Pattralekhâ, as if the touch
that light had brought back remembrance to her, rose hurriedly an
ran to the horse Indrâyudha. Taking him out of his keeper's hand
she said: "Let what may happen to me, you cannot let your lord depa
on this far journey alone (without a vâhana or vehicle)." Then, wi
him, she plunged into the lake.

No sooner had Pattralekhâ and Indrâyudha disappeared benea
the waters, then there rose from the lake a young ascetic who ran
Mahâśvetâ, and said: "Daughter of the king of the Gandharvas, do y
know me?" Mahâśvetâ had already turned fixedly her eyes, dimm
as they were with tears, on the stranger, and now thus asked, she thr
herself at his feet. "Kapinjala, I know you now. Tell me who it w
that took Puṇḍarîka into heaven. Why did he take him? What h
become of Puṇḍarîka? Where is he now? Why have you let so long ti
pass without sending me word, and why do you come now alone?"
smiled, and said: "He who took your friend up into heaven vouchsa
no answer to my cries, 'whither do you bear my friend,' but pas
followed closely by me, among the heavenly hosts until he reac
the world of the moon. There he laid down the body of Puṇḍar
and turned to me and said: 'Kapinjala, know me for the M
This friend of ours, when yielding up his life through love, cu
me, who had done him no harm, and prayed that I might
more lives than one, endure in this Bharata Varsha the pangs
unsuccessful love. Indignant at the outrage, I, without reflecti
said: 'And you shall share my joys and sorrows.' But when
anger passed away, I saw all that had happened between y
friend and Mahâśvetâ. Now Mahâśvetâ is of my own race. A

his is her chosen husband. He and I must, if the words 'in more ves than one' are not to fail of their purpose, live at least twice in ne world of men. Therefore have I brought his lifeless body here here it will be kept free from corruption. Do you go and tell all this Śvetaketu. His power is great and may devise a remedy for these ings.'

As I passed quickly along the heavenly path, blinded with sorrow the loss of my friend, I had the misfortune to run over a choleric iu ânika, who glared at me, and said: Knave, proud of your good orks, since in the broad path of the sky you have run over me like horse, be a horse. I fell at his feet, and telling him the cause of y distraction, asked forgiveness. In gentler frame of mind, he said: Vhat is said is said, and must be fulfilled. But this much I will do you. The curse shall last only till the death of him whose horse u may become. Then bathe, and you shall find yourself free.' Then nade this request: 'The friend I have lost is, with the Moon, ut to be born in the world of men. Grant that I, when I become orse, may be with them.' And he mused a little, and said: his your great love has melted my heart. I see that the on is about to take on him sonship to Târâpîḍa, king of jayinî, who has long done penance to obtain a son. And your end, Puṇḍarîka, will be the son of his minister, Śukanâsa. Do u be the horse of the young prince.' He ended, and I fell into sea. Thence I emerged a horse. But I did not forget the past. at is why I brought Chandrâpîḍa, when in pursuit of the nara pair, to this place. And the youth whom you ignorantly sed, was Puṇḍarîka himself."

When she heard this, Mahâśvetâ beat her breast, and fell to the und. But Kapinjala bade her not blame herself, but remember t the greater part of her trial was over, and so endure to the end. hâśvetâ, more composed, asked after Pattralekhâ. But Kapinjala ew nothing of what had happened to her after she had with n plunged into the lake. He was about to proceed to Śvetaketu, fore whose eye the three words lie manifest: and from him hoped to learn where Chandrâpîḍa or the Moon now lived,

what new birth Vaiśampâyana or Puṇḍarîka was passing through and what had become of Pattralekhâ. So saying, he flew up into the sky.

Kâdambarî and Mahâśvetâ took counsel together, and resolved to wa where they were, in expectation of the glorious issue promised the by the heavenly voice, and now confirmed by Kapinjala's story, so lo at least as the body of Chandrâpîḍa should remain incorrupt. A Kâdambarî, with the help of Taralikâ and Madalekhâ, tended t body, and putting off her gay apparel, bathed and clothed herself white raiment and took no food that day. In the morning she assure herself, by inquiries made of Madalekhâ, that desire was not cheatin her, and that no change had passed over the form she loved: a when she was satisfied of this, she summoned the attendant prince and showed them the body of their lord. Next day her confide was great, and she sent Madalekhâ to tell her father and mother that had happened, but to say that she did not wish them to come her, lest at sight of them she should not be able to restrain tears th would be an ill-omen for the future. This message Madalekhâ to and returned. And so the little company remained until the cl of the rains again opened up the roads. Then one day Meghan come to Kâdambarî, as she sat with Chandrâpîḍa's feet in her l and told her that messengers had come from Târâpîḍa and Vilâsav inquiring after their son. He had been anxious to spare Kâdamb the pain of receiving them, and had told them all that had happen But they refused to go without having seen with their own e Chandrâpîḍa. Kâdambarî, realizing for the first time the disa and anxiety of Chandrâpîḍa's parents, bade Meghanâda introd the messengers. And when she saw them, she would have had t conceal the truth from the king and queen, until such time Chandrâpîḍa should himself confirm so incredible a story. they refused to do this and the only precaution Kâdambarî co take was to send with them a youth named Tvaritaka, who h been Chandrâpîḍa's follower, and could bear personal testimony to truth of the account delivered to the messengers.—(pp. 317—33

The anxious Vilâsavatî had gone to the temple of the Mother offer up gifts for her son's safe return when word was brought her t

the messengers were returning. From the temple itself she saw them coming, with the townspeople crowding around them, all eager to hear news of their friends who had gone with Chandrâpîḍa. Her heart foreboded ill. When the messengers said only that they had seen the prince but that Tvaritaka would tell the rest, she burst into loud wailings over the son, whom she now concluded to be dead, and then swooned away. And now the king, to whom word had been brought, came where Vilâsavatî was, and pouring a flood of tears over her as if to bring her out of her swoon, raised her and placed her at his side, with his nectar-dropping hand caressed her forehead, her eyes, her cheeks, her breasts and her arms, and gently, in a voice broken with tears, said: "Queen, if indeed some evil thing has happened to Chandrâpîḍa, you do him dishonour by tears that would befit a more vulgar grief. If he be dead, fear not lest I should bid you live. Rather will I die with you. But first let us hear what message these men bring."

So spoke the king and an attendant summoned Tvaritaka, who began to tell his tale. But when he came to speak of the bursting of Chandrâpîḍa's heart, the king stretched out his hand and would hear no more. With wild laments, he bade prepare the funeral pyre. Vilâsavatî forgot her own pain, and held her husband in her arms, and Tvaritaka called out, "Sire, though his heart be broken, the prince still lives; listen while I tell out the tale." When he had heard the whole, the king turned to Śukanâsa, who, like a true friend, suppressed his own grief, and comforted the king by many confirmations of the wondrous tale drawn from old legends. Straightway the king resolved to go where the body of his son was, and followed by all his people, save a few left to guard the town, he set out. In no long time he reached the lake, and there, with his mind distracted by a hundred doubts, he halted, and sent on some chosen horsemen with Tvaritaka to obtain news. Soon he saw them returning with the whole body of Chandrâpîḍa's attendant princes. Reassured as to his son's position, he cheered his queen, and singling out Meghanâda, asked him what the tidings were. Meghanâda assured him that in everything but the power of motion, the body remained the

same, save that from day to day it grew more [illegible] at heart, the king and queen went on to Mahâśvetâ's [illegible] indeed, fled into the interior of the cave: while Kâdam[illegible] away as the king, leaning on Śukanâsa, entered the [illegible] him Vilâsavatî with Manoramâ. When she saw her son [illegible] asleep, and surrounded by a radiance all his own, Vilâsavatî could not restrain herself, but ran forward and pressed the senseless form in close embrace, ever and anon smelling the dear head and kissing the lifeless cheeks. And she lifted up her voice and lamented. Târâpîḍa forgot his own grief in hers, and staying not to embrace his son, he took his queen in his arms, and bade her remember how Chandrâpîḍa was something more than the son they loved. Let them not give way to vain laments; but address themselves to the task of comforting the desolate parents of Vaiśampâyana, and, above all, the divine maiden who was now their daughter. She lay in a swoon from which her attendants had as yet failed to rouse her. Let Vilâsavatî take her in her lap and try to bring her back to life. This Vilâsavatî did, restoring Kâdambarî by the mere mention of Chandrâpîḍa's name. Bashfully and with downcast eyes, Kâdambarî saluted the parents of her lover. And they greeted her with the solemn prayer: "Lady, may it be long before you become a widow." Then Târâpîḍa, thinking that his presence in the cave was useless and might interfere with Kâdambarî's constant care of the body, withdrew, and without entering his royal camp, built for himself a hermitage, where, with his queen, Śukanâsa, and Manoramâ, and his attendants daily visited by Kâdambarî and Mahâśvetâ, he remained awaiting the issue of this strange matter.—(pp. 330—345).

End of Jábâli's Tale to his Pupils.

When he had said so much, Jâbâli smiled, and said, "I have been led far beyond my first purpose. You have heard how the heavenly one, with a mind overcome by love, was, by his own misconduct, made to forfeit for a time his place in the world of light, and become Vaiśampâyana, son of Śukanâsa. This is he in the form of a parrot, a form to which he has been condemned by the wrath of his human

father justly incensed at a fresh transgression, and by the sure word of Mahâśvetâ."

As the sage spoke, the scales fell from my eyes, and in everything, save the human form I had lost, I was again Vaiśampâyana. Again my heart swelled with affection for Chandrâpîḍa. Again Love was the Lord of all to me. Again I pined for Mahâśvetâ. With returning consciousness, the memory of all whom I had known and loved in that life came back to me. And, bending low to the ground in remorse for my fault, I asked the sage where Chandrâpîḍa was now, that I might fly straight to him. He bent his brows, and chid me for the rashness of purpose that still clung to me, then bade me ask him that question when my wings were grown. But Hârîta besought his father to explain how it had been possible for one born as a muni to fall so completely under the power of love as I had done, so as even to die for it, or how I, being an inhabitant of the heavenly world, had been so short-lived. Jâbâli reminded him of my original birth from Lakshmî, without the concurrence of the sage at the mere sight of whom he had conceived me, and quoted the Scripture, which declares that as the parent is, the son must be. I was born of a woman, and lacked the manliness a male parent might have given to me. Was it not said in the Âyurveda—"The child conceived of feeble woman alone according to the measure of strength communicated to him, either dies in the womb, or dies in the act of birth, or, if born alive, lives no long time?" "Even now," added the sage, "Puṇḍarîka remains what he was in his former birth, and this, his second life on earth, will be as short as his first one. Then the curse will have reached its limit, and a life that cannot pass away will be his."

Then I asked how I, who had by the favour of the sage alone, recovered voice and memory, but remained in all other respects a parrot could hope to do deeds that might merit the life eternal he spoke of. But the holy man cast his eyes around, and seeing that the dawn was at hand, and that the time for setting out the fires was nigh, refused to continue the tale then, and rising, broke up the assembly. All dispersed to their homes, and Hârîta, having placed me on his own couch, went out to perform his morning sacrifice. But I, bethinking

how from a heavenly being I had, by my own deeds, become first a mere mortal man, and afterwards a parrot, and how hard and rare an ascent, by my own deeds, must be from the place in the scale of beings to which I had sunk, was minded to destroy myself, careless of what I might next become, when, with a smile that heartened me, Hârîta re-entered to tell me that my friend Kapinjala had come from the holy Śvetaketu to see me. Soon after Kapinjala came in, and taking me in his arms, wept, half in sorrow at the evil plight in which he found me, half in joy that after so long separation Kapinjala and Puṇḍarîka were again together. He told me that when, by the plunge into the lake, he was freed from his birth as a horse, he went straight to the feet of Śvetaketu, who, seeing him approach, sad and dejected, bade him cease to reproach himself as if he had been in fault. "The whole fault," said Śvetaketu, "is mine, in that though aware of his birth, I did not engage in the work that should have assured a happy life to my son. Now that work is nearly finished. Stay with me till it be completed. Then I besought that he would grant me leave rather to go where you might be. But he refused to do this, telling me that you had become a parrot, and that if I went now, I should not know you, nor would you know me. To-day, however, early in the morning he sent for me, and told me of your arrival in the hermitage of Jâbâli and how you had recovered the memory of the past. And now I am sent by Śvetaketu, and your mother Śrî, who are both engaged in the sacrifice that is to work your bliss, to implore you to remain in this hermitage until the time shall come." With this he fell again to weeping at my sad condition. But I bewailed the indignities which, as a horse, he had suffered for my sake. And so, in mutual talk and recollections of those long past days, we spent the forenoon. When the sun had climbed to the middle of the sky, my two friends gave me suitable food: and soon after Kapinjala, renewing the injunction that I must on no account leave the hermitage till the work should be accomplished, left me.

Some few days passed, and I became aware that my wings were now grown. Immediately I flew away towards the north, to find the place where was the body of Chandrâpîḍa, the story of whose birth I now

knew, and where also I knew I should find Mahâśvetâ. I was soon exhausted and compelled to halt. Falling asleep on a low bough of a tree, I wakened to find myself caught in a net, and standing before me a wild man of the woods, whom I addressed as follows:—"Good sir, who are you? Why have you snared me thus? If from hunger, why did you not kill me while I slept? I have done you no wrong: why do you make me know a captive's woe? Perhaps from mere curiosity? But your curiosity has been satisfied, now loose me. I am on a long journey to see some dear friends. My heart will not brook delay. You, too, are of the world of living beings."* But he answered and said: "Good sir, I am a Châṇḍâla, and my trade is to be cruel. However, I have not snared you from any lust after your flesh, and still less from mere curiosity. I am one of many hunters employed by the daughter of my liege lord, the king of the Pakvanas, to look for a wonderful parrot, which she has heard has escaped from the hermitage of Jâbâli. I have had the luck to find you, and shall take you to her. It is for her to say what is to be done with you." When I thought how I, the son of Śvetaketu, was doomed to consort with Mlechchhas, I cursed the day I was born. "O wretched Puṇḍarîka, accursed be thy birth, since that is the harvest of thy deeds! Why was I not shattered into a hundred pieces when I was first conceived?" And I called aloud on Śvetaketu my father, and Śrî my mother, and Kapiñjala my friend, to rescue me from this great calamity.

He took me, notwithstanding my assurances that I was a great muni, to the town of the Pakvanas, and delivered me to his mistress; and she, saying, "Ah, son, have I got you? I will put a stop to your love wanderings," clapped me in a wooden cage. Then I resolved from that moment to hold my tongue. It was useless to speak to her, who was neither mother, nor sister, nor relation of any kind, of the natural affection which, changed from a virtue to a fault, had led me to those bonds. Again, my speaking powers had attracted her notice. If I manifested them, it was not likely that she would release me: and all these evils had come on me from a want of control over my organs of sense. For all these reasons I maintained an obstinate silence.

* A Hindoo rendering of the Roman dramatist's *Homo sum: humani nihil alienum puto.*

So time passed, till one morning I found myself in this golden cage. Your majesty has seen the Châṇḍâla princess. Who she is, why she calls me a Châṇḍâla like herself, why she keeps me a prisoner, or why she has brought me here, I know as little as your majesty does.—(pp. 346—359.)

End of the Parrot's Tale.

The parrot ended, and the king bade call the woman. She came and addressed the king as follows:—"Light of the world, husband of Rohiṇî, spouse of the stars, joy to the eyes of Kâdambarî, Moon, you have heard the tale of your own former birth and that of this perverse one. He indeed, in this life as in the preceding one, sought his love at the expense of a direct act of disobedience against his father's commands. And it was by Śvetaketu's own order that I had him intercepted and imprisoned till the work should be accomplished. The time has come, and I have brought you together. Put off with these earthly bodies the pains of birth, old age, disease, and death, and live happily together." So saying, she sprung up into the sky.

As he listened, the cloud fell from Śûdraka's mind. And in a moment his heart was full of the old hopeless longing for Kâdambarî. Thus, then, Puṇḍarîka's curse received its full accomplishment: and the Moon, that had seemed to smile on his anguish, had, in more lives than one, itself felt the pangs of unsuccessful love.

One day, when the spring had doubled both his and Kâdambarî's torment, she, unable longer to restrain herself, threw her arms round the neck of the senseless form she had so long tended, and clasped it close. And, oh wonder! it revived at her touch! Her embrace was returned, and Chandrâpîḍa himself, with the voice that in the old days had ravished ear and heart alike, said to her: "Oh fearful one, fear no longer. The touch of your arms has brought me back to life. Are you not sprung from the race born of nectar? And have you forgotten my promise that this body should own its freedom from corruption to you? To-day the curse is over. I have cast off the body I wore as Śûdraka, hateful because it separated me from you. This body I have cherished, and will ever cherish, because in it I pleased you. And now this world and

the world of the Moon are open to you. Nor am I alone free from the curse. He to whom Mahâśvetâ has given her heart, has also dreed his doom." As he spoke, Puṇḍarîka was seen coming from the sky in the dress he wore, with the necklace, in all respects the same as on that far-off day when he died for love of Mahâśvetâ. Seeing him, Kâdambarî ran herself with the glad tidings to Mahâśvetâ, while Puṇḍarîka did homage to the Moon. Keyûraka set out to Hemakûṭa to congratulate Chitraratha and Hansa. And Madalekhâ ran with the news to Târâpîḍa and Vilâsavatî. They hastened to the place, and saluted Chandrâpîḍa as at once their son and the lord of Night. And he presented Puṇḍarîka to Śukanâsa and Manoramâ as in very deed their son Vaiśampâyana. Just then, too, Kapinjala delivered a message from Śvetaketu, according to which that divine person, about to soar into higher worlds, abandoned all claim on Puṇḍarîka's filial duty in favour of Śukanâsa, as being his father in a higher degree than he could claim to be. And in loving talk over all the strange past, the little company spent that night. In the morning Chitraratha and Hansa, with Madirâ and Gaurî, arrived from Hemakûṭa. And at their suggestion the hermitage was deserted, in order that the marriage of Chandrâpîḍa and Kâdambarî might be publicly celebrated with due rites in the capital of the Gandharvas.

One day while there, Kâdambarî, with tears in her eyes, inquired after the fate of that Pattralekhâ who had been so true a companion to Chandrâpîḍa in the bye-gone life. And she learned that the girl she knew only as her lord's personal attendant, was no other than Rohiṇî, the queen of the stars and the bride of the Moon, who had followed her lord when he first fell from heaven, but had been forbidden to accompany him in his birth as Śûdraka.

And now the time expected, but expected in vain, through two years, was come. Day fled as if eager to accomplish the desire of the Moon, the lord of time. Love's banner flamed in the evening sky: and Night spread her veil of darkness over the blushes of the bride.

When Chandrâpîḍa's happy marriage with Kâdambarî was accomplished, he took leave of his parents-in-law and set out for Ujjayinî. There he exalted to his own nature the princes who had been the

sharers of his woes, established Puṇḍarîka on the throne, and, in loving attendance on his parents, who left all to follow him, he dwelt with Kâdambarî, now in Ujjayinî, dear to him as the place of his birth, now in Hemakûṭa, that he might do honour to the Gandharva king, now in the world of the Moon, the home of his honoured Rohiṇî. From that time forward the Moon and Kâdambari Kâdambarî and Mahâśvetâ, Mahâśvetâ and Puṇḍarîka, Puṇḍarîka and the Moon were never for a moment separated, but lived happily together in supreme and unending felicity.—(pp. 359—369.)

LITERARY ESTIMATE.

THE foregoing analysis of the story of Kâdambarî has been made iefly for the use of University students, who, as a rule, take up part the book only, and who, from the multiplicity of the subjects to hich their attention is directed, have only in a few cases, it is to be ared, the time to add to their study of the part prescribed even a ory perusal of the whole. It is hoped, however, that other readers may consult this Introduction, with the view of learning some- about one of the ornaments of Indian classical literature, will be to form for themselves an estimate of Bâṇa's characteristics as a from an analysis which has for that purpose been set out in l places with considerable detail. One chief characteristic, it is it was neither possible nor desirable to attempt to exhibit in sketch. The too ingenious author of the Râghavapâṇḍavîya poem whose chief claim to distinction will be best understood by English reader if he imagines an Iliad, where every line and y word should bear a secondary reference to Napoleon's Cam- n in Upper Italy,—boasts in a well-known couplet,* that, on the eminence to which his merit as the composer of 'Crooked ngs' had raised him, his only fellows were Subandhu, who wrote Vâsavadattâ, and our author. "Like unto these three no fourth nown." It were to be wished that this claim were better founded n it is: but at all events, against the three writers here singled the indictment must be sustained. Accordingly our book bristles h passages which would be cumbrous and tedious if the words e to be taken in their apparent sense, instead of bearing, as they a hidden meaning, to find out which is the reader's painful task. conscious search for plays upon words, which, to please, should at least the appearances of having come unsought, must always be to literary excellence. Like his predecessors and imitators in this ppy walk of literature Bâṇa is led to cultivate the bye-ways of the

* सुबन्धुर्बाणमट्टश्च कविराज इति त्रयः।
वक्रोक्तिमार्गनिपुणाश्चतुर्थो विद्यते न वा॥

ghava-Pâṇḍavîya, Canto I., 41st stanza, p. 29, of the Calcutta edition of . Quoted form Hall's Introduction to the Vâsavadattâ.

vocabulary of the language he uses. The result is that in great pas-
sages of the book "the sense faints following him." It is hard to wi
the natural sense of the words; and, in the absence of a commentar
no ordinary reader could hope to find the second intention. In t
words of Prof. Weber, who in an article contributed to the magazi
of the German Oriental Society in 1853, reviewed the first Calcut
edition of 1850, Kâdambari "compares most unfavourably with t
Daśakumâracharitra by a subtlety and tautology which are almost
pugnant, by an outrageous overloading of single words with epith
the narrative proceeds in a strain of bombastic nonsense, amidst w
it—and if not it, then the patience of the reader—threatens to p
altogether: a mannerism, already apparent in the Daśakumârach
is here carried to excess; the verb is kept back to the second,
fourth, nay, once to the sixth page, and all the interval is filled
epithets and epithets to these epithets: moreover, these epithet
quently consist of compounds extending over more than one line
short, Bâṇa's prose is an Indian wood, where all progress is rend
impossible by the undergrowth until the traveller cuts out a patl
himself, and where, even then, he has to reckon with malicious
beasts in the shape of unknown words that affright him."

This vigorous description may be perhaps a little over-coloured, b
the main it is true: and an apologist for Bâṇa will, perhaps, act
wisely if he claim it as his author's special merit that ornaments w
can be fairly described in language like this are seen to be ugly b
on a fair face, excrescences that disfigure, but do not destroy, geni
literary excellence of no common order.*

* It is, I think, to be regretted that passages like those which will be f
at pp. 86-92 and 224-228 of this edition of Kâdambarî continue to find a pla
a University curriculum, in which Sanskrit takes its place, with English,
alongside of other branches of study. An undue amount of time and atte
is spent on mastering the sense of what it is well if the student in the
recognises to be not worth understanding. As a matter of fact, however
undergraduates are apt to fall into Kavirâja's mistake and to imagine
what is most difficult must be also admirable—a misconception necess
fatal to the formation of the just standard of literary excellence which it
to be one aim of a literary course to ensure. The University has of late
carefully excluded from its compulsory Sanskrit course the monstrous gr
of Sanskrit mediæval literature: and it would only be a further step i
same right direction if our students were relieved of the thankless t
studying passages in Kâdambarî like those to which reference has been m

is time, must be
eed, from a device
position, but which
y of the verisimilitude
own, the plan on which
oldest prose romances, are
n a common frame-work.
literary point of view, is, of
y is apt to be entirely lost in
nal models this inconvenience is
hat the main story, as we have
n effect, the most insignificant part
s of books, the Buddhist Jâtakas or
with much probability as among the
of composition, there is, indeed, every
le of the surrounding matter of the stories
ork is unoriginal. English readers may,
f the relation in which the account of the
nd Shahrazâd stand to the tales that make up
work of the Oriental imagination—'The Thousand
The book opens with a sufficiently spirited nar-
the keenest sympathies of the reader for the situa-
e heroine is placed by the mad resolve of the king. As
nt, however, passes, we become ever less tolerant of allu-
ir in whose career we have long ceased to take any warm
And when the end of the book is reached, the reversion to the
, rendered necessary by the plot of the work, falls as flat
ally unexpected. This old and wide-spread model, which is not
to a succession of disconnected tales that are intended to take
place in any general review of the work as a whole, Bâṇa has
d to use in a romance devoted exclusively to the fortunes
le pair of lovers. That he has been able to do this with some
ree of probability, is due chiefly to the fact that most of his
characters are in a second life, and some of them in a third, at
when the story opens; but, when every allowance has been
this consideration, it remains true that the awkwardness

of construction a
artistic grouping, i
random, for example,
reflection, that the wor
self," are not, as would
but are part of the author
sage Jâbâli told to his asse
head a complicated figment o
hundred pages. On the part of
an air of probability to it is drop
and the reader comes successively to
and the reversion to the main narra
to the king, with the guilty conscious
that he was listening, in the first place,
reported by the parrot, and in the third
is true that a certain vigour of effect and
the Horatian opening at the court of king S
is short-lived, and its unreal character is best
ceremonious way in which that king is got rid

It would be going too far, perhaps, to say that
greater part of the narrative is put into the mouth o
a blemish, as involving too large a draft on the read
But it is evident that, in so far following his original
self of an idea which runs through the whole of the pr
literature, Bâṇa has not been careful enough to adapt the o
to the conditions of the tale as he has told it. The begin
parrot's story, in which the bird gives an account of himself,
in admirable poetic keeping with the character of the
speaker.* But the description put into a bird's mouth of Ma

* It deserves note that for some of the most effective touches in th
his story Bâṇa would appear to have been indebted to the recollectio
own early youth. Compare with the passage summarized at p. 3 of t
duction, the following extract from the first book of the Srî Harsha

अलभत च चित्रभानुस्तेषां मध्ये राजदेव्यभिधानायां ब्राह्मण्यां बाणमातैवात्मजं
एव बलवतो विधेर्वशादुपसंपत्त्या व्ययुज्यत जनन्या जातस्नेहस्त्वनितरां पितैवास्
करोत्. MS. in Royal Library, Jeypore.

less sorrow, or Kâdambarî's rising love is only saved a suggestion of bathos, by the fact that it needs a ious effort on the part of the reader to recall who the er is.

The story itself is, in its main features at least, not original; but examination of what merit attaches to Bâṇa for improvement or elopment of his borrowed theme may best be reserved for what we to say about the sources he seems to have used. Of the skill fested throughout the book in the development and management rt, as we understand that art, a fair judgment can be formed e foregoing analysis. From what has been already said it t too much consideration here need not be given to the fact a himself left his tale half told. When the pen dropped he father's hand, the hesitation with which the son addressed to what he regarded as a task of filial piety had nothing in with the feeling which would deter most writers of the ay from attempting to write a conclusion to *Denis Duval* *Mystery of Edwin Drood*. It may be admitted that in n hands the conclusion of Chandrâpîḍa's adventures would have been presented with less impatience, and with a more velopment. The effect of the story as a whole, too, is seriously y the conscious imitations of long passages in the original ch *Bhûshaṇabâṇa*,* not unnaturally, introduces into his t. But when allowance has been made for this, as well as for defect in laying out the story already referred to, it remains that Kâdambarî shows signs of great proficiency in an art comtively neglected by Indian writers. The skilful grouping of the *natis personæ* in the beginning of the book, the effective contrast een the quiet lives of the birds in the Śâlmalî tree or the sages in sacred wood on the one hand, and, on the other, the pomp and nificence of the courts of Śûdraka and Târâpîḍa: the art shown aking the story of Mahâśvetâ's passion and sorrow at once a ation and a foil for the history of the real heroine of the book: le interlacing of the threads of the double narrative may be

* edit of bringing to light again the name of Bâṇa's son is due to Dr.

mentioned as illustrations of the excellence in constructive art el
for Bâṇa.

In the discrimination and consistent representation of indiv
character he is, in the judgment of the present writer, imm
superior to most of the Indian mediæval writers. Vigorous desc
tions of broad types of character, much marred by an over-oste
tious method, are, of course, common enough in the literature refe
to. Such fixed types of character may fitly be compared t
masks under which, in Greek and Roman theatres, the actors
able to shirk the pains of representing in their own featu
shifting emotions to which their words gave expression. V
exception of king Śûdraka, who remains throughout the
shadow he is intended to be, Bâṇa's characters are life-like
sistent to a very unusual degree. The generous-minded and u
Târâpîḍa, "forgetting his own woe at the sight of another's d
the loving and ever-fearful Vilâsavatî, the wise minister, th
Pattralekhâ, to mention these only among the inferior c
live in the pages of a book which still has power to p
shadowy creatures of romance in a way to touch the he
reader. In boldest relief, as was natural, stand out the
the loved and the lover on whom the main interest of th
concentrated. On his representation of Kâdambarî in
Bâṇa has spent all his wealth of observation, fullness o
keenness of sympathy. From the moment when for the
her eye falls and rests on Chandrâpîḍa, this image of a mai
torn by the conflicting emotions of love and virgin shame, of
and despondency, of cherished filial duty and a newborn longing
fear of the world's scorn and the knowledge that a world give
exchange for this will be a world well lost, takes full possessio
the reader—

कादम्बरीरसभरेण समस्त एव
मत्तो न किंचिदपि चेतयते जनोयम् ।

It is a fault of arrangement in the book that Kâdambarî's en
is so long delayed. But henceforth, whether off or on the
stage of the story, she keeps the pre-eminent place ass
for shadowed for her.

is the reproach of the literature of which Kâdambarî forms a
that any enumeration of Bâṇa's merits must, in justice to our
or, dwell for a moment on his almost complete immunity from
grossness which defaces so much of the work of his contempora-
s. An expression here and there, a simile whose verbal excellence
proved too great a temptation, may for a moment grate upon the
as no less incongruous than harsh. But the book is in the main
icture of youthful love as free from the undue development of the
sual side of the passion as a healthy English novel.

o the tenderness and grace without which such a delineation as
have glanced at would have been impossible Bâṇa is shown in
book to have added a keen observation of the more common-
ides of human life. Himself a dweller, now in king's palaces,
the recesses of the hermitage, he had an eye to mark, and the
tive power that can give fit representation to, the ways of
He is perhaps less happy in this respect when describing the
nous existence of the stages in Jâbâli's monastery, or
vetâ's long seclusion from the world. The comparative failure
t here may be due to the inability of the Western mind to
hand, so as to sympathise with, a form of life which has for
tracted, and which still attracts, many of the noblest and
minds of the East. Or it may be that Bâṇa himself had less
to the ascetic life than he was prepared to confess. But all
gnise the fidelity of the touches by which he brings the court
y of Târâpîḍa in living colours before his readers. The court-
the palace thronged with elephants and waiting men, and as
s the great square of the city, the palace itself with its doors
every subject of the king, the durbar where the king's son,
unus inter pares, first among his peers, takes his place with
of the king's servants, the outward tokens of the joy or
hat unites in a common bond all in the realm 'from the
the cowherd,' form the setting of a picture which is no less
worked out when the artist comes to the harder task of
and describing the thoughts of men. The address of
to Chandrâpîḍa, on the occasion of the young prince's

consecration as Yuvarāja may be cited as an example of [illegible] realism. The address is a masterly review of [illegible] which not only Chandrāpīḍa but every one in his exalted [illegible] of necessity exposed: and it may be taken for granted [illegible] writer had other aims in its composition than merely [illegible] chapter of his tale.

If our author's descriptions of life in the forest are comparatively tame and uninteresting it is precisely in these parts of his story [illegible] his love of the beautiful in nature finds full scope. Bāṇa wrote before the rhetoricians had done their best to finally degrade [illegible] in a dry scientific enumeration each simile and metaphor that profuse of nature in India offers to the poetic mind: and both in his [illegible] description of natural objects, and in the poetic use he makes [illegible] what later writers irreverently call "the moon, the lotus and [illegible] like," his words breathe a freshness and vigour that best [illegible] warmth of admiration we in England are too apt to look on [illegible] exclusive possession of certain of our own poets.

Bāṇa's greatest merit we have reserved to the last. Separated [illegible] we are by a thousand years and one-half the world from this [illegible] writer, there is nothing surprising in the fact that the supernatural machinery of his tale, the hero who is the moon, the Gandharvas, Kinnaras, Kādambarī's home beyond the mountains, that [illegible] world, strike us at first as flaws which no natural force on the author's part can remedy. As we proceed all that falls away, and we find ourselves face to face with a story of human sorrow and [illegible] consolation, of death and the passionate longing for a union [illegible] death, that goes straight from the heart of one who had himself [illegible] the pang, and nursed the hope, to us who are of like frame with him. The machinery is as unreal as that of Virgil's poem: the [illegible] is Virgilian. *Mentem mortalia tangunt.* Kādambarī has [illegible] in the world's literature as one more aspiration out of the yearning [illegible] of genius after that story, which, from the beginning of time, [illegible] ears have yearned to hear, but which mortal lips have never [illegible]

THE AUTHOR.

E writer of the introductory verses to the First Part of mbarî gives the following meagre account of Bâṇa. Kubera was tsyâyana Brahmin, honoured by more than one of the Guptas, in great repute as a teacher of the Yajur-and Sâma Vedas. He the father of Arthapati, who, among other sons, begot rabhânu. Chitrabhânu was the father of Bâṇa. In the verses xed to the Second Part, Bâṇa's son intimates that the task of ning his father's story has fallen to him, but does not give his name. The account given in Bâṇa's other great work, the ha Charita, is much fuller. Indeed, the first chapter of the ha Charita is entirely devoted to the poet's genealogy and y, getting from the former theme the name Vâtsyâyanavaṅśavar-n.* The personal part of the narrative is continued through econd, third, and fourth chapters, so that fully one-half Harsha Charita, as we have it, is autobiography.† It noted in passing that this points to the conclusion that

---

rrect the 'kavivaṅśa' of Ed.

the Charitas, which have become known, furnish also important ons to the literary history of India. Bâṇa devotes nearly two Uch- to his personal affairs and to the history of his family, and mentions ly so many famous writers, that his work has become a regular land- the historian of Sanskrit literature. Bilhaṇa likewise gives up one canto, the eighteenth and last, to a description of his country, and to ount of its rulers, of his family and of his own adventures. Though tatements are not as important as those of Bâṇa, still they afford much us information. It would seem that the poems on historical subjects ys contained fuller accounts of their author's lives than is the case with s like the Raghuvaṅśa, the Śiśupâlavadha or the Naishadhîya For in udavadha, the second historical poem from Jesalmîr, the author also some account of his personal history and of his literary activity. This inds its explanation in the natural desire of the poets to secure their mmortality together with that of their patrons." (Bühler. *Introduction kramâṅkadevacharita.*) The fact for which Bühler here supplies the obvi- notive did not escape the notice of the pedants into whose hands the art rary criticism fell in India. The following is the definition given in the yadarpaṇa of the species of prose composition called Âkhyâyikâ of , in the commentary, the Harsha Charita is cited as an example:—

आख्यायिका कथावत् स्यात् कवेर्वंशादिकीर्तनम् ॥
अस्यामन्यकवीनां च वृत्तं गद्यं क्वचित् क्वचित् ।
कथांशानां व्यवच्छेद आश्वास इति बध्यते ॥
आर्य्या वक्त्रापवक्त्राणां छन्दसा येन केनचित् ।
अन्यापदेशेनाश्वासमुखे भाव्यर्थसूचनम् ॥

Kâdambâri was of the two the later work, and that the accoun
the author prefixed to the First Part takes the place of the de
Bâṇa himself would have furnished had he lived to complete
book.* The Harsha Charita has not yet been edited in an acce
form; and I propose therefore to examine here at greater le
than would otherwise be necessary the autobiographical and histo
matter in that work.

The Harsha Charita is a prose work, but there are prefixed t
some verses which are among the earliest pieces of contemporary li
ary criticism we have in Sanskrit. Their importance from this poi

The sharp contrast between the Indian and Greek models in this respe
worth noting. In the whole course of his History of the Peloponnesian
Thucydides mentions himself only three times: and the sum of the inform
presented is that the author was an Athenian, son of Olorus, and in a part
command at a particular time.

The Vikramânkacharita, to which reference has been made in this not
styled by Bühler, who had the good fortune to recover it, the "second sp
of a class of compositions, which, though probably once numerous,
until a few years ago almost extinct." I am happy now to be able
to the notice of scholars another work of this kind, which will, I hope
made generally accessible. While examining a list of Digambara
Jeypore on a recent tour, I noticed a work entitled the Yasastilaka,
was informed was a poem on an historical subject. I was unable t
or get sight of the book then: but, later on, at Udaipur, I found
possession of a Jain priest, who would not however part with it. T
nâma of the Yaśastilaka is Yaśodharacharita: and, unlike the Sv
book of the same name, it appears to be an historical account of a p
is described as the first son of Arikeśari.

FitzEdward Hall first drew attention to the Harsha Charita in the i
duction to his edition of Subandhu's Vâsavadattâ, and gave a brief analy
the contents of the work, especially emphasising the importance of the allu
to earlier or contemporary writers. A careful study of his introduction is
indispensable. The student should also read Bhao Daji's article on the H
Charita in the tenth volume of the Journal of the Bombay Branch o
Royal Asiatic Society. It is matter of regret that the complete and acc
copy of the Harsha Charita, with its commentary by Sankara, on which
Daji's article is based, is not included in the Bhao Daji collection. In qu
from the Harsha Charita I have used (1), a manuscript in the collection
Government of Bombay called by me A; (2), a fragment in the
Daji Collection, now deposited in the library of the Bombay Branch of
Royal Asiatic Society, styled here B; (3), a manuscript from the
Library at Jeypore, kindly lent to me by Dr. Führer, which I call C; (
manuscript from Ahmedabad secured for Dr. Führer's use by Mr. Bha
das Kevaldas, and referred to as D; and (5), the Calcutta Edition. Th
is exceedingly imperfect; and I am glad to announce that Dr. Führ
St. Xavier's College, has undertaken the task of preparing an edition f
Bombay Sanskrit Series.

* This conclusion would be a certainty if we could be assured tha
Harsha Charita ever existed in a complete form.

as affording a literary landmark has long been recognised. ving these verses for future discussion, I proceed now to give an act of the legendary account of the origin, not so much of the from which Bâṇa sprung, as of the great learning by which that k had always been characterised. The story has this importance he matter in hand, that in several parts it shows clear traces of g the first draft of material which was afterwards more fully ked up in Kâdambarî.

ng ago, so the legend runs, in an assembly of the Heavenly Ones aseible sage Durvâsas, "son of Atri and brother of the Lord e Stars," while arguing with a muni called Mandapâla,* was yed by his bad temper into a false accent. The others kept nt silence; only Sarasvatî laughed. On which Durvâsas took up to curse her. All rose from their seats in horror, and tried to turn om his purpose. But neither the remonstrances of Sâvitrî, nor yers of the sages, nor the warning of his father Atri against disturbance of his own penance, availed. He threw the water urse, and said, "I will cure you of the haughtiness engender- our little learning: go down into the world of mortals." And vitrî rose in wrath to curse him again, Sarasvatî herself ined her friend,† bidding her remember that Brahmins, however fect,‡ might not lose the honour due to their birth.

hen the Great Father spoke and said: "Brahmin, the road you traversed is not one trodden by the good.§ The eye of the mind have wilfully closed in the darkness of passion. Patience is the of all penance. But your mind now, like the bodily eye, which s only to see the faults in others,‖ being disturbed by anger, can-

---

o B. A Manda; D Upamanyu; Ed. Mandu. The second leaf of C is unfor- ely wanting. Ed. omits the name of Durvâsas.

Sâvitrî is not, as Hall says, represented as the mother of Sarasvatî in this d. In her speech consoling Sarasvatî, she calls herself अयमनुस रणचतुर: क्रीडापरिचयपेशल: प्रेयान्सखीजन:.

असंस्कृतमतय:. Ed. संस्तुतमतय:.

खलु साधुसेवितोयं पन्था येनासि प्रवृत्त:. Compare विद्वज्जनाचरित एष मार्ग: p. 173.

परदोषदर्शनदक्षा दृष्टिरिव कुपिता बुद्धिर्न ते आत्मरागदोषं पश्यति. So A and B.

not tell you of this your own fault." . . . And to Sarasv
said: "Be of good cheer. Sâvitrî will go with you and comfo
when your heart is heavy for want of me. And the curse shall
away when once you have looked on the lotus face of a son."*

So Sarasvatî and Sâvitrî, following the course of the hea
Ganges, descended to the world of mortals.

From the sky they saw the great river Hiranyabâhu, which
call Śoṇa."

C and D उत्कुपिता न ते बुद्धिरात्मरागदोषं. Ed. कुपिता न ते बुद्धिरात्मनो दे

Compare:

"And why beholdest thou the mote that is in thy brother's eye, bu
siderest not the beam that is in thine own eye? Or how wilt thou say t
brother, Let me pull out the mote out of thine eye; and behold a bea
thine own eye? Thou, hypocrite, first cast out the beam out of thine o
and then shalt thou see clearly to cast out the mote out of thy brother's
Gospel according to Matthew—Ch. V. vv. 3—5. Muir has noticed the
between this passage in Matthew and a verse in the Mahabharata (
which he translates:—

"Thou mark'st the faults of other men,
Although as mustard seeds minute;
Thine own escape the partial ken,
Though each in size a Bilva fruit."

Muir's 'Metrical Translations,' p. 110. See also pp. 26 and 226.

*आत्मप्रमुखकमलावलोकनावधिश्च ते शापोयं भविष्यति. Compare the account
Vikramorvasî of the nymph's transgression, curse, and of the remission
curse under a similar condition by Brahma. In Kâlidâsa's legend it is U
who makes the slip in pronunciation which has such fatal consequence. If I
modelled his tale on that original, his loyalty to the favourite deity o
family has led him to modify the part of the story.

† Bâṇa is eloquent in praise of the river that flowed past his own hou

Ed. अपश्यच्चाम्बरस्थितैव हारमिव वरुणस्यामृतनिर्झरमिव चन्द्राचलस्य शशिमणि
दमिव विन्ध्यस्य कर्पूरद्रुमद्रवप्रवाहमिव दण्डकारण्यस्य लावण्यरसप्रस्रवणमिव दिशां स
कशिलापट्टशयनमिवाम्बरश्रियः स्वच्छशिशिरवारिसंपूर्णं भगवतः पितामहस्यापत्यं हि
बाहुनामानं महानदं यं जनाः शोण इति कथयन्ति.

The last phrase here, "the Hiranyabâhu which men call the Śoṇa," mig
a translation from the constantly recurring formula in Homer, accordi
which the gods have one name, and men another, for the same place. In
cases the two names, however they may came later to be regarded, must
been the names given to one and the same river or place by newcomers a
older inhabitants, and of the two the name in the mouth of men, or the p
is the older or original name. With Bâṇa's fondness for his native st
compare the prominence given by Bhavabhûti in his plays to the God
Bhandarkar's Note on Malatî Madhava Act I., l. 28.

e banks of that river, with the screaming peacocks and the
-laden trees, and the murmur of the bees drunken with honey,
ed to Sarasvatî like the banks of the river of heaven; and there she
ed to fix her dwelling, on its western shore. There they abode
hut made of leaves, furnished with a plain seat of stone for a
, and from day to day worshipped Śiva in the form of a linga
themselves set up.

ne day there came to the place a great company of men on
back and on foot, in the midst of whom they saw a youth of
t eighteen years, closely accompanied by an elder man clad in
armour, who seemed to wait on him. The youth had heard, from
of those about him, of the two wondrous maidens who dwelt here,
setting spurs to his horse, approached the place where the hut
Dismounting at some distance* and bidding his retinue stay
he came up to the hut with the man already mentioned, and was
ably received by the two inmates. And when they had refreshed
lves and were resting, Sâvitrî asked the elder of the two to allay
osity raised in her mind, and in that of Sarasvatî, by the
s grace and beauty of his friend.†

h he replied that his charge, whom he styled the orna-
me race of Bhṛigu, was the son and second life,‡ by name
cha, of the great sage Chyavana, by Sukanyakâ, the
ter of Śaryâta.§ In the last month of Sakanyakâ's pregnancy

देव तुरगादवततार निवारितपरिजनश्च तेन द्वितीयेन सचिवेन सार्धमेव
पससर्प. So in Śakuntala the king dismounts, and hands his bow and
to his charioteer before entering the holy place.

is passage may be mentioned as one of the several that have been alluded
having all the appearance of first sketches for several passages in
mbarî.

it. "life outside himself" बहिर्वृत्ति जीवितम्. The expression is a common
f. रामस्य दक्षिणो बाहुर्नित्यं प्राणो बहिश्चर : Râmâyana 3-38-13.

he construction here is an irregular one which Bâna is fond of:—जनन्य-
जगतेनिकपार्थिवसहस्रानुयातस्य शर्यातस्य सुता राजपुत्री त्रिभुवनकन्यारत्नं सुकन्य-
&c. Compare:— एवं चिन्तयन्त्येव मयि तस्मात्सरसो नातिदूरवर्तिनि तपोवने
र्नाम महातपा मुनि : प्रतिवसति स्म तत्तनयश्च हारीतनामा .... सिक्तासुरुपगमत्-
bari p. 36 तां खलु देवीमन्तर्वत्नीं विदित्वा. Ed. reads त्रिमूर्त्तिम् for
नीम् ।

her father withdrew her from her husband's side to his own house she might lie in there.* There she brought forth her son. when his daughter went back to her husband the old man kep grandson with him. But now that Dadhîcha was grown up, Śa desired that the mother of the boy might share his joy in so no youth, and was sending him to her. As for himself, Dadhîcha tendant intimated that he was a humble servant of king Śaryât name Vikukshi, commissioned to attend Dadhîcha to Chyava hermitage, which was now but a little way off. Then Viku besought Sâvitrî to tell him who she and her god-like friend m be. But Sâvitrî would only say that he should know that in And they two, obliged to be content with this promise, went on way to Chyavana's† hermitage. But Dadhîcha took Sarasvatî's with him. And day and night she pined for one for whom she fe could forego without a pang heaven itself. At last, when a w sleepless nights were come and gone, Sarasvatî saw Vikukshi, at only by an umbrella-bearer, approaching her hut. To her eag quiries after Dadhîcha, Vikukshi answered only in general term youth was well and had not forgotten the two ladies. He had however been a prey to a strange wasting away: but woul send a dancing girl called Mâlatî to give more particular a his condition. She was the very life-breath of the prince.‡

Next day Mâlatî appeared. She was hospitably received by t inmates of the hut, but waited to give her tidings till noon was and Sâvitrî had gone down to bathe in the Śoṇa. Then with a m smile she intimated to Sarasvatî that she had a message for her ear. From the moment he saw her, her image had taken pos of Dadhîcha's heart, and he placed his life in her hand. Sa

---

* Read दुहितरि for मातरि of Ed.

† Read पितुराश्रमपदम् for चतुराश्रमपदम्. In the next sentence गते च त तामेव दिशं विलोकयन्ती सुचिरमतिष्ठत् कृच्छ्रा दिवसं जहार the last three words be कृच्छ्रादिव संजहार दृशम् ।

‡उच्छ्वसितं सा कुमारस्य. Cf. पित्रोरुमा विशेषेच्छ्वसितं बभूव Kumaras 7, सखी सा खलु भगवतः कण्वस्य कुलपतेरुच्छ्वसितम् Śakuntalâ: Vishkambaka b Acts II. and III. quoted in St. Petersburg Dict. *sub voce*. Mâlatî is of the original of Pattralekhâ.

ed intently to the glowing words, in which Dadhîcha's faithful nt pleaded her master's cause: and when Mâlatî had finished 'I have but few words. Do with me as you please.' Then Mâlatî ng to her horse, and brought Dadhîcha to his bride. In course of so fate would have it, Sarasvatî conceived and bore a son. To him birth his goddess-mother gave the boon of universal knowledge. fterwards, recalled by the Great Father, she passed with Sâvitrî into heaven. Dadhîcha, smit with sorrow, devoted himself to nce, but first he gave the charge of his son to Akshamâlikâ, his er's wife. Now on the very day when Sarasvatî brought forth on, Akshamâlikâ bore a son to her husband. She brought up the hildren together. The name of the one was Sârasvata, and that of ther Vatsa. Sârasvata, for the love he bore his foster-brother, t him all the lore he himself possessed in virtue of his birth: and shed him in the place called Prîtikûṭa* in that district. For , he, with his father, passed his life in asceticism. But Vatsa e progenitor of a mighty race.

ranscribe next the passage in which Bâṇa, coming to firmer d, recites at greater length the genealogy found in Kâdambarî.

चैवमुत्पद्यमानेषु संसरति संसारे यात्सु युगेष्ववतीर्णे कलौ वहत्सु वत्सरेषु वासरेष्वतिक्रामति † च ‡ काले प्रसवपरंपराभिरनवरतमापतति विकासिनि यनकुले क्रमेण कुवेरनामा वैनतेय इव गुरुपक्षपाती द्विजो जन्म लेभे। वन्नच्युत ईशानो हरः पाशुपतश्चेति चत्वारो युगारंभा इव ब्रह्मतेजोजन्यमा- विस्तारा नारायणबाहुदण्डा इव सच्चक्रनन्दकास्तनयाः §। तत्र पाशुपतस्यैक द्भूभार ‖ इवाचलकुलस्थिति ¶ श्चतुरुदधिगम्भीरोर्थपतिरिति नाम्ना समग्राग्रज- चूडामणिर्महात्मा सूनुः। सोजनयद्भृगुं हंसं शुचिं कविं महीदत्तं ** धर्मं

Not Pratikûṭa as in Ed.

अतिक्रमति.

omits च.

सच्चक्रनन्दकाः Ed. सचे. तसश्चक्रनन्दकाः.

शुपतस्यैक एवाभवद्भूभार इव Ed. पाशुपतः स एक एवाभवत बभार इव!

चलकुलास्थितिः. C and D add स्थिरः.

हीदत्तम् So B. and Ed. Hall has Mahidatta (a misprint for Mihîdatta)

ahidharadatta J. महादत्तं (for महीदत्तं). For भृगुं हंसं above Ed. has भृहंसं.

जातवेदसं चित्रभानुं त्र्यक्षमहिदत्तं * विश्वरूपं चेत्येकादश रुद्रानिव सोमामृ
शीकरच्छुरितमुखान्पवित्रान्पुत्रान् † । अलभत च चित्रभानुस्तेषां मध्ये राजदे
धानायां ब्राह्मण्यां बाणमात्मजम् ।

The autobiographical matter in the Harsha Charita which fol
may be thus summarized. Bâṇa's mother, Râjyadevî, died wh
was yet a child. He was all the more dear, he says, to his fa
who was a very mother to him.‡ Bâṇa was nearly fourteen years
when his father died. There is something very natural in the
words in which he speaks of the grief into which his father's
threw him, and of the buoyant recovery of youth—

संस्थिते च पितरि महता शोकेनाभीलमनुप्राप्तो दिवानिशं दह्यमानहृदय
कथमपि कतिपयान्दिवसानात्मगृह एवानैषीत् । गते च विरलतां शोके शनै
रविनयनिदानतया स्वातन्त्र्यस्य कुतूहलबहुलतया बालभावस्य धैर्यप्रतिपक्ष
यौवनारम्भस्य शैशवोचितान्यनेकानि ¶ चापलान्याचरन्नित्वरो बभूव ।

As companions of his wanderings Bâṇa names the following
and contemporaries : but the list should perhaps not be scan
closely. Hall has pointed out that it includes Mayûraka. It m
noted that all my authorities read Rudra and Nârâyaṇa inst
Bhadra and Nârâyaṇa as Hall has the word.

अभवंश्चास्य वयसा समानाः[1] सुहृदः सहायाश्च । तद्यथा[2] । भ्रातरौ पारशवौ
सेनमातृषेणौ । भाषाकविरीशानः[3] परं मित्रम् । प्रणयिनौ रुद्रनारायणौ । विद्वांस
बाणवासवानौ[5] । वर्णकविर्वेणीभारतः[6] प्राकृतकृत् कुलपुत्रो वायुविकारः[7] । वन्दि

---

*त्र्यक्षमहिदत्तं विश्वरूपं. So B. and J. A तृक्षमाहदत्तं विश्वरूपं. Ed. त्र्यक्षं
मेघदत्तं Hall gives the three last names as being Tryaksha, Makada
Visvarûpa.

† C and D omit पुत्रान्.

‡ जातस्नेहस्त्वतितरां पितैवास्य मातृतामकरोत्.

§ चतुर्दशवर्षदेशीयस्य.

‖ A omits one शनैः.

¶ A उदित for उचित.

1 वयसा समानाः. C and D सवयसःसमानाः 2 तद्यथा A add B यथा च. 3 भाषाकवि
D कविः. 4 विद्वांसौ B omits, adding it in the margin 5 वारवाणवासवानौ.
वारवाणवासधारौ. 6 वेणीभारतः C and D वेणीभरतः. 7 वायुविकारः वन्दिनौ B वायुविका

सूचीवाणौ । कात्यायनिका[8] चक्रवाकिका[9] । जाङ्गुलिको[10] मायूरकः[11] । ताम्बू-
ाण्डकः । भिषक्सुतौ मन्दारकः । पुस्तकवाचकः सुदृष्टिः । कलादश्चामीकरः ।
सिन्धुसेनः[12] । लेखको गोविन्दः[13] । चित्रकृद्वीरवर्मा[14] । पुस्तककृत्कुमारदत्तः । मा-
ो जीमूतः । गायिनौ सोमिलग्रहादित्यौ । सैरन्ध्री कुरङ्गिका । वांशिको
ारावती । गान्धर्वोपाध्यायो दर्दुरकः[15] । सांवाहिका केरलिका । लासकयुवा[16]
विकः । आक्षिक आखण्डलकः[17] । कितवौ भीमकः । शैलालियुवा शिखण्डकः ।
हरिणिका[18] । पाराशरी सुमतिः । क्षपणको वीरदेवः । कथको जयसेनः ।
क्रयोगः । मन्त्रसाधकः करालः[19] । असुरविवरव्यसनी लोहिताक्षः[20] । धातुवाद-
ङ्गनः । दाईरिको दामोदरः । ऐन्द्रजालिकश्चकोराक्षः[21] । मस्करी ताम्रचूडः[22] ।

day, in the height of the hot weather,* as Bâṇa sat in his house
the mid-day meal, his half-brother, Chandrasena, introduced a
who brought a letter from Krishṇa, the brother of Śrî Har-
.† In the letter Krishṇa referred Bâṇa to his messenger
ka,‡ and bade him lose no time in carrying out what he would
m him to be his friend's wishes. The message proved to be
t invitation to pay a second visit to the court of king Harsha,
âṇa, after considerable hesitation, due apparently to dis-
previously experienced at the hands either of the king himself
is courtiers, resolved to accept. Early in the morning of the next

---

ायनिका. C कात्यायनीका. 9 चक्रवाकिका. C चक्रावाकिका. 10 जाङ्गुलिकः.
ुलिकौ. C जांगुलीकः. 11 मयूरकः. A शयूरकः. 12 सिन्धुषेणः. C and
सेनः. 13 गोविन्दः. B गोविंदकः. 14 वीरवर्मा. B धीरवर्मा. 15 दर्दुरकः. B
C is illegible. 16 लासकयुवा. A लासयुवा. 17 आखण्डलकः. B
A आखंडः. 18 हरिणिका. B and D हरणिका. C is illegible.
ालः. C and D करालकः. 20 असुर. A अस्वर. 21 ऐन्द्रजालिकः.
D इंद्रजालिकः. 22 ताम्रचूडः. C ताम्रकतकः. D ताम्रचूलकः.

ad अन्युप्ते for उदिते. The Defoe-like detail (तथाभूते च तस्मिन्नन्यु-
मये कदाचिदस्य स्वगृहावस्थितस्य भुक्तवतोपराह्णसमये, &c.) may speak for
torical truth of the narrative, though it must be observed that it is a
rity which occurs persistently in other parts of the book where it can-
e that significance.

d प्रज्ञाततमो दीर्घाध्वगः for अप्रतिज्ञाततमो दीर्घाध्वगः; and विमुच्य चार्पयत्
च्चार्य यत्.

reading of Ed. in previous sentence मेखलकनामानं प्रतिशन्तमब्रवीत्. is
Bâṇa learns the messenger's name from the letter.

day, after the performance of the due rites,* he set out from Prî
On the first day† he traversed the Chaṇḍikâ forest, and reach
village called Mallakûṭa. There he stayed with his brother and fr
whom he loved as himself, Jagat-pati.

Next day he crossed the holy Bhâgîrathî, and spent that nigh
village in the wood called Yashṭigṛiaka. On the following d
reached Harsha's camp, which was then on the Ajiravatî, nea
town Maṇi.‡

They reached the door of the king's tent, and Mekhalaka, bi
Bâṇa wait there, entered. Soon he returned accompanied by a eu
whom he introduced to Bâṇa as the chief door-keeper, by
Pariyâtra. He led Bâṇa into the encampment. They passed th
a stable full of horses: and when Bâṇa, struck with w

* He mentions that the 'gamanamangala' was performed for him by a
sister of his father, who loved him as if she had been his own mother,
that day, clothed all in white, looked like the goddess Mahâśvetâ in bod
Her name was Mâlatî. In setting out he took care to *move his right*
Read (प्रथमचलितदक्षिणचरण :). Some such superstition is at the bott
common English phrase which enjoins us to 'put our best foot forem

† Hall says that there is nothing in the account of Bâṇa's journey to
of Harsha to indicate distance. But this is a mistake. Each day's jou
carefully marked off. Bâṇa's visit is not paid to Harsha at Sthânvîsva
next note.

‡ उपमणिपुरमन्वजिरवति is the reading of C. and D. A reads उपमणित
अन्वजिरवती. B. omits the whole of this incident. The Calcutta Ed. reads
णिटङ्कन्वजितवनीं (कृतसन्निवेशं) and an edition recently printed in Kas
copy of which has only now come into my hands, उपमणितारमन्वजिरवति.
time of Bâṇa's visit Harsha was already supreme ruler in the North o
and, like later monarchs in that position, does not appear to have had
ed capital. In the verse to be quoted below it will be seen that his rule
out" from Śrikaṇṭha, where his ancestors reigned. At the outset of hi
he had to deal with a rebellion on the part of the king of Mâlava : and
told that two of the sons of the sovereign of that district were brough
the court of his father. Mâlava therefore was vassal to his line be
ascended the throne. But he is not represented in the Harsha Cha
monarch in any special sense of Mâlava : nor, as he is in Hiouen T
where, too, there are frequent accounts of his 'progresses'—as hav
capital at Kanyâkubja. Kanyâkubja is the place to which his sister g
her bridegroom from his father's court.

The river Ajiravatî is mentioned in the Tibetan account of the
Śâkyamuni. Is it the Ajitavati of Hiouen-Thsang?

§ वर्षवरेण. A पुरुषेण.

what the king did here,* he was told that this was the stable of ng's great elephant, Darpaśâta. By permission he turned aside that famed companion of the king, and the narrative is for a ubmerged in a description of the wondrous beast. It needed the eeper's admonition to induce Bâṇa to leave the elephant and go see the king Harsha.† Harsha received Bâṇa with mock signs of ment: but afterwards showed him much favour. We are told son of the king of Mâlava was with Harsha at the time.

he beginning of autumn Bâṇa‡ returned home. He was greeted cordial welcome, and among the friends who surrounded him afternoon was the reader Sudrishṭi,§ who forthwith treated his to a recital of a Purâṇa. All were charmed; but Sûchîvâna, in he tone as the singer, uttered the following distich in the etre :—

तदपि मुनिगीतमतिपृथु तदपि जगद्व्यापि पावनं तदपि ।
हर्षचरितादभिन्नं प्रतिभाति हि मे पुराणमिदम् ॥
वंशानुगमविवादि स्फुटकरणं भरतमार्गभजनगुरु ।
श्रीकण्ठविनिर्यातं गीतमिदं हर्षराज्यमिव ॥ ‖

g this, Bâṇa's four cousins, by the father's side, Gaṇapati, Târâpati and Śyâmala, looked at each other, and

---

अपृच्छच्चात्र देवः किं करोतीति असावकथयत् for the senseless अपृच्छच्च ारमीति असावकथयत् of Ed.

hile they were yet some way off the elephant's attendant, sung aloud the ng aparavaktra :—

करिकलभ विमुञ्च लोलतां चर विनयवतमाननः ।
मृगपतिनखकोटिभङ्गुरो गुरुरुपरि क्षमते न तेऽङ्कुशः ॥

मुञ्च and क्षमते न तेऽङ्कुशम्.

ारत्समयारम्भे राज्ञः समीपाद्गणे बन्धून्द्रष्टुं पुनरपि तं ब्रह्मणाधिवासमगात् Ed. यारम्भे जृम्भमाणे राजसमीपमगात् । बाणः &c.

drishṭi and Sûchîvâṇa are among the friends mentioned in the extract bove.

Jeypore MS. reads quite distinctly पवनप्रोक्तं in this passage. Dr. Bhao IS., that in the Gov. Coll., and the Kashmir edition पवमानप्रोक्तं. The . अन्त्येपवनप्रोक्तं. See Hall's introduction to Vasavadatta, p. 12.

s is the reading of C, D and of the Kashmir edition. A reads भारत , मार्गण, and श्रीकण्ठकविनिर्यातं for श्रीकण्ठकनिर्यातं.

the youngest, Syâmala, made bold to ask Bâṇa to tell them fro beginning the story of king Harsha whose reign extended the the known world, and who, in virtue and good fortune, surpass the kings of former days. Bâṇa, saying that in a hundred liv could not hope to tell the whole story of Harsha's mighty deeds if they would be content to hear a part.*

But the day was far spent: to-morrow he would tell them the So saying he rose, went down to the banks of the Śona to p evening sacrifice, and then sought his couch. They closed thei indeed, but could not sleep. They waited for the rising of the beds of lotus-flowers do. In the fourth watch of the night, Sûc awoke and sung the following verses†:—

पश्चादंघ्रिं प्रसार्य त्रिकनतिविततं द्रावयित्वांगमुच्चै-
रासज्याभुग्नकंठो मुखमुरसि सटाधूलिधूम्रा विधूय ।
घासग्रासाभिलाषादनवरतचलत्प्रोथतुंडस्तुरंगो
मंदं शब्दायमानो विलिखति शयनादुत्थितः क्ष्मां खुरेण ॥ १ ॥
कुर्वन्नाभुग्नपृष्ठो मुखनिकटकटिः कंधरामातिरश्चीं
लोलेनाहल्यमानं तुहिनकणमुचा चंचता केसरेण ।
निद्रांकण्डूकषाये कषति निबिडितश्रोत्रशुक्तिस्तुरंग-
स्त्वंगत्पक्ष्मामलग्नप्रतनुतुसकणं कोणमक्ष्णः खुरेण ॥ २ ॥

Then Bâṇa arose, and, having gathered together his frien to tell the story of Harsha.

So far the autobiographical matter in the Harsha Charita. The cal part of the book which follows may be more briefly summ

---

* The passage is important as being evidently modelled on Kâlidâsa duction to his Raghuvaṇsa and as showing that it was not the author' tion to do more than he has effected in the eight Uchchhvâsas —

बाणस्तु विहस्याब्रवीत् आर्ये न युक्त्यनुरूपमभिहितम् । अघटमानमनोरथमापि कुतूहलमवकल्पयामि । शक्याशक्यपरिसंख्यानशून्याः प्रायेण स्वार्थतृषः परगुणा प्रियजनकथाश्रवणरसरभसमोहिता च मन्ये महतामपि मतिरपहरति विवेकम्। पश्य परमाणुपरिमाणं वटुहृदयं क्व समस्तब्रह्मस्तंभव्यापिदेवस्य चरितं क्व परिमितवर्णवृत्त पथे शब्दाः क्व संख्यातिगास्तृणाः सर्वज्ञस्याप्ययमविषयः वाचस्पतेरप्यगोचरः अप्यतिभारः किमुतास्मद्विधस्य कः खलु पुरुषायुषशतेन शक्नुयादविकलमस्य चरित एकदेशे तु यदि कुतूहलं वः सज्जा वयं इयमधिगतकतिपयाक्षरलवणलघीयसी जिह्व यास्यति भवतः श्रोतारो वर्ण्यते हर्षचरितं किमन्यत् ।

† The former of these verses is quoted in the Kâvya Prakâsa.

kantha* there is a town called Sthânvîśvara. There lived a king, abhûti, who was the progenitor of a mighty line of kings.† as time went on, was born a king, named Prabhâkaravardhana, s described as follows:—

हरिणकेसरी सिन्धुराजज्वरो गूर्जरप्रजागरो गन्धाराधिपगन्धद्विपपाकलो‡ ट्वपाटश्वरो मालवलक्ष्मीलतापरशुः § प्रतापशील इति प्रथितवरनाम प्रभाकर-नाम राजाधिराजः.

name of Prabhâkaravardhana's queen was Yaśomatî.‖ By birth ng was a worshipper of the sun. To Prabhâkaravardhana and *ati were born*, successively, *three children*, Râjyavardhana, a, and Râjyaśrî. The last was born while Harsha was as yet an and her elder brother was entering on his seventh year. Men-ade of the brilliant horoscope drawn for the second son by loger Târaka. ¶

the time of the girl's birth the queen's brother, whose name ppear to be given, joined his son, a youth then about eight

---

ाण्वीश्वराख्यो जनपदविशेषः with C. D. reads the same with स्थाण्वाश्वर for ich has been wrongly corrected by a second-hand into स्थाण्वाश्रम-ख्य (*sic*) जनपदविशेषः Ed. स्थाण्डीश्वरो (a mistake for स्थाण्वीश्वरो ः).

o authority for Hall's conjecture that Pushpabhûti is perhaps he father of the next king named. Cf. अथ तस्मात्पुष्पभूतेः (read of Ed.) निर्जगाम राजवंशः। यस्मात् .....कल्पतरव इव नन्दनात्स-विकार इव श्रीधरादजायत राजानः तेषु चैवमुत्पद्यमानेषु क्रमेणोदपादि... म राजाधिराजः. Beginning of the fourth Uchchvâsa of the H. hree MSS. read पुष्पभूतिः, but in D. this has been corrected to पुष्पभूः s again to पुष्पभूतिः. Hall seems to have found both forms.

ान्धाराधिपगन्धद्विपकूटहस्तिज्वरः पाकलः a reading due to the introduction text of the gloss हस्तिज्वरः.

s is the reading of A. C. and D. लाटमालवलक्ष्मीलतापरशुः for the two

मती. So all three MSS. here. In other places A यशोवती.

aka is called a Bhojaka. See the note contributed by Wilson to s *Mémoire sur L'Inde.*

me of the second son is given first in the account of the sister's birth. re and at the passage to be found at p. 104 of Ed. the MSS. read nd neither Harshadeva as Ed. has in former place, nor Harshavard- has in the latter. I have not found the latter name in the MSS., but Harshadeva is used.

years old, named Bhaṇḍi,* as a companion to the service of th princes. The three grew up together, all equally dear to the Kumâragupta and Mâdhavagupta were two brothers, sons of the of Mâlava, whom Prabhâkaravardhana attached to the servi his sons. Râjyaśrî was married to Grahavarman, the elde of Avantivarman of the Maukhara† family, who took her aw his own land.

When Râjyavardhana was of an age to bear armour, his fa sent him northward on an expedition against the Huns. H accompanied his brother for a few marches, and when Râjyava entered the Kailâsa range of hills, Harsha remained behin engaged in hunting. He was summoned back by the tidings father's serious illness. At the door of his father's room he physician Susheṇa coming out with grief written in his fa eagerly asked if there was any change in his father's conditi said the physician, but perhaps there will be when he sees Harsha slowly entered the room where his mother was we her dying lord.|| A few days afterwards, and before Râj to whom Harsha had at once despatched a courier, co Prabhâkaravardhana closed his eyes to open them no mo

* So correct Hall's, "To Bhaṇḍin, a subject of high rank, Râjya Harshavardhana were entrusted for education." Bhaṇḍin was we shall see, Harsha's minister. He was his cousin by the mo only a few years older than Harsha himself.

† A सौखर.

‡ Read अथ कदाचिद्राजा राज्यवर्धनं कवचहरमाहूय. Ed. omit कवचधरम्. C. and D. have here the form राजवर्धनं.

§ Read अप्रसन्नमुखरागम्.

|| The meeting of father and son is thus described :—

दृष्ट्वा च प्रथमदुःखसंपातमथ्यमानमतिराशङ्कित एव भागधेयेभ्यः समभवत् अन्तर्तिनमेव पितरममन्यत । निराकृत इवान्तःकरणेन क्षणमासीत् अवधूतश्च धैर्येण ओभेण रिक्तीकृतो रत्यां विषयीकृतो विषादेन पावकमयमिव हृदयमुद्वहन् विषयविषद मुह्यन्तीन्द्रियाणि बिभ्राणस्तमसा रसान्तरमपि विशेषयन् शून्यत्वेनाकाशमप्यतिशय न्दत कर्तव्यं पस्पर्श च हृदयेन भियमुत्तमाङ्गेन च गाम् । अवनिपतिस्तु दूरादेवाह्वय तनयं तदवस्थापि निर्भरस्नेहावर्जितः प्रधावमानो मनसा प्रसार्य भुजावेह्येहीति दृष्ट्वा र्धेन शयनादुदगात् । ससंभ्रममुपस्थितं चैनं विनयावनम्रमुन्नमय्य बलादुरसि प्रविशन्निव प्रेम्णा निशाकरमण्डलमध्ये मज्जन्निव ज्वरामृतमये सरसि स्नापयन्नि हरिचन्दनरसप्रस्रवणेभिसिच्यमान इव तुषारादिद्रवेण पीडयन्नङ्गैरङ्गानि कपोलेन क टयन् मीलयत्पक्ष्माग्रग्रथिते अजस्रास्रविस्राविणी लोचने विस्मृतसंज्वरः सुचिरमा

¶ अपुनरुन्मीलनाय निमिमील लोचने राजकुलसिंहः.

rsha performed the funeral rites and waited anxiously till his
er should come to mount the throne.

ne days afterwards, Râjyavardhana arrived: but only to
nce his firm intention of refusing the succession and retiring
he forest. This decision filled Harsha with consternation, and he
ecretly minded to follow his brother's example in the matter. But
s they were talking, and while Râjyavardhana was in the act
ning the hermit's bark dress, a man entered suddenly the room
they were together, and with loud wails threw himself at their feet.
y recognized him as Samvâdaka, one of Râjyaśrî's attendants.
bore a dreadful tale.

he very day on which the news of Prabhâkaravardhana's death
him,* the king of Mâlava had slain Grahavarman and thrown
into prison at Kanyâkubja, and was about to march against
m which he regarded as left without a head. Without a
ay Râjyavardhana started for Mâlava with only ten
nd horse.† He took Bhaṇḍi with him, but would not listen to
's entreaties that he, boy as he was, might also accompany him.

y days went by: and at last, Kuntala, who is styled
वारं राज्यवर्धनस्य प्रसादभूमिं प्रज्ञाततमम्, brought the news of
ardhana's death, by treachery at the hands of the king of the
, and urged Harsha to lose no time in avenging his brother's
After an interval of natural sorrow, Harsha sent for Skan-
described as अशेषजगत्साधनाधिकृतम्, who applauded his
but implored him to learn the wisdom of distrust from Râjya-
na's sad end, and a long list of simliar catastrophes with which
agupta's memory served him§. So Harsha set out, and made
t halt not far from the city on the banks of the Sarasvatî,
he performed the ceremonies that might bring his enterprise
ck. From the Sarasvatî they marched on Kathaka. While
region he received and accepted overtures of friendship by

अत्रहन्यवनिपतिरुपरत इत्यभूद्वार्ता तस्मिन्नेव. It was the news of the event
ed the king of Mâlava to rise in revolt.

तस्मिन्नेव वासरे. In the next sentence, अथ तथागते भ्रातर्युपरते च पितरि
च मातरि संयतायां च स्वसरि, the प्रोषितायां च मातरि is an absurd mis-
प्रोषितजीविते च जामातरि.

च हेलानिर्जितमालवानीकमपि गौडाधिपेन मिथ्योपचारोपचितविश्वासं मुक्तशङ्क-
श्रब्धं स्वभवने च भ्रातरं व्यापादितमश्रौषीत्.

Hall, p. 53 : and Bhao Daji, *loc. cit.*

the mouth of Hansavega, from Bhâskaradyuti, or, as he was ... wise styled, Bhaskaravarman, king of the Prâgjyotishas.

After dismissing Hansavega, Harsha in uninterrupted ma... made for the enemy's country. On the way, however, he en... tered Bhaṇḍi, who was on his way home with the spoils ... Râjyavardhana had won from the Mâlavas. He brought ti... that Râjyaśrî had escaped, and had sought refuge in the Vi... range. Harsha sent Bhaṇḍi against the perfidious Gauḍa kin... went himself in search of his ill-starred sister. The eighth an... book of the Harsha Charita tells how by the help of one Div... mitra, a convert from Brahmanism to Buddhism, whom ... remembered as a friend in boyhood of Grahavarman, Râjya... found just as she was about, in despair, to ascend the fune... to the great distress of the Jains and Buddhists in the nei... hood who had become aware of her intention.

The book closes with the return of Harsha and Râ... Kathaka, whence the former had set out on his quest.*

It does not fall within the purpose of this introduction to a... to separate between the fact and fancy of this account of Harsh... would be easy to argue from internal evidence that in its... incidents, at all events, the tale is presented as history, and tha... every appearance of being what it professes to be. But, as ha... been known, there exists in another literature ample corroborat... dence of the truth of Bâṇa's narrative.† The immense importa... the history of Sanskrit literature, of this corroborative evidence ... out of the fact that it gives, with other details, Harsha's date, ... enables us to assign to Bâṇa with absolute certainty his chrono... place in the misty roll of Indian writers, and to form conjecture... or less reasonable with regard to the probable dates of the aut... mentions as his contemporaries or predecessors. These conside... must be my excuse for the following attempt to examine at co... able length the data referred to, and the conclusions which hav... or may be, built up on them.

In the year 629 A.D. the Chinese Buddhist, Hiouen-Thsa...

---

* Read स्वसारमाहाय प्रयाणकै: कतिपयैरेव कथकमनुजाहूवि निविष्टं प्रत्य...

† This was first pointed out by Hall in his very valuable Intro... his edition of the Vâsavadattâ.

‡ Fergusson's first article on Indian Chronology; Journal of ... Society, N. S., Vol. IV., p. 83.

tive country to visit in India the sacred places of his religion. tered India from Kashmir after a stay of about two years in the r place. He reached Nâlanda in India, in 633-4. "Here he d five years, and then set out on his travels south 638-9. Two were so occupied, and he returned to Nâlanda 640-41 The date is fixed by a story he himself tells. He relates that while landa a man appeared to him in a vision and told him that, in ars from that time, the king Śîladitya would die, and Hiouen-g's biographer adds that this event accordingly took place in but for this, I would be inclined to place his second visit to da in 642-3, because the great meeting at Allahabad took place he was there, and the narrative would lead us to suppose that iately after it was over, he returned straight to China. If this his journey could hardly have occupied one year, and he reached tive land in 645."*

re exist in Chinese two works relating to Hiouen-Thsang's travels lia, both of which have been made accessible by the translation rench of the distinguished Chinese scholar, M. Stanislas Julien,†

---

rgusson, *loc. cit.*

Hiouen-Thsang, a celebrated Chinese traveller, professing the Buddhist ho visited 110 countries and places of India in the first half of the 7th -645), and gave a very detailed and interesting account of the condition ddhism as it prevailed at that period in India. His inquiries having been devoted to the objects of his veneration, he did not enter so much into concerning the social and political condition of India as might be ; but considering the many curious notices he gives on other matters besides those of Buddhist interest, came under his observation, and the egree of trustworthiness which his narrative possesses, his memoirs e looked upon as one of the most important works on the history of n general, and of Buddhism in particular, during the period stated. ntly he travelled alone, or with a few occasional companions; and g the garb of a religious mendicant, with nothing but a staff, wallet, and ot, he does not seem to have been exposed to any dangerous adventures journey from China to India. It is more remarkable, however, that he ed no impediment on his way home, when he travelled with 500 packages ks, besides images of Buddha and various sacred relics; and his immunity danger affords a remarkable proof of the civilised condition of the coun-hich he described. It does not appear that the account of his travels itten by himself, for of the two works relating to them neither is the nance of Hiouen-Thsang. The first is a bibliographical notice of him in his travels form a principal feature: it was composed by two of his pupils and Yen-Thsong. The latter bears the title of *Ta-thang-si-yu-ki* or s of the Countries of the West, published under the Thang, and was y Pien-ki, since H. himself, who during 17 years had spoken none but anguages, had perhaps lost the facility of writing elegant Chinese. g to a remark added to the title of his work in the imperial Chinese it would follow that it had been translated from Sanskrit into Chinese;

and from these works can be gathered the following details with r
to a king who, it will be seen, can be no other than Bâṇa's p
Harsha.

During the whole of Hiouen-Thsang's travels in India, a king
Ho-li-cha-fa-t'an- na was on the throne of Kanyâkubja as su
ruler in the north of India. He had succeeded an elder broth
name Ho-lo--che-fa-t'an-na, who had been treacherously enticed
rendezvous and slain by Che-chang-kia, king of Kie-lonasoufo-
The name of the father of the two, whom the elder brother succ
immediately, was Po-lo-kie lo-fa-t'an-na.*

---

but this statement, as Professor Stanislas Julien observes, can only mea
the fundamental part of the work relating to history, legends, &c., wa
from Hindu sources, since it is obvious that the indication of distanc
numerous personal observations must have come from H. himself. Both
have been published in a French translation by the distinguised
scholar, M. Stanislas Julien, who has acquitted himself of the great and
difficulties of his task in so creditable a manner that his *Histoire de V*
Hiouen-Thsang (Paris. 1853) and his *Memoires sur les Contrees Occi*
par Hiouen-Thsang (2 vols., Paris, 1857—1858), have not only beco
dispensable to the student of Chinese and Sanskrit literature, but w
lasting honour to M. Julien's industry and scholarship. An abstract o
works by the late Professor H. H. Wilson appeared in the 17th volume
Journal of the Royal Asiatic Society, pp. 106—137."—Article in *Ch*
Encyclopædia.

Besides Wilson's abstract mentioned here, the student may be referr
translation of the account of Harshavardhana given in the *Ta-thang-s*
which appeared in the *Indian Antiquary*, Vol. VII., pp. 196-202. S
Hall's Introduction to Vâsavadattâ.

* In the passage (*Mémoires sur les Contrées Occidentales*, I. p. 24), of
the above is an abstract, it appears to be stated that the reigning king of
kûbja, Harshavardhana, was a Vaiśya. This assertion has given a good
trouble. Hall found in it reason to doubt the accuracy of Hiouen-T
further statement to the effect that Harsha assumed the title of Śil
"Of this assertion there is not an inkling in what I have seen of the
Charita. Its truth is, indeed, open to grave question; for the ti
Kshatriyas only end in *âditya*: and the Chinese pilgrim informs u
Harsha was a Vaiśya."—(Introduction to Vâsavadattâ, p. 53). In an
translation of this passage, which Stanislas Julien contributee to Re
Mémoire sur l'Inde, it was made to run:—"The reigning king belongs
Vaisya caste: the late king had for his surname Harshavardhana" and
been suggested (*Indian Antiquary*, Vol. VII., p. 198) that this rende
the passage removes all difficulty. It may be doubted whether that is s
at any rate the Sinologue's authority must be held to be in favou
later version, which he deliberately adopted in preference to his earl
That version, too, appears to be the only one that suits the context.

I have looked carefully through the Harsha Charita for the name Śi
but have not found it. On the other hand, I think there can be no do
Harsha was a Kshatriya. In his account of the kingdom of Wallabhi
de la Vie de Hiouen-Thsang, p. 206) Hiouen-Thsang tells us that th
that realm belonged to the Kshatriya caste, and was the son-i
Śilâditya of Kanyâkubja.

e writer of Hiouen-Thsang's memoirs has two methods of g with Sanskrit proper names, and employs now the one, now her, now both together. The one method is to transliterate into se, syllable by syllable, as exactly as the genius of the Chinese ge will permit, the Sanskrit word. The other to take tage of the fact that all Sanskrit proper names have a meaning from their use as a proper name, and to represent the Sanskrit by a Chinese word of the same meaning. The names in the t given above are phonetic renderings of the Sanskrit names; ere deciphered in 1857, or to speak more correctly, some con- le time before that, by M. Stanislas Julien as follows:—Ho-li- t'an-na he rendered by Harshavardhana; Po-lo-kie-lo-fa-t'an-na bhâkaravardhana, and Ho-lo-che-fa-t'an-na by Rajavardhana.* mes of the three kings—a father and two sons—are also trans- nto Chinese by words Hi-tseng, Tso-kovang-tseng, Wang-tseng mean respectively 'increase of joy' (Harshavardhana), 'increase procurer of splendour' (Prabhâkaravardhana), and 'increase of the (Râjavardhana). The translation of the name of the father Po-lo fa-t'an-na led M. Julien to the conjecture that Po-lo in that a mistake for a Po-lo-p'o and that the name must be written o Sanskrit as Prabhâkaravardhana, not Prakara-vardhana, as previously given it.

e other two words in the passage summarized above, Che- kia, the name of the king who slew Râjavardhana, was written into Sanskrit by M. Julien, as early as 1847, under the form ka, and Kie-lo-nason-fa-la-na was rendered by Karna-Suvarna. ver, the Chinese words given by the Chinese writer as transla- f the two names were Youei and Kin-eul, of which the former , 'moon' and the latter 'ears of gold,' or 'he who has gold on rs.'

space permit, I should gladly here enter on a detailed exam- n of Hiouen-Thsang's account of a king who, there can be asonable doubt, is identical with Bâna's patron and the f the Harsha Charita. I give below† the narrative of the

---

iouen-Thsang is venially mistaken in speaking of Râjavardhana." *loc. cit.*, p. 51.) The name is occasionally so spelt in the MSS. of the Charita.

e following is from the translation in the *Indian Antiquary* of Hiouen account of Harsha already referred to :—

habitants (of Kanyâkubja) having lost their prince, the state became a disorder. Then a minister named *Po-ni* (Bâṇi), who enjoyed much

circumstances under which, as was reported to Hiouen-Th
Harsha ascended the throne; but for the rest must content mysel
drawing attention to such points in the Chinese memoirs as may
to illustrate a conclusion already placed beyond dispute. As such
be noted first that the name of the minister who took the initia
urging Harshavardhana to assume the kingdom was Po-ni. This
of which no translation appears to be given, M. Julien writes bac
to Sanskrit as Bhâṇi; and there need be no difficulty in acc
Hall's identification of this minister with the Bhaṇḍi of the H
Charita. I may add in passing that the circumstance that Bh

authority, spoke thus to his colleagues: "The fate of the kingdom must
cided to-day. The (eldest) son of our first king is dead; the brother
prince is benevolent and humane, and Heaven has endowed him wi
piety and reverence. From the impulse of his heart he will revere his
and have confidence in his subjects. I desire to see him inherit the
What think you of it? Let each speak his own opinion.

As all admired his virtues, no one had a different opinion. Th
ministers and magistrates besought him to ascend the throne. "Royal p
said they, "condescend to listen to us. Our first king had accumulated
and amassed virtues, and he reigned with glory. When Wang-tseng (R
dhana) succeeded him, we thought that he would continue to the en
career. But by the incapacity of his ministers he has gone and falle
the sword of his enemy; that has been a great disgrace to the realm.
who are to blame. The opinion of the public is manifested in the so
people, and all the world sincerely submits to your resplendent talent
then, gloriously over the country. If you can avenge the injurie
family, wipe out the disgrace of the state, and render illustrious the h
your fathers what merit will be comparable to yours? We supplicate
not spurn our wishes."

"In all times," replied the royal prince, "the inheritance of a kingd
been a heavy load. Before mounting a throne one ought to consider ma
For myself, in truth, I have only moderate ability; but now that my
and my brother are no more, if I decline the inheritance of the crown,
thereby promote my people's weal? It is right that I should obey public
and forget my weakness and incapacity. But on the banks of the
there is a statue of Kwan-tseu-ts' aï-pu-sa (Avalôkitêśvara Bôdhisattva)
works many miracles, I wish to go and pray to it." He went at once
statue, fasted, and made fervent prayers. The Bôdhisattva touched
heartfelt sincerity, appeared to him in person and asked thus: "What
ask for with such pressing importunity?"

"I have done nothing but accumulate evils," replied the royal prin
have lost my father, who was good and affectionate, and my elder br
pattern of gentleness and kindness, has been shamefully massacred
death has been to me a double affliction. I perceive that I have but little
however, the inhabitants of the state wish to raise me to honours, and
that I should succeed to the throne to render famous the heritage of my
But, as my mind is dull and devoid of knowledge, I venture to ask y
opinion."

The Pu-sa (Bôdhisattva) said to him: "In your previous life you
forest: you were the Bhikshu of a hermitage, and you discharged yo

ding to the Harsha Charita, accompanied Râjyavardhana on his expedition, and was therefore absent from the capital when news s brother's murder reached Harsha, does not, as Hall seems to se,* throw any difficulty in the way of identification. Harsha set avenge his brother's death as soon as was practicable after he of it; he had not gone far before he met Bhaṇḍin returning *ions from the overthrow of the Mâlava king.* There is no reason, every reason to the contrary, for placing the incidents referred Hiouen-Thsang prior to Harsha's departure from the capital.

e other isolated coincidences may be worth noticing. Hiouen-g's Harsha had a sister, "gifted with a rare intelligence" who at his court, and was sitting behind her brother on the n of Hiouen-Thsang's first audience.† She was learned, we are n the school of the Sammitîyas, a school which, curiously , we find, was specially studied in Mâlava.‡ A point of contact n the Harsha of Bâṇa, Hiouen-Thsang's Harshavardhana Sîlâ-

---

defatigable zeal. By the effect of that virtuous conduct you have be-he son of this king. The king of the state of Kin-eul (Karnasuvarna) destroyed the law of Buddha, it is right that you should succeed to the to restore the splendour of the kingdom. If you fill your heart with n and compassion, if your mind sympathize with distress, before u will rule over the five Indies. If you wish to prolong the duration of ynasty, it will be necessary to follow my instructions. Through my rotection I will obtain for you distinguished honour, and no neighbour-will be able to resist you. But do not ascend the siṅhâsana (throne) e the title of Mahârâja."

g received these instructions he returned. He then accepted thy nce of royalty, called himself by the name of prince royal (Kumârarâja) k title of Shi-lo-'o-te'i-to (Sîladitya). Thereupon he gave the g orders to all his subjects :—"The death of my brother is not yet d, and the neighbouring states are not obedient to my laws; I do not when I shall be able to eat in peace. Let all you magistrates unite arts and arms."

diately he collected all the troops of the kingdom, and caused the sol-be exercised. He had an army of five thousand elephants; the cavalry d twenty thousand horses; and the infantry, fifty thousand men. He from west to east to punish the insubordinate kings. The elephants put off their housings, nor the men their cuirasses. Finally, in the f the sixth year, he made himself master of the five Indies.

tly, the minister Po-ni, whose name M. Julien reads into Bhani and d into whose mouth a long speech is put, is, in all probability, my or Bhandi, as some would write the word; only Bâṇa provides Bhan-an *alibi* at the time Hiouen-Thsang sets Po-ni to haranguing at bja." Hall *loc. cit.*, p. 54.

Voyages de Hiouen-Thsang, p. 241.

p 204.

ditya, and a king Harsha known to us from other sources, m
found in a statement made by Hiouen-Thsang. I give the pas
which is a curious one, below in a note,* and am disposed to see
reference to the troubles Harsha encountered on the southern fr
of his empire, culminating as they did in his defeat at the hand
Satyâśraya prince.

Lastly, as Hall has already pointed out, the king to whom Hi
Thsang's Harsha addresses himself when he has heard of the fa
the Chinese traveller and wishes to be honoured by a visit fro
is called Bhâskaravarman.

The circumstance that Bâṇa can be thus assigned with al
certainty to the first half of the seventh century of the Christ
lends great importance to the introductory verses of the Harsha
ita in which reference is made to other known and unknown po
shall first transcribe the passage, marking the various readings
MSS. of the text, and in a copy of the commentary which
procured from Jeypore since the previous pages were printed,

"The inhabitants set a high price on honour and duty, and despise
The king belongs to the warrior caste: his tastes are those of a soldier.
places the glory of arms above every other fame, as a consequence his s
both horse and foot, are equipped with the greatest care: and through
realm military laws and ordinances are known to all, and rigidly ob
Should the king have sent a general to deliver battle, who is beat
loses his army, he does not make him suffer in body, but he gives
garments of a woman to fill his heart with shame. It often happens
commanders kill themselves to escape this dishonour. The king co
keeps up a force of several thousands of brave warriors, with many
savage elephants. Shortly before joining battle they are filled with
drunkenness renders them mad: then the signal is given, and they are l
against foes who needs must disband and fly. Proud of these auxil
shows the greatest contempt for neighbouring peoples with whom he is
King Kiâi-ji (Śîlâditya) boasts himself of his skill in war, and of the val
renown of his generals. He takes the field himself at the head of his ar
these troops he can neither subdue nor hold in check."—*Vie et Voy
Hiouen-Thsang*, p. 203.

† This commentary will be noticed in the forthcoming report of the se
Sanskrit MSS. in the Bombay Circle, 1882-3. I may say here that
same at that which Bhao Daji describes, as having come into his p
from Kashmir, in the tenth volume of the Journal of the Bombay Branc
Royal Asiatic Society. The name of the commentary is Harshacharita
and of the author Śankara. It is given with the text in the Kashmir ed
ed to above. Śankara refers to other commentators: and I have been
there is in existence another commentary of the Harsha Charit
Sâmakara, which I hope also to procure. In what follows I am glad th
been partly able to use Max Müller's very valuable "Note on the Re
of Sanskrit Literature" appended to his "India: What can it teach u
be seen that my own conclusions, arrived at independently, are sub
the same as those of that eminent scholar. The few points on which
to differ from Max Müller are submitted under every reserve:.

offer some remarks as to the conclusions which may be drawn it.

ओं श्रीगणेशाय नमः[1] ओं[2]
इच्छादिशक्तिनिचयप्रसरक्रमेण
विश्वावभासनविधौ प्रथितप्रभावा ।
याज्ञायिनां हृदयकोकनदप्रतिष्ठा[3]
रूपं प्रकाशयति नौमि सरस्वतीं ताम् ॥
नमस्तुगशिरश्चुम्बिचन्द्रचामरचारवे ।
त्रैलोक्यनगरारम्भमूलस्तम्भाय शंभवे ॥ २
हरकण्ठग्रहानन्दसीलिताक्षीं[4] नमाम्युमाम् ।
कालकूटविषस्पर्शजातमूर्च्छागमामिव[5] ॥ ३
नमः सर्वविदे तस्मै व्यासाय कविवेधसे ।
चक्रे पुण्यं सरस्वत्या यो वर्षमिव भारतम् ॥ ४
प्रायः कुकवयो लोके रागाधिष्ठितदृष्टयः[6] ।
कोकिला इव जायन्ते वाचालाः कामचारिणः[7] ॥ ५
सन्ति श्वान इवासंख्या जातिभाजो गृहे गृहे ।
उत्पादका न बहवः कवयः शरभा इव ॥ ६
अन्यवर्णपरावृत्त्या बन्धचिह्ननिगूहनैः ।
अनाख्यातः सतां मध्ये कविश्चौरो विभाव्यते ॥ ७
श्लेषप्रायमुदीच्येषु प्रतीच्येष्वर्थमात्रकम् ।
उत्प्रेक्षा दाक्षिणात्येषु गौडेष्वक्षरडम्बरः ॥ ८
नवोऽर्थो जातिरग्राम्या[8] श्लेषोक्तिस्थः स्फुटो रसः ।
विकटाक्षरबन्धश्च कृत्स्नमेकत्र दुष्करम् ॥ ९
किं कवेस्तस्य काव्येन सर्ववृत्तान्तगामिनी ।
कथेव भारती यस्य न प्राप्नोति दिगन्तरम्[9] ॥ १०
उच्छ्वासान्तेष्वखिन्नास्ते येषां वक्त्रे सरस्वती ।
कथमाख्यायिकाकारा[10] न ते वन्द्याः कवीश्वराः ॥ ११

श्रीगणेशाय नमः. C ओं नमः सर्वज्ञाय. [2] ओं इच्छादिशक्तिनिचयप्रसर°. B. C. D. omit ओं and this verse. For प्रसर, A reads प्रचय. [3] प्रतिष्ठा. Both write प्रतिष्ठा. So below v. 9 both write उक्तिष्टः. [4] हरकण्ठग्रहानन्द. A हरकण्ठसम्बन्द (*sic.*). [5] स्पर्शजात. C स्पर्शोज्जात. [6] दृष्टयः. A मूर्तयः. [7] कामचा-. C. and Com. कामकारिणः. [8] अग्राम्या. A writes अग्रास्या. So also v. 14. So before it writes incorrectly उदीच्येषु. and प्रतीच्येषु. [9] न दिगन्तरं C न व्याप्नोति जगत्त्रयं Com. [10] कथमाख्यायिकाकाराः. &c. The Bombay Edition omits all that precedes this line and prefixes the inverse चतुर्मुखमुखाम्भोजवनहंसवधूर्मम । मानसे रमतां दीर्घं सर्वशुक्ला सरस्वती.

कवीनामगलद्दर्पो नूनं वासवदत्तया ।
शक्त्येव पाण्डुपुत्राणां गतया कर्णगोचरम् ॥ १२
[11]पदबन्धोज्ज्वलो हारी कृतवर्णक्रमस्थितिः ।
भट्टारहरिचन्द्रस्य गद्यबन्धो नृपायते ॥ १३
अविनाशिनमभ्राम्यमकरोत्सातवाहनः[12] ।
विशुद्धजातिभिः कोशं रत्नैरिव सुभाषितैः ॥ १४
कीर्तिः प्रवरसेनस्य प्रयाता कुमुदोज्ज्वला ।
सागरस्य परं पारं कपिसेनेव सेतुना ॥ १५
[13]सूत्रधारकृतारम्भैर्नाटकैर्बहुभूमिकैः ।
सपताकैर्यशो लेभे [14]भासो देवकुलैरिव ॥ १६
निर्गतासु न वा कस्य कालिदासस्य सूक्तिषु ।
प्रीतिर्मधुरसार्द्रासु [15]मञ्जरीष्विव जायते ॥ १७
समुद्दीपितकन्दर्पा कृतगौरीप्रसाधना ।
हरलीलेव नो कस्य विस्मयाय बृहत्कथा ॥ १८
आढ्यराजकृतोत्साहैर्[16]हृदयस्थैः स्मृतैरपि ।
जिह्वान्तःकृष्यमाणेव न कवित्वे प्रवर्तते ॥ १९
तथापि नृपतेर्भक्त्या भीतो निर्वहनाकुलः ।
करोम्याख्यायिकाम्भोधौ जिह्वाप्लवनचापलम् ॥ २०
सुखप्रबोधललिता [17]सुवर्णघटनोज्ज्वलैः ।
शब्दैराख्यायिका भाति शय्येव [18]प्रतिपादकैः ॥ २१
जयति ज्वलत्प्रतापज्वलनप्रकाशकृतजगद्रक्षः ।
सकलप्रणयिमनोरथसिद्धिश्रीपर्वतो हर्षः ॥ २२

The enumeration it will be seen begins from Vyâsa, wh
place at one and the same time, alongside of the tutelary deities

नमः सर्वविदे तस्मै व्यासाय कविवेधसे ।
चक्रे पुण्यं सरस्वत्या यो वर्षमिव भारतम् ॥

and as the exemplar of all good poets—

किं कवेस्तस्य काव्येन सर्ववृत्तान्तगामिनी ।
कथैव भारती यस्य न प्राप्नोति दिगन्तरम् ॥

It may be fanciful: but in these, and in the numerous othe
ences to the Mahâbhârata to be found in the Harsha Cha

---

[11] पदबन्धोज्ज्वलोहारी कृतवर्णक्रमस्थितिः. Calc. Ed. पदबद्धोज्ज्वतोहारिकृ
मस्थितिः. [12] अविनाशिनम्. Calc. Ed. कुविनाशनम्. सातवाहनः Hall's first M
वाहनः. [13] सूत्र. A सूत. भूमिकैः. A भूषिकैः. [14] भासो. A भासा. [15]
सान्द्रासु. [16] कृतोत्साहैः. Calc. Ed. कृतोच्छ्वासैः. So also Hall's second
आद्य for आढ्य. [17] सुवर्णघटनोज्ज्वलैः. A सुवर्णघटिनोज्ज्वलः. [18] प्रतिपा

nbarî, can we not recognise the language of a time when the and the fame of the Kathâ Bhâratî—India's 'Tale of Troy div- s put together by Vyâsa, was as yet comparatively a fresh r in the world?

n Vyâsa Bâṇa goes to the great body of 'story-tellers, or lists, Ákhyâyikâkârâs. Most writers have followed Hall in what re to suggest is the erroneous idea that in v 7 Bâṇa alludes to a lled Chaura.* The context shows that the author is speaking who are such only in name (जातिभाजः); and in this verse fect says that the plagiarist, however skilful his *juncturæ* may s no honour among learned men and is esteemed chaura—a This is the natural construction, and it has the support of the ntary, the note in which runs as follows:—अन्येति कविश्चौरः सहृद- ये नाख्यातः कथितोपि न ज्ञायते न आ समंतात् ख्यातोपि तु किंचित्प्रथि- न्ये पूर्वकविनिबद्धविलक्षणा ये वर्णा अक्षराणि तेषां रचनेन बन्धचिह्नं प्रभृतिरचनालिङ्गमन्ये तु भाषालंकारप्रभृतिबंधचिह्नमाहुःअथ च सतां ध्ये चौरो लक्ष्यते कीदृक् न ना अना कापुरुषः अख्यातोऽप्रसिद्धः केन क्तनच्छायव्यतिरिक्तस्त्रासकृतः पाण्डमार्दिवर्णः मुखरागविशेषस्तत्परिव- ा शूद्रत्वे सति द्विजादिवर्णाश्रयेण स्वजात्युचितस्य स्वभावस्य † त्यक्तम- ङ्गावप्रकटनमवश्यमेव भवति यतो बन्धः शृंखलादिकृतो ग्रंथिस्तच्चिह्नं ादि।

reference to the Âhkyâyikâkârâ, with which Bâṇa begins his tion of poets presumably nearer his own time than Vyâsa, is y interesting in view of the question of the origin of ari. In later books on Rhetoric, the Âkhyâyikâ is, as we n, defined as resembling the Kathâ, with the difference that ealogy of the poet, and sometimes an account of other poets, en. And the Harsha Charita, which has very obviously ed the definition, is given as an example of the class. When, better understanding of this definition we turn back to the ion of Kathâ, we find that species of composition distinguish- narration in prose, with here and there a stray verse or two, r *already existing in a metrical form*.† The existing collec-

loc. cit., p. 54. See Bühler's Paper in Ind. Stud. XIV., p. 406. In his Report Bühler shows that the only work ever ascribed to this Chaura is a composition of Bilhana's.

†*otherwise* praiseworthy translation of the Sâhityadarpana by âsa-mitra in the Bibl. Ind. is defective here. The text is:—

कथायां सरसं वस्तु पद्यैरेव विनिर्मितम्।

tions of metrical fables, such as the Kathâsaritsâgara of Som and the Vṛithatkathâ of Kashemendra are later than Bâṇa by centuries; but Hall and Bühler * have shown that implicit cont is due to Somadeva's and Kshemendra's statements to the effe their books are translations into Sanskrit and abridgments of a work. I shall show in the sequel that the Kathâsaritsâgar tains one form of the original of Bâna's Kathâ Kâdambarî when we bear in mind that Kâdambarî is given as the stock e of a Kathâ, it is clear that by Âkhyâyikâ in the present Bâna refers to metrical stories, such as furnished him with the of his own romance.

The poets next mentioned by name, or singly, are—(1), the of a Vâsavadattâ; (2), Bhattâraharichandra; (3), Sâtav (4), Paravarasena, or, perhaps, the author of a work in p Pravarasena; (5), Bhâsa; (6), Kâlidâsa; (7), the auth Vṛithatkatha. I do not take Âdhyarâja in the verse that fol a proper name. Before examining our list in detail, it may to ask how we are to regard the list itself. If it be fair to from a casual note, † it would seem that the distinguished Weber leans to the theory that we have here an attempt to cla order of merit, some of the writers who preceded Bâna. I no grounds for such a supposition, and the particular instanc Weber has in view does not, when closely examined, in any w it out. For Bhâsa and Kâlidâsa are not here compared writers of dramas. If Bâna's reference were all that remaine fame of the prince of Indian poets, we should never have kn he wrote a play.

But, while the list is not in order of merit, it is not nece contend, on the other hand, that it is strictly in order of tim can be certain that the poets referred to lived before, or at t time with, Bâṇa; but we cannot be certain of more than this.

क्वचिदत्र भवेदार्या क्वचिद्वक्त्रापवक्त्रके ।
आदौ पद्यैर्नमस्कारः खलादेर्नृकीर्तनम्॥

This, it is obvious, does not mean "In the Kathâ, *which is one of t of poetical composition in prose*, a poetical matter is represented in v sometimes," &c., but rather as I have given the sense above.

* Hall *loc. cit.*, pp. 22-24; Bühler, *Ind. Ant.*, Vol I., p. 302.

† "In Bâna's Harsha Charita, Introd. v. 15, Bhâsa is lauded on his dramas: indeed his name is even put before that of Kalidâsa". p. 205 of English translation of Indian Literature."

to emphasise is the internal evidence the verses seem to furnish
ey are not the tribute of cold respect, or even of warm though
rested admiration, for authors, the pride of their time, but
sinking into oblivion to the men of Bâna's day. I may be
en; but it appears to me that the passage breathes in every
e impulse of a mighty revival in the last phase of which Bâna
bore part. With his own eyes, so to say, he had seen the
other poets go out, as the star of the incomparable author of
avadattâ rose above his country's intellectual horizon: he
ear the time when Bhâsa won eternal fame by those plays of
form of composition unknown before, and best described by
het (सूत्रधारकृतारम्भैः) recalling one of their special characte-
the joy the people took in Kâlidâsa acted as a deterrent
than an incentive to one who lived while as yet the fame of
poet was yet fresh in the hearts of all men. I shall make
aning clear if I say that the tone of the passage appears to
resemble that which the poets who stood nearest our own
han writers loved to use of that glorious company, rather
nat of a grave deliberate panegyric on the classical ornaments
ong story of a nation's literature.

commonly taken for granted that the Vâsavadattâ,* with
this list opens, is the extant romance by Subandhu of that
This was the opinion of the commentator of that Vâsava-
varâma Tripâṭhin, who quotes the present couplet, and refers
sly to his author. The commentator of the Harsha Charita,
a rule occupies himself more with verbal explanations than
ything else, does not say anything on the point. Hall ex-
no doubt on the subject; though he also would seem to have
n the ground of internal evidence, that his Subandhu was pos-
to Bhavabhûti,† who, it is certain now, must in his turn be
after *Bâṇa*.‡ *It is impossible not to wish to agree with* Hall

---

's Introduction to Vâsavadattâ, p. 9.

l., p. 14.

cording to Râjatarangini, Bhavabhûti was patronized by Yaśovarma,
Kanoja. This Yaśovarma was subdued by Lalitâditya, king of
who acquired by his conquests a paramount supremacy over a large
ndia. The mention of this circumstance enables us to fix the date
bhûti. Lalitâditya reigned, according to General Cunningham,
A. C. to 729 A. C. The chronicle of Kâśmîra mentions another poet
kpatisâja, who lived at the court of Yaśovarma. A work in Prâkrit

in his estimate of the relative positions of Bhavabhûti a
Subandhu. For that after the graceless string of extravaga
indecent puns presented by the present Vâsavadattâ ha
received with approval into the national literature, a reversion
have been possible to the chastity, alike of sentiment and of
of Bâna and Bhavabhûti would be a literary miracle almost inc
The matter is not one on which to dogmatize, but I may cal
tion to the following considerations as tending to show t
Vâsavadattâ which excited Bâna's passionate admiration was
worthless production now extant under that name. In
place, then, it seems probable that this Vâsavadattâ was, like
own Kâdambarî, a metrical or prose version of one of the tale
rhapsodists mentioned in the verse immediately preceding.
be shown in the sequel how closely Bâna himself followed,
incidents of his story, his original. Now the Kathâsaritsâ
contain a tale of Vâsavadattâ, which the author of the Ratnâv
as the ground-work of his play, and this tale is not identica
or in any way similar to Subandhu's romance.* Second
appears to be right in pointing out that there is little re
suppose that Subandhu had need to be beholden to any p
author, for his narrative. "Kâtyâyana the grammarian
earliest author known, by whom a tale of Vâsavadattâ appea
indicated. To discourage the surmise that Subandhu was

entitled Gaudavadha Kâvya by this same Vâkpatirâja has recently
covered by Dr. Bühler. In it, the exploits of Yaśovarma and his
Gauda king are narrated. In giving his own history, the poet te
"certain excellences still shine in his works like drops of poetic nect
ed from the ocean of Bhavabhûti." From this it would appe
Vâkpatirâja was either a pupil of Bhavabhuti, or one of those wh
benefit from his company. If the poem then was written in the la
of Yaśovarma's reign, Bhavabhûti must have lived in the first part.
our poet flourished at the end of the seventh century. And the
determined agrees with all that is known of the chronological rel
Bhavabhûti with other writers. In the first place Bâna's omissi
name from the long list given by him at the beginning of his Harsha
is now intelligible. Bâna flourished in the first half of the
century."—Bhandarkar's Introduction to Mâlatî-Mâdhava, p. ix.

* "The romance of Vâsavadattâ, referred to in the Mâlatî-Mâdh
like manner that found detailed in the Kathâsaritsâgara—and which
viously [?] been dramatized in the Ratnâvalî—resembles in scarcely
barring the common appellation of their respective heroines, the
which we are at present engaged." (Hall's Introduction to Vâ
p. 2.) Bhandarkar has pointed out to me that Bhavabhûti's refe
tale which he puts on a line with those of Śakuntalâ and Urvasî, an
evidently not Subandhu's story, goes far to establish the existen
such Vâsavadattâ as that to which I believe Bâna refers here.

, or to any other ancient composition, there is, however, the ent of entire silence, in all Hindu literature yet discovered, that s, thus indebted. The object which he proposed to himself was, ustly inferred, of a nature to render choice of plot a matter of secondary import. His aim, as slight observation may suffice to ce, is the illustration of certain powers of the Sanskrit language; his, through the medium of such imagery as was in his time, d most tasteful, and such allusions to Indian lore as were eld especially in esteem. At the least it is accordingly just able that he devised, as that he borrowed, the hungry array dents which he has employed as a vehicle for the execution of pose." I should prefer to say that Subandhu's purpose left e to borrow from any available sources such incidents as suitable; and it is in that light that I should explain certain ences between his narrative and that of our author.

târaharichandra is still no more than a name to us: and the ce made to his work is ambiguous, Bâṇa's aim unfortunately rather to illustrate the simile between the composition in and a good king, than to convey information of the kind The note in the commentary is पदानां सुश्लिष्टानां बंधः प्रकृष्टा रीत्यर्थः स्वमडलावष्टंभश्च हारी हृद्यो हारयुक्तश्च अहारीति वा न कस्य-ा हरति कृता वर्णानामक्षराणां क्रमेण भामहादिप्रदर्शितनीत्या [रीत्या] स्थानं यत्र कृतयुगवद्वर्णानां द्विजादीनां क्रमेण मन्वादिस्मृतिकारप्रकाशि-स्थितिः पालनं यस्मिन्सतीति च भट्टारेति पूजावचनं. In the beginning heśvara's Visvaprakâśa, the author traces his lineage to one ndra who was a physician at the court of Sahasâṅka. If re any other reasons for identifying this Sahasâṅka with the śânka) who slew Harsha's brother, we might find our Hari-a here: and regard him as one of the authors in virtue of writings Śrî Sâhasâṅka, like Śrî Harsha, stands among the The honorific epithet Bhaṭṭâra was much in use among the

* भासो रामिलसौमिलौ वररुचिः श्रीसाहसांकः कवि-
मैंठो भारविकालिदासतरलाः स्केधः सुबंधुश्च यः।
दंडी बाणदिवाकरौ गणपतिः कांतश्च रत्नाकरः
सिद्धा यस्य सरस्वती भगवती के तस्य सर्वेपि ते ॥

shara in the Śârṅgadhara-paddhati: quoted in Aufrecht's paper on in the 27th volume of the *Zeitschrift der Deutschen Morgenländ-sellschaft*.

earlier Jains as a designation of those who abandoned the world.
The Śvetâmbara Jains have a mahâkâvyam on an historical su
called Dharmaśarmâbhyûdaya, by Bhaṭṭâraka Harichandra,
presents many points of resemblance with Kâlidâsa's Raghuv
I have not yet been able to procure the Dharmaśarmâbhûdaya,
cannot say whether these resemblances are vulgar plagiarisms,
to be accounted for in the way in which I attempt below to a
for the resemblance between Kâlidâsa and other writers of his

Sâtavâhana's Kosha† was at first taken to be a vocabular
it has long been seen that Kosha is used here in the technica
which it bears already in Daṇḍin's Kâvyâdarsa.‡ It is mo
cult to say with any certainty whether the work to which Bâṇa
or any part of it, has come down to us. There is in existence
krit anthology of love poems called the Saptaśataka of Hâla,
there is fair reason, as has been generally recognised, for h
to be the Kosha of our verse. Hâla§ is given by Hemacha
a synonym of Sâtavâhana. In his commentary on Hâla's S
taka Gangâdhara-bhaṭṭa identifies Hâla with Śâlivâhana.
Bombay MS. reads the name. A circumstance which seem
port the traditional view is noticed now, as is believed, fo
time. It is difficult to understand how the Kosha, whic
Sâtavâhana undying fame, and—what has perhaps stood hi
stead,—a place in this list of poets, can have been a collecti
kind of which the Śârṅgadharapaddhati may be put forward as
The poet may, and the Indian poet often did, stoop to colle

---

* Bodl. Cat., p. 187.

† The note in the commentary is अविनाशिनं प्रसिद्धमनश्वरं च अग्राम्यं
अग्रामभवं च जातिः स्वभावोक्तिरूपोलंकारः कोशः समुचयो गंजश्च सुभाषित
शोभनं च भाषितं प्रभावर्णनं येषां तैः. I should have mentioned earlier that
mentary gives very little help here. Śaṅkara, as Bhâo Dâji, *loc. cit.*,
already noticed, evidently knew no more than he could gather, or th
could gather, from his text.

‡ Hall, p. 14. The technical meaning of the word is thus gi
Sâhityadarpana in the same context in which the definitions of
Akhyâyikâ which we have already had occasion to consider, stand—

कोषः श्लोकसमूहस्तु स्यादन्योन्यानपेक्षकः ।
वज्यक्रमेण रचितः स एवातिमनोरमः ॥

The commentary explains वज्या by सजातीयानामेकत्र सन्निवेशः. Comp
like *The Golden Treasury*.

§ St. Petersb. Dict., *sub voce* हाल. See also Aufrecht's Catalogue,

'treasury' the verses of others: but no title to immortality can be drawn from work which can be done as well by the intelligent critic.

In other words, it is not unreasonable to suppose that the poems brought together in the Kosha were original. Now there are, I submit, grounds for supposing that Hâla's Saptaśataka is a collection of this kind, and not, as the eminent scholar Weber holds, a collection of verses by different hands. In his essay "On the Saptaśataka of Hâla," Weber discusses this question as follows:—"That the work is a [redacted]ion, and not the production of a single author is clear not only f[redacted] author's own words in the third verse, but, more particularly, fr[redacted] circumstance that the scholiast, though unfortunately he does n[redacted]y the practice beyond the beginning of the commentary, gives w[redacted]h verse the name of its author. These names, moreover, are gi[redacted] Prâkṛit,* a circumstance which makes it tolerably certain th[redacted]ey belong to the text. Unfortunately they break off with the 15[redacted]rse. The names given up to that are: Hâlassa (the compiler hi[redacted]†) 4,13, Vodisassa 5, Chullohassa 6, Maarandasenassa 7, Amarar[redacted] 8, Kumârillassa 9, Sirirâassa (Srîrâja) 11, Bhîmasâmino (Bhîmas[redacted]n) 14. Of all these names only one, Kumârila, is familiar to us in [redacted]ther connection, namely, as that of the eminent teacher of the [redacted]ânssa philosophy. . . . Besides these, Bhao Daji mentions t[redacted] following as given also by Kulanâtha: Kavirâja, Vishnudatta, Ratirâ[redacted] Paramararasika, Nâsîra, Avarâî, Kavva, Usala, Jalaharadhvani[redacted] Kesava. These must, I suppose, be given in parts of the comm[redacted]ary which have not come into my hands. Among these names, too, w[redacted]ch, it must be noted, have a somewhat strange and suspicious look, [redacted]ut which, like the previous ones, are in Prâkṛit, so as, like them, to raise the presumption that they belong to the text, there is again only one familar to us in another connection, namely, that of Kavi-

* "In prakritischer Genetivform." I omit the last word, as I do not understand that Weber lays any stress on the circumstance that the names are, as always in the genitive case. May I in passing, with all respect, deprecate the attack on Bhâo Dâji's 'curious style'— for what is obviously a printer's error as proceeding from the learned German whose own style is the despair of the English translator.

† There would be nothing surprising in the fact of a compiler of an anthology including verses of his own. "Śârṅgadhara, the compiler of the anthology often in the various divisions of the work inserts efforts of his own. These have no poetical merit. In the 14th century Sarasvatî's lips had long been closed." Aufrecht's paper in the Magazine of the German Oriental Society. I have noticed the same circumstance in a Subhâshitavalî of Vallabhadeva in my possession.

râja, known to us as that of the author of the Râghavapâṇḍavîya, who, however, cannot, on account of the date, be thought of here.', The "author's own words" to which Weber refers in the beginning of this passage are found in the third verse of the Saptaśataka, and run as follows in the original Prâkrit, and in Gaṅgâdharabhatta's Sanskrit gloss*:—

सत्तसआइं कइवच्छलेण कोडीअमज्झआरम्मि ।
हालेण वीरइआइं सालंकाराण गाहाणं ॥ ३ ॥

प्रेक्षावत्प्रवृत्तये स्वग्रन्थस्य संक्षिप्तसांसारूपतां चाह ।

सत्तेति । सप्तशतानि कविवत्सलेन कोटेर्मध्ये । हालेन विरचितानि सा[illegible] गाथानाम् । मध्यः कविगाथानां संग्रहेण तत्कीर्तिस्थापनात् । कवि[illegible] हालेन शालिवाहनेन सालंकाराणां गाथानां कोटेर्मध्ये सप्तशतानि संगृहीतानि [illegible] गाथालक्षणं तु । पढमं बारहमत्ता बीए अट्ठारहेहि संजुत्ता । जह पढमं [illegible] दहपंच अवि हसिआ गाहा इति पिंगलोक्तं बोध्यम् ॥ ३ ॥

It appears to me to be at least doubtful whether this ver[illegible]s been correctly understood to mean that Hâla in the works of [illegible]h he is speaking has "collected"† seven hundred poems by d[illegible]nt authors. I venture to suggest that विरचितानि has its ordin[illegible]ac-ceptation here: and that the verse really means that of the tho[illegible]ds‡ of gâthâs which (v. 2) are the admiration of men of discri[illegible]tion *Hâla is the author of no less than seven hundred, namely, the [illegible]which are given in the book that follows.* If I am right, we have [illegible] easy explanation of the fact that the commentator's list of author[illegible]breaks off with the 15th verse, and of the perhaps even more signifi[illegible]t fact that the names he gives are unknown, and wear the appear[illegible]ce of unreality which Weber so justly notes:

The contents of the Saptaśataka, it must be added, do not in [illegible]ny way militate against such an hypothesis. The verses are all in the same metre, a circumstance in which Weber sees an indication of the antiquity of the

* I quote from the MS. in the Bombay Government collection deposited in the Elphinstone College, which Weber also used.

† Weber has apparently felt the difficulty of giving this meaning to विरचितानि, a word which everywhere else is consistently used in the sense of 'composed'. At p. 4 of the Essay he translates the word by zusammengestellt (collected) at p. 73 by zurecht gestellt (arranged). It is not unimportant that विरचितानि is applied to the verses themselves (सप्तशतानि) and not to some such collective title as कोषः.

‡ The कोटि in the midst of which are Hâla's seven hundred verses may have been a collection made by his order.

collection: but which may as naturally, it is obvious, be referred to the predeliction for a particular kind of verse entertained by an individual author. Weber has noticed places where the verses, which, as a rule, have no very close relation to each other, are brought more nearly together, either by the carrying over from one verse to one or more following verses of the same situation (vv. 70 and 71, 80 and 81, 129 and 130, 135 and 137), or by the recurrence of a catchword in several verses that stand together (vv. 118—20, 122—125, 156 and 157, 162 and 163, 259—264, 267—269, 308—310, 315 and 316, 324 and 325, and 329 and 330).

The *locale* of all the verses appears to be the same, while the slightly varying themes on which all the seven hundred verses ring the changes are no more inconsistent with a common origin than the love plaints of Heine's *Buch der Lieder*, or the various shapes one sorrow takes in Tennyson's *In Memoriam*. The matter is again not one on which to dogmatise, but if this be, as I believe it is, the character of the Saptaśataka of Hâla, we may perhaps be permitted to see in the circumstance corroboration of the traditional identification of Hâla with the Sâtavâhana, who by his "Treasury" won for himself a fame that could not perish.

The question of Sâtavâhana's date I do not wish to enter upon. I content myself with pointing out, as Bhâo Dâji and Weber have already done,* that the author of the Kathâsaritsâgara makes him a contemporary of Guṇâḍhya, the author of the Vṛihatkathâ. This is found also in Kshemendra's Vṛihatkathâ.† Somadeva makes Gunâdhya, the minister of king Sâtavâhana of Pratishthâna. That the Sâtavâhana and the author of the Vṛihatkathâ to whom reference is made here by Bâṇa were contemporaries is at all events then not out of keeping with the view I have endeavoured to support of the general character of this passage.

कीर्तिः प्रवरसेनस्य प्रयाता कुमुदोज्ज्वला।
सागरस्य परं पारं कपिसेनेव सेतुना॥

"The glory of Pravarasena flashed, bright as the lotus, to the further shore of the sea by means of the 'Bridge,' just like the army of apes."

---

* Essay, p. 2.

† Bühler's paper in *Indian Antiquary*, Vol. I., p. 307.

There can, I take it, be no reasonable doubt that the reference here, as Weber has recognized, is to the extant Prâkṛit poem the Setu-kâvya or Setubandha. But it appears to me to be quite as certain that Bâṇa knows nothing of the tradition which ascribes that poem to Kâlidâsa. There does not appear to be any authority for the omission of the next following couplet with regard to Bhâsa, so as to bring the couplet in which Kâlidâsa is mentioned by name in juxtaposition with our verse.* And it appears to me to be impossible to admit that verses 15 and 17 both refer to Kâlidâsa. He is obviously adduced in the latter of the two verses for the first time. This being so, I think it is impossible, with our present light, to say what amount of truth there is in the legend which makes Pravarasena, the patron of the author of the Setubandha. In that detail the legend is not, in itself, indeed inconsistent with Bâṇa's reference to the book, as it is quite possible that here, as in his allusion to the Vâsavadattâ, our author, unfortunately for us, did not think it necessary to mention a name, as that of the author of the book, which in his day seemed as if it would never die. But when the legend goes on to ascribe the poem to Kâlidâsa, it is in direct conflict, as it appears to me, with Bâṇa's statement, and is so far discredited. Pravarasena, moreover, is in no way the subject of the Setubandha; so that he must be mentioned here either as the author of the poem, or as the patron of the poet. When we look at the context, and remember that Bâṇa's theme is the triumph of good poets, we can hardly, I think, resist the conclusion that it is the author's fame, and not that of any patron, which this famous bridge carried over sea.

It does not, of course, follow that the Pravarasena who wrote the Setubandha is not the king of Kashmîr† with whom, in his presumed character of patron of the work, and friend of Kâlidâsa, he has been

* Max Müller ("India: What can it teach us," p. 315), pointed out this difficulty to Dr. Bhâo Dâji. I may add that there appears to be no doubt that the proper reading in what I may call the Kâlidâsa verse is *Nirgatâsu na vâ kasya*, and not *Nisargasuravamîasya* as the Calcutta Ed. has. But the vâ here does not connect this verse with the verse immediately preceding (the Bhâsa verse), and still less of course with the verse preceding that which we are now considering. It resumes the whole argument, as to the fame of the true poet of which Kâlidâsa's glory is one of the *last* examples cited.

† "How Pravarasena distinguished himself we are no longer informed. Among the various kings so called were two of Kashmir, the former of whom was

identified by Bhâo Dâji and Max Müller. The commentator on the Setubandha was a king: and there is no reason why the Setubandha should not have been written by a king. But if I am right in regarding with suspicion the legend referred to above, it will be seen that the motive, as well as some of the arguments for the identification in question, must be held to have lost much of their force.

I will only add that Śaṅkara evidently knows nothing of the tradition which assigns the Setu-bandha to Kâlidâsa. His note is:—प्रवरसेनः कश्चित्कविः प्रवे श्रुते रसो येषां ते प्रवरसाः वानराः तेषामिनः स्वामी प्रवरा च सेना यस्य स सुग्रीवश्च कुमुदवत् कैरववत् यद्वा कुः भूमिः तस्याः मुत्प्रहर्षः तयेति कुमुदेन वानरसेनापतिना च सेतुः प्राकृतकाव्यग्रन्थः सेतुश्च.

Bhâsa's fate has been a cruel one. Referred to here as the chief, if not the first,* of the illustrious line of Indian dramatists, and looked up to by Kâlidâsa himself as his master, he has left not a line of his writing—unless we admit his authorship of a few verses attributed to him in the Sârṅgadhara Paddhati, and other late anthologies—which has survived. It is as if Chaucer were known to us only as the poet whom Spenser called, 'the well of English undefiled,' or as if Shakespear's fame rested on Milton's sonnet.

---

grandfather of the second. The latter, according to Kalhaṇa, dethroned, and afterwards rehabilitated Pratâpaśîla or Śilâditya, son of Vikramâditya. *Râjatarangiṇî*, chap. 3, śl. 332 and 333, p. 33 of the Calcutta edition. But the time and country of this Śilâditya are still to be determined. If his paternity is rightly stated by Kalhaṇa he was not of Gujerat. That he ruled over Mâlava is very much more likely." Hall, Introduction to Vâsavadattâ, p. 14.

* Śaṅkara's note on the Kâlidâsa verse is as follows:—निर्गता उच्चारितमात्राः आस्तां तावदर्थावगतिः आपात एव गीतध्वनिवत् किमपि श्रोत्रहारिण्यः.

यदुक्तम्—

अपर्यालोचितेष्वर्थे बंधसौंदर्यसंपदा ।
गीतवद्भूतयाल्हादं तद्विदं विदधाति यत् ॥

तत्काव्यमित्यादि । तथा निर्गताः सर्वदेशप्रतीताः अन्यत्र निर्गताः अभितोद्विजाः न वा कस्यैत्यनेनैतदुक्तं आस्तां तावत्काव्यतत्त्वविदः सहृदयाः विवेकारो येपि शास्त्राप्रहितबुद्धयो दुर्दुरूढमत्सरग्रायाः तेषामपि या हृदयमाल्हादयंति तथा चोक्तम् ।

असुणि अपरमंथाण विहरे इवा आमणंक इन्माणण आणाणण जकुवल अवणं अलद्धगंधाणा विसुहाइ इति मधुराश्च ताः सार्द्राः सरसाः अन्यत्र मधुना मकरंदेन किंजल्केन रसेन चार्द्राः सुगंधयः.

I wish to suggest that the manner in which the nâṭakas of Bhâsa are characterised in the verse may perhaps point to the conclusion that Bâṇa recognised these compositions as novelties, in the revival of Sanskrit letters which he is celebrating. The argument is not one that can be pressed, since the significance of the epithets may spring rather out of the desire to justify the simile employed: but the point is perhaps worth consideration. Weber has already suggested that it may possibly have been the representation of Greek dramas at the courts of the Grecian kings in Bactria, in the Punjab, and in Guzerat which awakened the Hindu faculty of imitation, and so gave birth to the Indian drama. On this theory the introduction of the technical terms which Bâṇa uses here, must have been contemporaneous with, or followed closely upon, the introduction of the drama itself. But that is what we should expect in the assumed case of the introduction, from abroad by a coterie of learned men of a foreign kind of literature. And the difficulty which has always been felt of explaining the technical terms of Hindu dramatic criticism may be due to the fact that these early pedants went, for a terminology of the new art, to the text-books of an art that had existed from time immemorial, the art of building. The sutradhâra of the drama is not to be explained by conjuring up an earlier form of plays in the shape of puppet-shows the strings of which were pulled by him or even, with Weber* and Lassen, by referring the title to the work of erecting the theatre, a work which, we have no reason to suppose, was actually laid on the sutradhâra of the stage. The term, with others, was taken over bodily from one art into the other: and in its new acceptation applied to that one among the actors who was to the production of a play what the real sutradhâra was to the building of a house.

Śaṅkara's note on the Bhâsa verse is as follows:—सूत्रधारः पूर्वरंगस्य प्रवक्ता स्थापकः स्थपतिश्च भूमिकाः पात्राणि रामाद्यनुकार्यावस्थाभूमयः उपभोग-निमित्तान्युत्पत्ति [उपर्युपरि?] स्थानानि पताका अर्थप्रकृतिः। उक्तं च—

बीजं बिंदुः पताका च प्रकरीकार्यमेव च।
अर्थप्रकृतयो ह्येताः पंच सर्वप्रयोगगा इति।

* History of Indian Sanskrit Literature, note on p. 275.

यद्वृत्तं तु परार्थं स्यात्प्रधानस्योपकारकम् ।
प्रधानवच्च कल्पेत सा पताकेति कीर्त्यते ॥ वैजयन्ती च पताका.

Next comes Kâlidâsa :—

निर्गतासु न वा कस्य कालिदासस्य सूक्तिषु ।
प्रीतिर्मधुरसार्द्रासु मञ्जरीष्विव जायते ॥

"And so soon as Kâlidâsa's sweet sayings went forth from him, was there any one who did not rejoice in them as in honey-laden flowers."

The colourless character of the description here given of Kâlidâsa's works is much to be regretted. But the negative evidence of the verse as it stands is not unimportant. It is difficult for us now to imagine a time when the supremacy that has for a thousand years been assigned to Sakuntalâ among India's dramatic works was withheld from, or only grudgingly bestowed on, Kâlidâsa. A poet, however, like a prophet is not honoured in his own country or in his own time; and we have it on Kâlidâsa's own authority that his plays were received with a certain amount of prejudice by the literary critics, who, in those days as ever loved to say that the 'old is better.'* There is a good deal of other evidence for the comparatively late date now sought to be assigned to Kâlidâsa; and on a review of that evidence it is difficult to resist the conclusion that the explanation of the nature of Bâṇa's references to the younger poet and to Bhâsa respectively, is that at the time he wrote Kâlidâsa's plays had either not been written, or were still far from occupying the prominent place in the nation's literature they afterwards attained. When the inherent excellence of these compositions is remembered, I think it must further be granted that the second of these alternatives is equivalent to saying that Kâlidâsa was either a contemporary of our author, or was his elder by little more than a generation. This is an hypothesis to which I shall recur after offering remarks on the last of the works to which Bâṇa refers.

---

* सूत्र० । अभिहितोस्मि परिषदा कालिदासग्रथितवस्तु मालविकाग्निमित्रं नाम नाटकमस्मिन्वसन्तोत्सवे प्रयोक्तव्यमिति तदारभ्यतां संगीतकम् ।

पारि० । मा तावत् प्रथितयशसां भासकविसौमिल्लकविमिश्रादीनां प्रबन्धानतिक्रम्य वर्तमानकवेः कालिदासस्य क्रियायां कथं परिषदो बहुमानः ।

सूत्र० । अयि विवेकविश्रान्तमभिहितम् । पश्य ।

पुराणमित्येव न साधु सर्वं न चापि काव्यं नवमित्यवद्यम् ।
सन्तः परीक्ष्यान्यतरद्भजन्ते मूढः परप्रत्ययनेयबुद्धिः ॥

समुद्दीपितकन्दर्पा कृतगौरीप्रसाधना । *
हरलीलेव नो कस्य विस्मयाय बृहत्कथा ॥

Somadeva, the author of the Kathâsaritsâgara (about the beginning of the 12th century), and Kshemendra, the author of a Vṛihatkathâ (the second and third quarters of the 11th century), both tell us that their works are abridgments and translations into Sanskrit of the Vṛihatkathâ of Gunâḍhya. This last work has not yet been found. For long the only evidence that it had ever existed was Somadeva's assertion, which was, however, it may be pointed out in passing, clearly entitled in itself to greater weight than scholars like Wilson, Brockhaus and Lassen were disposed to attach to it. If there is one matter more than another in which the personal statement of an author deserves implicit credence, it is surely where we find him acknowledging his indebtedness to an earlier work, which he could have had no conceivable notice for inventing. Wilson was misled by the unmistakable signs of relationship between certain tales in the Kathâsaritsâgara and independent works which it was impossible to place later than Somadeva. As Weber first pointed out,† Kâdambarî itself is another example of the same phenomenon. I have shown that the author of the Sâhityadarpaṇa knew that Kâdambarî

* The note here is : बृहत्कथा कस्य न विस्मयायापि तु सर्वस्यैव गर्वविनाशाय भवतीत्यर्थः । अद्भुतकथावर्णनाद्वा आश्चर्याय समुद्दीपितो वृद्धिं नीतः कन्दर्पो यस्यां कामजनानां बहूनां वृत्तान्तानां वर्णनात् उद्बोधितः स्मरो ययेति वा काव्यसेवया हि शृङ्गाररसः समुद्भवति ।

तथा चोक्तम्—

ऋतुमाल्यालंकारप्रियजनगान्धर्वकाव्यसेवाभिः ।
उपवनगमनविहारैः शृङ्गाररसः समुद्भवति ॥

यद्वा समुद्दीपितः प्रकाशितः ख्यातिं नीतः कन्दर्पो नरवाहनदत्तो यस्यामिति स हि कामांश इत्यागमः । कृतं गौर्याविद्यामेदस्याराधनं यस्यां सा हि नरवाहनदत्तेनेशरूपाराधितेति यद्वा गौरीं प्रति पूरयति गौरीप्रः साधनं परिकरबन्धः यथा प्रस्तारो यस्यां गौरीप्रेरितेन हि हरेण तथा तस्यां परिकरबन्धः कृतो यथा सातीव पिप्रिये हरलीलापि समुत् सहर्षा दग्धकामा च कृतं गौर्याः प्रसाधनं मण्डनं यस्यां क्व कामं प्रति तादृग्द्वेषः क्व च कान्तां प्रति प्रसाधनामिति कृत्वा विस्मयमाश्रयेम.

† Indischen Streifen, Vol. I., p. 353.

was a redaction into prose of a tale already existing in a material form, and it is clear now that the coincidences Wilson has the credit of first observing should have been accepted by that scholar as supplying corroborative evidence of the truth of Somadeva's assertion. He preferred, however, to believe that Somadeva had borrowed from these earlier prose-writers, and that his assertion about a Vrihatkathâ presumably prior both to him and to them, was intended to conceal his debt; and in this he was followed by other eminent scholars. The utmost respect for one of the most honoured and honourable pioneers in these studies need not prevent the obvious moral being pointed that it may sometimes be the safer course to accept statements like that made by Somadeva until their inaccuracy can be demonstrated instead of regarding them from the beginning as tainted with fraud.

In [illegible] list of Sanskrit works prepared for Captain Wilford, and presented [illegible]y him through Colebrooke to the Asiatic Society, there is an entry [illegible]ith regard to the Vrihatkathâ by Kshemendra. This work Bühl[illegible] had the good fortune to recover;* and to him we owe the discov[illegible]y that Kshemendra, like Somadeva, calls his work a translation into Sa[illegible]skrit of a work written in the Paiśâcha language by Gunâḍhya. "Śarva[illegible] proclaimed it first: Kânabhûti heard it form the Gana (Pushpadant[illegible] Vararuchi), and told it to Gunâḍhya, who delivered it in his tu[illegible] to his pupils and to Sâtavâhana. The story which had thus come to be written in the Paiśâcha language, gave trouble to the readers. For this reason it has been rewritten in Sanskrit."† While as yet uncertain as to Kshemendra's date, Bühler was able to show from a comparison of the two books, whose contents are identical, that it was extremely improbable that the one was, in any way, a modification of the other, and that therefore the only reasonable supposition was that both really drew, as they said they did, from an older work in one of the low vernaculars. In the course of his brilliant researches in Kashmîr,‡ Bühler was able to fix Kshemendra's date as prior, by some seventy years, to that of Somadeva. He had already argued that it was impossible to admit that "the con-

* There is a copy of part of the work in the Bhao Daji collection.

† Indian Antiquary, Vol. I., p. 307.

‡ Bühler's Kashmir Tour, p. 41.

LIBRARY OF THE BOMBAY

nected and clear story" given by Somadeva had been constructed out of the "short and undefined outlines," found in Kshemendra; and, it being now clear that Kshemendra in his turn could not have copied from a poet who flourished two generations later than himself, no doubt remained as to the existence in the tenth century of a Vṛihatkathâ by Gunâḍhya. Is this the work to which Bâṇa refers?* It appears to me that there are strong reasons for holding that it is, and that the reference is made to an almost contemporaneous redaction by Gunâḍhya of stories that for many centuries previous had been more or less current. To connect the Vṛihatkathâ of Gunâḍhya with Bâṇa's reference, all that is required is to show that Bâṇa was familiar with that collection of tales. The reader's judgment as to the mutual proximity or remoteness of Gunâḍhya and Bâṇa will depend on the weight he is disposed to attach to what appears to the present writer the character of this whole passage, and to certain other considerations which will be adduced later. It will be convenient to give here the story of Kâdambarî as it is found in the Kathâsaritsâgara. The extract must be a long one; but the book is not very accessible: and students, I think, will be glad to have the extract†.

ततः प्रातः कृतावश्यकार्यः स सचिवैः सह ।
नरवाहनदत्तः स्वमुद्यानं विरहन्ययौ ॥
तत्रस्थश्च प्रभापुञ्जमादौ व्योम्नोऽप्यनन्तरम् ।
ततो विद्याधरीर्बह्वीरवतीर्णा ददर्श सः ॥
तासां मध्ये च दीप्तानां ददर्शैकां स कन्यकाम् ।
ताराणामिव शीतांशुलेखां लोचनहारिणीम् ॥
विकसत्पद्मवदनां लोलालोचनषट्पदाम् ।
सलीलहंसगमनां वहदुत्पलसौरभाम् ॥

* "Gunâḍhya's Vṛihatkathâ goes back to the first or second century of our era."—Bühler's Kashmîr Tour, p. 47. "The Vṛihatkathâ of Gunâḍhya belongs to about the sixth century."—Weber, English Translation of Sanskrit Literature, p. 213, note. I trust that discrepancies between eminent authorities of which this is only one of many examples it would be easy to give, may be some excuse if I am caught tripping, as I am painfully aware may at any moment be my fate, in the course of this difficult excursion.

† My friend, Pandit Durgâ Prasâda, of Jeypore, pointed out this reference to me, and was good enough to write out the extract from his own MS. of the Kathâsaritsâgara. I have printed from his copy (called D), collating it with Bhâo Dâji's MS. (B.)

तरंगहारित्रिवलीलतालंकृतमध्यमाम् ।
साक्षादिव स्मरोद्यानवापीशोभाधिदेवताम् ॥
स्मरसंजीवनीं तां च दृष्ट्वा सोत्कालिकामतः ।
चान्द्रीं मूर्तिमिवाम्भोधिश्चुक्षुभे स नृपात्मजः ॥
अहो सुन्दरनिर्माणवैचित्री काप्यसौ विधेः ।
इति शंसन्स सचिवैः सहितस्तामुपाययौ ॥
तिर्यक्प्रेमार्द्रया दृष्ट्या पश्यन्तीं तां स च क्रमात् ।
पप्रच्छ का त्वं कल्याणि किमिहागमनं च ते ॥
तच्छ्रुत्वा साब्रवीत्कन्या शृणुतैतद्वदामि वः ।
अस्तिकाञ्चनशृङ्गाख्यं पुरं हैमं हिमाचले ॥
तत्रास्ति नाम्ना स्फटिकयशा विद्याधरेश्वरः ।
धार्मिकः कृपणानाथशरणागतवत्सलः ॥
तस्य हेमप्रभादेव्यां जातां गौरीवरोद्भवाम् ।
मां शक्तियशसं नाम जानीहि तनयामिमाम् ॥
पितुः प्राणप्रिया साहं पञ्चभ्रातृकनीयसी ।
अतोषयं तदादेशाद्भूतैः स्तोत्रैश्च पार्वतीम् ॥
तुष्टा सा सकला विद्या दत्त्वा मामेवमादिशत् ।
पितुर्दशगुणं पुत्रि भाविविद्याबलं तव ॥
नरवाहनदत्तश्च भर्ता तव भविष्यति ।
वत्सराजसुतो भाविचक्रवर्ती द्युचारिणाम् ॥
इत्युक्त्वा शर्वपत्नी मे तिरोभूत्तत्प्रसादतः ।
लब्धविद्याबला चाहं संप्राप्ता यौवनं क्रमात् ॥
अद्यादिशच्च सा रात्रौ देवी मां दत्तदर्शना ।
प्रातः पुत्रि त्वया गत्वा द्रष्टव्यः स निजः पतिः ॥
आगन्तव्यमिहैवाद्य मासेन हि पिता तव ।
चित्तस्थितैतत्संकल्पो विवाहं संविधास्यति ॥
इत्यादिश्य तिरोभूत्सा देवी याता च यामिनी ।
ततोहमार्यपुत्रैषा त्वामिह द्रष्टुमागता ॥
तत्संप्रति व्रजामीति गदित्वा ससखीजना ।
उत्पत्य खं शक्तियशाः सा जगाम पुरं पितुः ॥
नरवाहनदत्तस्तु तां दृष्ट्वाहोत्सुकस्ततः ।
विवेशाभ्यन्तरं विभ्रः पश्यन्मासं युगोपमम् ॥
तत्र दृष्ट्वा विमनसं स च तं गोमुखोब्रवीत् ।

---

[1] स च. D च स. [2] तदादेशात्. D तथादेशात्. [3] अद्य. D अयं. [4] गदित्वा ससखीजना. B गदिता सा सखीजना.

शृणु देव कथामेकां तवाख्यामि विनोदिनीम् ॥
बभूव काञ्चनपुरीत्याख्यायनगरी पुरा ।
तस्यां च सुमना नाम महानासीन्महीपतिः ॥
आक्रान्तदुर्गकान्तारभूमिना येन चक्रिरे ।
चित्रं विराजमानेन तादृशा अपि शत्रवः ॥
तमेकदास्थानगतं प्रतीहारो व्यजिज्ञपत् ।
देव मुक्तालता नाम निषाधाधिपकन्यका ॥
पञ्जरे स्थितमादाय शुकं द्वारि बहिः स्थिता ।
वीरप्रभेणानुगता भ्रात्रा देवं विदृक्षते ॥
प्रविशत्विति राज्ञोक्ते प्रतीहारनिवेशतः ।
भिल्लकन्या नृपास्थानप्राङ्गणं प्राविवेश सा ॥
न मानुषीयं दिव्यस्त्री कापि नूनमसाविति ।
सवैष्याचिन्तयंस्तत्र दृष्ट्वा तद्रूपमद्भुतम् ॥
सा च प्रणम्य राजानमेवं व्यज्ञापयत्तदा ।
देवायं शास्त्रगञ्जाख्यश्चतुर्वेदधरः शुकः ॥
कविः कृत्स्नासु विद्यासु कलासु च विचक्षणः ।
मयेश्वरोपयोगित्वादिहानीतोऽद्य गृह्यताम् ॥
इत्यर्पितस्तदादाय प्रतीहारेण कौतुकात् ।
नीतोऽभे नृपतेरेतं शुकः श्लोकं पपाठ सः ॥
राजन्युक्तमिदं सर्वैर्यदयं देवस्य संधुक्षते
धूमश्याममुखो द्विषद्विहरणीनिःश्वासवातोद्गमैः ।
एतत्त्वद्भुतमेव यत्परिभवाद्वाष्पाम्बुपूरप्लवै-
रासां प्रज्वलतीह दिक्षु दशसु प्राज्यः प्रतापानलः ॥
एवं वदित्वा ध्यायंश्च शुकोवादीत्पुनश्च सः ।
किं प्रमेयं कुतः शास्त्राद्भवीम्यादिश्यतामिति ॥
ततोतिविस्मिते राज्ञि मन्त्री तस्यात्रवीदिदम् ।
शङ्के शापाच्छुकीभूतः पूर्वर्षिः कोप्ययं प्रभो ॥
जातिस्मरो धर्मवशात्पुराधीतं स्मरत्यतः ।
इत्युक्ते मन्त्रिणा राजा स शुकं पृच्छति स्म तम् ॥
कौतुकं भद्र मे ब्रूहि स्ववृत्तान्तं क जन्म ते ।
शुकत्वे शास्त्रविज्ञानं कुतः को वा भवानिति ॥
ततः स बाष्पमुत्सृज्य वदति स्म शुकः शनैः ।
अवाच्यमपि देवैतच्छृणु वच्मि त्वदाज्ञया ॥

---

[5] परिभवात्. D परिभवत्. So corrected from परिभवात्. [6] जातिस्मरो धर्मवशात्पुराधीतं स्मरत्यतः. B omits this line. [7] "Infandum regina jubes renovare dolorem."

हिमवन्निकटे राजन्नस्त्येको रोहिणीतरुः ।
आम्नाय इव दिव्यापिभूरिशाखाश्रितद्विजः ॥
तस्मिन्नेकः समं शुक्या शुकस्तस्थौ कृतालयः ।
तस्मादेकोहमुत्पन्नस्तस्यां दुष्कर्मयोगतः ॥
जातस्यैव च मे माता शुकी सा पञ्चतां गता ।
तातस्तु वृद्धः पक्षान्तः[8] क्षिप्त्वा वर्धयति स्म माम् ॥
निकटस्थशुकानीतभुक्तशेषफलानि च ।
अभ्यन्मह्यं च वितरन्नथ तत्रास्त मत्पिता ॥
एकदा तत्र तूर्योरुध्वातगोभृङ्गनादिनी ।
आखेटकाय तत्रागाद्भिल्लसेना भयंकरी ॥
विस्रस्तकृष्णशाराक्षी धूलिव्यालुलितांशुका ।
संभ्रमाद्भिल्लचमरीवालौघकवरीभरा[9] ॥
विद्युतव्याकुलेवाभूत्सहसा सा महाटवी ।
पुलिन्दवृन्दे विविधप्राणिघाताय धावति ॥
कृतान्तक्रीडितं कृत्वा दिनमाखेटभूमिषु ।
अगाच्छबरसैन्यं तदात्तैः पिशितभारकैः ॥
एकस्तु वृद्धशबरस्तत्रानासादितामिषः[10] ।
अद्राक्षीत्स तरुं सायं क्षुधितस्तमुपागतः[11] ॥
आरुह्य च स तत्राशु शुकानन्यांश्च पक्षिणः ।
आकृष्याकृष्य नीडेभ्यो हत्वा हत्वा भुवि व्यधात् ॥
तथायान्तं च निकटं यमकिंकरसंनिभम् ।
तं दृष्ट्वाहं भयाक्रान्तः शनैः पक्षान्तरे पितुः ॥
तावच्चास्मत्कुलायं स प्राप्याकृष्यैव पातकी ।
तातं मे पीडितग्रीवं हत्वा तरुतलेक्षिपत् ॥
अहं च तातेन समं पतित्वा तस्य पक्षतेः ।
निर्गत्य तृणपर्णान्तः सभयः प्राविशं शनैः ॥
अथावतीर्य भिल्लोसावग्नौ भृष्टानभक्षयत् ।
शुकानन्यान्समादाय पापः पल्लीं निजामगात् ॥
ततः शान्तभयो दुःखदीर्घां नीत्वा निशामहम् ।
प्रातर्भूयिष्ठमुदिते जगच्चक्षुषि भास्वति[12] ॥
अगच्छं पक्षसंरुद्धवसुधः[13] प्रस्खलन्मुहुः ।
तृषार्तः पद्मसरससरितीरमासन्नवर्तिनः ॥

---

[8]पक्षान्तः. B पक्षान्ताः. [9] कवरी. So D : corrected from what looks like चमरी. B चमरी. [10] अनासादितामिषः. B अनासिषतावरः. [11] उपागतः. B उपागतं. [12] भास्वति. B भास्करे. [13] पक्षसंरुद्धवसुधः. So D, corrected from पक्षसंरुद्धो वसुधो (*sic*). B पक्षसंरुद्धो वसुधां.

तत्रापश्यं कृतस्नानमहं तत्सैकतस्थितम् ।
मुनिं मरीचिनामानं पूर्वपुण्यमिवात्मनः ॥
स मां दृष्ट्वा समाश्वास्य मुखनिःसोदबिन्दुभिः ।
कृत्वा पत्रपुटेनैषीदाश्रमं कृपया मुनिः ॥
तत्र दृष्ट्वा कुलपतिर्मां पौलस्त्यः किलाहसत् ।
तेनान्यमुनिभिः पृष्टो दिव्यदृष्टिरुवाच सः ॥
इमं शापशुकं दृष्ट्वा दुःखेन हसितं[14] मया ।
वक्ष्यामि चैतत्संबद्धां कथां वो विहिताह्निकः ॥
जातिं यच्छ्रवणादेष प्राग्वृत्तं च स्मरिष्यति ।
इत्युक्त्वा स पुलस्त्यर्षिराह्निकायोत्थितोऽभवत् ॥
कृताह्निकश्च स मुनिः पुनरभ्यर्थितोऽत्र सः ।
मत्संबद्धां कथामेनां महामुनिरवर्णयत् ॥
आसीज्ज्योतिष्प्रभो नाम राजा रत्नाकरे पुरे ।
आरत्नाकरमुर्वीं यः शशासोर्जितशासनः ॥
तस्य तीव्रतपस्तुष्टगौरीपातिवरोद्भवः ।
हर्षवत्यभिधानायां पुत्रो देव्यामजायत ॥
स्वप्ने मुखप्रविष्टं यत्सोमं देवी ददर्श सा ।
तेन सोमप्रभं नाम तं चक्रे स सुतं नृपः ॥
ववृधे च स तन्वानः[15] प्रजानां नयनोत्सवम् ।
राजपुत्रोचितमयो गुणैः सोमप्रभः क्रमात् ॥
दृष्ट्वा भरक्षमं शूरं युवानं प्रकृतिप्रियम् ।
यौवराज्येऽभिषिञ्चन्तं प्रीतो ज्योतिष्प्रभः पिता ॥
प्रभाकराभिधानस्य तनयं निजमन्त्रिणः ।
ददौ प्रियकरं नाम मन्त्रित्वे चास्य सद्गुणम् ।
तत्कालमम्बरात्स्वं दिव्यमादाय मातलिः ।
अवतीर्णस्तमभ्येत्य सोमप्रभमभाषत ॥
विद्याधरः सखा शक्रस्यावतीर्णो भवानिह ।
तेन चाशुभवा नाम शक्रेणोच्चैःश्रवः सुतः ॥
पूर्वस्नेहेन ते राजन्प्रहितस्तुरगोत्तमः ।
अत्राधिरूढः शत्रूणामजेयस्त्वं भविष्यति ॥
इत्युक्त्वा वाजिरत्नं तं दत्त्वा सोमप्रभाय सः ।
आत्तपूजः खमुत्पत्य ययौ वासवसारथिः ॥
ततो नीत्वैव दिवसं तमुत्सवमनोरमम् ।
सोमप्रभस्तमन्येद्युरुवाच पितरं नृपम् ॥

---

[14] हसितं B सहितं. [15] तन्वानः. B मन्वानः.

तात न क्षत्रियस्यैष धर्मो यदजिगीषुता ।
तदाज्ञां देहि मे यावद्दिग्जयाय व्रजाम्यहम् ॥
तच्छ्रुत्वा स पिता तुष्टस्तथेति प्रत्यभाषत ।
चक्रे ज्योतिष्प्रभस्तस्य यात्रासंविदमेव च ॥
ततः प्रणम्य पितरं दिग्जयाय बलैः सह ।
प्रायाच्छुक्रहयारूढः शुभे सोमप्रभोऽहनि ॥
जिगाय सोऽश्वरत्नेन तेन दिक्षु महीपतीन् ।
आजहार च रत्नानि तेभ्यो दुर्वारविक्रमः ॥
नमितं स्वधनुस्तेन विद्विषां च शिरः समम् ।
उन्नतिं तद्धनुः प्राप न तु नम्रद्विषतां शिरः ॥
आगच्छत्कृतकार्योऽथ हिमाद्रिनिकटे पथि ।
संनिविष्टबलश्चक्रे मृगयां स वनांतरे ॥
दैवात्सुरत्नखचितं तत्र पश्यत्स किंनरम् ।
अभ्यधावच्च तं प्राप्तुं तेन शक्रेण वाजिना ॥
स किंनरो गिरिगुहां प्रविश्यादर्शनं ययौ ।
सोमप्रभस्तु तेनाश्वेनातिदूरमनीयत ॥
तावत्प्रकीर्य काष्ठासु प्रकाशं तिग्मतेजसि ।
प्राप्ते प्रतीचीककुभं संध्यासंगमकारिणीम् ॥
श्रांतः कथंचिदावृत्य स ददर्श महत्सरः ।
तत्तीरे तां निशां नेतुं शक्रादश्वादवातरत् ॥
दत्त्वा तृणोदकं तस्मायाहृतांबुफलोदकः ।
विश्रांतश्चैकतोकस्मादशृणोद्गीतनिःस्वनम् ॥
गत्वा तदनुसारेण कौतुकान्नातिदूरतः ।
सोपश्यच्छैवलिन्यग्रे गायन्तीं दिव्यकन्यकाम् ॥
केयमद्भुतरूपा स्यादिति तां च सविस्मयम् ।
साप्युडुराजकृतिं दृष्ट्वा कृतातिथ्यमवोचत ॥
कस्त्वं कथमिमां भूमिमेकः प्राप्तोसि दुर्गमाम् ।
एतच्छ्रुत्वा स्ववृत्तांतमुक्त्वा पप्रच्छ सोपि ताम् ॥
त्वं मे कथय कासि त्वं वनेऽस्मिन्का च ते स्थितिः ।
इति तं पृष्टवन्तं च दिव्यकन्या जगाद सा ॥
कौतुकं चेन्महाभाग तद्वच्मि शृणु मत्कथाम् ।
इत्युक्त्वा सा लसद्बाष्पपूरा वक्तुं प्रचक्रमे ॥
अस्तीह कांचनाभाख्यं हिमाद्रेः कटके पुरम् ।
पद्मकूटाभिधानोस्ति तत्र विद्याधरेश्वरः ॥
तस्य हेमप्रभादेव्यां राज्ञः पुत्राधिकप्रियाम् ।
मनोरथप्रभां नाम विद्धि मां तनयामिमाम् ॥

साहं विद्याप्रभावेन सखीभिः समसाश्रमम् ।
द्वीपानि कुलशैलांश्च वनान्युपवनानि च ॥
गाडत्वा प्रत्यहं चैवमाहारसमये पितुः ।
आगच्छामि स्वभवनं वासरप्रहरैस्त्रिभिः ॥
एकदाहमिह प्राप्ता विरहन्ती सरस्तटे ।
मुनिपुत्रकमद्राक्षं सवयस्यमिह स्थितम् ॥
तद्रूपशोभयाकृष्टा दूत्येवाहं तमभ्यधाम् ।
सोपि साधुतया दृष्ट्वैवाकरोत्स्वागतं मम ॥
ततो ममोपविष्टायाः सखी ज्ञातोभयाशया[15] ।
कस्त्वं ब्रूहि महाभागेत्यपृच्छत्तद्वयस्यकम् ॥
स चात्रवीत्तद्वयस्यो नातिदूरादितः[16] सखी ।
निवसत्याश्रमपदे मुनिर्दीधितिमानिति ॥
स ब्रह्मचारी सरसि स्नानुमत्र कदाचन ।
आगतो ददृशे देव्या तत्कालागतया श्रिया ॥
सा तं शरीरेणाप्राप्यं प्रशान्तं मनसैव यत् ।
सकामा चकमे तेन पुत्रं संप्राप मानसम् ॥
त्वदृशेनान्ममोत्पन्नः पुत्रोयं प्रतिगृह्यताम् ।
इति नीत्वैव तज्जातं सा दीधितिमतः सुतम् ॥
बालकं मुनये तस्मै सनर्प्य श्रीस्तिरोदधे ।
सोप्यनायासलब्धं तं पुत्रं हृष्टोग्रहीन्मुनिः ॥
रश्मिमानिति नाम्ना च कृत्वा संवर्ध्य च क्रमात् ।
उपनीय समं विद्याः सर्वाः स्नेहादशिक्षयत् ॥
तं रश्मिमन्तं जानीतमेतं मुनिकुमारकम् ।
श्रिया जातं मया साकं विहरन्तमिहागतम् ॥
इत्युक्ते तद्वयस्येन पृष्टा तेनापि मत्सखी ।
सा सनामान्वयं सर्वं मदुक्तं तदवर्णयत् ॥
ततोन्योन्यान्वयज्ञानान्नितरामनुरागिणौ ।
मुनिपुत्रः स चाहं च यावत्तत्र स्थितावुभौ ॥
तावदेत्य द्वितीया मां स्वगृहादवदत्सखी ।
उत्तिष्ठाहारभूमौ त्वां पिता मुग्धे प्रतीक्षते ॥
तच्छ्रुत्वा शीघ्रमेष्यामीत्युक्त्वावस्थाप्य चास्मि तम् ।
मुनिपुत्रं गताभूवं भीत्याहं पितुरन्तिकम् ॥

---

[15] ज्ञातोभयाशया. B. ज्ञातोभयाश्रया. [16] नातिदूरादितः. So D corrected from नातिदूरादतः. B. नातिदूर इतः.

तत्र किंचित्कृताहारा यावच्चाहं विनिर्गता ।
तावदार्या[17] सखी सा मामागत्य स्वैरमब्रवीत् ॥
आगतो मुनिपुत्रस्य तस्येह स सखा सखि ।
स्थितश्च प्राङ्गणद्वारि सत्वरश्च समादिशत् ॥
मनोरथप्रभापार्श्वमहं रश्मिमताधुना ।
प्रेषितो व्योमगमनीं विद्यां दत्त्वैव पैत्र्कीम् ॥
प्राणेश्वरीं विना तां हि मदनेन स दारुणाम् ।
दशां नीतो न शक्नोति प्राणान्धारयितुं क्षणम् ॥
तच्छ्रुत्वैवास्मि निर्गत्य तेन युक्ताग्रयायिना ।
मुनिपुत्रकमित्रेण सख्या चाहमिहागता ॥
प्राप्ता च तमिहाद्राक्षं मुनिपुत्रं विना मया ।
चन्द्रोद्गमेनैव[18] समं वृत्तप्राप्तोद्गमे प्रियम् ॥
ततोऽहं तद्वियोगार्ता निन्दन्ती तनुमात्मनः ।
प्रवेष्टुमैच्छमनलं गृहीत्वा तत्कलेवरम् ॥
तावद्दिवोवतीर्यैव तेजःपुंजाकृतिःपुमान् ।
आदाय तच्छरीरं तदुत्पत्य गगनं गतः ॥
अथाहं केवलैवाग्नौ पतितुं यावदुद्यता ।
तावदुच्चरति स्मैवं[19] गगनादिह भारती ॥
मनोरथप्रभे मैवं कृथा भूयो भविष्यति ।
एतेन मुनिपत्रेण तव कालेन संगमः ॥
एतच्छ्रुत्वा परावृत्य मरणात्तत्प्रतीक्षिणी ।
स्थितास्मीहैव बद्धाशा शंकरार्चनतत्परा ॥
मुनिपुत्रसुहृत्सोपि गतो मे काव्यदर्शनम् ।
इति तां वादिनीं विद्याधरीं सोमप्रभोभ्यधात् ॥
स्थितास्येकाकिनी तर्हि कथं सापि सखी क्व ते ।
एतच्छ्रुत्वा तमाह स्म सा विद्याधरकन्यका ॥
सिंहविक्रम इत्यस्ति नाम्ना[20] विद्याधरेश्वरः ।
तस्यानन्यसमा चास्ति तनया मकरन्दिका ॥
सा मे सखी प्राणसमा कन्या महुःखदुःखिता ।
तया सखी प्रेषिताभूद्वार्त्तां ज्ञातुमिहाद्य मे ॥
ततो मयापि तत्सख्या समं सा प्रहिता निजा ।
सखी तदन्तिकं तेन स्थितास्म्येकैव संप्रति ॥

---

[17] आर्या. D. अन्या. [18] उद्गमेन. P उदयेन. [19] स्मैवं. B स्वैरं. [20] D. omits नाम्ना विद्याधरेश्वरः तस्यानन्यसमा चास्ति तनया मकरन्दिका.

एवं वदन्तीं गगनादवतीर्णां तदैव ताम् ।
स्वसखीं दर्शयामास तस्मै सोमप्रभाय सा ॥
तामथोक्तसखीवर्त्तां पर्णशय्यामकारयत् ।
सोमप्रभस्य तद्वाहस्यापि वासमदापयत् ॥
ततो नीत्वा निशां सर्वे तत्र ते प्रातरुत्थिताः ।
व्योमावतीर्णं ददृशुर्विद्याधरमुपागतम् ॥
स च विद्याधरो देवजयो नाम कृतानतिः ।
मनोरथप्रभामेवमुपविश्य जगाद ताम् ॥
मनोरथप्रभे राजा वक्ति त्वां सिंहविक्रमः ।
यावत्तव न निष्पन्नो वरस्तावन्न मत्सुता ॥
विवाहमिच्छति स्नेहात्त्वत्सखी मकरन्दिका ।
तदेतां बोधयागत्य येनोद्वाहे प्रवर्त्तते ॥
एतच्छ्रुत्वा सखीस्नेहात्तां विद्याधरकन्यकाम् ।
गन्तुं प्रवृत्तां वक्ति स्म राजा सोमप्रभोथ सः ॥
द्रष्टुं वैद्याधरं लोकमनघे कौतुकं मम ।
तत्तत्र नय मामश्वो दत्त्वासोर्वं[22] तिष्ठतु ॥
तच्छ्रुत्वा सा तथेत्युक्त्वा व्योम्नः सद्यः सखीयुता ।
तेन देवजयोत्सङ्गारोपितेन समं ययौ ॥
प्राप्ता तत्र कृतातिथ्या मकरन्दिकया तया ।
दृष्ट्वा[23] सोमप्रभं कोयमिति स्वैरमपृच्छत[24] ॥
तयोक्ततदुदन्ता च ततः सा मकरन्दिका ॥
सोमप्रभेण तेनाभूत्सद्योपहृतलोचना ॥
सोपि तां मनसा प्रप्य लक्ष्मीं रूपवतीमिव ।
स तु कः सुकृती योस्या वरः स्यादित्यचिंतयत् ॥
ततः स्वैरकथालापे तामाह मकरन्दिका ।
मनोरथप्रभा चण्डि कस्मान्नोद्वाहमिच्छसि ॥
तच्छ्रुत्वा साप्यवोचत्तां त्वयानङ्गीकृते वरे ।
कथं विवाहमिच्छेयं त्वं शरीराधिका हि मे ॥
एवं तया सप्रणयं मकरन्दिकयोदिते ।
मनोरथप्रभावादीढूतो मुग्धे मया वरः ॥
तत्संगमप्रतीक्ष्या हि तिष्ठामीत्युदिते तया ।
करोमि तर्हि त्वद्वाक्यमित्याह मकरन्दिका ॥

---

[21] वासं. B seems to write घासं. [22] वास. B वास as before. [23] B दृष्ट्वा, द्रष्टुं
[24] अपृच्छत. B अपृच्छयत.

मनोरथप्रभा साथ ज्ञातचित्ता जगाद ताम् ।
सखि सोमप्रभः पृथ्वीं भ्रान्त्वा प्राप्तोतिथिस्तव ॥
तदस्यातिथिसत्कारः कर्त्तव्यः सुन्दरि त्वया ।
इत्याकर्ण्यैव जगदे मकरन्दिकया तया ॥
आ शरीरान्मया सर्वमिदमेतस्य सांप्रतम् ।
अर्घपात्रीकृतं कामं स्वीकरोतु यदीच्छति ॥
एतं तयोक्ते तत्प्रीतिं क्रमादावेद्य तत्पितुः ।
मनोरथप्रभा चक्रे तयोरुद्वाहनिश्चयम् ॥
ततः सोमप्रभो लब्धधृतिस्तुष्टो जगाद ताम् ।
तदाश्रममहं यामि सांप्रतं तत्र जातु मे ॥
चिन्वानं पदवीं सैन्यमागच्छेन्मन्त्र्यधिष्ठितम् ।
मामप्राप्याहिताशङ्कि तच्च गच्छेत्पराङ्मुखम् ॥
तद्गत्वा सैन्यवृत्तान्तं बुद्ध्वागत्य ततस्ततः ।
निश्चित्य परिणेष्यामि शुभेह्नि मकरन्दिकाम् ॥
तच्छ्रुत्वा सा तथेत्येतमनैषीन्निजमाश्रम् ।
मनोरथप्रभा देवजयाङ्कारोपितं पुनः ॥
तावत्प्रियंकरो मन्त्री तस्य सोमप्रभस्य सः ।
विचिन्वानश्च पदवीं तत्रैवागात्ससैनिकः ॥
मिलिताय ततस्तस्मै प्रहृष्टो निजमन्त्रिणे ।
सोमप्रभः स्ववृत्तान्तं यावत्सर्वं च शंसति ॥
तावत्तस्यायथौ दूतः शीघ्रमागम्यतामिति ।
लेखे लिखित्वा संदेशमादाय पितुरन्तिकात् ॥
तेन सैन्यं समादाय सचिवानुमतेन सः ।
पित्राज्ञामनतिक्रामञ्जगाम नगरं निजम् ॥
तातं दृष्ट्वाहमेष्यामि नाचिरादित्युवाच च ।
मनोरथप्रभां तां स तं च देवजयं व्रजन् ॥
सोथ देवजयो गत्वा तत्सर्वं मकरन्दिकाम् ।
तथैवाबोधयत्तेन जज्ञे सा विरहातुरा ॥
नोद्याने सा रतिं लेभे न गीतेन सखीजने ।
शुकानामपि शुश्राव न विनोदवतीं गिरः ॥
नाहारमपि सा भेजे का कथा मण्डनादिके ।
प्रयत्नैर्बोध्यमानापि पितृभ्यां नागृहीद्धृतिम् ॥
उत्सृज्य बिसिनीपत्रशयनं चाचिरेण सा ।
उन्मादिनीव बभ्राम पित्रोरुद्वेगवाहिनी ॥

---

25 एतं. D एवं.

यदा न प्रतिपेदे सा समाश्वसयतोस्तयोः ।
वचस्तदा तौ कुपितौ पितरौ शपतः स्म ताम् ॥
निषादमध्ये निःश्रीके क्वचित्कालं पतिष्यसि ।
अनेनैव शरीरेण स्वजातिस्मृतिवर्जिता ॥
इति शप्ता पितृभ्यां सा निषादभवनं गता ।
निषादकन्या संवृत्ता तदैव मकरन्दिका ॥
स चानुतप्य तच्छोकात्तत्पिता सिंहविक्रमः ।
विद्याधरेश्वरः पत्न्या सह पञ्चत्वमाययौ ॥
स च विद्याधरेन्द्रोभूत्प्रागृषिः सर्वशास्त्रवित् ।
केनापि प्राक्तनापुण्यशेषेण शुकतां गतः ॥
तथैव तस्य भार्या च सा जातारण्यसूकरी ।
सोयं शुकः पुराधीतं वेत्ति चैव तपोबलात् ॥
अथ कर्मगतिं चित्रां दृष्ट्वास्य हसितं मया ।
एतां राजसदस्युक्तां कथां चैष विमोक्ष्यते ॥
सोमप्रभश्च तामस्य सुतां द्युचरजन्मनि ।
प्राप्स्यत्येव निषादीत्वमागतां मकरन्दिकाम् ॥
मनोरथप्रभा तं च जातं संप्रति भूमिपम् ।
रश्मिमन्तं मुनिसुतं तथैव पतिमाप्स्यति ॥
सोमप्रभोपि पितरं दृष्ट्वा गत्वा तदाश्रमे ।
सांप्रतं स प्रियाप्राप्त्यै शर्वमाराधयन्स्थितः ॥
इत्याख्याय कथां तत्र पौलस्त्यो व्यरमन्मुनिः ।
अहं स्वजातिमस्मार्षं हर्षशोकाकरः स्थितः[26] ॥
ततो येनाहमभवन्नीतस्तत्कृपयाश्रमम् ।
स मरीचिमुनिस्तत्र गृहीत्वा मामवर्धयत्[27] ॥
जातपक्षश्च पक्षित्वसुलभाचापलादहम् ।
इतस्ततः परिभ्राम्यन्विद्याश्चर्यं प्रदर्शयन् ॥
निषादहस्ते पतितः क्रमात्प्राप्तस्त्वदन्तिकम् ।
इदानीं च मम क्षीणं दुष्कृतं पक्षियोनिजम् ॥
इति सदसि कथामुदीर्य तस्मिन्विदुषि शुके विरते विचित्रवाचि ।
सपदि स सुमनोमहीमृदासीत्प्रमदतरङ्गितविस्मितान्तरात्मा ॥
अत्रान्तरे तं परितुष्य शंभुः स्वप्ने च सोमप्रभमादिदेश ।
उत्तिष्ठ राजन्सुमनोनृपस्य पार्श्वं व्रज प्राप्स्यसि तत्र कान्ताम् ॥
मुक्तालताख्या पितृशापतो हि भूत्वा निषादी मकरन्दिकाख्या ।
आदाय तं स्वं पितरं गतास्य राज्ञोन्तिकं तं शुकतामवाप्तम् ॥

---

[26] इत्याख्याय...स्थितः. B omits. [27] अवर्धयत्. B अवर्णयत्.

स्मरिष्यति त्वां तु विलोक्य जातिं वैद्याधरीं सा विनिवृत्तशापा ।
अन्योन्यविज्ञानविवृद्धहर्षशोभी भविष्यत्यथ संगमो वाम् ॥
इति भूमिपतिं निगद्य तं गिरिशः स्वाश्रमगां तथैव तां च ।
अपरां स मनोरथप्रभां भगवान्भक्तकृपालुरब्रवीत् ॥
यो रश्मिमाल्मुनिसुतोभिमतो वरस्ते
जातः स संप्रति पुनः सुमनोभिधानः ।
तत्तत्र गच्छ तमवाप्नुहि स स्वजातिं
सद्यः स्मरिष्यति शुभे तव दर्शनेन ॥
एवं ते सोमप्रभविद्याधरकन्यके पृथग्विभुना ।
स्वमादिष्टे नृपतेस्तस्य सदः सुमनसस्तदा ययतुः ॥
सोमप्रभं तत्र च तं विलोक्य संस्मृत्य जातिं मकरन्दिका स्वाम् ।
दिव्यं प्रपद्यैव निजं वपुस्तज्जग्राह कण्ठे चिरशापमुक्ता ॥
सोपि प्रसादाद्गिरिजापतेस्तां संप्राप्य विद्याधरराजपुत्रीम् ।
सोमप्रभः साकृतिदिव्यभोगलक्ष्मीमिवाश्लिष्य कृती बभूव ॥
स चापि दृष्ट्वैव मनोरथप्रभां स्मृतस्वजातिः सुमनो महीपतिः ।
प्रविश्य पूर्वं नभसश्च्युतां तनुं मुनीन्द्र पुत्रश्च बभूव रश्मिमान् ॥
तया च संगम्य पुनः स्वकान्तया चिरोत्सुकः स प्रययौ स्वमाश्रमम् ।
ययौ स सोमप्रभभूपतिश्च तां प्रियां समादाय निजां निजं पुरम् ॥
शुकोपि मुक्त्वैव स वैहगीं तनुं जगाम धाम स्वतपोभिरर्जितम् ।
इतीह देहान्तरितापि देहिनां भवत्यवश्यं विहितः समागमः ॥
इति नरवाहनदत्तो निजसचिवाद्गोमुखान्निशम्य कथाम् ।
अद्भुतविचित्ररुचिरां शक्तियशस्युत्सुकस्तुतोष तदा ॥
॥ इति श्रीकथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके तृतीयस्तरङ्गः ॥

The slightest comparison of this tale as taken from Gunâḍhya by Somadeva with Bâṇa's version is sufficient to corroborate, in the fullest manner, the theory to which all the external evidence already points, namely, that we have here the original from which Bâṇa took his plot, reserving to himself the poet's right to make such modifications as he thought fit. No reason can be assigned why the dry and colourless narrative of the fablists should have deviated as they do from the tale that had entranced the world in 'Kâdambarî,' if we embrace the old hypothesis of the relation between the two. And the differences are of the kind which genius imposes on the stuff it is working in. They correspond to the changes made in popular legends,

---

8 हर्ष B हर्षे.

to suit their immediate purpose, by the Greek dramatists. It would be as reasonable to see in the few lines in which Homer lightly touches on tales known, as he has them, to all men, an abridgment notwithstanding the signal discrepancies, of the Agamemnon of Æschylus, or the Electra of Sophocles, as to contend that Somadeva has wilfully altered the features of the work which must, on any other hypothesis, be presumed to have been serving him for model.* And the same observation will, I am confident, be found to apply equally to the work of Kâlidâsa.

Last in this passage comes the poet Âḍhyarâja or Âḍyarâja, of whom nothing else appears to be known, and who is, I suspect, as much the fruit of a misapprehension as the "Chaura" of v. 5. Here Bâṇa says that the brave deeds of famous kings are in his heart, well remembered, but that on that very account, strange as it may seem (अपि), his tongue cannot sing forth their praises, being drawn back into his throat by the very recollection of his subject. Nevertheless, he will attempt to speak in prose of the deeds of Harsha, [illegible] There may be an intentional ambiguity in âḍhyarâja (âḍyaraja) as referring both to 'kings of song' and to kings of the earth: but I do not if the supposed reference to a poet called by that name has any foundation.

I must be content with little more than a reference to other works that were either written by Bâṇa, or have been ascribed to him. The Chaṇḍikâ-śataka is a century of verses in honour of Chaṇḍikâ, which is referred to by certain Jain commentators on the Bhaktâmarastotra of Mânatuṅga, and a copy of which was discovered by

* Compare Somadeva's own words:—

यथा मूले तथैवैतन्न मनागप्यतिक्रमः।
ग्रन्थविस्तरसंक्षेपमात्रभाषा च विद्यते ॥

I have printed ग्रन्थविस्तरसंक्षेपमात्रभाषा with the MS. in the Bhao Daji collection, and with Brockhaus. Hall reads "on the authority of a very excellent manuscript" ग्रन्थविस्तरसंक्षेपमात्रं भाषा च विद्यते; and translates.—"It is merely an epitome of the larger work, and in the familiar language," Bühler (*Indian Antiquary*, Vol. I., p. 303), gives his support to this way of taking the passage. But it is surely doubtful whether, in Somadeva's time bhâshâ could have the meaning here ascribed to it: and there seems no very good reason, in this way of taking the passage, why *vidyate* should be in the singular. With our own reading I should explain the word as meaning 'an exposition (perhaps a rendering or translation) of no more than an abridgment of the complete book.

Bühler.* That scholar has acutely pointed out a line in this composition which, as frequently happens, is in all probability the sole foundation for the ridiculous story of the Jain commentators with regard to its origin. The tradition, however, as handed down by these commentators, may, it is considered, preserve this much of sober fact, that the Chaṇḍikâśataka of Bâṇa, the Sûryaśataka of Mayûra, and the Bhaktâmarastotra of Mânatunga are three opposing poems written by devotees of one or other of the great forms of religion which flourished side by side under Harsha's protection. †

In the third volume of the *Indian Antiquary* (p. 219), Telang has called attention to the close resemblance in subject-matter, and occasionally even in expression, between a drama styled Pârvatîpariṇaya, which is ascribed to Bâṇa, and parts of Kâlidâsa's Kumârasambhava. Telang "does not venture to ascribe the Pârvatîpariṇaya to Kâlidâsa:" and has considerable hesitation in accepting even as possible what he regards apparently as the only alternative, namely, that the author of the play took Kâlidâsa's poem as the basis for his own work. It will be a sincere gratification to me if a scholar who has done and will do so much for the elucidation of moot points in the history of Sanskrit literature shall find anything in the considerations I have urged in this paper to lead him to regard, with me, the undeniably close connexion which he has the merit of having established between these two poems as only another illustration of the fact that the brother poets of the golden age of letters in India, like the great dramatists of Greece, did not disdain to borrow in substance their plots from a common source. I venture also to think, though here there may be more reason for doubt, that the almost verbal coincidences which Telang has singled out go to show that the Pârvatîpariṇaya was written while as yet the fame of the Kumârasambhava had not overshadowed the common original of the two works—in other words, that Bâṇa and Kâlidâsa were almost if not altogether contemporaries.

---

* Hall, Introduction to 'Vasavadattâ,' pp. 8 and 49. Bühler, 'On the Chaṇḍikâśataka of Bâṇabhaṭṭa in the *Indian Antiquary*, Vol. I., p. 111.'

† There are many references in the Harsha Charita to the worship of the sun. Mayûra is among those mentioned there as the friends and coevals of Bâṇa. It is not impossible that he may afterwards have given a daughter in marriage to his friend. In a Subhâshitavalî by Vallabhadeva, which I acquired last year, there are verses attributed to the joint authorship of Bâṇa and Mayûra.

Pandit Durgâprasâd informs me that in a commentary by Guṇavinayagaṇi on the Nalachampû the following passage occurs in the sixth uchehhvâsa:—

यदाह मुकुटताडितकनाटके बाणः ।
आशाः प्रोज्झितदिग्गजा इव गुहाः प्रध्वस्तसिंहा इव
द्रोण्यः कृत्तमहाद्रुमा इव भुवः प्रोत्खातशैला इव ।
बिभ्राणाः क्षयकालरिक्तसकलत्रैलोक्यकट्टां दशां
जाताः क्षीणमहारथाःकुरुपतेर्देवस्य शून्याः सभाः ॥

From this it would appear that a play by Bâṇa call Mukuṭatâḍitaka may be still in existence.

Lastly, there is a statement in the Kâvyaprakâśa to the effect that for one of his works Bâṇa got from king Harsha neither fame, nor divine favour, but a third 'fruit' of poetry, namely, money; and on this ground Hall, followed by Bühler, would ascribe the Ratnâvalî, which professes to be the work of a king Harsha, to Bâṇa. The hypothesis, it will be noticed, is a double one—first, that the statement in the Kâvyaprakâśa refers to the Ratnâvalî; and, secondly, that the statement is to be accepted. There appears to be a consensus of authority among the commentators of the Kâvyaprakâśa as to the former point; a close comparison of the Ratnâvalî with Bâṇa's other work would probably be conclusive as to the latter.

Is it possible to form any conjecture as to what it was which, in the 6th—7th century, gave the impulse to the great 'burst of song', the memory of which has never died out of the literary consciousness of the learned among the Hindus? Here I approach ground strewed with the ashes of smouldering fires and will walk warily. I have indeed only one argument to offer in this controversy: and will premise it with the remark that the most ardent patriotism need not, as it should not, make a Hindu scholar resolved to shut his eyes to anything tending to shew that, notably at this time, some of his country's poets were touched, if no more than touched, by a live coal from off the altar which is the sacred birthplace of the oetry and philosophy of the whole western world. When down-trodden Greece made prisoner her conqueror she could boast that she carried the first seeds of literary culture to a rude and unlettered people, which, however, far their own efforts in that field might carry them, must always trace their first

beginnings in it to Athens. The India of the Rig Veda knows no such dependence on foreigners for the intellectual and spiritual life which flows through her frame.

I cannot here enter into any detailed examination of the discussion as to the existence and extent of Greek influence in the works of such of the Indian mediæval writers as have come down to us. I proceed to state very briefly reasons which appear to me to go to show that Bâṇa was, in a fashion and to a degree which I cannot pretend to define, subject to an influence whose all-pervading power is, when we think of it, almost as much of a miracle as the spread of Christianity itself.

In the first place, then, I do not think it is possible any longer to resist* the available proof that Indian astronomy as taught by Âryabhaṭa (A.D. 476) and Varâhamihira (died A.D. 587), and as known to Kâlidâsa and to Bâṇa, is of Greek origin. That being taken for granted, it is clear that in the absence of direct evidence it is more probable than not that Greek influence, whether exerted directly or through the intermediate channel of communication was not confined to that branch of literature where it has left traces of its presence to clear to be explained away, and that what might have been explained away as mere coincidences may fairly, as the facts stand, be held to wear a very different aspect.† Can we point to anything in our author which

* If this position is premature it is time that some defender of the autochthonous origin of the system replied to the arguments of European scholars in the matter. But is it too much to say that Sh. Pandit, for example, virtually gives up the fight when he takes refuge in the hypothesis that diametron may be a Grecized form of jâmitra? (Preface to Raghuvansa, p. 43.) Is this not equivalent to playing with the two works as if they were two counters with regard to which nothing is known but their present form and the meaningless inscription they bear? Diametron is a pure Greek word, formed after the analogy of hundreds of other words, from a verb used by Homer and itself occuring in the vocabulary of Plato and of Aristotle. In Sanskrit jâmitra is a hybrid word, of no assignible origin within the language itself, and seen first in the works of these astronomers, unless we are to take its presence in Kâlidasa as evidence that it had lain *perdu* in Sanskrit for hundreds of years before. When Sh. Pandit then goes on to say that "whether however jâmitra is obtained from diametron or diametron from jâmitra, the two words having the same astrological sense must have had a common origin," he really concedes all that is asked. For it is quite certain that jâmitra cannot be the origin of diametron.

† "It was, however, Greek influence that first infused a real life into Indian astronony. This occupies a much more important relation to it than has hitherto been supposed: and the fact that this is so of itself implies that Greek influence affected other branches of the literature as well even though we may be unable at present to trace it directly elsewhere."—Weber's *Indian Literature*, p. 251.

must be regarded either as a fortuitous coincidence in style between two literatures that never really touched, or the effect, however remote, of the one upon the other? Before setting out what appears to me to be something of the kind wanted I will make two preliminary remarks. In the first place there is of course no question here of such a complete conquest by one literature of another, or rather complete transference of one and the same breath of letters from one country to another as is presented in the familiar instance of Greece and Rome. Vyâsa did not put together the Mahâbhârata because he had learned to know and admire the Iliad and Odyssey. Kâdambarî is not modelled on anything in Greek literatare as the odes of Horace are modelled on the strains of Sappho or Alcæus. The influence was partial and indirect, not direct and all-absorbing: and analogies to the Sanskrit romance are to be looked for not in the plays of Æschylus and Euripides, but in the Greek that was spoken and read and was popular, in the years that immediately preceded the final expulsion of the Greeks as a political power from the peninsula.

In the second place, wherein does the difference lie between Kâdambarî regarded as a work of art, and the tale which we have in good reason to believe is in one sense the source of the work? The one is a tale pure and simple, such as are to be found in all languages, existing only for itself, deriving all its interest from the rapid but at last extremely monotonous array of more or less extraordinary incidents. In our book these incidents, or such of them as did not seem unsuitable, are made the mere framework of a representation of human passion which for us is all that animates the superstructure on which it is based. These dry bones live: but it is because breath has entered into them, sinews and flesh have been laid upon them, and they have been covered up with skin. It is hard to put the difference in words: but if the reader will turn from the description in our book of Kâdambarî's love to the lines in which that subject is disposed of in the Kathâsaritsâgara, he will, I doubt not, feel it for himself.

With this preface I proceed to select and translate from the popular Greek literature of the fourth and fifth centuries after Christ passages for whose resemblance in general tone, and sometimes even in expression, to our book I ask the consideration of my fellow scholars. Let

it be only further premised that if a resemblance which cannot be regarded as a mere coincidence is established, it does not appear to be open to argument that Greece is the debtor and not the creditor. The whole page of Greek literature from Homer to the Byzantine historians pleads against such an hypothesis. It is not of course questioned that in the country where men "spent their time in nothing else but either to tell, or to hear some new thing," there were many curious enquiries into the wisdom and learning of the East. And with such help as the Greeks themselves give us, it is possible in their philosophy to put our finger on ideas that are non-Hellenic. But these are details that do not affect the general question. From its glorious beginnings down to the time when it overflowed the boundaries of the Greek wo[illegible] Greek literature was a purely native growth.

The dat[illegible] assigned to Achilles Tatius is 450 A. D. In his romance containing [illegible]he love story of Leuippe and Cleitophon, I have marked, on a cur[illegible] inspection, the following analogies to descriptions, sentiments, [illegible]leas that are of constant occurrence in Bâṇa, while no trace of them [illegible]und in the story of Kâdambarî, as Bâṇa read it in the Vṛihatk[illegible] of Gunaḍhya. I quote from the Trübner Edition of the Erotici [illegible]ptores:—

"The [illegible]iden's chiton covered her breast down to her middle; the lower part [illegible]f her body a chlaina concealed. The chiton was white, the chlaina pu[illegible]le, her body gleamed through her garments." * * * * "Her br[illegible]sts peeped forward but a litte : the girdle that drew together her dress and breasts confined the two in such fashion that the dress became a glass for the body." (P. 39.)*

"I looked at the Love who was represented as leading the bull [the subject is a picture of the rape of Europa], and said, 'Child as you are, you rule over heaven and earth and sea.'" (P. 39.)

---

* अतिधवलप्रभापरिगतदेहतया स्फटिकगृहतामिव दुग्धसलिलमग्नामिव विमलचेलांशुकान्तरितामिवादर्शतलसंक्रान्तामिव शरदभ्रपटलतिरस्कृतामिवापरिस्फुटविभाव्यमानावयवां.— (*Kâdambarî*, p. 128.) An interesting paper might be written on the conception of female beauty among Sanskrit mediæval writers, in which it would not, I think, be difficult to trace a greater analogy between Greek and Sanskrit thought on that subject than can be easily explained by independent similar appreciation of an identical type in the two countries.

44397

"Her mouth a rosebud when the rose begins to open its petals. As I looked I was straightway undone: for beauty pierces sharper than any dart, and through the eyes finds its way into the heart. It is by the eye that the stroke of love enters. A tumult of emotions held me, praise, astonishment, fear, shame, boldness. I praised her stature; stood awe-struck at her beauty, feared her heart; gazed unabashed; felt shame to be so moved; fain would I have induced my eyes to turn away from the maiden; but they would not. They laid hold of the tackle of beauty, * and, by its help, offered a stout resistance: and in the end they conquered." (P. 42.)†

'How then,' said I, 'may I light upon this oracle: tell me how to begin: for you are one of the initiated while I am a novi[ce] you have experience of the service of the god. What should I say [?] What do? How can I obtain my love? I know not my way here.' 'Se[e] not,' said Climas, 'instruction in this matter from another; the go[d] is his own interpreter, and a cunning interpreter to boot.‡ New born [in]fants need not to be taught to feed—of themselves they know what p[ro]g table is spread for them in their mothers' breasts. And the yo[u]an into

* "She knows her man; and while you rant and sw[ear]
Can draw you to her by a single hair."—*Dryden*

† उच्छ्वसितैः सह विस्मितनिमेषेण किंचिदामुकुलितपक्ष्मणा जिह्मितत[रतरसारोदरेण दक्षिणेन चक्षुषा सस्पृहमापिबन्तीव किमपि याचमानेव त्वदायत्तास्मीति वदन्तीमभिमुखं हृदयमर्पयन्तीव सर्वात्मनानुप्रविशन्तीव तन्मयतामिव गन्तुमीहमाना मनोभवाभि[धा]यास्त्रेति शरणमिवोपयान्ती देहि हृदयेवकाशमित्यर्थितामिव दर्शयन्ती हा किमिदमसा[धु]मतमतिर्द्वेषणमकुलकुमारीजनोचितमिदं मया प्रस्तुतामिति जानानाप्यप्रभवन्ती करणानां स्ता[म्भि]तेव लिखितेवोत्कीर्णेव संयतेव मूर्छितेव केनापि विधृतेव निष्पन्दसकलावयवा तत्कालाविभूतेनावष्टम्भेनाकथितशिक्षितेनानाख्येयेन स्वसंवेद्येन केवलं न विभाव्यते किं तदृषसंपदा किं मनसा किं मनसिजेन किमभिनवयौवनेन किमनुरागेणेवोपदिश्यमाना किमन्येनैव केनापि प्रकारेणाहमपि न जानामि कथंकथमिति तमतिचिरं श्यलोकयम्—(*Kádambarí*, p. 141.)

गत्वा च प्रविश्य कन्यान्तःपुरं ततः प्रभृति तद्विरहविधुरा किमागतास्मि किं तत्रैव स्थितास्मि किमेकाकिन्यास्मि किं परिवृतास्मि किं तूष्णीमास्मि किं प्रस्तुतालापास्मि किं जागर्मि किं सुप्तास्मि किं रोदिमि किं न रोदिमि किं दुःखमिदं किं सुखमिदं किमुत्कण्ठेयं किं व्याधिरयं किं व्यसनमिदं किमुत्सवोयं किं दिवस एषः किं निशेयं कानि रम्याणि कान्यरम्याणीति सर्वं नावागच्छम्। अविज्ञातमदनवृत्तान्ता च क्व गच्छामि किं करोमि किं शृणोमि किं पश्यामि किमालपामि कस्य कथयामि कोस्य प्रतीकार इति च नाज्ञासिषम्-*Kàdambarí* p. 147.)

‡ More literally is (in each heart) a self-taught master of his craft, The Greek is the Sanskrit अशिक्षित.

whose heart the seed of love has for the first time dropped may be trusted to bring it to the birth without assistance.' " (P. 49.) *

" Being then minded to incline the heart of the girl to love, I began to talk to Satyros, taking my cue from the bird. For my love chanced to be crossing at the moment with Kleio, and had stopped to look at the peacock. And fortune willed it that just at that moment the bird ...l his beauty, and spread the glorious show of his plu-...,' said I, 'the bird does not without a certain art of its ...a lover. And it is when it wishes to attract its mate that ...itself thus. Look, there she is beside the plane tree,'—and ...ut the female bird—'it is for her he now shows his beauty.' ... Satyros perceived my intention and the drift of ... 'Love truly has power,' said he, 'to send its flame even ...ts of birds.' 'Not only into the hearts of birds,' said I, ...der that he can do that since he himself has wings. But ... flame into the hearts of creeping things, plants, nay, as I ... of stones. Does not the magnesian stone love iron. If ... it she draws it to herself as having within her something of ...f love. Consider whether the coming together of the stone ... be not the kiss of the loved and the lover? As to plants ... of the wise have a story which they would call a myth, if ...at the children of husbandmen say the same thing. The ... Every plant loves some other plant, but on none does ...r than on the palm tree.† They say that some palm

---

...यकरवम् । अनेकसुरतसमागमलास्यलीलोपदेशोपाध्यायो मकरकेतुरेव ... अन्यथा विविधरसासङ्गललितेष्वीदृशेषु व्यतिकरेष्वप्रविष्टबुद्धेरस्य जनस्य ...न्ती रतिरसनिस्यन्दमिव क्षरन्त्यमृतमिव वर्षन्ती मदमुकुलितेव खेदालसेव ...स्थिरतरचारसंचारिण्यानिभृतभ्रूलतोल्लासिनी दृष्टिः । कुतश्चदमीतैनपुण्यै ...न्तर्गतो हृदयाभिलाषः कथ्यते—(*Kâdambarî, p.* 143.)

' our own poets have said : and none more beautifuly than

Ein Fichtenbaum steht einsam,
Im Norden auf kahler Höh'.
Ihn schläfert : mit weisser Decke
Umhüllen ihn Eis und Schnee.

Er träumt von einer Palme,
Die fern im Morgenland
Einsam und schweigend trauert
Auf brennender Felsenwand.

trees are male, some female. The male then love the female, and, if she chance to be put far away in the order of planting, the lover pines. The husbandman becomes aware of the sorrow of the tree, and mounting where he can see all around, he marks in what direction the palm tree bends. For it leans towards its love. Seeing this the husbandman cures the tree's complaint; he cuts a shoot from the female palm and grafts it into the heart of the male. He thus refi[illegible] of the tree. Before it was ready to die, but now it take[illegible] stands erect, rejoicing in the embrace of its love. This is t[illegible] of plants.' "* (P. 56.)

It would be easy to multiply examples from this author, [illegible] others, at least as striking from his contemporaries, but [illegible] hand. The argument is not one which can be made any [illegible] an indefinite multiplication of individual instances, if the[illegible] convince. Nor indeed has it been my object to convince o[illegible] truth of an hypothesis which is still to my own mind l[illegible] than an hypothesis that may be worthy of consideratio[illegible] desired merely to call attention to what appears to me to [illegible] resemblance, and to the conclusion which it is possible to [illegible] that resemblance, if it be once granted, as I think it mus[illegible] writers of the Indian *renaissance* period were not outside [illegible] bracing influence of Greek letters.

---

* नास्ति खल्वसाध्यं नाम भगवतो मनोभुवः । क्वायं हरिण इव वनवासि[illegible] जनः । क्व च विविधविलासरसरागिर्गन्धर्वराजपुत्री महाश्वेता । सर्वथा न [illegible] दुष्करमनायत्तमकर्तव्यं वा जगति । दुरुपपादेष्वर्थेष्वयमवज्ञया विचरति[illegible] प्रतिकूलयितुं शक्यते । का वा गणना सचेतनेषु । अपगतचेतनान्यपि सं[illegible] रोचते । तत्कुमुदिन्यापि दिनकरकरानुरागिणी भवति । कमलिन्यापि श[illegible] निशापि वासरेण सह मिश्रतामिति । ज्योत्स्नाप्यन्धकारमनुवर्तते । छायापि [illegible] तिष्ठते । तडिदपि जलदे स्थिरतां व्रजति । जरापि यौवनेन संचारिणी भव[illegible] दुःसाध्यमपरम् ।—(*Kâdambarî*, *p.* 157.)

THE PRESENT EDITION.

nt edition of Kâdambarî is based chiefly on a manuscript
ith a complete Commentary, procured for the Govern-
bay by Dr. Bühler in 1867-68, and deposited in the
ollection in this College. The Commentary opens with
verses:—

यः श्रीललनाविलासकुशलः पायादपायात्स वः
नाभिनरेन्द्रसूनुरमरैस्संसेव्यमानान्तिकः ।
जे यस्य कचावली भुजशिरोदेशे लुठन्ती प्रभो-
या शैवलमञ्जरी भवसरित्पारं प्रयातुः किमु ॥ १ ॥

न्ये जनतानिषेविततया मानाभिभूता भृशं
यन्ते तृणवन्त्रिलोकमखिलं दुर्बुद्धिबद्धाशयाः ।
स्लैश्वर्य्यजुषापि येन सुधिया देवेन्द्रसेव्याङ्घ्रिणा
वाकारि कदापि गर्वमलिनं चेतः स शान्तिः श्रिये ॥ २ ॥

त्कीर्तिर्धवलीचकार सहसा ब्रह्माण्डभाण्डोदरं
शार्हीपि तदन्तरा निपतितः सद्यो न संक्षिप्यतः ।
नाद्यापि निरीश्वरं जगदिदं जल्पन्ति सांख्यादयः
श्रीनेमिजिनेश्वरो भवभृतां देयादमन्दां मुदम् ॥ ३ ॥

न्यस्तद्विजिह्वाधिपतिफणगणस्पष्टसंरम्भदम्भा-
यस्सप्तविश्वाद्भुतपरममनोहारिसाम्राज्यलक्ष्मीम् ।
त्स्वर्विमौलिप्रकरमणिलसत्कान्तिभिश्चित्राङ्घ्रिः
पार्श्वाधिराजो भवतु भवभिदे पार्श्वसंसेव्यमानः ॥ ४ ॥

मधिकां विलासपदवीमीहे भृशं भारती
कपरंपरां कलयितुं सिंहाङ्कदम्भादियात् ।
र्थदिदृक्षयेव समभूदक्ष्णा सहस्रं हरेः
विभुर्दद्यातु भाविनां शश्वन्मनोवाञ्छितम् ॥ ५ ॥

सहस्रदीधितिः श्रीहीरसूरिः समभून्महोदयः ।
द्वक्त्रसौन्दर्यगुणं विलोकयन्यथौ सुरौघः किमु निर्निमेषताम् ॥ ६ ॥

अनन्यसौजन्यगुणैर्गरीयान्विशिष्टशिष्टाचरणैर्वरीयान् ।
तत्पट्टपाथोनिधिपूर्णचन्द्रो विराजते श्रीविजयादिसेनः ॥ ७ ॥

तत्पट्टोदयचूलावलम्बिपूर्णेन्दुसन्निभः श्रीमान् ।
श्रीविजयतिलकसूरिर्भूरिगुणैर्भूषितो जयति ॥ ८ ॥

तत्संप्रदाये प्रथितप्रभावो बभूव हानर्षिरतिप्रसिद्धः ।
यदीयवैराग्यकथां प्रवक्तुं प्रभो गुरुः किं हरिसंनिधानम् ॥ ९ ॥

तदीक्षितानेकविनेयवर्गमुक्तालतामध्यमणिप्रकारः ।
श्रीवाचकेन्द्रः सकलादिचन्द्रो बभूव विश्वाद्भुतवाग्विलासः
श्रीसूरचन्द्रस्समभूत्तदीयशिष्याग्रणीर्न्यायविदां वरेण्यः ।
यत्तर्कयुक्त्या त्रिदिवं निषेवे तिरस्कृतश्चित्रशिखण्डजोपि
तदीयपादाम्बुजचञ्चरीको विराजतेद्धा हरिधीसखाभः*
श्रीवाचकः संप्रति भानुचन्द्रः अकब्बरक्ष्मापतिदत्तमान
श्रीशाहिचेतोऽजषडङ्घ्रितुल्यः श्रीसिद्धचन्द्रोस्ति मदीय
कादम्बरीवृत्तिरियं तदीयमनोमुदे तेन मया प्रतन्यते ॥ १३

The colophon at the end of the book is इति श्रीपादशाहश्रीअ
लदीनसूर्यसहस्रनामाध्यापकश्रीशत्रुंजयतीर्थकरमोचनाद्यनेकसुकृतविधा
ध्यायां[य]श्रीभानुचन्द्रगणितच्छिष्याष्टोत्तरशतावधानसाधकप्रमुदित
कब्बरप्रदत्तपुष्पदमापराभिधानमहोपाध्यायश्रीसिद्धचन्द्रगणिरचितायां
टीकायां उत्तरखण्डटीका समाप्ता ।

This manuscript I have in the notes called A.

B is a manuscript of 206 leaves, with 13 lines to the pa
an average, 45 letters to each line. It containe the text
begins

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ ॐ नमो भगवते श्रीसर्वज्ञाय ॥ ॥

रजोजुषे जन्मनि सत्त्ववृत्तये—. .

The first fourteen leaves formed no part of the origina
but have been added later to supply a deficiency.

The colophon is—

परां कोटिं चानन्दस्याध्यगच्छन् ।

इति श्रीकादम्बरीनाम चम्पूः संपूर्णेयमिति ।
सं० १६४८ वर्षे माघमासे कृष्णत्रयोदशी भूमे[भौमे]लिखि
मङ्गलं लेखकानां च पाठकानां च मङ्गलम् ।
मङ्गलं सर्वभूतानां भूमिभूपतिमङ्गलम् ॥ १ ॥
ग्रं० ७००० संपूर्णमिति ॥ छ ॥
यादृशं पुस्तकं दृष्टं स्ता(ता)दृष्टं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ॥ १ ॥

श्रीतपागच्छाधिराजपूज्यश्रीहीरविजयसूरि आदेशात् शिष्येण शोधितम्
साहश्रीवच्छाभार्याबाईगुरदेत्तभ [म] साहसहिसकिरणेन भण्डारलब्धापितं सुत
र्द्धमानशांतिदासपुस्तकपरिपालनार्थम् ।

* MS. विराजते धी हरिधासखाभः

I owe the loan of this manuscript to the kindness of my pupil, Mr. H. H. Dhruva.

The whole text has also been carefully collated with the Calcutta editions of 1849 (called Ed. 1) and 1872 (called Ed. 2). Every case in which the text, as has been printed, differs from A or B, is noticed in the notes : and all variations of any importance from either or both editions have also been given.

The edition was undertaken for the *Bombay Sanskrit Series*, and had therefore to be printed in accordance with the rules on that matter laid down at the commencement of that undertaking. Otherwise I should have been glad to use the anusvâra sign in the middle of a word, and—a point which is of much more importance—to punctuate. I have never been able to understand the objections taken to the former practice, convenient in itself, giving rise to no possibility of misconception, and almost universally prevalent in the manuscript we seek to reproduce through the printing press. For the other matter I think it is much to be regretted that a system of punctuation modelled on the European method, but with such modifications as may seem desirable, has not long ago been introduced into our editions of Sanskrit texts. To put stops is, it is true, a modern device: but that is surely no reason why we should refuse to avail ourselves of so good a device when reading Sanskrit, alone of all dead languages. For in the case of Thucydides or of Horace, who would now dream of reverting to the practice, or want of practice, of the Greek or Roman scribes ! But Bâṇa and Kâlidâsa require, not less but more, the aid of such a running comment as stops supply. Feeling myself precluded from the course I should like to have followed here, I fell back on an expedient which has given me—and the printers, to whom I must express my obligation in the matter—a very great deal of trouble without, it is feared, securing a corresponding advantage to the student. In all cases of long and involved sentences, wherever in an English book a comma would have stood, the two words on either side of such imaginary comma have been separated by twice the usual interval or space. Where a colon or semicolon would have been appropriate, the interval is three times as great as that ordinarily separating two words. It was occasionally necessary to put these extra spaces at the

wrong side of the word they as a rule, indicate, as the last in the clause, or sub-clause, but, in spite of that, it is hoped that the object aimed at—that of breaking up to the eye a sentence into its component parts—has been to some extent gained.

NOTES.

ADVERTISEMENT.

A stands for the MS. with the Commentary of Siddhachandra, B for my second MS., and B^2 for the supplemental part of B (see Introduction). In preparing the text for the second edition occasional reference was made to two additional MSS., belonging to the Deccan College Collection, which are in the notes cited as C and D. Dp^1 and Dp^2 stand for two MSS. collated for me by Pandit D[illegible]gâprasâda.

I use the symbol Com.—to draw attention to the fact that the Commentary repeats the word or words in the text, and explains the text by the word or words following the symbol. In cases where a word or a phrase has a double meaning or reference, the two are explained under (*a*) and (*b*), (*a*) always introducing the meaning or reference specially appropriate to the passage in hand.

NOTES.

Text of A has an introductory श्रीजिनाय नमः. B^2 has श्रीगणेशाय नमः ॐ नमो भगवते सर्वज्ञाय. Cartellieri, Vienna Oriental Journal, I. 132, assumes that the verses which follow are by Bâṇa himself. So also Siddhachandra in his note, for example, on v. 20 below. But the verses are evidently by the writer of the similar stanzas prefixed to the Uttarabhâga, who there discloses himself as Bâṇa's son.

P. 1. v. 1. त्रयीमयाय. Com., त्रयी ब्रह्मविष्णुमहेशानां वेदानां वा त्रयी तन्मयाय तत्स्वरूपाय. The second interpretation is the right one.

Bâlakṛishṇa, त्रयीप्रतिपाद्याय.

v. 2. भवच्छिदः. Com.= संसारविच्छेदिनः.

v. 3. Upendra is a name of Vishṇu in the Nṛisinhâvatâra.—क्षणलब्धलक्ष्यया. A and C., °लक्षया. B^2, क्षणबद्धलक्षया.

v. 4. भर्वोः. So also A in text. Com. भत्सुरिति गुरोर्नाम क्वचित्तु भर्त्सुरिति. पाठः. Śivarâma, भर्वोस्तदाख्यगुरोः. Bâlakṛishṇa, भर्वुः प्रबन्धकर्तुर्गुरुः Sukhâkara, who gives the text ofthe first seven verses without comment, reads पित्रोः. Mahâdeva has भर्वोः, and explains it as a dual: भर्वोः भरुश्च ईश्वरः भरुश्च स्वामी । भरुः स्वर्णे हरे पुंसीति मे (Medinî) भरुर्मर्मणि भर्तरीति महीपः. So also Kern on this place, in Bohtlingk's Shorter Dictionary. This last is the right explanation. The Maukharis, a dynasty mentioned in the Harshacharita, were the patrons of the great image of Harihara; Hari and Hara, at the place of that name for the kalachuris to whom the commentators refer in the following note, see Cunningham, Archœol. Rep. IX. p. 77, and Fleet's Canarese Dynasties, p. 11. D. reads शंभोः-—मौखरिभिः. Com.=क्षत्रियविशेषैः. Śivarâma, सशेखरैः करचुल्यादिवत्प्रसिद्धैः मौखरिभिः राजभिः हर्षचरिते वर्णिताः. Bâlakṛishṇa, मौखरयः करचुल्यादिवन्महाराजविशेषाः ग्रन्थकृतैव हर्षचरिते प्रतिपादिताः—समस्तेति. Com., समस्ता समग्रा ये सामन्ताः विषयान्तरराजानः । तेषां किरीटानि कोटीराण्येव वेदिका परिष्कृता भूमिः। विस्तीर्णत्वात् तत्साम्यम् । तस्याः विटङ्कैः

मध्य उन्नतप्रदेशः। विटङ्कशब्दस्य कपोताद्याधाराच्च काष्ठवाचित्वेऽपि लक्षणयोन्नतत्वमात्रवाचित्वम्। विटङ्क एव पीठं स्थलम्। तत्र उल्लुण्ठिताः पूजाः। अत एव अरुणाः रक्ताः। तत्रत्यरक्तादिसंबन्धात्स्वभावेन चारुणाः। अङ्गुलयः करशाखाः। यस्येति तत्तथा. Śivarâma, सामन्तकृतपादारविन्दार्चितवर्णनं सार्वभौमादप्याधिक्याय ते हि सार्वभौमाय करमददन्तः स्वबाहुबलेन प्रजाः पालयन्तः स्वशकेन व्यवहरन्ति। यदत्र वक्तव्यं तत्काव्यलक्ष्म्यां स्पष्टम्.

P. 2, v. 7 विशत्यधो गलान्न. Com., हृदयशून्यत्वादिति भावः.—धत्ते हृदयेन. 'Puts in his heart.' For this use of the third case see Whitney's Sanskrit Grammar, 281.

v. 8. कौतुकाधिकम्. Com. कौतुकं कुतूहलं अधिकं यस्मिन् तत् कौतुकाधिकम्। कौतुकपूर्णमित्यर्थः। तादृशं रागं.—रसेन. (*a*) 'By its rasa,' (*b*) 'from love'— शय्याम्. (*a*) 'Composition,' (*b*) 'couch.' Mahâdeva,

कथापक्षे शय्या शब्दालंकारभेदः। उक्तं च सरस्वतीकण्ठाभरणे.—

शब्दालंकारसंज्ञास्ते ज्ञेया जात्यादयो बुधैः।
जातिर्गती रीतिवृत्तिच्छाया भद्रोक्तियुक्तयः॥
भणितिर्गुम्फना शय्या पठितिर्यमकानि च।
श्लेषानुप्रासचित्राणि वाको वाक्यं प्रहेलिका॥
गूढप्रश्नोत्तराध्येया . प्रेक्ष्याभिनीतयः।
चतुर्विंशतिरित्युक्ताः शब्दालंकारजातयः॥

v. 9. उज्ज्वलदीपिकोपमैः.(*a*)'In which sparkle dîpikas and upamâs' (*b*) 'like flashing lamps.' निरन्तरश्लेषघनाः. (*a*) 'Thick set with plays upon words' (*e*) 'well tied together.' जाति. (*a*) a figure of speech, (*b*) name of a plant. Siddhachandra explains जातिः differently, सुजातय इति सुष्ठु जातिः छन्दोविशेषो यासु यद्वा सुष्ठु जातिः स्वरूपं यासां ताः. Bâlakṛishṇa सुजातयो जात्यलंकारयुक्ताः. Sukhâkara, जातिरलंकारः पुष्पविशेषश्च.—चम्पककुड्मलैः. Supply उपपादिताः.

P. 3, v. 10.अनेकगुप्तार्चितपादपङ्कजः. Com. अनेके असंख्या ये गुप्ता गुप्तनामाङ्किता वैश्यशूद्रादयः। तदुक्तम्—

शर्मेति ब्राह्मणस्योक्तं वर्मेति क्षत्रियस्य च।
गुप्तदासात्मकं नाम प्रशस्तं वैश्यशूद्रयोः॥

&c. So also Śivarâma, अनेकगुप्ता वैश्याः.

Mahâdeva absurdly explains गुप्ता as—रक्षिताः here. Sukhâkara, probably rightly, refers it to the Gupta dynasty, गुप्ता कुमारागुप्तादयः. The reading of this gloss suggested in my

Second Report pp. 53 and 121 is wrong. The latter ध before गुप्ताः in the MS. is a mere mistake, which is corrected, apparently *prima manu*.

v. 11. **पुरोडाश°**. Siddhachandra, पुरोडाशेन अग्निहोत्रे देवेभ्यो दत्तहविःशेषेण. Mahâdeva, पुरोडाशः हविःशेषं. Bohtlingk gives this meaning of पुरोडाश with an asterisk.

—**सोमकषायितोदरे** Siddhachandra gives the reason, सोमस्य किंचित्कटुत्वात्.

—**बन्धुरं**. Siddhachandra, बन्धुरं मनोहरं. Sivarâma, बन्धुरे सुन्दरे. Mahâdeva, बन्धुरे रम्ये उन्नते वा. Sukhâkara reads मन्थरे, which he explains by गम्भीरे.

—**वाङ्मयं**. Siddhachandra, वाङ्मयं चतुर्दशविद्यात्मकं.

v. 12. **निगृह्यमाणाः**. Siddhachandra quaintly expands this, making the parrots say भवद्भिरशुद्धं पठ्यते वयं गुरुनिकटे कथयित्वा ताडनं कारयिष्यामः. Sukhâkara, निगृह्यमाणाः स्वमतात्प्रस्थाप्यमानाः पदे पदे स्थाने स्थाने इत्थं किल तत्र नक्तंदिवमविरतमध्ययनं यदमी शुका अपि हीतवेदाः. Compare अनवरतश्रवणगृहीतवषट्कारवाचालशुकुलम् sc आश्रमम् p. 39, l. 12.—**अभ्यस्त**. Edd., ग्रस्त.

v. 13. **द्विजन्मनां पतिः**. Siddhachandra, गरुडपक्षे द्विजन्मनां पक्षिणां ब्रह्मपथे. चन्द्रपक्षे च द्विजन्मनां ब्राह्मणानां पतिरित्यपि योज्यं. So also Sukhâkara, हिरण्यगर्भो ब्रह्मा स च द्विजन्मनां पतिः अण्डकात् ब्रह्माण्डकात् द्विजन्मा द्विजः पक्षी च चन्द्रश्च द्विजन्मनां पतिः.

v. 14. **श्रवणे**. (*a*) 'Hearing,' (*b*) 'his ear.' Siddhachandra suggests two explanations of लग्नाः श्रवणे as applied to the pupil श्रवणे गुरोर्वचनाकर्णने लग्नाः सावधानाः। यद्वा श्रवणे कर्णे लग्नाः जगद्विदिताः.

—**अधिकां श्रियं प्रचक्रिरे**. Siddhachandra (*a*) अर्थपतेः गुरोरधिकां श्रियं शोभां चक्रिरे वितेनिरे.....(*b*) शोभां कुर्वन्ति रमण्या इति शेषः. Śivarâma takes (*a*) differently, अधिकां श्रियं तत्र बुद्धेः प्रसादेन स्वल्पायासेन बहूपस्थितेः शोभातिशयम्। काले कृतं कर्मफलाधिक्यायेति।

अतिथिं नाम काकुत्स्थात्पुत्रमाप कुमुद्वती।
पश्चिमायामिनीयामात्प्रसादमिव चेतना॥

इति कालिदासः.

P. 4. v. 15 Siddhachandra explains the punning epithets as follows:—**विधानेति**. (*a*) विधानेन विधियुक्तमार्गेण संपादितं विहितं यद्दानं ब्राह्मणेभ्यः

स्वर्णादिप्रतिपादनं तेन शोभितैः विशिष्टदक्षिणैरित्यर्थः, (b) [illegible] मदोदेकार्थं गजादीनां दीयमानभक्ष्यविशेषेण अत एव विधानः पिण्डस्नेहस्तुतिः स्नपित-बाहुरिभाधिराजमिति माघे तेन संपादितं निष्पन्नं यद्दानं मदजलं तेन शोभितैः.

—स्फुरन्महावीरेति. (a) स्फुरन्त उज्ज्वलन्तो ये महावीराः [illegible] सनाथा सहिता मूर्तिः स्वरूपं येषां ते तथा तैः अग्नित्रयसहितैः इत्यर्थः, (b) स्फुरन्तः शूराः ये महावीराः योद्धारः तैरधिष्ठितैरित्यर्थः.—यूपकरैः. (a) यूपाः यज्ञपशुबन्धनार्थं स्तम्भविशेषाः त एव करा हस्ता येषां ते तथा तैः, (b) यूपवत् यज्ञस्तम्भवत् करः शुण्डादण्डो येषां ते तथा तैः.

śivarâma, महावीराः शूराः पक्षे महावीरा मखाग्नयः। मखाग्नौ च महावीर इति त्रिकाण्डी। यद्वा प्रवर्ग्ये होमसाधनीभूतपात्रविशेषः. Bâlakṛishṇa, महावीरा धर्मार्थमृण्मय (v. 1. धर्मार्थं मृण्मय)पात्रविशेषः वीराश्च Mahâdeva agrees with Śivarâma. Śukhakara, महावीरो यज्ञे पात्रविशेषः महान्तश्च वीराः.

v. 16. स्फटिक. A here, and wherever the word occurs, स्फुटिक.

—स्फटिकोपलोमम्. B and Edd., स्फटिकोपलामलम्. So also Śivarâma.

v. 17. Sidddachandra, अपिशब्दाध्याहारेण पितुः समोपि शत्रूणामप्यन्तःकरणं प्रविविशुः प्रवेशं चक्रुः किं पुनः सज्जनानामिति.—नखाङ्कुराः. Edd. नखाङ्कुशाः.

v. 18. अलीकालकभङ्गतां गतः Com., अलीके ललाटदेशे अलकभङ्गतां अलकाश्चूर्णकुन्तलाः तेषां भङ्गो रचनाविशेषः तस्य भावस्तत्ता तां गतः प्राप्तः। एतेनाजस्रं क्रतुसमूहविधानेन धूमस्य दिगन्तव्यापित्वं सूचितमिति.

Śivarâma, अलीको नागरः। नगरवासिवधूकृतोलकभङ्गः केशरचनाविशेषः। जुलुफ इति भाषाप्रसिद्धः। तस्य भावः। तां गतः प्राप्तः। अलीको नागरे स्मृत इति विश्वप्रकाशः। यद्वा अलीके ललाटे योलकभङ्गः भ्रमरकभङ्गः Mahâdeva does not admit that अलीक can mean forehead, अलीकेति न किल सत्यमेवालकविच्छित्तिरेवासौ धूमः किं तु तदाकार इत्यर्थः.—मलीमसः शुक्लतरं &c. One form of the figure of speech called Vishama. See Kâvyprakâśa, Calcutta Edition of 1876, p. 506. There is a contrariety of qualities here between cause and effect.

P. 5, v. 19. सप्तविष्टपात्. Siddhachandra, सप्तरवितुरगप्रमितानि विष्टपानि भुवनानि.

v. 20. Siddhachandra, इदानीं बाणः कथां चिकीर्षुरतितीक्ष्णबुद्धिरप्यहंकारं निराकुर्वन्नाह। तेनेति। तेन बाणेन द्विजेन इयं कादम्बरीरूपा कथा धिया बुद्ध्यैव निबद्धा ग्रथिता। पूर्वं बुद्ध्यारूढीकृत्य पश्चाल्लिलेखेति भावः। समुद्रकम-

(read समुद्गक) कादम्बरीकथोपबन्धने धियः सामर्थ्यं ज्ञात्वापि मन्दः कवियशःप्रार्थीत्यादिवद्धियो मान्यमेवारोपयति। अक्षतेति। अक्षतं अच्छिन्नं कण्ठे गले कौण्ड्यं कुण्ठता यस्याः सा तथा तया। कण्ठेपि कुण्ठता किमुत सभायामपीति भावः। पुनः कथंभूतया। महेति। महानुत्कृष्टो यो मनोमोहः चित्तविकलता तेन मलीमसा मलिना चासौ अन्धा चेति तया। पुनः कथंभूतया। अलब्धेति। अलब्धो अप्राप्तः यो वैदग्ध्यविलासश्चातुर्यलीला तेन मुग्धा अप्रगल्भा तया। एतादृश्यापि बुद्ध्या रचिता कथा। अतिद्वयीति विशेषणबलाद्बुद्धेरतितीक्ष्णत्वं फलितम्। द्वयीं बृहत्कथां वासवदत्तां च अतिक्रान्तेत्यर्थः. Śivarâma and Mahâdeva take अतिद्वयी as—अद्वितीया. So also Kern, on the place, in Böhtlingk's Shorter Dictionary (Supplement). Bâlakṛishṇa and Sukhâkara are silent.

L. 5. अशेष°. Sukhâkara, अः विष्णुः शेषश्च। नरतोयः (sic)। तत्पतिः वरुणः Bâlakṛishṇa अः विष्णुरुपेन्द्रः। शेषस्तदवतारो लक्ष्मणबलभद्रादिरूपः। अथाप्यवतारार्णां देवक्रीडायतनखण्डान्तरेषु विद्यमानत्वात्। नरपतयो नघुषादयो धर्मविजितस्वर्गाः। समन्ताः दिगीशाः. Śivarâma, अशेषनरपतयः राजपक्षे वर्तमानाः। इन्द्रपक्षे नहुषादयः. Siddhachandra अथ राजानं विशेषयन्नाह। अशेषेति। अशेषाः समग्रा ये नरपतयो राजानः तेषां शिरांसि उत्तमभागानि तैः समभ्युचितं सादरतया गृहीतं शासनं आज्ञा यस्य स तथा। सर्वेषामाज्ञापको न तु आज्ञाकरः। अत एवापरो भिन्नः पाकशासन इव इन्द्रसाम्यम्। चतुरिति &c. Mahâdeva is silent. He does not therefore recognize the above ingenious explanation of the word as applied to Indra. With अ as a name of Vishṇu compare the "Alpha and Omega" of the Apocalypse.

6. प्रतापानुराग°. Siddhachandra, प्रतापः कोशदण्डजं तेजः। अनुरागः स्नेहः। ताभ्यां &c. Perhaps better explained as a tatpurusha. Compare प्रभावानुरक्त p. 7, l. 7. On चक्र Siddhachandra says अन्यदपि लोहचक्रमग्निप्रतापादवनतं भवतीति ध्वन्यते.

7. करकमल°. Siddhachandra, करकमले हस्तपद्मे। उपलक्ष्यमाणं दृश्यमानं शङ्खचक्राकारं च। रेखोपरेखास्वरूपं लाञ्छनं चिह्नं यस्य स तथा.

8. जितमन्मथः. Cf. p. 3, ll. 14-23.—शक्तिः. (*a*) 'Strength,' (*b*) 'a spear.'

9. विमानीकृत. (*a*) 'Humbled,' (*b*) 'made his vehicle.'—राजहंस. (*a*) 'Excellent kings,' (*b*) 'royal swans.'

10. भगीरथपथप्रवृत्तः. Siddhachandra, (*a*) भगीरथस्य राज्ञः पन्था णामुद्धारः तत्र प्रवृत्तः लग्नः Śivarâma, भगी श्रीमान्। रथ इव पथप्रवृत्तः।

यथा रथः स्वमार्गेणैव गच्छति तथायं स्वपित्रादिकल्पितव्यवहारेण प्रवृत्तो न तून्मार्गगन्ता. Mahadeva, गङ्गाप्रवाह इव भगीरथस्य राज्ञः पन्थाः इति ---त्यादिना साधुः तत्र प्रवृत्तः। पक्षे भस्य भृगुनन्दनस्य या गौः सैव रथः। तत्पथे प्रवृत्तः। भं नक्षत्रे गभस्तौ स्त्री पुंसि स्याद्भृगुनन्दने इति मेदिनी.

11. सकल°. Siddhachandra in his commentary follows a reading सकलोपजीव्यमान°, omitting भुवन (सकलैः समग्रैरर्थालोकैः..... सकलैरर्थदेवैः। अन्येषां तत्र प्रवेशाभावात्). Ed. 2 reads with us, but has the note सकलोपजीव्यमानपादच्छाय इत्यतः परं बृहस्पतिरिव सकलशास्त्रार्थतत्त्वज्ञ इत्यधिकः पाठः. C reads °भुवनतल. D with us.

12. अनवरतप्रवृत्तदानार्द्रीकृतकरः. As applied to the king the reference is to the practice of dipping a gift in water before presenting it. Compare Subhâshitâvali No. 2318, and the note there.

13. आदर्शः. Siddhachandra, मुकुरः। तत्र तेषां प्रतिबिम्बत्वादिति भावः Mahâdeva reads आदेशः, and explains, स्वरूपेण परारूपहर्ता —आगमः. Siddhachandra = उद्गमः.

15. प्रत्यादेशः. Siddhachandra प्रत्यादेशः निराकर्ता। प्रत्यादेशो निराकृतिरिति कोषः. 16. विनतानन्द. (*a*) 'Joy to the humble,' (*b*) 'Joy of his mother Vinatâ.'

17. वैन्य. A name of Prithurâja. A writes the word चैन्य. B^2 and Edd. वैण्य. Siddhachandra, कं इव चैन्य इव पृथुराजेव. Ed. 2 has the note वैण्य इत्यत्र पृथुरिति पाठान्तरम्. Śivarâma, वैण्यः पृथुः। आदिराजः पृथुर्वैण्य इति त्रिकाण्डी. Mahâdeva, who makes the same quotation, writes वैन्य.

—अरातिकुलाचल. (*a*) The king's enemies are as mountains: (*b*) the mountains themselves were Prithu's enemies. Siddhachandra takes (*b*) differently, अरातयः कुलाचलाश्चेति द्वन्द्वः.

19. नाम्नैवेत्यादि. He excelled Vâsudeva (1) in that with his name alone he split the hearts of his enemies, and (2) in that with "ekavikrama"—(*a*) 'unique valour,' (*b*) 'one step'—he possessed the three worlds. Śivarâma, नाम्नैव निर्भिन्नारातिहृदयः। नृसिंहस्तु नखैरिति व्यतिरेकः. For the Vyatireka figure, of which this is an example, see Kâvyaprakâsa, p. 462.—आडम्बरः. Com., = आटोपः.

20. **आयसितं**. Com.=संप्राप्तखेदं. Siddhachandra goes on to mention another reading, आसितामिति पाठ आसितं स्थितं.

21. **अतीति**. Siddhachandra, यस्य खड्गधारारूपे जले चिरं बहुकालं यावत् लक्ष्मीः पद्मा उवास वसतिं चक्रे । खड्गबलालक्ष्मीः स्ववशीकृतेति भावः । अतिक्रान्ताः व्यतीताः.....अन्यापि पङ्कादिकं जलादिना क्षालयतीति ध्वनिः. His sword-edge (dhârâ) is the water (dhârâ) with which Lakshmî washes away the old stains.

P. 6, l. 1. **यश्च मनसि धर्मेण**. Take वसता (l. 3) with धर्मेण and with all the other instrumentals.

4. Notice that **अनुकरोति** governs the genitive of the person. Cp. ननु कलभेन यूथपतेरनुकृतम् Malav. 71, 16. (BR.) Sivarâma and Mahâdeva quote the rule: कर्मणः शेषत्वविवक्षायां षष्ठी.

6. **दृढमुष्टीति**. Siddhachandra, दृढमुष्ट्या यन्निपीडनं अत्र दार्ढ्यमात्रविवक्षया न पुंवद्भावनिषेधः तस्मात् निष्ठ्यूतं निर्गतं धारैव जलमिति रूपकं तस्य ये बिन्दवः पृषतः तैरेव दन्तुरेण उद्ग्रदशनेनेत्युपमा. The meaning seems to be that the pearls on the hilt are like drops of water forced out of it by the firm grip of the hand.

सुभटेति. Siddhachandra, परस्य ये सुभटाः योद्धारः तेषां उरांस्येव कपाटानि तेभ्यो विघटितानि विभिन्नानि यानि तनुत्राणि । तेषां यत्सहस्रम् । तदेव नैर्ऋत्यसादृश्यादन्धकारः तिमिरं तन्मध्यवर्तिनी तदन्तःपातिनी. Sivarâma has the curious variant करसहस्र with the note, उरःकपाटेन विघटितो व्यवहितः करसहस्रो रविर्यैस्मात्तादृशान्धकारमध्यवर्तिनी.

9. **असकृत्**. So B^2,C, D and Edd., with Sivarâma and Mahâdeva. Bâlakṛishṇa and Sukhâkara have no note. A सकृत् Com.,=एकवारं. Siddhachandra adds पुनर्न गतेति भावः.—or पतीन् C has पृथिवीपतीन् and D, अवनिपतीन्.

11. **यस्मिन्नित्यादि**. The figure called Parisaṃkhyâ. For न प्रजानां (l. 15), (which is the reading of A and C), B^2, D and Edd. have प्रजानां.

The figure Parisaṃkhyâ is thus set out in the Kâvyaprakâśa, p. 496.

> किंचित्पृष्टमपृष्टं वा कथितं यत्प्रकल्प्यते ।
> तादृगन्यव्यपोहाय परिसंख्या तु सा स्मृता ॥

प्रमाणान्तरावगतमपि वस्तु शब्देन प्रतिपादितं प्रयोजनान्तराभावात्सदृशवस्त्वन्तरव्यवच्छेदाय यत्पर्यवस्यति सा भवेत्परिसंख्या ॥ अत्र च कथनं प्रश्नपूर्वकं

तदन्यथा परिदृष्टम् । तथोभयत्र व्यपोह्यमानस्य प्रतीयमानता वाच्यत्वं चेति चत्वारो भेदाः.

There are then four kinds of Parisaṃkhyâ, according as the figure is introduced by a question or not; and, secondly, according as the meaning intended to be rejected is implied or expressed. We would seem to have here a case in which the meaning intended to be rejected is implied only, by the aid of the various śleshas, and the न should therefore be rejected. Correct accordingly. This king's subjects had वर्णसंकराः in their pictures, a statement which serves only to suggest that they were without further वर्णसंकराः The śleshas are easy. In जालमार्गः l. 14, जाल in the second reference means 'deceit' as *e.g.* in Daśakumarach. 79, 15 ed. Wilson (quoted by Böhtlingk). Siddhachandra's note is as follows:—

यस्मिन् राजनि जितजगति निर्जितविष्टपे महीं पृथ्वीं पालयति शासति सति एतानि वस्तूनि एतेषु स्थलेषु आसन् बभूवुः न प्रजानामित्यन्वयः । तान्येवाह । **चित्रे-त्यादि** । चित्रकर्मसु आलेख्यक्रियासु वर्णाः रक्तपीतादयः तेषां संकराः परस्प-रसंबन्धाः । चित्रकर्मणि सुवर्णसंकरा इति वा । सुवर्णमिश्रालेख्यानीत्यर्थः । द्वितीयपक्षे वर्णाः ब्राह्मणादयः तेषां संकरः । अन्यत अन्योत्पत्तिरित्यर्थः । **रतेष्विति** । रतेषु मैथुनेषु केशग्रहाः नान्यत्र कलहेषु तदभावात् । **काव्येष्वि-ति** । काव्येषु । कविकर्मसु दृढबन्धाः काठिनबन्धाः नान्यत्र अपराधाभावात् । **शास्त्रेष्विति** । शास्त्रेषु सिद्धान्तेषु चिन्ता चिन्तनं नान्यत्र समग्रवस्तुनः सद्भा-वात् । **स्वप्नेष्विति** । स्वप्नदशायां विप्रलम्भाः वियोगाः नान्यत्र पुरुषायुषजीवित्वा-ज्जनस्येति भावः । **छत्रेष्विति** । छत्रेषु आतपत्रेषु कनकदण्डाः सुवर्णयष्टयः नान्यत्र कनकदण्डाः दण्डेन सुवर्णग्रहणं स्वस्य [स्व] मार्गानतिक्रमेण तासां प्रवर्त्तनात् । **ध्वजेष्विति** । ध्वजेषु पताकासु प्रकम्पाः प्रकर्षेण वेल्लनं नान्यत्र भीतेरभावात् । **गीतिष्विति** । गीतेषु गानेषु रागा वसन्तादय : शाब्दीया देशीया धानासरप्रभृतयः तेषां चेष्टितानि । नान्यत्र रागाः क्रोधादयः तेषां विलसितानि हननादिरूपाणि । तादृग्रागद्वेषाभावात् । **करिष्विति** । करिषु हस्तिषु मदो दानं तस्य विकाराः विकृतयः नान्यत्र मदोहंकारः तस्य विकारास्तच्चद्विचेष्टितानि मदो रागः तस्य विकारा इति वा । सर्व्वदा गुरुवचनामृतास्वादमेदुरितमानस-त्वात् । **चापेष्विति** । चापेषु धनुष्षु गुणस्य ज्यारूपस्य त्रुटनं नान्यत्र गुणस्य शौर्यादेः विच्छेदः सदाचारित्वात् । **गवाक्षेष्विति** । गवाक्षेषु वातायनेषु जालमार्गाः वातागमनहेतवे जालिकाः। नान्यत्र कुवणीस्थापनपन्थानः सर्वदा-भयदानप्रवृत्तत्वात् । **शशीति** । शशी चन्द्रः कृपाणं खड्गं (sic) कवचः संनाहः

एतेषां द्वन्द्वः एषु कलङ्काः चिह्नानि । नान्यत्र कुलमालिन्यादिहेतवो व्यभिचारादिदोषाः । रतिकलहेष्विति । रतिकलहेषु कामकेलिषु विग्रहेषु दूतसंप्रेषणानि संचारकगमनानि । नान्यत्र सर्व्वदा प्रबलविरोधिन अभावात् । शार्यक्षेष्विति । शारयः खेलन्यः अक्षाः पाशकाः तेषु शून्यगृहाः शून्यस्थानानि । नान्यत्र उद्वसगृहाणि राजदेयद्रव्यजनितपीडाभावात्.

15. **शार्यक्षेषु शून्यगृहाः**. Compare Bühler's note on l. 5, p. 9 of his Daśakumâracharita. He quotes a commentary according to which अक्षभूमिः means the board (शारीस्थापनगृहम्). That seems to be the meaning here. D omits the phrase.

17. **करग्रहणं**. Ed. 2, करपीडनं. L. 21. **जलावगाहनायात**. Edd., जलावगाहनावतारित. 22. **सरिता**. So B2 and C. Edd. omits the word. A writes सत्या in the text, perhaps for सरिता. Com., परिगता संगता । कया । वेत्रवत्या नद्या नदीं विशिनष्टि.

P. 7, l. 7. **कालविद्भिः**. We may compare:

"And statesmen at her council men
Who knew the seasons when to take
Occasion by the hand."

Tennyson's Dedication to the Queen.

—**प्रेमाबानुरक्त**. B2 and Edd., प्रेमानुरक्त. Cf. p. 5, l. 6.

8. **आख्यानकाख्यायिका**. Com., आख्यानकानि चूर्णकानि आख्यायिका वास[व]दत्तादि:. "आख्यायनक 'episodes' and आख्यायिका 'stories,' like Kâdambarî. See also Daṇḍin Kâvyâdarśa, 23 seq. on the difficulty of distinguishing between a कथा and an आख्यायिका." Bühler's note on p. 13, l. 1. of his Dasakumâracharita. B2, आख्यायिकाख्यान Edd., omit. आख्यायिका. They have it however in the similar passage below, l. 20.

9. **गजघटापीठबन्धैः**. 'the broad foreheads of innumerable elephants.' Cf करिकुम्भपीठपाटनम् p. 6. l. 5. and असीनां च काठिनमहिषस्कन्धपीठपातिनाम् p. 28, l. 23. Com. dissolves it differently, गजघटाः द्विपपङ्क्तयः ता एव पीठबन्धाः स्थलविशेषाः.

13. **प्रथमे वयसि वर्तमानस्यापि रूपवतोपि**. B2. omits अपि afterवर्तमानस्य. C omits रूपवतो D and Edd. अतिरूपवतोपि for अपि रूपवतोपि.

15. **सत्यपि.....अवरोधजने**. Com. construes this clause with the preceding sentence.

17. घर्घरिकास्फालनप्रकम्प. Com., घर्घरिका वाद्यविशेषः तस्याः आस्फालनं वादनं तेन यः प्रकम्पः चलनम्.—By 'ghargharikas' are meant small bells or cymbals inserted in the ear-ornaments स्वयमारब्धमृदङ्गवाद्यः. as he played himself on the mṛidanga.' The Com. explains it differently. स्वयमात्मनैव आरब्धं विहितं मृदंगवत् वाद्यं वादित्रं येन स तथा उभयहस्ताभ्यां तद्वादनादिति भावः, *i.e.*, he was himself his own instrument.

22. अक्षरच्युतकमात्राच्युतकबिन्दुमतीगूढचतुर्थपादप्रहेलिकाप्रदानादिभिः.

Com., अक्षरस्य वर्णस्य च्युतिर्यत्र तदक्षरच्युतकं यथा.

कुर्वन्दिवाकरश्लेषं दधच्चरणडम्बरम् ।
देव यौष्माकसेनायाः करेणुः प्रसरत्यसौ ॥

अत्र करेणुपदात्ककारच्युतौ द्वितीयार्थप्रतीतिः ।
मात्रायाश्च्युतिर्यत्र तन्मात्राच्युतकं यथा.

मूलस्थितिमधः कुर्वन्मात्रैर्जुष्टो गताक्षरैः ।
विटः सेव्यः कुलीनस्य तिष्ठतः पथिकस्य सः ।

विटपदादिकारमात्राच्युतौ वटस्यार्थस्य प्रतीतिः ।
पद्यवर्णसंख्यया बिन्दुमात्रव्यवस्थापनेन तद्वर्णोपलब्धिः बिन्दुमती यथा.

[illegible] ।
[illegible] ॥२॥

एतत्पद्यं तथा

त्रिनयनचूडारत्नं मित्रं सिन्धोः कुमुद्वतीबन्धुः ।
अयमुदयति घुसृणारुणरमणीवदनोपमश्चन्द्रः ॥

गूढो गुप्तो चतुर्थः पादो यस्य तत् गूढचतुःपादं चित्रमेतदुदाहरणं विदग्धमुखण्डनादवसेयम् ।

प्रहेलिका प्रवह्लिका सा शाब्दी आर्थी च । आद्योदाहारणं यथा.

पयस्विनीनां धेनूनां ब्राह्मणाः प्राप्य विंशतिम् ।
ताभ्योष्टादश विक्रीय गृहीत्वैकां गृहं गतः ॥

अत्र धेन्वा ऊना धेनूनामिति विंशतेर्विशेषणेन अर्थावगमः सुगमः । आर्थी यथा.

जइ सासुआइ भाणिआ पियवासघरंमि दीवयं देसु ।
ता कीस मुद्धडमही हिययंमि निवेसए दिद्धिम् ॥ २

एतेन सर्वदा मम हृदयान्तर्वर्तित्वेन मम हृदयमेव भर्तुर्वासगृहम् । तेन तत्र दीपककरणानर्हत्वमिति ज्ञापितम् । एतासां प्रदानं समर्पणम् । अपिशब्दात्स्वात्मना तन्निर्माणं च । तैः.

P. 8. l. 4. सहस्र. B, C and Edd. omit. Mahâdeva confirms the word

5. कौक्षेयकेण. 'A sword.' Bâlakṛishṇa, कौक्षेयकेण खड्गेन। कौक्षेयको मण्डलाग्रः करवालः कृपाणवदित्यमरः. Siddhachandra, कौक्षेयकेण खड्गेन। तरवारि (tulwar) कौक्षेयमण्डलाग्रा इति कोषः. Mandalâgra is said (Böhtlingk's Shorter Dictionary) to be a rounded surgical knife. L. 7. चूडामणि °. Cdd. चूडामणिसंक्रान्त.°

9. जामदग्न्यपरशुधारेव. Siddhachandra, जमदग्नेः गोत्रापत्यं जामदग्न्यः परशुरामः तस्य परशुः कुठारः तस्य धारा प्रान्तप्रदेशः तद्वदिव। उभयविशेषणसाम्यमाह वशीति वशीकृतं क्रूरत्वेन व्यामोहेन वा &c. Mahâdeva, पशुधारेव पशुः परशुरिति शब्दभेदः.

21: सा. Mahâdeva, सा प्रतीहारी राजानमद्राक्षीदित्यन्वयः (P. 10, l. 4). This is not right. सा must refer to मातङ्गकुमारी. So Siddhachandra, सा चाण्डालकुमारी राजानमद्राक्षीत्.

P. 9, L. 2. नातिमहतः. Compare नातिमहतः पर्यङ्कस्य P. 186, l. 6.

3. उद्धूयेति. Com. उद्धूयमानः, व्यज्यमानः सुवर्णस्य काञ्चनस्य दण्डोवलम्बनयष्टिर्येषु एतादृशानि चामराणि प्रकीर्णकानि तेषां कलापः समूहो यस्य सं तम्.

4. उन्मयूखमुखेति. Siddhachandra, उद्गूर्ध्वं मयूखाः किरणा यस्मिन्नेतादृशं यन्मुखं तस्य या कान्तिर्दीप्तिः तया यो विजयो जयस्तेन यः पराभवस्तिरस्कारस्तेन प्रणते पादसंलग्ने. Mahâdeva reads उन्मुखमयूख° (उन्मुखाः ये मयूखास्तेषां कान्तिः तस्या विजयेन पराभवेन प्रणतः नम्रः). B² omits कान्ति Edd., कान्तिविजिते पराभवप्रणते.

9. प्रनर्तितदेशे. Mahâdeva, दशावस्थादीपवर्त्यो र्वेलान्ते इति मेदिनी. I gave °दशे in this Edition from C, having previously read प्रनर्तितान्तदेशे with A (Text of A, नर्तित for प्रनर्तित Com., प्रनर्तिता आन्दोलिताः अन्तदेशाः प्रान्तदेशाः ययोस्ते.) D आनर्तितदशे. Edd; प्रनर्तितान्तदेशे.

10. उपरिविन्यस्तकुङ्कुमस्थासकम्. Bâlakṛishṇa, चर्चा तु चार्चिक्यं स्थासक इत्यमरः. Siddhachandra, उपरि अर्थाद्वक्षसः विन्यस्ताः कुङ्कुमस्य केसरस्य स्थासकाः हस्तबिम्बा यस्य स तम्। स्थासकस्तु हस्तबिम्ब इति कोषः. L. 11. Edd., अन्तरा for अन्तरान्तरा.

16. ऊर्णासनाथं ललाटदेशम्. Bâlakṛishṇa, ऊर्णा मेषादिलोम्नि स्यादावर्ते चान्तरा भ्रुवोरिति विश्वः. Mahâdeva, ऊर्णा मेषादिलोम्नि स्यादन्तरावर्तके भ्रुवोरिति मेदिनी. Siddhachandra, ऊर्णा मेषादिलोम्नि स्यादावर्तेस्त्वन्तरा भ्रुवोरित्यमरः. The three extracts give a good illustration of the wholesale way in which the Indian lexicographers

copied from one another. Compare Francke's remarks in his edition of Hemachandra's Lingânuśâsana. Siddachandra goes on, स च चक्रवर्तिप्रभृतीनामेव नान्यजनस्य । तदुक्तं भूद्वयमध्ये मृणालतन्तुसूक्ष्मं शुभ्रायतमेकं प्रशस्तावर्तं महापुरुषलक्षणमिति.

20. अमलमणिकुट्टिमेत्यादि. Compare हृदयमिव प्रवेशितां महामणिस्तम्भैः p. 186, l. 11.

—सकलदेह. B omits सकल. Edd. omit both words.

23. A omits व्याप्तभुवनमण्डलमासनगतमपि. The omission is supplied in the margin by a modern hand with स्थितं for गतम्.

P. 10, L. 1. आसनगतमपि धनुषि निषण्णम्. Bâlakrishṇa, आसना वृक्षविशेषास्तत्समूहः आसनं तद्गतश्च । धनुषि प्रियालद्रुमे निषण्णो न (sic) भवति । धनुःसंज्ञा प्रियालद्यौ राशिभेदे शरासन इति विश्वः. Siddhachandra's explanation seems better, आसने भद्रासने स्थितमपि उपविष्टमपि धनुषि कार्मुके निषण्णमपि स्थितमिति विरोधः । परिहारपक्षे धनुःसंज्ञा [perhaps for धनुःसंज्ञाख्ये sc. राशौ] तस्मिन्स्थितमित्यर्थः । नामश्रवणेन विपक्षाणां साक्षादागत इव भयोत्पत्तेः । धनुःसंज्ञा प्रियालद्रावितिं [perhaps for प्रियालद्यौ राशिभेदे] विश्वः. The numerical value of the letters composing his name gives the धनुः sign of the Zodiac. On hearing his name therefore his enemies fled away.

2. महादोषम्. (*a*) 'Long-armed,' (*b*) 'of great faults.'

3. कुपतिम्. (*a*) 'Lord of the earth,' (*b*) 'a bad husband.'—

—दान. (*a*) 'Gifts,' (*b*) the juice on the temples of an elephant in rut.

4. कर. (*a*) 'Taxes,' (*b*) 'hands.'

9. तालशब्देन. Siddhachandra, तालः वाद्यविशेषः तस्य शब्देन तदुत्थध्वनिना. Sukhâkara, तालस्तरुविशेषः. With this latter explanation compare perhaps वायुवेगकृततालशब्दा (sc. विन्ध्याटवी) p. 20, l. 8. But may not the meaning be "the sound of the clapping of the ears" (of a rogue elephant or the leader of another herd)? Compare गजयूथकर्णतालैः पटुपटहध्वनिभिः Ragh. ix. 71 (BR.).

11. Construe अवनिपतिस्तु दूरात्...तां...ददर्श (p. 11, l. 9). With आलोकय as addressed to the king compare

विसृष्टपार्श्वानुचरस्य तस्य
पार्श्वद्रुमाः पाशभृता समस्य ।
उदीरयामासुरिवोन्मदानां-
मालोकशब्दं वयसां विरावैः ॥

Ragh. ii. 9. Malinâtha, आलोकस्य शब्दं वाचकम् । आलोकयेति शब्दमित्यर्थः. Siddhachandra makes the doorkeeper say दूरादालोकय, but that is clearly wrong.

17. पटु. 'Beautiful.' Com.,=प्रकट. B^2 omits the word.

18. श्यामतया. Com., कृष्णत्वेनेत्यर्थः. But Krishna, when he appeared as Mohinî, was not black. The word must be taken in its reference to a girl under sixteen here.

—A writes in text संचारिणीमिवेन्द्रनीलमणिपुत्रिकामिव. Com., संचारिणीं संचरणशीलां जंगमप्राणिरूपामिन्द्रनीलमणिपुत्रिकामिव इन्द्रमणिपाञ्चालिकामिव.

19. आमुल्फावलम्बिना. A. गुल्फावलम्बिना.

अवच्छन्न. Com., अवच्छिन्न, explained by आच्छादित.

20. एककर्णावसक्त. Edd., एककर्णावमुक्त.

21. छुरित. 'Streaked.' Com.,=ध्वान्तनिवृत्त्या सप्रकाशम्.

22. आकपिलेत्यादि. The tilak mark had the appearance of a third eye, so that altogether we may say that she resembled Bhavâni, if we suppose Bhavâni to have put on the dress of a Kirâta in imitation of that assumed by Śiva (cf. l. 17.)—ईशानरचितानुरचितकिरातवेषाम्. B_2 ईशानरंजनानुरचितकिरातवेषाम्. Edd., ईशानुचरितकिरातवेशाम्. Ed. 2 gives as a variant ईशानाचरितानुचरितकिरातवेशाम् ।.

P. 11, L. 3. यमुनाम्. The waters of this river are always described as black. Compare below l. 11.

4. आलोहितेत्यादि. Compare यत्र च कन्यकाजनस्य.....नखमणिमरीचय एव कुट्टिमोपहारकुसुमप्रकाराः p. 183, l. 20.

4. आलोहितेत्यादि. Compare यत्र च कन्यकाजनस्य.....नखमणिमरीचय एव कुट्टिमोपहारकुसुमप्रकराः p. 183, l. 20.

6. आपिञ्जरेणोत्सर्पिणेत्यादि &c. Her body was enveloped in the sheen of her jewelled anklets, so that it seemed as if Fire, with an eye for nothing but her beauty (*i. e.*, disregarding her low birth), were, in defiance of the Creator, attempting to remove the stain of her birth.

7. रूप एव पक्षपातिना. Cf. रूपैकपक्षपाती (कुसुमायुधः) p. 141, l. 7. B^3, रूपपक्षपातिना. Edd., रूपैकपक्षपातिना, Ed. 2 giving reading in text as a variant.

8. अनङ्गवारणशिरोनक्षत्रमालायमानेन. Com., अनङ्ग एव वारणो गजः तस्य शिरसि शोभार्थं नक्षत्रमालावदाचरमाणेन.

11. पुण्डरीकलोचन. (*a*) 'Her lotus-like eyes,' (*b*) 'the lotuses that are its eyes.'

12. घनकेशजालाम्. (*a*) 'with dense masses of hair,' (*b*) 'with clouds for masses of hair.'

—चन्दनपल्लवावतंसाम्. (*a*) 'with ornaments made of sprouts of the sandalwood tree,' (*b*) 'with the branches of sandalwood trees for ornaments.'

13. चित्रश्रवणाभरणभूषिताम् (*a*) Siddhachandra, चित्राणि विविधप्रकाराणि श्रवणे कर्णे आभरणानि भूषणानि यस्याः सा ताम्। पक्षे चित्रा श्रवणावेव आभरणे ताभ्यां भूषितेति विग्रहः. Bâlakṛishṇa recognizes the names of three nakshatras, and otherwise explains differently, चित्रं यच्छ्रवणाभरणं तेन भूषिताम्। चित्रश्रवणः आ समन्तात् भरणं यात (sic: the other MS. भरणं च तेन भूषितां &c., omitting the intervening words) यस्यास्तां भुवि उषितां च। तेन भूषितां शोभितां वा। पक्षे चित्रश्रवणाभरणैः चित्राश्रवणभरणीनक्षत्रैर्भूषिताम्। चित्रशब्दोपि चित्रावाचकः श्रवणाशब्दोपि श्रवणवाचकः भरणशब्दोपि भरणीनक्षत्रवाचकः.

14. हस्तस्थितकमलशोभाम् (*a*) 'With a hand as fair as a lotus,' (*b*) 'in her hand a fair lotus.'

15. अक्षतरूपसंपन्नाम्. Bâlakṛishṇa, अक्षतसौन्दर्यसंपन्नाम् अक्षतपशुसंपन्नां च। रूपं स्वभावे सौन्दर्ये नाराचे पशुशब्दयोरिति विश्वः। यद्वा अक्षतरुभिर्वैभीतकवृक्षैरुपसपन्नां युक्ताम्.

—अकुलीनाम्. (*a*) 'Not nobly born,' (*b*) 'not stationed upon earth.' We have had कु in this latter sense already p. 10, l. 3.

16. मातङ्गकुलदूषिताम् (*a*) 'Disgraced by her low origin,' (*b*) 'injured by herds of elephants.'

—स्पर्शवर्जिताम्. Com., स्पर्शः श्लेषः शिष्टानां तेन वर्जितां रहितां अकुलीनत्वादेव (compare below l. 23) पक्षे स्पर्शो गुणः तद्रहितां अमूर्तत्वादेव.

17. दर्शनमात्रफलाम्. Cf. below l. 22, अपगतस्पर्शसंभोगसुखे कुले.

—विजातिम्. Com. writes अजातमिति apparently by mistake for विजातिं as the text has it. जाति means (*a*) 'family,' and (*b*) 'the Mâlatî flower.' Compare above p. 2, verse 9. Bâlakṛishṇa विरुद्धजातिमतीं विगताजातिकुसुमम्. This explanation of (*a*) is better than Siddhachandra's, न विद्यते जातिर्ब्राह्मणत्वादिर्यस्यां सा ताम्. Sukhâkara, जातिः जन्म पुष्पविशेषश्च.

18. अलकोद्भासिनीम्. (*a*) 'Beautiful by her hair,' (*b*) 'beauteous in Alaka.' Com. (*b*) अलकाभिः नगरीभिरुद्भासिनीति विग्रहः.

20. समुपजातविस्मयस्य च. Edd. दृष्ट्वा च तां समुपजातविस्मयस्य.

P. 12, L. 2. Read **सदृशी धिग्धिगित्यादि**. 'How could the Creator join in one thing so unlike each other!' Com., असदृशः अनुचितो यः संयोगः संबन्धः.—Edd. and B^3 omit one धिक्.

3. **क्रूरजातितया**. B^2 and Edd., क्रूरजातिजा, Ed. 2 mentioning क्रूरजातितया as a variant.

—**सततनिन्दितसुरता**. (*a*) 'One whom to love must always be a reproach,' (*b*) 'always railing at the host of the gods.'

7. **देवेत्यादि**. In translating, begin with the इति कृत्वा l. 14, 'Sire, seeing that this parrot, &c., and that you are, &c., our Princess.'

9. **आख्यायिकाख्यानक**. We had at p. 7, l. 8, and l. 20 आख्यानकाख्यायिका. Edd. here omit आख्यायिका.

11. **नृत्त**. Edd. and B^2 नृत्य.

18. **अतिस्पष्टवर्णस्वरसंस्कारया**. B^2 अतिस्पृष्टवर्णसंस्कारया. Com., अतिस्पष्टा अतिव्यक्ता वर्णा अक्षराणि स्वरा उदात्तादयः तेषां संस्कारः परिपाको यस्यां सा तथा तया. Cf. स्पष्टता वर्णोच्चारणे स्वरे च मधुरतां p. 13, l. 2, from which passage it is clear that स्वर is not to be taken as the Com. takes it of the accents.

20. **स्तनयुगमित्यादि**. 'The twin-breasts of the women of your foes are as it were performing a vow.' They bathe themselves in tears. They draw nearer the fire of sorrow in their hearts (*i. e.*, waste away). They are vimuktâhâra (*a*) 'without strings of pearl,' (*b*) 'without food.' The Com. attempts to get the first meaning of विमुक्ताहारम् by dissolving विमुक्तः आ समन्तात् हारः Rather, with note to Ed. 2, dissolve विगतो मुक्ताहारो यस्मात् Compare विहारम् p. 51, l. 9. So also Bâlakṛishṇa, विगतमुक्ताहारं त्यक्ताहारं च.

22. **अतिमहार्हहेमासन°**. Edd. and D. अतिमहार्हासन, Ed. 2 giving our reading as a variant. A spells अतिमहार्घ°.

23. **अतिवयसम्**. Com....अति अधिकं वयो दिवसबाहुल्यं यस्य स तथा तम्.

P. 13, L. 3. **असंकीर्णवर्णप्रविभागमभिव्यक्तमात्रानुस्वारसंस्कारयोगां विशेषसंयुक्तां वदयम्**. Com., असंकीर्णः परस्परवैलक्षण्येन प्रतीयमानः वर्णानामक्षराणां प्रविभागः भिन्नता यस्यां सा तथा ताम्। अभीति मात्रा एकारादयः अनुस्वारा अनुनासिकाः संस्कारो व्याकरणशुद्धिः अभिव्यक्ताः प्रकटाः एतेषां योगाः संबन्धाः यस्यां सा तथा ताम् । विशेषेति विशेषः शब्दश्लेषादिः तेन संयुक्तां सहिताम्. विशेषसंयुक्ताम् means 'of more than ordinary

merit.' B^2 असंकीर्णवर्णविभागामभिव्यक्तमात्रानुस्वारस्वरसंयोगाम् (omitting विशेषसयुक्तां यदयम्). Edd. यदयमसंकीर्णवर्णप्रविभागामभिव्यक्तमात्रानुस्वारस्वरसंयोगविशेषसंयुक्ताम्. C, असंकीर्णवर्णप्रविभागामभिव्यक्तमात्रानुस्वारस्वरसंयोगविशेषसंयुक्ताम्. D, यदसंकीर्णवर्णभागामभिव्यक्तमात्रानुस्वारसंयोगामातिपरिस्फुटां गिरमुदीरयतीति.

4. अक्षर B^2 अंगिर.

5. तत्र पुनरपरम्. 'But there we had something more than that, namely.'

—संस्कारवतो. Ed. 2, संस्कारवती.

11. यथाश्रुताम्. Ed. 2, यथाश्रुतन्.

16. नाडिकेति. Com. नाडिका घटिका तस्याः छेदः परिसमाप्तिः तस्यां प्रहतस्ताडितो यः पटुर्महान् पटहो दुन्दुभिः &c.

20. भङ्गदपत्रभङ्गमकरकोटि. Com. भङ्गदपत्राणि तेषां भङ्गः त्रुटनं तस्य या मकरकोटिः वक्त्रप्रदेशः. This explanation of भङ्ग is wrong. पत्रभङ्ग is the same as पत्ररचना or पत्रलता. Compare कृष्णागुरुपत्रभङ्ग p. 60, l. 13. So that मकरपत्रभङ्ग does not differ from मकरपत्र, with respect to which see the note on p. 20, l. 20; and compare the reading of B^2 there.

22. कुङ्कुमपटवास Com., कुङ्कुमानि केसराणि पटवासः पिष्टातश्च तयोः &c.

P. 14, L. 1. गमनप्रणामलालसानाम्. 'Eager to do him homage as he went.'

—अहमहमिकया. Bom., कया । अहं शक्नोहं शक्न इत्यस्यां अहमहमिका मयूरव्यंसकादित्वात्साधुः । तया. Bâlakṛishṇa, अहमहमिकया परस्पराहंकारेण, quoting Amara.

4. जर्जरेण. Com., तेन जर्जरितेन (sic) संभिन्नेन.

8. उत्सुकितानाम्. Edd., उत्सुकानाम्.—This is also Bâlakṛishṇa's reading रसनारसितोत्सुकानामिति (v. l. रसनारसनोत्सुकानामिति) स्त्रीकटयां मेखला काञ्ची सप्तकी रसना तथेत्यमरः—कांस्येति. Com., कीदृशेन (sc. कूजितेन) उल्लिख्यमानं घृष्यमाणं यत्कांस्यं विद्युत्प्रियं तस्य क्रेङ्कारः अव्यक्तध्वनिः तद्वत् दीर्घेण आयतेन.

10. निर्घातनिर्घोषगम्भीरेण. The text of A omits निर्घोष and the commentary omits निर्घात (आस्थानमण्डपस्य) तपोपवेशनस्थलस्य निर्घोषः अव्यक्तध्वनिः तेन गम्भीरेण पुष्टध्वनिना तूदुत्थशब्देनेत्यर्थः.

12. उच्चारयताम्. Com, उच्चरतां (*sic*) श्रुयताम्.

—तारतर. Edd. and B^2 तार.

13. दीर्घताम्. B, D and Edd. दीर्घतरताम् B^2 दीर्घतरयान्—

14. आवर्जित. Com., = नमित.

18. मधुरवचनानुयातेन. Com., जयजीव २ (showing that he takes the word to be repeated in the text, though there is no similar sign there) इति यन्मधुरं वचनं तदनुलक्षीकृत्य यातेन प्रवृत्तेन. B, रचन for वचन. Edd. read मङ्गलमधुरवचनानुपातेन, Ed. 2 giving अनुयातेन as a variant for अनुपातेन.

P. 15, L. 1. प्रवेद्यतामभ्यन्तरम्. Ed. 1 adds स्नानपानाशनादिना च सुखिनमेनं कार्यं, a clause which Ed. 2 also gives in a footnote, and to which the queen's message at p. 18, l. 2 (देवादेशादेव वैशम्पायनः स्नातः कृताहारश्च) may be regarded as giving some support, though on the other hand the clause in question may be an interpolation suggested by that passage. B^2 and C read प्रवेद्यतामभ्यन्तरमशनादिना चोपचर्यताम्.

8. ललाटपट्टकेत्यादि. Cf. what is said of his forehead at p. 9, l. 15.

12. अनेकेति. Com., असंख्या ये चारणाः कुशीलवसमुदायाः तैर्निबध्यमानं (sic, in text अवबध्यमानं) विरच्यमानं मण्डलं परिवृत्तिर्यस्यां सा तथा ताम्.

13. Bâlakṛishṇa, श्रोणी काष्ठाम्बुवाहिनीत्यमरः.

15. Balakṛishṇa, नीलकर्पटो नीलवस्त्रम्.

18. अंशुकनिविडनिबद्धस्तनपरिकराः. Com., अंशुकैः वस्त्रैर्निविडं दृढं निबद्धः संयतः स्तनपरिकरः कुचाभोगो याभिस्ताः.

21. समुन्नतकुचकुम्भ. Their breasts (कुच) represent the frontal globes (कुम्भं) of the elephants whom they resemble.

P. 16, L. 9. क्रमेण. Com., यथायथं explained by यथायोग्यं.

13. निर्वर्तित. A. generally, as here and below l. 18, and l. 22, writes this word निर्वर्तितः. Com., =विहितं.
धौतवाससी. C. omits धौत. Edd., धौते वाससी.

18. झंकारिभिरलिकदम्बकैरनुबध्यमानपरिमलेन. Com. झंकारिभिः झंकारशब्दं कुर्वाणैः अलिकदम्बकैः भ्रमरसमूहैः अनुबध्यमानो (MS. अनुव्यध्यमानो) नियम्यमानः परिमलः आमोदो यस्य स तथा तेन.

21. परिवर्तो. Edd., परीवर्तो.

—समुचितभोजनैः. Com. एकपङ्क्तौ समुचितं योग्यं भोजनं येषाम्. Compare तत्कालोचितदशैनैरवनिपतिभिरमात्यैर्मित्रैश्च सह p. 17, l. 15; and (with a different construction of समुचित) अभ्यन्तरसंचारसमुचितेन परिजनेन p. 17, l. 3 and तत्कालसेवासमुचितेन विरलविरलेन परिजनेन p. 67, l. 23.

23. परिपीतधूपधूमवर्तिः. So B^2 and C. A in text परिपीतधूपवर्ति

Com., मुखसौगन्ध्यप्रतिपादनार्थं परि सामस्त्येन पीता गृहीता धूमवर्तिः (sic) द्रव्यविशेषो येन. Edd., परिपीतधूपवर्तिः. Ed. 2 giving धूपधूम as a variant.

23. प्रमृष्टमणिमात्. Write प्रमृष्टमणिकुट्टिमात्.

P. 17, L. 1. प्रसारितबाहुमवलम्ब्यानवरतवेत्रलताग्रहणप्रसङ्गातिजरठकिसलयानुकारिकरतलकरेण If the reading is right प्रतीहार्यौ प्रसारितबाहम् is an ekadeśânvaya ; and अनवरत° is an epithet of परिजनेन. Their hands (कर) had palms (करतल) as described. So the Com. But, besides the awkwardness of expression, such an epithet of परिजनेन has no peculiar appropriateness here. B^2 and D read प्रसारितमवलम्ब्यानवरतवेत्रलताग्रहणप्रसङ्गादनतिजरठकिशलयानुकारि करतलं करेण. So also C, but with अतिजरठ for अनतिजरठ. Edd. प्रसारितं बाहुमवलम्ब्यानवरतवेत्रलताप्रसङ्गातिजरठकिशलयानुकारिकरतलं करेण (printing however अनुकारि करतलं as if they were separate words).

5. अतिसुरभिणा मृगनाभिपरिगतेनामोदिना. So A, C, D and Ed. 1. The reading of Ed. 2 अतिसुरभिणा मृगनाभिपरिगलेनामोदिना does not differ materially in meaning. The sandalwood water is fragrant in itself, but has an added fragrance from the infusion of musk, reads अतिसुरभिमृगनाभिपरिगतेनामोदिना B^2.

7. कुसुमोपहारेण, Com., =पुष्पप्रकारेण. See note on p. 11, p. 15. —निरन्तरनिचितं. 'Strewn so that no place was left uncovered.' Com., निरन्तरं सर्वकालं.

11. शिरोधात्रा. Ed. 2, शिरोभागेन.

12. सदृशशयनेन. B^2, C, and Edd., सदृशेन शयनेन. D सदृशेन शयनीयेन.

15. तत्कालोचितदर्शनैः Compare note at p. 16, l. 21.

21. अवच्छन्नवपुषा. A here writes अवच्छिन्न both in text and in commentary. अवच्छिन्न is probably the right word.

P. 18, L. 4. क्वचित्. A कचित, with the note कचिदिष्टप्रश्ने.

7. दाडिम. B^2, D and Edd., दाडिमी.

10. वचनमाक्षिप्य. Com., =वाक्यं तिरस्कृत्य. 'Interrupting him.'

12. Remove the stop after जन्म. The first question is आत्मनो जन्म कस्मिन्देशे.

P. 19, L. 6. प्रचयेन. Edd., चयेन. So also A in Com., चयेन समूहेन. L. 8. कक्कोल. Com., कक्कोलाः कोशफलवृक्षाः. B^2 and C कंकोल.

Edd. कम्पिल्ल. L. 9. स्रस्तरैः. So C. A and B^2 अस्तरैः. DD. and Edd. संस्तरैः.—**नालिकेर.** Edd., नारिकेल, Ed. 2 giving कारिकेशर as a variant. But see next note.—**करीरकेसर.** B^2 करकेसर Edd. omit. L. 11. **स्थलगलितमदसलिल°.** B^2 °स्थलश्रवसलिल° C °स्थलप्रश्रवणसलिल°. Edd. स्थलप्रस्रवणसलिल.

14. **मृत्युभीषणा.** Com., मृत्युर्यमस्तेन भीषणा भयकारिणी। पक्षे मृत्युरजगरस्तेन भीषणा भयावहा। यद्वा कारणे कार्योपचारात् मृत्युर्व्याघ्रादयः तैर्भीषणेत्यर्थः.—**माहिष°.** Com., (*a*) गवलैः. (*b*) यमस्य वाहनेन.

15. **पताकिनी.** 'An army.'—**बाणासनारोपितशिलीमुखा.** Bâlakrishna, बाणासनारोपिताशिलीमुखा बाणा असनाश्च (com are his explanation of आसनगतम् above, p. 10, l. 1), वृक्षविशेषास्तेषु अरोपिताः शिलीमुखा भ्रमरा यस्यां सा। बाणासनेष्वारोपिताः शिलीमुखा बाणा यत्र. I gave this reading from C. A and B^2 बाणासनारोपितशिलीमुखा. Com., बाणाख्ये वृक्षविशेषे &c.—**विमुक्तसिंहनादा.** Bâlakrishna reads विविक्त°, and has the note, विविक्तः सिंहानां नादो यत्र। सिंहनादो वीरगर्जितं च। क्ष्वेडा तु सिंहनादः स्यादित्यमरः. Siddhachandra, विमुक्तेति विमुक्तः त्यक्तः अर्थात् केसरिभिः सिंहनादः केसरिध्वनिर्यस्यां सा तथा। पक्षे सुभटैर्विहितः सिंहनाद इव नादो यस्यामिति विग्रहः.

16. **प्रचलितखड्गाभीषणेत्यादि.** Bâlakrishna, खड्गः करवालः गण्डश्च। गण्डके खड्गखड्गिनाविति मेदिनी. Siddhachandra, प्रचलितेति सेनाप्रकर्षेण प्रचलितो यः खड्गः गण्डकः तेन भीषणा भयावहा रक्तचन्दनं रक्ताङ्गं वृक्षविशेषः तेनालंकृता भूषिता च। पक्षे &c.—**कर्णीसुतेत्यादि.** Bâlakrishna,

> कर्णीसुतः करटकः स्तेयशास्त्रप्रवर्तकः।
> तस्याख्यातौ सखायौ द्वौ विपुलाचलसंज्ञितौ॥
> शशश्च मन्त्रिप्रवर—

इति बृहत्कथायां कर्णीसुतकथा निबद्धास्ति. Siddhachandra has the same quotation (ख्यातौ तस्य सखायौ द्वौ and शशो मन्त्रिवरस्तस्य.) The story is not, with the same names at least, in the Kathâsaritsâgara. शश (*a*) is explained in Com. as = मृदुलोमक or लोध्रवृक्ष. In one of the two MSS. of Bâlachandra's book the two clauses कर्णीसुतकथेव &c. and कल्पान्तप्रदोषसंध्येव &c. are transposed.

17. **नीलकण्ठ.** (*a*) 'Peacocks,' (*b*) 'Siva.' L. 18. **पल्लवारुणा.** (*a*) 'Red with leaves', (*b*) 'red as a leaf.'—**श्रीद्रुमोपशोभिता.** Bâlakrishna, श्रीश्च द्रुमाश्च कल्पतरवस्तैरुपशोभिता। श्रीयुक्तद्रुमोपशोभिता च.—**वारुणीपरिगता.** Bâlakrishna, वारुणी मदिरा. Siddhachan-

dra reads वारुण, with the note वरुणानां वृक्षविशेषाणां समूहो वारुणं .. ...पक्षे वरुणस्येदं वारुणं मद्यं &c. Edd. and B² have वारुणी°.

19. घनश्यामला. Bâlakṛishṇa, घनवत् श्यामला घनैः श्यामला च. Siddhachandra, घनं निबिडं श्यामला अत्यन्तकृष्णेत्यर्थः &c.—अनेकशतह्रदालंकृता. (*a*) ह्रद 'a lake' (*b*) शतह्रद 'lightning.'—चन्द्रमूर्तिरिवेत्यादि. Bâlakṛishṇa, ऋक्षसार्था भल्लूकसार्थास्तैरनुगता नक्षत्रसार्थानुगता च। ऋक्षाश्च भल्लभल्लूका इत्यमरः। नक्षत्रमृक्षं भं तारेति वि°. चमरेति. Bâlakṛishṇa, चमरमृगसंबन्धिबालव्यजनैरुपशोभिता। चमरमृगबालैः व्यजनेन तालवृन्तेन चोपशोभिता. Siddhachandra, चमराः चमर्यः मृगाः हरिणाः बालव्यजनानि चामराणि तैरुपशोभिता। सह मदेन वर्तमानः समदा ये गजा हस्तिनः तेषां घटाः समुदायाः ते परिपालिता यया सा। अथ च तादृशी राज्यस्थितिरित्युभयोः साम्यम्. Mṛiga is the name of one of the Nakshatras.

21. गिरितनयेवेत्यादि. Bâlakṛishṇa स्थाणुः निष्पत्रकाण्डो वृक्षः शिवश्च. L. 22. प्रसूतकुशलवा. Bâlakṛishṇa, कुशानां लवाः कुशलवौ रामत. नयौ च. Siddhachandra, निशाचरैरुलूकादिभिः...निशाचरेण रावणेन. L. 23. कामिनीवेत्यादि. Bâlakṛishṇa अगुरुतिलकभूषिता। तिलको वृक्षः. Siddhachandra, चन्दनवृक्षः मृगमदो गन्धधूली तयोः संसर्गात् यः परिमलः तं वहतीति सा तथा रुचिरो योगुरुवृक्षः तथा तिलकवृक्षश्च ताभ्यां भूषिता शोभिता चेति। पक्षे चन्दनं च मृगमदश्च तयोरनुलेपनवशात् परिमलः तं वहत्येवंशीला रुचिरस्य शोभनस्यागुरोः काकतुण्डस्य तिलकेन पुण्ड्रेण शोभिता चेति विग्रहः.

P. 20, L. 1. समदना. Madana is the name of a kind of tree.

2. बालग्रीवेत्यादि. Siddhachandra, बालाः स्तनंधयास्तेषां ग्रीवा कंधरा तद्वदिव। उभयोरेकधर्मतामाह। व्याघ्रीति। व्याघ्राः शार्दूलाः नखाः सुरभिनखप्राणिनः तेषां पङ्क्तिः श्रेणी तया मण्डिता शोभिता तथा। गण्डकाः. वाघ्रीणसाः त एव आभरणं यस्यां चेति। पक्षे व्याघ्रनखपङ्क्त्या मण्डिता अत एव शार्दूलादिव्यनखभूषणभूषिताय नन्दात्मजायेति। (बालरक्षार्थं व्याघ्रनखा ह्रध्यन्त इति प्रसिद्धिः। गण्डस्थलपर्यन्तवर्ति यत्तादृशं ग्रीवास्थं भूषणं देशविशेष (?) गण्डकमिति प्रसिद्धं तदाभरणं यस्यां सा.) What the odorous animal called 'nakha' was, does not seem certain. Monier Williams says "apparently a dried shell-fish."

2. पानभूमिरिवेति. Bâlakṛishṇa, मधु मद्यं पुष्परसश्च. Siddhachandra, प्रकटितं आविष्कृतं यन्मधु माक्षिकं कोशा एव कोशकाः पद्मसूत्रस्थानानि तेषां शतं यस्यां सा पक्षे प्रकटितं मधु मद्यं तस्य कोशकानि पानपात्राणि

लेषां शतं यस्येति विग्रहः। प्रकीर्णानि पर्यस्तानि विविधानि विचित्राणि कुसुमानि यस्यामित्युभयत्र समानम्.

°शाल°. Siddhachandra, (*a*) शालवृक्षाः, (*b*) गृहैकदेशाः. L. 6. उद्वृत्त. Edd. उन्मत्त, a word which occurs in the next clause but one. Com., =निर्मर्यादं L. 8. °तालशब्दा. Bâlakrishṇa तालो वृक्षः करास्फालश्च.—°तालपत्त्रा. Bâlakrishṇa, तालानां पत्त्रं तालपत्त्रं कर्णाभरणं च. L. 9. °शर.° Siddhachandra, (*a*) मुञ्जदण्डाः, (*b*) बाणाः.—°नेत्र°. Bâlakrishṇa, नेत्रं मन्थगुणे वस्त्रे तरुमूले विलोचने इति विश्वः. Siddhachandra, नेत्राणां वृक्षविशेषाणां सहस्रं तेन संकुला। यद्वा नेत्राणां जटानां सहस्रं तेन संकुला। जटांशुकथेर्नेत्रमित्यमरः.

10. **पार्थेति.** Pârtha is a name of Arjuna.—**वानराक्रान्ता.** Siddhachandra, (*b*) कपिचिह्नोपयुक्ता. L. 11. **विराटेति.** Bâlakrishṇa, कीचकाः पुष्पविशेषाः वेणुविशेषाश्च। वेणवः कीचकास्ते स्युर्ये स्वनन्त्यनिलोद्धताः इत्यमरः Bâlakrishṇa has missed the point here. Compare Siddhachandra's explanation, कीचकाः सच्छिद्रवेणवः तैरकुलाः पक्षे कीचकानां स्वप्रियबान्धवानां शतं तेनाकुला व्याप्ता. "कीचक 2. Name of a people, tribe of the Kekayas; they are called सूताः Mahâbhârata I. 6085, iv. 815, सूतपुत्राः 829: A Kîchaka appears as general of King Virâṭa 376 fgg. The defeat of this Kîchaka and his army is wrought by Bhîmasena I. 328, iv. 376 fg. Panchatantra III. 29. Bhîmasena is called in consequence कीचकजित् Trik. II. 8, 15. °निसूदन Hemachandra's Abhidhânachintâmaṇi 708, &c." Böhtlingk and Roth.

12. **व्याधानुगम्यमानतरलतारकमृगा.** (*a*) 'Where the hunters pursued the quivering-eyed deer,' (*b*) 'where the hunter follows the deer with its twinkling stars.' Siddhachandra, व्याधैरनुगम्यमानाः तरला भयविह्वलाः तारकमृगा विचित्रमृगा यस्यां सा। पक्षे व्याधेनानुगम्यमानः तरलतारकामृगः चन्द्रनक्षत्रं यस्यामिति विग्रहः। महादेवेन (MS. °देव्येन) व्याधरूपधारिणा हतं तस्यार्धं मृगनक्षत्रमिति प्रसिद्धम्. Bâlakrishṇa apparently omitted व्याधानुगम्यमान, as his note is तरलतारकास्तरलक्षिकनीनिका मृगा यत्र। तारकरूपो मृगो यत्र (So both MSS.: one goes on तरलः तारकरूपो मृगो यत्र). तरलतारक in the sense in which we have, with Bâlakrishṇa, taken it, as applied to the deer, occurs again at p. 29, l. 5.

13. **दर्भेति.** Siddhachandra, दर्भाः कुशाः चीराणि तृणविशेषाणि जटाः

शिफा वल्कलानि चोचानि एतानि धर्तुं शीलमस्याः सा तथा । पक्षे दर्भचीराणि पूर्वोक्तानि जटाः संहताः कचाः । शिफाजटे संहतौ कचावित्यनेकार्थः । वल्कलानि प्रतीतानि तेषां धारणं विद्यते यस्या इति विग्रहः.

14. सप्तपर्ण. Siddhachandra, (विरोधपरिहारपक्षे) सप्तपर्णः अयुक्छदः. Bâlakrishna सप्तपर्णो वृक्षः । सप्तपर्णो विशालत्वक्छारदो विषमच्छद इत्यमरः—क्रूरसत्त्वा. (*a*) 'Full of wild beasts,' (*b*) 'of fierce disposition.'—पुष्पवत्यापि पवित्रा. Bâlakrishna, पुष्पं कुसुमं स्त्रीरजश्च Cf. p. 59, l. 11.

17. सुरपतीति. Sc. भगवतो महामुनेरगस्त्यस्य l. 22. L. 18. गति. Text of A गमन. Com. गतिर्गमनम्. L. 19. The text of A omits a line here, the copyist's eye having wandered from the last syllable of °समूहवचसा to that of चुम्बितचरणरजसो (written °रजासा). The words are supplied in the commentary. L. 20. जठरेति. Com., जठरानलेन उदराग्निना जीर्णः अन्तस्तिरोहितः वातापिदानवो येन.

20. सुरासुरमुकुटमकरपत्रकोटी°. Com.,..... तेषां मुकुटाः किरीटानि तेषु मकरपत्रं मकराकारः पक्षः पत्रं वाहनपक्षयोरित्यमरः तस्य कोटी अग्रं &c. B^2 and C, °मुकुटमकरपत्रभङ्गकोटि° D, °मुकुटपत्रभङ्गकोटि°. Edd. °मुकुटतटघटितमरकतमकरपत्रभङ्गकोटि°, Ed. 2, mentioning a reading °मुकुटमकरकोटि Cf. अङ्गदपत्रभङ्गमकरकोटि p. 13, l. 20.

22. नहुष A, B^2 and C write नघुष, भार्यया, B^2 and C तद्भार्यया The commentary, which begins its note on this paragraph with the words तस्यां विन्ध्याटव्यामगस्त्यस्य मुनेर्वातापिद्विष आश्रमपदं मुनिस्थानमासीदित्यन्वयः, has here पुनः कीदृशम् (sc. आश्रमं) पादपैर्वृक्षैरुपशोभितम् । अथ पादपान्विशिनष्टि । अगस्त्येति । अगस्त्यस्य भार्यया पत्न्या लोपामुद्रया (Ms. लोपमुद्रया) स्वयं आत्मना उपरचितं आलवालकं आवापो येषां ते तथा तैः, Bâlakrishna construes better, धर्मस्य उत्पत्तिक्षेत्रमिव पादपैरुपशोभितं दृढदस्युनाशा पवित्रीकृतं कदलीवनैः श्यामलीकृतपरिसरं गोदावर्या परिगतं आश्रम (MS. आश्रय) पदमासीदित्यन्वयः

P, 21, L. 2. चीवर, A in text, चीर, Com., कुशा एव चीवरं वासो यस्य स तेन.

4. The parenthetical clause यस्येध्मवाह इति &c. stands in all my MSS. Ed. 2 takes it out of the text, perhaps on MS. authority. It looks very like a gloss.

7. Bâlakrishna बद्धवेणिकया बद्धप्रवाहया.—गोदावर्या B^2, C and Edd., कावेर्या Ed. 2 giving गोदावर्या as a variant. L. 11. निभृत. 'Still.' It is the absence of noise

which heightens the illusion (cf. निःशब्दतया &c. p. 27, l. p. 2). For this meaning of the word compare अतिनिभृतपदः p. 148, l. 16, and अनिभृतपरभृत p. 185, l. 14 Siddhachandra, शाखेति शाखासु शालासु निलीनाः संलग्नाः निभृतमत्यर्थं पाण्डवाः श्वेताः &c.; below, p. 27, l. 2 on कुलायनिलीननिभृतशावक his note is सुताः अत्यन्तं शुकशावकाः—L. 16. आविद्ध. B² and Edd., अनुविद्ध. L. 19: Bâlakṛishṇa, घोषस्य स्मरन्तः घोषं स्मरन्त इत्यर्थः. Bühler (on Daśakum. p. 41, l. 20) has pointed out that this construction, which Bâṇa usually follows, is the rule in Latin after verbs meaning 'to remember.' L. 20. लुलित. Com.=व्याकुलीभूत. Compare शबरकामिनीकुचकलशलुलितजलं (sc. पद्मसरः p. 22, L. 12. L. 22. Bâlakṛishṇa, निहतानां शेषा ये वनहरिणास्तैः.

P. 22, L. 5. पुनरिव धरणितलादुल्लसन्ती. The reference is to Sîtâ's miraculous birth. L. 10. विघटित. C and Ed. 1 write विघट्टित. L. 17. केशपाशकुसुमैः. B², C and Edd., केशकुसुमैः.

20. सवर्णतया रसितानुमेयैः. So closely did they resemble in colour the plants that it was only by their voice that they could be distinguished. This is a favourite fancy; compare सवर्णतया परिमलानुमीयमानस्य p. 69, l. 16.

"My dazzled sight he oft deceives,
"A brother of the dancing leaves."

Wordsworth. Ode to a Green Linnet.

22. °पल्लवानिलवीजितम्. The next epithet of पद्मसरः is वनराजिनिरुपरुद्धतीरम् p. 23, l. 5. L. 23. वालिनिर्वासितेन. Text of A adds च.

P. 23, L. 1. सुग्रीवेणेति. A reads °परिलुप्ताभिः. So also in Commentary (omitting परि), सुग्रीवेण वानराधिपतिना अवलुप्तानि यानि दूरीकृतानि फलानि तैर्लुप्ता यासु ताभिः. L. 4. वनदेवताभिः श्वास°. Com., स्वश्वास° (ताभिः स्वश्वासेन स्वकीयपानेन (!) वासिताभिरिव भाविताभिरिव.) 'Perfumed with their breath by the nymphs of the forest.' Above, p. 22, l. 17 we have had वनदेवताभिः केशपाशकुसुमैः सुरभीकृतम्. B. and Edd., वनदेवतानिःश्वास°. L. 9. मध्यचारिणा. Com. मध्यचारिणा वनान्तर्भ्रमणकारिणा पथि चारिणेति पाठे पथिकेनेत्यर्थः.

10. तस्यैवंविधस्य. Edd. तस्यैवं, Ed. 2 giving our reading as a variant. D तस्य चैवंविधस्य, L. 17. जरातिलकबिन्दुभिः. Com.

कैरिव जरायाः विस्रसायाः ये तिलकबिन्दवः तैरिव अतिवार्द्धक्ये शरीरे कृष्णबिन्दवो जायन्त इति लोकप्रसिद्धिः. L. 18. इतस्ततः परिपीत° &c. Com., जलेति जलधरपटलैः मेघसमूहैरपि अदृष्टं अनवलोकितं शिखरं प्रान्तदेशो यस्य स तथा । मेघपटलं विशेषयन्नाह । इत इति इतस्ततः समन्तात् परिपीतं सागरसलिलं समुद्रपानीयं यैस्ते तथा तैः अथ च गगनागतैः । कैरिव । शाखान्तरेषु शालान्तरेषु निलीयमानैर्गुप्ततया तिष्ठद्भिः पक्षरथैरिव पक्षिभिरिव । क्षणमिति क्षणमात्रं यावत् अम्बुभारालसैः जलभारेण मन्दगामिभिः । आर्द्रीति आर्द्रीकृताः जलेन स्निग्धाः पक्षवा यैस्ते तथा तैः.

21. समीपवर्तिनां &c. Siddhachandra, समीपेति धवलीकृतः शुभ्रीकृतः शिखरस्य अग्रस्य शाखा यस्य स तथा । कैः । फेनपटलैः ·कफसमूहैः । कीदृशैः । संदेहितः संदेहविषयीकृतः तूलराशिः अबीजकार्पासकपिण्डो यैस्ते तथा तैः स्वेति (sic, but the previous colophon, it will be noticed, is समीपेति, which is also the reading in text) स्वस्य समीपवर्तिनां निजनिकटवर्तिनां उपरि ऊर्ध्वं संचरतां गच्छतां अथ च गगनतलं आकाशतलं तत्र यत् गमनं संचरणं तेन यः खेदः श्रमः तेन आयासितानां खिन्नानां रविरथतुरंगमाणां सूर्यरथाश्वानां सृक्कं (MS. शृक्कं) ओष्ठप्रान्तः ततः परिस्रुतैः पतितैः फेनपटलैः. Siddhachandra does not give the right answer to the question कैः in the second line of this quotation. What whitens the topmost branch of the tree is the clumps of cotton upon it, "which made one wonder if it might be foam from the mouths of the horses of the sun." Compare पादाभरणरत्नांशुकलेखासंदेहदायिनीभिः.....अङ्गुलीभिः p. 186, l. 21 and आमुक्तकर्णोत्पलच्युतमधुधारासंदेहकारिणं कर्णपाशम् p. 188, l. 3. संदेहिततूलराशिभिः must be taken as a karmadhâraya compound, not as a bahuvrîhi. The well-known line in Vikramorvasî Act III. v. 2, धूपैर्जालविनिसृतैर्विलभयः संदिग्धपारावताः is to be explained in the same way, and not with Böhtlingk and Roth, following Bollensen (धूपैः संदिग्धाः " enveloped in, or besmeared with smoke)" or with Shankar Pandit ("The smoke of the incense coming out through the windows causes to be confounded with it the wild pigeons under the projected eaves.") The poet, who in the previous line (उत्कीर्णा इव वासयष्टिषु निशा निद्रालसा बर्हिणः) has spoken of the peacocks heavy with sleep, here describes the pigeons sitting so still that they are mistaken for wreaths of smoke. There is no smoke really present, any more than in our

passage is there foam from the mouths of the horses of the sun. Bhandarkar had already indicated the correct way of taking the Vikramorvaśî passage in his note on an example of the same figure occurring in Mâlatî-Madhava, Act I. v. 2. पान्तु त्वामकठोरकेतकशिखासंदिग्धमुग्धेन्दवो भूतेशस्य.....जटाः "Comp. Vikr. III. धूपैः &c. The sense is:—the resemblance between the two leads to one of them being mistaken for the other. This is an instance of what is called संशयोपमा by Daṇḍin and संदेहालंकार by more modern writers." There too both things are not to be supposed to be present. Compare Jagaddhara's note अकठोरया कोमलयासंपूर्णया वा केतकशिखया केतकीकुसुमाग्रेण संदिग्धः संशायितो मुग्धो रम्यो बालो वेन्दुर्यासु ताः। हरशिरसि किं केतकशिखेयमित्यनौचिती । तदयं संशयोप्यनौचित्यमूलक एवेति भावः. A line has dropped out in the text of A here (समीपहितूलराशि &c.).

P. 24, L. 3. Bâlakṛishna, शकुनिः पक्षी दुर्योधनमातुलश्च.—Nalinanâbha is a name of Kṛishṇa वनमाला (*a*) "A line of woods," (*b*) a kind of ornament. Bâlakṛishna, आपादलम्बिनीं मालां वनमालां बिदुर्बुधा इति. L. 4 नभसि. (*a*) "In the sky," (*b*) "in the month Śrâvaṇa. Siddhachandra differently, नभसि आकाशे दर्शिता उक्तिर्येन स तथा उभयोः साम्यत्वादभङ्गश्लेषः.L. 11. परिणामविरलं. Siddhachandra, परिणामेन वार्द्धक्येन विरलानि &c. L. 13. अतिवाह्यातिवाह्य. B² and Edd. omit one अतिवाह्य. L. 14, मद्कलहलधरेत्यादि. "Once, when Bâlarama was intoxicated, he called upon the Yamunâ river, to come to him, that he might bathe ; but his command not being heeded, he plunged his ploughshare into the river, and dragged the waters whithersoever he went, until they were obliged to assume a human form and beseech his forgiveness. This action gained for him the title Yamunâ-bhid and Kâlindî-karshaṇa.—*Dowson's Classical Dictionary*. L. 20. विसारिणिम्. Text of A, विस्तारिणीं. Com., विसारिणीं विस्तारिणीं. L. 23, Com., विकाराः परिपाकविशेषेण परिणताः कणाः. C and D omit मञ्जरी.

P. 25, L. 7. B, विनाशदुःखदुःखित. D, °विनाशदुःखितो मे तातः. L. 8, अन्तर्निगृह्य- So B² and Edd. A in text, अन्तर्निगृह्य. The Com. has evidently a different reading in view as its note is

अभ्यन्तरे एव मध्ये एव निरुध्य अवरुध्य. L 9, कुशचीर. Com. कुशो दर्भः चीरं जीर्णवस्त्रखण्डः (MS. °वस्त्रखं sic). Kusachîra is said to mean a dress made of Kusa grass. L. 10. अवस्रस्तांसदेशशिथिलाम्. The reading of B^2 and Edd. A अवश्रस्तांसदेशां शिथिलाम्, with the note अवश्रस्तो गलितोंऽशदेशो यस्याः सा तां अथवा स्कंधदेशात् अवश्रस्तांशदेशा तां अत एव शिथिलां श्लथां अदृढावयवसंयोगां. Compare त्रासस्रस्तसांधिशिथिलेन पक्षसंपुटेन. p. 33, l. 20; and खेदस्रस्तगलितचामरे p. 185, l. 11. L. 12, क्षीण. B^2 क्षीर. L. 13. उपान्त. A in commentary, उपान्त्य. L. 15. Edd., मद्यमाहारमदात्. L. 16. Com. प्रतिदिवसं प्रत्यहं अनेन प्रकारेणानीतं भक्ष्यं मद्यं दत्त्वा मया उपभुक्तं ततः शेषं उद्धारितं आत्मना आत्मने (MS. omits आत्मना, which need not perhaps be supplied, as the word in the text is occasionally omitted in the commentary. But आत्मनाशनमकरोत् as Parab has printed it is wrong) अशनं अकरोत्। व्यप्रत्ययानुशासनवशात् चतुर्थ्यर्थे तृतीया. Siddhachandra therefore explains आत्मना as=आत्मने. "आत्मन् is often used as a reflexive pronoun आत्मना-अकरोत्, *ipse fecit* Kâd. 27, 21. II. 112, 18. संस्तम्भयात्मानमात्मना Râmây. Gorresio's Ed. II. 53, 38." Böhtlingk's Shorter Dictionary. The first of the two passages from Kâdambari here is our passage: the secondis at p. 340, L. 2, of our edition, आत्मनापि शुकनासन सह गमनसंविधानमकरोत्.—मदुपभुक्त. Edd. मदुपयुक्त.— L. 22. संध्यामुपासितुम् Com=सायन्तनविधिं कर्तुम्.

P. 26, L. 1. विघटित. Com. विघट्टितानि (sic. विघटित in text) स्फुटितानि L. 2. तटम्, B^2 and Edd. तलम्, Ed. 2 giving our reading as a variant.—तुषारबिन्दुवर्षिणि. Sc. कानने L. 5. L. 4. Read उदयगिरिशिखरस्थितं with C and D. The anusvâra is omitted in text of A. L. 6. तरूणाम्. Com. wrongly adds च. L. 8, अवश्यायसीकारिणि. Sc. प्रभातिके, l, 12. (A writes always शीकर &c.) L. 13. घनघटमान°, From C and D. So also B^2 with निरुद्ध for our निबद्ध. (MS. घनघटमानं). A. विघटमान, which is explained in commentary as=संकोचं प्राप्यमाण, though above, L. 10. the same word has already been rightly explained as =विकाशं प्राप्यमाण. The bees are indignant that they are prevented from celebrating the morning, on the cheeks of

the elephants that serve them for drums, by being caught in the closing petals of the night lotus.

11. **निशावसानजातजडिम्नि.** Com., जडिमा जडत्वम्.....अत एव मन्दमन्द &c. Compare प्रभातशिशिरमारुत l. 14, below. For जडिमन् in the sense of cold Kern quotes Kâd. 198, 11 (our 177, 11) and II. 42, 7 (our 276, 15).

19. **अवतरतः.** Com.,=अधिरोहतः. Parab prints this with a note of exclamation, but the note is quite right. Both words may take from the context a sense other than that in which they are generally used. There is one example of the converse case, the use of अधिरोहति where we should expect अवतरति in Vikramorvaśi, Act I. V. 14—

अयं च गगनात्कोपि ततचामीकराङ्गदः।
अधिरोहति शैलाग्रं तडित्वानिव तोयदः॥

20. **अवचूलचामर.** Com., अवचूलः अधोमुखकूर्चको यश्चामरकलापः. The dictionaries do not recognize this word, otherwise अवचूड, as an adjective. L. 21. **पम्पासरः** &c. The commentary here takes this and the following word with सवितरि instead of बालातपे; but below says rightly that the bâlâtapa is compared to Sugrîva (Kapîśvara) तरुशिखरचारित्वात् हततारत्वाच्च. L. 22. **दिवसकरजन्मनि.** Com., दिवसकरात् जन्म यस्य स (*a*), referring to the morning rays of the sun, (*b*) referring to Sugrîva.—**हततार** (*a*) 'Blotting out the stars,' (*b*) 'taking away Târâ.' L. 23 **दिवसाष्टमभागभाजि.** Com. दिवसस्याष्टमो भागश्चतुर्थघटिकात्मकः &c.—D omits स्पष्टं.

P. 27, L. 2. **कुलायनिलीननिभृत.** Text of A, कुलायनिभृत. Com., कुलायाः नीडानि तेषु सुप्ताः निभृतमत्यन्तं &c. For the meaning of निभृत see note on p. 21, l. 11.

4. B[2] and Edd., असंजातबले समुद्भियमानपक्षपुटे. Com. of A, शैशवा बाल्यात् असंजातं अनुत्पन्नं यद्बलं तेन समुद्भियमानं विलीयमानं पक्षपुटं यस्य स तथा.

5. A. सरभससमुत्पतत्. Com., सरभसेति सरभसेन वेगेन समुत्पतन्तः &c.. Compare सरभससारमेयविलुप्यमान° p. 28, l. 12, and सरभसविमुक्त° p. 28, l. 23. I cannot now trace B[2]'s reading. सरभसमुत्पतत् is the reading of Edd. L. 8. Edd., भगीरथावतीर्यमाण. L. 10. **जर्जरित.** Com.,=प्रतिरुद्ध. L. 11=प्रतीकारबुद्ध्या. Com.; भयानि-

वृत्युपायधिया. "In the hope of there finding shelter." L. 13. सरभसम्. Goes with कोलाहलमग्नवम् p. 28, l. 8. Compare the construction of नातिचिरात् p. 28, l. 9. The commentator construes it with गजयूथपतिलुलित here (इतः अस्मिन्प्रदेशे सरभसं वेगवत्तरं गजयूथपतिना लुलिता मर्दिता &c.).

P. 28, L. 2[1] .B°वेणिकानुसारिणी. The commentary construes इयमटवी वेणिकानुकारिणी पक्षचरस्य यूथपतेर्मदजलमलिना as one clause, and संचारवीथीचमरीपङ्क्तिरियमनुगम्यताम् as another (इयमिति इयं अटवी अरण्यभूमिः वेणिकां अलकपङ्क्तिं अनुकरोतीत्येवंशीला सा तथा । कीदृशी । पक्षचरस्य समुदायचारिणो यूथपतेर्यूथनाथस्य मदजलेन दानवारिणा मलिना श्यामा । अनेन वेण्या साम्यमरण्यस्य सूचितम् । संचारेति संचारवीथ्यां गोचरमार्गे चमर्य्याः गोविशेषस्य पङ्क्तिपरंपरा ताः अनुगम्यतां व्रज्यतां युष्माभिरिति (Sc. शेषः). This seems wrong. It is the track (संचारवीथी) of the elephant that is like a long black braided lock of the forest personified, being as it is black with the juice flowing from the beast's temples: and चमरीपङ्क्तिरियमनुगम्यताम् is a clause by itself. The explanation of पक्षचरस्य (unless indeed समुदायचारिणः is a copyist's mistake for असमुदायचारिणः) is unsatisfactory. पक्षचर and पक्षधर are both cited as names for a rogue elephant. Compare below, l. 11, संत्रस्तयूथमुक्तानामेकाकिनां च संचरताम्···गजयूथपतीनाम्. Ed. 2 quotes a reading एकचरस्य, which is that of C. B[2] read समीपचरस्य.

9. विजृम्भित. Com.,=प्रसृत. L. 10. विनादेन. Sc. सर्वतः प्रचलितमिव तदरण्यमभवत् p. 29, l. 1. L. 14. अनुगतकलभानाम्. Com., अनुगताः पश्चात् लग्नाः कलभा यासां तास्तथा तासाम्. L. 14. उत्कर्णपल्लवानाम्. Com., उत् ऊर्ध्वे कर्णपल्लवाः यासां तास्तथा तासाम्. L. 17. उन्मुक्तकण्ठम्. Com., उन्मुक्तकण्ठं यथा स्यात्तथा.—अतिकरुणम्. Another adverb. Com., अतिकरुणशब्दम्. Edd. read उन्मुक्तकण्ठकरुणम्.

19. रूपानुसारेति. Com., मृगाः हरिणाः तेषां यूथानि वृन्दानि तेषां चरणशब्देन क्रमणोत्थ (MS. क्रामणोत्थ) रवेण । कीदृशानाम् । रूपेति रूपं शक्तिः तदनुसारेण प्रधावितानाम् &c. But read मृगयूनाम् with B[2] and Edd., Balakrishna, मृगयूनां लुब्धकानाम्. रूप means 'beasts' as at p. 11, l. 15. For प्रधावितानाम् B[2] has प्रस्थितानाम्. L. 22. कलेन. A in text, कलशबलेन. In commentary, कलशबलितेन (मदेन कला

मनोज्ञा या कुररस्य मत्स्यस्य कामिनी स्त्री तस्याः कण्ठकूजितं तस्य कलो मधुरो ध्वनिः तेन शबलितेन मिश्रितेन). कलेन is the reading of C, D and Edd. B^2, कलकलेनेव.

P. 29, L. 2. A writes तदारण्यम् in the text, probably a copyist's mistake. L. 4. B^2, मन्दीभूतसाध्वसः. L. 6. D and Edd., समुपजातविस्मयो दिदृक्षुः B^2, संजातदिदृक्षुः (sic). L. 8. अभिमुखमापतत्. Sc. शबरसैन्यम्. L. 18. D and Ed. 1, अभिमुखमापतन्तम्. Ed. 2, अभिमुखमापतितम्.—अर्जुनेति. Ed. 2 refers to Râmâyaṇa Uttara-Khâṇḍa XXXIII. for this story. The waters of the Narmadâ are always represented as black. Compare the figure at p. 24, l. 14, and that at p. 29, l. 23. L. 11. पुञ्जम्. D and Edd., पूरम्, Ed. 2 giving our reading as a variant. B^2, बलम्. L. 14. Text of A and B^2, °निहतं खर°. Com. of A, C, D, and Edd. with us. The Commentary takes खरदूषण as one name, खरदूषणस्य पातालल[illegible]धिपतेः. It is a dvandva, Khara and Dûshaṇa. Edd. omit निवह.—तदपध्यानात्. Com., तस्मिन् रामचन्द्रे अपध्यानं दुश्चिन्तनं तस्मात्. B^2, त्वदध्यानात्. L. 16. Edd., अवगाह्योत्थितप्रस्थितम्.—अचलेति. Com., अचलः पर्वतः तस्य शिखरं शृङ्गं तत्र स्थितो यः केसरी महानादः तस्य करौ हस्तौ नाभ्यां आकृष्टिः आकर्षणं तस्मात् यत्पतनं भ्रंशः तेन विशीर्णं विशरारुतां प्राप्तम्. L. 17. अखिलरूपविनाशाय. Com., अखिलानां समग्राणां यद्रूपं तस्य विनाशाय Siddhachandra does not seem to have known the word रूप in the sense of beast. It has occurred already twice. Compare the notes at p. 11, l. 15, and p. 28, l. 19.—Edd. अन्धकारिताशेषकाननम्.

20. अतिमहतः. Com. reads महतः.—प्रथमे वयसि वर्तमानम्. Sc. शबरसेनापतिमपश्यम् p. 31, l. 23. L. 21. Read आयसमयमिव. Com., कमिव एकेति एकलव्यः द्रोणाचार्यशिष्यः शबरः तमिव. I took आयसम् from C and D.—जन्मान्तरागतम्. A, जन्मान्तरगतम्. Com., कीदृशं (sc. एकलव्यम्) जन्मेति एकस्माज्जन्मनः अन्यज्जन्मान्तरं तत्र गतं प्राप्तम्.

P. 30, L. 1. पूरितारण्यम्. This is the reading of the commentary (पूरितं भृतं अरण्यं काननं येन स तथा तम्). The text has पूरितमरण्यं (sic), B^2 and Edd., पूरयन्तमरण्यम्—like रञ्जयन्तम् below l. 10. With our reading compare देहप्रभया कपिलीकृतकाननम् p. 139, l. 12; and, for a similar combination of the two constructions, श्रावितदिगन्तरेण सिञ्चतेवामृतरसविसरेण दिवसम् p. 182, l. 11. D, सरयन्तमरण्यम्.

2. **आयतललाटम्.** Ed. 2 mentions a reading आयतललाटमासीनम्. L. 3. **एककर्णाभरणतामुपनीतस्य.** B^2 and Edd., उपनीतस्यैककर्णाभरणताम्. So also D, but omitting एक. L. 6. **उपरि तत्परिमलान्धेन भ्रमता.** Com. उपरीति तस्य मदस्य यः परिमलो गन्धस्तेनान्धेन विह्वलेनेति हेतुः उपरि उपरिष्टात् भ्रमता भ्रमणं कुर्वता. B^2, परिभ्रमता for भ्रमता. D. लुब्धेन for अन्धेन. Edd. read उपरिपतत्परिमलान्धेन परिभ्रमता. L. 7. **मायूर.** 'Made of peacock's feathers.' B^2, मायूरपिच्छ a word which occurs at p. 31, l. 7. Edd., मयूरपिच्छ—**आतपत्र.** D., छत्र. L. 8. **आलोलकर्णपल्लवव्याजेन.** From B^2 and Edd. A omits कर्ण. Com., आलोलाः चञ्चला ये पल्लवाः किसलयानि तेषां व्याजेन छलेन. L. 9. A in text स्वेदसलिललेख. Com. स्वेदलेखा &c. L. 10. **हरिणकुलक्षयरात्रिसंध्यायमानया.** A nominal verb formed according to rule from the noun हरिणकुलक्षयरात्रिसंध्या. B^2 and C omit रात्रि. D omits क्षयरात्रि. Edd. read कालरात्रि. instead of क्षयरात्रि. L. 11, **आशाविभागानाजानुलम्बेन.** A, आशाविभागानां जानुलम्बेन. The anuswâra probably crept in by mistake, but the commentary repeats the reading with the note, अत्र कर्मणि षष्ठी. Edd. have °लम्बिना for °लम्बेन. With the reading जानुलम्बेन compare गुल्फावलम्बिना the reading of A at p. 10, l. 19.—**कुञ्जर,** B^2, दिक्कुञ्जर. Edd. वनकुञ्जर. With this absolute use of गृहीत्वा compare that of अपहाय p. 128, l. 20, and that of उत्पाद्य p. 182, l. 11.—**चण्डिकेति.** Com., चण्डिका काली तस्याः रुधिरबलिप्रदानाय असकृत् निरन्तरं निशितानि तेजितानि यानि शस्त्राणि तेषां दलेखः घर्षण तेन विषमितं स्थपुटं शिखरं भुजाग्रं यस्य स तथा तेन. L. 13, **अन्तरान्तरालग्न.** A अन्तरालग्न. Com., लग्नेति अन्तरा मध्ये लग्ना &c. L. 15. **वक्षःस्थलेन.** A, चक्षुःस्थलेन (MS. चक्षुस्थलेन Com., चक्षुरिति चक्षुस्थलेन नेत्रस्थानेन). L. 18. **ललाटफलके.** B^2 and Edd., ललाटपट्टे, Ed. 2 giving our reading as a variant. D. पट्टके. L. 19, **उपजातपरिचयैः.** Sc. श्वभिः p. 31, l. 2. L. 21. **स्पष्टदृष्टदन्तांशून्दंष्ट्रान्तरालग्नकेसरिसटानिव.** A. °सटामिव. Com., स्पष्टं प्रकटं दृष्टा अवलोकिता दन्तांशवो दशनास्विषो येषु ते तथा तान्। कामिव। दंष्ट्रान्तराले दाढामध्ये लग्ना या केसरिसटा सिंहस्कन्धकेसरा तामिव. Edd. °दंष्ट्रांशून्दन्तान्तराल°.

P. 31. L. 3. **कैश्चित्.** Sc. शबरवृन्दैः, l. 9. L. 5. B^2, विभिन्नगजकुम्भ°.—Edd. जानुधानैः. L. 6. Edd. गृहीतपिशिताहारैः. L. 10. **सखड्ग-**

धेनुकम्. Siddhachandra, (*a*) खड्गः कौक्षेयकः धेनुका कृपाणिका ताभ्यां सह वर्तमानम्. The dictionaries know धेनुका in this sense only as forming a compound with असि. Dissolve (*a*) खड्गधेनुकया सह. L. 11. Ekachakra is the name of a town: Arunânuga is a name of Garuda. L. 13. मानसवेगम् Siddhachandra, मानेन अहंकारेण सवेगः सर्वदा तीव्रगतिः। पक्षे मानसे मानसाभिधाने सरसि गतिर्गमनं यस्येति विग्रहः.—A पाराशरम्. Com.,= व्यासः.—Yojanagandhâ (*b*) is a name of Satyavatî, the mother of Vyâsa. (*a*)=कस्तूरिमृगः. L. 14. Bhîma was Ghaṭotkacha's father. L. 15. नीलकण्ठचन्द्रकाभरणम्. Com. नीलकण्ठो मयूरः तस्य चन्द्रका मेचकाः तेषां आ समन्तात् भरणं धारणं यस्मिन्स तथा तं पक्षे नीलकण्ठो महादेवः तस्य यः चन्द्र एव चन्द्रकः तदेव आभरणं यस्मिन् अर्धनारीत्वादिति भावः. L. 16. अतिरागिणमिव &c. Siddhachandra अतिरागिणमतिरागाभिभूतामतिशयेनाभिलाषुकं तमिव। उभयोस्तुल्यतामाह। कृतेति कृतो विहितः बहुबन्दीनां ग्रहाणां परि सामस्त्येन ग्रहो येन स तं पक्षे कृतो बहुबन्दिनां वैतालिकानां परिग्रहः स्वीकारो येनेति विग्रहः। श्लेषे स्वरो न गण्यते इति ह्रस्वदीर्घार्थः श्लेषः. अतिरागिणम् .' Very musical.'

17. पिशिताशनमिव &c. Siddhachandra, पिशिताशनः मांसभक्षकः तद्वदिव। उभयोस्तुल्यत्वमाह। रक्त इति रक्ताः अनुरक्ता लुब्धकाः व्याधा यस्मिन् स तथा ते पक्षे रक्ते रुधिरे लुब्ध एव लुब्धकः सस्पृह इत्यर्थः—Nishâda is the name of a note on the scale. Com., तन्त्रीकण्ठोद्भवः स्वरः. L. 18. वयसम् (*a*) Birds, (*b*) 'life.' L. 19. सारमेय. (*a*) 'Dogs,' (*b*) सारस्य धनस्य मेयस्य मातुं योग्यस्यात्मादेः.

P. 32. L. 1. Edd. तस्य पश्चात्. The clause is a very awkward one, which Bâṇa either did not write, or would have corrected if he had lived to finish his book.—L. 2. मोहप्रायम्. B², घोरप्रायम्. L. 4. निन्दित. Edd. विगर्हित.—शास्त्रं शिवारुतम्. Siddhachandra शिवा शृगाली तस्याः रुतं शब्दितं शास्त्रं उच्चस्वरवेदपाठः प्रबोधजनकत्वसाम्यात्तदुपमानम्. L. 4. D and Edd. उपदेशारः. L. 6. Text of A writes शून्याटवीषु. Com., शून्यासु जनरहितासु विन्ध्याटवीषु.— मित्राणि क्रूरकर्मसाधनानि धनूंषि. Ed. 1, मित्राणि क्रूरकर्माणि धनं धनूंषि. Ed. 2, मित्राणि क्रूरकर्माणि धनूंषि, mentioning क्रूरकर्मसाधनानि as a variant. L. 8. A, उत्साहकारि. Com. स्तब्धतांविधायि. Compare note on p. 10, l. 9. उत्साद is from Edd. But उत्साह is perhaps right, in the sense of joy (Böhtlingk quotes Râmâyaṇa III. 33, 4, and Sâkun. 23, 12.) It is because the

deer have no sense that they delight in the song which is to be their ruin. B^3, उच्छद् and D, उन्माद्. L. 12. C. and D, कुर्वन्ति. L. 15. A. B^2, C and D, अन्यतरः Com. अन्यतरः कश्चिदानिर्दिष्टनामा. L. 18. **अत्यच्छतया स्पर्शानुमेयम्**. Compare सवर्णतया रसितानुमेयैः p. 22, l. 19. 8.

P. 33, L. 2. **पिशिताशनः**. Com.=व्याघ्रः. Böhtlingk gives the meaning wolf. L. 8. The tâla tree is often used as a measure of height. L. 13. **अनवरतेत्यादि**. Compare उपारूढकम्पतया च संतापकारिणीमङ्गलग्नां जरामिव विधुन्वन् p. 25, l. 11. L. 14. Edd.› एकैकशः. L. 15. A, in text and commentary, शाखान्तरेभ्यश्च शुकशावकान्. Edd., शाखासन्धिभ्यः कोटरान्तरेभ्यश्च. B^2, शाखान्तरेभ्यः कोटरान्तरेभ्यश्च. L. 18. **द्विगुणतरोपजातवेपथुः**. The reference is to the passage on p. 25 quoted above on l. 13.

P. 34, L. 3. Edd., तमाकृष्य तातम्. L. 4. Edd., स्वल्पशरीरित्वात्.—**सावशेषत्वादायुषः**.

" Few months of life has he in store. "

Wordsworth's Simon Lee.

6. **निभृतम्**. ' So as to be hidden.' Siddhachandra again renders the word by अत्यर्थम्. See note on p. 21, l. 11. L. 7. Edd., आयुषोवशिष्टतया, which would be a mere repetition of सावशेषत्वादायुषः above. His store of merit acquired in a previous life was not yet exhausted, and he escaped in consequence. L. 9. Read येन मे नाशीर्यन्त, and remove the stop after यावच्चासौ. D, मे येन &c. Edd., अवशीर्यन्त.—D omits the न before अवतराति. L. 10. C. अहं चावशीर्णे.° D, अहमपि शीर्णे.°

15. **संकर्षणेत्यादि**. Siddhachandra, संकर्षणो बलभद्रः। संकर्षणः प्रियमधुवैलरौहिणेयाविति कोषः। तस्य पटो वस्त्रं तस्य नीला छाया कान्तिस्तया गदाधरो विष्णुः तस्य देहच्छवि शरीरदीप्ति उपहसत इव उपहास्यं कुर्वत इव. Text of A संकर्षणपटनीलच्छायमुपहसत इव. Edd., °दलच्छायया. B^2, संकर्षणपटनीलया छायया. C. संकर्षणपटच्छायानीलिया छायया.

16. **अच्छैरित्यादि**. Siddhachandra, अच्छैर्निर्मलैः कालिन्दी यमुना तस्याः जल पानीयं तेषां छेदाः खण्डानि तैरिव विरचितानि निर्मितानि छदानि पत्राणि यस्य स तथा तस्य. L. 20. B^3, C, and D, अवतीर्य च. L. 23. **संत्रासजाता**. B^3 and C, संत्रासजात°. D and Edd., संत्रासजातवेपथुम्.

P. 35, L. 1. **अनया च कालकलया.** 'By this time.' L. 3. **तृणेपि चलति.** 'When a blade of grass stirred.' L. 6. Edd., अनुपजात.—**मुखेन पततः** 'Falling on my face.' For the instrumental compare **हृदयेन धृत**, V. 7 of the introductory stanzas. Also **मुखेन पतति** p. 38, l. 2. Edd. **अधोमुखेनापततः.** L. 9. **मम समभूत्.** C, **ममैवं समभूत्.** Edd. **ममाभूत्.**—Edd. **अतिकष्टासु दशास्वपि.** L. 10. **जीवित.** Text of A, B², C and D, **स्वजीवित.** L. 11. Edd. **वृत्तयः.**—B², C and Edd., omit **सर्व.** L. 12. **सुगृहीतनाम्नि.** Siddhachandra, **सुगृहीतं सर्वदा ग्रहणयोग्यं नाम यस्येवंभूते.** L 13. **अहो सोढ.** Edd. **विसोढ.** L. 15. **मया.** B² and Edd., **अहम्.** L. 18. **अद्यापि क्वापि गच्छन्तम्** B², **अद्य क्वापि यान्तम्.** Edd. **अद्यातिगच्छन्तम्.** L. 19. **सर्वथेत्यादि.** Compare p. 171, l. 13: **अहं तु सकललोकदुर्लङ्घ्यतया जीवितनृष्णायाः.....नोत्सृष्टवती जीवितम्.** L. 20. **ईदृगवस्थम्.** Edd. **ईदृशावस्थम्.** L. 21. **निर्घृणतैवेत्यादि.** 'My mind to drink water, as I call it, is mere heartlessness. For the lake is no nearer me to-day than it ever was,' *i. e.*, I know I cannot reach it. Edd. **निर्घृणतया** for **निर्घृणता.** 22. **दूरे.** Edd. **दूरतः.**

P. 36, L. 7. **अद्योपपादयेत्.** A अँथ for **अद्य.** The com. takes the **अपि** at the beginning of this sentence with **चक्षुः** and not with **नाम**; and B² punctuates in the same way.

L. 9. **प्रतिवसति स्म.** B² and Edd. omit **स्म.** Edd. read **प्रवसति.** With the construction here compare **इयं च सुरासुरैर्मथ्यमानात्क्षीरसागरादुद्गतः पारिजातनामा पादपस्तस्य मञ्जरी.** p. 144, l. 22. L. 10. **तापसकुमारकः.** D. Edd. **मुनिकुमारकः.** **तापसकुमारः.** L. 17. **कृतकपटबटुवेषः** Cf. **कृतकपटपटुविलासिनीवेषस्य** P. 10, l. 17. L. 19. **निवृत्ति.** A and B², **निवृति.** L. 20. **त्रिसत्येनेव.** Com. **मनोवाक्कायलक्षणेन त्रिसत्येनेव.** Text of A has **त्रिसत्ये[त्य]केनेव.** L. 21. **स्वर्गमार्गमित्यादि.** Compare **अन्तिकस्थितेन चाचिरोद्गतजीवितमार्गमिवोद्गीर्णेन विलोकयता तपःसुहृदा कमण्डलुना समुपेतम्** p. 166, l. 8.—**स्फाटिकमणि.** B², **मणि.** Edd. **स्फाटिक.**

23. **तपस्तृष्णानिपीतेनान्तर्निष्पतता.** 'Drunk in, in very thirst of penance, and now' exuding.' Com. **तपो मे भवत्विति तपस्तृष्णा तया निपीतेन कीदृशेन अंतःशरीराभ्यंतरे निपतता** (text **निःपतता**) **प्रवेशं कुर्वता.** B², **अन्तर्नियतता**, and Edd., **अन्तरपगच्छता** for **अन्तर्निष्पतता.** C, **अन्तर्नियतता.** D, **अन्तर्नियतनिष्पतता.**

P. 37, L. 4. **विषाणशिखरोत्खातानित्यादि.** Compare **ऋषिजनार्थमेणकैर्विषाणशि-**

खरोत्खन्यमानविविधकन्दमूलम्, sc. आश्रमम्, p. 39, l. 21, and the similar passage at p. 45, ll. 15—17. L. 5. **कृशकुसुमलतायास्यमानलोलदृष्टिना.** 'With eyes that wander being tempted by, &c., Edd. अपास्यमान for आयास्यमान. L. 6. **अनुयातः.** Edd., अनुगम्यमानः. L. 7. **सोमः.** (*a*) 'Soma,' (*b*) 'the moon.' L. 8. **मरीचिपो.** Com. (*a*) दिवसकरस्य सूर्यस्य आतपभयात् मरीचीन् पाति रक्षति (*i. e.*, 'guards himself against') स तथा, (*b*) सूर्यविकाशित्वात् सूर्यमरीचीन् पाति पिबति यः स तथा. It seems better to take मरीचिप in the sense of 'drinking in the rays of the sun' in both references. Compare उष्मपैस्तपोधनैः p. 47, l. 15. L. 9. **कलभ.** Text of A writes करभ.—**सित** (*a*) 'White as,' (*b*) 'white with' **द्रौणिरिव.** Kripa was the preceptor of Draupi (Aśvatthâman).

12. **नरक.** (*a*) 'Hell,' (*b*) the demon Naraka. L. 14. **अक्षचक्र** (*a*) 'The whole (the circle) of his passions,' (*b*) 'the axle and the wheels.'—**निगूढमन्त्रसाधनक्षपितविग्रहः** (*a*) 'With a body wasted by the secret performance of penance,' (*b*) 'who brings to nought his enemy's plans of battle by secret counsels and his army.' L. 15. **करालशङ्खमण्डलावर्तगर्त** Com. करालं यत् शङ्खमण्डलं भालश्रवोन्तरं तत्रावर्तेन गर्तो यस्य स तथा तादृशावर्तेश्च महातपस्विलक्षणं, (*b*) करालानि जिह्मानि यानि शङ्खमण्डलानि षोडशावर्तवृन्दानि आवर्तैः पयसां भ्रमः एते गर्ते अगाधप्रदेशे यस्य. —**असकृत्.** B_2 and Edd. omit. L. 16. Pushkar (Com. पुष्करं जलं तेन सहितं यद्वनम्) is doubtless the famous place of pilgrimage of that name near Ajmere.—**वनेति.** Com., वने चरतीति वनचरः। एवं भूतोपि कृतो महालयेषूच्चैस्तरगृहेषु प्रवेशो येनेति विरोधः। परिहारपक्षे महालयो ब्रह्मणि लयः। तदुक्तम्—अधोमुख्या कुण्डलिन्योर्ध्वं मुखे कृते सति ब्रह्मरन्ध्रपर्यन्तं नीतायां तस्यामेकान्तेनावस्थानं ब्रह्मणि लय इति। यद्वा महालयो मोक्षस्तत्र कृतवसतिरित्यर्थः. L. 17. **असंयतेति,** Com., असंयत असंयमवानपि मोक्षार्थी मोक्षाभिलाषुक इति विरोधः। परिहारपक्षे असंयतः अबद्धोपीत्यर्थः। संदानितः संयितश्च इत्यभिधानचिन्तामणिः. L. 18. **सामेति,** Com., साम सान्त्वनं तत्प्रयोगपरोपि भैक्षप्रेषणत्परोपि सततं निरन्तरमवलम्बित आश्रितो दण्डो राजदेयद्रव्यं येनेति विरोधः। तत्परिहारपक्षे सामवेदप्रयोगपरोपि सततमवलम्बितो दण्डो यष्टिर्येनेति विग्रहः. L. 18. **सुप्त इति.** Com., सुप्तोपि निद्रितोपि प्रबुद्धो जाग्रदवस्थ इति विरोधः। परिहारपक्षे सुष्ठु शोभना ता जटा यस्येति विग्रहः। लक्ष्यं च—

राजा राजार्चिताङ्घ्रिरनुपचितकलो यस्य चूडामणित्वं
नागा नागात्मजार्धं न भसितधवलं यद्वपुर्भूषयन्ति ।
मा रामारागिणी भून्मतिरिति यमिनां येन बोधाहि मारः
स ना: सनाथनुन्नारुणकिरणनिभा: पातु विश्वत्रिनेत्र: ॥

इति शृङ्गारतिलकटीकायाम् । तथा सन्नालिका सदाना परिकरमुदिता इति शोभनस्तुतौ लक्ष्यान्तरमपि. The verse which Siddhachandra quotes from a Śringâratilakaṭikâ here is No. 97 in Vallabhadevâ's Subhashitavâli. See the note there as to the word ना, which is wrongly given in BR. from the Śabdak, as मा, (so also Monier Williams). The quotation from the Śobhanastuti is in v. 48 of that well-known Jain hymn. See Jacobi's edition and translation in the Z.D.M.G.XXXII. 522, and note that jaṭâ-mandala there must be the commentator's explanation, not of parikara, but of ptâparikara. —**संनिहित इति** । सम्यक्प्रकारेण निहितं स्थापितं नेत्रद्वयं लोचनद्वयं येनैवंभूतोऽपि परित्यक्तं दूरीकृतं वामलोचनं येनेति विरोधः । परिहारपक्षे परित्यक्तं वामं वक्रं लोचनमालोकनं येनेत्यर्थः । यद्वा ब्रह्मचारित्वात्परित्यक्तं वामायां मनस्विन्यां लोचनं येनेत्यर्थः.

20. Com. of A, B,[2] D and Edd. omit च.—**सदा भवन्ति सतां खलु.** Text of A omits खलु. Com. खलु निश्चयेन सदा सर्वकालं सतां सज्जनानां चेतांसि मनांसि भवन्ति. Edd. सतां खलु भवन्ति सदा. L. 23-**श्येनमुखपरिभ्रष्टेन वानेन भवितव्यम्.** 'Or he may have dropped from the mouth of a hawk.'

P 38, L. 1. **तथा हि अतिदवीयस्तया प्रपातस्याल्पशेषजीवितोयमामीलितलोचनो मुहुर्मुहुर्मुखेन पतति मुहुर्मुहुरत्युल्बणं श्वसिति.** Text of A, पतति मुहुरत्युल्बणम्. B[2], वमति for पतति. But compare मुहुर्मुहुर्मुखेन पततः p. 35, l. 6. C...अल्पशेषजीवितो न शक्यते स्वनीडमारोपयितुमयमामीलितलोचनो मुहुर्मुहुरत्युल्बणं श्वसिति. D. and Edd., तथा ह्यस्याल्पशेषं जीवितम् अयमामीलितलोचनो मुहुर्मुहुरत्युल्बणं निःश्वसिति मुहुर्मुहुर्मुखेन पतति. L. 4. **विमुञ्चते** Edd., विमुच्यते. L. 6. **उत्तानितमुखम्.** B[2], उन्नमितमुखम् L. 7. **समुपजातनवीनप्राणम्.** Text of A and B[2], समुपजातप्राणम्. Edd. समुपजातप्रज्ञम्. Com., उपेति उपजाताः नवीनाः नवाः प्राणा असवो यस्य. L. 10. **पवित्राणि.** Edd. omit.—**प्रत्यग्रभग्नैः..... °विशदजटः.** The text of A omits this passage, the copyist having passed by mistake from the one प्रत्यग्र to the other. B[2] reads धवलधौत for धौतधवल, Edd. omit धौत. L. 12. **सहज्यो-**

त्स्व. B^2 and Edd., सज्योत्स्व.—**निर्धूनन.** Edd. निर्धूत. L. 14 **शनैः.** B^2 and Edd., शनैः शनैः.

15. **अनतिदूरमिव गत्वा.** Consture with आश्रममपश्यम् p. 40, l. 21. The first epithet is कानैरुपगूढम् l. 21 of this page.—**फलैः.** Edd. पटलैः. **तालतिलक.** B^2, सतिलकतालतली. D and Edd., तालतिलकतली. L. 16. **नालिकेरी.** D, नालिकेर. Edd., नारिकेल. Cf. p. 19, l. 9, and p. 39, l. 16.—**लोल.** B^2 and Edd., आलोल. L. 17. **उल्लसितचूतरेणु.** B^2 and Edd., उल्लसचूतरेणु. L. 18. **केतकीरजः.** B^2 and C, केतकमञ्जरीरजः. Edd., केतकीकुसुममञ्जरीरजः. L. 21. **कमलिनी.** Edd., स्थलकमलिनी. L. 22. **क्षतकन्दगर्तविषमित.** Com. क्षताः उत्खाताः ये कन्दा मूलानि तेभ्यो ये गर्ता भुवो विवराणि तैः विषमितं उच्चनीचतां प्रातं. L. 23. **आगृहीत.....अशून्योपकण्ठम्.** Com., आगृहीतेति आगृहीता आत्ताः समिध इधांसि कुशी दर्भः कुसुमानि पुष्पाणि मृदो मृत्तिकाःयैस्ते तथा तैः अध्ययनेन वेदपारायणेन मुखरा वाचाला ये शिष्या विनेयास्तैरनुगतैः सहितैः सर्वतोभितः प्रविशद्भिः प्रवेशं कुर्वद्भिः Edd., प्रसरद्भिः. for प्रविशद्भिः.

P. 39, L. 3 °ध्वनिम्—**अनवरत.....उपलक्ष्यमाणम्.** It seemed as if the pleased flames were making with their wavy columns of smoke flights of stairs up which the sages might mount in bodily form to heaven. D, प्राज्यैः for प्रीतैः.—**उपलक्ष्यमाणम्.** The next epithet is दीर्घिकाभिः परिवृतम्. l. 8.—**तरंगपरंपरासंक्रान्तरविबिम्बपङ्क्तिभिः.** So that the multiplied images of the sun gave the ponds the appearance of being bathed in by the seven Rishis (the Great Bear) come to see the hermits. Compare चलितगजघटाकम्पितधवलातपत्रमनेककल्लोलपरंपरापतितचन्द्रमण्डलप्रतिबिम्बसहस्रं महाप्रलयजलधिजलमिव...संचचाल बलम्. p. 113, l. 4. Com. विगाह्यमानाभिरिव विलोड्यमनाभिरिव एतेन सप्तर्षीणां सूर्यप्रतिबिम्बसादृश्यं ध्वनितम्. L. 8. **शिखराभिः** C, D and Edd., शिखाभिः 9. **पल्लव.** Edd. पल्लवपुट., 10. **श्यामाक.** A and C, शामाक. Com., शामाको धान्यविशेषः. B^2 omits the word, leaving a blank.-**लवली.** Edd. लवलीलवङ्ग-Lakucha and Panasa are names of different kinds of bread-fruit trees.

11. **अनवरतश्रवणगृहीतवषट्कारवाचालशुककुलम्.** Com., अनवरतेति निरन्तरं श्रवणगृहीताः श्रुतिमात्रेण शिक्षिताः ये वषट्कारशब्दाः तैर्वाचालं शुककुलं यस्मिन्स तम्. Compare v. 12 of the Introductory stanzas.

12. °**सुन्नह्मण्यम्.** Com.=वेदः. See the article in BR., where

the सुब्रह्मण्या is said to be the invitation to drink the soma, addressed to the gods by the priest of the name, and beginning with the words इन्द्रागच्छ हरिव आगच्छ. Roth quotes °ण्यामाह्वयन्ति Ait Br. VI, 3. L. 14. Com. अग्निकार्ये होमे— सिमिसिमायमान. So written by Text of A, (which however has ण for न,) B², C, and D. Edd. सिमसिमायमान. Com. of A मिसमिसायमानानि मिसमिसेति शब्दमाचरमाणानि. 'Simmering.' 15. नालिकेर. Edd. नारिकेल. Cf. p. 19, l. 9. l. 16. इतस्ततो विक्षिप्तभस्मलेखाकृतमुनिजनभोजनभूमिपरिहारम्. 'In which here and there the eating-places of the sages were guarded from profanation by lines of ashes thrown round them.' The Com. suggests also that लेखा means 'rubbing' and परिहार 'cleaning.' Edd. इतस्ततो विक्षिप्तभस्मलेखालंकृतमुनिभोजनभूमिभागम्. L. 17. शाखामृग 'Monkeys.' L. 20 ऋषिजनार्थमित्यादि. See note at p. 37, l. 4.

P. 40, L. 1 अमृतचरुचारु. The reading of Com., B², and Edd. Text अमृतचारु २. *i.e.*, अमृतचारुचारु. L. 3. अर्च्यमानहरिहरपितामहम्. Com., अर्च्यमानाः पूज्यमानाः हरिः कृष्णः हरः ईश्वरः पितामहः पितुः पिता एते यस्मिन्. Pitâmaha is a name of Brahma here. Or the word may mean 'Harihara who is Pitâmaha.' Compare note on v. 4 of the introductory stanzas. L. 8. निवर्त्यमान. A and B², निवर्त्यमान. L. 9. गृह्यमाणगवेधुकम्. So also C. D omits a line here. Com. गवेधुका धान्यविशेषः. B², निगृह्यमाणगवेधुकम्. Edd. गृह्यमाणगवेधुकम्. L. 10. न्यस्यमानवेत्रदण्डं संस्क्रियमाणपरिव्राजकम्. C Com. न्यस्यमानः स्थाप्यमानः वेत्रदण्डो यस्मिन् संस्क्रियमाणा परिव्राजका यस्मिन्. Edd. गृह्यमाणत्रिपुण्ड्रकं न्यस्यमानत्रिदण्डकम्.

11. अदृष्टपूर्वं कलिकालस्यापरिचितमनृतस्याश्रुतपूर्वमनङ्गस्य. Com., कलिकालस्य कलियुगस्य अदृष्टपूर्वं अनवलोकितपूर्वं कलिप्रवेशायोग्यमित्यर्थः एतेन सर्वथा पातकाभावो व्यज्यते। अपरीति। अनृतस्यासत्यस्य अपरिचितं असन्निहितं। अश्रुतेति। अनंगस्य कामस्य अश्रुतपूर्वं अनाकर्णितपूर्वं मदनोद्दीपकत्वाभावात्.

13. वसाङ्गयमि. Write सांख्यमिव.—कपिल (*a*) 'Cows,' (*b*) Kapila.— मधुर. The town Madhura., Edd. the other form, मथुर. L. 14. धेनुक. (*a*) 'Cows,' (*b*) the demon of that name.—उदयन. The name of a king of the Vatsas. द्रुम. (*a*) 'Trees,' (*b*) the

king of that name. L. 16. हरि. (*a*) 'Lions,' (*b*) Vishṇu. L. 17. अक्ष. (*a*) The fruit of a tree, (*b*) a son of Râvaṇa.

18. सुरभिविलेपनधरम्. (*a*) 'Having plots besmeared with cowdung,' (*b*) 'sweet smelling.' 19. मातङ्ग. (*a*) 'Elephants,' (*b*) 'barbarians.'—धूमकेतु. (*a*) 'Meteors,' (*b*) 'columns of smoke.' 20. द्विजपति. (*a*) 'Brahmins,' (*b*) 'the moon.'

22. यत्र चेत्यादि. An example of the form of Parisaṃkhyâ in which the meaning to be rejected is expressed. See note on p. 6, l. 11: and compare the passage at p. 55, l. 14, where the meaning to be rejected is left to be inferred, as it is also in the sentence immediately following here.

P. 41, L. 4. वसु(*a*) 'The Vasus,' (*b*) 'wealth.'—गणना. (*a*) 'Estimation,' (*b*) 'counting.' L. 5. बाल. (*a*) 'Hair,' (*b*) 'youth.'—राम. (*a*) 'Râma, (*b*) 'women.' L. 11. तस्यचैवंविधस्य. Construe तस्य मध्यभागमण्डलमलंकुर्वाणस्य रक्ताशोकतरोरधश्छायायामुपविष्टम्. l. 16. भगवन्तं जाबालिमपश्यम् p. 43, l. 8. C. omits च—मण्डल. Edd. omit. L. 12. जलकरक. Com. जलकरका : पात्रविशेषाः. D. जलकलश. Edd. जलकरङ्क. L. 13. मूलभाग. So D and Edd. Text omits the word. The Com. would seem to have read आलवाल, or more probably मूलप्रदेश (cf. note to p. 43, l. 23: आलवाल occurs immediately), as its note is आलवाले मूलप्रदेशे.

—पीतपिष्टपञ्चाङ्गुलस्य. Com. पीतपिष्टस्य हरिद्राचूर्णस्य पञ्चाङ्गुलयो हस्तबिम्बा यस्मिन् तथा तस्य. C. पीतपिष्टातकपञ्चाङ्गुलस्य. D, पिष्टपञ्चाङ्गुलस्य. Edd. पीतपिष्टातकानेकपञ्चाङ्गुलस्य. L. 15. कुसुमोपहार. Com.=पुष्पढौकनं. This is the correct explanation, and not पुष्पसमूह as the Com. gives in another place. The meaning is the same as that of the more common phrase उपहारकुसुम. L. 19. उमशापभियेत्यादि. With the personification of जरा here compare the passage at p. 44, l. 7.

P. 42, L. 6. स्वच्छेन्द्रियवृत्तिभिरिव. C reads सामभिरिव स्व°. C, D and Edd. add विद्यागुणैरिव. L. 9. अतिकृशतया निम्नतरगण्डगर्तम्. Construe this and the intervening accusatives with आननम् l. 11. L. 12. अतिचपलानाम्.....निरन्तरसंबद्धकंधरम्. Construe this and the intervening accusatives with अङ्गम् l. 15. 14.—तनु. Com.=सूक्ष्म. The तनुतरभङ्गाः correspond to the ribs, and the मृणाल to the sacrificial thread of the sage.

L. 20. क्षालित. D., क्षालन. L. 23. स्थैर्येणाचलानाम्...संविभागमिव कुर्वाणम्. Compare सर्वैहरिणैरिव दत्तलोचनशोभासंविभागम्...मुनिकुमारकम्. p. 139, l. 17, मदीयेनेव हृदयेन कृतरागसंविभागे...रविबिम्बे p. 150. l. 14, and संविभक्तैरिव चन्द्राश्रयप्रसुप्तकामिनीकपोललावण्येन.....चन्द्रपादैः p. 269, l. 19. Edd. read अवनेः स्थैर्येण for स्थैर्येणाचलानाम्.

P. 43, L. 2. द्विज. (*a*) 'Brahmins,' (*b*) 'birds.'—आश्रमगुरुम्. Com. आश्रमो मुनिस्थानं तत्र गुरुं श्रेष्ठं पक्षे आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः तेषां गुरुं प्रवर्तकं वर्णाश्रमाश्च ब्रह्मणैव प्रवर्तिताः ' L. 4. कर्णवालम् (*a*) Hair on the ear,' (*b*) 'ears and tail.'—कच (*a*) 'Hair,' (*b*) name of a son of Bṛihaspati. L. 5. क्षीणवर्षम्. (*a*) क्षीणानि गतानि वर्षाणि हायनानि यस्य स तं, (*b*) क्षीणं स्वल्पत्वं प्राप्तं वर्षं वृष्टिः यस्मिन्. Sântanu is a name of Bhîshma. Satyavrata is the name of Bhishma's father. L. 6. उत्तर. (*a*) 'Upper garment,' (*b*) 'the north.'

11. चक्षुषः प्रतिहन्ति तेजांसि. Com. चक्षुषो नेत्रस्य तेजांसि महांसि प्रतिहन्ति प्रतिघातं कुर्वन्ति (read करोति) आभिमुख्येन गच्छन्तीनां नयनरश्मीनां बलवद्वेगसौदामिनीतेजसा प्रतिनिवृत्तिरनुभवसिद्धैवेति भावः। इदं स्वभाववर्णनं.

15. करतलामलकफलवदित्यादि. Compare स हि भगवान्कालत्रयदर्शी तपःप्रभावादिव्येन चक्षुषा सर्वमेव करतलगतमिव जगदवलोकयति p. 46, l. 15. B² reads करतलामलकवत्. Edd.; करकमलतलामलकफलवत्. Ed., 2 gives as a variant करकमलामलकवत्.

16. भगवतामेवंविधानामघक्षयकारिणां. So all four MSS. C divides as we do. B² puts the stop after चक्षुषा, agreeing in that with Ed. 2. Edd. read भगवतामेवंविधानामघक्षयकारणानि, Ed. 2 giving a reading °करणानि as a variant. Com. divides in its note here as we do; but in the next note it takes अघक्षयकारिणाम् with the words that follow. L. 19. अवनितलकमलयोनिना. 'The Brahma of this lower earth.'

22. समुपासते. Edd. पर्युपासते.—धन्या. Text of A omits.—यास्य तु. B² या तु. Edd. यदस्मिन्, Ed. 2 mentioning as a variant या तु अस्य.

23. रुचिरद्विजपरिवारा. is fitted by the double meaning of द्विज—(*a*) 'teeth,' (*b*) 'birds,'—to go both with सरस्वती and हंसी. Com. परिच्छदः परिवारः as if the former word were its reading in the text : but it may be merely a mistake, such as is common enough, for परिवारः परिच्छदः. B reads

रुचिरद्विजपरिवरे. C and D, रुचिरद्विजपरिवार. Ed. 1, रुचिरद्विजकुल-परिचरे. Ed. 2, रुचिरद्विजकुलपरिचये.

P. 44, L. 1. मानसे (*a*) 'Mind,' (*b*) 'Mânasa lake.'—चतुर्मुखमुख. I gave चतुर्मुख in my first edition from A (Com. चतुरिति चत्वारि यानि मुखकमलानि तत्र वासिभिः). But B^2, C, D, Dp., Dp. 2 and Edd. have चतुर्मुखमुख. L. 4. सर्वात्मना. Com.=सर्व-प्रकारेण. Compare the expressions in English 'with all his soul,' 'with all his heart.' L. 8. रश्मि. Edd. कर, Ed. 2 giving रश्मि as a variant. L. 12 पुञ्जीकृत. Text of A पुञ्जित. L. 13. एतत्प्रीत्या. Com.,—मुनिस्नेहेन.—आशुशुक्षणयः 'Fires.' L. 15. महाभूतानामपि. Construe with दुरभिभवानि. 'The elements themselves find it hard to resist.' The Com. seems to take it differently, महाभूतानामपि पृथिव्यादीनामपि तेजांसि महांसि दुरभि-भवानि दुःखेन अभिभवितुं शक्यानि भवन्ति. D. अस्य तेजांसि. 16. सर्व-तेजस्विनाम्. Edd. यतः सर्वतेजस्विनाम्.

P. 45, L. 7. प्रसादात्. B^2 and Edd., प्रभावात्. L. 8. अत्र हि शाश्वतिकमपहाय विरोधमित्यादि. " The wolf also shall dwell with the lamb, and the leopard shall lie down with the kid; and the calf and the young lion and the fatling together; and a little child shall lead them. And the cow and the bear shall feed: their young ones shall lie down together, and the lion shall eat straw like the ox. And the sucking child shall play on the hole of the asp, and the weaned child shall put his hand on the cockatrice's den. They shall not hurt nor destroy in all my holy mountain."—*Isaiah, ch.* xi. *vv.* 6-9.

13. प्रक्षरत्क्षीरधारम्. Com.. क्षरन्तीति (Text with us) क्षरन्ती श्रवन्ती क्षीरधारा यस्मिन्—मृणालकलापाशङ्किभिः. 'Taking it (his mane) for a clump of lotus-stalks. L. 14. बहु मन्यते. 'Is pleased to have,' 'thinks it much that he has.' Com.=सुखेन जानाति. L. 15. इदमिहेत्यादि. Compare the passage at p. 39, l. 21. L. 20. निश्चेतनास्तरवोपि .....किं पुनःसचेतना : प्राणिनः. Compare का वा गणना सचेतनेषु अपगतचेतनान्यपि &c. P. 157, l. 13, and a similar passage at p. 134, l. 6.

21. अस्य भगवतः. Construe with तरवोपि. Edd. अस्य भगवतः समी-पवर्तिनोऽत्र लक्ष्यन्ते. L. 22. एवम्. B^2, C D and Edd., इत्येवम्.

P. 46, L. 1. **कुशासने समुपाविशत्.** With these words the fragment B^2 breaks off, in the middle of the second page of its 54th leaf. B begins at the top of the first page of its 26th leaf with the same words. L. 3. **तरु.** B omits L. 4. **दूरनिपतन.** Edd. दूरानिपतित.

5. **तपस्विदुरारोहतया च तस्य वनस्पतेः.** 'And as the tree was one which a hermit could hardly climb.' B has तपस्वी, and omits च. So also C, putting the stop after तपस्वी. L. 11. **उपजातपरिचयः.** B उपजातविश्रम्भः. L. 14. **दृष्ट्वा.** C, D and Edd. Edd. omit. L. 15. **स हीत्यादि.** Compare the passage at p. 43, l. 15.—**कालत्रय.** B त्रिकाल. L. 17. **वेत्ति.** B adds च. L. 18. **यतः.** 'Wherefore.' The word must be taken with the whole of the preceding paragraph स हि...प्रमाणमावेदयति. Siddhachandra (स हीति यतः हि निश्चितं.....सर्ववेत्ति) seems to take it in that way. B and Edd, ततः. There does not seem to be any manuscript authority for omitting the word as Parab does. L. 21. **उपनाथितवती.** B and C, उपेत्यार्थितवती. Edd. असकृदुपयाचितवती.

P. 47, L. 12. **च.** Edd. omit. L. 13. **दत्तः.** B अधो दत्तः.—**अम्बरतलगतः.** Text of A, अम्बरतले गतः. B अस्ताचलगतः. L. 14. **विनिहित.** Edd. निहित. L. 16. **पारावत्.** So text of A and D. Com. of A and C, पारापत. L. 18 °**शयनगतस्य**, Edd. °शयनमध्यगतस्य.—**अपरार्णवेत्यादि.** Com. कमिव अपरेति अपरार्णवे पश्चिमसमुद्रे प्रतिभागतं स्वमूर्तिरूपेणागतं बहिर्निःसृतं मधुरिपोः कृष्णस्य नाभिनलिनमिव नाभिपद्ममिव. L. 19. **अलक्ष्यत.** Edd. आलक्ष्यत. Ed. 2 gives अवैक्ष्यत as a variant.—**धरणितलम्.** Edd. धरातलम्. C and D omit तलम्.—**उन्मुच्य.** B adds च. L. 21. **मुनिभिरालम्बितालोहितवल्कला.** Siddhachandra explains this wrongly, मुनिभिः तपस्विभिः आलंबिताः आश्रिताः अत एव लोहितवल्कला इव. The trees look as if the ascetics had hung their red bark dresses on them to dry. Edd. लोहित for आलोहित. L. 23. **विद्रुमलतेव पाटला.** Edd. विद्रुमलतेवापाटला.

P. 48, L. 2. **ध्वनितधन्यतरातिमनोहरम्.** B, C and Edd., ध्वनिमनोहरम्. L. 4. **लोहिततारका.** Goes both with तपोवनधेनुः and संध्या. L. 5. **मुनिभिः.** B, मुदितैर्मुनिभिः. C and Edd., मुदितैस्तपोधनैः. L. 7. Edd. यज्ञोपवीतिनी. L. 10. Edd. सतारम्. L. 14. **अपहाय.**

'Except.' Compare p. 158, l. 4, and note on p. 128, l. 20.

15, क्रमेण चेत्यादि. Siddhachandra, क्रमेणेति । क्रमेण परिपाट्या रविः सूर्यः अस्तं गतः अदृश्यतां प्राप्त इत्युदन्तामिति वृत्तान्तं उपलभ्य प्राप्तः अमृतदीधितिश्चन्द्रः । अमरेति । अमरा वशिष्ठादयो मुनयस्तेषां लोकः समुदायः तस्य आश्रमो मुनिस्थानं तमिव गगनतलं अम्बरतलं अध्यतिष्ठदधितस्थौ । कीदृक्सूर्यः । जातेति । जातं समुत्पन्नं वैराग्यं विरक्तता यस्मिन्स तथा तम् । पक्षे विशिष्टो रागस्तस्य भावस्तत्त्वम् । धौतेति । धौतं क्षालितं दुकूलवल्कलवस्त्रमेव धवलं शुभ्रं अम्बरं यस्मिन् । पक्षे दुकूलवल्कलवत् शुभ्रमम्बरमाकाशं यस्मिन् । सतारेति । तारा शक्तिविशेषः प्रणवो ब्रह्म च । तदुक्तमन्यत्र.—

इदं तारात्रयं प्रोक्तमगमनादृते ।

एतद्भूतौ तारात्रयं प्रणवशतत्रयमित्याह विज्ञानेश्वरः । तया सहवर्तमानं यदन्तःपुरमिति पुरस्य शरीरस्य अन्तर्मध्यं कुण्डलिनी नाडीविशेषः । क्वचिदमाक्यन्तस्य परत्वमिति पुरस्य परनिपातः । तस्याः पर्यन्तः सहस्रारं कमलं तत्र योगसामर्थ्यात्स्थितं लैङ्गिकं तनुर्यस्य स तथा । पक्षे तारा अश्विन्यादयः ताभिः सह वर्तमानं यदन्तःपुरं अवरोधः तस्य पर्यन्तः संनिधिः तत्र स्थिता तनुः शरीरं यस्य स तथा । अथाश्रमसाम्येन गगनतलं विशेषयन्नाह । तिमिरेति । शामत्वसाम्यात्तिमिरवत् श्यामा ये तमालवृक्षाः तेषां लेखा पङ्क्तिर्यस्मिन् । पक्षे तिमिराण्येव तमाल वृक्षा इति विग्रहः । शेषं पूर्ववत् । सप्तर्षीति । सप्तर्षिसदृशा ये ऋषयः नारदाद्याः तेषां मण्डलं समूहः । मण्डलं श्वासमूहयोरित्यमरः (corrected to इति ध° in margin) तेनाध्युषितमाश्रितम् । पक्षे सप्तर्षयः सप्ततारकाः । शेषं प्राग्वत् । अरुन्धतीति । अरुन्धती वसिष्ठपत्नी तस्याः संचरणं परिभ्रमणं तेन पूतं पवित्रम् । पक्षे अरुन्धती ताराविशेषः । शेषं प्राग्वत् । उपहितेति । उपहितः संनिहित आषाढः पलाशदण्डो यस्मिन् । पालाशो दण्ड आषाढ इत्यभिधानचिन्तामणिः । पक्षे आषाढा पूर्वाषाढानक्षत्रम् । आलक्ष्येति । आ समन्तात् । लक्ष्यमाणानि विलोक्यमानानि मूलानि वसुधान्तर्गतवृक्षप्रदेशा यस्मिन् । पक्षे मूलं मूलनक्षत्रम् । शेषं प्राग्वत् । एकान्तेति । एकान्ते विजने (MS. व्यजने) स्थिताश्चारवो मनोहराकृतयः तारकामृगाः श्वेतमृगा यस्मिन् । पक्षे तारकारूपं मृगो नक्षत्रम्. Siddhachandra then takes सतारान्तःपुरपर्यन्तस्थिततनुः, as he reads, with सूर्यः, and explains the word accordingly. My reading is from C, D and Edd.

The nakshatras (or Tarâ, wife of Bhrihaspati, carried off by the moon) are the wives who are accompanying the moon on his pilgrimage: and the lighter streaks of darkness round about him stand for a Tamâla wood. With तनुतिमिर compare अतनुतिमिर at p. 176, l. 10; and the reading of B.

there. The reading of B is सतारांतःपुरपर्यन्तस्थिततनुतेमिरतमालवनलेखम्. L. 21. हिमकरसरसि विकचपुण्डरीकसिते. Com. हिमकरः चन्द्रः स एव सरः तस्मिन् तदेव विशिनष्टि । विकचेति विकचानि विकस्वराणि यानि पुण्डरीकाणि तद्वत् सिते शुभ्रे अन्यदपि सरः विकचपुण्डरीकैः सितं भवति अतः तदुपमानम्.

P. 49, L. 5. अवश्यायजलबिन्दुपतनमन्दगतिषु. D and Edd., अवश्यायजलबिन्दु-पतनशीतेषु मन्दगतिषु. L. 6. विघटमानकुमुदवनकषायपरिमलेषु. Sc. निशामुखसमीरेषु. With this sign of evening compare the विघटमानकमलखण्डमधुसीकरासारवर्षिणि sc. प्राभातिके मातरिश्वनि p. 26. l. 10, which is one of the marks of the morning in that passage: and कुमुदोदरेषु घटमानदलपुटनिबद्धपक्षसंहतीनामुच्चरत्सु हुंकारेषु in the same passage two lines below. L. 10. वेत्रासनोपविष्टम्. Edd. वेत्रासने सुखोपविष्टम्. L. 12. हे तात. B, C, D and Edd. omit हे. —°कुतूहलाकलितहृदया. Com. आकलितं व्याप्तं. B, C, and Edd., °कुतूहलाकुलितहृदया.

P. 50, L. 1. अस्ति. Sc. उज्जयिनी नाम नगरी p. 52, l. 10. B adds किल. L. 2. महाकाल्याभिधानेन. Mahâkâla is the name under which Śiva is worshipped at the famous shrine of that god in Ujjayinî. L. 3. Edd., °कारणेन, Ed. 2 giving °कारिणा as a variant. L. 4. A omits च. L. 5. पशुपतिनिवासप्रीत्या. B, C, D. and Edd. add च—परिसर. Com.,—पर्यन्त. B, C and Edd., तल. L. 10. प्रमदा. Com.=योषिताः. Edd. omit the word. L. 11. मथनोद्धतेत्यादि. Siddhachandra, अमरेति । अमरमन्दिराणि देवप्रासादाः तैर्विराजितानि शोभमानानि शृङ्गाटकानि त्रिमार्गश्लेषरूपाणि यस्यां सा तथा । त्रिमार्गश्लेषः शृङ्गाटः इति कोशः । कैरिव । तुषारगिरिः हिमाद्रिः तस्य शिखरैः (MS. सानुशिखरैः) सानुभिरिव । देवगृहगिरिशिखरयोः साम्यं प्रदर्शयन्नाह । मथनेति । मथनं विलोडनं तत्रोद्धृतः कृतप्रयत्नः दुग्धेन पयसा धवलीकृतो यो मन्दरो मेरुः तद्वद्द्युतिः कान्तिर्येषां ते तैः । कनकेति । कनकमयाः स्वर्णमयाः अमला निर्मला ये कलशाः लघुकुम्भाः त एव शिखराणि अग्राणि येषां ते तथा तैः । पक्षे कलशवत् शिखराणि येषामिति विग्रहः । अनिलेति । अनिलैः वायुभिः दोलायिता प्रेङ्खावदाचरिताः सितध्वजाः श्वेतवैजयन्त्यो येषु तैः । कैरिव । उपरिपतदभ्रगङ्गैरिव उपरिष्टात्पतन्ती स्रवन्त्यभ्रगङ्गा स्वर्धुनी येषु तैरिव. Take मथनोद्धत as an epithet of दुग्ध, not of मन्दर, as Siddhachandra does. कलश means dome here (Kuppeldach oder Dachkuppel. Kern). Edd. read दुग्धसिन्धुधवलमन्दर. Bâlakrishṇa, शृङ्गाटकचतुष्पथे इत्यमरः. L. 15. उपशल्यकैः. Com., =

ग्रामसीमाभिः. Bâlakrishṇa, ग्रामान्तमुपशल्यं स्यादित्यमरः.—**निष्कुटा.** Com.= गृहारामाः. L. 18. **मदन.°** So B, C, D and Edd. Madana is the name of a kind of wood. A **सदन°**. Com., सदनेति सदनस्य गृहस्य यष्टयः प्रसिद्धाः तासु स्थिताः केतवो वैजयन्त्यः तैः.

19. **स्तिमितेत्यादि.** The peacocks dance and scream because they are led to believe, by appearances in the fountain houses, that the rainy season has come. L. 20. Edd., आसार for our आसारस्तबक, and किरणस्तबक for our किरण. L. 23. **अनिमिष.** Bâlakrishṇa, अनिमिषा मत्स्याः निमेषरहितं चानिमिषम् । अनिमिषः सुरे मत्स्ये इति विश्वः Compare Vidûshaka's jest in Vikramorvaśi, Act III. (Sansk. भवति किं वा स्वर्गे स्मर्तव्यम् । न तत्र खाद्यते न वा पीयते । केवलमनिमिषैरक्षिभिर्मीनतावलम्ब्यते). Böhtlingk marks this meaning of अनिमिष with a star.

P. 51. L. 4 **सिप्रया परिक्षिप्ता.** The next epithet is विलासिजनेनाधिष्ठिता. l. 20. Com., इभ्यजनवर्णनद्वारा नगरीं विशेषयन्नाह । विलासिजनेन अधिष्ठिता इति दूरेणान्वयः तत्र विलासिनीनां जनः विलासी यो जनः इत्येवं समासभेदेन द्वयोर्ग्रहणम्.

5. **यशः** 'Fame,' (*b*) 'light.' Compare the passage at p. 54, l —**कोटिसारेण.** Com., कोटिः संख्याविशेषः तावत्प्रमाणं सारं द्रव्यं येषां ते तथा सारो द्रव्यं बलं सारमित्यनेकार्थः पक्षे कोटिरग्रभागः तेन सारः प्रधानः Bâlakrishṇa, कोटिसंख्यसारवता सारो धनं धने च सारमिति विश्वः.

6. **मैनाकेनेवाविदितपक्षपातेन.** The mountain Mâinaka did not lose its wings with the other mountains.

—**प्रकटितकनकपद्मराशिना.** Bâlakrishṇa, कनकस्य पद्मसंख्यो ("a thousand billions" M. W.) यो राशिस्तद्वता. Siddhachandra, प्रकटितेति प्रकटिता प्रकाशिता कनकस्य सुवर्णस्य पद्मेति पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् पद्मरागमणेश्च राशयः समूहा येन स तथा तेन पक्षे कनकपद्मानां राशयः कमलसमूहाः.

7. **स्मृतीर्ति.** Com., स्मृतिः धर्मसंहिता तल्लक्षणेन शास्त्रेणेव । उभयं विशिनष्टि सभेति । सभा संसत् आवसथे छात्रऋतिनां वेश्म सामान्यतो गृहं वा कूपः उदपानः प्रपा पानीयशाला आरामः कृत्रिमं वनम् सुरसदनं देवगृहं सेतुः पालिः यन्त्रेरघट्टकादिः गृहादि श्रमस्थत्वात् एतेषां प्रवर्तकेन प्रयोजकेन । पक्षे धर्मजनकत्वाच्चद्विधायकेनेत्यर्थः.

8. **उद्धृतसमस्तसागररत्नसारेण.** Com., उत् ऊर्ध्वं धृतानि समग्राणि अखिलानि सागरवत् समुद्रवत् रत्नेषु साराणि मुख्यरत्नानि येन पक्षे उत् धृतानि बहिर्नीतानि समग्राणि सागरात् समुद्रात् रत्नसाराणि चतुर्दशरत्नानि येन.

—**गारुड** (*a*) 'Emeralds,' (*b*) 'charms against poison.' L. 9. **भुजंग** (*a*) 'Pimps' (Com. = गणिकापति), (*b*) 'serpents.'—B, C, D and Edd. read भुजंगसङ्ग.—**खलोपजीविना**. Com., खलं दुर्जनं उपजीवतीत्येवंशीलेनापि प्रणयिजनेन सज्जनजनेन उपजीव्यमानो भोग्यमानो विभववतो यस्येति विरोधः तत्परिहारस्तु खलं नवीनधान्यस्थापनस्थलं उपजीविना तदाश्रयेण आजीविकां कुर्वाणे [ने]त्यर्थः. B reads कलोपजीविना. C and Edd., सकलोपजीविना; Ed. 2 explaining सकल as (*a*) = शिल्पादिकलासहितः and (*b*) = समस्तः. Bâlakrishṇa supports B's reading, कलोपजीविनापीति कला शौर्यादिः मूलधनवृद्धिश्च. This is probably right: but I do not find the second meaning ascribed to कला here in the dictionaries.—**प्रियंवदेनापि**. Siddhachandra would remove the apparent *virodha* by dissolving प्रियो वल्लभो वदो वक्ता यस्य. He adds, अनुस्वारः श्लेषभङ्गकृत् न भवतीति प्राञ्चः. But the meaning is that these people found a way to reconcile the true and the agreeable. So the next clause अभिरूपेणापि स्वदारसंतुष्टेन means simply 'though beautiful yet content with their own wives.' Siddhachandra makes अभिरूप mean learned. Bâlakrishṇa, अभिरूपो रम्यः। प्राप्तरूपसुरूपाभिरूपाबुधमनोज्ञयोरित्यमरः.

11. **अतिथिजनाभ्यागमार्थिनापि परप्रार्थनानभिज्ञेन**. They besought indeed strangers to enter their dwellings, but that was the only boon they sought at the hands of others. Com., अतिथीति अतिथिजनः अभ्यागतजनः तस्य अभ्यागमः आगमनं तदर्थिनापि परेषु यत् प्रार्थनं याचनं तत्र अनभिज्ञेन अकुशलेनेति विरोधः तत्परिहारस्तु साधुजनाभ्यागमस्य अर्थिना वाञ्छकेनेत्यर्थात्. Note to Ed. 2, परकर्तृका परकार्मिका च प्रार्थना परप्रार्थना. B reads परप्रार्थनानभिज्ञेनापि धर्मप्रधानेन for our अतिथि.....धर्मप्रदानेन.

—**कामार्थपरेण**. Com., (*a*) कामो वाञ्छितो योर्थः पदार्थः तत्परेण तत्साधकेन, (*b*) कामः स्त्रीषु रतिः अर्थो द्रव्यं तत्परेण. Ed. 2 explains as follows, कामार्थौ परौ उत्कृष्टौ इतरौ च यस्य कामार्थासक्तः त्यक्तकामार्थश्च. L. 12. **परलोक** (*a*) 'The other world,' (*b*) 'the enemy's people'—**विशेष**. B omits. Com., = तारतम्यम्. L. 13. Read **दक्षेण**. So Com. of A, C, D and Edd. Text of A and B दक्षिणेन a word which occurs below l. 17. For वदान्येन दक्षेण Edd. read विद्यावदातेन दानशीलेनादीनेन दक्षेण. L. 15. Note that the people of Ujjayinî are familiar with the Mahâbhârata, the Purâṇas

and the Râmâyaṇa. The Bṛihatkathâ of the next word is doubtless Gunâdhya's famous work, still undiscovered. Siddhachandra, महाभारतं प्रसिद्धं पुराण पञ्चलक्षणं रामायणं रामचरित्रम्.....बृहत्कथा वासिष्ठादिकथा. Below, p. 52, l. 7, there is a reference to the Harivaṅśa.

17. **अन्तःसरलेन.** (*a*) 'Upright in heart,' (*b*) 'containing sarala trees.' L. 18. **लक्ष्मणेनेवेति.** Bâlakṛishṇa, रामस्य रामायाश्च (or with Siddhachandra रामाणां रत्नीणां) आराधनिपुणेन.—**शत्रुघ्नेनेवेति.** Bâlakṛishṇa, भरतः भरतसूनुं च भरतो नाटचशास्त्रेपीति विश्वः. L. 19. **मित्र.** (*a*) 'Friends,' (*b*) 'the sun.'

—**सर्वास्तिवादशूरेण.** Com., सर्वस्य वस्तुनः यः अस्तिवादः सर्वमस्तीति जल्पनं तत्र शूरेण धीरेण कदाचिदपि नास्तीति न ब्रुवीति [ब्रुवन्तीति] भावः पक्षे सर्वास्तिवादः बौद्धानां निकायभेदः स च शूरो यस्मिन् अतः परं सिद्धांताभावात् यद्वा सर्वेषां पदार्थानां सर्ववादिनां वा यः अस्तिवादः अक्षणिकवादः तत्र शूरेण तदवक्षेपकेण. B सर्वास्तिवादशून्येन. C and Edd., सर्वदा नास्तिवादशूरेण, a reading—(*a*) 'constant in saying yes with regard to all kinds of gifts, (*b*) always bold in denying real existence'—which is preferable to that in the text. Bâlakṛishṇa, सर्वदा नास्ति परलोक इत्यादिवादशूरेण सर्वदानस्य योस्तिवादस्तच्छूरेण, confirms it.

—**प्रधानपुरुषोपेतेन.** B and Edd., प्रधानपुरुषगणोपेतेन. Com., (*a*) प्रधाना मुख्याः ये पुरुषाः पुमांसः तैः उपेतेन सहितेन, (*b*) प्रधानं सत्त्वादीनां साम्यावस्था पुरुषश्चेतनारूप आत्मा तदुक्तम्.

अजामेकां लोहितशुक्लकृष्णां अजो ह्येकः

इत्यादि प्रधानश्चासौ पुरुषश्च ताभ्यां उपेतेन. Bâlakṛishṇa, प्रधानपुरुषा मुख्यपुरुषास्तदुपेतेन । प्रधानं प्रकृतिः पुरुषश्चात्मा तदुपेतेन च.—**जिनधर्मेणेव जीवानुकम्पिना.** B, सर्वभूतानुकम्पिना, and C, सर्वजीवानुकम्पिना for जीवानुकम्पिना. Edd. omit the words. L. 21. **सशाखानगरेव.** B. सशाखेव. Com., शाखानगरमुपपुरं तेन सह वर्तमानेव कैः महाभवनैः उत्तुङ्गगृहैः सद्मनामतिदैर्घ्येण शाखापुरोपमानम्.

22. **सत्पुरुषैः.** Who gave like the Kalpa tree.—**संध्येव पद्मरागानुरागिणी.** From A and D. Com., संध्येव पितृसूरिव पद्मेति पद्मरागो मणिः तस्य अनुरागो रक्तिमा यस्यां सा अनेन रत्नबाहुल्यं दर्शितं पक्षे पद्मरागवत् अनुरागो यस्यामिति विग्रहः. B has not the phrase here, but inserts पद्मरागानुकारिणी after मखशतानलधूमपूता in the next line. In Edd. the phrase संध्येव पद्मरागारुणा, as they read,

is taken over so as to stand immediately before प्रभातवेलेव प्रबुद्धसर्वलोका, p. 52, l. 2. I followed this in my first edition, retaining the reading of A. It seems better to follow A altogether.

P. 52, L. 1. **अट्टहास** (*b*) 'The markets which were its smiles,' (*a*) 'his loud laughter.'—**रूपक्षय** (*b*) 'Treasure vaults.' (*b*) 'waste of beauty.'

—**अच्युत** (*a*) 'Upright,' (*b*) 'Krishna.' L. 2. **शुबरेति.** Bâlakrishna, नागदन्तो द्विपरदे गृहानिर्गतदारुणीति विश्वः. Siddhachandra, अवलम्बितानि आलम्बितानि चामराणि बालव्यजनानि येषु एवंविधा ये नागदन्ता दन्तका येषु एवंभूतानि धवलगृहाणि राजगृहाणि यस्यां सा । पक्षे अवलम्बितानि चामराणि नागदन्ताः गजदन्ताः तैर्धवलीकृतानि गृहाणि यस्यामिति विग्रहः. B, C, D and Edd., चारुचामर.—**सदासन्नवसुधाधरा.** Com., सन्तः शोभना आसन्नाः समीपस्था वसुधाधराः पर्वता यस्यां सा । पक्षे सदा सर्वकालं आसन्ना समीपवर्तिनीं वसुधां पृथ्वीं धारयति सा तथा. Bâlakrishna, सदा आसन्ना या वसुधा तद्धरा सती नवा (another MSS. सदा साली) नवा या सुधा चूर्णं तद्धरा.—**महाघोष.** Bâlakrishna, महाघोषो महाशब्दः । घोष आभीरपल्ली च. So also Siddhachandra.

4. **प्रस्तुताभिषेकभूमिः.** Edd. प्रस्तुताभिषेकवेला.—**संनिहितकनकघटसहस्र** (A. in text °घटकसहस्र). Com., संनिहिताः समीपस्थाः कनकघटकाः सौवर्णिकाः तेषां सहस्रं यस्यां सा तथा एतेन जनालंकारबाहुल्यं सूचितं पक्षे आसन्नवर्तिनः कनकघट (*sic*) सहस्राः सुवर्णकुम्भसहस्राः यस्यामिति विग्रहः.

6. **हिरण्याक्षपात** (*a*) 'The fall of golden dice,' (*b*) 'the destruction of Hiranyâksha' "Hiranyaksha—Golden Eye—a Daitya who dragged the earth to the depths of the ocean. He was twin-brother of Hiranyakaśipu, and was killed by Vishnu in the Boar incarnation."—*Dowson's Classical Dictionary* Com. takes Hiranya as the name of the Daitya, and explains अक्ष by इन्द्रियाणि. B. reads अक्षपाट for अक्षपात.

—**कद्रूः.** Ed. 1 and B, आस्तीकतनुः Kadrû was the mother of a race of serpents, while Âstîka is the name of the sage whose intercession saved the serpent race from destruction at the hands of Janamejaya.

7. **बाल.** (*a*) Children,' (*b*) King Bâla.—**प्रगटाङ्गनोपभोगा.** Com. प्रकटं स्पष्टं अङ्गनायाः स्त्रियः उपभोगो यस्यामेवंभूतापि अखण्डितचरित्रेति विरोधः तत्परिहाररस्तु प्रकटाङ्गनानां उपभोगस्ताम्बूलादिरित्यर्थात् अख-

ण्डितं चरित्रं लोकप्रशंसा यस्यामित्यर्थाद्. L. 8. **वर्ण.** (*a*) 'Castes,' (*b*) 'colours.' L. 9. **विहार.** (*a*) 'Vihâras, (Siddha.=जिनप्रासादाः) (*b*) 'without strings of pearl.' Compare विमुक्ताहार, p. 12, l, 21.

11. **उत्तुङ्गसौधोत्सङ्गसंगीतसाङ्गिनीनाम्.** Com., उत्तुङ्गं उच्चं सौधं धवलं गृहं तस्य उत्संग उपरिप्रदेशः तस्मिन्यत्संगीतं गीतनृत्यादि तत्र साङ्गिनीनां व्यासक्तानां अङ्गनानां स्त्रीणाम्.

13. **गच्छन्.** Com.,=व्रजन् B, C and Edd. omit the word. L. 14. **यस्यां च संध्यारागारुणा.** Sc. विराजन्ते रविगभस्तयः. 1. 21. —°**परिमलना.** B परिमला. Bâlakrishna, परिमलनं संपर्कः. C and Edd. °परिमिलना. L. 23. **याम्ति.** B and C omit. Edd. insert it before कामिनीनां भूषणप्रभाभिः. L. 23. **यां चेत्यादि.** Com., मकरकेतुना मदनेन दाहः तस्य हेतुभूतो यत्र मकरकेतोर्दाहो हेतुभूतो अस्य रतिप्रलापस्येति विग्रहः रतिप्रलापसाम्यं कोलाहले वक्तुमाह संनिहितेति संनिहितः समीपस्थो विषमलोचनो शंभुः यस्यां सा ताम्.

P. 53, L. 2· **भवनकलहंस.** A, भवनकुलहंस. Com., भवनं गृहं तस्य कुलं समुदायः तत्र हंसकुलानि तेषाम् &c. L. 3. **पवनविलोलैः.** Edd. पवनवशविलोलैः. L. 7. **यस्यां चेत्यादि.** Com., यस्यां चेति प्रभाते प्रत्यूषे मङ्गले नैमित्तिकाः गीतयः व्यर्थीभवन्ति निष्फलीभवन्ति व्यर्थीभवने हेतुद्वयं प्रदर्शयन्नाह शुकेति शुकः कीरः सारिका पीतपादा तयोः समूहः संघातः तस्य अभिभूतानि तिरस्कृतानि गृहसारसानि येन सारसानीत्यत्र लक्षणया सारसस्वर (MS. सारस्वर) तादृशेन स्वरामृतेन विलासिनीति विलासिन्यः स्त्रियः तासां भूषणरवेण आभरणनिनादेन विस्तारिणा प्रसरणशीलेन अविभाव्यमानाः पराभूयमानाः. I pointed out in my first edition that Siddhachandra has mistaken the construction. प्रभातमङ्गलगीतयः goes with शुकसारिकासमूहस्य. So also Bâlakrishna, शुकसारिकासमूहस्य प्रभातमङ्गलगीतय इत्यन्वयः. Edd. read तारतरमतिपठतः for तारतरमपि पठतः, शुकसारिकासमूहस्य रवेणाभिभूता गृहसारसविरुतेन for शुक..... स्वरामृतेन and add च after भूषणरवेण, all of which readings may be changes due to a misconception similar to that of the commentator. B and C रुतेन for स्वरामृतेन. Perhaps स्वरामृतेन, which can hardly be right, arose out of a conjectural emendation स्वररुतेन of an original रुतेन.

10. **यस्यां चानिवृत्तिर्मणिप्रदीपानामित्यादि.** Compare the similar passages at p. 6, l. 11, p. 41, l. 7, and p. 55, l. 14. Com., अनिर्वृत्तिः अनिर्वाणता. Edd. आनिर्वृतिः. L. 12. **वर्णपरीक्षा कनकानाम्** Com., वर्णो वर्णिका तस्याः परीक्षा परीक्षणं कनकानां सुवर्णानां नतु

लोकनां वर्णाः ब्राह्मणादयः तेषां परीक्षा वर्णसांकार्याभावात्. L. 15. शेखरचन्द्रशकलाः. Text of A, चन्द्रशकलशेखरः. Com., शेखरे अवतंसे चन्द्रशकलम्. L. 18. अन्धकारातिः. Edd., अन्धकरिः. L. 20. नलनहुष. (A writes नलनघुष). B and C, नृगनहुष. Edd. नृगनलनहुष.—दशरथप्रतिमः. B omits दशरथ. Edd. दशरथजनमेजयार्जुनप्रतिमः. L. 21. शक्तित्रयः. Com., प्रभुशक्तिः मित्रशक्तिः उत्साहशक्तिश्चेति शक्तित्रयम् where मित्रशक्ति ; is probably a mistake for मन्त्रशक्तिः. Bâlakṛishṇa, शक्तयस्तिस्रः प्रभावोत्साहमन्त्रजा इत्यमरः. L. 23. सप्ततन्तु. ' Sacrifices, Bâlakṛishṇa, सप्ततन्तुर्मखः क्रतुरित्यमरः.

P. 54, L. 1, विहायेत्यादि. Compare on the last page l. 18, उत्सृष्टकैलासवासप्रीतिः. L. 2 शूरसमागमव्यसनिन्या. B and Edd., शूरसमागमैकव्यसनिन्या. L. 4. शिशिरस्य. sc. यशसः l. 7. L. 6. सर्वजनरागकारिणः....यशसः Compare प्रतापानुरागावनतसमस्तसामन्तचक्रः p. 5, l. 6, and the note there. L. 7. पातालवत्. Edd. पाताल इव.

—क्षितिभृत्कुलैः. So C and D. A, क्षितिभृत्कुटिलैः, with the note क्षितिभृतो राजानः पर्वताश्च तेषु कुटिलाः वक्राः तैः. B, क्षितिभृतः कुलैः. Edd. क्षितिभृतां कुलैः. L. 9. क्षमाभरगुरुः. Com., क्षमा क्षान्तिः तस्याः भरो भारः तेन गुरुर्गरीयान् पक्षे क्षमा पृथ्वी शेषेण स्वपृष्ठे वसुधा धृतेति लोकरूढिः. Bâlakṛishṇa, क्षमया गुरुः क्षमावद्गुरुश्च.

11. परिहतप्रजापीडः. So D and Edd. A परिहतप्रजापीडः. B and C omit the word. Compare with the pun here जातपीडश्चन्द्रापीडः p. 168, l. 21. L. 15 यं. Construe with प्रणेमुरवनिपाः p. 55, l. 6. Notice that there follow sentences beginning with येन च, यस्मै च, यस्माच्च and यस्य च respectively. A sentence beginning with the nominative of the pronoun has preceded.

—जलनिधितरंगधौतमेखलात्. Sc. शैलादुदयनाच्चः. l. 18. Text of A has तरंगजलनिधौत for जलनिधितरंगधौत. The ' Hill of Sunrise,' (l. 18), the bridge between India and Ceylon (l. 21), Mount Meru (p. 55, l. 1) and Mount Gandhamâdana (p. 55, l. 4) are in this sentence indicated as the boundaries of Târâpiḍa's power in the East, South, West and North respectively. L. 16. अमृतबिन्दुदुर्दिनार्द्रचन्दनात्. The commentary here seems to point to another reading, अमृतबिन्दवः पीयूषविप्रुषः तल्लक्षणो यः आसारः मेघजं तमः तेन आर्द्राः अशुष्काः चन्दना मलयजा यस्मिन् स तथा. L. 17. लवङ्ग. A, लविङ्ग. L. 18. सल्लकीकिसलयात् Write °किसलय-

दलात् in my first edition. So text of A (किशलय°). I thought that in the comment., सल्लकी गजप्रिया तस्याः किशलयदलानि यस्मिन्, we should perhaps read किशलयानि दलानि, as no synonym is given for किशलयदलानि, B, C, and Edd., सल्लकी (Edd. शल्लकी) कवलात्. D शल्लकीकिसलयकवलात्. L. 19. वन्द्यमान. Edd. अभिवन्द्यमान.

P. 55, L. 3. सौगन्धिकखण्डसुगन्धिमन्डलात्. B and C, सौगन्धिकखण्डमण्डलात्. Edd. सौगन्धिकषण्डसुगन्धिमेखलात्. Com., सौगन्धिकखण्डं सौगन्धिकाभिधं वनं तेन सुगन्धि सुरभि मण्डलं भूमिभागो यस्य स तथा तस्मात्. L. 6. अनेकरत्नांशु. Text of A, °रत्नांशुक. Edd., °रत्नांशुजाल. L. 8. सर्वदिशः. C and Edd., सर्वा दिशः. L. 9. यस्मै च मन्ये. C and Edd. add अनन्यसाधारणशक्तिसंपदे. L. 11. उद्भूत. B, C, and Edd., उद्भूत. L. 14. तथा च यस्य. Text of A, तथा चेति यस्य. Com., तथा चेति यस्य राज्ञः. B यस्य च. Edd. तथा चास्य. L. 15. दिष्टिवृद्धिम्. Com.,=भाग्यस्योदयमिच. Ed., दिष्टवृद्धिम्. L. 16. आगमवचनम्. Com. and Edd., आगमम्.—यस्मिंश्च राजनि. Compare with this sentence that at p. 6, l. 11. L. 17. गिरीणां विपक्षता. B, विपक्षता गिरीणाम्.—Bâlakrishna, पक्षरहितैर्ये शत्रुता च. प्रत्ययानां परत्वम्. Bâlakrishna, औत्तर्यं शत्रुता च. L. 18. चापधारणम्. Edd. add पद्मानां जलदिव्यं प्रतीहाराणामसिधारणं तैक्ष्ण्यमसिधाराणाम्. L. 20. वारिप्रवेशाः. (*a*)'Entrance into the enclosure,'(*b*)'passing through the water ordeal.' With वारि in the first sense compare गन्धगजकुमारकमिव वारिबन्धाद्विनिर्गतम्, p. 77, l. 15 Bâlakrishna, वारी तु गजबन्धनीत्यमरः वारिणि प्रवेशश्च जलदिव्ये भवति.—तैक्ष्ण्यमसिधाराणां व्रतिनाममिधारणम्. So A, C and D. We should of course expect असिधाराणां तैक्ष्ण्यम्, but such an inversion of the order running through the sentence may be paralleled (compare वयःपरिणामे दण्डग्रहणमसिपरिवारेष्वकुशलयोगो वक्रता कामिनीनां कुचभङ्गेषु करिणां दानविच्छित्तिः p. 50, l. 2). B reads व्रतिनामसिधाराधारणम् for the two clauses. Edd. omit both. See note on l. 18. L. 21. विषशुद्धि. (*a*) 'Purification of the waters,' (*b*) 'purification by the ordeal of poison.' L. 23. योगसाधनम्. Edd. lean.—तारकोद्धरणम्. (*a*) ' The death of Târaka,' (*b*) ' the putting out of eyes.'—ग्रहणशङ्काः. B and Edd. ग्रहणाशङ्काः.

P. 56, L. 2. **असिपरिवारेष्वकुशलयोगः.** So A and D. Com., असिपरिवारेषु खड्गपिधानेषु अकुशलयोगः न विद्यते कुशलं यस्मात् स अकुशलः खड्गः तेन योगः संबन्धः न तु लोकानां परिवारेषु परिच्छदेषु अकुशलं अपुण्यं तस्य योगः पर्याप्तिः क्षेमपुण्येषु कुशलमित्यनेकार्थः अकुत्सितं शोभनं चर्म तस्य योगः अन्यत्राकुशलं अक्षेमजरा तेन योगो मास्तीति वा केचिदसिपरिवारेषु कलङ्कयोग इति पठन्ति तत्र कलङ्कः श्यामिका अन्यत्र दोष इत्यर्थः. L. 3. **कुचभङ्गेषु.** Com.=पयोधररचनायां. 'Lines painted on the breasts.' Compare note at p. 13, l. 20, and कुचकृष्णागुरुपङ्कपत्रलता p. 57, l. 11. B reads here असिपरिवारेषु कोषगुतिः वक्रता कामिनीनां कुचपत्रभङ्गेषु. Edd., असिधारासु कोषगुतिः कामिनीकुचपत्रभङ्गेषु वक्रता.C. as in text, but with कुचपत्रभङ्गेषु. L. 4, **पृथिव्यामासीत्.** Com. has at the beginning of its explanation of the clause इदं पृथिव्यां नासीत् तदेव दर्शयति गिरिस्यादि. With the नासीत्, if it is not a mere mistake, compare the reading at p. 6, l. 15 ; and see the note there. L. 5. **च.** Edd. omit.—**शास्त्रकलावगाह.** So also C. B. शास्त्रकलापावगाहन. Edd., शास्त्रकलाकलापावगाहन. L. 6 **भारनौकर्ण.** Edd., भारैकनौकर्ण. L. 8. **सेतुः.** Edd. सिन्धुः. L. 9 **महासत्त्वः,** Edd., महाप्तत्त्वनिवासः.—**जरासंध इव घटितसंधिविग्रहः.** "Jarâsandha was a son of Bṛihadratha and king of Magadha. Bṛihadratha had two wives, who after being long barren brought forth two halves of a boy. These abortions were regarded with horror and thrown away. A female man-eating demon named Jarâ picked them up and put them together to carry them off. On their coming in contact a boy was formed, who cried out so lustily that he brought out the king and his two queens. The Râkshasî explained what had happened, resigned the child, and retired. The father gave the boy the name of Jarâsandha because he had been put together by Jarâ."—*Dowson's Classical Dictionary. (b.)* Com., पक्षे जरया पिशाच्या घटितः संधिः संघटनं विग्रहस्य शरीरस्येति घटितसंधिविग्रहं यस्य जरासंधस्येति द्वितीयो बहुव्रीहिः. L. 10. **धर्मप्रभवः.** Com., धर्मस्य नीतिधर्मादेः प्रभवः उत्पत्तिर्यस्मात् पक्षे धर्मात्प्रभवो यस्येति विग्रहः. L. 13. **दमनक इव नलस्य.** Edd. दमनक इव भीमस्य सुमतिरिव नलस्य. L. 17. **यं च समासाद्येत्यादि.** Compare अभिषेकसलिलार्द्रदेहं च तं लतेव पादपान्तरं निजपादपममुञ्चत्यपि तारापीडं तत्क्षणमेव संचक्राम राजलक्ष्मीः. p.110

l. 12., L. 19. परिक्षेप. Edd., परिखा. L. 22. सकलजगदभय-प्रदानयज्ञदीक्षायूपेन. Text of A, सकलजगदीक्षाभयप्रदानयज्ञदीक्षायूपेन. Com., सकलजगतः समग्रविष्टपस्य यदभयदानं तदेव यज्ञदीक्षा तत्र यूपेन यज्ञस्तम्भेन. Edd., सकलजगदभयप्रदानशौण्डेन रणयज्ञदीक्षायूपेन. L. 23. केतुदण्डेन बाहुना. Edd., केतुना बाहुदण्डेन,—सप्तद्वीपवलयाम्, Edd., सकल for सप्त.

P. 57, L. 3. प्रायः. Edd., प्रायशः. L. 5. जर्जरित. Com.=श्लथीभूत. L. 7. कुङ्कुम. B, कुङ्कुमवास. Edd. कुङ्कुमपटवास.—लोचन., Edd., लोललोचन. L. 8. नख. Edd.; नखर. L. 9. दष्टाधराधूतेत्यादि. B, C, D and Edd., धुत for धूत. Com., दष्टो खण्डितो योधरः रदच्छदः तेन आधूतं कम्पितं यत्करतलं तेन चलन्ति यानि मणिवलयानि तेषां यः कल-कलोव्यक्तध्वनिः तेन रमणीयं मनोहरं. Edd., रमणीयं रतिरभस° for रमणी-यमतिरभस° and चरणतल for चरण. L. 10. दन्तपत्र. Com.= कर्णाभरणानि. L. 11. उल्लसितकुचकृष्णागुरुपङ्कपत्रलताङ्कितप्रच्छ-दपटम्. Com., उल्लसितौतौ संभोगावस्थायां उल्लसिता उल्लासं प्राप्ता ये कचा पयोधराः तेषु कृष्णागुरुः काकतुण्डः तस्य यः पङ्कः कर्दमः तस्य पत्रलता. पत्रभङ्ग्यः ताभिरङ्कितः चिह्नितः प्रच्छदपट उत्तरच्छदो यस्मिन्. L. 12. गोरोचना. B, C and D, रोचना. L. 14. विनिर्गताभिः. Text of A adds इव. L. 16. कनकशृङ्गकोशैः. Com.,=सुवर्णघटितशृ-ङ्गसंघातैः. Ed. 2 has the note शृङ्गाकारः कोषः जलगुप्तिस्थानम् (वि-चकारी). L. 17. चटुल. Com.,=मनोहरः. Cf. its use, p. 59. l. 1. L. 18. कुसुमशारम् A B, कुसुमसारम्. Com., पुष्परहस्यं. B C कुसुमासारं. Edd., कुसुमनिकरशारम्, Ed. 2 adding the note शारं चित्रवर्णम्.—पूर. Edd. omit. L. 19. जर्जरित. Com.,=क्षीण. L. 22. Read भङ्गुर.—परिहार्य. Com.=कङ्कणम्. L. 23. बकुल-कुसुमावलिभिः संयतचरणः. Edd., बकुलकुसुमावलीसंयतचरणः.

P. 58, L. 1. दिवसम्. 'A whole day long.' Com.,=प्रतिदिवसम्.—कामि-नीगण्डूष.° Text of A, कामिनीनां गण्डूष°. L. 3. संक्रान्तालक्तक. Edd., संक्रान्तालक्तकरसः. L. 4. मुसलायुधः. A name of Bala-bhadra. MSS. write मुशलायुधः, and Edd., मुषलायुधः.—चन्दन-धवलः. (*a*) 'White with sandalwood powder,' (*b*) 'white as sandalwood powder.'—With the कण्ठावसक्तोल्लसल्लोलकुसुममाल; compare वनमालेव मुसलायुधस्य p. 59, l. 17. L. उल्लसत्. B and C, समुल्लसत्. Edd. omit the word. 6. मदकलः काननं विकचवनलता°. So B,C, D and Edd. Text of A omits the words. Com., मदकलः

मदेन कलः मनोहरः विकस्वराणि यानि वनलताकुसुमानि. L. 7. क्वणित Edd., क्वणन्. L. 11. विघटितकनककपाटप्रकट°. A in text, विघटितकनककपाटं प्रकट°. Com., विघटितेति उद्घाटित[तं]स्वर्णकवाटं यथा स्यात्तथेति क्रियाविशेषणं प्रकटा वातायनाः स्वष्टगवाक्षा येषु. L. 12. पारापतैः. The spelling of Com., B and C. Text of A, D and Edd., the more common पारावतैः. L. 14. मनोहरतमम्. B, C. and Edd., मनोहरम्. L. 15. अनाक्षिप्त. Com.,=अनाकुलम्. L. 17. मही. Edd., महीमण्डल.—उपभोग. Edd., संभोग. L. 19. निमित्तेषु. 'When there was occasion.' Com., तथाविधकारणेषु. L. 21. चक्रे. Edd., चकार, Ed. 2 giving चक्रे as a variant. L. 22. चलित. Edd., चावलित. Ed. 2 giving चलित as a variant. L. 23. नृप. B and Edd. omit.

P. 59, L. 1 संघटित. Edd., संघटित.—चलिते चलित°. Edd. चलति (for both words), Ed. 2 giving चलिते and चलति चलित° as variants For the repetition of the word compare the passages at p. 73, l. 1, p. 79, 1. 10, and p. 193, l. 6. L. 5, शब्दनिर्भराः. Edd., शब्दानिरन्तराः. L. 8. विनिवेशित. Edd., निवेशित. L. 9 कालः. B कश्चित् कालः. L. 10. सुतमुख. B, तोक.C. तोकमुख. Edd., नयनमुख. L. 11. निष्फलपुष्पदर्शनम्. Compare the figure at p. 20, l. 14. —अभूत्. B and Edd., अभवत्. L. 13. विजहे. This is the reading of the Edd. A, B, C, and D, विजग्रे. Com. of A,=विरक्तं बभूव. L. 16 अथ तस्य. Edd., अथास्य. L. 18. पादपस्य. B. and Edd., कल्पपादपस्य, Ed. 2 mentioning also the reading पादपस्य. L. 22. स तदावासगतः. Text of A, B and D omit स. Com., एकदेति एकस्मिन् समये स तारापीडः. Edd., स तदावासमुपगतः. Ed. 2 mentions a reading राजा राज्ञीनिवासमुपगतः. L. 23. स्तिमितदृष्टिना. Edd., स्तिमितदीनदृष्टिना.

P. 60, L. 4. सुनिबिड. B and Edd., निबिड.—रुदन्तीम्. Edd. omit, Ed. 2 giving रुदतीम् as a variant. L. 4. ददर्श. Edd., देवीं ददर्श.—प्रत्युत्थानाम्. Com. reads अभ्युत्थानाम्. Edd., प्रत्यभ्युत्थानाम्. L. 5. बाष्पकारण. Edd., बाष्पवेगकारण. L. 13. कृष्णागुरुपत्रभङ्गः. For the meaning of पत्रभङ्ग see note on p. 13, l. 20; and compare the use of पत्रलता in कुङ्कुमपत्रलतं below, l. 16. L. 19. असंयमित. Edd, असंस्कृत.—ललाटरेखाम्. Edd., अलिकलेखाम्. L. 21. कुसुमरहितः. Edd. omit. L. 23. श्वासमरुतः. B. श्वासमारुताः, Edd., निश्वासमारुताः.

P, 61, L. 1. **अतिनिपुणमपि.** Text of A omits **अपि.** Com., अतिनिपुणं अतिचतुरं चिंतयन्नपि विचारयन्नपि. L. 2. **स्खलितमल्पमप्यात्मनस्त्वद्विषये.** B. स्खलितमप्यात्मनस्त्वयि विषये. L. 3. **जीवितं च.** B and Edd. omit **च.** It is also not repeated in Com.—**अभिधीयमाना.** B, D and Edd. add **अपि.** L. 4. **विलासवती.** Edd. put विलासवती after प्रतिवचनं प्रपेदे, as they read for प्रतिवचः प्रतिपेदे L. 6. **ताम्बूलकरङ्कवाहिनी.** "Native princes keep even now a special servant who has the betel leaves, betelnut, &c., in his charge, and offers them to his master when required. Formerly this office was given only to very trustworthy and confidential servants, no doubt in order to prevent the administering of poison with the betel." *Kielhorn's Note to Panchatantra I.*, p. 67, l. 5.—**सततप्रत्यासन्ना.** Text of A omits.

L. 10. **दानवश्रीरिव सततनिन्दितसुरता.** Cf. असुरश्रीरिव सततनिन्दितसुरता p. 12, l. 3. L. 11. **शयन.** Edd., शयनाशन. L. 15. **न सन्ति लोकाः शुभाः.** Edd., गतिर्नास्ति न वा सन्ति लोकाः शुभाः. L. 21. **देवि किमत्र क्रियतां दैवायत्ते वस्तुनि.** Cf. अप्रतिविधेये तु किं विधातरि करोमि. p. 63, l. 16.—**अतिमात्रमलं रुदितेन.** Com., अतिमात्रं रुदितेन = अत्यंन्तरोदनेन. Edd., अलमतिरुदितेन. If our reading is right the construction bears some analogy to that commented on at p. 66, l. 11. L. 23. **अभाजनमस्माकं हृदयम्.** Compare अभाजनं हि वयमीदृशानां प्रियवचनश्रवणानाम्. There is a curious parallel to this use of भाजनम् in the English expression, vessels of grace,' 'vessels of wrath,' &c., taken from the English translation of the Bible to describe men who are the objects of divine favour or wrath.

P. 62, L. 1. **कृतम्.** Edd., विहितम्. L. 3. **मानुष्यके.** Com. = मनुष्यजन्मनि. 4. **गुरुषु भक्तिम्.** Text of A, गुरुभक्तिं, Com., हे देवि हिताहितप्राप्तिपरिहारोपदेष्टारो गुरवः तेषु पूर्वावस्थातः अधिकाम् आधिक्येन भक्तिम् आराध्यत्वेन ज्ञानं कुरु विधेहि. L. 5. **सपर्यासु.** Edd., परिचर्यासु. Cf. ततः प्रभृति सुतरां देवताराधनेषु ब्राह्मणपूजासु गुरजनसपर्यासु चादरवती बभूव p. 64, l. 1. L. 6. **श्रूयते.** A. श्रूयन्ते. L. 7. **पुरा.** B. omits. —**प्रभावात्.** Edd., प्रसादात्, Ed. 2 mentioning a reading प्रसादप्रभावात्.— **मगधेषु.** Ed. 2, मगधेशो.—**जनार्दनस्य जेतारम्.** Ed. 2 gives as a variant जनार्दनप्रतिमम्. L. 8. **अतुलभुजबलमप्र-**

तिरथम्. Edd., अतुलबलपराक्रमम्, Ed. 2 giving our reading as a variant. L. 9. परिणतवयाः. Edd. add. अपि. L. 12. महामुनिसेवा भवति. So B and D. A, महामुनिजनसेवा भवन्ति. Edd.; महामुनिजनसेवा, omitting the verb. Ed. 2 mentions the reading भवति as a variant. L. 13 देवि. Edd. omit.—आपाण्डु. Edd., आपाण्डुर. L. 15. हरिष्यति पूर्णपात्रं. 'Carry off the reward for the good news they have brought.' Com., पूर्णपात्रं पूर्णानकं हरिष्यति गृहीष्यति उत्सवेषु सुहृद्भिर्यत् बलादाकृष्य गृह्यते वस्त्रमाल्यं च तत् पूर्णपात्रं पूर्णानकं चेति कोषः. Compare स्वयमेव शुकनासस्योच्चरीयं पूर्णपात्रं जहार p. 73, l. 17. L. 17. निहितरक्षाघृत. Com., स्थापितो रक्षया युतो घृतबिन्दुः. Edd. निहितरक्षाघृतमधु. With रक्षाघृत compare रक्षासंविधान, p. 68, l. 3, and रक्षापरिक्षेप, l. 7. of same page.—°बिन्दुनि तालुनि विन्यस्त. Edd., बिन्दुतालुविन्यस्त.

L. 18. भूतिलेशाः. Compare भूतिलिखितपत्रलता p. 68, l. 6. B and Edd., भूतिलेखः, Ed. 2 giving भूतिलेशः as a variant. चित्र. Edd., चित्रित. L. 20. अन्तःपुरिकाकरतलपरंपरासंचार्यमाणमूर्तिः. Compare वीणेव गन्धर्वाणामङ्कादङ्कं संचरन्ती p. 137, l. 19. L. 21. वन्दितः Edd., अभिनन्दितः. L. 22. क्षिति. Edd., क्षितितल.

P. 63, L. 1. अवस्थः Edd., आरम्भः, Ed. 2 giving अवस्थः as a variant —स्फटिकमणि°. Edd., स्फटिकमणिमय°. L. 2. अन्तःपुर. Edd., अन्तःपुरिका. Com., अन्तःपुरे अवरोधे यः नूपुरस्य—&c. L. 3. कलहंसकान्. Text of A omits कल.—कक्षान्तरप्रधावितः. B, कक्षान्तरप्रधावितान्. L. 5. स्थलकः. D स्थलांकः. Com., B and Edd., स्थलः.—मुखडिण्डिम. B, कोमलमुखडिण्डिम. Edd., कोमलमुखरवडिण्डिम.—जनित्. Edd., जात. L. 7. लीलाक्रीडाः. D and Edd., लीलाम्. Ed. 2 gives a variant क्रीडाम्. L. 8. युगल, Edd. omit. L. 9. चञ्चल. B and Edd., लोल.

12. मे पुरःपर्यटिष्यति सभान्तरेषु. So D. Edd., मम for मे. B, सभान्तरे for सभान्तरेषु. A, सर्पिष्यति (Com.=पुनः पर्यटनं करिष्यति) for पर्यटिष्यति.

13. इत्येतानि च. The च is not repeated in Com. Edd., इत्येतानि चान्यानि. Compare our reading at p. 164, l. 23.—प्रयान्ति. Edd., यान्ति. L. 15. शून्यमिव. Edd., शून्यमेव.—पश्यामि राज्यम्. Edd., अखिलं पश्यामि जीवितं राज्यं च. Cf. p. 61, l. 3., where that phrase occurs. L. 16. अयम्. Edd. omit. L. 19. उपमानम्. Edd, तुल्यम्. L. 21. अपनोद. Edd., अपनोदन. L. 23. शोका.

B, शोकवेगा. D and Edd., शोकावेगा.—**यथाक्रियमाणाभरण°**. A, यथाक्रियमाणमाभरण° a reading which is also given as a variant by Ed. 2. Com., यथेति यथा पूर्वोक्तप्रकारेण क्रियमाणो विधीयमानो यः आभरणपरिग्रहः विभूषणस्वीकारः स एव आदौ यस्मिन्नेवंभूतं दिवसव्यापारं दिनकृत्यम् अन्वतिष्ठत् अकरोत् यथाक्रियमाण may be translated 'usual,' as यथासमीहित in यथा समीहितगर्भदोहदसंपादनप्रमुदिता, in p. 70, l. 5. may be translated 'desired.'

P. 64, L. 1. **दिवसव्यापारमन्वतिष्ठत**. Edd., वासरव्यापारमकरोत्. L. 2. **सपर्यासु**. Edd., परिचर्यासु, as at p. 62, l. 5.—**आदरवती**, 'Energetic.' Kern quotes अन्वेष्टुमादरमकरवम् p. 152, l. 15. B, अधिकमादरवती. L. 3. **कुतश्चिच्छुश्राव गर्भतृष्णया तत्तत्सर्वं चकार**. Text of A omits these words. Our reading is that of Com., B and D, except that B omits one तत्. Edd., कुतश्चित् शुश्राव यत् तत्तदर्भकतृष्णया सर्वं चकार. L. 5. **धवलाम्बरशुचिमूर्तिः**. Edd., धवलाम्बरा शुचिमूर्तिः.—**उपच्छदेषु**. Edd., उपच्छन्नेषु. L. 6. **मुसलशयनेषु**. (MS. क्ष् for स्). B, शयनेषु. Edd. भूतलशयनेषु. Com., मुशलानि अयोग्राणि तेषां शयनेषु. L. 8. **वृद्धगोपवनिताकृतमङ्गलानाम्**. D and Edd., वृद्धगोपवनिताकृतमङ्गला. L. 9. **तिलपात्राणि**. A, तिलपात्त्राणि Com.,=तिलपर्णाकृतिरूपाणि. L. 11. **पक्ष**. Edd., omit., Ed. 2 mentioning it in a note.—**चतुष्पथे स्नपनमङ्गलानि**. B चतुष्पथस्नपनमङ्गलानि. Edd., चतुष्पथेषु स्नापनमङ्गलानि. L. 12. **विचित्रदेवता**. Edd., विविधदैवत.

—**दर्शितप्रत्ययानि**. Com., दर्शितः प्रकाशितः प्रत्ययो विश्वासो यैः तानि प्रत्ययः अनुष्ठानानुरूपं देवतावचनमिति वा यद्वा मातृगृहाणि (previously rightly explained as=महेश्वरीप्रभृतिदेवतानां गृहाणि) अभिमतमातॄणां भवनानि. प्रत्यय means here not 'confidence,' but 'that which (a sign or deed or prophecy fulfilled) inspires confidence.' Compare in Panchatantra I. (page 38, l. 11. Bombay Sanskrit Series Edition) ततश्च तथाविधं चेष्टितमवलोक्य दृष्टप्रत्ययः ऋषिवशगो गृहं प्रविश्य तामाह, and below in the same passage तदद्य स्वयं संजातप्रत्ययस्तव यथोचितं निग्रहं करोमि. Kielhorn's note on दृष्टप्रत्यय there is "'one who has seen conviction,' *i. e.*, one who has seen with his own eyes what convinces him (of the truth of rumours heard before)." B, D, and Edd., दर्शितप्रत्यादेशानि, Ed. 2 with the note प्रत्यादेश आविर्भावः. L. 15. **स्नाता**. Com.,= कृतस्नाना. Edd., कृतस्नाना, Ed. 2 giving our reading as a

variant.—**अखण्ड.** Compare अखण्डिताननमत्स्यपटल p. 68, l. 13. Edd., अखण्डित. B, अखण्डसित. Compare सितशालिसिक्थ p. 68, l. 12. L. 16. **रजतपात्रे परिगृहीतम्.** Edd., रजतपात्रपरिगृहीतम्.—**अपरिमितेति.** (MS. of Text has लाल for लाज). Edd. agree with this reading except that they omit **बलि.** B, अपरिमितधूपविलेपां पललपायसबलिं लाजकलिताम्. L. 17. **अम्बादेवी.** Edd., ज्येष्ठादेवी. L. 18. **उपाहृत.** Edd., उपहित. L. 19. **विप्रश्निका.** Com., शुभाशुभप्रकाशिका स्त्री विप्रश्निका. L. 20. **अनेकेति.** Com., अनेके ये वृद्धाः स्थविराः तेषां परंपरा परिपाटी तया तस्यां य आगमः प्रसिद्धिः तदागतानि यानि रहस्यानि तत्त्वानि अङ्गीचकार स्वीचक्रे परिपाट्यां यः आगमः सन्नशास्त्रं तदागतानि रहस्यानि वा. B, परंपरागतानि, Edd, परंपरासमागतानि for परंपरागमागतानि. L. 21. **द्विजजनम्.** B, द्विजजन्म. Edd., द्विजगणान्. L. 22. **पुण्यकथाः.** Edd., पुण्याः कथाः. Cf. p. 93, l. 14. L. 23. **भूर्जपत्र.** A, भूर्यपत्र. B, भूर्ज्ज.—**करण्डकान्** B, दंडकान् Edd., गण्डकान्.

P. 65 L. 1. **प्रतिसर.** Edd., परिसर. Com., प्रतिसरकङ्कणं. With रक्षाप्रतिसर compare **रक्षाघृत.** p. 62, l. 17, and the references given there. —**औषधि°.** A, औषधी°. B and D, ओषधी°. Ed. 2, ओषधि.—**सततमुपश्रुत्यै** &c. Com., उपश्रुत्यै रजकादिवाक्यार्थं विलोकयितुं निर्जगाम बहिर्ययौ देवप्रभ उपश्रुतिरिति कोषः तदिति तन्निमित्तानि तदुक्तशकुनानि. जग्राह अग्रहीत्. L. 2. **तन्निमित्तानि.** Cf. below l. 17. शुभानि निमित्तानि. L. 3. **निशि.** Text of A omits. Com. cites it immediately before **समुत्ससर्ज,** and it has that position in B and D. Edd. reads it after शिवाभ्यः.—**आश्चर्याण्याचार्याणाम्,** Text आश्चर्याणाम्, for आचार्याणाम्, which word B omits.

P. 65, L. 4. **शिवबलिम्.** Edd., शिवाबलिम्. L. 5. **च.** Edd. omit.—**क्षीणभूयिष्ठायां रजन्याम्.** See note below on l. 18. L. 6. **अल्पशेष.** D and Edd., अल्पावशेष.—**पारापत.** So here Com. of A and B. Text of A and D, पारावत. Cf. p. 127, l. 5.—**धूम्रे.** Edd., धूसरे. —**सितप्रसाद.** So Com. of A and D. Text of A, and Edd., सितप्रसाद, Ed. 2 recognising सौधसितप्रासाद as another reading. B. सौध. L. 7. **वलयम्.** B and Edd., पल्लवम्. D, वल्लवं (sic) corrected into पल्लवं L. 9. **स्फीततरेण.** D, स्फातीरकेण.—**समाहूय शुकनासाय.** So text of A, B and D. Com. does not cite शुकनासाय. Edd., सबहुमानं शुकनासमाहूय. L. 10. **स तं समुपजा. तहर्षः.** D, स तं श्रुत्वा समुपजातहर्षः. Edd., समुपजातहर्षः स तम्. L.

11. प्रजानां च. Edd. omit. L. 12. असंदेहम्. D and Edd., असंशयम्.—अनुभवति. B, अनुभवतु. D and Edd., अनुभविष्यति. Com., अनुभवति अनुभविष्यतीत्यर्थः वर्त्तमानसामीप्ये वर्त्तमानवद्वेति. L. 13. अथ. D, अथापि.—सकल. D and Edd., धवल, Ed. 2 giving सकलधवल as a variant.—शान्त. D and Edd., प्रशान्त. L. 14. विकचं चन्द्रकला°. D and Edd., विकचचन्द्रकला°.—आलोलकेसरसहस्रजटालं मकरन्दबिन्दुसीकरवर्षि. So also D, but with जटिलं for जटालं. B, आलोलकेसरसहस्रजटालमकरन्दं मधुशीकरवर्षि. Edd. आलोलकेसरसहस्रजटिलमकरन्दबिन्दुसंदोहवर्षि. Ed. 2 mentions a reading मधुशीकरवर्षिसितपुण्डरीकम्. L. 16. A omits हि.—अमपातीनि Edd., अप्रजातानि. Ed. 2 mentions a reading आनन्दपातीनि. L. 17. निमित्तानि. Com., =अक्षिस्फुरणादीनि. Cf. तन्निमित्तानि च. जघ्राह l. 2.—किं चान्यत्प्रियतरमधिकमानन्दकारणतो भविष्यति. Edd., किं वान्यत्प्रियतरं परमानन्दकारणमतो विद्यते. L. 18. अवितथफलाश्च प्रायो निशावसानसमयदृष्टा भवन्ति स्वप्नाः. Edd., हि for च. Hall (Introduction to Vasavadata, p. 30) quotes a statement of his commentator to the effect that dreams at dawn are accomplished within ten days. See his note and references. —निशावसानसमयदृष्टाः. Edd., निशावसानसमये दृष्टाः. L. 19. नचिरेण. B, अचिरेण. Edd., न चिरेणैव.—सर्व. Edd. omit, Ed. 2 giving it as a variant. L. 20. काल. D and Edd. omit, Ed. 2 giving it as a variant. L. 21. अविच्छिन्नसंताना an expression which recurs, if our reading there is correct, at p. 135, l. 23.

P. 66, L. 3. येन. Edd. add च.—L. 4. सा सुतरामराजत. B. omits सा. D. and Edd., सुतरामराजत देवी.—दर्पणश्रीरिव. B and Edd. add च. L. 5. शनैः शनैः A in text, सा शनैः, in Com., सा शनैः शनैः. D सा शनैः शनैः L. 6. प्रतिदिनम्. D and Edd., प्रतिदिवसम्. L. 7. विजृम्भिकम्. Edd., जृम्भिकम्.—आजिह्मितलोचना सालसं. This is the reading of the Commentary of A. So also D with जिह्मित. There is a somewhat similar arrangement of words at p. 190, l. 23, स्नेहनिर्भरं चिरदर्शनजातोत्कण्ठां सोत्कण्ठं कण्ठे जघ्राह. Text of A writes लोचनामालसं. B and Edd., °लोचनं सालसं Ed. 2 giving आमीलितलोचनं as a variant. L. 8, तथावस्थाम्. D. °तदवस्थां.—अहरहः Edd. omit Ed. 2 mentioning it as a variant. —स्वयम्. Edd. omit. Compare स्वयमुत्प्रेक्ष्य, p. 67, l. 6.—अनेकरसवाञ्छितपानभोजनाम्. Com., अनेके बहवः तिक्तादयो रसाः अन्न-

स्वादहेतवो यस्मिन्नेवंभूतं वाञ्छितं ईप्सितं पानं द्राक्षापानकादि भोजनमशनं च यस्याः सा तां. B, अनेकवाञ्छितपानभोजनः, which would have to be construed with परिजनः, D and Edd., अनभिनन्दितपानभोजनाम्. Ed. 2 gives our reading (but with वञ्चित for वाञ्छित) in a note. L. 10. **परिजनः**. B अन्तःपुरिकाजनः. L. 11. **सदा राजकुलसंवासचतुरा सदा च राजसंनिकर्षप्रगल्भा.** Com., सदेति सदा सर्वदा राजकुले नृपपरंपरायां संवासः अवस्थानं तत्र चतुरा दक्षा तद्व्यवेष्यदृष्टस्य तदभावादित्याह सदेति सर्वकालं च राज्ञा यः संनिकर्षः संबन्धः तत्र प्रगल्भा पण्डिता. Edd., सर्वदा for the second सदा. B, सदाचारा राजसंनिकर्षप्रगल्भा for सदा च राजसंनिकर्षप्रगल्भा. सदा is in both clauses to be taken, as far as the sense goes, with the first members of the compounds, which is a somewhat remarkable construction. The position of सततं in the clause सततं मनसि विपरिवर्तमानत्वात्, p. 67, l. 4, is somewhat analogous. L. 12. **महत्तरिका.** A title still given to the chief women in the women's apartments. Com., वयसा अतिशयिता महती महत्तरिका स्वार्थे कः. Ed. 2 has the note महत्तरिका ग्रामसमूहे विख्यातमाहात्म्या. B reads महान्तःपुरिका सा. L. 14. **अवसेक.** Edd., अभिषेक. Compare अवसिक्तैः below l. 16.—**परिवारम्.** Edd., परिवृतम्. L. 15. **फण.** B, D, and Edd., फणा.

16. **अवसिक्तैः**. Edd., अभिषिक्तैः. Compare above, l. 14.—**परिमितैः**. Compare तत्कालं विरलजनेपि राजकुले, p. 15, l. 11, and तत्कालसेवासमुचिते च विरलविरलेन परिजनेन below, p. 67, l. 23. Text of A omits the word. Com., प्रधाननरेन्द्रैः प्रकृष्टराजभिः परिमितैः स्तोकैः. L. 17. **अनुल्बण.** Edd. नात्युल्बण. L. 1. 9. **विदितं...अकार्षीत्.** 'Made known.' B, D and Edd. have विदितविलासवतीगर्भवृत्तान्तं for विदितं विलासवतीगर्भवृत्तान्तं. L. 22. (join सद्यःप्ररूढ°) **प्ररूढ.** Edd. प्रकट. Ed. 2 mentions a reading प्रकटप्ररूढ. D प्रगूढ. L. 23, **स्थलस्य.** Edd. मूलस्य.

P. 67, L. 2. **अनालोकित.** B. अनालोचित. L. 3. **हर्षप्रकर्षम्.** B and D, तं हर्षप्रकर्षम्. L. 4. **विपरिवर्तमानत्वात्.** Edd., वर्तमानत्वात्. L. 7. **तस्मिन्.** Edd. omit, Ed. 2 giving it as a variant. L. 8. **अत्यन्तम्.** Edd. omit. Ed. 2 gives as a variant अत्यन्तोत्कुल्ल°. D, समुत्कुल्ललोललोचना, omitting the previous सत्यम्. L. 10. **आनन्दजलपरिप्लुतं तरलतारकं.** So B and Edd. A, आनन्दजलपरिप्लुततरलतारकं. D, आनंदजलपरिप्लवतरलतारकं.—A, महत्प्रकर्षकारणम्.

Com., प्रमोदस्येति शेषः. L. 11. **उत्सुकोत्सुकम्**. Edd., उत्सुकम्. L. 15. **अभाजनं हि वयमीदृशानां प्रियवचनश्रवणानाम्**. Compare आत्मजपरिष्वङ्गामृतास्वादसुखस्य नूनमभाजनमस्माकं हृदयम् p. 61, l. 22. L. 16. **असंभावितम्**. Com. = अयोग्यम्. L. 22. **दक्षिणेनाक्ष्णा परिस्फुरता**. See note to p. 164, l. 4.—**अभिनन्द्यमानः**. Com., = आनन्द्यमानः B, अभिवन्द्यमानः. L. 23. **तत्कालसेवासमुचितेन विरलविरलेन परिजनेन**. See note on p. 66, l. 16, and compare also note on p. 16, l. 21.

P. 68, L. 1. **समुत्सार्यमाणकक्षान्तरतिमिरसंहतिः**. Edd., समुत्सार्यमाणकक्षान्तरतिमिरम्. L. 3. **तत्र च**. &c. Construe तत्र च वासभवने. (l. 6) शयनतलमधिशयानाम् (l. 11) क्रियमाणावतरणकमङ्गलाम् (l. 16), &c. &c. विलासवर्ती ददर्श p. 69 l. 1.—**सुकृतरक्षासंविधाने**. Com., सुकृतेति सुष्ठु शोभनं कृतं रक्षासंविधानं पापपाखण्डशाकिनीडाकिनीप्रभृतीनां प्रवेशप्रतिबन्धकर्मणि मन्त्रायौषधप्रकारो यस्मिन्. Edd., तत्र वसुकृत°, a mistake for तत्र च सुकृत°. But Ed. 2 follows with तत्र बहुकृत°. With रक्षासंविधान compare रक्षापरिक्षेप below, l. 7, निहितरक्षाघतबिन्दुनि तालूनि, p. 62, l. 17, and रक्षाप्रतिसर p. 165, l. 23. L. 4. **पूर्णकलशाधिष्ठितद्वारपक्षके** &c. Com. points to another reading, अधिष्ठितं पक्षकं पक्षद्वारं यस्मिन्. B reads पूर्णकलशाधिष्ठितं द्वारपक्षकप्रत्यग्रलिखित°. Compare द्वारावस्थितसितपूर्णकलशं भवनम् p. 96, l. 13.—**मङ्गल्यालेख्य**. B, मङ्गल्यलेख्य. L. 5. **उज्ज्वलित**. B and Edd., उज्ज्वल.—**भागमनोहारिणि**. B and D, भागे मनोहारिणि.—**उपरचितसितवितानेवितानपर्यन्त°**. Edd., समुपरचितसितवितानपर्यन्त°. Compare, for the repetition of वितान, अश्वालंकारेणालंकृतमश्वालंकारनिहित, p. 79, l. 10.—**अवबद्ध**. D, अवसक्त. Ed. 2 mentions a reading स्थित. L. 6. **वासभवने**. Text of A, वासभुवने. वासभवन is a bedroom. Compare its use at p. 65, l. 9, and that of वासगृह p. 70. l. 4.—**भूतिलिखितपत्रलताकृतरक्षापरिक्षेपम्**. Com., भूतीति भूत्यै ऐश्वर्यार्थं लिखिता या पत्रलता पत्रफलान्विता कल्पलता तया कृतो रक्षायाः गर्भरक्षायाः परिक्षेपो दाढर्यं यस्मिन्। दृश्यते हि देशविशेषे सद्योगर्भसंभूत्यर्थं प्रथम ऋतौ नवोढायाः फलपत्रान्वितकदलीछाया क्रियते । गर्भानन्तरं च पर्यङ्के उत्तरच्छदे शयनीयगृहभित्तौ वा फलपत्रान्विता लिखिता कल्पलता गर्भस्य पुष्ट्यर्थं वृद्ध्यर्थं च क्रियते. पत्रलता is the same as पत्रभङ्गः. Cf. स्रवदश्रुजललवधौतकुङ्कुमपत्रलतं p. 60, l. 16. The explanation of परिक्षेप is wrong. With रक्षापरिक्षेपम् compare इतस्ततो विक्षिप्तभस्मलेखाकृतमुनिजनभोजनभूमिपरिहारम्,

p. 39, l. 16, and the expressions quoted above on l. 3. B reads भित्तिलिखित and Edd. भूमिलिखित for भूतिलिखित. D भूतिविलि° corrected into भित्तिलि°. भूति must be explained as in विन्यस्तगौरसर्षपोन्मिश्रभूतिलेशः p. 62, l. 18, and not as in Com. शिरोभाग.° the reading of D. A and Edd., शयनशिरोभाग°. Com., शयनेति शिरोभागे विन्यस्तः स्थापितः धवलश्चन्दनादिना निद्रासमये मङ्गलकलशो यस्मिन्। इयं च देशरीतिः। तदुक्तमन्यत्र निद्राकलशो रूप्यमयः सर्वेधितः शिरोभागे अहर्निशं पूर्णजलः स्थाप्यते इति. Compare पूर्णकलशाधिष्ठितद्वारपक्षके above l. 4, and the passage at p. 64, l. 6.—आबद्धविविधौषधिमूलयन्त्रपवित्रं. Com., आबद्धेति आबद्धानि संयतानि विविधानामनेकप्रकाराणामौषधीनां मूलानि यन्त्राणि चक्रव्यूहप्रभृतीनि पवित्राणि मन्त्रपूतगोरोचनाप्रभृतीनि यस्मिन् तत्. B, आबद्धविविधौषधिमूलपत्रं, and D, आबद्धविविधौषधिमन्त्रयन्त्रं, both omitting पवित्र. Edd., आबद्धविविधौषधिमूलमन्त्रपवित्रं. L. 8. अवस्थापितरक्षाशक्तिवलयम्. Com., अवेति अवस्थपितानि पार्श्वे रक्षितानि रक्षार्थे कात्यायनीनां शक्तीनां (in that order. Parab's शक्तीनां कात्यायनीनां is a correction) वलयानि बर्हाणिर्मितानि यस्मिन् तत्.

9. अवलम्बितबालयोक्त्रमथितलोलपिप्पलपत्रम्. Text of A, अवलम्बिबाल°. Com., अवेति अवलम्बितानि बालानां केशानां योक्त्रं मुखबन्धनं तेन ग्रथितानि गुम्फितानि लोलानि चञ्चलानि पिप्पलपत्राणि अश्वत्थदलानि यस्मिन्. B अवलम्बितवलयोद्ग्रथितलोहितपिप्पलपत्रम्. Edd. also have लोहित for लोल; and Ed. 2 mentions a reading दल for पत्र. This last is also D's reading.—आसक्तहरितारिष्टपल्लवम्. Com., आसक्ता अन्योन्यं संलग्ना हरिता नीला अरिष्टपल्लवाः निम्बकिशलया यस्मिन्. L. 10. पादपीठ. 'Sockets.' B, पादपीठी. L. 11. गर्भोचितं. Com., गर्भवत्यवस्थायां उचितं योग्यं.—कनकपात्रपरिगृहीतैः .....अन्तःपुरजरतीजनेन क्रियमाणावतरणकमङ्गलां. Balakrishna, कनकपात्रेत्यादिविशेषणविशिष्टैः पूर्णभाजनैः क्रियमाणावतरणक(MS. 1 omits क) मङ्गलमित्यन्वयः। प्रत्यग्रापिशितं नूतनमांसम्। प्रत्यग्रेति अवच्छिन्नेत्यादि च मत्स्यपटलविशेषणम्। पटलैरिति च क्रियमाणान्वयि। पटलकप्रज्वलितैः शीतलप्रदीपैश्च क्रियमाणेत्यन्वयः। पटलकं दीपाच्छादकसूक्ष्मवस्त्रपुटकम्। शीतलं मधूच्छिष्टादि तान्त्रिमिताः प्रदीपाः शीतलप्रदीपाः (MS. 2 omits शीतलप्रदीपाः)। अवतरणमङ्गलं भूतग्रहादिनिवारकं (MS. क) मङ्गलम्। अवतरणं च भूतादिग्रहे वस्त्राञ्चलार्चन इति विश्वः. Com., (wrongly), पुनर्विलासवतीं विशेषयन्नाह। अन्तारिति अन्तःपुरसक्ताः याः जरस्यो वृद्धा योषितः तासां जनेन समुदायेन क्रियमाणं विधीयमानं अवतरणकमङ्गलं

यस्याः तां अवतरणकमङ्गलं उत्तारणमिति देशाचारव्यवस्थया प्रसिद्धम् । कीदृशेन । आचारः कुलाचारः तत्र कुशलेन अभिज्ञेन । तानेवाह । कनकेति कनकस्य सुवर्णस्य पात्राणि भाजनानि तैः परिगृहीतैः आत्तैः अविच्छिन्नाः अविच्छेदं प्राप्ताः *विरलावस्थिताः अनिबिडतया स्थिताः ये दध्नः लवाः खण्डाः तैः जलेति जलतरंगाः पानीयकल्लोलाः तद्वत्तरलाः शोभायमानाः श्वेतशालिसिक्थानां पक्वौदनानां शालिलाजानां वा निकराः समूहाः तैः अग्रथितेति अग्रथितानि अगुम्फितानि यानि कुसुमानि पुष्पाणि तैः सनाथैः सहितैः पूर्णानि भृतानि भाजनानि यैः शालिविशेषणं अखण्डितेति अखण्डितम् अच्छिन्नम् आननं मुखं येषामेवंविधैः मत्स्यपटलैः मीनसमूहैः कीदृशैः प्रत्यग्रं तत्कालीनं यत्पिशितं मांसं तस्य पिण्डाः प्रसिद्धाः तैः मिश्रैः मिश्रितैः पुनः कैः शीतलप्रदीपैः कर्पूरप्रदीपैः कीदृशैः पटलके रक्तवस्त्रनिर्मितगृहे मण्डलके वा प्रज्वलितैः उद्दीपितैः अविच्छिन्नेति अविच्छिन्ना अत्रुटिता या जलधारा तस्याः अनुगम्यमानः अनुष्ठीयमानो मार्गो यैस्ते तथा तैः गोरोचनेति गोरोचना प्रसिद्धा तया मिश्रैः संयुक्तैः गौरसर्षपैः श्वेतसिद्धार्थैः पुनः कैः सलिलस्य जलस्य अंजलयः तैः. L. 13. अग्रथितकुसुम. D, ग्रथित.—D, रजतकनकपात्रैः पूर्णभाण्डैराखण्डितानन. L. 21. D, ब्रह्मासनकमल. L. 23 अनुपहतम्. Com = अच्छिद्राम्.

L. 69, L. 2. वामजानुविन्यस्तहस्तपल्लवाम्. Com., गर्भवतीज्ञापकं लक्षणम्,—Text of A, प्रचल. L. 3. अत्यादरेण. Com.,—अतिप्रयत्नेन. Compare note on p. 64, l. 2. L. 4. तस्मिन्नेव शयनीये. After explaining this rightly, Siddachandra has a refereuce to previous commentators of the book which should be noted, केचित्तु स्त्रीपुरुषयोरेकत्रावस्थितिर्न युक्तेति तस्मिन्नेव शयनीये शयनसंबंधिगृहे पृथगासने राजा उपाविशादित्यर्थमाहुः. L. 5. पादे. B, पट्टे. Compare Com. of A, प्रमृष्टेति प्रमृष्टं उज्ज्वलीकृतं यत्सुवर्णं तस्य चारवः मनोहराः पादा यस्मिन् क्वचिच्चारुपट्ट इति पाठस्तत्र चारुः सुंदरः पट्टः दृढबन्धो यस्मिन्नित्यर्थः. Edd., पदे,—आसन्ने शयनान्तरे. B, आसन्नशयनान्तरे. So also D. by a correction from our reading. L. 9. दशनांशु. Text of A दशनांशुक. L. 10. अनुबध्यमाना. Edd. अनुरुध्यमाना, Ed. 2 giving our reading in a note.—किम् Edd. add नाम. L. 13. Write भूभुजां पतिरेनां. L. 14. यदि. Com. of A reads यद्, the note being यदिति यत्तदोः संबन्धः. L. 15. निभृतम्. See. note on p. 21, l. 11.—किं प्रतिविधास्यसि. 'How

From here I have, for my second edition, been able to consult a second manuscript of Siddhachandra's commentary belonging to the Bhao Daji Memorial collection in the Library of the Bombay Asiatic Society. Both my MSS. read here अविच्छिन्नाविच्छेदं प्राप्ताः (*sic*).

will you deal with, *lit.* what steps will you take against?' (was wirst du dagegen thun. Kern). Com., किमिति प्रश्ने प्रकारार्थे वा प्रतिविधास्यसि तस्य गोपनं कथं करिष्यसीत्याशयः.

16. **परिमलानुमीयमानस्य कुङ्कुमरागस्य पाण्डुरतामापद्यमानस्य.** So. also B. except that it reads पण्डुताम्. Edd., परिमलानुमीयमानकुङ्कुमरागस्य पाण्डुरतामापद्यमानस्य वर्णस्य. So also D, with पाण्डुरताम्. With सवर्णतया परिमलानुमीयमानस्य compare सवर्णतया रसितानुमेयैः p. 22, l. 19, and the note there. L. 19. **पल्लवलाञ्छित.** Text of A, and D, पल्लवाञ्छित.—**आलिखित.** B, लिखित. L. 20. **कृष्णागुरुपङ्कपत्रलतयोः.** Compare कृष्णागुरुपत्रभङ्गः p. 60, l. 13, and the note at p. 13, l. 20.—**अस्य च.** B अस्य तु. L. 21. —**अतिगाढतरताम्.** D, गाढताम्. Edd., अतिगाढताम्.

P. 70, L. 1. **कुलवर्धनाकथितवार्त्ता** (write so in text) **संबद्धं.** There is a pun on the word कुलवर्धना here.

5. **यथासमीहितगर्भदोहदसंपादनप्रमुदिता.** See the note on यथाक्रियमाणाभरणपरिग्रहादिकम् p. 63, l. 23. Siddhachandra explains wrongly, समीहितः (omitting यथा) ईप्सितो यो गर्भः तन्निमित्तको दोहदो मनोरथः नानारसविषयकोभिलाषः इति यावत् तस्य संपादनं परिपूर्णतापादनं तया प्रमुदिता संतुष्टः. यथासमीहित ' to her wish ' goes with संपादन.—**°पूर्ण प्रसवसमये.** Text of A, and B, पूर्णप्रसव°. L. 6. **अनवरतगलन्नाडिकाकलितकालकलैः.** ' Who took the exact moment by means of the ever-flowing water-clocks.' Siddhchandra says that नाडिका, which properly signifies a division of time, is used here in the (lakshya) sense of an instrument for measuring time (अनवरतेति नित्यं गलन्ती जलं त्यजन्ती या नाडिका घटिका नाडिकाशब्दस्य समयवाचित्वेपि नाडीबोधके पात्रविशेषं लक्ष्यते तया कलिता निश्चिता ज्ञाता कालकला सूक्ष्मकालो यैः) He adds however an alternative explanation, नित्यं चलन्ती या नाडिका मुहूर्तार्धं तस्मिन् कलिता कालकला यैरिति वा.—**बहिरागृहीतच्छायैः** Siddhachandra, बहिरङ्गणादौ आगृहीता पूर्वपश्चिमादिदेशविशेषेण निश्चिता छाया यैः. L. 7. **गृहीते लग्ने.** Com., गृहीते लग्ने मेषादिके प्रशस्तायां सर्वदोषराहित्येन मनोभीष्टायां वेलायां लग्नान्तर्वर्तिहोरायां. L. 10. **विकल.** A. omits. But Com. has हर्षोद्रेकात् स्खलन्ती या गतिर्गमनं तया शून्यं कञ्चुकिनां सौविदल्ला[नां] सहस्रं यस्मिन् सः. L. 11. **विस्फार्यमाण.** B. घूर्णमान. L. 12. **पूर्णपात्राहरण.** Compare कदा मे तनयजन्ममहोत्सवानन्दनिर्भरो हरिष्यति पूर्णपात्रं परिजनः p. 62, l. 14 and the note

there. L. 12. विलुप्यमानवसनभूषणः. D and Edd. विलुप्यमानवसनभूषणः. L. 18. आगोपालं. 'Down to the cowherd-.'—प्रतिदिनम्. Edd., प्रतिक्षणम्. L. 20. दिवसवशेन. Com., शुभदिनानुसारेणेत्यर्थः. L. 22. मणिमयमङ्गलकलशयुगलाशून्येन. Sc. द्वारदेशेन p. 71, l. 2. Compare पूर्णकलशाधिष्ठितद्वारपक्षके वासभवने p. 68, l. 4. L. 23. नवपल्लव. B and Edd., वनपलव.—हलमुसलयुगेन. Com., हलं शीरं मुसलं अयोग्रं युगमीशांतबंधनं एतानि यस्मिन् अयं च राज्ञां गृहे क्वचिद्देशाचारः हलमुसलयोर्युगमिति समासो वा. The Text of A has युगलेन for युगेन. D, युगहलमुशलकेन.

P. 71, L. 1. विरलग्रथितसितकुसुम. Compare अग्रथितकुसुम p. 68, l. 13.—अवलम्बिताविकलव्याघ्रचर्मणा. B, आलंबिताविकटव्याघ्रचर्मणा. Edd., आलम्बिताविरलव्याघ्रचर्मणा. With अविकल compare अखण्ड p. 64, l. 15, and अखण्डित p. 68, l. 13. L. 2. विराजमानम्. The next epithet of सूतिकागृहम् is पुरंध्रिवर्गेण समधिष्ठितम् l. 15. L. 4. कूर्पास. B and Ed. 2, कर्पास. Ed. 1, कार्पास. L. 6. हरिद्रा. Edd., हारिद्र. L. 7. षष्ठीदेवी. The Goddess of the sixth day. When the sixth day had passed mother and child were considered out of danger. Cf. अतिक्रांते च षष्ठीजागरे p. 74, l. 14. "The personification of a particle of Prakriti, or of the sixth day after the birth of a child, when the chief dangers for it are over.=इन्द्रसेना and identified also with Durgá." Kern. L. 9. प्रचण्डं. So D. A प्रचंड°.—संघटयता. So A and Ed. 2. B and Ed. 1, संघट्टयता. L. 10. ऊर्ध्वप्रोत. Com.=स्यूत (Ms. स्पूत). L. 13 पिष्ट. B and Edd., पिष्टातक. L. 14. वर्धमानपरंपराम्. Com.=शरावश्रेणीम्. Edd,. वर्धमानकपरंपराम्. L. 16. अखिल. See note above l. 1. L. 18. रक्षाधूमगन्ध. See note on p. 68, l. 3, and compare रक्षाबलिविधान below l., 21, and रक्षापुरुषैः p. 72, l. 1.

P. 72, L. 2. अम्भःपावकं चेत्यादि. Com., बालकनिरीक्षणे दृष्टिदोषनिवारकमेतत्. L. 9. वनिताकर, Edd. वनिताकरतल. L. 11. आगामिकालपालनप्रहृष्टयेव श्रिया. B and D omit, Text of A and Edd. omit इव. But Com. has प्रहृष्टया हर्षितयेव. L. 13. प्रमृष्टसंघटित. 'That formed again as soon as they were rubbed away.' L. 16. अङ्गप्रत्यङ्गानि 'Limbs great and small.' Com. अङ्गं शरीरं प्रत्यङ्गानि हस्तपादानि. Bohtlingk refers to Vajrachhedikâ 31, 11.—अस्य. B. and Edd., बालस्य. Com. अस्य कुमारस्य.—

प्रीतिविस्तारित. Edd., प्रीतिविस्फारित. Cf. प्रीतिविस्फारिताक्षः p. 73, l. 13, L. 17. पश्य पश्य. Text of A omits one पश्य. L. 19. संध्यांशु°. A सध्यांशुक°. Com. संध्यांशव एव संध्यांशुकाः स्वार्थे कः With संध्यांशुरक्तबालशशी compare अपरसंध्यालोहितबिम्बं चन्द्रमसम्. above l. 5. L. 20 नलिननालभङ्गेत्यादि. Com. नलिननालं मृणालं तस्य भङ्गात् छेदात् यदन्तस्तन्तुर्निस्सरति तद्वत् तन्वी सूक्ष्मा ऊर्णा रोमपङ्क्तिः परिस्फुरति. D and Edd. नवनलिननालभङ्ग°, L. 23. दूरायता. Text of A. दूरादायता.—कनकलेखेव. D omits.

P. 73, L. 1. रक्तोत्पलकलिकाकारमुद्वहतीवास्याधररुचकम्. अधररुचकम्. is an expression which recurs at p. 139, l. 19. The note here is रक्तोत्पलं कोकनदं तस्य या कलिका तस्याः आकारो यस्मिन्नेवंभूतं अधररुचकं अधरलक्षणं रुचकं मङ्गलद्रव्यं मणिविशेषो वा उद्वहतीव उद्वहनं कुर्वतीव रुचकं मङ्गलद्रव्ये बीजपूरे ससैन्देवेपीत्यनेकार्थः Siddhachandra, who omits the च before अस्य p. 73, l. 1. (write °तीव च) takes उद्वहती as a participle ! B reads रक्तोत्पलकलिकानुरागमुद्वहत्येतस्याधररुचकं. Edd. read रक्तोत्पलनिकरमुद्वहतीव चास्याधरकम्, Ed. 2 mentioning a reading अधरपुटकम् for अधरकम्.—रक्तोत्पलकलिकालोहिततला. B लोहिततलौ. For the repetition of रक्तोत्पलकलिका see note on p. 68, l. 5. D's reading of the whole passage is सहजमाननामोदं जिघ्रतीव दूरायता नासिका । रक्तोत्पलकलिकालोहिततरौ भगवतो. &c. L. 5. स्वरयोगोस्य. See note on p. 12, l. 18. L. 7. द्वारि स्थितेन. Text of A द्वारस्थितेन. 9. मङ्गल. Edd. मङ्गलक. L. 15. दर्शयता. Compare the use in medical phraseology of the word 'exhibit.' L. 17. स्वयमेव शुकनासस्योत्तरीयं जहार. Compare कदा मे तनयजन्ममहोत्सवानन्दनिर्भरो हरिष्यति पूर्णपात्रं परिजनः p. 62, l. 14, and the extract from the commentary given there. L. 19. तेन. Construe with राजपरिजनेन p. 74, l. 11.—विकुट्टन. B. कुट्टन. Edd. विघट्टन. L. 20. चलित. Com. चालित. D and Edd. वलित. L. 21. अनिललुलितामाकाशकमलिनीमिव दर्शयता. Compare सुरगजोन्मूलितविगलदाकाशगङ्गाकमलिनीशङ्कामुपपादयन्तः p. 24, l. 15.—लुलिताम्. D and Edd. read लुण्ठिताम्, Ed. 2 giving लुलिता as a variant. L. 22 परस्पराङ्कसंघट्टविघट्टपाटितोत्तरीयांशुकेन. Compare अतिरभससंचलनचलिताङ्गदपत्रभङ्गमकरकोटिपाटितांशुकपटानाम् p. 13, l. 20. L. 23. नवीनवाससा. B स्वच्छचीनवाससा. C. चीर्वाससा. Edd. चीनवाससा.

P. 74, L. 3 प्रनृत्तकल. So A and D, in which last however कल is a

correction from विकल. B प्रवृत्तकल Edd. प्रनृत्य विकल. Com. प्रनृत्ताः स्वयमेवारब्धतांडवाः कला मनोज्ञा मूकाः अस्फुटवाचः. कलमूक means 'deaf and dumb' Cf. p. 159, l. 14. L. 5. **विडम्बित.** Edd. विलम्बित. L. 7. **नृत्तक्रीडा.** Edd. नृत्यगीतक्रीडा. L. 11. **प्रवृत्तनृत्तेन.** B नृत्ते प्रवृत्ते. Edd. प्रवृत्तनृत्येन D प्रवृत्तेन omitting च. L. 12. **गायता.** B and Edd add वल्गता. D prefixes चलता. 14. **अतिक्रान्ते च षष्ठीजागरे.** See the note on षष्ठीदेवी, at p. 71, l. 7. L. 22. **तुहिनगिरिशिखरमालानुकारिणा सुधाधवलेन प्राकारमण्डलेन परिवृतम्.** Compare पशुपतिनिवासप्रीत्या गगनपरिसरीलेखिशिखरमालेन कैलासगिरिणेव परिगता p. 50, l. 5.

P. 75, L. 9. **तथा.** Ed. 2. यथा. L. 10. **यथास्वम्.** 'Each his own.' Com) reads यथा स्वम् taking यथा as the correlative of तथा (l. 9 and explaining स्वम् by स्वकीयम्. 12. **तथाहीत्यादि.** Com. :—

तथाहीति पदेति पदं व्याकरणं शास्त्रं तस्मिन् वाक्येति वाक्यं मीमांसे पूर्वोत्तरे तस्मिन्प्रमाणं न्यायवैशेषिकसांख्यपातंजलरूपं तस्मिन् धर्मशास्त्रं मन्वादिप्रणीतो ग्रंथः तस्मिन् इतःपरं चतुःषष्टिकलामाह राजेति राजनीतयः कामंदकीयप्रभृतिशास्त्राणि तेषु व्यायामः श्रमः तदर्थं या विद्याः मल्लयुद्धादिकास्तासु चापेति चापं धनुः चक्रं प्रसिद्धं चर्म सन्नाहः कृपाणं खड्गं शक्तिः शस्त्रविशेषः तोमरः प्रहरणविशेषः परशुः कुठारः गदा प्रसिद्धा एतत्प्रभृतिषु सर्वेषु आयुधविशेषेषु रथचर्यासु रथपरिवर्तनेषु गजपृष्ठेषु हस्तिशिरोदेशेषु वीणा वल्लकी वेणुर्वंशः मुरजो मृदंगः कांस्यतालं वाद्यविशेषः दर्दुरपुटं दर्दुरशब्दाकारशब्दं वाद्यं एत्प्रभृतिषु वाद्येषु आतोद्येषु भरतादयो विद्वांसः तैः प्रणीतानि विहितानि नृत्तशास्त्राणि ताण्डवविधानप्रतिपादकग्रन्थाः तेषु नारदीयप्रभृतिषु गांधर्ववेदविशेषेषु हस्तिशिक्षायां गजशिक्षायां तुरगस्य अश्वस्य वयोज्ञाने वयः अवस्था तस्य ज्ञाने पुरुषाणां नराणां लक्षणेषु सामुद्रिकप्रतिपादितेषु मषीतिलकादिलक्षणेषु चित्रकर्मणि आलेख्यविद्यायां पत्रच्छेद्ये केतकादिपत्रछेदने पुस्तकानां शास्त्राणां व्यापारे प्रयोगे लेख्यकर्मणि लिखनविद्यायां समग्रासु द्यूतकलासु शकुनिरुतज्ञाने पतत्त्रिशब्दज्ञाने ग्रहगणिते ज्योतिःशास्त्रे रत्नपरीक्षासु रत्नानां मण्यादीनां शुद्धाशुद्धज्ञाने दारुकर्मणि काष्ठकर्मणि दंता गजानां रदनाः तेषां व्यापारः व्याहृतिः तस्मिन् वास्तुविद्यासु गृहनिर्मितिविद्यासु आयुर्वेदे वैद्यकशास्त्रे यंत्राणां सूर्यप्रतापादीनां प्रयोगः व्यापारणं तस्मिन् विषाणां स्थावरजंगमप्रभृतीनां अपहरणं दूरीकरणं तस्मिन् सुरंगा संधिला तस्या उपभेदः भेदनं तस्मिन् तरणे नद्यादितरणे लंघने कूपकाद्युल्लंघने प्लुतयः व्याघ्रादिषु संग्रामादिषु विद्युत्करणादिरूपाः तासु इंद्रजालं मायाकूटनर्मितं तस्मिन् कथासु बृहत्कथाप्रभृतिषु नाटकेषु अभिनयात्मकेषु आख्यायिकासु वासवदत्ताप्रभृतिषु काव्यं कविकर्म तेषु महाभारतं प्रसिद्धं तदुक्तं भाति सर्वेषु वेदेषु रतिः सर्वैषु जंतुषु । तरणं सर्वतीर्थानां तेन भारतमुच्यते ॥ पुराणं पंचलक्षणं इतिहासः पुरावृत्तं रामायणं रामचरित्रं एतेषु सर्वलिपिषु अष्टादशाक्षरविन्यासेषु सर्वेषां देशानां भाषासु वचनव्यापारेषु सर्वा याः संज्ञाः परिभाषाः तासु सर्वेषु शिल्पेषु विज्ञानेषु छंदःसु आद्येषु अन्येष्वप्येतद्व्यतिरिक्तेषु कलाविशेषेषु परं अधिकं कौशलं चातुर्यं अवाप प्राप्तवान्.

With this list of subjects in which Chandrâpîḍa became proficient, compare a similar summary in the Dasakumâracharita (Bühler's edition p. 12, Wilson's p. 16).—

ततः सकललिपिज्ञानं निखिलदेशीयभाषापाण्डित्यं षडङ्गसहितवेदसमुदायकोविदत्वं काव्यनाटकाख्यानकाख्यायिकेतिहासचित्रकथासहितपुराणगणनैपुण्यं धर्मशब्दज्योतिस्तर्कमीमांसादिसमस्तशास्त्रचातुर्यं कौटिल्य (Wilson omits) कामन्दकीयादिनीतिपटलकौशलं वीणावशेषवादक्ष्यं संगीतसाहित्यहारित्वं मणिमन्त्रौषधादिमायाप्रपञ्चंचक्षुत्वं मातङ्गतुरंगादिवाहनारोहणपाटवं विविधायुधप्रयोगचणत्वं (Wilson चरणत्व) चौर्यदुरोदरादिकपटकलाप्रौढत्वं च तत्तदाचार्येभ्यः सम्यग्लब्ध्वा &c.

P. 75, L. 17. पत्रच्छेद्ये. B पत्रछये. C पत्रछेदेषु. D पत्रछेदे. Edd. यन्त्रछेये. 18. गन्धर्वशास्त्रेषु. The Com. omits this word. Compare गान्धर्ववेदविशेषेषु above l. 16. B गान्धर्वशास्त्रेषु. D गंधशास्त्रे. Edd. गंधशास्त्रेषु. l. 19. यन्त्रप्रयोगे. Edd. मन्त्रप्रयोगे. L. 22. सर्वशिल्पेषु. Edd. omit सर्व. B छन्दःसु सर्वशिल्पेषु. C सर्वशिल्पेष्वन्येषु omitting also कलाविशेषेषु. D सर्वशिल्पेष्वन्येषु च कलाविशेषेषु.

P. 76, L. 1. च. Edd. omit.—अजस्रम् So Com. of A=निरंतरं Text of A सहजा चाजश्रमभ्यस्यतो. B, C, D, and Edd. श्रमम्. L. 2. महाप्राणता. 'His great strength.' Cf. ऋते च महाप्राणतायाः—below l. 7, and महाप्राणतया च सदैवतेयमस्याकृतिः p. 80, l. 15. L. 3. अवलम्बित (Com.=गृहीत). B आकुंचित. C and Edd. आलम्बित.—किशोरकक्रम. Com., किशोरको बालः तस्य क्रमौ पादौ. C and D. किशोरविक्रम. L. 20. नवसेवक. Com., सेवक. B and Edd. अनुसेवक. D अभिनवसेवकः. L. 21. लक्ष्म्या सह वितस्तार वक्षःस्थलं &c. See the note on p. 145, l. 21.

P. 77, L. 3. आज्ञया. D प्रज्ञया.—भुजशिखरदेशः. Edd. omit. भुज. L. 6. अनुमोदित In the same sense as अनुमत below ll. 10 and 14. L. 8. द्वाःस्थैः. D omits: but has द्वारपालैः in the margin. Edd. द्वारपैः. Ed. 2 mentions a reading द्वारस्थैर्विद्यागृहं. L. 9. आविलम्बित. B and D आचुंबित. C, विचुंबित.—स्वभूमिसमुचिते. 'Fitting his place,' राजसमीप इव. C नातिसमीप एव. L. 19. एवं संपिण्डितेनामुना षोडशेन प्रवर्धसे. 'This year then is, so calculated, the sixteenth of your life.'

P. 78, L. 2. पारसीकाधिपतिना. Com.=यवनाधीशेन. Pârasîka is given in Amara Kosha as a name for a Persian horse. L. 3. त्रिभुवनाश्चर्यमिति कृत्वा. Compare the similar phrase at p. 12, l. 14, L. 4. प्रहितः. Text of A प्रहितम्.—दृष्ट्वा च निवेदितं.

Text of A adds च. B, C and Edd. read दृष्ट्वा निवेदितं च. So also D, but with निवेदितश्च. L. 9. प्रणामलालसं. Compare गमनप्रणामलालसं p. 14, l. 1. and प्रणामलालसाः p. 81, l. 23. L. 14. अथ वचनानन्तरमेव प्रवेशितम्. Construe with इन्द्रायुधमद्राक्षीत् p. 80, l. 3.—खलीनकनक. So B, C, and Edd. A खलीनक Com. खलानकं सुखयंत्रणम्). D कनकखलीन. L. 18. दुर्विदग्धम्. Com. = मिथ्याभिमानिनम्.—अतिदूरमवनमता प्रतिक्षणमतिदूरमुन्नमता च. So B, C, D, and Edd. A in Text अतिदूरमुन्नमता च, in Com., अतिदूरमन्नमता, omitting अतिदूरमवनमता प्रतिक्षण. L. 21. कल्माषित. A in text कल्मिषित, in Com., कल्मषितं = कर्बुरितं. L. 22. विचित्रवर्ण. Edd. omit D विचित्र.

P. 79, L. 16. उत्कीर्णमिव जङ्घासु. Cf. above, l. 4. अतिनिर्मांसतया समुत्कीर्णमिव. L. 20. वेगसब्रह्मचारिणमिव मनसः. Compare दुःखसब्रह्मचारिणि p. 176, l. 23. For वेग the Text of A has वेगरथ. L. 22. पाटल. (*a*) 'pale red,' (*b*) name of a plant.

P. 80, L. 1. भुजंगमिवेत्यादि. Com. (*a*) सदा निरन्तरं या गतिः गमनं तस्या अभिमुखं संमुखं (*b*) पक्षे सदागतिः वायुः तस्य अभिमुखं वातपानकारित्वात्. L. 2. चक्रवर्तिनरवाहनोचितं (*a*) 'fit to bear one who is an universal monarch,' (*b*) fit for King Naravâhana.' Com., नरवाहनो वत्सराजसुतो विद्याधरः. L. 3. अश्वातिशयम्. Compare अश्वरूपातिशयं below l. 5. L. 7. अनभ्युद्धरता. C and D add. पूर्वम्. Edd. अनुद्धरता पूर्वम्. L. 12. तां गरुडारोहणव्यसनिताम्. So also B, but with अधिरोहण for आरोहण. Edd. तं गरुडारोहणव्यसनिता. L. 15. सदैवता. Cf. what follows दैवतान्यपि &c. l. 17. L. 18. शापवचनोपनीतानि. Edd., शापवचनबलोपनीतान्येतानि There is a gap in C after this word extending to (कपोल) तलाभाति, p. 85, l. 21. L. 19. एव । श्रूयते हि पुरा किल. B, D and Edd. omit किल. D एवं श्रूयते हि. L. 21. बडवा. D and Edd. add भूत्वा. Compare नानाकारा भूत्वा p. 81, l. 1. L. 22. मृत्तिकावत्यां The town Mrittikâvati is mentioned in Harshacharita Uchchhvâsa VI.

P. 81, L. 2. केनापि शापभाजा भवितव्यम्. Compare the construction at p. 37, l. 23. L. 4. मनसा च तं तुरंगममनुपसृत्य. मनसा goes with आमन्त्रयांबभूव l. 7. He makes a silent prayer to the horse before he ventures even to approach it. Com., अनुपसृत्य समीपे अनागत्य. B has समुपसृत्य, and D and Edd. उपसृत्य for अनुपसृत्य.

But compare विदिताभिप्राय इव l. 7. L. 11. अपरुषहुंकार. So B, D, and Edd. A अपरुषं हुंकार. L. 12. हेषितेन. Edd. ह्रेषितेन. So also below l. 15. L. 21. अदृष्टपर्यन्तमश्वसैन्यम्. From Com. So also D. Text अश्वीयं सैन्यम् for अश्वसैन्यम्. B अदृष्टपूर्वमश्वसैन्यम् Edd. अदृष्टपर्यन्तमप्रमेयमश्वसैन्यम्.

P. 82, L. 1. निवारणायस्ताः. Com., निवारणं निबन्धनं तत्र आयस्ताः उद्यताः. B निवारणाय आयासिताः. D, निवारणायासिताः, and puts तम् before राजपुत्राः. Edd. निवारणायायस्ताः. L. 2. च. Text of A omits. L. 4. आवर्जित. Com., आवर्जितं गृहीतं. L. 6. मानयित्वा. B, D and Edd. संमानयित्वा. L. 7. राज्य. B and Edd. राज.—निवास-पुण्डरीक. Edd., निवासयोग्यपुण्डरीक. L. 10. कार्तस्वरदण्डेन. Text of A कार्तस्वरेण दण्डेन.

P. 83, L. 1. पुट. Text of A omits. L. 14. तनु. B omits. L. 17. चषकाः. A चकषाः. L. 19. विकचेत्यादि. Compare the similar passage at p. 73, l. 21 and the passage quoted there. L. 21. मधुरसारणास्फालित. So B, D, and Com. of A, the note in which latter is मधुरं यथा स्यात् तथा सारणासु तंत्रीषु आस्फालिताः या वीणाः वल्लक्यः. Text of A मधुरसास्फालित. Edd. मधुरसा-धारणास्फालित.

P. 84, L. 1. कोमलो. Com., मधुरः हर्षप्रकर्षात्. D कलितो. L. 3. निह्नादी. D Edd., निर्ह्रादी. L. 15. गृहाण. Com., पतंतं निवारय. Compare गृहाण निपतितम् below l. 19.—उल्लासयालकलतामाननावलम्बिनीं मूढे। चन्द्रलेखामुपाहरोपहारकुसुमस्खलितचरणा पतसि मदनान्धे. 'Put up, O foolish one! your hair; it is falling over your face. O blind with love! put your chandralekhâ ornament in its place: you are stumbling over the oblations of flowers.' This is the reading of A. Com., उल्लासय ऊर्ध्वीकुरु.....चन्द्रलेखां अली-काभरणं.....उपहारार्थे पूजार्थे यानि कुसुमानि.....पतसि पतिष्यसी-त्यर्थः. B reads उल्लासयालकलतामाननावलम्बिनीं चन्द्रलेखे किमुपहारकुसु-मस्खलितचरणा पतसि मदनान्धे. D with us, and so divided, but with मदांधे. In same line where we have मदनिश्चेतने D reads निश्चेतने. Edd. चपले उल्लासालकलतामाननावलम्बिनीम्। मूढे चन्द्रलेखा-मुपाहर। उपहारकुसुमस्खलितचरणा पतसि मदनान्धे. Ed.2 explains चन्द्र-लेखा as a kind of anklet. L. 23. आलोकयसे. Com.=वीक्ष्यसे. D आलोक्यते.

P. 85, L. 11. निश्वसितुम्. A and B निःश्वसितुम्. Com., निःश्वसितुं निःश्वासं गृहीतुं.

With विस्मृतासि निश्वसितुम् compare विस्मृतनिमिषेण चक्षुषा. p. 141, l. 9. L. 22. एतदनेन चामरकलापान्तरैरित एव वीक्षितम्. Text of A, तदनेन &c. Com., एतदिति एतद्वस्तु अभिनवं अनेन चन्द्रापीडेन चामरकलापांतरैः मध्यैः इत एव इतः प्रदेश एव वीक्षितं अवलोकितं. So also D, but with एवमेव. With चामरकलापान्तरैः compare सितातपत्रान्तरेण above l. 17. B reads एतदनेकचामरकलापांतरेरितमस्य वीक्षितं. So also C, but omitting अस्य. Edd. एतदलकचामरकलापान्तरेरितविरलवीक्षितं, Ed. 2 mentioning a reading एतदनेन for एतदलक.

P. 86, L. 6. भास. Edd. omit. L. 9. यथायं. This is the reading of B. So also C and D, except that D has ऊढः. A has in the Text यया च and in the Commentary यया. Edd. यया च. L. 12. उपह्रियमाणः. Com. = पूज्यमानः.—शिथिलभुजलताविगलितधवलवलयनिकरैः पदे पदे विवाहानल इव कुसुममिश्रैर्लाजाञ्जलिभिरवकीर्यमाणः. This is the reading of B and Edd. So also C with वधूल (*sic*) for धवल, and D, with वलयकिरणनिकरैः. A reads °निकरे for °निकरैः; also (in its Text) शिथिलित for शिथिल and कुसुममिश्रलाजाञ्जलिभिः for कुसुममिश्रैर्लाजाञ्जलिभिः. Com., शिथिला श्रथा या भुजलता बाहुलताः ताभ्यो विगलितानि च्युतानि धवलवलयानिकरः श्वेतकटकसमूहो यस्मिन् एवंविधे पदे २ प्रतिपदं विवाहानल इव उद्वाहवह्निरिव कुसुममिश्रैः पुष्पसंपृक्तैः लाजाञ्जलिभिः अवकीर्यमाणः वर्धाप्यमानः. Ed. 2 °निकरे. L. 15. यामावस्थिताभिः. Com. = सेवावसरस्थिताभिः Cf. यामकरेणुकाभिः p. 87, l. 10; and प्रविशन्तीषु प्रथमयामकुञ्जरघटासु p. 97, l. 22.

P. 87, L. 1. संजवन. This is the reading of B. A in Text संयव, in Com., संयवन. C संजावन. D and Edd. संयमन. L. 2. अपहसितकैलास. Com., अपहसितसितकैलास. B. and Edd. उपहसितकैलास. L. 4. उपरि विततेन. So Text of A and D. Com. of A writes विस्तीर्णेन (=विस्तृतेन) for विततेन. B and C add वितानेन. Edd. उपरिवितानेन. L. 9. उपरूढ. So Com. B and C. Text of A उपगूढ. Edd. उपारूढ. L. 10. विनयनिभृताभिः. So B, C, D, Edd., except that D has अभिनय. Text of A विनयेन निभृताभिः. Com., °उपरूढौ प्राप्तौ यौ शिक्षाविनयौ ताभ्यां निभृताभिः मृताभिः तत्र शिक्षा संज्ञादिज्ञानं विनयो नम्रता अत एव कुलयुवतिभिरिव ता अपि शिक्षाविनयाभ्यां निभृताः स्युः. With regard to the meaning of निभृत see note on p. 21, l. 11, and compare दूरस्थिताभिर्विनयनिभृताभिः परिचारिकाभिर्विनोद्यमाना p. 196, l. 19. L. 10. अशून्यकक्षान्तरम्. The

next epithet of राजकुलं is गन्धहस्तिना सनाथीकृतैकदेशम्. l. 23. L. 12. अनवरतसंगीतमृदङ्गध्वनिम्. C and D °ध्वानम्. Edd. अनवरतमृदुमृदङ्गध्वनिम्. L. 16. रजनिकरबिम्बचुम्बिसंवर्तकाम्बुदवृन्दविडम्बकेन. B and D चुम्बितसंवर्त्तकाम्बुद and Edd., चुम्बितावर्त्तकाम्बुद for चुम्बिसंवर्तकाम्बुद. Com., संवर्त्तकांबुद लोकविनाशकालीना मेघाः L. 18. द्वितीयेनेव कर्णचामरेण. Compare अपरमिव पारिजातकुसुममवतंसस्थाने पुलकमासीत् p. 145, l. 19.—अलंक्रियमाणेन. Text of A अलंकृतेन क्रियमाणेन (*sic*). L. 22. लग्नासिंहमुखप्रतिमेन. Com. (*a*) लग्ना सिंहमुखा प्रतिमा गजस्य दंतबंधे यस्य स तेन प्रतिमा प्रतिरूपके गजस्य दंतबंधे चेत्यनेकार्थः पक्षे लग्ना प्रतिबिंबिता सिंहमुखस्य प्रतिमा प्रतिरूपकं यस्मिन् स तेन. L. 23. सनाथीकृतैकदेशम्. The next epithet of राजकुलम् is तुरंगमैरुद्भासितम् p. 88, l. 5.

P. 88, L. 1. उज्ज्वलपट्टकम्बलपटप्रावारितपृष्ठैः. Com., उज्ज्वलाः श्वेताः ये पट्टकंबलाः पट्टसूत्रानिर्मिताः षट् इति प्रसिद्धा वा तेषां पटाः तैः प्रावारितानि आच्छादितानि पृष्ठानि येषां तैः. L. 2. वनगजरुधिर. Edd. निहतवनगजरुधिर. L. 4. मधुरसलब. So B, D and Edd. But read with A मधुरसरस. Com., मधुराः मिष्टाः सरसा रसेपिताः—लुलित. Com., लुलिता हस्तेन मर्दिताः. L. 7. ग्राम. Edd. add. कर्वट. C reads सकलनगर ग्रामकर्बर. L. 8. धर्मराजनगरव्यतिकरमिव दर्शयद्भिः 'Exhibiting as it were the procedure of the King of Justice (Yama).' A omits इव, and Com. explains as follows : धर्मराजो यमः तस्य नगरं संयमिनीति ख्यातं तस्मात् व्यतिकरं अतिशयं दर्शयद्भिः. L. 9. आलिख्यमानशासनसहस्रम्. The next epithet of राजकुलम् is सेवकजनेन (l. 14.) आस्थानमण्डपगतेन च ^A....सामन्तलोकेनाधिष्ठितम् (l. 22.). L. 17. बिन्दुमतीं. See note on p. 7, l. 22.

P. 89, L. 4. वारविलासिनीजनेन. The reading of C, D, and Edd. A and B वाराविलासिनीनां जनेन. L. 5 अमित. B अपरिमित. C and D omit. L. 6. कस्तूरिका. B सितकस्तूरिका. L. 11. उड्डास्यमानम् B, C, and D omit. It is added in D in the margin. L. 14, निद्रायमाणगृहसारसम्. The next epithet of राजकुलम् is अन्तःपुरेण.....समुपेताभ्यन्तरम्. p. 90, l. 5. L, 15. बालिकाजनप्रस्तुतकन्दुकपञ्चालिकाक्रीडिन. Com., बालिकाजनेन कन्याजनेन प्रस्तुत प्रारब्धा कंदुकस्य गेंडुकस्य पंचभिर्मृदादिमयाभिः स्वल्पगुलिकाभिर्यूतं पंचालिकोच्यते तस्माच्च [तस्याः] क्रीडा येन स तेन अंतःपूरेण. With बालिकाजनप्रस्तुत° compare अन्तःपुरिकाजनप्रस्तुत below l. 18, where the Com. dissolves better (अंतःपरिकाजनेन प्रस्तुता प्रारब्धा अन्यन

रपतिचरितानां विडंबनक्रीडा यस्मिन् स तेन); and शुकसारिकाप्रकाशित-सुरतविभ्रमालापलज्जितावरोधजनेन l. 21. The Commentator's explanation of कन्दुकपञ्चालिका is wrong. The word is a dvandva.-**अनवरत.** Text of A अविरल. L. 18. **नरपतिचरितविडम्बन.** 'Imitations of the deeds of the king.' L. 20. **अभिभूतकुब्जवामनकिरातकरतलात्.** Com., अभिभूताः पराभूताः ये कुब्जवामनकिरातास्तेषां करतलात्.—Separate भूषणानि वि°. L. 23. **मणिमयैः.** Edd. add विभूषणैः. Compare a similar interpolation of भूषण p. 182, l. 13. Com., तुलाकोटिवलयैः.

P. 90, L. 2. **पलितपाण्डुर.** B and C, पलितपाण्डु. Edd., पलितपाकपाण्डुर.—**आधारमयैरिव.** Com., आधार अवष्टंभः तन्मयैरिव. B, C, D, and Edd., आचारमयैरिव, which is perhaps better. Edd add नियममयैरिव. Cf. next note.—**मर्यादामयैरिव.** C and D. add विनयमयैरिव. L. 4. **अपरित्यक्तसत्त्वावष्टम्भैः.** Com., अपरित्यक्तः अनुज्झितः सत्त्वावष्टंभः यैः सत्त्वं साहसं अवष्टंभः आधारो यैः. The note in Ed. 2 is सत्त्वानां जन्तूनामवष्टम्भ आस्कन्दन सत्त्वस्य ज्ञानादिसाधनगुणभेदस्यावलम्बनं च. L. 6. **यामकुञ्जर.** Com.= चतुष्किकागतहस्तिनः See note on p. 86, l. 15. L. 9. **सगृहदैवतामिव . . . प्राग्वंशमिव नानासवपात्रसंकुलं** p. 91, l. 3. It will be convenient to give the following extracts from the Commentary on some of the more difficult clauses of this part of the sentence in a single note :—

सेति सह गृहदैवतेव वर्त्तमानमिव काभिः शालभंजिकाभिः पत्रिकाभिः शिवेति शिवस्य ईश्वरस्य भवनं गृहं तद्वदिव द्वारावस्थिताः दंडपाणयः प्रतीहारगणा यस्मिन् ईश्वरपक्षे कूष्मांडकादयो गणाः उत्कृष्टं अलंकारायुपेतं यत्कविगर्थं अछंदं (*sic*) तद्वदिव उभयं विशेषयन्नाह विविधेति विविधा अनेके ये वर्णा ब्राह्मणादयः एकमुख्यसजातीयसमूहः श्रेणिः ताभिः प्रतिपाद्यमान उत्पाद्यमानः अभिनवः प्रत्यग्रः अर्थसंचयः द्रव्यसमूहो यस्मिन् पक्षे विविधवर्णश्रेणिभिः विविधाक्षरपंक्तिभिः प्रतिपाद्यमानः कथ्यमानः अभिनवः अश्रुतपूर्वः अर्थसंचयः अभिधेयसमूहो यस्मिन्..... दिवसेति दिवसकरस्य सूर्यस्य उदयः उद्गमनं तमिव उल्लसंति यानि पद्माकरेषु तटाकेषु कमलानि सरोजानि तेषामामोदः परिमलो यस्मिन्नित्यर्थगर्भश्लेषः यद्वा उल्लसंतः पद्माकराः श्रीकारकाः कमला हरिणविशेषाः तेषामामोदः परिमलो यस्मिन् उष्णकिरणः सूर्यः तमिव निजलक्ष्म्या स्वराज्यश्रिया कृतो विहितः कमलवत् जलजवत् कमलैर्वा उपकार उपकृतिः पूजा वा येन तत् पक्षे निजलक्ष्म्या निजशोभया कमलानां उपकारो विकाशरूपे येन तं नाटकं तांडवं तद्वदिव

पताका वैजयंती तस्या अंको मध्यं तेन शोभितं पक्षे पताका हस्तविन्यासः अंको नाटकैकदेशः ताभ्यां शोभितं विराजितं शोणितपुरं बाणनाम्नो दैत्यस्य नगरं तच्च देवीकोट इति प्रसिद्धं तद्वदिव बाणाः शराः तेषां योग्यो यः आवासः तेन उपेतं सहितं पक्षे बाणो दैत्यः तदावासोपेतमित्यर्थः पुराणेति पुराणं पंचलक्षणं तद्वदिव विभागेन भिन्नभिन्नतया अवस्थापितो रक्षितः सकलभुवनस्य समग्रविष्टपस्य कोशः द्रव्यसमूहो यस्मिन् पक्षे विभागेन अवस्थापितः ज्ञापितः सकलभुवनकोशः समग्रभुवनमंडलं येन.....दिगिति दिशि स्थितो गजः दिग्गजः तमिव अविच्छिन्नं अत्रुटितं महादानस्य महद्वितरणस्य (*sic*) संतानं परंपरा यस्मिन् पक्षे दानसंतानं मदसंततिः शेषं पूर्ववत् ब्रह्मांडेति ब्रह्मांडं विश्वं तदिव सकलजीवलोकस्य समग्रविष्टपस्य व्यवहारः व्यवहरणं तस्य कारणं निदानं तदर्थं उत्पन्नं यत् हिरण्यं सुवर्णं तदेव गर्भे मध्ये यस्य तत् पक्षे हिरण्यगर्भो विश्वरेताः शेषं पूर्ववत् ईशानेति ईशानः ईश्वरः तस्य बाहुवनं भुजवनं सरलत्वात् बहुत्वाच्च नृत्यारंभे ऊर्ध्वीकृतत्वेन च वनोपमानं तद्वदिव महेति महाभोगिनां नृणां मंडलसहस्रैः अधिष्ठितः आश्रितः प्रकोष्ठः गृहैकदेशो यस्मिन् पक्षे महाभोगिनां महासर्पाणां मंडलसहस्रैः अधिष्ठितः प्रकोष्ठः कलाचिका यस्मिन् महान् आभोगो विद्यते येषामेवंविधानां मंडलानां खड्गानां सहस्रं तेनधिष्ठितौ प्रकोष्ठौ यस्येति वा महेति.....पक्षे अनंतः परमेश्वरः तस्य गीतं स्तुतिः तदाकर्णनेन आनंदितो नरः अर्जुनो यस्मिन्

यदुवंशमिव यदुः नृपतिः तस्य वंशः संतानपरंपरा तमिव.....पक्षे शूरो नाम विष्णोः पितामहः भीमो नाम काश्चित् पुरुषोत्तमो विष्णुः बलो बलदेवः एभिः पालितं लालितं जरासंधोरिति शेषः व्याकरणं, शब्दशास्त्रं तद्वदिव अयं प्रथमः आद्यः अयं मध्यमः अनुत्कृष्टाधमः अयं च उत्तमः सर्वोत्कृष्टः एवंविधा या पुरुषविभक्तिः तस्यां स्थिता ये अनेक आज्ञाकारकाः तैराख्याता प्रतिपादिता सम्यक्प्रकारेण या दानक्रिया तस्यां यो व्ययः तस्य प्रपंचो विस्तारः तत्र सुस्थितं सुखेनावस्थितमित्यर्थः पक्षे प्रथमपुरुषः मध्यमपुरुषः उत्तमपुरुषश्चेति संज्ञात्रयं पाणिनिना प्रपंचितं विभक्तयश्च स्वादयः तासु स्थिताः आदेशाः तिसृचतसृप्रभृतयः कारकाणि कर्त्रादीनि आख्यातानि नव दश वा संप्रदानं चतुर्थीकारकं क्रिया भ्वादिः अव्ययानि उच्चैरित्यादिनि तेषां प्रपंचो विस्तारः स्थितो यस्मिन् उदधेः समुद्रः तदिव.....
पक्षे सपक्षाः पक्षयुक्ताः भूभृतः पर्वताः शेषं पूर्ववत् उषेति उषा बाणासुरपुत्री अनिरुद्धः प्रद्युम्नतनयः तयोः समागमः संबंधः तद्वदिव तस्याः सखीभूता चित्रलेखा तया अनिरुद्धोत्कंठितामुषां प्रति अनिरुद्धज्ञानाय चित्रे त्रिभुवनमालिख्य दर्शितमिति पौराणिकी कथा .....बलिर्नृपः तेन कृतो यज्ञो यागः तमिव.....पक्षे पुराणपुरुषो यो वामनः गृहे तवामनावतार...
.....नरवाहनो राजा तस्य दंतकथा (*sic*) लोकप्रवृत्तिः तद्वदिव.....पक्षे अतः संवर्धिता प्रियदर्शनानाम्नी राजदारिका नरवाहनपुत्री गन्धर्वदत्तश्च तस्याः

गांधर्वशिक्षक उपाध्यायः तयोश्चिरविरहितयोः समागमोत्कंठा यस्मिन् महातीर्थे वाणारस्यादि (*sic*) तद्वदिव.....पक्षे अनेकपुरुषैः प्राप्तं अभिषेकात् स्नानात् स्वर्गादिपदबंधफलं यस्मात् प्राग्गिति प्राग्वंशः हविर्गृहात् प्राग्गृहं यज्ञगृहमित्यर्थः तमिव नानाविधो यः आसवः सोमवल्लचासवः तेषां पात्राणि भाजनानि तैः संकुलं व्याप्तं पक्षे आसवपात्राणि मद्यपात्राणि. This last is wrong. The word in the second reference is सव not आसव.

P. 90, L. 12. निजलक्ष्मीकृतकमलोपकारम्. The meaning of कमलोपकारः in the first reference is doubtful. The note in Ed. 2 is निजचिह्नीकृतः कमलया उपकारः प्रजानां येन. L. 20. संप्रदान. B. and C. संप्रदानापादान.

P. 91, L. 5. गान्धिक. Com., गंधिक L. 6. कङ्कोल. Edd. कक्कोल.—प्रथमेत्यादि. Com., प्रथमः आयो यः वेश्यया वारयोषिता समागमः तमिव अतिगांभीर्यात् अविदितः अज्ञातः हृदयाभिप्रायः चित्ताशयो यस्य एवंविधस्य अर्थात् राज्ञः चेष्टाविकारः चेष्टा शरीरादिक्रिया तस्या विकारः विकृतिः यस्मिन् इत्यर्थगर्भश्लेषः The अर्थात् राज्ञः seems wrong. The palace is full of people whose outward gestures give no clue to their real sentiments. L. 7. बहुचादुसंलाप°. Com,, बहूनि चादूनि प्रियभाषाणि येषु एवंविधाः संलापाः परस्परालापाः सुभाषितानां सूक्तानां रसास्वादाः तेषु दत्ताः तालशब्दाः अभीष्टावबोधनेन परस्परकरतालाहतयः यस्मिन् पक्षे यैरिति तृतीयाबहुवीहिः. C तालासंगं for तालशब्दं. D reads बहुविधसंलापसुभाषितरसास्वादं followed by वेश्याजनमिवोपचारचतुरं (l. 20), omitting all the intervening words. L. 8 धूर्तमण्डलमिवेत्यादि. Com., धूर्तैः द्यूतकृद्भिः तस्य मंडलमिव समूहमिव दृश्यमानं यन्मणिशतसहस्रालंकरणं अलंकृतिः तत्र कृतो लेख्यपत्रसंचयो यस्मिन् अवरोधजनस्य मध्ये यदलंकारादिकं प्रेष्यते प्रदीयते वा तत्सर्वं बहिःस्थैः लिपिक्रियत इति राजास्थितिः पक्षे कृतो लेख्यपत्रसंचयो यैरिति धूर्तैरपि सर्वे पत्र, लेख्यपूर्वकं गृह्यत इति तदुपमानम्. Ed. 2 has the note धूर्ताः द्यूतकारिणस्ते च द्यूते पराजितद्रव्यदानार्थं दातव्यतया ऋणशोधनानुगुणं लेख्यपत्रं कुर्वन्तीति प्रसिद्धम्. L. 10. विविधश्वापदद्विजोपघुष्टं. Com. (omitting विविध), श्वापदाः वने व्याघ्रादयः गृहे मृगयार्थं संरक्षिताश्च द्विजाः पक्षिणः ब्राह्मणाश्च तैरुपघुष्टं सहितं. उपघुष्ट means ' resounding with.' L. 11. कपिकथा. Ed. 2 reads कविकथा, but gives our reading as a variant.—माद्रीकुलमिवेत्यादि. 'Madri. A sister of the king of the Madras, and second wife of Pâṇḍu to whom she bore twin-sons Nakula and Sahadeva.'—*Dowson's*

Classical Dictionary. Com., नकुलः (*a*) सर्पेहा.—**संगीतभवनमिवेत्यादि.** Com. explains मृदङ्ग. as (*a*) मृदां मृत्तिकानां अंगं and (*b*) मुरजानि. L. 12. **रघुकुलमिवेत्यादि.** भरतगुण is (*a*) 'the skill of actors'; and (*b*) 'the virtue of Râma's brother Bharata.' —**ज्योतिषमिवेत्यादि.** Com., ज्योतिषमिव ज्योतिःशास्त्रमिव ग्रहः उद्धृतनृपाणां ग्रहणं मोक्षः तेषामेव दंडादिना मोचनं कलाभागाः विज्ञानैकदेशाः तेषु निपुणाः यस्मिन् पक्षे ग्रहो मोक्षश्च कला षोडशो भागः तासां भागाः विभागाः तेषु निपुणं एतज्ज्ञापकमित्यर्थः. L. 13. **नारदीयमिव.** Bühler, translation of Manu, introduction p. cvii. calls attention to this "pretty clear allusion to the Nâradîya Dharmaśâstras." —**यन्त्रमिवेत्यादि.** Com., यन्त्रं वीणा., L. 14. **मृदुकाव्यमिवेत्यादि.** Com., अन्यचिन्तिता निःस्वभावाः प्रकृतयः अध्यवसाया मनोगताभिप्रायाः तेषामावेदकं कथकं पक्षे अन्येन कविना चिन्तितो विचारितो यः स्वभावाभिप्रायः सहजोभिप्रायः तात्पर्यविषयीभूतोर्थ इति यावत् तस्य आवेदकं ज्ञापकं. Ed. 2 reads अनन्यचिन्तित for अन्यचिन्तित. with the note अनन्यचिन्तागोचरः स्वभावस्य योभिप्रायस्तस्यावेदकम्. B, वेदकम् for आवेदकम्. L. 15. **महानदीप्रवाहमिवेत्यादि.** Com. explains दुरितं as (*a*) दुश्चरितं and (*b*) पापं. Edd. read सर्वदुरितापहरं for सर्वदुरितापहरं. The note in Ed. 2 is दुरितं पापं तज्जन्यः तापः दुःखं दुरिता दुर्गता दरिद्रास्तेषां तापश्च. C, सर्वदुरितापहारं. L. 16. **संध्यासमयमिवेत्यादि.** Chandrapîḍa is a name of Śiva. Com., पक्षे चंद्रापीड ईश्वरः सर्वदा संध्यायां नृत्यविधानादिति भावः. —**नारायणवक्षःस्थलमिवेत्यादि.** Com. explains श्रीरत्न as (*a*) 'beautiful jewels,' and (*b*) 'Lakshmi and the Jewel.' L. 17. **बलभद्रमिवेत्यादि.** Com., कादंबरी वक्ष्यमाणा स्त्री तस्या रसविशेषवर्णने आकुला मतिर्यस्मिन् पक्षे कादंबरी कापिशायनं. The word of course is meant to suggest the name of the heroine of the book, but it must be taken in both references as meaning wine. Balabhadra was pre-eminently a wine-bibber. Compare note to p. 24, l. 14 A, C, and Edd., मति for मति. This is wrong. In the reference to Balabhadra the present word ends with आकुलम् and अति goes with the next word. L. 18. **ब्राह्मणमिवेत्यादि.** Com., ब्राह्मणमिव द्विजमिव पद्मासनोपदेशाय दर्शितं भूमंडलं यस्मिन् पक्षे पद्मासनो ब्रह्मा तस्य उपदेशो वेदः तेन दर्शितं अन्येभ्यः प्रकाशितं भूमंडलं येन. The first of these interpretations is not very intelligible. The note in Ed. 2 is (*b*) पद्मया लक्ष्म्या आसनमाश्रयभूतस्तस्य

नारायणस्योपदेशेन दर्शितं भूमंडलं यस्मै (*a*) पद्माया राजलक्ष्म्याः आसनोपदेशः स्थितिहेतुभूतः नीत्युपदेशस्तेन दर्शितं भूमण्डलं यत्र च. B, C, and Ed. 1 read ब्रह्माणम्. for ब्राह्मणम्. L. 1, 9. **स्कन्दमिवेत्यादि.** Skanda is represented riding on a peacock.—**कुलाङ्गनाप्रचारमिवेत्यादि.** Com., सर्वं ददातीति सर्वदः परमेश्वरः तस्मात् उपजाता शंका भयं यस्मिन् पक्षे सर्वदा सर्वकालं. L. 20. **अन्त्यजजनमिवेत्यादि.** Com., अंत्यजनो दिवाकीर्त्तिजनः तमिव अगम्या, परैरग्राह्यः एवंविधो विषयो देशः तस्य अभिलाषो यस्मिन् पक्षे अगम्यानां विषयाभिलाषो यस्मिन्निति बहुव्रीहिः. D अंत्यजम् for अन्त्यजजनम्. L. 21. **अगम्यविषयासक्तमपि प्रशंसनीयं.** D omits these words. C omits अगम्य. L. 22. **वासरारम्भमिवेत्यादि.** Com. explains पद्मराग as (*a*) रक्तमणयः and (*b*) पद्मानां रागाः.

P. 92, L. 1. **दिव्यमुनिगणमिवेत्यादि.** कलापि is (*a*) 'peacocks,' and (*b*) the sage of that name. श्वेतकेतु (*a*) 'white banners,' and (*b*) the sage of that name. L. 2. **भारतसमरमिवेत्यादि.** Com., कृतवर्माद्रोणपुत्रः 'Kṛitavarman. A Kuru warrior, one of the last surviving three who made the murderous night attack upon the camp of the Pâṇḍavas'.—*Dowson's Classical Dictionary*.—**पातालमिवेत्यादि.** कञ्चुकि, (*a*) 'chamberlains,' (*b*) 'serpents.' L. 3. **वर्षपर्वतसमूहमिवेत्यादि.** Com., वर्षपर्वताः क्षेत्रसीमाकारिणोचलाः सप्तैव तदुक्तं हिमवान् (हेम) कूटश्च निषधो मेरुरेव च श्वेतः कृष्णा च [कृष्णश्च] शृंगी च सप्तैते वर्षपर्वताः तेषां समूहमिव अंतःस्थितानि मध्यस्थितानि अपरिमितानि असंख्येयानि अलंकाराय यत् स्वर्णं तत् शृंगीकनकं विदुः तेषां कूटानि यस्मिन् तत्संबंधः तैः अपरिमितत्वेन शृंगं प्राधान्यं येषामेवंभूतानि हेमकूटानि सुवर्णसमूहा यस्मिन् शृंगं प्राधान्यसान्वोश्चेत्यनेकार्थः पक्षे अपरिमितशृंगी हेमकूटाचलो यस्मिन्. The note to Ed. 2. in an enumeration of the वर्षपर्वताः, gives चैत्रः and कर्णी instead of श्वेत and कृष्णः, and dissolves (*b*) अपरिमाणः शृङ्गो हेमकूटश्च यत्र, and (*a*) अपरिमितानां शृङ्गीणां गवादीनां हेचां च कूटं समूहो यत्र इति, adding the note अत्र च पक्षे खर्परे शरि वेनि विसर्गलोपः. L. 4. **अवन्तिविषयगतमपीत्यादि.** मागध is (*a*) 'bards'; (*b*) 'people of Magadha.' L. 5. **स्फीतमपीत्यादि.** Com., परिहासस्तु भ्रमंतो देशांतरादागताः नग्नलोकाः स्तुतिव्रताः नग्नाचार्याश्च यस्मिन्. L. 7. **पूर्वकृतावस्थानेन.** Com., कुमारागमनप्रतीक्षया पूर्वकृतं विहितं अवस्थानं अवस्थितिर्येन. L. 9. **आचारकुशलाभिरन्तःपुरवृद्धाभिः क्रियमाणावतरणमङ्गलः.** Compare आचारकुशलेनान्तःपुरजरतीजनेन क्रियमा-

णावतरणकमङ्गलाम् p. 68, l. 16 ; and स्वयमेव कृतावतरणका p. 94, l. 1. L. 12. आलीढ. Com. = आश्लिष्ट. L. 15. महाप्राणतया. Kern quotes three passages, where महाप्राणता means, as here, bodily strength 76, 1, 80, 15, 93, 22.—आशयाकारसंभाव्यमानपराक्रमैः. Com., आशयः चित्ताभिप्रायः आकारः आकृतिः तस्यां संभाव्यमानः पराक्रमः साहसं येषु तैरेवंभूतैः. B and C omit आशय; and it can hardly be right. D omits a line here, reading उदात्तान्वयैः परिवृतम् &c. Ed. 1, अतिशयाकारं संभाव्यमानपराक्रमैः. Ed. 2, अतिशयाकारैः संभाव्यमानपराक्रमैः. L. 16. शरीररक्षाधिकारानियुक्तैः पुरुषैः. 'Bodyguard.' L. 22. उच्छ्वसित. B, उल्लसित. L. 23. पुलकतया. Edd., °पुलककण्टकतया.—पिबन्निव. Com., अत्यादरेण पानं कुर्वन्निव, the erect hairs being so many conduit pipes. Edd. omit. B inserts च after सीव्यन्निवैकीकुर्वन्निव.

P. 93, L. 3. चन्द्रापीडः. Edd. omit, Ed. 2 giving it as a variant.—अनन्तरनिहिते. From Edd. So also C and D. A, अनन्तरं निहिते. Com. explains अनन्तरं by तदुपवेशनानन्तरम्. But compare यथोचितमनन्तरं...अनुगम्यमानः p. 82, l. 6. B, अनन्तरनिहिते. L. 4. सुतीर्नविशेषमुपगूढः. Compare लोपामुद्रया स्वयमुपरचितालवालकैः करपुटसलिलसेकसंवर्धितैः सुतानिर्विशेषैः पादपैरुपशोभितं p. 20, l. 22. L. 6. तरलतारसारैः. So also D. The note in Com. is आजिह्मा कुटिला तरला चंचला तारा कनीनिका सा एव सारं प्रधानं येषु तैः. B, तरलतरतारसारैः. Edd., तरलतरतारशारैः. L. 8. दर्शनलालसा यथाक्रमं सर्वा जननीर्दर्शनेननानन्दय. Compare दर्शनोत्सुकाभ्यो दत्त्वादर्शनमखिलाभ्यो मातृभ्यः p. 77, l. 20. L. 12. शुद्धान्तान्तर्वंशिकैः. From Edd. Text of A, शुद्धांतर्वंशिकैः. Com., शुद्धांतर्वंशिकैः शुद्धांतमंतर्वंशश्चान्तःपुरं तत्र नियुक्ताः आंतर्वंशिकाः कंचुकयादयः तैः. B, शुद्धांतांतर्वासिकैः. C, शुद्धांतर्वासिकैः. D, वृद्धांतर्वंसिकैः. L. 14. भूतपूर्वाः. B and C, भुतपूर्वाः. B goes on as follows, कथाः क्रथयंतीभिर्वाचयंतीभिः पुस्तकानि ददतीभिर्धर्मोपदेशान्निवेदयंतीभिः पुण्याः कथाः.—पुण्याः. Text of A omits. L. 15. पुस्तकानि. A, पुस्तकान्. L. 16. भाषेण. So also B. Edd. भारेण. L. 18. Text of A omits ताल. L. 23. उत्थाप्य. B (which omits तं), and Ed. 1, उत्थाय. So also C omitting तं, and D omitting तु तं.—पार्श्वपरिवर्तिनि. C and D, पार्श्ववर्तिनि.

P. 94, L. 1. कृतावतरणका. Com., अवतरणकं उत्साहकर्मविशेषः. Compare क्रियमाणावतरणकमङ्गलाम् p. 68, l. 16, and क्रियमाणावतरणमङ्गलः

p. 92, l. 10. D and Edd. here read कृतावतरणमङ्गला.—प्रस्तुत. So B, D, and Edd. A in Text पथुतः in Com., प्रस्तुत. C प्रस्तुत. L. 2. शतानि Edd. add इव. L. 6. ससंभ्रम°. B, ससंभ्रमं. L. 10 कथमसि. C, कथमपि.—गुरुजनयन्त्रणाम्. Cf. तथा नियन्त्रितो राज्ञा, p. 75, l. 9. L. 12. अर्भके त्वयि. So Com. of A. Text, अर्भकत्वे त्वयि. C and D, अर्भकत्वेपि. L. 13. असाधारणा. D and Edd., असाधारणी. L. 14. आलोकित. Text of A, अवलोकित. L. 20. यामावस्थित. Com. = चतुष्किकायां स्थिताः. See note at p. 86, l. 15; and compare यामकरेणुकाभिः p. 87, l. 10.

P. 95, L. 3. द्विगुण. Text of A, द्विगुणित. With the expression compare उत्थितभूमिपालसंवर्तितानां च कुथानां p. 88, l. 23.—सपर्याणाभिः. So Com. and B. Text of A adds च. D and Edd., अपर्याणाभिः सपर्याणाभिश्च. C, सपर्याणाभिरपर्याणाभिः. L. 16. आनुपूर्व्येण. B, C, and Edd., आनुपूर्वेण. D writes अनुत्थितराजलोकः. Com. has आनुपूर्व्या, explained by अनुक्रमेण. L. 21. क्षणमिव. So B and Edd. Text of A, क्षणमपि. Com., क्षणम्.

P. 96, L. 3 न ह्यपुण्यभाजाम्. So B and Edd. Text of A, तत्पुण्यभाजाम्. Com., अपुण्यभाजाम्. L. 10. च. Edd. omit. L. 12. मनोरमाभिधानाम्. Compare p. 73, l. 11. L. 14. हरितवन्दनं. Text of A, हरितचंदन. C and D, हरितपल्लववंदन. L. 16. विविक्त. Com., विविक्तः भिन्न २ स्वरूपः. See note at p. 99, l. 18.—गृहप्रवेशमङ्गल. Compare the अवतरणमङ्गल (p. 92, l. 10) and the अवतरणक (p. 94, l. 1) we have had already. L. 22. पद्मरागनूपुरमिव स्वप्रभापिहितरन्ध्रं रविमण्डलं. The sun is like a bracelet the lustre of which is so great that it seems an unbroken round. Compare further on (p. 194, l. 6) the passage where a bracelet is compared to a heart which has been pierced.

P. 97, L. 1. ककुभमगात्. D, अगमत्. for अगात्. B and C, दिशमगत्.—पल्लव. B, पल्लवदल. L. 8. तडाक. B, C, and Edd., तडाग. L. 9. दिशां मुखेषु. Construe with the preceding words. Ed. 2 makes a separate clause of दिशां मुखेषु अलिकुलेन मलिनेषु as it reads the word immediately following. D writes अलिनेन कुवलयवनेन. L. 11. अन्धकारपल्लवेषु. B, C and Edd., अन्धकारकरपल्लवेषु. L. 13. दिक्षु दिक्षिवत्यादि. Com., दिक्षु पूर्वादिषु संध्यादेवताचैनार्थं बलिपिण्डेषु विक्षिप्तेषु किकीर्णेषु सत्सु अर्घेज-

लांजलैरिति बोध्यम्. C, D, and Edd. omit one दिक्षु. L. 16. **कर्णोत्पलेषु.** D and Edd., इव, Ed. 2 giving our reading as a variant.—**पारावतेषु.** Com. B, and C, पारापतेषु. Note on p. 65, l. 6.—**विगतेत्यादि.** Com., विगतं दूरीभूतं संवाहनं उद्वहनं तेन निश्चलानि स्थिराणि कांचनपीठानि सुवर्णफलकानि यासु. The Text of A has a reading °निश्चलासु. कांचनपीठासु. L. 17. **मूकीभूत-घण्टास्वरासु.** Com., मूकीभूताः दोलासंबंधिघंटाः ताभिः अस्वरासु शब्द-रहितासु. B, C and D, घंटासु, Edd., घंटारवासु for घण्टास्वरासु. L. 18. **संगीत.** B, C, and Edd. संगीतक. L. 19. **निभृतेष्वित्यादि.** Com., निभृतेषु निश्चलेषु भवनकलहंसेषु गृहराजहंसेषु सत्सु नूपुरशब्दोपशमस्य सजातीयरवशंकाकारित्वाभावेन तेपि सुखेन सुप्ता इति भावः. But for the meaning of निभृत see note on p. 21, l. 11. L. 20. **अपनीय-मानकर्णेति.** Com., अपनीयमानानि दूरीक्रियमाणानि दृष्टदोषोपशमार्थं कर्णे बद्धो यः शंखः.—**मण्डनेषु.** C, D, and Edd., मण्डलेषु. L. 22. **प्रथमयामकुञ्जरघटासु.** Com., प्रथमयामसक्ता याः कुञ्जरघटाः. See note at p. 86, l. 15.

P. 9. 8, L. 6. **सूर्यकान्तमणिभ्यः.** B. and D, सूर्यमणिभ्यः. L. 12. **समभ्यनु-ज्ञातः.** B, अभ्यनुज्ञातः. L. 14. **बालेयप्रमाणान्.** (D, बालेयक°). B, बालेयद्वीपिप्रमाणान्. L. 16. **उपचितोति.** Com., उपचितानि वर्धि-तानि यानि श्मश्रूणि आस्यलोमानि तैर्गहनानि संकीर्णानि मुखानि येषां तैः. —**आबद्धेति.** Com., आबद्धा नद्धा निबिडं दृढं कक्षा मध्यप्रदेशो यैः. L. 18. **द्विगुणीक्रियमाणगमनोत्साहः.** A phrase which recurs (द्विगुणीकृतगमनोत्साहः), according to the reading of Edd., at p. 27. l. 4. L. 19. °**पदातिपरिवृतः.** B, °पदातिभिः परिवृतः. L. 20. **नाराचैः.** Com., नाराचैः लोहनिर्मितैर्बाणैः सर्वलोहो नाराच एषणश्च स इति कोषः. L. 21. **शरभान्.**, Com., शरभानष्टापदान्. L. 22. **चमरान्.** A, चामरान्. Com., चामरान् चमरीः. —**अनेककुरङ्गकान्.** B, अनेककुरङ्गान्. D. महिषान् कुरंगान्. Edd., अनेकविधकुरङ्गकान्. Ed. 2 giving our reading as a variant—**महाप्राणतया.** 'By his great strength,' Com., महाप्राणतया महासाहसतया. Compare the passages at p. 76, l. 2, p. 80, l. 15, and p. 92, l. 15. L. 23. **स्फुरतो.** Com., स्फुरतो (*sic*) दीप्यमानान्.

P. 99, L. 1. **समारूढे च मध्यमह्न सवितरि.** अहन् is used for the sky here —**स्नानोत्थितेन.** Com., स्नानोत्थितेनैव आश्वानंतरमेव कृताभ्युत्थानेनैव. The Text of A, B, and D have स्नानोत्थितेनैव. L. 2. **विघट्टनैः** Com., विघटनैः घर्षणैः. L. 5. B and D omit **एव.** L. 6. **अन्त.**

राद्रीकृत. Ed. 1, अन्तरान्तरार्द्रीकृत. L. 7. अनेकरूपानुसरण. B, C, D, and Edd., अनेकरूपानुसार. Com., रूपाः. पशवः. Compare p. 28, l. 19. L. 8. नवपल्लवेन. Edd., वनपल्लवेन L. 18. निर्वर्तित. A and B, निवर्तित,—विविक्तवसनपरिमृष्टवपुषः. The Commentary translates विविक्त in this compound by विजने. It seems better to make it qualify वसन in the ordinary sense of 'made clean.' Compare its use at p. 96, l. 16. L. 19. आकलित. Text of A, आकुलित. Com., आकलितो वेष्टितो.—गृहीतवाससः, B, गृहीतधौतवाससः. D, गृहीतधौतधवलवाससः. L. 20. देवार्चन. Text of A, देवतार्चन. L. 22. B and C omit पुरप्रेषिताश्चान्तः.

P. 100, L. 1. 1 have followed the Commentary in taking यथाक्रमम्, with the words that follow. Edd. take it with the preceding sentence. B reads here उपनिन्युश्च उपनीतानि च यथाक्रममादाय च. The only objection to this reading is the च after आदाय, which is hardly consistent with it. C gives our reading, but begins a new clause with उपनिन्युश्च. D, our reading and punctuation, but omits च after आदाय. L. 3. सहस्रसारं (Text of A, सहस्रीसारं). Edd., सहस्रशारं. Com., सहस्रं तेन सारं प्रधानं. This may be the meaning of सार here, though in that case the compound must be dissolved as a Bahuvrihi. But it is better to take सार (or शार as it is spelt in Edd.) in the sense of 'sparkling. It corresponds to स्फुरित in the simile. C, सहस्रोपशोभितमंबरतलं. D, सहस्रधारमंबरतलं.—B omits शारस्म्. 5. द्विगुणीकृत. Com., द्विगुणितं परावर्तितं. Compare p. 95, l. 3.—तरुणोपवर्णनपरेण. B. तरुणवर्णनपरेण. D omits the word. Text of A, तरुणोपवर्णेन परेण. Com., तदिति तस्य तारापीडस्य ये गुणाः. &c. Refer it rather to the following राजपुत्रलोक. C writes समीपोपविष्टे तरुणोपवर्णनपरे वैशंपायने. L. 6. राजपुत्रलोकेन. B, सह राजपुत्रलोकेन. This is the meaning, but the सह is not needed, and I have therefore followed A,C, and D. in omitting it. Edd. have सह in the following line with a च which is clearly wrong. (°संवर्धितसेवारसेन च सहाहारविधिमकरोत्). D the same reading without च Ed. 2 mentions in addition a सह after वैशम्पायनेन as a variant.—इदमस्मै दीयतामिदमस्मै दीयताम्. So Com. of A and C., Text of A तस्मै for second अस्मै. B,

प्रदीयताम् in both places for दीयताम्. So also D, but with the phrase written thrice. L. 9. **अगमत्**. B, अगात्. L. 10. **पार्श्वपरिवर्तिनी**. So Com. of A. Cf. p. 93, l. 23. Text of A, C, and D, पार्श्ववर्तिनि. L. 11. **हृत**. C, गृहीत Edd. अपहृत. L. 13. **अपरेद्युश्च**. B, परेद्युश्च. The construction is सर्वान्तःपुराधिकृतमवनिपतेः परमसंमतम्...अनुगम्यमानं कन्यकया कैलासनामानं कञ्चुकिनमायान्तमपश्यत् (p. 101, l. 8.)—**अवनिपतेः परमसंमतम्**. B. सर्वान्तःपुराधिकृ [त] तयावनिपतेः परमसंमतं. L. 14. **अनुमार्गागतया**. Text of A, and Edd. add. च. B andD, अनुमार्गगतया.—**राजकुलसंवासप्रगल्भया**. Compare सदा राजकुलसंवासचतुरा सदा च राजसंनिकर्षप्रगल्भा p. 66, l. 11, and passages quoted in the note there. L. 15. **शक्रगोपकालोहितरागेण**. Com., शक्रगोप एव शक्रगोपकः स्वार्थे कः आरक्तः प्रावृट्कीटः तद्वत् आलोहितो रक्तो रागो यस्मिन् &c. B, लोहित for आलोहित. L. 18. **ग्रहग्रास**. B and Edd. omit ग्रह. B, ग्रसन for ग्रास. L. 19. **गाम्** B and C omit. Ed. 2 mentions भूमण्डलं as a variant—**राजकुलदेवतयेव**. B,C,and Edd., राजकुलगृहदेवतयेव. D, राजकुल°.—**क्वणितमणिनूपुराकुलितचरणयुगलया**. The Com. has आकुल (explained by व्याप्त) for आकुलित. Edd. have आकलित, with आकुलित in the next word. The repetition of आकुलित is extremely harsh. B has a variant क्वणितमणिनूपुराकुलितचरणया रुचिररेणुर्चचितार्चिरीकचक्रवालवाचालितरक्तकमलयुगलयेव स्थलकमलिन्या महाहै &c. C writes क्वणितनूपुराकुलितजघनस्थलया नातिनिर्भरेराद्रित्र°. L. 21. **कलित**. B. आकलित. L. 22. **मन्दं मन्दं भुजलताविक्षेपप्रेङ्खित°**. So also B. Com., मन्दमिति मंदं २ नातिप्रयत्नेन यः भुजलतायाः बाहुवल्ल्याः विक्षेपः इतस्ततश्चलनं &c. C, D, and Edd., मन्दमन्दभुजलता°. with either reading the adverbs must be construed with भुजलताविक्षेप Cf. note at p. 66, 11.

P. 101, L. 2. **समसुवृत्त**. B and C, समुपवृत्त. D, समवृत्त. L. 3. **मणिकुण्डलमकर**. Edd., मणिकुण्डलमरकतमकर. For the meaning of मकरपत्रभङ्ग see note on p. 13, l. 20, and the references there. —**कपोलतया**, B, कपोलतलतया. L. 5. **राधेयेत्यादि**. Com., राधेयः कर्णः तस्य या राज्यलक्ष्मीः आधिपत्यश्रीः तयेव उभयं विशिनष्टि उपेति उपपादितो विहितः अंगरागो यया पक्षे अंगनाम्नो देशस्य रागः प्रीतिः. L. 6. **नवयन**. B, नवनव.-**कोमलतनुलतया**. Com., (*a*) सुकुमारा शरीरलता यस्यां (*d*) कोमलाः तनवः ततत्यो यस्यां.—**सुप्रतिष्ठितचरणया**.

Com., (*a*) शोभनतया स्थापिताः पादा यया (*b*) सर्वत्र प्रसिद्धाः शाखाः पादानि यस्यां L. 7. **वेदिमध्यया.** Com., (*a*) वेदिवन्मध्यं यस्याः तनुमध्येत्यर्थः (*b*) परिस्कृता भूमिः मध्ये यस्याः.—**कनकपत्रालंकृतया.** Com., (*a*)कर्णाभरणैः भूषितया (*b*) नागेकसरः चम्पको वा तस्य पत्राणि दलानि. L. 10. **क्षितितलनिहितदक्षिणकरः.** Com., इयं दाक्षिणदेशरीतिः क्षितौ दक्षिणकरं व्यवस्थाप्य विज्ञप्तिं कुर्वतीति भावः. L. 11. **कन्यका.** Text of A, **कन्या.** L. 12. **कुलूतराजधानीम्.** Com., कुलूतनाम्नीं राजधानीम्. In the Text of A the word is spelt कलूत in this, and **कलुत** in the next word. B, C, and D, कुन्तल in both. L. 14, B, C and Edd. insert **च** after **राजदुहितेति.** L. 15 . **दुहित्रनिर्विशेषम्.** Compare सुतनिर्विशेषैः sc. पादैः p. 20, l. 23. दुहित्रनिर्विशेषम् is here an adverb. L. 16. **उचिता भवतस्ताम्बूलकरङ्कवाहिनी.** See below. l. 21. L. 17. **न चेत्यादि.** In this sentence परिजनसामान्यदृष्टिना is the predicate, attracted into the same case as the subject (**आयुष्मता**), as is the rule in this impersonal construction. Compare a similar construction at p. 37, l. 23. Com., अस्यां पत्रलेखायां आयुष्मता भवता परिजने परिच्छदे सामान्या सर्वसाधारणा दृष्टिः यस्यैवंविधेन त्वत्या न च भवितव्यं. L. 18. **द्रष्टव्या.** Com.=**विलोकनीया.** So also C, D, and Edd. B, उपदेष्टव्या. L. 20. The Com. omits **बलवानस्यां पक्षपातः.** L. 21. **एवंविधानि कर्माणि.** Com., **ताम्बूलकरङ्कधारणप्रभृतीनि.** See note on p. 61, l. 6. B and C omit **कर्माणि**, the latter writing एवंविधा. L. 22. **अतिविनीततया.** Edd. अभिविनीततया. The sequence of thought here is—'I know full well that she will make her own way with you in a very few days. But I am very fond of her, and you do not know her. Therefore I speak as I do.'—**केवलं.** 'But.' Compare its use at p. 237, l. 7: also **केवलं च** below p. 102, l. 17.

P. 102, L. 1.—**कल्याणिका.** Cf. कल्याणाभिनिवेशी p. 104, l. 7. and कल्याणाभिनिवेशिनः p. 136, l. 6. L. 2. **भवति इति.** Edd. भवतीति इति. L. 3. **अभिजात.** Com., अभिजातः कुलीनः. B and C, अभिज्ञात. —**अनिमिषलोचनं.** B, C and D, अनिमिषलोचनः. L. 13. **उपकरणसंभार.** B. उपसंभार. L. 15. **विनीततरमिच्छन्.** B and D, add कर्तुम्. L. 16. **वेदितव्यस्य.** B, वेद्यस्य. L. 18. **अपरिणामोपशमः.** Com., द्वितीयो लक्ष्मीमदः द्रव्यमदः. अपरीति न विद्यते परिणामेन उपशमो यस्य सः, अयं भावः परिणामेनोपशमः औषध्यादिषु प्रसिद्धः

विपरीतमत्र वयःपरिणामेपि नोपशम.—अपरं Com., अपरं तृतीयं. Compare द्वितीय in last note. But अपरं means simply 'other,' *i. e.*, than ordinary blindness. B and D, अपटलं. L. 20. अत्यन्तनीव्रः. D and Edd., अतितीव्रः.—सततममूलमन्त्रगम्यः. This is the reading of the Edd. (except that Ed. 2 has शम्य for गम्य). So also C and D. A in text, सततमूलमन्त्रगम्यः. Com. सततं निरन्तरं मूलमन्त्रैः अगम्यः निवर्तयितुमशक्यः. B, सततसमूलमन्त्रगम्यः. where सततसमूल is evidently a mistake for सततममूल. "मूलमन्त्र=spell". Kern. Com. मूलमंत्रैत्युपलक्षणं तेन मणिमधुकरादिविषोत्तारणहेतूनां संग्रहः. L. 21. अस्नानशौचवध्यः. Edd., °बाह्यः. L. 22. रागमलावलेपः. Com., रागो विषयाभिलाषः स एव मलः पंकः तस्य अवलेपः संपर्कः.—Bohtlingk cites Daśak. 67, 4 for क्षपावसान. L. 23. अभिधीयसे. Text of A, अभिधीयते.

P. 103, L. 4. सरागैव. B, सरागेव.—वात्या. Com., वायूनां समूहो वात्या वातकलिकोच्यते. L. 5. समुद्भूतरजोभ्रान्तिः. Com., समुद्भूता रजोगुणेन भ्रान्तिर्भ्रमो यस्यां पक्षे रजसां रेणूनां भ्रमो यस्यां—अतिदूरं. Ed. 2, दूरं. L. 6. अतिदुरन्तेयमुपभोगमृगतृष्णिका. B, अतिदुरन्ते इयं दूरं नयत्युपभोगमृगतृष्णिका. C अतिदूरं नयतीयमुपभोगमृगतृष्णिका. L. 10. भजनानि. B, C and D, भाजनम्. For the expression see note at p. 61, l. 23.—स्फटिक. A, स्फुटिक. L. 12. अभव्यस्य. Com.= असाधोः—इतरस्येत्यादि. *Cf.* the passage at p. 58, l. 18. L. 13. तु. B and C, च.—शङ्खाभरणं. Com., हस्तिनां दृष्टिदोषबाधनार्थं शंखाभरणं कर्णे बध्यते इति लोकनीतिः. L. 14. हरति चेत्यादि. Put a stop after गुरूपदेशः. C and D, हरति सकलमतिमलिनमपि दोषजातमुपदेशः प्रशमहेतुः परिणाम इव. &c. Edd. have अपहरति for हरति, omit च, and have परिणामः for वयःपरिणामः. Com., अतिमलिनं अतिश्यामं दोषजातं दूषणसमूहं अंधकारमिव तिमिरमिव हरति दूरीकरोति क इव प्रदोषसमयनिशाकर इव यामिनीमुखचन्द्रोदय इव प्रकारांतरेणाह प्रशम इति प्रशमः अंतरिंद्रियनिग्रहः तद्धेतुर्गुरूपदेशः शिरसिजजालं शिरोरुहभारं अमलीकुर्वन् गुणरूपेण तदेव परिणमयति परिपाकं नयति क इव अवस्थापरिणतिरिव यथा सोपि शिरसिजजालं केशसमूहं पलितरूपेण अमलीकुर्वन् तदेव शिरसिजजालं गुणरूपेण परिणमयत तन्निदानमेव प्रथमे वयसि किमुपदेशेनेत्यत आह अयमिति. L. 17. कुसुमशरशरप्रहार. So A and D. B, कुसुमशरसंप्रहार. C, कुसुमशरप्रहार. L. 18. गलति. Com., क्षरति गलति [गलति क्षरति] विनश्यति निरर्थकं भवति.—अकारणं च भवति दुष्प्रकृतेरन्वयः श्रुतं वा

विनयस्य. 'Nor will lineage or learning make a nature already corrupt produce good things.' This is the second of two reasons for regarding youth as the reason of instruction. Instruction runs out like water from a heart which has been pierced by the arrows of love : and if it did remain it could not be expected to produce its wonted results in a nature already vitiated. The wood of the sandal tree will burn. The fire of hell grows hotter by reason of the means used to cool it. A has in text what may be either वा विनयस्य or चाविनयस्य—more probably the former : but the note is दोषांतरमाह अकारणं चेति उपशमादिकार्यजनकं न भवतीत्यर्थः ननु मदनशरप्रहारजर्जरितहृदयस्य उपदेशाभावेपि उपदेशकार्यं प्रशमादिकं सर्वं अन्वयो वंशः श्रुतं च शास्त्राभ्यामेव [शास्त्रं ताभ्यामेव] भविष्यतीत्याशङ्येनाह दुष्प्रकृतेरिति दुष्प्रकृतेः दुरात्मनः तादृशहृदयस्य अन्वयः श्रुतं च अविनयस्य हेतोः भवति न तु विनययेत्यर्थः. L. 19. चन्दनप्रभवः. B and C चन्दनप्रभवेपि.—Separate किं वा. L. 22. अनारोपितमेदोदोषं गुरूकरणं. Com., न आरोपितः स्वीकृतः मेदोदोषो येनैवंभूतं गुरूकरणं स्थूलीभवनं मेदोदोषेण स्थूलता भवतीति सर्वत्र प्रसिद्धं तथायं न भवतीत्यर्थः. B, मददोषं for मेदोदोषं.—असुवर्णविरचनमाम्यं. B असुवर्णविरचनाग्राह्यं. L. 23. अतीव. Edd., अपनीत.

P. 104, L. 1. B omits तु. So also C and D. L. 2. उद्दामदर्पश्चयथुस्थगितश्रवणविवराश्च. This is from Edd. A, उद्दामदर्पाश्च पृथुस्थगितश्रवणविवराश्च. B, उद्दामदर्पाश्चर्यसंस्थगितश्रवणविवराश्च. Compare अहंकारदाहज्वर° l. 4. L. 3. गजनिमीलितेन. Com., गजो हस्ती तस्य यन्निमीलितं नेत्रसंकोचः तद्वत् निमीलितेन. L. 4. दाह. A writes दाघ. L. 6. विषविकार. B and D, विषय for विष. Ed. 2 mentions omission of विकार. as a variant.—तन्द्रा. Edd. and B, तन्द्री. L. 7. आलोकयतु तावत्कल्याणाभिनिवेशी. Compare कल्याणिना प्रयातितव्यम् p. 102, l. 1.—Put the stop after प्रथमम्.—L. 8. सुभटेत्यादि. Com., खड्गानां कौक्षेयकानां यन्मण्डलं संघातः तदेव कृष्णत्वसाम्यात् उत्पलवनं तत्र विभ्रमः अवस्थितिः तस्मिन् चंचलत्वसाम्यात् भ्रमरी मधुकरी. For विभ्रम B, C, D and Edd. have विभ्रम. L. 11. न ह्येवंविधमपरम्. A omits अपरम्.—अपरिचितम्. Com., निर्दाक्षिण्यम्. L. 15. मदेत्यादि. Com., मदजलं दानवारि तदेव श्यामत्वसाधर्म्यात् दुर्दिनान्धकारः तद्युक्ता ये गजा हस्तिनः तैर्घटिता निष्पादिता या घना निबिडा घटासमूहः तया परिपालितापि रक्षितापि.—गज. B, गन्धगज. L. 20. गन्धर्वनगरले-

खेव. Text of A omits नगर. Com., गंधर्वनगरलेखा हरिचन्द्रपुरीति यस्याः प्रसिद्धिः असद्वस्तुभ्रमो वा. L. 21. संस्कार. Com., संस्कारो वेगाख्यः.— संचरण. B and C, संचार.

P. 105, L. 2. अप्रत्ययबहुलेत्यादि. Com., अप्रत्ययः अविश्वासः बहुलो यस्यामेवंभूता सती दिवसान्ते यथा कमलं साश्रयं मुंचति तथा स्वाश्रयीभूतं भूभुजमपि तत्रोभयोः साम्यमाह समिति. With अप्रत्ययबहुल Cf. दर्शितप्रत्ययानि p. 64, l. 12 and the note there. C omits च.—दिवसान्तकमलं. B दिवसावसानकमलं. L. 6. हिडिम्बेव. A, B, and C, हिडम्बेव. L. 10. अनिमित्तमिव. Com.—निष्फलमिव. L. 11. दातारमित्यादि. Bâṇa generally construes स्मृ with the genetive. See note on p. 21, l. 19. L. 14. उष्माणम्. Com.= (*a*) तापम्. (*b*) दर्पम्. L. 17. कटुक. D and Edd., कटु.—विग्रहवत्यप्यप्रत्यक्षदर्शना. Com., विग्रहवत्यपि मूर्तिमत्यपि अप्रत्यक्षं अगम्यं दर्शनं यस्या इति विरोधः सत्परिहारस्तु विग्रहवती कलहवतीत्यर्थात्. L. 22. व्याधगीतिरिन्द्रियमृगाणां. Com., व्याधगीतिः मृगवधाजीविगानं इंद्रियमृगाणां अक्षहरिणानां अत्र नाशकत्वसाम्यात् श्रीगीत्योः साम्यं नाश्यत्वसाम्याच्च अक्षमृगयोः साम्यं गानलुब्धाश्च मृगा हन्यंते इति सर्वत्र प्रसिद्धं. Compare the note at p. 10, l. 9, and the passage referred to there.—परामर्शधूमलेखा सचरितचित्राणां. Com., सचरितानि सदाचरणानि तान्येव चित्राणि तेषां परामर्शः आचमनं तदर्थं या धूमलेखा धूमपंक्तिः लोकैः कफनिवृत्त्यर्थं द्रव्यांतरस्य धूमपानं कृत्वा पश्चात्स एव उद्गीर्यते तत्स्पर्शादेवालेख्यं विनश्यतीति भावः. The note in Ed. 2 is पराभवः प्रोञ्छनं तदर्थं धूमलेखा धूमसंततिः.

P. 106, L. 1. पुरः पताका. C, D, and Edd., पुरःसरपताका. L. 2. ग्राहाणां. Text of A and D, ग्रहाणां Com., ग्रहाः जलजंतवः. L. 4. विस्फोटकानां. B, C, D, and Edd., विस्फोटानां. L. 7. अपरिचितयानया. A omits अनया. Com., अपरिचितया असन्निहितया. B and C omit न before निर्भरं, There is a gap in D here which extends to देवावमानं p. 108, l. 5. L. 12. एषां. B, C. and Edd., चैषां. L. 14. अपनीयते. A in Text, अपतीर्यते; in Com., अपह्रियते. This latter has probably crept in from l. 16 below.—पट्ट. B and C, पट.—आच्छाद्यते C and Edd., अवच्छाद्यते. B omits the words from आच्छाद्यते to आतपत्रमण्डलेनेव inclusive. L. 15, अपवार्यते. A, अपरार्यते. Com., अपरार्य्यते दूरीकार्यते. L. 18. कश्चित्. B, क्वचित्. —श्रमवशेत्यादि. Com , श्रमवशेन प्रयासाधिक्येन शिथिलः स्रस्थः अदृढः शकुनेर्मयूरस्य अन्यस्य वा पक्षिविशेषस्य यो गलः कंठः तस्य यत्पुटं तद्वच-

पलाभिः मयूरस्य कंठः श्रमवशे [न] च अत्यन्तं चपलः स्यादिति तदुपमानं. The Text of A omits वश. L. 19 खद्योतेत्यादि. Com., खद्योतः ज्योतिरिङ्गणः तस्य यः उन्मेष (ष)ः अवभासः तद्वत्. L. 20. अनेकेत्यादि. Com., अनेके दोषा दूषणानि तैः उपचितेन व्याप्तेन रागावेशेनेति रागः इच्छा आरुण्यं च तेसा [षां] आवेशः तन्मयीभावः तेन बाध्यमानाः पीड्यमानाः केनेव दोषेति दोषदुष्टं यदसृक् रक्तं तेवेन तत्रापि रागा [गो] भवतीति साम्यं. L. 21. विविधेति. Com., विविधा ये अनेके विषया गोचराः त एव ग्रासाः गुडेरकाः तत्र लालसैः लंपटैः Edd., विषयरस°. L. 23. प्रसरेण. B, प्रसारेण.

P. 107, L. 4. आहताः. C, and Edd., अभिहताः. L. 5. अधर्मभग्नगतयः Com., गतिर्गमनं सत्कर्मणि वृत्तिश्च. L. 7. सप्तच्छदतरवः. Com. =विषमच्छदवृक्षाः. A tree noted for its bad smell. L. 8. Edd. insert पुरःस्थितं. before बन्धुजनम्. L. 9. उत्कुपितलोचना. This is the reading of B, C, Edd., and Durga Prasada's MSS. So also Balakrishna. A, उत्कंपितलोचन. Com., उत्कंपिते प्राबल्येन धूते. L. 10. जातुषाभरणानि. C and Edd., जातुषाः. See note at p. 129, l. 11. L. 11. सोष्माणं. Com.=तेजस्विनं पुरुषं.—महामानस्तम्भनिश्चलीकृताः. Ed. 1, महानालस्तम्भनिश्चलीकृताः. Ed. 2. महालानस्तम्भनिश्चलीकृताः. The महामानस्तम्भ in this clause corresponds to the तृष्णाविष in the next. Edd. add अपि. L. 12 तृष्णाविष. B, तृष्णावेश. Edd., अतितृष्णाविषवेग. L. 13. दूषवः. B, C, and Edd., असयः, Ed. giving अशयः as a variant. L. 16 उपसृष्टा इवेत्यादि. Com., उपसृष्टा बहिःकृता इव क्षुद्रैः विटैरधिष्ठितमाश्रितं भवनं गृहं येषां ते तथा. L. 19. शरव्यतां. A, सरव्यतां. L. 22. धनेति. Com., धनं द्रव्यं तदेव पिशितं मांसं तस्य ग्रासः ग्रहणं तस्मिन् गृध्रैः दूरदृग्भिर्यथा तथा द्रव्यार्जनपरैरित्यर्थः.—आस्थानेति. Com., आस्थानं नृपोपवेशनं (स्थ) लं तदेव नलिनी कमलिनी तस्यांबकैः धूर्तैः यथा बकाः नलिनीमाश्रित्य तदाश्रयबलेन स्वात्मानमाछाद्य येन केन प्रकारेण परान्वंचयित्वा अकस्मादेव परान् भक्षयंति तद्वदास्थानबलेन परान्वंचयित्वा स्वानि भक्षयंति. आस्थान. A durbar.

P. 108, L. 3. महापराधावकर्णनं. So A and C, 'Listening (without resentment) to plans of crime.' Com., महेति महापराधानां कौरवयुद्धादीनां अवकर्णनं श्रवणं महानुभावता महाधर्मिष्ठता अदातृत्ववशात्. B, महापराधानवकर्णनं. Edd., महापराधानाकर्णनं. L. 4. परिभवसहत्वम्. A in Text, परभवसत्वं (*sic*): in Com., पराभवसहत्वं L. 8. वित्तमदमत्तचित्तानि°:. B and D वित्तमदमत्तनि°: .C. वित्तमदमत्तचित्तनि°:—तथै-

वेति. B and Edd., तथेति. Ed. 2 mentions another reading यथेति.—आत्मन्यारोपित.° B, आत्मारोपित.° D, आत्मन्यध्यारोपितं. L. 9. दिव्यांशावतीर्णमिव. Com., दिव्याः देवसंबन्धिनो ये अंशाः भागाः तैः अवतीर्णं उत्पन्नमिव. L. 10. उत्प्रेक्षमाणाः. A, उत्प्रेक्ष्यमाणः. D, मन्यमानाः. L. 11. आत्माविडम्बनाम्. Com., असद्गुणारोपलक्षणाम्. L. 12. मनसेत्यादि. Com., मनसेति देवताया हरिहरादेः अध्यारोपः (*sic*) आरोपणं तेन विप्रतारणं (*sic*) वंचनं तस्मादिति.—असदिति असद्भूता असद्रूपा या संभावना देवरूपत्वेन निश्चयः तेन उपहताः विनष्टबुद्धयः. For प्रतारणादसद्भूत. B reads प्रतारणासमुद्भूत and Edd., प्रतारणासंभूत.

P. 109, L. 1. तं मित्रतामुपनयन्ति. So D and Ed. 2, A and Ed. 1. तं मित्रतामुपजनयन्ति. Com., तं पुरुषं प्रति मित्रतां सुहृद्भावतां उपजनयन्ति निष्पादयन्ति. B reads here तस्य मंत्रितामुपनयंति; C, तं मंत्रितामुपनयंति.—तस्य वचनं शृण्वन्ति. B and C, तस्य शृण्वन्ति वचनं D. omits L. 7. शास्त्रेषु. This is the reading of B, C, D, and Edd. A has शस्त्रेषु.—सहजेति. Com., सहजं स्वाससिकं यत्प्रेम तेन आर्द्रं स्निग्धं हृदयं येषां अत एव अनुरक्ताः. L. 8. कष्टचेष्ट. B, कुचेष्ट.—मोहकारिणि. D and Edd., मोहान्धकारिणि. L. 9. तथा...यथा. B and C, तथा तथा...यथा यथा. Compare p. 105, l. 20.—जनैः. B and C, जनेन. L. 11. प्रहस्यसे. A, प्रकाश्यसे. (Text ते for से) Com. =प्रकटीक्रियसे. प्रहस्यसे is the reading of B, C, and D (C, यथा न च प्रहस्यसे) It is the simpler reading, but open to objection as being a repetition of the उपहस्यसे above l. 10. Edd. have न प्रतार्यसे विटैर्न प्रहस्यसे कुशलैः. But with प्रतार्यसे कुशलैः compare प्रतारणकुशलैः p. 108, l. 7. L. 12. A inserts च after प्रलोभ्यसे L. 13. वनिताभिः, B and C, सर्ववनिताभिः. L. 14. न विकृष्यसे. B and C, न कृष्यसे. Edd., नावकृष्यसे.—रागेण. Edd., रागैः. L. 20. Read यौवराज्य°. L. 23. सप्तद्वीपभूषणां. Edd., सप्तद्वीपसमुद्रभूषणां.

P. 110, L. 1. Edd. omit हि, Ed. 2 giving it as a variant.—त्रैलोक्यदर्शीव सिद्धादेशः. Com., त्रैलोक्यदर्शी योगीव सिद्धो निष्पन्नः आदेशो आज्ञा यस्य स तथा त्रिकालदर्यपि सिद्धादेशो भवति यथैव वदति तथैव भवतीत्यर्थः. L. 4. स्वच्छीकृतः. This is the reading of B, C, D, and Edd. A, स्वस्थीकृतः. Com.—स्वस्थतां प्रापितः. L. 12. पादपान्तरं निजपादपमुज्झत्यपि तारापीडं. This is the reading of Edd. In Ed. 1 transfer लक्ष्मीः from end of L. 17 to end of line 18. B has पादपं निजपादपान्तरमुंचत्यपि तारापीडं. A, C, and D, निजपादपं पादपान्तरमुंचत्यपि तारापीडं, Com., निजपादपं स्वकीयवृक्षं अमुंचत्यपि अत्यजंत्यपि

तारापीडं. It will be noticed that the commmentator does not repeat the पादपान्तरं of his text. If A's text is right we must suppose that निजपादपं means not the tree the creeper is on at present, but the tree to which it goes, and which is marked out in some way as its own. But this seems very harsh, and the simile would then be somewhat discourteous to Târâpida. L. 17. **दीर्घदृशमनुपहतं**., Com., दीर्घा आयताः दृशा वर्त्तयो यस्यैवंभूतं अनुपहतं अखण्डं. L. 18. **नवराजलक्ष्मीकमलिनीमृणालेन**. This is the reading of A, B, C, and Edd. Com., राजानं विशिनष्टि नवेति नवा प्रत्यग्रा या राजलक्ष्मीः आधिपत्यश्रीः सा एव उज्ज्वलत्वसाम्यात् कमलिनी नलिनी तस्याः आयत्वसाम्यात् मृणालेनेव विसेनेव. It will be noticed that this would sanction an इव after मृणालेन, which is not however wanted, though, it stands in D. The necklace is here called the lotus stalk of royal prosperity, and it is said to be like the seven sages come to see the consecration. L. 19. **सप्तर्षिमण्डलेनेव हारेण**. Com., मुक्तासु संक्रान्तमुखत्वेन उपमानान्तरमाविष्कर्तुमाह. L. 20. **इन्दुकरकलाभिः**. Com., कलाः मनोहराः. B, C, D, and Edd., इन्दुकरकलोपकोमलाभिः.—**वैकक्षकक्षाभिः** Com., वैकक्षं उत्तरीयकं तद्वत् स्थापिताभिः स्रग्भिः मालाभिः.

P. 111, L. 5. **उदधिरिव मन्दरपातैः**.—D breaks off the Pûrvabhâga here. L. 8. **येन**. A in text, and B, add च. Com. येनेति दुन्दुभिना कर्तरि तृतीया ध्वनता शब्दं कुर्वता रवेण शब्देन. L. 10. **प्रदक्षिणीकृतानीव**. Com. = आवर्तीकृतानीव. L. 13. **अभिमुखदत्तदन्त**.° A, अभिमुखं दंत°. Com., अभिमुखदंत°. L. 15. **अपूर्वैशानाट्टहासशङ्काहर्षहुंकृतेन**. Com. अपूर्वैः अश्रुतपूर्वो यः ऋर्वस्य भवानीपतेः अट्टहासः महाहासः तस्य शंका आरेका तस्याः हर्षः प्रमोदः तस्माद्यत हुंकृतेन हुंकारेण. The word is followed in the text of A and Edd. (not in C) by अश्रुतपूर्व which seems to be a gloss on the preceding अपूर्व, taken perhaps from l. 17 below. L. 17. **विबुधसद्मनि**. From B and C, Edd., मेरौ. Ed. 2 giving विबुधसद्मनि as a variant. A omits the word. See note on l. 18. = **अश्रुतपूर्वरवजीनतरोष**. B, C, and Edd. omit जनित. Ed. 2 gives as a variant. अश्रुतपूर्वरव इव. L. 18. **यमसद्मनि**. From B and C. A and Edd., विबुधसद्मनि (Com. = देवलोके), Ed. 2 giving यमसद्मनि as a variant. See note on l. 17. L. 21. **सह द्विषतां श्रिया**. Note on p. 145, l. 21. L. 23. **लीलालाजान्**. Text of A, लीलावीजान्.

P. 112, L. 5. पूर्वारूढया पत्रलेखया. (Com., पूर्वं प्रथमम्.) Pattralekhâ is mounted in front on the same elephant. Text of A adds the gloss कुलूतेश्वरपुत्र्या. L. 7. अचलरेचक. Com.=मंदरभ्रमणम्. L. 17. गन्ध. B, C, and Edd. omit. L. 18. आदरावनतमौलि. B, आदरादनवरतप्रणाममौलि. Ed. 2 mentions a reading आदरादनवरतप्रणाम (omitting मौलि.) : this is the readings of C.—आवर्जितं. Com.=आनमितं. Compare p. 112, l. 22. L. 19. आज्ञप्त. So B and Edd. A. राजाप्त Com., राजेति राज्ञो यः आप्तः प्रत्ययितः.

P. 113, L. 1. प्रभा (Ed. 2 gives as a variant घटा). Edd. add प्रतान. L. 4, Edd. begin with अथ. which is not found in any of the MSS Com. however has तदनंतरं, which may refer to an अथ which has dropped out. L. 6. अखिलं. B, सकलं. L. 7. धवलदुकूल. Edd. omit धवल, Ed. 2 giving it as a variant. C. omits दुकूल. L. 12. चलितकुलशैलकीलितजलधिजलतरंगगतेव. Com., चलिताः कंपिता ये कुलशैलाः क्षेत्रमर्यादाकारिणो नगाः तैः कीलितो यंत्रितो जलधिः समुद्रः तस्य जलं पानीयं तस्य तरंगाः कल्लोलाः तत्र गतेव प्राप्तेव. B reads चलितकुलशैलकैलाशजलधितरंगगतेव. L. 13 Com. takes संमुखागतैरन्यैश्चान्यैश्च प्रणमद्भिर्भूमिपालैः. with the preceding sentence. C punctuates as we have done. B omits one अन्यैश्च. L. 15. पत्रभङ्गिनीनाम्. Com,. पत्रभङ्गाः रचनाविशेषाः विद्यंते यासु एवंविधानाम्. Compare note at p. 13, l. 20, L. 18. अक्रियन्त. A, क्रियंते. L. 20. अराजन्त. A in Text, अरंजत, in Com., राजंते. L. 23. दृष्टिः (Com.=चक्षः) B, वृष्टिः.

P. 114. L. 2. आतपत्रैः. B and C, शतसितातपत्रैः. L. 3. च. Text of A omits. L. 18. निर्घातपातपरुष. Com., निर्घातो वज्रं तस्य पातः पतनं तद्वत्परुषः कठोरः. B omits परुष. C, निर्घातवातगंभीर. °L. 5. बभुणा च. text of A and C omit च. L. 7. अनवरतं. Edd., अनवरत°. B. 8. च. A omits. L. 10. बलबहल. Com. and C omit बहल. B and Edd,. बहलबल. L. 12. प्रबलवेत्रि. (Com., प्रकृष्टबलयुक्ताः ये वेत्रिणः द्वारपालकाः तेषां) B, प्रचलितप्रचुर. C, प्रचुर. Edd., प्रचलित. L. 23. धूसरताभीता इवार्ककिरणाः. B, C, and Edd. read धूसरमर्ककिरणाः. Ed. 2. mentions a variant धूसरताभीत for धूसरम्. L. 15. बलभर. Edd. बहलबल. L. 20. क्रमेण. B, C, (क्रमेण च संसर्पतो) and Edd., and च.

P. 115, L. 4. बलसंक्षोभजन्मा. Construe with रेणुः. l. 21. L. 6. पत्रार्पितन्तु. So B and Edd. A, उत्पन्नोर्णातन्तु. Com., उत्पन्नः समुद्गतो यः

ऊर्णातंतुः. जालंकारकः. C, पत्त्रोर्णातन्तु. L. 8. हरि (*a*) 'horses,' (*b*) Hari.—क्षमा (*a*) 'the ground,' (*a*) 'patience.' L. 11. पताका. So B and Edd. A, पताकाम्. L. 15. मणिपत्त्रभङ्गः. B and Edd., मणिभङ्ग. L. 17. धातु. Com., गैरिकादिः कुम्मस्थलशोभार्थं अनुलिप्यते.

P. 116, L. 9. अनपहृतचेतनेन. There is a gap here in C extending to p. 117, l. 14.—अनवगणित. Com.=अनिराकृत. L. 10. भूमिगृहेण. A 'Bhumigriham' is a room dug out under the earth for coolness. L. 13. अवष्टभ्यमानम्. Com.= व्याप्यमानम् L. 15. अवचूलचामरमिव. Com= हस्तिकर्णाभरणव्यालव्यजनमिव. L. 17. निषेण. B and Edd., निभेन. L. 21 पुस्तमय्यः. Com. पुस्तं लेप्यादिकर्म तन्मय्य इव विलिता इव. Edd., प्रस्थमय्यः.

P. 117, L. 1. Edd omit दन्तिनाम्. L. 2. क्षीरोदधवलैः. B and Edd. क्षीरोदक्षोदधवलैः. L. 13. कैर्न प्रतिपन्ना वेत्रलताः. Com., एतेन सर्वे प्रतीहारतां प्राप्ता इति सूचितम्, C. 15. तच्चरण. Edd., त्वच्चरण. L. 16. एते हि. Edd. and ते. A has (by mistake) in text एते हीवि. L. 18. रक्षाभूतिमिव. Cf. भूतिलिखितपत्त्रलताकृतरक्षापरिक्षेपम् p. 68 l. 6. L. 20. अपरैः. Text of A, परैः. L. 21. पश्य पश्य. Edd. omit one पश्य. C omit both.

P. 118, L. 1. महाभारतसमर. B. महाभारतबलसमर. L. 3, कदलिकावनान्तरेषु. Com,=रम्भाकाननान्तरेषु. The 'kadalikâs are the banners. (cf. Mâlati-Mâdhava, p. 203, l. 1. and Bhandarkar's note: also कदलिका कामकरिणः. above p. 106, l. 5.). whose burnished tops reflect the sun. For शिखरदेशेषु (Com.=ध्वजाग्रभागेषु) B and C have मत्तेभकरटशिखरदेशेषु. L. 5. कलकलकालिला. (Com., कालिल=गहन). B, कलंककालिका. C with us. Edd.,) कलकलकलिता. L. 6 कोलाहलकलितेव. Edd., कलिलकलिलेव. L. 10. न चलन्ति. Com., यद्वेति बलभरेण सैन्यभरेणपीडिता या वसुधा तस्याः धारणं तेन विधुराः पीडिताः फणिनां पत्युः शेषनागस्य फणाभिचयः फणकुड्यानि चलंति) omits न Edd., न दलन्ति. Compare न हि क्षुब्धनिर्धातपातभिहता चलति वसुधा p. 135, l. 20. L. 23. प्रातिष्ठत. This is, I find, the reading of C. A, प्रतिष्ठता, taken by Com. with सेनासमुदायेन. B has an altogether different reading न्यायवर्त्मनि प्रजाः प्रतिष्ठापयन्. Edd., प्रतिष्ठन्.!

P. 119, L. 5. A omits जनयन्, the Com. taking जनानुरागम् as an adjective agreeing with विक्रमम्. L. 13. हेमकूटधाम्नाम्. From B.

So also C. A, हेमजकूटनाद्याम्. Edd., हेमजठनाद्याम्. L. 18, आदरात्. 'Carefully.' Com.=बहुमानात्. L. 20. पार्ष्णिप्रहार. So B and Edd. C, प्रार्ष्णिप्रहारात्. A,पाणिप्रहार.Com.=हस्ताभिघातः.

P. 120, L. 7. B omits अगृहीतेन. L. 8. Edd. omit यदि. L. 9. प्रकारः. Com.=भेदः. L. 16. इति विचार्यमाणे सत्यत्वम्. B and Edd., यत्सत्वम् for सत्यत्वम्. C, इति विचार्यमाणोऽयं सत्यम्. L. 22. सुवर्णपुरगामिनं पन्थानम्. 'The road going to Suvarṇa.'

P. 121, L. 5. वलित. A, चलित. Com.=कंपित. C, चालित. L. 12. अन्वेषमाणः. Edd., अन्विष्यन्; Ed. 2 mentioning a variant, अन्वेषयन्. L. 13. नलिनीजल. Com., नलिनी कमलिनी तया संयुक्तं जलं नलिनीजलम्. L. 14. Edd. omit वनगजयूथस्य—उत्थापितैः. B, C and Edd., उत्तारितैः. L. 16. कुमुद. Edd., कमलकुमुद; Ed. 2 mentioning our reading as a variant. L. 19. कुसुमोपविष्टोल्लसत् B, कुसुमोपविष्टनिष्पिष्टोङ्कमत्. C and Edd., कुसुमोपविष्टनिष्पिष्टोच्छ्वसत् With उच्छ्वसत् compare उच्छ्वसितमूर्तिः p. 92, l. 22. —अभिनवकुसुम. B, C and Edd., अभिनवबकुलकुसुमम्. L. 22. उपजातजलाशयशङ्कश्च. B and C, उपजातजलाशश्च.— प्रतीपमनुसरन्. Construe with पादपैरुपेतेन (p. 122, l. 1.) कैलासतलेन कंचिदध्वानं गत्वा (do., l. 9.) तरुखण्डं ददर्श (do., l. 12).

P. 122, L. 5. टंकनहय. Com., टंकनं प्रस्तरदारं तल्लक्षणो यो हयखुरः. Edd., टंकनखर. L. 7. संशीर्णि. B, C and Edd., संशीर्णजीर्ण. L. 9. प्रतानप्ररूढ. Edd., प्रतानवता प्ररूढ. L. 12. तच्च. B, C and Edd., तं च. L. 13. सम. B and Edd. omit Com., चंदनं मलयजं तस्य रसः द्रवः तस्य समः सदृशः स्पर्शो यस्य तेन. L. 18. अंशावतारम्. B, अवतारम्. C, चावतारम्. Edd. अंशावतारं जलाकारम्.

P. 123, L. 2. समुपस्थितैः. Com., संस्थितैः explained by कृतावस्थानैः. Edd., समुपस्थितैः. L. 3. प्रतिमानिभेनान्तःप्रविष्टं सकाननशैलनक्षत्रग्रहचक्रवालमित्यादि. 'Bearing within it, like Nârayâṇa on a breast on which lotuses (or, *b*, the lotus) bloomed, earth and heaven—with all their forests, hills, and stars,—in the shape of their reflected image there.' A in text reads अंतःप्रविष्टसकानन°शैलनक्षत्रग्रहचक्रवालम् for अन्तःप्रविष्टं सकानन°. The note however is अथ त्रिभुवनं विशेषयन्नाह प्रतिमेति प्रतिमा प्रतिबिंबं तस्य निभेन व्याजेन अंतःप्रविष्टं मध्यप्रविष्टं सह जलचरेण नक्रचक्रादिना वर्त्तमानं यत्काननं वनं शैलः अद्रिः नक्षत्राणि ऋक्षाणि ग्रहाः मंगलादयः तेषां चक्रवालं समूहं यस्मिन् तत्तथा, which, if it does not point to some con-

fusion in the text assigns an impossible meaning to सकानन. B, C and Edd. read अन्तःप्रविष्टसकलकाननशैलनक्षत्रग्रहचक्रवालम्. With our reading compare देहप्रभाविताने न सगिरिकाननं दन्तमयमिव तं प्रदेशं कुर्वतीम् p. 128, l. 15. L. 12. कमलसहस्रं. B, C and Edd., कमलं. L. 15. हंसोपात्तकमलवनमकरन्दम्. B and C, हंसाचांतकमलमकरंदं. Edd., हंसाचान्तविकचकमलवनखण्डं. L. 18. उत्कलिका. (*a*) 'Buds,' (*b*) 'passion.' L. 20. लक्षण. (*a*) 'Appearance,' (*b*) 'marks.'

P. 124, L. 6. आलोक. Text of A, आलोकन. L. 23. आदायादाय. Text of A omits one आदाय.

P. 125, L. 1. दश. B, C and Edd. omit. L. 2. मन्ये च यस्सृष्टेर्वाक्सलिलमयं. A, मन्ये यच्च for मन्ये च यत्. Com., मन्ये चेति अहमिति मन्ये जानामि यच्च आदौ सृष्टेर्विधिनिर्मितेर्वाग्. B and Edd., मन्ये च यत्तत्सलिलमयं. L. 7. पदपङ्क्ति. Edd., omit. L. 8. अवगाह. Text of A, अवगाहन. L. 9. पादानुमीयमान. Text of A and C, पदानुमीयमान. L. 14. चरणौ. B, C and Edd., चरणे. L. 15. दूर्वा. Edd., प्ररूढदूर्वा. L. 16. करयुगलः. Edd., करचरणयुगलः. L. 17. जलमयम्. Text of A, जलम्. L. 22. स्रस्तर. So A in Com. and B. So also C. A in Text, श्रस्तर. Edd., संस्तर as on l. 4 of next page. Compare note on p. 19, l. 9.

P. 126, L. 4. स्रस्तरान् So Text of A, B and C. Com. and Edd., संस्तरान् (=प्रस्तरान्). L. 13. Construe क्रमेण च ...कैलासमारुतैरभिनन्द्यमानो गत्वा च तं प्रदेशं (l. 17.) ...पादपैः परिवृत्तं ...शूलपाणेः शून्यं सिद्धायतनमपश्यत् (p. 127, l. 23). L. 14, वृष. Edd., वृषभ. L. 18. Com. of A omits च (गत्वा स चंद्रापीडः &c.). L. 19. जरठ. Text of A writes जठर. L. 21. चकोर. B, C and Edd., चकोरचञ्चु. L. 22. दाडिम. B, C and Edd., दाडिमी. L. 23. चपलकपिकुल. Com. and B omit चपल. C omits कुल. Edd., कपिलकपिकुल.

P. 127, L. 1. कपोतपक्षपाली. Edd., कपोतपोतसंहतलोलपक्षपाली.—कुसुमरजोराशिसारसारिकाश्रित. From Edd. (Ed. 2, शार). A in text, कुसुमरजोराशिराशि (*sic*) सारिकाश्रित. Com., राशिः समूहः सारिण्यो याः सारिकाः. तदनुसार &c. सार here means spotted with. B reads कुसुमरजोराशिसारसारसिकामिश्र.C,कुसुमरजोराशिशारसारसिकाश्रित. L. 3. जललुब्ध. B, जललवलुब्ध, a reading which is also mentioned by Ed. 2 as a variant.—विप्रलब्ध. Text of A, विपलुब्ध. B omits the word. L. 4. यौवन. Edd., यौवनमद. L. 5. पारावत.

B and C, पारापत. L. 8. विरावित. So B and Edd. A, विराजित. —अकलित. A, आकालत, which the Com. repeats and explains by प्रादुर्भूत. L. 12. घनावस्थानैः. B, घनावलिस्थानैः. —दिनकरकर. Ed. 1, दिनकर. L. 13. अञ्जननीलनल. Com., अंजनवत् नीलानि यानि; नलानि तृणानि. B, नीलनलांजन. L. 19. संघात. Edd., संपात. L. 20. प्रमाणाभिमुखैः. B, C and Edd., प्रयाणाभिमुखैः. Com., प्रमाणं तोलनं तत्र अभिमुखाः संमुखाः तैरिव उभयोः प्रकारांतरेण भंगमाह वानरेति वानराः...पक्षे वेति विकल्पार्थः.

P. 128, L. 4. समापतद्भिः. Com. = यत्र तत्र निःपतद्भिः. B, समाघट्टद्भिः. C, समामोदयद्भिः. L. 12. तस्य च दक्षिणां मूर्तिमाश्रित्य. Construe with कन्यकां ददर्श p. 131, l. 20. — ब्रह्मासनम्. Com. = ध्यानासनम्. Cf. p. 130, l. 19. L. 13. अतिविस्तारिणेत्यादि. Compare the passage at p. 182, ll. 11—14. विप्रुत. Edd., परिप्लुत. L. 14. विसर्पता Edd., सर्वतो विसर्पता.—पादपान्तरैः. Com., पादपांतरै : वृक्षांतरैः प्रतिबंधकीभूतै : पिंडीभूय समूहीभूय. पादपान्तरैः (for which B reads प्रांतरे) goes with वहतेव. L. 15. पिण्डीभूय वहतेव. Compare पिण्डीभूय वहद्भिरिव Sc. चन्द्रपादैः. p. 269, l. 18.—सगिरिकाननम्. Compare सकाननशैलनक्षत्रग्रहचक्रवालं त्रिभुवनम्, if the reading there is right, p. 123, l. 3. — दन्तमयमिव. Com., —गजदंतनिर्मितमिव. Ed. 1, हतभयमिव. Ed. 2, चन्द्रमयमिव. L. 17. लोचनपथप्रविष्टेन. Sc., तेनैव देहप्रभावितानेन. B, लोचनपथं प्रविश्य. —अतिधवलप्रभापरिगतदेहतया. Construe with अपरिस्फुटविभाव्यमानावयवाम् (l. 20). Edd. read परिस्फुट for अपरिस्फुट L. 18. चेलांशुक. B and Edd., चीनांशुक. L. 20. अपहाय. Construe with उत्पादितम्. ' Made of whiteness alone without,' &c. This use of the participle almost exactly coincides with our use of prepositions. Compare for the construction p. 30, l. 11, p. 48, l. 14, p. 129, l. 23, and p. 156, l. 8. —द्रव्यात्मकमङ्गलनिष्पादन°. So Com. and B. Text of A and Edd., द्रव्यात्मकमङ्गलनिष्पादन°. P. 21. दक्षाध्वरक्रियेत्यादि. Com., अध्वर इति अध्वरो दक्षस्य यज्ञः तस्य क्रिया कर्म तामिव उभयसादृश्यमाह उद्धतेति उद्धता अनार्या ये गणा मनुष्यवृंदाः पार्षदाश्च तैर्यः कचग्रहः केशग्रहः तस्मात् यद्भयं तेन उपसेवितः सपर्यांविषयीकृतः त्र्यंबकः ईश्वरो यया सा तां दक्षप्रजापतिना अध्वरे ईश्वरो नाहूतः तेन गणाः प्रेषिताः तैरध्वरविनाशो विहित इति पुराणप्रसिद्धम्. Here, (मनुष्यवृंदाः पार्षदाश्च) and in the immediately following clauses, the Com. attempts, with

no great success, to find a second reference to Mahâsvetâ in the clauses which are added to explain how the things to which Mahâs'vetâ is compared may be conceived as present at the shrine of Siva. (Compare, however, the quotation given at p. 129, l. 11.) P. 22. **उद्भूत.** B, उद्भूत —Edd. insert before **रतिम्.** the word **निरन्तरभस्मोद्धूलनसिताङ्गीम्. —मदनदेहनिमित्तं हरप्रसादनार्थमागृहीतहरारार्धनाम्.** Com., मदनस्य देह इव देहो यस्यैवंविधः पुंडरीकमुनिः. (for Pundarika, see Introduction, pp. 10, 11). See note on l. 21.

P. 129, L. 1. **उत्कण्ठाकुष्टाम्.** A, उत्कण्ठाम्. L. 2. **गजाजिनावगुण्ठनोत्कण्ठितशितिकण्ठचिन्ततोपनताम्.** 'Come to the wish of (प्रथमं चिन्तिता पश्चादुपनता) Siva when he desired a covering of elephant's skin.' Com. takes उपनत as equal to पूरित making चिन्ततोपनत a bahuvrihi (चिन्तितं समीहितमुपनतं पूरितं यया सा) and as referring to Mahâs'vetâ, translates चिन्ततोपनताम् by अपेक्षा प्राप्ताम्. Cf. use of उपनत at p. 132, l. 2. L. 3. B, C and Edd. omit **बहिः.** L. 4. **भूति.** Edd., विभूति. L. 5. **गौरीमनःशुद्धिम्.** Edd., गौरीतपःसिद्धिम्. तपःसिद्धि occurs below l. 8. L. 6. **गिरीश.** B, C and Edd., गिरिश. L. 11. **अमरगजेत्यादि.** Com., अमरा देवाः तेषां गजाः हस्तिनः तेषां वीथी ततिः तामिव गजसमूहस्य तत्रागमने निदानमाह अभ्रेति अभ्रगंगा तस्यां अभ्यागमः संमुखागमनं तत्र यो वेगः त्वरा तेन पतितां स्रस्तां गजवीथीं is preferred to गज simply for the purpose of getting a word in the feminine gender. Compare in the next line **कैलासाश्रियम्.** L. 13. Text of C omits the words **काशकुसुमविकासकान्तिमिव...निर्गताम्.** Com., उदीक्ष्यमाणां explained by प्रतीक्ष्यमाणां. L. 16. **सर्वहंसैरिव धवलतया कृतसंविभागां.** Text of A omits this clause. Compare with it p. 42, l. 23, and passages quoted there. L. 20. **निर्मृष्टां.** Edd., निघृष्टां. L. 21. **इयत्तामिव धवलिम्नः.** The 'thus far' or '*ne plus ultra*' of whiteness. L. 22. **उदयतटगतादर्कबिम्बात्.** B, उदयिताम्रार्कबिम्बात्. C, उदयतस्ताम्रादर्कबिंबवत्. Ed., उदयतटगतार्कबिम्बात्. L. 23. **उद्भूत.** 'From.' See note on p. 128, l. 20.

P. 130. L. 3. **खुर.** B, C and Edd., खुरमुख. L. 8. Text of A omits **स्वैरिव.** L. 10. **मथनताम्.** B ग्रन्थिताम्. Edd., ग्रन्थनाम्, Ed. 2 giving as a variant ग्रथितताम्. L. 13. **परिवेषपरिगत.** Com.,

परिवेषः परिधिः तेन परिगतं सहितम्. L. 15. **चामररुचिराकृतिना.** B and C, चामरचीराकृतिना. L. 18. **आप्रपदीनेन.** Com., आप्रपदीनेति आपदव्यापकेन तत्तु स्यादाप्रपदीनं व्याप्नोत्याप्रपदं हि यदिति कोषः L. 20. **यौवनेनेत्यादि.** Com., यौवनेनापि तारुण्येनापि उपास्यमानां सेव्यमानां केनेव स्वल्पकालोपसर्पिणा निजसमयप्राप्तेन निर्विकारेण विकृतिवर्जितेन विनीतेन. प्रसूतेनैवंभूतेन शिष्येणेव विनयेनेव यौवनस्यापि स्वल्प (*sic*) कालोप (स) र्पित्वादिगुणविशिष्टत्वेन तत्साम्यामिति भावः. B, C and Edd. read स्वकालोपसर्पणा निर्विकारविनीतेन for स्वकालोपसर्पिनिर्विकारविनीतेन. Ed. 2 mentions a reading यौवनेनादृष्टोपसर्पणा. निर्विकार seems to intimate that 'youth' though it has come to her—not before its appointed hour—has not had time to work any change. She is—

'Standing with reluctant feet,
Where the brook and river meet,
Womanhood and childhood fleet.'

L. 21. **कृतपुण्येनेव.** Compare अकृतपुण्यमिव मुञ्चन्तीं बालभावम् p. 186, l. 18. L. 23. **सूक्ष्मशङ्खखण्डिकाङ्गुलीयकपूरिताङ्गुलिना.** An epithet of दक्षिणकरेण in next line. For शङ्खखण्डिका, which is the reading of Text of A and Edd., Com. has दंतखंडिका (explained by नागदंतशकलं), and B and C, शंखघटित.

P. 131, L. 4. **सवीणाभिः.** Edd. add विलासवतीभिः. L. 6. **प्रासक्रण्ठयोगया.** Com. as referring to गीत्या, रागाणामवस्थानविशेषो गीतिशास्त्रप्रसिद्धः. L. 7. **रक्तमुखवर्णया.** (*a*) 'Beginning in impassioned accents,' (*b*) 'red in the face.' The Com. would seem at first to have had another reading in view, as its note is रागरक्तेति श्रीरागादयः तैः रक्ताः मिश्रिताः मुखे प्रारंभे वर्णा अक्षरा यस्यां सा तथा पक्षे रक्तो लोहितो मुखे आस्ये वर्णो यस्याः सा तया.—**घूर्णितमन्द्रतारया.** Com., (*a*) घूर्णिताः घोलनां प्राताः मंद्रा डरःप्रदेशोद्भवाः तारा शिरः समुद्भवाः स्वरा यस्यां सा तया, (*b*) घूर्णिता प्रचलायिता मंद्रा अलसा तारा यस्यामिति विग्रहः. L. 8. **भावना.** Com., (*a*) घोलनाविशेषाः, (*b*) शब्दनिष्ठा अर्थनिष्ठा यागादिप्रवृत्त्यनुकूला, आख्यातार्थरूपा. The Com. takes मीमांसा in the sense of विचारणा. L. 12. **तेजोमयीम्.** There does not seem to be any real authority for the variant तपोमयीं which Parab has admitted into the Text. Correct in commentary, तप इति तपोमयीं to तेज इति तेजोमयीं. — **उपवीणयन्तीम्.** A, उप-

वर्णयंतीम्. Com. =स्तुवंतीं. L. 13. जल. Text of A omits. L. 15. वशीकृताक्षहृदयाम्. Com., (*a*) वशीकृतानि अक्षाणि इंद्रियाणि हृदयं चित्तं च यया सा तां, (*b*) वशीकृतं अक्षैः पाशकैः हृदयं यस्या इति बहुव्रीहिः. The second interpretation here cannot be right. The explanation in the Calcutta edition is वशीकृतमक्षहृदयं पाशकविचारहृदयं यया. This may be right. Or अक्षहृदयं may be the square in the dice on which the figures are marked, and the word mean that the द्यूतकलाकुशला knows which side will fall uppermost. L. 16. जलभृतदेहाम्. (*a*) 'Living on water,' (*b*) 'floating on water.' L. 19. अष्टादशवर्षदेशीयाम्. 'About eighteen years old.'

P. 132, L. 2. असमर्थितोपनतानि. Com.— अतर्कितप्राप्तानि. Compare चिन्तितोपनत p. 129, l. 2. L. 4. प्रदेशो वीक्षितः. B, C and Edd. add क्षितेः, Com. explains प्रदेशः by भूभागः. L. 5. सिद्धजनोपसृष्टजलं. So also B and C. Com. explains उपसृष्ट by सेवित. That would be a good paraphrase of उपस्पृष्ट, the reading of Edd. उपसृष्ट if it is right, must mean 'made.' L. 9. गन्धर्वध्वनिविशेषाणाम्. A, गान्धर्वध्वनेर्विशेषाणाम्. L. 12. सर्वमेतत् Edd., सर्वमेवैतत्. L. 19. वरप्रदानम्. Com.— वांछितदानं. B and Edd., वरदानम्. L. 20. आगम्यताम् Edd., अनुगम्यताम्.

P. 133, L. 1. तिरोभूता. B adds अद्भुताकृतिः. L. 4. अखिलम्. Edd. omit, Ed. 2 mentioning the reading in a note. L. 7. कूजतां मन्द्रं मदमत्तमधुलिहां. Text of A, मंद्रमद°. Com., मद्रं गुंजता (*sic*) शब्दं कुर्वतां. B omits मन्द्र and reads मधुमत्त. Edd. read मन्दं मन्दं for मन्द्रं. C, व्रजतां मधुलिहां. L. 13. नालिकेरी. Edd., नारिकेली. See note at p. 19, l. 9. L. 18. अलम्. B and Ed., अलमलम्.

P. 134, L. 4. आचिरेण. B and Edd. add च. L. 5. उपयोगाय. Com.= उपभोगाय. Compare the reading of Edd. at p. 25, l. 16. C reads उपभोगाय here. L. 7. यत्र. Edd., यदत्र.—व्यपगतचेतनेत्यादि. Compare the passage at p. 45. l. 19. L. 8. आत्मानुग्रहम्. Com.=निजसाफल्यम्. L. 10. निर्वर्तित. Com. and B, निवर्तित. See note at p. 16, l. 13, and below l. 14. L. 11. उपभुज्य. Edd., उपयुज्य. See note above l. 5. L. 14. निर्वर्तित. A, निवर्तित. L. 15. निभृतम्. Com., निश्चलं यथा स्यात्तथा. See note on p. 21, l. 11. L. 19. एकदेशावस्थाने कालकला. B and Edd., एकदेशावस्थानकालकला.

P. 135, L. 2. **केदं वयः केयमाकृतिः क्व चायं लावण्यातिशयः केयमिन्द्रियाणामुपशान्तिः** 'Your age! your form! and your surpassing loveliness! How reconcile these things with an ascetic's life!' Edd. read **केदं वयः केदं तपः केयमाकृतिः क्व चायं लावण्यातिशयः केयमिन्द्रियाणामुपशान्तिः**. L. 3. **तद्**. B and C omit. L. 4. **अनेकसिद्धसाध्यसंबाधानि**. From B, (which however adds **तानि**) C and Edd. A reads **संबंधानि** for **संबाधानि**. Com., **संबंधानि संकीर्णानि**. —**सुलभानि**. Edd., **सुभगानि**, Ed. 2 mentioning **सुलभानि** as a variant. L. 6. **प्रकारः**. Com. = **प्रभेदः**. Compare p. 110, l. 9. L. 8. **आविदयतु भवती सर्वम्**. B omits **भवती**. C, **भगवती**. C and Edd. add **इदम्**. Com. of A, **सर्वमिदं पूर्वोक्तं**. L. 16. **व्यसनोपनिपातानाम्**. Com., **व्यसनानि मद्यपानादीनि तत्र उपनिपाताः अत्यासक्तिरूपाः**. But compare **महाननर्थोपनिपातः** p. 152, l. 3. L. 16. **आत्मीयां कुर्वन्ति**. So **आत्मीकृतानि** p. 117, l. 9. L. 18. **इन्द्वानाम्**. Com. = **सुखदुःखानाम्**.—**अधिकतरमुपजनितमतिमहत्**. Text of A omits **उपजनितम्**; but the note is **इदमपरमन्यत् अधिकतरं महत् कौतुकमाश्चर्यं जनितमुत्पादितम्**. L. 23. **अविच्छिन्न**. Com.— **अत्रुटित**. Compare **अविच्छिन्नबाष्पजलधारान्धकारितमुखीं** p. 161, l. 14. B, C and Ed. 2, **अवच्छिन्न**. The **अपि** shows that we are to understand that she speaks through her tears.

P. 136. L. 6. **कल्याणाभिनिवेशिनः**. Com., **कल्याणे श्रेयासि अभिनिविशते इत्येवंशीलं नः अस्माकं**. L. 9. **अग्नेः**. Text of A, **वह्नेः**. L. 13. **कन्यकानाम्**. B, C and Edd., **सुतानाम्**. L. 23. **युग**. Text of A. omits. Edd., **युगल**.

P. 137, L. 3. The words **तुम्बुरुप्रभृतीनाम्...गन्धर्वैः** are passed over in the commentary (MS. in Text, **तुंबरु** and **सौदर्यीणां**). L. 7. **यत्तु तत्सोममयूखसंभूतानामप्सरसां कुलं तस्मात्** 'And in the family (**तस्मात्**) of Apsarases sprung from the rays of the Moon of which I spoke' (**यत् तत्**) &c. Compare the construction at p. 148, l. 14, and the note there. Edd., **सोममयूखसंभवम्**.—**किरणजलं**. Com. = **अमृतं**.—**अनुसार**. So Com., B, C and Edd. Text of A, **अनुसरण**. L. 23. **मदेन**. Ed. 2, **मदनेन**.

P. 138. L, 1. **अथ विजृम्भमाणनवनलिनवनेषु**. Construe with **मधुमासादिवसेषु**. l. 12.—**अकटोर**. Text of A, **अनेक**. L. 2. Com., **अनेनाध्यजकंपनेनानंगस्य प्रोत्साहनं सूचितम्**. L. 7. **मधुकर**. B and Edd., **मधुकरी**. L. 8. **उद्दाम**. Edd., **उद्दम**.—**प्रोषितजनजायाजीवोपहारहृष्टमन्मथा-**

स्फालितचापरवभयस्फुटितपथिकहृदयरुधिरार्द्रमार्गेषु. 'When the roads are wet with the blood of the passers-by, whose hearts have split asunder by reason of their fear at the twanging of the bow of Manmatha rejoicing in the oblations made to him of the lives of women whose husbands are away.' The women die of sorrow. Ananga is pleased and his bow rattles (*i. e.*, the buds burst into flower, &c.). At this the pain felt by the travellers is heightened, and they die. Compare the fine verse ascribed to Râmila and Somila in the Śârngadharapaddhati (No. 3822: Aufrecht Z. M. D. G. XXVII, 79.)

सव्याधेः कृशता क्षतस्य रुधिरं दष्टस्य लालास्रुतिः
किंचिच्चैतदिहास्ति तत्कथमसौ पान्थस्तपस्वी मृतः।
आ ज्ञातं मधुलम्पटैर्मधुकरैरारब्धकोलाहले
नूनं साहसिकेन चूतमुकुले दृष्टिः समारोपिता॥

B and Edd., प्रोषितजनजायाजीवोपहारहृष्टमन्मथेषु मन्मथास्फालितचापरवभयस्फुटितपथिकहृदयरुधिरार्द्रमार्गेषु.—Edd. add किंशुकसमाकीर्णेषु. C, रुधिरार्द्रैश्चिव किंशुकसमाकीर्णैमार्गेषु. L. 12. आनन्ददायकेषु. B, C and Edd., आनन्दकेषु. L. 14. इदम्. Text of A omits. अभ्यागमम्. So B, C and Edd. A, अभ्यपतम्. I should have printed this as corresponding to the following imperfects. L. 16. सभृङ्गिरिटीनि B, सभृंगिरीटीनि. Edd., सभृङ्गरीटीनि. अनुमित. Compare अनुमेय p. 22, l. 19. L. 17. भुग्न. B, भग्न. This is preferable. L. 18. उपहारः Com.=समूहः. See note on p. 41, l. 15, and compare जीवोपहार above l, 8. L. 19. कुल. B, C and Edd. omit.

P. 139, L. 1. एकस्मिंश्च प्रदेशे झटिति वनानिलेनोपनीतं.....कुसुमगन्धमन्यजिघ्रम्. So Chandrâpîḍa (p. 125, l. 23) was drawn to Mahâsvetâ by the sound of her song. There is a certain weird resemblance betwen the two incidents. B and Edd., अथैकस्मिंश्च प्रदेशे. L. 3. तर्पयन्तमिव पूरयन्तमिव. B, C and Edd., पूरयन्तमिव तर्पयन्तमिव which is a better order. L. 6. मणिनूपुर. Com., मणिनूपुराणां रत्नखचिततुलाकोटीनां. B, C and Edd., नूपुरमणि. L. 7. हरहुताशन. Edd., हरनयनहुताशन Compare कुपितहरहुताशनदह्यमानमदन p. 11, l. 1. L. 10. दिवसकरः. Text of A, दिनकर. C reads here ग्रीष्मदिवसं दिवसकर°. L. 11. ज्वलन. B,

ज्वलज्ज्वलन. L. 13. **कनकमयमिव तं प्रदेशं कुर्वाणम्.** Compare दन्तमयमिव तं प्रदेशं कुर्वतीम्, p. 126, l. 18.—**रोचनेति.** Com., रोचना गोरोचना तस्या रसो द्रव• तेन लुलितः एकीभूतो यः प्रतिसरः हस्तसूत्रं तद्वत् समाना सदृशी सुकुमारा सुकोमला पिंगला पिंजरा च जटा सटा यस्य स तं. L. 16. **भृकुटी.** A, भृकुटी. B, भृकुटि. L, 17. **सर्वैहरिणैरिव दत्तलोचनशोभासंविभागम्.** Com., सर्वहरिणैः समग्रमृगैरिव दत्तो लोचनशोभायाः संविभागो यस्मै स तं. See note on p. 42, l. 23, L. 19. **सर्वात्मना.** Compare the English phrase 'with all his soul.' Com.=सर्वप्रकारेण. Cf. p. 141, l. 12: also the use of आत्मना at p. 265, l, 14. L. 19. **अधररुचकम्. Cf.** note at p. 73, l. 1.

P. 140, L. 1. **स्फटिकाक्षमालिकाम्.** B, C and Edd., स्फटिकगुलिकाक्षमालिकाम्. L. 3. **अपयान.** B, अपनयन.—**तनीयसीम्.** B and C, तनीयसा. Edd., तनीयसा तनीयसीम्. L. 8. **सर्वश्रुतानाम्.** B, C and Edd., सर्वश्रुतीनाम्. L. 14. **मलयमारुतागमनार्थलाजाञ्जलिम्.** Text of A, मलयमारुतागमनार्थं लाजाञ्जलिम्. Com., मलयमारुतो मलयानिलः तस्य आगमनार्थं आगमननिमित्तं लाजाञ्जलिमिव अक्षतांजलिमिव. L. 18. **परिभूतान्यकुसुमामोदः.** So अभिभूतान्यकुसुमपरिमलम् p. 139, l. 2. L. 20. **कोषस्य.** So Com. B and C. Compare अनेककल्पकल्पनार्थमुत्पाद्य स्थापितमिवांगनाकोषम् p. 182, l, 10, Text of A and Edd. read कौशल्यस्य, which has perhaps crept in from p. 141, l. 1. L. 21. **तदाकारातिरिक्तरूपराशिरयमपरो मुनिर्मायामयः.** A, तदाकारातिरिक्तः रूपातिशयराशिरयमपरो मुनिर्मायामयः, Com., तदाकारात् कुसुमायुधाकृतेः अतिरिक्तः अधिकः रूपातिशयः सौंदर्योत्कर्षस्तस्य राशिः समूहः मायामयो मोहरूपः मकरकेतुः अयमपरो मुनिः उत्पादितः उत्तरोत्तरं अतिशयवत्त्वात् अयं मकरकेतुः तदपेक्षयाप्युत्कृष्ट इति भावः.

P. 141, L. 2. **सदृशवस्तुविरचनायाम्.** Edd., सदृशवस्तुविरचनायाः. L, 5. **इदम्.** B, अमुष्य. L. 7. **रूपैकपक्षपाती...कुसुमायुधः** Compare पावकेनेव रूप एव पक्षपातिना p. 11, l. 7; and the reading of Edd. there. L. 8. **कुसुमसमयमदः.** Com = वसंतकालमदः. B, C, and Edd., कुसुमासवमदः. L. 9. **उच्छ्वसितैः सह.** The Com. construes this with the preceding sentence. L. 12. **सर्वात्मना.** See note on p. 139, l. 19. L. 13. **देहि हृदयेवकाशम्.** Compare ददात्येव हृदयेऽवकाशमन्युदारता p. 265, l. 21 L, 16. **केनापि.** Edd. omit—Read निष्पन्दसकलावयवां. L, 17. **अकथितशिक्षितेनानाख्येयेन स्वसंवेद्येन केवलं.** The con-

struction breaks off after केवलं because the speaker is at a loss what name to give to that feeling the 'manner of whose working she hast never been taught, which she cannot describe, which can be known only by being felt.' Cf. अवर्णनयोग्यां कामप्यवस्थामन्वभवम् p. 143, l. 15. With अकथितशिक्षितेन Compare अशिक्षितानि चाटुसहस्राणि P. 168, l. 12. The note of the Com. here is :—एवंभूता (referring to निष्पन्दसकलावयवा and the preceding epithets) सती कथं कथमिति महता कष्टेन मुनिकुमारकं अतिचिरं बहुकालं व्यलोकयं अद्राक्षमिति दूरेणाभ्ययः प्रस्तुतस्य दोषरूपतया तन्निदानं दुर्ज्ञेयमिति निरूपयन्नाह अकथितेति यत् अनुचितं प्रस्तुतं कर्म तत् केन निमित्तेन उपदिश्यमानं उपदेशविषयीक्रियमाणमिति न विभाव्यते न निश्चीयते इत्यन्वयः अनिश्चयं प्रदर्शयन्नाह किं तद्रूपेति किमिति वितर्के तस्य मुनिकुमारस्य रूपसंपदा सौंदर्यसमृद्ध्या किं मनसा चिन्तेन किं वा मनसिजेन कंदर्पेण किं वा अभिनवयौवनेन प्रत्यग्रतारुण्येन किं वा अनुरागेण अंतर्गतप्रीत्या किमन्येनैव पूर्वोक्ताभिश्चैनैव केनापि प्रकारेण किमिति सर्वत्र वितर्कार्थः तर्हि स्वसंवेद्येन स्वमात्रसाक्षिणा अनुभवेनैव विभाव्यतामित्यत आह स्वसंवेद्येति स्वानुभवेनेत्यर्थः तस्मिन्ननुभवे अप्रमाणत्वं निराकरोति अकथितेति न कथितं शिक्षितं वा यस्मिन्नेवंभूतेन कथिते शिक्षिते हि अर्थे संभावना (MS. संभाविना) विपरीतभावना च उत्पद्यते तर्हि स्वसंवेद्येन स्वमात्रसाक्षिणा शब्दजन्य एव अनुभवो भवतु तथा संभावनात्मकेन (MS. संभवनात्मकेन) तेन कथं निर्णय इत्यत आह अनाख्यायेति स्वमात्रसाक्षिणा तेनापि अहं न जानामीति संबंधः.

L. 18. किं मनसा. B, किं कांत्या. C, किं मनसा किं कान्त्या. L. 22 मुक्तप्रयत्नमप्यात्मानम्. From B. A puts the अपि after आत्मानम् (Com., आत्मानमपि प्राणिनमपि.) C and Edd. omit अपि. L. 23. च. B omits.—मेऽन्तर्मदनावकाशमिव दातुम्. From B, except that B omits मे. A, मेतर्मदनेनावकाशमिव दातुम्. C, मे तदशैनावकाशमिव दातुं. Edd., मे तन्मदनेनावकाशमिव दातुम्, Ed. 2 mentioning a reading मे ह्यन्तरमदनेन for मे तन्मदनेन.

P. 142, L. 10. मन्मथपरिस्पंदितानि. The reading of B, C and Edd. A has in Text मन्मथपरस्परस्पन्दितानि. The note in Com. is मन्मथपराणि मनोभवप्रतिपाद्यानि. स्पंदितानि चेष्टितानि ; pointing to a third reading मन्मथपरस्पन्दितानि. L. 11. B inserts तम् before अवगच्छन्ती. L. 12. उपसंहर्तुम्. Com.=दूरीकर्तुं. L. 13. अनेन. A, अन्येन. L. 16. सर्वथा. C and Edd. take rightly with following clause. Com. as in our Text.

P. 143, L. 2. **मदजननतया.** A, मदजननतया. Com =मदोत्पादकत्वेन. L. 4. B and C omit one **तस्य**. L. 5. B, C and Edd. omit **मन्द.—अस्य.** Com.,=मुनेः. L. 7. **पस्युद्गच्छन्.** B and C, प्रत्युद्गतवान्. L. 9. **वेपथुगृहीता व्रतभङ्गभीतेवाकम्पत करतलगताक्षमाला.** B, वेपथुना व्रतभंगभीतेवाकम्पत गात्रयष्टिः करतलगताक्षमाला च. So also C. but omitting च. L. 11. **महर्शनप्रीति.** Text of A, मदनप्रीति, This is a mere slip of the copyist who in the commentary makes a similar one, writing सहर्शनेति महर्शनं (*sic.*), &c. Parab here and elsewhere gives readings from my notes which are not real variants. L. 15. **अवर्णनयोग्याम्** Cf. अनाख्येयेन p. 114, l. 17. C, वर्णनायोग्यां. Ed. 2, अश्मवर्णनयोग्यम्. L. 19. **कुत इयम्,** Edd., कुत इवेयम्.—**अनभ्यस्ताकृतिः.** B, अनभ्यस्ता जाता. L. 20. **मन्थरतरत्तार.** So A, B and C. Com., आनंदस्य प्रमोदस्य यः भरः तेन मंथरा अलसा एवंविधा तरंती या तारा कनीनिका यस्मिन् एतादृशः संचारी विद्यते यस्याः सा तथा. Compare below—p. 144, l. 13—आनन्दबाष्पभरतरंगतरलतारेण लोचनयुगलेन. Edd. read मन्थरतरलतर. L. 21. **लतोल्लासिनी.** B and Edd., लतालासिनी.

P. 144, L. 1. **च.** Edd., वा.—**तपोधनयुवा.** So B and C. Cf. तपोधनयुवा p. 145, l. 15. A and Edd., तपोधनस्य युवा. L. 5. L. 8. **तस्य.** A in Text adds च. L. 9. **अतिशयितनलकूबरं.** Com., अतीति नलकूबरात् कुबेरपुत्रात् अतिशयितं अतिक्रमितनलकूबरं सुतोऽस्य नलकूबर इति कोषः क्वचिदर्थतस्य परत्वमिति नलकूबरस्य परप्रयोगः अतिशयितः अतिक्रांतः नलकूबरो येनेति बहुव्रीहिर्वा नलकूबररूपापेक्षया अत्युत्कृष्टरूपमित्यर्थः. L. 10. **ऐरावतमदजलबिन्दुबद्धचंद्रकशतखचितजलां.** Compare ऊत्थिद्दारविन्दमधुबिन्दुनिःस्यन्दबद्धचन्द्रकम् sc. सरः. p. 22, l. 12. L. 11. **संततसंनिहिता.** Com., संततं निरंतरं सन्निहिता समीपवर्तिनी. L. 13. **प्रेममद.** Com. = प्रीतिमद. B and Edd., प्रेममन्द. C, प्रेममंदमद. L. 17. **तस्मात्.** Com., तस्मात्पुंडरीकात् L. 22. **इयं च.....पादपस्तस्य मञ्जरी.,** See note on p. 36, l. 9.

P. 145, L. 2. **निर्गत्य.** Edd. add च. L. 4. **कुसुम.** Edd. पारिजातकुसुम. L. 7. **सदृशः.** B, तु सदृशः. C and Edd. सुसदृशः. L. 8 **प्रसीद क्रियताम्.** Edd., प्रसादक्रियताम्.—**अवतंसविलासदुर्ललिता.** Com., इयं अवतंसविलास एव दुरधिगमं दुर्ललितं क्रीडितं यस्याः सैवंविधा मंजरी. B reads अवतंसः विलासदुर्ललिता. L. 9. **श्रवणशिखरम्.** B, श्रवणशिखरे. L. 13. **योयम्.** Edd. add यस्य चायम्.—**या चेयम्.** Text of A omits. L. 15. Write **माम्.**—L. 16. **प्रभायासेन.** Text

of A, प्रभाशयेन.—रुचितसुरभिपरिमला. Com., यदि रुचितं रुचिविषयीभूतः सुरभिः परिमलो यस्याः एवंविधा इयम्. B and C omit रुचित, a variation which Ed. 2 also mentions in a note. L. 17. इयम्. B, C and Text of A omit. L. 20. पुलकम्. B, C and Edd., हृदयम्. Com. omits the word. Its note is मम त्विति मम तु पुनरर्थकः तस्य यत्करतलं तत्स्पर्शलोभेन तत्तृष्णया तत्क्षणं अवतंसस्थाने उक्तः अपरं पारिजातकुसममिव आसीत् एतेन द्वितीयकर्णेऽपि तच्छोभा सूचिता. But compare तथैव च तेन तत्करतलस्पर्शसुखजन्मना कदम्बमुकुलकर्णपूरायमाणेन रोमाञ्चजालेन कण्टकितैककपोलफलका p. 148, l. 10.

P. 146, L. 2. व्यतिकरे. Com. = परस्परानुरागातिशये. L. 8. तथाविधम्. A, तथाविधः. Com.—तादृशः. L. 10. एष मार्गः. B, क एष मार्गः. L. 12. आद्य. So A and C. Com. = प्रथमः. B and Edd., अयः—येन. B, केन. L. 14. क्व तत्कुलक्रमागतम्. B, कुलक्रमागतं क्व तत्. L. 17. क्वासौ तपस्यभिनिवेशः क्व सा भोगानामुपर्यरुचिः. B and C, संगानाम् for भोगानाम्. Edd., क्वासौ तपस्यभिनिवेशः क्व सा संयमिता क्व सा भोगानामुपर्यरुचिः. L. 20. यदत्र. B and C, यत्र. L. 21. प्रमादैः. B, प्रमोदैः. L. 22. अहो विगतचेतनत्वम्। अपहृता नामेयम्. From Edd. So also C. B agrees with Edd. so far as to read अपहृता नामेयम्. But the words अपि न लक्षयसि अहो विगतचेतनत्वम् have fallen out of B. A reads अहो विगतचेतनत्वमपहतानामेवं. Com., अपहृतानां कामपीडितानां.

P. 147, L. 5. चञ्चलै. B, C and Edd., चपलै. L. 6. उन्मुच्य. A omits. L. 8. शून्यहृदयस्य. So that he did not notice what it was she was giving him. Cf. note at p. 151, l. 9. L. 11. च. A omits.—Write ततः—. L. 12. किमागतास्मीत्यादि. Compare similar passages at p. 159, l. 6, and p. 166, l. 14. L. 12. किमेकाकिन्यस्मि किं परिवृतास्मि. Edd., किं परिवृतास्मि किमेकाकिन्यस्मि. B and C omit किं परिवृतास्मि. L. 13. A omits किं तूष्णीमस्मि प्रस्तुत. Read प्रस्तुत.

P. 148, L. 6. दूरस्थस्य. B, दूरतःस्थितस्य. C, दूरस्थितस्य. Edd., दूरस्था. Compare with this passage that at p. 157, l. 14. L. 8. रक्षावलीमिव. A line it could not pass. Cf. रक्षापरिक्षेप p. 68, l. 7. L. 10 कदम्बमुकुलकर्णपूरायमाणेन. Compare p. 145, l. 19. L. 13. C and Edd. omit च. L. 14. यौ तौ तापसकुमारकौ .....तयोरेकः. Compare the construction at p. 36, l. 18;

p. 137, l. 7, and at p. 144, l. 21. L. 16. अतिनिभृतपदः. Com. explains अतिनिभृत by अतिनिश्चल here. See note on p. 21, l. 11. L. 18. वा. B and C, च. Compare the different readings at p. 144, l. 1. L. 19. अंशुसंभूतायाम्. Com.= सोममयूखसंभूतायाम्. Edd., अंशुभूतायाम्. B, अंशभूतायाम्. L. 21. चरणनखं. Text of A, नखचरणं. L. 23. हेमकूटाचलम्. B and Edd., हेमकूटमचलम्. C, हेमकूटमचलवरम्.

P. 149, L. 7. न पातयन्ति. Text of A, निपातयन्ति. The emphasis in this sentence is on the पुण्यैर्विना. For the sentiment compare दृष्टिपातमप्युपकारपक्षे स्थापयन्ति संभाषणमपि संविभागमध्ये कुर्वन्ति आज्ञामपि वरप्रदानं मन्यन्ते p. 108, l. 15. L. 11. तेन...रसेन 'With the juice thus obtained.' Cf. p. 157, l. 2. L. 19. दूरमित्यादि. Com., मानसे मनसि जन्म यस्य एवंभूतो मनोरथः अभिलाषः मुक्तालतया एकावल्या विप्रलोभ्यमानः लोभं प्राप्यमाणः दर्शिता आज्ञा फलप्राप्तिर्यस्यैवंभूतः त्वया नीतः तथैव [तवैव] समीपे तिष्ठति त्वामेव विषयीकरोतीति भावः मानसजन्मत्वसाम्यादुत्प्रेक्षते हंस इवेति यथा मानसजन्मा हंसः मुक्तावत् निर्मलाः याः लताः ब्रतत्यः ताभिः प्रकर्षेण लोभ्यमानः दर्शिता आज्ञा गमनार्थं दिग् यस्यैवंभूतः अन्यत्र नयिते अथ लतां विशेषयन्नाह बिसेति बिसं मृणालं तद्वत् शुभ्रया धवलया इत्युभयोर्विशेषणम्. L. 21. दृष्ट्या. Read दृष्ट्या (*sc.* पद्धिकया).

P. 150, L. 1. दुष्टावेशक्रियया. B, C and Edd., दुरावेशक्रियया. L. 4. कृतमहापुण्यमिव. Cf. अकृतपुण्यमिव बालभावम् p. 186, l. 18. L. 5, पीतामृतामिव. Text of A omits. L. 8. अलकलताभङ्गेषु. From Edd. A, अलकलताभंगेषु. B, अलकलतासंगेषु. C, अलकपत्रलताभंगेषु. L. 14. मदीयेनैव हृदयेन कृतरागसंविभागे...रविबिम्बे. See note at p. 42, l. 23 and passages quoted there.

P. 151, L. 5. अथ. Text of A, अथ च. तस्य रूपस्येव यौवनमित्यादि. Compare the passage at p. 137, l. 21. तस्य=पुण्डरीकस्य. L. 9, शून्यम्. 'Vacant;' in his anxiety paying no attention to the things around him. Compare शून्यहृदयस्य p. 147, l. 8, शून्यहृदयया सर्वं नालक्षयम् p. 159, l. 17, and गमनपरिलम्बकृतया चिन्तयान्तःशून्य एव p. 262, l. 19. L. 10. अनुपरताभिप्रेतम्. Com., अनुपरतं अपरिपूर्णं अभिप्रेतं वांछितं यस्मिन्नेतादृशं. B and Edd. read अन्तर्गताकूतम्. C with the next word, अन्तर्गताकूताकारम्. L. 12. उपमृज्य. B, C and Edd. add च. L. 14. मत्समीपं. A, समीप. L. 15. भगवन्नव्यतिरिक्तेयमस्मच्छरीरात्. 'There is no differ-

ence between her and me ;' *i.e.*, you can speak as if I were alone. Notice the use of शरीरम् here. Compare note on आत्मन् p. 177, l. 17. L. 19. शान्तो वनानिरतः. B, शान्तोपवनरतः. Edd., वनवासनिरतः for वनानिरतः.

P. 152, L. 1. Read केवलमवश्यं कथनीयमिदम् with A. L. 4. आस्ति. अस्ति is to be taken with अभिहितः; and the effect is to emphasise what is already known, and therefore need not be told, but is used as a starting point 'You remember how he was.' L. 9. यावत्तत्र तं नाद्राक्षमासीच्च मे मनसि. 'But there I could not see him. And I thought.' The Com. omits च and makes the two clauses correlative. L. 11. लज्जमानः. Edd., लज्जया.

P. 153, L. 2. स्ववृत्ताच्चलितम्. Com., स्ववृत्तात् स्वाचारात् चलितमिति विरोधः तत्परिहारपक्षे चलितं भ्रष्टमित्यर्थः. B and C read सुवृत्तात् चलितम्. L. 3. शून्यान्तःकरणमपीत्यादि. Com., शून्यं अन्यकृत्येऽप्यनेच्छारहितं अंतःकरणं मनो यस्यैवंविधमपि हृदये निवासिनी निवसनशीला दयिता यस्येति विरोधः कस्यचित्सद्भावे शून्यत्वाभावात् तत्परिहारस्तु शून्यं ध्यानांतरवर्जितं केवलं तदासक्तचित्तत्वादिति भावः. Cf. note at p. 151, l. 9. L. 4. शिलातलोपविष्टमपि मरणे व्यवस्थितम्. Compare आसनस्थितमपि धनुषि निषण्णम् p. 10, l. 1. L. 13. अचिरापनीत°. He had given the flower to Mahâśvetâ. L. 18. नख. B, C and Edd. omit.

P. 154, L. 16. अद्य. A अत्र. Com.—अस्मिन् प्रदेशे. इतर इव. Com=अन्य इव. But compare the explanation at p. 160, l. 2. also (Kern) इतरवदरौदीत् p. 350, l. 20. L. 17. उन्मूल्य. A, उन्मील्य. Com=आच्छाद्य. L. 18. च. A omits. L. 19. अनुन्मीलितलोचनम्. From Edd. A, अनुमीलितलोचनम्. Com.—मुद्रितनेत्रम. B, अहमसमुन्मीलितलोचनम्. C, अहमनुन्मीलित. L. 20. सुचिरसमीलनालङ्घम्. So A, and Ed. 1. B, सुचिरसन्मीलनालङ्घम्. C, सुचिरसंमीलनालङ्घम्. Ed. 2, सुचिरसम्मीलनालङ्घम्. L. 21. पटल. B, वर्ष. Edd. omit the word.—उत्कुपित. A, उत्कंपित. I should, perhaps, have kept this reading. The eye 'swims' in tears, as we say. At p. 107, l. 9, where there is the same variance, उत्कुपित seems right.

P. 155, L. 15. रत्नम्. B and Edd., महारत्नम्. L. 16. अनुबन्धिषु. B and C, अनुबंधेषु.—यः. Edd. add परिणतिविरसेषु. L. 23. स्वस्थः. Com.

=निरुपद्रवः, Edd., सुस्थः. Compare the various readings at p. 110, l. 4.

P. 156, L. 2. **परस्य.** The Com. takes this word twice. परस्य सुखमुपदिश्यते and परेति मद्व्यतिरिक्तस्य यस्य, &c.—This seems a pure mistake, and Parab should not have printed परस्य । परस्य in the text. **विद्यते.** Ed. 2 omits. L. 5 **प्रतिसंख्यानम्.** Com.=अध्यात्मज्ञानम्. "Repeated consideration of the *pro* and *contra*." Kern. L. 8. **भवन्तमपहाय.** 'But you.' See note on p. 128, l. 20. 11. **दृष्टावस्था.** B, C and Edd. omit दृष्ट. B reads अवस्था दृष्टा for the दृश्यावस्था of Edd. L. 18 **अतिभूमिम्.** Com., अतिभूमिं अतिदूरं. 'He has gone too far.' Cf. **सर्वोत्सवानामतिभूमिमिवाधिशयाना** p. 158, l. 19.

P. 157, L. 1. **चन्दनविटपादीनाम्.** Edd., चन्दनाविटपिनाम्. L. 5. Edd. omit **निकर.** L. 10. **स्वभावमुग्धः.** B, स्वभावविषयविमुखः. L. 13. **का वा गणना सचेतनेषु.** Cf. **किं पुनः सचेतनाः.** प्राणिनः p. 47, l. 21. L. 14. **तत्.** Com. and Edd. omit. B, यत्तत्. **कुमुदिन्यपि दिनकरकरानुरागिणी भवति.** Compare the passage at p. 148, l. 6. L. 19. **तृणवत्.** B, C and Edd. तृणलव.

P. 158, L. 2. **किमनया ध्यातया.** So A and C. Edd., किमनयात्यन्तायतया, B, किमनयात्यायतया. L. 4. **तत्समागमम्.** Ed. 1, त्वत्समागमम्. Compare तस्याः सकाशम् below l. 11. L. 5. **अनुचितम्.** B, C and Edd. add उपनतम्. L. 8. **अकृत्येन.** A, कृत्येन. Compare अकर्तव्यम् l. 9. L. 10. **किं च.** Text of A and C, किं वा. L. 13. **सव्याजम्.** 'Finding some pretext.' L. 22. **°प्रसङ्गा.** Edd.°प्रसरा.

P. 159. L. 1. **एतेन.** Edd., अनेन.—**संतापयताप्यंशेन.** B and C, संतापयत. कियताप्यंशेन. Edd., संतापयतापि कियताप्यंशेन. L. 2. B, C and Edd. omit **वर्तते.** L. 4. **प्रतिपत्तव्यम्.** B, प्रतिकर्तव्यम्. Cf. below अप्रतिपत्तिविह्वलानि चेन्द्रियाणि l. 23. L. 6. **अस्वस्थशरीरा.** Compare the various readings at p. 110, l. 4 and p. 155, l. 23. Edd. here, असुस्थशरीरा as in previous passages सुस्थ for स्वस्थ. L. 11 **विभवः.** Com.=ऐश्वर्यं. L. 14. **कलमूक.** Com., कलमूकः अवाक्श्रुतिरि(ति) हलायुधः Cf. p. 74, l. 4. B reads here बर्बरकलमूक. C, वामनबधिरकलमूक. Edd., वर्वरविकलमूक. L. 16. **तया तु तत्रागत्य, किं कृतमित्यादि.** Compare the similar passages at p. 147. l. 12, and p. 166, l. 14. L. 17. **शून्यहृदया.** 'With vacant mind.' See note at p. 151, l. 9. L. 22. B omits **कथम्.** L. 23.

अप्रतिपत्तिविह्वलानि So Text of A and Edd. Com., अप्रतीति for अप्रतिपत्ति; with the note अप्रतीतिः सर्वस्मिन् विषये अरुचिरनिश्चयो वा. B, अप्रतिपत्तिशून्यानि. For अप्रतिपत्ति compare above l. 4.

P. 160, L. 1. **अस्मि.** This is the reading of B, C and Edd. A has अस्मिन्. Com., अस्मिन्नर्थे. L. 2. **इतरकन्यकेव.** Com.—नीचकुलोत्पन्नकनीव. Compare इतर इव p. 154, l. 16 and the note there, L. 3. **अवमुच्य.** B and Edd., उन्मुच्य. L. 19. **अवशार्य.** A, अवदीर्य.

P. 161, L. 1. **सिंह.** A writes सिंघ. L. 2. **हरिण.** C and Edd., निजहरिण. L. 3. **अभिनवोदयरागलोहितं रजानिकरम्.** A in Text has omitted the anusvâra over त. Edd. omit राग.

A page is wanting in B here from l. 5 to p. 162, l. 6. L. 7. **इदमतिदुर्विषहमदनवेदनातुरं च मे हृदयम्.** This is the reading of B and Edd., A, इदमतिदुर्विषहहृदयम्. Com., इदमिति अतिदुःखेन विषहते इति दुर्विषहं हृदयं. L. 8. **सदाहज्वरग्रस्तस्याङ्गारवर्ष इत्यादि.** Compare the similar passage at p. 149, l. 21.—**ग्रस्त.** Edd. omits. L. 14. **अविच्छिन्नबाष्पजलधारान्धकारितमुखीम्.** Cf. अविच्छिन्नबाष्पजलधारासंतानां p. 135, l. 23. L. 17. **स्वयम्.** B omits. L. 14. **तामवोचम्.** B and Edd., तामहमवोचम्. L. 20, **उन्मत्ते.** B, उन्मत्तिके.

P. 162. L. 1. **यथाकथंचिदनुगमनेन जीविता संभावयामि.** 'If by any means I can honour him by going to him before I die.' Compare उपपादितास्मदागमनेनेत्यादि p. 165, l. 19, अभिगमनेन (cf. last page, l. 22) would perhaps be a better reading. But compare अयमनुगतो जनः p. 166, l. 2, and note there. B reads अनुगमनजीवना, *i.e.*, अनुगमनं जीवनं यस्याः सा अहम्. 'I whose life lies in following him' for अनुगमनेन जीविता. It would be possible to construe our reading so as to give the same sense, but the explanation given above seems preferable. Com., अनुगमनेन यथाकथंचित् यदि जीविता श्वसिता तदा यन्निमित्तमायासोनुभूयते तमायासकारिणं हृदयदयितं जनं संभावयामि अनुसरणफलीभूतेन सह संगमरूपेण समाधानं करिष्यामीत्याशयः. The Edd. read अनुव्रतजीविता (with which compare अचिरोव्रतजीवित p. 166, l. 8.) for अनुगमनेन जीविता. Ed. 2 mentions our reading as a variant L. 3. **दुर्निमित्तनिवेदकमस्पन्दत दक्षिणं लोचनम्.** The throbbing of the right eye was held to forebode ill to women, and good to men. That of the left eye, good to women, and ill

to men. Compare दक्षिणेनाक्ष्णा परिस्फुरताभिनन्द्यमानः p. 67, l. 22, and दक्षिणेक्षणस्फुरणे च प्रथममेव मनस्याहितशङ्का p. 164, l. 4. There is a reference in Shakespeare to a similar belief—

'So get thee gone: good night. Mine eyes do itch; Doth that bode weeping?

Emilia. ''Tis neither here nor there.

Desdemona. I have heard it said so.'

Othello, Act IV. Sc. III.

L. 6. **महाप्रणालानुकारिणा.** Compare below शशिमणिप्रणालनिर्झरे l. 19. L. 14. **नीलोत्पलप्रभापिहितासु.** B and C, सनीलोत्पलप्रभासु. L. 17. **रतिरसमय.** Com., रतिरतः शृंगारः तन्मय इव. Text of A and C, रतिसमय. L. 18. **विलासमय इव प्रीतिमय इव.** B, प्रीतिमय इव मदनमय इव विलासमय इव. C, मदनमय इव प्रीतिमय इव. L. 21. Text of A omits **आकुल.** L. 22. **आर्द्रार्द्रेण.** Text of A and C, आर्द्रेण.

P. 163, L. 4. **नीलपटावगुण्ठनविभ्रममिव संपादयता.** Compare पादाभरणरत्नांशुलेखासंदेहदायिनीभिः.....अङ्गुलीभिः p. 186, l. 21. For विभ्रमं Edd. read विभ्रमान्. L. 6. **तरलिकाद्वितीयमपरिजनम्.** This is the reading of Edd. and C. A and B read तरलिकाद्वितीयपरिजनम् Com., तरलिकैव द्वितीयः परिजनो यस्यैवंभूतमात्मानम्.—**अवलोक्य.** B, C and Edd., आलोक्य. L. 9. **दूरप्रसारितकरः कर्षति शशी.** So B (with दूरं), and C. A and Edd., दूरप्रसारितकरः करमिव, &c. L. 13. B omits **हतक.**—**किरणकचग्रहाकृष्टं,** Edd., करेण कचग्रहाकृष्टं. L. 16. **स्वेदसलिलकणिकाचितम्.** A and C, °कणिकांचितम्. Com., अंचितं व्याप्तं. Compare स्वेदजलबिन्दुजालचितनखपद p. 188, l. 22. L. 17. **प्रस्फुरितकरः.** Text of A, प्रस्फुरितः करः. L. 21. **केतकी.** B, केतकि.

P. 164, L. 2. **प्रश्रुत.** B and Edd., स्रुत. C, श्रुत. L. 4. **दक्षिणेक्षणस्फुरणेन.** See p. 162, l. 3. L. 8. **अथ.** Edd., अति°. L. 9. B omits **हा वञ्चितोऽस्मि.** L. 10. **उत्सन्नोऽस्मि.** B and C, उच्छिन्नोऽस्मि. L. 11. **दुर्विनीते महाश्वेते.** Edd., महाश्वेते दुर्विनीते. L. 12. **चाण्डाल.** B, C and Edd., चण्डाल. (The latter print चन्द्रचण्डाल separately.) L. 15. **सत्यम्.** B, सत्यत्वम्. L. 18. **कथमपरिचित इवेत्यादि.** Compare the similar passages at p. 167, l. 1, and p. 342, l. 4. L. 22. Edd. insert विलपतः after मे. L. 23. **स्मितपूर्वाभिभाषिता.** B, पूर्वाभिभाषिता.

P. 165, L. 2. **तच्च**. B, C and Edd., तं च. Com., तत् पूर्वोक्तं विलपितं —**सरस्तीरलतासक्तिक्षुट्यमान**. B, सरस्तीरलतानुषज्यमान, a reading which Ed. 2 gives also in a note. L. 4. B omits **भूमि**. L. 5. B omits **आसार**. L. 6. **कुमुदकुवलयकमलविविधवनकुसुमसुकुमारमालामयमिव मृणालमयं**. Edd., कुमुदकुवलयकमलविविधवनकुसुमसुकुमारं मृणालमयं. Com., कुमुदेति कुमुदानि श्वेतकमलानि कुवलयानि उत्पलानि कमलानि नलिनानि विविधानि अनेकप्रकाराणि वनकुसुमानि अरण्यपुष्पाणि तेषां या सुकुमारा माला स्रक् तन्मयमिव मृणालमयं विसनिःपन्नं उद्दीपकत्वादाह कुसुमेति &c. B, कुमुदकुवलयविविधकुसुममालामयं मृणालमयं. C with A, but omitting सुकुमार. L. 8. **अंतःक्षोप**. So Text of A and Edd. The word is intended to make the तत्क्षणलब्धसुखप्रसुप्तमिव more probable. B, अंतःकृतांत. Ed. 2 mentions a variant अन्तःक्षोभ Compare मनःक्षोभ below l. 9. Com., ममोपरि अंतःक्रोधः तेन शमितो मदनसंतापो यस्य. C is illegible, but looks like मत्कृतकोप. L. 9. B omits **तत्**. L. 11. **इन्दुद्वेषपरिवर्तितदेहतयेत्यादि**. Compare the phrase beginning **किंचिद्विवृताधरतया**. p. 166, l. 3. L. 13. **पाण्डुरया**. Text of A and Edd., पाण्डुरतया. —**स्वविनाशोत्पातोत्पन्नया**. Com., अत एव शुष्कत्ववक्रत्वसाम्यादाह मदनेति मदनो मन्मथः स एव चंद्रः तस्य कलयेव कीदृशया स्वस्य यो विनाशः तल्लक्षणः उत्पातः तेन उत्पन्नया प्रकटीभूतया. B omits उत्पात. Edd., स्वदेशविनाशोत्पन्नया. L. 14. **ईषद्बालश्यपरिवृत्ततारकेण.....लोचनयुगलेन**. The editions omit this clause. L. 17. **मन्मथव्यथया सहैतानसून्स्वयमिवोत्सृज्य**. This is the reading of Edd. and of C. B, मन्मथव्यथासहानसून् स्वयमिवोत्सृज्य. A in Text, वयमिव (*sic*); for स्वयमिव. Com., सहवयमिव अकस्मादिव (*sic*). L. 18. **निश्चेतनतासुखम्**. A, निश्चेतनासुखम्. L. 19. **उपपादितास्मदागमनेनेत्यादि**. Com., उपेति उपपादितं निष्पादितं अस्मदागमनं येनैवंभूतेन अनेंगेन प्रणयादिव स्नेहादिव अपहृतं आकर्षितं प्राणलक्षणं पूर्णपात्रं यस्मात् स तं उत्सवेषु सुहृद्भिर्यत् बलादाकृष्य गृह्यते तत्पूर्णपात्रमिति वृद्धाः. See note on p. 62, l. 15. L. 22. **एकावलीविशालाक्षमालम्**. Com., एकावल्येव विशालाँ विस्तीर्णां अक्षमाला जपमाला यस्य स तं. His akshamâlâ is in her possession, and he has her string of pearls. Cf. 147, l. 6. B reads विलास for विशाल. L. 23. **रक्षाप्रतिसरमनोहरं**. B, रक्षाप्रतिसरतयातिमनोहरं. Ed. 2, रक्षापरिसर for रक्षाप्रतिसर. See the note at p. 68, l. 3.

P. 166, L. 1. **कठिणहृदये.** Com., भो इति भो कठिणहृदये. L. 2. **अनुगतः.** Com., अनुरक्तः Compare अनुगमनेन संभावयामि p. 162, l. 1. L. 3. **विधृत.** Text of A, विधृत. L. 4. **व्यथाविघटमान.** B and Edd., °व्यथया वि°. L. 8. **अचिरोद्गतजीवितमार्गनिवोद्ग्रीवेण विलोकयता तपःसुहृदा कमण्डलुना.** Compare गगनगमनोन्मुखबलाकानुकारिणा स्वर्गमार्गमिव दर्शयता सततमुद्ग्रीवेण स्फटिकमणिकमण्डलुना. p. 36, l. 20. L. 11. **हस्तेन.** B, न्यस्तहस्तेन. L. 12. **विगत.** B, अपक्रान्त. L. 14. B omits **तल.—काहमगमं किमकरवं किं व्यलपमिति सर्वमेव नाज्ञासिषम्.** Compare the similar passages at p. 147, l. 12; and p. 159, l. 16. L. 15. **असवश्च मे तस्मिन्क्षणे किमतिकठिनतयास्थेत्यादि.** Compare the similar construction at p. 141, ll. 18-20. L. 17. **भाजनतया जन्मान्तरोपात्तस्य दुष्कृतस्य.** See note at p. 61, l. 23, and the reference (to p. 67, l. 15) there. L. 22. **अश्रद्दधाना.** Text of A, अश्रद्दधाना. Com., अश्रद्दधानं अश्रद्धाविषयीकुर्वाणं.—**मरणम्.** B, मरणकारणम्.

P. 167, L. 5. **आर्तास्मि.....मदनपरिभूतास्मि.** B, आर्त्तास्मि भक्तास्मि बालास्मि अनुरक्तास्मि अनन्यशरणास्मि अनाथास्मि अगतिकास्मि मदनपरिभूतास्मि. L. 7. Text of A omits **कथय.**—B omits the second **वा**-. L. 8. **कुपितः.** B and Edd. add असि.—**दासजनम्.** Edd., दासीजनम्. L. 9. **कौलीनात्.** Com. = जनापवादात्. Cf. the use of the word at p. 233, l. 17. L. 10. **पापया याहम्.** This is the reading of B and C. A and Edd. read पापया । आः अहं, Ed. 2 mentioning a reading पापया आः अहमद्यापि या. L. 11. **कथं न त्वं जातो न विनयः.** Com., कथमिति न त्वं भवान् जातः पतिरिति शेषः This is of course wrong. Edd., कथं मे न त्वं न तातः. L. 16. B omits **दयित.** L. 18. **अव वसुंधरे सकललोकानुग्रहजननि रजनि किमर्थं नानुकम्पसे.** Com., हे सकललोकानुग्रहजननि वसुंधरे अव रक्ष हे रजनि हे रात्रि न अनुकंपसे न अनुकंपां करोषि. The Com. generally, as here, inserts हे or a similar word before a vocative even in its repetition of the Text. But it would seem to have read नानुकम्पसे for किमर्थं नानुकम्पसे. सकल° goes better with रजनि. B reads here अंब सकललोकानुग्रहजननि रजनि किमर्थं नानुकंकम्पसे. Edd., अम्ब वसुन्धरे सकललोकानुग्रहजननि किमर्थं नानुकम्पसे. L. 19. Text of A omits **ते.** L. 21. B inserts **च** before **व्यलपम्.—पतित.** B, निपतित. L. 23. B omits **मयूख.**

P. 168, L. 2. **प्रसृत.** A, प्रसूत. Com., प्रस्विति प्रसूतानि जनितानि.—**तज्जीवितायेव.**

B, तज्जीविताय च. Edd., तज्जीवितायैव. L. 15. **अमुच्यान्त.** Write अमुच्यन्त. L. 19. **जहार मूच्छा। वेगात्.** B, जहार मूर्च्छा। मूर्च्छावेगात्. L. 20. **जातपीडश्चन्द्रापीड:.** Compare परिहतभजापीडो राजा तारापीडः p. 54, l. 11. L. 23. **प्रक्षाल्यमानकपोलयुगल:** Edd., प्रक्षाल्यमानकपोलयुगलाम्.

P. 169, L. 3. **अतिक्रान्तान्यपि हि संकीर्त्यमानानि प्रियजनविश्वासवचनानि.** I can offer no satisfactory explanation of the प्रियजनविश्वासवचनानि. As the sentence stands it must be an adjective qualifying दुःखानि, perhaps in some such sense as 'when made the subject of confidential conversation with a friend.' The Com. attempts to get out of the difficulty by making प्रियजनविश्वासवचनानि, with the preceding words, the object to श्रोतुम्. The note is इयं कथा संक्षिप्यतां संक्षिप्यतां हि यस्मात् अतिक्रांतान्यपि व्यतीतान्यपि संकीर्त्यमानानि वाच्यमानानि प्रियजनस्य इष्टलोकस्य विश्वासवचनानि विश्रंभभाषितानि अहमपि श्रोतुमसमर्थः अक्षमः तत्र हेतुमाह अनुभवेति सुहृज्जनस्य मित्रलोकस्य दुःखानि अनुभवसमां विपाकतुल्यां वेदनां व्यथां उपजनयंति निष्पादयंति. B agrees with A; and perhaps indicates by the way in which it also writes श्रोतुमति° (not श्रोतुं अति as above it has संक्षिप्यतामियं अहमप्यसमर्थः) that it construes in the same way. B, however, has अनुभवसमयवेदनाम् for अनुभवसमवेदनां नाम्. The Edd. omit प्रियजनविश्वासवचनानि and read अनुभवसमवेदनाम् for अनुभवसमवेदनाम्. It will be noticed that this latter would seem to have been the reading also of the Commentary. L. 5. **पुनःपुनः.** Commentary and B omit one पुनः. L. 8. **या तदा.....असुभिर्न परित्यक्ता ते मामिदानीं परित्यजन्तीति दूरापेतम्.** This is the reading of A. (Text by a common mistake परित्यक्तां for परित्यक्ता). B and Edd. omit तदा. The second clause is in B, (परित्यक्तास्मि) तदिदानीं परित्यज इति दूरादपेतम् and in Edd., (परित्यक्ता) सेदानीं परित्यजत इति दूरापेतमेतत्. But Ed. 2 mentions the reading ते मामिदानीं परित्यजन्ति. L. 10. **मग.** B omits. L. 11. **दुरात्मनः.** B omits. L. 12. **निरपत्रपाणामग्रेसरीकृता.** Compare सर्वखलानां धुरि लेखनीयेन p. 265, l. 2. L. 13. **आविष्कृतमदनया.** Com. = प्रकटितकंदर्पया. B, आविःकृतमदनवेदनया. Edd., अधिगतमदनवेदनया.—**तस्याः.** A omits, reading वा in its place.—**का गणना कथनं प्रति.** B, का दुःखगणना कथं प्रीतिः. L. 18. **हतशरीरम्.** B, हतशरी-

रकम्. L. 20. मरणैकनिश्चया. So C and Edd. A and B, मरणैकनिश्चयात्.—तत्तत्. B, तत्. L. 21. रोदिषि. Edd., रोदिमि, Ed. 2 giving रोदिषि as a variant. L. 23. झटिति. B, झगिति (*sic*). —B adds च after अवतीर्य.

P. 170, L. 2. प्रभानुरक्त. Edd., प्रभारक्त. L. 3. अतितारम्. Com., अतिमनोहरम्.—कल्पित. Edd., कम्पित. L. 4. विकट. B, निचित. L. 8. वर्षण. B, वर्णिका. L. 9. गोशीर्ष. B, गोशीर्षक. L. 10. B omits तम्.—उत्क्षिपन्. Com. = उत्पादयन्. B and Edd., उत्क्षिप्य. Compare p. 171, l. 8, and. p. 174, l. 23. L. 12. एवमादृतः पितेव. B, पितेव, omitting एवमादृतः. Com. also omits आदृतः. L. 15. दुरात्मन्. Edd., दुरात्मन्नन्तके. Ed. 2 gives our reading in a note. L. 16. बध्नन्सवेगमुत्तरीयवल्कलेन परिकरम्. Edd., सावेगम् for सवेगम्. The Com. explains परिकर by कटिभाग, which agrees with its explanation at p. 15, l. 18. Compare the following form the Daśakumâracharita (Wilson's Ed., p. 144) पुरुषमेकमायामवन्तमायसपरिघपीवराभ्यां भुजाभ्यामावध्यमानपरिकम्. परिकर is a girdle. L. 17. उत्पतन्तम्. B, उपेत्य.—पश्यन्त्या एवेत्यादि. Text of A omits this sentence. L. 21. अयि न जानासि किमेतदिति So B. A, अयि न जानासि कथय किमेतदिति. Edd. with A, but omit न.

P. 171, L. 3. दिव्याः. B, दिव्या भारत्यः. L. 4. साक्षात्. B, साक्षात्कृताः. L. 5. युक्तं विचार्य.....निवर्तयितुम्. 'The right thing to do is to bethink yourself and draw back.' Compare below l. 16. तदेव युक्तं मन्यमानः. B reads युक्तमिव for युक्तं विचार्य. L. 6. आश्वासस्थानम्. B, आश्वासनस्थानम्. L. 9. Com., (कस्माच्च...समागमस्य आशा तस्याः प्रदानेन पुनः अमुना पुरुषेण भर्तृदारिका समाश्वासिता) takes पुनः समागम° as two separate words. Compare, however, पुनरपि तवानेन सह भविष्यति समागमः p. 170, l. 12. See note at p. 174, l. 19. L. 10. सर्वम्. Edd., सर्वमिदम्.—B omits first वा.—अदुर्लभम्. B, न दुर्लभम्. L. 11. अध्यवसितम्. 'If once determined on.'—B omits च. L. 13. B omits मे.—न्यपतत्. B, अपतत्.—अहं त्वित्यादि. Compare the passage at p. 35, l. 10. L. 14. स्त्रीस्वभावस्य तया च. B, स्त्रीस्वभावतायाः. L. 15. दुराशामृगतृष्णिकया. B, दुराशया.—कपिञ्जलप्रत्यागमनकाङ्क्षया. B, कपिंजलस्य प्रत्यागमनाकांक्षया. L. 17. पापकारिणीं. A, पापकारिणी. Cf. p. 172, l. 21. I should have followed A. L. 19. उत्सन्ननिद्रा. B, उत्पन्ननिशाम्. L. 20. विमुक्त-

व्याकुलैः. B, विमुक्तैरप्यकुलैः. —मुखी. A, मुखा. L. 22. क्षपाम्. Text of A, क्षणम्. B, क्षिपाम्. L. 23. तस्मिन्. B, अस्मिन्.

P. 172, L. 3. व्यसनोपनिपातानाम्. A word repeated from p. 135, l. 16, where see note. B has व्यसनोपपातानाम्. here. L. 4. B omits first च.—चातिबहुलदुःखताम्. B, दुःखबहुलताम्. L. 6. अविगणय्य. B, अवगणय्य. L. 7. B inserts निगृह्य. before गृहीत°. L. 8. त्रैलोक्यनाथमनाथशरणम्. B, त्रैलोक्यनाथशरणम्. —आश्रित. B and Edd., आश्रितवत्यस्मि. L. 9 omits च. L. 11. गृहागमनाय. B and Edd., गृहगमनाय. —Text of A omits मे. L. 12. यदा चेत्यादि. B, यदा तु न कथंचिदप्यस्मादध्यवसायाद्व्यावर्त्तयितुं शक्यत इति. L. 13. दुस्त्यजतया. B, दुरुच्छेदतया. L. 15. गृहान्. B, गृहम्. —तस्य जनस्य; Com = पुंडरीकस्य. B, तस्य देवस्य. Edd., देवस्य कृते. L. 16. B, Edd. and Com. omit किल. (Text of A, किल *sic*). —अपुण्यबहुलम्. B adds अपि. L. 18. शोषयन्ती. B, क्षपयन्ती, a reading which Ed. 2 gives also in a note. —फल. B, कन्द. —वर्त्तमाना. Com., वर्त्तमाना प्रवर्त्तमाना. कृतप्राणधारणेत्यर्थः. L. 19. स्नानम्. B, स्नात्वा. L. 20. तरलिकया B, तया तरलिकया.—दीर्घशोकम्. Read दीर्घं शोकं with Edd. and Com., (दीर्घं शोकं अनुभवंती साक्षात्कुर्व्वती.) L. 21. चिरमवसम्. So B. A omits चिरम् and has in Text, न्यवसम्, in Com., अवसम्. Edd., सुचिरं न्यवसं. L. 22. क्रूरा च निःस्नेहा च नृशंसा च. Edd. omit निःस्नेहा च, B omits क्रूरा च. and reads निःस्नेहातिनृशंसा चाकृतज्ञा च. L. 23. B adds निरर्थां before निरवलम्बना.—किं मया दृष्टया पृष्टया वा. B, किं मया तथाभूतया दृष्टया पृष्टया.

P. 173, L. 2. दुर्निवारबाष्पवेगमपारयन्ती निवारयितुम्. See p. 135, l. 23, and note there. L. 3. उन्मुक्तकण्ठं. B, अतिकण्ठं. L. 4. B adds च after विनयेन, दाक्षिण्येन and मधुरालापतया respectively. L. 6. अभूत्. B, आसीत्. L. 7. तेनापरेण. So B and Edd. A in Text, तेनानेनापरेण. Com. does not give either तेन or अनेन. L. 8. सुतराम्. B, सुतरामतिदूरम्. L. 10. निष्फलेनाश्रुपातमात्रेण स्नेहमुपदर्शयन्नोदिति. Compare अश्रुमोक्षमात्रेण किल कृतज्ञतां दर्शयन्ती p. 172, l. 15. L. 12. आ जन्मनः. A, आजन्मतः. Com., आजन्मतः प्रभृति आजन्म मर्यादीकृत्य. L. 14. मुक्तानि. B and Edd., विमुक्तानि —शुनासीर. A and B, सुनाशीर. Ed. 1, सुनासीरः Ed. 2. सुनाशीर. L. 15. अनुचितैः. B, उचितैः. L. 17. दुष्करमपि. Text of A omits अपि. —अपि च. B, अपि किंच. L. 18. दुःखाभिहतैः परि-

त्यज्यते. B, दुःखाभिहतः परित्यज्यते लघीयसा. L. 19. अतिनिष्फलम्. B, तदपि निष्फलम्. L. 21. क्षुद्रदृष्टि. B, कुदृष्टिः.—मौख्यं. B, प्रेम. —मौख्यस्खलितम्. Text of A, मौख्यविलसितम्. L. 23. Text of A omits न.—परित्याज्याःअत्र हि. B, परित्याज्यास्ते.

P. 174, L. 1. B omits शोक.—आत्मनः. B, आपतितः. L. 2. B omits तावत्.—उपायः. B, योगः. न धर्म. B, न च धर्म. L. 3. निरयपात. B, निरकपतन. L. 4. स्वकर्मफलपरिपाकोपचिताम्. B, स्वकर्मफल-पाकोपनीताम्. L. 5. कर्मभूमिम्. Edd., भूमिम्.—आत्मघातिनः. Com.=अनुमृतस्य. B, आत्मघाती. L. 7. केतौ. B, ध्वजे. L. 8. हरहुतभुग्दग्धे. B, हरहुंकारहुतभुजा दग्धे, a reading mentioned also as a variant by Ed. 2. Edd. हरनयनहुतभुजा दग्धे.—पृथाम्. Text of A, तथा. L. 9. सावज्ञविजित. B सावज्ञावजित. L. 10. B and Edd. omit अशेष.—बलिभाग. B, वलय. L. 11. अपरित्यक्त. B, अपरिमुक्त. L. 12. नयन. B, जननयन.—B omits च. L. 13. आगते. Edd., उपगते.—दुःशलाम्. B, दुःशीलाम्. L. 15. B omits जयद्रथे. L. 16. रक्षः. B, बध्यः—B omits भूयन्ते. L. 17. विधृत. B, विधुर°. L. 18. संदिग्धोप्यस्य समागमो यदि स्यात्. B, संदिग्धो यदि समागमः स्यात्. L. 19. भगवत्या तु ततः पुनः स्वयमेव समागमसरस्वती समाकर्णिता. B, भगवत्या तु स्वयमेव तत्पुनः समागम-वचः श्रुतम्. This is preferable at least as far as the position of the पुनः is concerned. Cf. पुनरपि तवानेन सह भविष्यति समा-गमः p. 170, l. 12, and अमुना पुनः समागमाशाप्रदानेन p. 171, l. 9. Even with our reading the पुनः is probably to be taken with समागम (see note on p. 66, l. 11, though the Com., (पुनः स्वयमेव आत्मनैव समागमः) takes it as it does at p. 171, l. 9. Compare note there. L. 22. B omits च. L. 23. एनम्. B, तम्.

P. 175, L. 2. वृत्तयः. B, प्रकृतयः. Edd., प्रवृत्तयः L. 4. जीवित. B, तज्जीवित. L. 5. B inserts सर्वथा before चिरप्रवृत्तः. L. 7. Edd. omit च्यवनस्य. L. 10. उलूपी. A, उलूपा. L. 11. परीक्षितम्. Edd., परिक्षितम्. L. 12. भगवान्वासुदेवो दुर्लभानसून्प्रापितवान्. B, भग-वांश्चराचरगुरुर्वासुदेवो दुर्लभैरसुभिर्योजितवान्. L. 13. सांदीपनि. A, संदी-पनि.—B omits अपहृत्य and reads अपहृतवान् for आनीतवान्. L. 14. अत्रापि कथंचिदेवमेव भविष्यति. B, कथंचिदेवमेवेदं तवापि भविष्यति. L. 15. क्व उपालभ्यते. So B and Edd. A in Text, कथं वा लभ्यते. In Com., किमथवा लभ्यते. L. 19. एकस्मिन्जन्मनि

समागमो जन्मांतरसहस्राणि च विरहः. B, एकं जन्म समागमो बहूनि जन्मांतरसहस्राणि तु विरहः.

P. 176, L. 2. B, अत्रान्तरे च श्रुतमहाश्वेतावृत्तान्तोपजातशोकः. B, अत्रान्तरे महाश्वेतावृत्तांतोपजातशोकः. L. 4. रज्यमाने. B. विरज्यमानेपि. L. 5. B omits कुसुम्भ.—मुच्यमानेषु. B, विमुच्यमानेषु. L. 6. चकोरनयनतारकाकान्तिना. B, चकोरतारकाकारकान्तिना. L. 7. व्योम्नि. Text of A omits L. 8. ग्रहग्रामणीषु. So Text of A and B. Com., ग्रहग्रामेषु (explained by उडुसमूहेषु). Edd. agree with Com. L. 9. मुषिततारकापथप्रथिम्नि. B, च लोचनमुषि मुषित°. Edd., लोचनमुषि मुषित°. L. 10. अतनुतिमिरातिरोहितहरितासु. This is from Com. and Ed. 2. A reads in text, °हरितासु but the note is अतनु यत् तिमिरं तमः तेन तिरोहिता आच्छादिता हरिता नीलिमा यासु. Ed. 1, reads अतनुतिमिरहरितभासु. With अतनुतिमिर compare. तनुतिमिर p. 42, l. 17. B has तनुतिमिर here, agreeiug otherwise with our reading. A, अतनुतिरस्कारिणीहतहरितासु. L. 11. तरुराजिषु. B, तारवीषु राजिषु. L. 12. गहने. B, वने.—प्रवृत्ते च पवने. B omits च पवने. L. 13. मन्दं मन्दम्. Text of A, मंदमंदम्. L. 15. Edd. omit च. L. 16. कृतसंध्याप्रणामः. B, संध्यां प्रणनाम कृतसंध्याप्रणामः.—द्वितीये शिलातले. B, शिलातले द्वितीये. L. 18. B omits: अस्य. L. 19. B omits कष्टम्. L. 20. समुत्सारितधैर्या. B, समवधीरितधैर्याः. जहति. B adds जनाः L. 21. त्रिभुवन. B, सकलत्रिभुवन, L. 22. तव परिचारिका. B, त्वत्परिचरिका. L. 23. दुःखसब्रह्मचारिणी. Compare वेगसब्रह्मचारिणमिव मनसः sc अश्वातिशयम् p. 79, l. 20.

P. 177, L. 1. यत्तन्मयेत्यादि. With the construction here compare that at p. 148, l. 14, and see the note there. L. 2. मदिरायतेक्षणा. A, मदिरायत्तेक्षणा. Com., मदिरायत्तेति घूर्णिते लोचने यस्याः. L. 4. A omits गण. L. 7. सेवमानयोः. B, अनुभवतोः.—एकजीवितम्. A in Text and C, एव जीवितम्. L. 8. जीवलोकस्य वा. From Com. Text omits जीवलोकस्यः but marks an omission. Edd. omit वा. B, सकलस्यापि जीवलोकस्य. C, सकलस्य जीवलोकस्य. L. 9. A omits इति.—मे जन्मनः B, मज्जन्मनः—एकासनशयनपानाशना. From Edd. A, एकाशनशयनपानासना. B, एकाशनपानशयना. L. 11. नृत्यगीतादिकलासु. B, गीतनृत्यादिकासु कलासु. L. 13. समुपजात.° B, समुत्पन्न.° L. 15. A and Edd. omit च. L. 16. इच्छति. B, इच्छेत्.—तदा. B, ततः. L. 17. B omits first and third वा.—आत्मानमुत्सृज्या-

मीति. Cf. note at p. 151, l. 15. L. 18. **कृतनिश्चयं निश्चल-भाषितम्.** So Com. and Edd. Text of A, कृतनिश्चयं निश्चलं भाषितम्. B, कृतनिश्चयनिश्चलभाषितम्. L. 19. **स्वयमशृणोत्.** B omits स्वयम् and reads अशृणोत् before कर्णपरंपरया.—**गच्छति काले.** B, अतिप्रेमतया गच्छति काले. L. 20. Edd. सुतां for **स तां.** L. 21. **एकापत्यतया चातिप्रियतया च.** Com. of A omits first च. B omits both. L. 22. **शक्तः.** B, शक्नोति. L. 23. B omits **इति.**

P. 178, L. 1. **कञ्चुकिनम्.** B adds ब्रूहि गत्वा वचः.—**त्वद्वचतिरेकेणैव.** B, तद्वचतिरेकेणैकेनैव. L. 2. B omits **तु**.—**कादम्बरीमनुनेतुम्.** B, कादंबरीव्यतिकरे. L. 3. **संदिश्य.** B adds तदनुनयार्थं.—**ततः.** B, अतः. L. 9. **अत्रान्तरे.** So Com. and Edd. Text of A, अत्र चांतरे. B, अस्मिन्नांतरे. L. 13. **सप्त** B, समस्त. L. 15. **शङ्खश्वेते श्वेतिमान-मातन्वति.** B, शङ्खश्वेतायमाने. Edd., शङ्खश्वेते श्वेतातपत्रायमाणे Ed. 2 giving our reading in text as a variant.—**शशाङ्कमण्डले.** Edd., शुचिशोचिषि शशाङ्कमण्डले. B, शशांके. L. 16. **शशि.** B, रोचिष्णु-**शशि.**—**कलापकलितासु.** B, कवलितासु. Ed., कलितासु. L. 18. **अवस्कन्द.** B, अवश्याय. L. 19. **समुपोढ.** B, पवनवशात्समुपोढ. Com., (विलुप्तकमलवनशोभे) अत एव श्वेतत्वसाम्येनोत्प्रेक्षते अवैति अवस्कंदार्थं हननार्थं पतिताः प्रविष्टाः चंद्रकला यस्मिन्नेवंविध इव.

P. 179, L. 5. **षोडशवर्षवयसा.** Text of A, षोडशवयसा. Com., षोडशवर्षाणि हायनानि तैः परिमितं वयो यस्य स तथा तेन तावन्मात्रप्रमाणेनेत्यर्थः. —**सावष्टम्भाकृतिना.** Com., सह अवष्टम्भेन अभिमानेन वर्त्तमाना साव-ष्टंभा आकृतिः आकारो यस्य स तेन. L. 9. **विभक्तमध्येन.** B, विविक्तम-ध्येन. L. 10. **कर्णाभरणमणेः.** B, कर्णाभरणमणि°. L. 15. **सरल** Text of A omits. Com., सरलाः अवक्राः. B, कुटिल.—**राजकुलसंपर्क-चतुरेण.** Compare राजकुलसंवासचतुरा. p. 66, l. 11. L. 21. **विद्याधररूपं रूपातिशयम्.** Text of A, विद्याधररूपातिशयम्.

P. 180, L. 10. **प्रेमविच्छेदाभिलाषः.** So Text of A and B. Com., प्रेमविछेदार्थं स्नेहनिवृत्त्यै अयं अभिलापः संलापः and Edd.; अभिलापः for अभिलाषः. L. 20. **पतिसमागमसुखानि.** Edd., समागमसुखानि. L. 22. Text of A omits the words from **कथमिव** to **तीव्रव्रतकर्षिताङ्गी प्रियसखी.** The Com. points out that the first यत्र means यत्र हृदये and the second यस्मिन्समये.

P. 181, L. 11. **चित्रा च चित्ररथराजधानी.** Compare note at p. 54, l. 11. L. 14. **नावसीदति वा गुरु प्रयोजनम्.** 'If no serious business will suffer from the delay.'—**अदुष्टचरविषयकूतूहलि.** Text of

A, °चरं for °चर. Com., अदृष्टचरः अवलोकितपूर्वो यो विषयो देशः तत्र कुतूहलं विद्यते यस्यैवंभूतं यदि चेतः. C, अपूर्वविषयदर्शनकुतूहलि वा हृदयं. L. 15. **मद्वचनमनुरुध्यते वा भवानतिसुखदायि वाश्चर्यदर्शनमर्हसि वा प्रणयमिममप्रत्याख्यानयोग्यं वा जनं मन्यसे.** Com., वाथवा भवान् मद्वचनं मद्वाक्यं अनुरुध्यते समीहते अनुपूर्वको रुध् दिवादिः इच्छार्थः चेति पक्षांतरे यदि अतिसुखदायि अतिशयेन सौख्यप्रदं आश्चर्यदर्शनं कुतूहलावलोकनं वेति पूर्ववत् अर्हसि वांछसि यदि प्रणयं स्नेहं इमं मल्लणं [मल्लक्षणं] जनं अप्रत्याख्यानयोग्यं अनिराकरणयोग्यं वा मन्यसे जानासि. So also E. B reads अस्मद्वचनमनुरुध्यते वा भवन्मतिरतिदुःखदायि वास्मच्चिरदर्शनमर्हामि वा प्रणयमिममप्रत्याख्यानयोग्यां वा मन्यसे मां. Edd., मद्वचनमनुरुध्यते वा भवन्मतिः सुखदायि वा अस्मच्चिरदर्शनम् अर्हसि वा प्रणयमिममप्रत्याख्यानयोग्यं वा जनं मन्यसे. अर्हसि वा प्रणयम्—'If you owe me favour in consequence of the attentions I have paid you,' if you think that you ought to oblige me. अर्हामि, which B has, would of course be a simpler reading (cf. अतोर्हतीयामिमं बहुमानं त्वत्त, p. 203, l. 23, and पुनरागमनगौरवेणार्हसीमां गुणवदभिभाविनीं कर्तुम्. p. 212, l. 1:) but it is open to suspicion on that account, and the next clause would be a mere repetition of this one, if we read अर्हामि here. On the other hand अर्हसि may be a mistake due to the occurrence of that form two lines below. With अतिसुखदायि वाश्चर्यदर्शनम् compare अतिमहत्खलु... मे कौतुकमस्मिन्विषये p. 134, l. 22. The phrase hits off Chandrâpîḍa's 'over-curiousness.' The readings of the Edd. and B here cannot be right. चिरदर्शनम् does not mean 'seeing me for a longer time,' in which sense it would have to be taken if we read सुखदायि. But if we render it as usual 'seeing me after a long time,' that is 'not seeing me for a long time,' with अतिदुःखदायि, that would represent Mahâśvetâ as assuming that Chandrâpîḍa would certainly remain until her return. L. 19. **कुमतिमनोमोहविलसितम्.** B, कुमतिमिमाम्.

P. 182, L. 6. **प्रतीहार.** B, द्वारपालप्रतीहारी. L. 8. **संहृतम्.** B, संगृहीतम्. L. 11. **अतिविस्तारिणेत्यादि.** Com., पुनः कीदृशं युवतिजनानां लावण्यं सौंदर्यातिशयः तस्य या प्रभा कांतिः तस्याः पूरः उत्कर्षः तेन अथ च बहुला या कांतिः तद्वर्षिणा मरकतमणिमयेन अश्मगर्भमणिप्रचुरेण अर्थात् निर्मितेन सर्वतः समंतात् परिगततया व्याप्ततया तेजोमयमिव

कांतिसमूहमयमिव अथ युवतिलावण्यं विशेषयन्नाह अमृतेति अमृतरसस्य पीयूषद्रवस्य यः विसरः समूहः तेन दिवसं दिनं सिंचतेव सेकक्रियां कुर्वतेव स्रावितं क्षालितं दिगंतरं येन तेन किं कुर्वता लावण्यपूरेण भुवनांतरालं विष्टपांतरालं आर्द्रीकुर्वतेव अशुष्कतां विदधतेव अत्र च मरकतमणेः श्यामत्वे लावण्यप्रभापूरस्य च पांडुरत्वे क्रमं विहाय यथोचितमुत्प्रेक्षते चंद्रेति &c. B omits the words बहलप्रभावर्षिणा मरकतमणिमयेन. C with A, except that it has अमृतरसविस्तारेण. Ed. 2 adds: भूषणेनेव after मरकतमणिमयेन. L. 17. अनुलिप्तसकलजनप्रदेशम्. So B (which, however, omits जन), and Edd. A reads अनुलितसकलजनप्रवेशम्. L. 18. सौंदर्यमयम्. B, सौकुमार्यमयम्, omitting that word in the next line. —कुसुमशरमयमिव कुतूहलमयमिव. Text of A, कुतूहलमयमिव कुसुमशरमयमिव. L. 19. सौकुमार्यमयम्. Edd. add प्रेममयम्.—कुमारः. B omits. L. 23. कामकार्मुकबलानि. B, शतानि, and Edd., विलासशतानि, for बलानि.

P. 183, L. 1. शिरसिज. B, केश. L. 6. संछादितमष्टदिगन्तरम्. From B. A and Edd., संछादितदिगन्तराणि. —किरण. B, किरणनिकर. L. 10. कन्दुककीडासु. B, क्रीडासु. L. 11. नितम्बस्थलप्रेङ्खितानि. From B. A and Edd., नितम्बस्तनप्रेङ्खितानि—ताम्बूलवीटिकावखण्डनेषु. B, वीटिकाखंडनेषु. L. 12. बकुलविटपेषु मधुगण्डूषप्रचारान्. B, बकुलकुसुमदोहदेषु सीधुगंडूषप्रदानानि. L. 13. उपहारकुसुमस्खलनेषु, Com., उपेति मुक्तादीनां हारः पुष्पादीनां उपहारः तस्मात् कुसुमादीनां स्खलनानि पतनानि तेषु. But for meaning of उपहारकुसुम (which occurs also below l. 21) see note on p. 41, l. 15.—B omits अतिरिक्तम्. L. 23. मङ्गलप्रतिसर. Cf. रक्षाप्रतिसर p. 165, l. 23, and note at p. 68, l. 3.

P. 184, L. 1. कर्णपूरकमलतरलमधुकरपक्षपवनोपि. Text of A omits मधुकर. and reads वात for पवन. B and Edd. omit तरल. L. 2. सखीदर्शनेषु. B, सखीदर्शनेपि. L. 3. उत्थानम्. B, अभ्युत्थानम्. L. 5. असुकुमारजन°. B, असुकुमारो जन°. L. 7. अभ्यन्तरमतिक्रम्य. B, अन्तरमवक्रम्य. L. 10. सागरिके. B, सारसिके.—कनकदीर्घिकासु, B, नदिकासु. 1L. 1. रेणु. B, क्षोद.—Edd omit यन्त्र. L. 12. मिथुनानि. B, युगलानि.—मकरिके. B, मंदारिके. L. 13. तमाल. Edd., भवनदीर्घिकातमाल. L. 14. रक्षणाय. B, रक्षणार्थम्. L. 15. लिख. Edd., लेखय.—मणि. B, मणिस्तंभ. L. 16. वेदिकाम्. Edd., वेदिकाः.—केसारिके. B, कुसुमिके. L. 20. B om. शावक. L. 21. चूतलतिके. B, चूतकलिते. L. 22. विक्षिप. A in Text, चिक्षिप

(*sic*); Com., निचिक्षिप निक्षेपं कुरु. L. 23. **पिप्पलीतण्डुलशकलानि.** From B and Edd. A, पिप्पलीदलशकलानि.

P. 185, L. 3. **पञ्जरशुकसारिकाणामुपदेशम्.** B and Edd., पञ्जरशुकसारिकोपदेशम्. L. 5. **मिथ्या मुग्धतां** Text of A, वृथा for मिथ्या. Com., मिथ्या वृथा मुग्धतां मुग्धभावं. L. 6. **विज्ञाता.** B, ज्ञाता. L. 7. **मयूरान्.** B, मयूखान्. L. 8. **प्रतिबिम्बमालपसि.** B, प्रतिमामालपयसि. Cf. the various readings at p. 188, l. 19. L. 10. **परिहरसि.** B adds निजसौकुमार्यगर्वखर्वितविशदप्रसूनसौभाग्ये. A vocative is wanted.—**आलोकम्.** B, अवलोकम्. L. 11. **बालातपशङ्कया.** B, बालातपाशंकिनी. —**आतपत्रीकरोषि.** B, आतपत्रं करोषि.—**त्रस्त.** Com.=कंपित. Edd., ग्रस्त.—**गलित.** B, कलित. L. 12. **मयूख.** B, किरण. L. 13. **भवनसमीपमुपययौ** B, भवनमुपसृत्य ययौ. L. 14. **अनिभृत.** 'Chattering.' Com.=चंचल. See note at p. 21, l. 11. L. 16. Text of A and Edd. omit **दल.—नीलाशोक.** A in Text, लीलाशोक. Com., नीलाशोकवनायमानं. अंधकारस्य नीलत्वात् अशोकवनसाम्यमित्यर्थः. L. 17. **संचरतः.** Text of A, संचरन्. L. 19. **दन्तपत्रमण्डलैः.** Com. of A, दन्तपत्रैः. Edd., दन्तपत्रप्रभामण्डलैः.

P. 186, L. 4. **पर्यन्तरचितमण्डलोपविष्टेन च.** So Text of A and Edd. The च is suspicious, and Com. points to another reading. Its note is पर्यंतेति मंडपपर्यंतं रचितं निर्मितं मंडलं येन स तेन अध इति कुमारिकासनापेक्षया अधः उपविष्टेन स्थितेन अनेकेषां सहस्राणां &c. B reads पर्यंतरचितमंडलेनोर्द्धेनोपविष्टेन च. L. 6. **नातिमहतः** Edd., **महतः** and अतिमहतः. p. 9, l. 2.—**उपाश्रये,** Com., आश्रये (*sic*) अधिकरणे. Edd., अपाश्रये. L. 11. **नीयमानाम्.** Edd., पृथक्पृथक् नीयमानां. L. 15. Edd. omit **वितत.** L. 18. **रागाविष्टैः.** Cf. रागाविष्टमन्मथहृदयेनेव sc. तिलकबिन्दुना p. 188, l. 1.—**सर्वाङ्गाम्.** B, सर्ववयवाम्.—**अदत्तामपि मन्मथावेशपरवशेनेव गृह्यमाणां यौवनेन.** Compare the passage at p. 130, l. 20, and the note there. Text of A and B, यौवनेनापि, after which the following word is in text of A, चलितचरण°, and in B, विनतचरण.° Com., अविचलितो निश्चितः. L. 21. **निर्वासित.** Com., निर्वेशितेति (so also in Text) निर्वेशितं परिधानीकृतं. Edd., निवसितं.—**पादाभरणरत्नांशुलेखासंदेहदायिनीभिः** Com., पादेति अतिकोमलतया अतिमृदुतया पादाभरणानां या रत्नांशुलेखा मणिकांतिरेखा तासां संदेहदायिनीभिः संशयवितरणकर्त्रीभिः Read the note at p. 23, l. 21.

P. 187, L. 2. **सहायताम्.** A, सहायम्. Com., सहायं साहाय्यं. B, सहायिताम्.

L. 10. **निमग्नाम्**. From B, which also adds **विमलाम्**, (and Edd.) A, **निम्नगाम्** which the Com. repeats without explaining. Perhaps **निम्नगं** is used in its primary sense. Compare **निम्नतरगण्डगतम्** p. 42, l. 10. —**नाभिमण्डलीम्**. From B. A in Text, **नाभिमडलाम्**, in Com., **नाभिमंडलं**. Edd., **नाभिस्थलीम्**. L. 12. B and Edd. omit **अति**. L. 14. **अमललावण्यजलमृणाल-काण्डाभ्याम्**. A, °**मृणालकाभ्यामिव**. Compare **नवराजलक्ष्मीकमलिनी-मृणालेन**. p. 110, l. 18 and the note there. L. 15. **गौरवश्रमवशात्**. B, **गौरववहनश्रमात्**. L. 17. **उच्चैः करैः** 'By its upturned rays.' Compare with this the passage above l. 2. For **उच्चैः करैः** Edd. read **ऊर्ध्वैः करैः**. L. 23. **लोचनमयम्**. B, **नयनमयम्**.

P. 188, L. 5. **सीमन्तचुंबिनश्चूडामणेः**. B, **सीमंतचुंबितचूडामणेः**, —**जालेन**. B, **रागेण**. L. 11. **खिन्नस्य**, A, **स्विन्नस्य** (Com., **स्विन्नस्य खिन्नस्य**). L. 13 **प्रस्थितं दुर्लभं च हंसमिथुनम्**. B, **प्रस्थितं च वल्लभंहंसमिथुनम्**. Edd., **प्रस्थितं वल्लभं च हंसमिथुनम्**. The **वल्लभंहंसमिथुन** of B's reading would correspond to the **परिचितचक्रवाक** of the preceding clause. L. 15. **लिहते**. B adds **हरिततृणभूचीलोभेन**. —**भवनह-रिणशावकाय**. A, **हरिणशावकाय**. L. 16. **आत्मसंवर्धितलताप्रथमकुसुम**. A, **आत्मवर्धितलताकुसुम**. L. 17. **अशेषाभरणदानेन संमानयन्तीम्**. Compare note at p. 62, l. 15.—**उपनीतविविधवन-कुसुमफलपूर्णपत्रपुटाम्**. Compare **अगृहीतवनलताकुसुमपरिपूर्णपर्णपुटसनाथशिखरेणाषाढदण्डेन** p. 37, l. 3. L. 18. **क्रीडापर्वतपत्रशबरीमालापर्यन्तीम्**. A, **क्रीडापर्वतपत्रशबरीमालपंतीं**. Com., **क्रीडापर्वतस्य पत्रशबरीं पुलिंदपत्नीं पुलिंदः पत्रशबर इति रत्नकोषः आलपंतीं जल्पंतीं**. B, **क्रीडापर्वतकशबरीमालापर्यंतीं**. Edd., **क्रीडापर्वतकपातृशबरीमालापर्यंतीं**. L. 19. **करतलविनिहतैर्मुहुर्मुहुरुत्पताद्भिश्च**. Com., **विनिहितैः** for **विनिहतैः**. B, **करतलाभिहतैर्मुहुरपसर्पद्भिरुपसर्पद्भिश्च**. L. 20. **पञ्जरहारीतकरुत-श्रवणकृतदृष्टस्मिताम्**. B, **हारीतकलरुत** for **हारीतकरुत**. L. 22. **मुक्ताफलखचितचन्द्रलेखिकासंक्रान्तप्रतिमां स्वेदजलबिन्दुजालचितनखपदाभिप्रायेण ताम्बूलकरङ्कवाहिनीं पयोधरे पटवासमुष्टिना ताडयन्तीं**. So also B, except that it has **जालांचित** for **जालचित**. Edd., **मुक्ताफलखचितचन्द्रलेखिकाप्रतिमस्वेदजलबिन्दुजालचितनखपदाभिप्रायेण** &c. Com., **मुक्तेति मुक्ताफलानि रसोद्भवानि तैः खचिता या चंद्रलेखिका चंद्रलेखाकृतिराभरणविशेषः तस्याः संक्रांता प्रतिबिंबिता प्रतिमा यस्यां सैवंविधां तांबूलकरंकवाहिनीं स्वेजलबिंदुजालेन चितं व्याप्तं यन्नखपदं तस्याभिप्रायेण पयोधरे कुचे पटवासः पिष्टातः तस्य मुष्टिना ताडयंतीं अत्रायम-**

भिप्रायः मुक्ताफलानां जलबिंदुनुकारित्वात् चंद्रलेखिकायाश्च वक्रत्वेन नखक्षत्यनुकारित्वात्. तांबूलकरंकवाहिनीविक्षसि गौररूपातिशयवति मुक्ताचंद्रिकायाः प्रतिबिंबसंक्रांत्या चौर्यरतापिशुनं स्वेदबिंदुजालचितनखपदं कस्येदमित्यभिप्रायेण यत्र तद्दर्शनं तत्रैव चूर्णक्षेपः एतेन रतगोपनं व्यज्यते. The passage (compare the next clause) clearly means that Kâdambarî pretends to mistake the reflection, on the breast of her betel-nut bearer, of the chandralekhikhâ ornament worn by her, for the mark of a nail overlaid with perspiration, which it resembles from its shape and colour; and she throws powder over it. L. 23. पयोधरे. B, स्तनतटे.

P. 189, L. 1. रत्नकुण्डलप्रतिबिम्बसान्द्रदत्तनवनखपदमण्डलाशङ्क्या. Kâdambarî pretends to mistake (आशङ्क्या) the reflection on the cheek of her fan-bearer, of the jewel in her ear, for the fresh mark of a bite, which it resembles as before from its shape and colour; and she makes as if she would conceal it with a flower taken from her own ear. A reads in text रत्नकुंडलप्रतिबिंबसांद्रनवनखपदमंडलाशंकया. Our reading is that of the Com., C and Edd. B, °प्रतिबिंबार्द्रदन्तव्रणमण्डल. Com., रत्नेति रत्नकुंडलस्य यः प्रतिबिंबः प्रतिच्छायः तेन सांद्रे दत्ते यन्नवनखपदमंडलं तस्य आशंकया आरेकया वा चामरग्राहिणीं वालव्यजनधारिणीं विहस्य कपोले प्रसादः प्रसन्नता तद्व्याजेन तन्मिषेण दत्तेन अर्पितेन आत्मनः स्वकीयस्य यः कर्णपूरपल्लवः तेन आच्छादयंतीं आच्छादनं कुर्वतीं एतेन रत्नकुंडलस्य वक्रलोहितातिशयवन्नखक्षतिसाम्यं प्रदर्शयन्नाह. L. 2. प्रसादव्याजेन दत्तेन. B, प्रसादव्याजदत्तेन. L. 3. समुत्सारितमहाकुलभूभृद्वरव्यतिकरां शेषभोगेषु निषण्णाम्. A omits वर. B reads शेषभोगनिषण्णां च for शेषभोगेषु निषण्णाम्. Edd., समुत्सारितमहाकुलभूभृद्वरव्यतिकरशेषभोगेषु विषण्णाम्. L. 4. मधुमासलक्ष्मीम्. Text of A, मधुमाससखीम्. L. 5. उत्पादितेति. Com., उत्पादितः जनितः मानसं मनः तस्मात् जन्म यस्य स मानसजन्मा कंदर्पः तस्य पक्षो वियते येषां मानसजन्मपक्षिणां रवः उपभोगानुकूलः शब्दो यया सा कामिनां उपभोगविषयकालापः उद्दीपकत्वात् कादम्बर्यैव उत्पादित इत्यर्थः अतः अपनीतः दूरीकृतः नीलकंठो मदनदाहको महादेवः तस्य मदः मदनसहस्रोत्पादकत्वस्य पूर्वमुक्तत्वात् पश्चात्कर्मधारयः तां पक्षे मानसजन्मानो ये पक्षिणः तेषां रवेण शब्देन अपनीतः दूरीकृतः नीलकंठस्य मयूरस्य मदो यया सा तां. L. 6. श्वेतांशुक. (*a*) 'A white garment,' (*b*) 'the pale-rayed one, the moon.' L. 7. नीलतमालकाननम्. (*a*) नीलतम, अलक. आनन; (*b*) नील,

तमाल, कानन, L. 12. पुरः समीपे संमुखोपविष्टम्. Edd., शयन-समीपे सम्मुखोपविष्टम्, L. 14. भवता किमभिहितः. B, भवतां च किमभिहितः. Edd., भवता किमभिहितम्. L. 16. चन्द्रापीडसंबद्धालापं तद्रूपवर्णनामुखरम्, B, चन्द्रापीडसंबद्धालापरूपवर्णनामुखरं. Edd., चन्द्रापीडसंबद्धमेवालापं तद्रूपवर्णनामुखरम्. L. 18. दृष्टकादम्बरीवदनचन्द्रलेखालक्ष्मीकस्य. B omits वदन. Edd. omit दृष्ट. L. 20. वा. A, च. L. 21. B omits एतत्.

P. 190, L. 2. B omits सौगन्धिक. L. 3. नयनयुगले. B, आनने. L. 5. चक्षुस्तस्मिन्सुचिरं पपात. B, तस्मिन्सुचिरं पपात नयनम्. L. 6. अचल इव. Com. =पर्वत इव. But read बल इव with C and Edd. —तत्क्षणम्. B, क्षणम्.—दृष्ट्वा च. B and Edd. add तम्. दृष्ट्वा has here hardly anything of the nature of a verb but the form: It is in sense (as the participles in त्वा were originally) the instrumental case of a noun. "On his appearance her hair stood up, her jewels tinkled, last of all she herself rose from her seat." ससंभ्रमोत्थानश्रमो व्यपदेशेनाभवत्. Edd., व्यपदेशोभवत्. B, अपदेशोभवत्. Com., ससंभ्रमेति संभ्रमेण सह वर्त्तमानं ससंभ्रमं यदुत्थानं तस्मात् यः श्रमः खेदः स एव व्यपदेशो मिषं तेन अभवत् ससंभ्रमोत्थानश्रमादेव मम स्वेदोभूत् इति व्याजं कृतवतीत्यर्थः. L. 9. उरुकम्प एव. Text of A and Edd. add च. B, उरुस्तंभ एव, L. 10. अपयशः. B and Edd., अयशः. —निश्वासप्रवृत्तिरेव. B, निःश्वास एव. Edd., निश्वासप्रवृद्धिरेव. L. 11. अन्तःप्रविष्टचन्द्रापीडस्पर्शलोभेन. A, अंतःप्रविष्टचंद्रापीडस्य स्पर्शलोभेन. L. 12. स एव स्तनावरणव्याजो बभूव. Com., स एव करो हस्त (reading apparently स एव करः) स्तनावरणस्य कुचाछादनस्य व्याजो मिषं बभूव स्तनावरणार्थं मया हस्तो दत्त इत्यन्येषां चेष्टया ज्ञापितवतीत्यर्थः. B, स्तनावरणं व्याजो बभूव. L. 13. व्याज आसीत्. Edd., व्यपदेशतामयासीत्. L. 19. हृदयप्रवेशमपि. For this and the following अपि B reads एव, though it has before रत्नाभरणद्युतिमपि. L. 23. स्नेहनिर्भरं चिरदर्शनजातोत्कण्ठां सोत्कण्ठं. So also E. The position of the second word seems a little awkward (see note on p. 66, l. 7.) B has °जातोत्कंठामोत्कंठं (*sic*) which may be for जातोत्कंठा ह्योत्कंठं.

P. 191, L. 3. रक्षितप्रजापीडस्तारापीडः. Note at p. 168, l. 20. L. 4. निजभुजशिलास्तम्भविश्रान्तविश्वंभरापीडश्चन्द्रापीडः. Reference at last note. B, निजभुजशिलास्तंभविश्रांतविश्वंभरश्चंद्रापीडः. L. 5. अनुगतः

Com. = प्राप्तः. B and Edd., आगतः. L. 7. **सविशेषैः स्वभावसरलैः.** B. omits. सविशेषैः. Edd., सविशेषस्वभावसरलैः.—**आकृष्य.** B आक्रम्य. L. 8. **विदग्धजन.** B, विदग्धो जनः. L. 16. **एष ते मित्रं च बान्धवश्च परिजनश्च.** Compare कथं न त्वं जातो न विनयो न बन्धुवर्गः p. 167, l. 11. L. 18. **सस्नेहमतिदीर्घलोचनापाङ्गभागं गच्छतस्तारकस्य श्रमसलिललवविसर इव.** So B. except that B reads सस्नेहदीर्घ° for सस्नेहमतिदीर्घ.° A सस्नेहमतिदीर्घलोचनापांगभागं गच्छतस्तारतारकस्य लोचनस्य श्रमसलिललवविसर इव. Com., सस्नेहं यथा स्यात्तथा अतिदीर्घयोः लोचनयोः अपांगभागं निर्याणदेशं गच्छतो व्रजतः तारामनोहरा तारका कनीनिका यस्मिंस्तेतादृशस्य लोचनस्य &c. The Edd. read सस्नेहमतिदीर्घलोचनायाः अपाङ्गभागं गच्छतस्तारतारकस्य लोचनस्य श्रमसलिलसविसर इव. L. 22. **अङ्गुलिविवरविनिःसृतमरकताङ्गुलीयकमयूखलेखो विभ्रमगृहीत°** Text of A omits लेखा; Com. omits मयूख. B, अंगुलीयकमरकत for मरकताङ्गुलीयक. Edd., °मयूखलेखाविभ्रम°.

P. 192, L. 1. B omits **सवत.** L. 2. **संक्रान्तप्रतिबिम्बतया.** A. स्तंभसंक्रांतप्रतिबिंबतया. Com., स्तंभेषु स्तूणासु संक्रांतानि प्रतिबिंबितानि &c. B, प्रतिबिंबतया संक्रांतसंचरन°. L. 3. **सिञ्जन्मणिनूपुरपदेन मणिभुवम्.** A भुवम् for मणिभुवम्. B, माणिक्यनूपुर for मणिनूपुर. L. 7. **अपाङ्गचुम्बिन्यः.** A, अपांगचुम्बिन्या दृष्ट्या. L. 11. **ससंभ्रमं परिजनोपनीतायां.** Even with this reading the adverb is to be taken with उपनीत. See note at p. 66, l. 11. But B reads here ससंभ्रमपरिजनोपनीतायां, and Edd. संभ्रमपरिजनोपनीतायां. Cf. below l. 16. त्वरितपरिजनोपनीतेन. L. 15. **मागधीजयशब्दान्.** A in text, मागधीन् जयशब्दान् Com., मागधीनां मागधपत्नीनां जयशब्दान्—**त्वरितपरिजनोपनीतेन च सलिलेनेत्यादि.** Washing the feet of a guest was the first attention paid among the Jews also. So Abraham says to the three men who came to him as he "sat in his tent door in the heat of the day": "Let a little water, I pray you, be fetched, and wash your feet, and rest yourself under the tree." (*Genesis, ch. XVIII., v. 4.*) Compare also the account of Laban's reception of Abraham's servant: "And the man came into the house: and he ungirded his camels, and gave straw and provender for the camels, and water to wash his feet, and the men's feet that were with him." (*Genesis, ch. XXIV., v. 32.*)

L. 19. **मदलेखा.** A, मदनलेखा. Note on p. 194, l. 19. L. 20. **अंसदेशे.** A., अपांगदेशे. L. 21. **उत्क्षिपन्ती.** A, उत्क्षेपयंती.—**चामरपवनविधुतिपर्यस्तां चालकवल्लवरीम्.** A, चामरपवनविधूतिपर्यस्तालकवल्लरीम्.

P. 193, L. 3. **चंद्रापीडपीडनायेव.** From Edd. For the pun compare **रक्षितप्रजापीडस्तारापीडः** p. 191, l. 3, and the reference there. A has in text here **चंद्रापीडनयेव** (*sic.*); and in Com., **चंद्रापीडस्य पीडनयेव** pointing to a reading **चंद्रापीडपीडनयेव.** B has an entirely different reading—**चद्रापीडं प्रति.** L. 4. **तेनैव क्षणेन तेनेत्यादि.** A difficult sentence. I have given the reading of Edd. The second **तेन** refers to Chandrâpîḍa, and not, as in the note to Calc. Ed., to **चक्षुषा.** It is to be construed, *mutatis mutandis*, with each of the following participles. She felt jealous when she saw his image reflected on the cheeks of her friend standing by. She had the misery of a forsaken woman when the *româncha* broke the smooth surface of her breast, and destroyed his image there. She saw with indignation rivals of herself in the reflections of the images that were formed on his breast wet with drops of sweat. When he closed his eyes she took it for a bad omen. When she could not see him for tears of pleasure she felt blind indeed. All these varying feelings did he (**तेन**) give rise in her heart to, at one and the same moment (**तेनैव क्षणेन**). A reads **तेनैव क्षणेन तेनासन्नसखीकपोलसंक्रांतेनेर्ष्यया रोमांचभिद्यमानकुचनद्यत्प्रतिबिंबेन विहरव्यथास्वेदार्द्रवक्षस्थलघटितशालभंजिकाप्रतिमेन सपत्नीरोषात् निमिषता दौर्भाग्यशोकमानंदजलतिरोहितेनांधतादुःखमभजत् सा.** Com., **तेनैवेति यस्मिन् क्षणे चक्षुर्निवारयितुं न समर्था तेनैव क्षणेन सा कादंबरी तेन चंद्रापीडेन कृत्वा यः सपत्नीरोषः तस्मात् तथा निमिषता पक्ष्मपातः तदैव दौर्भाग्यं तेन यः शोकः अथ च आनंदजलं हर्षाश्रुजलं तेन तिरोहितेन आछादितेन अंधतादुःखं अभजत् अप्रापयत् कीदृशेन तेन आसन्नेति आसन्ना समीपवर्तिनी या सखी तस्याः कपोलः गंडात्परः प्रदेशः तत्र संक्रांतेन प्रतिबिंबितेन इदं च सपत्नीरोषनिमित्तं यद्यस्यां संक्रांतः नहि इयमेव सपत्नी भविष्यतीति शंकया सपत्नीरोषः सपत्नीविषयको रोषः तस्मात् पुनः कीदृशेन मय्यासक्तः क्रान्यत्र संक्रांत इतीर्ष्यया ये रोमांचास्तैर्भिद्यमानं यत् कुचतटं यस्मिन् रोमांचप्रतिबंधवशादेव नश्यत् प्रतिबिंबो यस्य स तेन इदं च शोकोत्पत्तिकरणं विरहेति विरहस्य वियोगस्य या व्यथा तया यः स्वेदः श्रमजलं तेन आर्द्रं यत् वक्षःस्थलं भुजांतरं तत्र घटिता**

शालभंजिका (या) प्रतिमा प्रतिबिंबं यस्मिन्नः तेन इदं च आनंदाश्रुनिपाते कारणं. B, तेनैव क्षणेन चंद्रापीडेन तेनासन्नसखीकपोलसंक्रांतेनेर्ष्यो रोमांचविद्यमानकुच (omitting तट, as the Text of A does) नद्यत्प्रतिबिंबेन विरहव्यथां स्वेदाईवक्षःस्थलघटितशालभंजिकाप्रतिमेन सपत्नीरोषं निमिषतया दौर्भाग्यशोकमानंदजलतिरोहितेनांधतादुःखमभजत्. B prefaces the next sentence with अथ (अथ मुहूर्तोपगमे च). I learn from Dr. Bhandarkar that a MS. in the Deccan College has a reading which agrees with that in the text down to दौर्भाग्यशोकम् and goes on आनन्दजलतिरोहितेव दुःखभाजनत्व[त्वं] मन्यमानाखियत सा. L. 7, सा. Com. takes with next sentence, though it has above, it will be seen, सा कादंबरी. L. 8. **महाश्वेता तामभाषत.** B. तं. महाश्वेता समभाषत. L. 9. **संप्रतिपन्नमेव सर्वाभिरस्माभिः.** So A, except that Text omits सर्वाभिः. The note is सर्वाभिरेवास्माभिः संप्रतिपन्नं प्राप्तमेव अहं तु तव सखी नापूर्वा मद्यमदत्तमपि तांबूलं दत्तमेव अयंत्वपूर्व इत्याशयेनाह &c. B and Edd. omit संप्रतिपन्नमेव and read सर्वाभिरेवास्माभिः with the next clause.—Text of A and Edd. omit अयम्. L. 10. **तदस्मै तावदीयताम्.** Edd. add ताम्बूलम्. L. 12. **इत्युवाच सा ताम्.** So Com., (तदनंतरं सा कादंबरी तां महाश्वेतां). Text omits सा. B reads इति प्रत्युवाच (omitting सा तां) Edd., इत्युवाच कादम्बरी ताम्. L. 13, **चिरात्.** B. चिरेण. L. 14. **आकुलितलोचना.** So also B, Edd., आमुकुलितलोचना.—**स्थूलं स्थूलं.** Read स्थूलस्थूलं.—**स्वेदजलविसरैः स्वेदजलविसरनिमज्जनभयेन च.** From B and Edd. A omits स्वेदजलविसर. See note on p. 68, l. 5. L. 17, **लगितुमिव कृतप्रयत्ना.** So also C. B, विगलितुम् and Ed., लपितुम्, for लगितुम्. L. 21. **प्रधावितामिः.** So Com. and Edd. Text of A, प्रभावितामिः. B, प्रसारितामिः. L. 23. **अपरा इवाङ्गुलीः.** The reading of B. A, अपरांगुलीः. Edd. omit अपराः. He was 'all hand,' all five senses having eagerly entered into that organ (as we say 'all eyes' of a person intent at looking) in their desire to feel the touch of her hand.

P. 194, L. 1. Text of A add. B omit **सुलभ.** L. 2. **अधिष्ठिता तेनानिबद्धलक्षशून्यप्रसारितेन.** B, अधिष्ठितेनान्यनिबद्धलक्षशून्यप्रसारितेन. Edd. make sentence end at अधिष्ठिता, and go on तेनातिबद्धलक्ष्यतया शून्यप्रसारितेन. For the meaning of शून्य see note on p. 151, l. 9. L. 6. **आकर्षन्ती.** B, आकर्षयंती. —A omits **च.** L. 11. **विद्रुमाङ्कुरानुकारिचञ्चुपुटेन,** A. विद्रुमांकुरानुकारिणा चंचुपुटेन. Com.,

विद्रुमेति चंचुपुटेन चोटिसंपुटेन कृत्वा विद्रुमांकुरं प्रवालप्ररोहे अनुकरोतीत्येवंशीलः स तेन. L. 12. मन्थरगतेन शुकेनानुबध्यमाना. B, मन्थरगमनेन शुकेनानुगम्यमाना. L. 13. A omits first च. L. 16. विहङ्गापसदम्. B, विहंगमापसदम्. —माम्. B omits. L. 19. मल्लेखाम्. Here, and in following, A has the correct form. See note on p. 195, l. 19. —च. B, तु. L. 20. सखी. Edd. omit. —सारिका इयमस्य च परिहासनाम्नः. A in text, सारिकेति परिहासनाम्नः. Com., एषेति एषा भर्तृदुहितुः कादंबर्याः कालिंदीति नाम्ना सखी सारिका परिहासनाम्नः &c. Edd., सारिका एतस्य परिहासनाम्नः L. 23. तमालिकाम्. Text of A, तरलिकाम्. Cf. p. 195, l. 7.

P. 195, L. 1. यतस्ततः प्रभृति. 'From the time when.' With the position of यतः here at the end of the clause compare its place at p. 191, l. 8, and the reading of A at p. 46, l. 18. L. 3. मन्दं मन्दं. A in text, मंद (दं)२ ; in Com., मंदं २. B omits one मन्दम्. L. 5. परिजनोप्येवमामन्त्रयते बहिरपि जनाः कथयन्त्येवम्. B, परिजनोपि मन्त्रयते एवं बहिरपि जनाः कथयन्ति. Edd., परिजनोप्येवं मन्त्रयति एवं बहिरपि जनाः कथयन्ति एव. L. 6. वर्तत एव. So also B. Edd., एवम् for एव. L. 7. °वाहिनीम्. So A in text and B. Com. of A and Edd., °दायिनीम्—तमालिकाम्. Text of A, तरलिकाम्. Cf. p. 194, l. 23. L. 9. B omits वामाचारः. L. 11. निःस्नेहता. B, अतिनिःस्नेहता. L. 12. करोतु. B adds तपस्विनी. L. 16. एवंविधम्. So B and Edd. in text, एवम्, corrected to एकम्; in Com., एकम्. L. 17. अनेन. B, तेन सह. L. 18. दूरतो वर्जनीयेयमभिभवनिरस्या. Edd., अभिभवनिरस्यां. (construe with the following clause) for अभिभवनिरस्या. So also E. B, दूरे वर्जनीये इयमभवनिरस्याः. (*sic.*) L. 20. क्रीडालापभाविताः. So B and Edd. A, क्रीडालापभाषिताः. Com., क्रीडालापेन नर्मालापेन भाषिता वासिताः, L. 22, लोलापि. B omits. Edd. omit अपि.

P. 196, L. 1. राजकुलसंपर्कचतुरा. Cf. राजकुलसंवासचतुर p. 66, l. 11. L. 7. ननु पर्याप्तमेव. From B. A, पर्याप्तमेव ; Edd., न पर्याप्तम् ; and अवस्थानेन for अवस्थानमनेन. L. 9. A omits विभवस्य. L. 11. तदत्रैव. From B. A and Edd, अवदत् । अत्रैव. Text of A, च for एव. L. 14. Edd. omit words from दुरोदर° to पाठिकाभिश्च. L. 17. मन्दिरम्. B, गृहम्.—गन्धर्व. A, गान्धर्व. L. 19. तत्र. B, ततः.—दूरस्थिताभिः. Edd., अदूरस्थिताभिः. L. 20. विनयनि-

भृताभिः Compare p. 87, l. 10. Edd., विनयविधृताभिः. For the meaning of निभृत see note on p. 21, l. 11.—परिचारिकाभिर्विनोद्यमाना. B, परिचयचतुराभिरुपास्यमानापि. L. 21. B omits च.

P. 197, L. 3. मूढेत्यादि. B, मूढे लघुतां नीतासि मदनेनेति शापितेव. Text of A omits इव. Edd. insert निगृह्यताम् after मूढे. L. 4. तरलहृदयतेति. (Text of A, °हृदयेति). B and Edd., तरलतेति. L. 6. Text of B omits अद्य मया. Com. omits अद्य. —अगणितसर्वशङ्कया. B, अगणितसर्वशंकाम्. L. 7. मोहान्धया हताशया Text of A, मोहांदतया हताशया. Com. omits हताशया. B also omits हताशया. L. 10. तरलया. B, तरलतया. L. 17. नित्यमिङ्गितज्ञः परिजनः. Cf. तथावस्थां ताम्...आलोक्येङ्गितकुशलः परिजनो विज्ञातवान्. —निपुणतर. Text of A and B, निपुण. L. 22. अनेन दग्धहृदयेन. So A in text and B, Com., क्व वा अनेन कंदर्पेण दग्दहृदया गच्छामि. Edd. read क्व वानेन दग्धहृदयेन पञ्चबाणेन न खलु जानामि गृहीता गच्छामि. L. 23. केयूरकस्य हस्ते. B. केयूरकहस्ते.

P. 198, L. 1. B omits वा. L. 4. उपागतः. Com.=प्राप्तः. B, उपन्यस्तः. Edd., उपनतः. L. 5, यस्य दर्शनमात्रेणैव संयम्य दत्तेवेन्द्रियैः शरपञ्जरे निक्षिप्य समर्पितेव मन्मथेन दासीकृत्योपनीतेवानुरागेण गृहीतगुणपणेन विक्रीतेव हृदयेनोपकरणीभूतास्मि. 'Whose instrument (उपकरण cf. p. 204, l. 11.) I am become from the moment I saw him. My senses bound and delivered me. Love caught me in his arrows and handed me over. Passion enslaved and led me to him. My heart yielded to the virtues he spread as the purchase money, and sold me to him.' The reading in the text is that of B, with दर्शनमात्रेण for दर्शनमात्रकेण, निक्षिप्य for निःक्षिप्य, and उपकरणीभूतास्मि for अशरणीभूतास्मि. For our गृहीतगुणगणपणेन विक्रीतेव हृदयेन A has in text, निर्यातितेव गृहीतमूल्येन गुणगणेन विक्रीतेव हृदयेन which is also the reading of the Edd. The Com. construes हृदयेन with each clause in turn. The note is : यस्येति यस्य चंद्रापीडस्य दर्शनमात्रेण करणभूतेव हृदयेन कर्तृभूतेन संयम्य बद्ध्वा दत्तेव समर्पितेव इंद्रियैः करणैः करणभूतैः शरपंजरे कामधटितगृहे निक्षिप्य हृदयेन समर्पितेव तथा मन्मथेन कंदर्पेण करणभूतेन दासीकृत्य हृदयेन उपनीतेव प्रापितेव तथा अनुरागेण चंद्रापीडविषयकेण कृत्वा हृदयेन निर्यातितेव निस्सारितेव तथा गृहीतमूल्येन आत्मवेतनेन गुणगणेन करणभूतेन हृदयेन विक्रीतेव

विक्रयीकृतेव अतोहं उपकरणीभूता उपस्करभूता अस्मि. Compare the passage at p. 205, l. 6. L. 10. **पृष्टेव** 'As if taken leave of.' L. 14. **अस्तमितप्रतिसमाधानबलात्**. Com., अस्तमितं अस्ततां प्राप्तं यत् समाधानं किमनेन चपलेन कार्यमित्यादि निर्वेदरूपं तदेव बलं तस्मात्. B and Edd., अस्तमितप्रतिसमाधानबलाबलात्. L. 19. **गमाय**. So also E. B, गमनागमने. Edd., गमागमाय. L. 21. **स्वच्छं**. From B. A and Edd., स्वच्छन्दं. L. 23. **उत्सङ्गे**. A, उत्संगेन.

P. 199, L. 5. **कूणितत्रिभागेण**. So Text of A and B. Com. and Edd., आकूणितत्रिभागेण. L. 10. **रक्तोत्पलभ्रमभ्रमद्भ्रमरवृन्देन**. B, रक्तोत्पललोभभ्रांतभ्रमरवृंदेन. L. 11. Text of A omits **इव**. L. 12. **एवं मां विप्रलभते**. So Com. of A and B (B writes विप्रलंभते.) Text of A, एव for एवं. Edd., एवमायास्य मां विप्रलभते.

P. 200, L. 3. **पर्वतक**. A, पर्वत. L, 5. **तं** Text of A omits. L. 6. **अवलोकयितुम्**. B adds उद्यता.—**सौधस्योपरितनं तलं कैलासशिखरमिव गौर्यारुरोह**. From B. A and Edd., सौधस्योपरितनं शिखरमारुरोह. See note below l. 10. L. 8. Text of A omits **सकल**.—**हेमदण्डेन**. B, विरचितहेमदंडेन. L. 10. **नीलावगुण्ठनेनेवेत्यादि**. Edd. put the इव after अभ्यासम्, and add कैलासशिखर इव गौरी (अभ्यासमिव कुर्वती कैलासशिखर इव गौरी). Cf. note above line 6. A omits the phrase here also. I should have followed A in both places. L. 12. **मदलेखां सखीम्**. I should have omitted सखीं with A and B. Com. of A has the form मदनलेखा again here. Note on p. 192, l. 19. L. 13. Edd. omit **अवलोक्य**. L. 16. **उद्गीर्णोत्पल**. उद्गीर्णकर्णोत्पल. Edd., उद्घूर्णकर्णोत्पल.

P. 201, L.5. **मृणालवलयेनेव**. So A and E.B and C, Com., मृणालयेनेव (*sic.*) पीयमानं आस्वाद्यमानं नायं सूर्यस्यातपः किंतु मृणालवलयस्येत्यर्थः B, मृणालवनेनेव. Edd. मृणालधवलेन पीयमानातप L. 6. **दिगन्तान्**. So B, C and Edd. A, दिगन्तरान्. L. 7. B inserts केतकीगर्भपत्रापाण्डुरो before **भगवान्**. L. 9. **धारा**. B, पारदरसधारा. Edd., जलधारा. L. 14. **नालिकेर**. Edd., नारिकेल. Cf. p. 38, l. 16. L. 15. **धौते कल्पलतादुकूले**. Text of A, दौतकल्पलतादुकूलेति (*sic.*). L. 22. Ed. 2 omits. **प्रतिमा**. L. 23. **पुञ्जीभूतं**. B, पुंजीकृतं Edd., दिग्गजशीकरासारपुञ्जीभूतं.

P. 202, L. 3. Edd. omit **सर्वसागराणां**. B omits **एकत्र घटितं**. L. 4. **ज्योत्स्नायाः**. Com. of A, ज्योत्स्निकायाः.—A in text omits **उत्कण्ठितामिव** but has उत्कण्ठितं in Commentary. L. 7. **अति-**

तारम्. Com.=अतिमनोहरं. L. 8. मुषो, A. B, मुक्षो. Com., चंद्रेति चंद्रातपद्युतिवद्द्युतिर्यस्यैवं विधं मुखं यस्य सः धवलिम्नो विशेषणं वा पूर्वोपवर्णितं. L. 9. समुचितेनोपचार. B, समुचिताचार. Edd., समुचितोपचार.—आपतन्ती. B, आयांती.—प्रतिजग्राह. A, जग्राह. L. 10. Text of A omits एव. L. 11. A omits. तैश्च. L. 13. किमिव. From B. So also E. A and Edd., कमिव. L. 17. समाश्वासयंति. Edd., समावासयन्ति. L. 18. उपालम्भं. A, उपलम्भं, explained by अनुभवः. L. 19. इतरथा हीत्यादि 'Otherwise (*i. e.*, were it not for your grace and beauty) all the respect one is wont to show to a superior would seem out of place when applied to such as you. To venture to address you is as it were to degrade you. To obtrude marks of respect betrays an extravagant opinion of one's own position. To praise you shows the praiser's conceit. To aspire to wait upon you is a sign of light-headedness. A proffer of friendship could only come from ignorance of one's own merit. To speak to you, if it be but to ask your commands, is overweening audacity. Service is impertinence, and a gift an insult.' L. 22. आत्मोत्सेकं. A in Text, आत्मनोत्सेकं (*sic.*). Com., आत्मनः उत्सेकः उत्कर्षः.

P. 203, L. 1. ज्ञायते. B and Ed. 2, जायते. L. 2. अपि च. Another excuse for her boldness. The necklace must not be looked on in the light of an ordinary offering from an inferior to a superior. It is not a gift because Kâdambarî has nothing left to give. All she is and has are Chandrâpiḍa's; and he has given her life itself what value it has. स्वयंगृहीत.° L. 3. प्रतिपाद्यते. In the same sense as दीयते. The Com. explains it differently : किं प्रतिपाद्यते किं कथ्यते अयं भावः हृदयाधीनं जीवितं हृदयं चेत् गृहीतं तदा जीवितेश्वर एव जातः एवं सति तस्मै जीविताभिधानं किं वस्तु देयं सर्वेषां वस्तूनां जीवितार्थत्वात्. एतदपरं किं प्रतिपाद्यं प्रतिपाद्यानां जीवितावधित्वात्. अप्रतिपाद्या below, l. 6, means 'need not be expressly declared' is admitted, goes without saying.

5. प्रणयितां चेत्यादि. 'What I bring you is a mark of Kâdambarî's regard, not a sign of her wealth. Every one knows that the good place their wealth at the disposal of others.

There is no question of wealth here. If she were to take upon herself the position of a servant to one like you, she would be blameless of doing anything unworthy of her. If she put her whole being at your disposal, she would not be betrayed. If she made you lord of her life, she would never regret it. Their very greatness makes good people unwilling to repel these who love them, and inclines them to courtesy ; and greater shame is felt in offering such persons presents than in asking favours from them. Yet though Kâdambarî knows full well that she is committing what is really an offence against you by this act, still, &c.' L. 6, **अप्रतिपाद्या हि परस्वता सज्जनविभवानाम्.** That the wealth of the good is *parasva*, the property of others, need not be insisted on, is admitted. See note above, l. 3, Com.—अप्रतीति हीति निश्चितं सज्जनविभवानां परस्वता स्वीयपरकीयभावः अप्रतिपाद्या वर्त्तते सतां प्रवृत्तेः परोपकारनिमित्तकत्वेन तद्विभवस्यापि तथात्वादिति भावः अथ यदि अपरितोषः तदा विभवः हारादिरूपः स्वोत्कर्षहेतुस्तावत् आस्तां तिष्ठतु. L. 8. **नियुज्यते.** Com.=व्यपदिश्यते. B, गृह्यते. — **जीवितमपि.** A omits अपि. In Text by a mistake A has तम् for जीवितम्. L. 11. **यत्तु सत्यम्...तद्** And though it is true that...yet.' B omits यत्तु. Edd. omit तु. See translation above, l. 3, and compare the reading of B and Edd. at p. 120, l. 16. L. 12. **उद्भूतानाम्.** B. उद्भूतानाम् L. 13. **एकः शेषः.** B, एकशेष. —**शेषनामा.** B, लब्धनामा. Compare p. 212, l. 4. L. 15. **आभरणस्येति.** Text of A, आभरणमस्येति. L. 16. **सुधासूतेः.** A in Text, सुधांशुतो (*sic.*) ; in Com., सुधास्रुतः चंद्रस्य. L. 20. **शार्ङ्गपाणिना.** B, शार्ङ्गिणा. L. 21. **न च.** A in Text, नाभि. Edd., नापि,—B omits **अत्र.** L. 23. **अतोऽहंतीयमिमं बहुमानं त्वत्तः.** Compare the reading अर्हामि वा प्रणयम् at p. 181, l. 15.

P. 204, L. 2. **स्वात्मानं.** B and Edd., आत्मानं.—**अत एव महाश्वेता तरलिकासपीमं हारमादाय त्वत्सकाशं प्रेषितवती.** This (*i.e.*, fear of what may happen to Kâdambarî, and the desire to avert her reproaches) is why Mahâśvetâ has sent Taralikâ too (asw ell as me) with the necklace, that she may convey to you a separate message from Mahâśvetâ. The Com. omits अपि. B, अत एव महाश्वेतया तरलिका हारमादाय त्वत्सकाशमनुप्रहिता. L. 8. **कृत-**

So A in Com. and Edd. Text of A and B, कथितं. L. 10. गता. Com., आगता. L. 13. निर्दाक्षिण्या गुणा. So A and B. 'Her virtues, even apart from her courtesy—and it is very great —(अतिदक्षिणायाः) would, &c.' Com., निर्दाक्षिण्याः सर्वत्र भ्रमणशीलाः. Edd., निर्दाक्षिण्यमपि गुणा. L. 15. अनतिदूरं. B, अनतिचिरं.— उदयगिरिगतमिव चन्द्रमसं चन्दनदुकूलहारधवलम्. From Edd. A omits चन्द्रमसम्. (Com., कमिव उदयगिरिः उदयाचलः तत्र गतमिव). B, चंदनदुकूलहारधवलं उदयगतमिव चंद्रमसं. L. 17. निषिद्धाशेषपरिजनानुगमना. A, निषिद्धाशेषपरिजना. L. 19, विविधविलासतरंगितैर्विकारिविलोकितैः. Text of A, विविधविविध for विविध. Com., विविधाः अनेकप्रकारा ये विलासाः भ्रूसमुद्भवाः तैस्तरंगितैर्विकारिविलोकितैः. Compare अनेकरसभङ्गिभङ्गुरं विलोकयन्ती. p. 205, l. 9. B, विविधविलासतरंगिभिर्विकारिभिर्विलोकितैः. Edd., विविधविलासतरङ्गितैर्विलोकितैः, L. 20. मुहुर्. Com., मुहुर्मुहुर्.— B omits बिम्ब.—प्रावृतांशुकानुसारप्रसारितदक्षिणकरा. Com., प्रावृतं परिधानकृतं. B and Edd., अंस (B. अंश) प्रावृत°. अंस is more appropriate at p. 205, l. 7, अंसस्रस्त, if the reading there is right. Cf. below अनिलगलितांशुकसंभ्रमद्विगुणीकृतभुजयुगलप्रावृतपयोधरतया p. 205, l. 1. L. 22. तद्गोत्रस्खलनभिया निरुद्धवदनेव. Com., तस्य चंद्रापीडस्य गोत्रमभिधानं तस्य स्खलनं तस्मात् या भीतिः तया निरुद्धवदनेव. B, गोत्रस्खलनभयनिरुद्धवदनेव.

P. 205, L. 1. अनिलगलितांशुकसंभ्रमद्विगुणीकृतभुजयुगलप्रावृतपयोधरतया. B, अनिलगलितांशुकसंभ्रमद्विगुणितभुजलतावृतपयोधरतया. Edd., अनिलगलितांशुकसंवरणसंभ्रमद्विगुणीकृतभुजयुगलप्रावृतपयोधरतया. L. 3. मुहुर्. A in Text, मुहुर्मुहुर्. Cf. above, p. 294, l. 20, and below l. 6.— प्रालम्बतया. Edd., प्रलम्बतया.—निवेदितहृदयोत्कलिकोद्गमेव. Com., निवेदितो ज्ञापितः हृदयस्य उत्कलिका हृल्लेखः (तस्य) उद्गमः प्रादुर्भावो यया सैवंविधेव यथा हारो मया भ्राम्यते तथा उत्कलिकया मचि (च्च) त्तमिति भावः L. 4, उपहारकुसुमस्खलनविधुतकरतलतया. Compare उपहारकुसुमस्खलितचरणा पतसि मदनान्धे—p. 84, l. 16. Com., उपहारस्य उपचारस्य यानि कुसुमानि तेभ्यः स्खलनेन विधुतं कंपितं यत्करतलं &c. B, °करतया for °करतलतया. L. 5. निगड. Edd. निविड. Ed. 2, mentions निगड. as a variant.—संयम्यार्पितेव मन्मथेन Cf. संयम्य दत्तेवेन्द्रियैः—p. 198, l. 5. L. 6. मुहुश्चलित. Text of A. मुहुर्मुहुर्विचलित. L. 7. अंसस्रस्त From Edd. A, समस्त (Com. समस्ताः = समग्राः). B, °त्रिवलीलतासंस्रस्त°. L. 8. करकमला Com.

of A, °करतला. — कटाक्षक्षेपधवलीकृतकर्णोत्पलं. B, °कर्णोत्पला. Cf. the various readings at p. 66, l. 7, and next note. कटाक्ष° and विलक्ष्य° are here, however, adjectives to वदनम्. L. 9. विलक्ष्यमाणस्मितसुधाधूलिधूसरितकपोलं. A in Text, विलक्ष्यमाणस्मितधूलिधूसरकपोलं. B, विलक्षस्मितसुधाधूलिधूसरितैककपोला. Ed. 1, विलक्ष्यस्मितसुधाधूलिधूसरितकपोलं. Ed. 2. विलक्ष्य चास्मितसुधाधूलिधूसरितकपोलं. In a note विलक्ष्य is explained by लज्जां प्राप्य.—साचीकृत्य वदनम्. Com., साचीकृत्य वक्रीकृत्य. B and Edd., साचीकृतवदनम् L. 10. भङ्गि. B, भ्रूभंग.— उपसंहृत. A, उपसंहृत explained by एकीभूत.—Edd. omit लोहितः. L. 12. अथ. Text of A adds च. There is considerable variance with regard to ll. 12-16 अथ . . . श्वेतायमानेषु कुमुदखण्डेषु. Our reading is that of the Text of A (omitting च, writing रज्यमाने for रज्यमानो (*sic*), संक्रमित for संक्रामि (*sic*), मीलित for निमीलित, and श्वेतायमानेषु for धवलीयमाने (*sic*). रज्यमाने पूष्णि, क्रमेण च संक्रामितशोणिम्नि व्योम्नि, संहृतशोचिषि जाते जरठहारीतहरितवाजिनि, are so many separate locative absolutes. The Com. of A would seem (कस्मिन्सति रागेण अनुरज्यमाने सति रक्ततां प्राप्यमाणे सति रक्तत्वसाम्यादाह हृदये स्थितो यः कमलिनीरागः तेनेव) to have read अथ हृदयस्थितकमलिनीरागेणेव रागेण अनुरज्यमाने, and goes on as follows : राजीवानां कमलानां जीवितं तस्य ईश्वरः स्वामी तस्मिन् सकलः समग्रो यो लोकः तस्य चक्रवालं पटलं तस्य चक्रवर्त्तिनि सार्वभौमे भगवति माहात्म्यवति जरठः परिणतः एवंविधो यः हारीतो मृदंकुरुः तद्वत् हरिता नीला वाजिनो यस्य स तस्मिन् पुनः कीदृशे संहृतशोचिषि आत्तदीधितौ एवंविधे पूष्णि सूर्ये जाते सति तथा क्रमेण च परिपाट्या दिनस्य सूर्यस्य परिलंबनं अस्तसमयः तेन रोषः नायको दत्तसंकेतोऽपि नागतः एवंरूपः तेन रक्ताभिः कामिनीदृष्टिभिरिव संक्रामिता शोणिमा रक्तिमा यस्मिन्नेवंविधे व्योम्नि आकाशे सति. The confusion here may be due to some flaw in the text. The description is progressive, (अथ l. 12, क्रमेण च l. 13, शनैः शनैश्च l. 17). The sun reddens as if with the redness (passion) which the lotus flowers are losing: the sky looks as if the indignant glow on the cheeks of women, angry at a delay that has lasted all day, (दिनपरिलम्बन is a compound of the same kind as l. 9, दिवसगमन p. 228, l. 22) had been communicated to it ; the sun begins to contract his beams and to glow a dull red ; as he turns to his setting

the day lotuses grow dark and the night lotuses brighten: the ends of the sky share the dark red glow of the sun and the face of night darkens : slowly he sets and with him those rays of his that burn as it were with the hope of meeting again the brightness of the day ; the world is overflowed with the glow of twilight that is as it were an ocean of love (redness) welling out of the heart or Kâdambarî : darkness of the colour of young tamâla trees spreads over all, bringing tears to the eyes of haughty women (with जनितमानिनीनयनवारिणि cf. above दिनपरिलम्बनरोषरक्ताभिः कामिनीदृष्टिभिरिव संक्रमितशोणिम्नि व्योम्नि) as if it were the smoke of thousands of (now desolate) chakravâka hearts consumed by the fire of love : but athwart the sky bright stars come out like drops of foam scattered in all directions by the elephants of the quarters : and now they can see each other no longer, and slowly they descend, Kâdambarî from the terrace, and Chandrâpîḍa from the mound. B, अथ हृदयस्थितकमलिनीरागेणेव रज्यमाने राजीवजीवितेश्वरे सकलचक्रवाकचक्रवालचित्तवर्त्तिनि भगवत्युष्णदीधितौ क्रमेण च दिनपरिलंबनरोषरक्ताभिः कामिनीदृष्टिभिरिव संक्रमितशोणिम्नि संहृतरोचिषि (omitting व्योम्नि) जाते जरठहारीतहरितवाजिनि रविविरहजनितसरोजसंहतिषु हरितायमानेषु कमलवनेषु निजसुहृदमृतमूर्त्तिसमालोकनाशया हर्षप्रकर्षसंदर्शितस्मितेष्विवोन्मुखेष्विव धवलायमानेषु कुमुदखंडेषु. With the (good) reading here सकलचक्रवाकचक्रवालचित्तवर्त्तिनि compare चक्रवाकहृदयनिवासलग्नानुरागमिवालोहितं मण्डलमुद्वहति सवितरि p. 208, l. 13. Edd. as we have printed, except that they read जरठहारीतहरितहये हरितवाजिनि for जरठहारीतहरितवाजिनि. Ed. 2 mentions a reading हरितवाजीविरह for रविविरह.

16, For श्वेतायमानेषु कुमुदखण्डेषु (as it gives in its text with Ed.) Ed. 2 mentions B's reading निजसुहृदमृतमूर्त्तिसमालोकनाशया प्रहर्षसंदर्शितस्मितेष्विवोन्मुखे (omitting, rightly, इव) धवलायमानेषु as a variant. L. 17. **नीलायमाने शर्वरीमुखे.** B, तत्कालनिनर्त्तिषोपात्तभुजसहस्तविस्तारितसर्वपुरस्कृतगजचर्मणेव नीलायमाने शर्वरीमुखे a reading which Ed. 2 mentions as a variant.—Text of A and B omit one शनैः. L. 18. **पुनर्दिनश्रीसमागमाशाभिः.** See notes at p. 66, l. 11, and p. 174, l. 19.—अदर्शनताम्. Text

of A, अदर्शनम्. L. 19. **तत्कालविजृम्भितेन.** Edd. add च. Text of A, °तेव. L. 20. **रागरससागर.** So B and Edd. Text of A omits रागरस. Com. omits रस. L. 21. **नयनवारिणि.** Edd., नयनासारवारिणी. L. 22. **आकीर्ण.** A, अवकीर्ण. L. 23. **श्वेतायमानतारागणे गगने.** Ed. 2 mentions a reading श्वेतायमानतारागणे गगने जाते. Cf. above l. 15. संहृतशोचिषि जाते.

P. 206, L. 2. **ततोचिरात्,** B and Edd., ततो न चिरात्.—**गृहीतपाद इत्यादि.** The lotuses caught his feet (his rays गृहीतपादः) and worshipped him (प्रसाद्यमानः) while he gathered together his rays and made bright with them (conciliated प्रसादयन्) the four quarters whose faces (cf. नीलायमाने शर्वरीमुखे p. 205, l. 17) were darkened as if with anger. L. 5. **नीलाम्बरां.** B, नीलाम्बरधराम्. L. 7. **उच्छ्रित.** Com. =वृद्धिं प्राते. B, उदिते, a reading which Ed. 2 mentions as a variant. L. 8. **धवलितदिशि.** Com. takes rightly with the preceding words. Ed. 2 punctuates धवलितदिशि दन्तादिवोत्कीर्णे भुवने as a clause by itself. L. 9. **दन्तात्.** Edd., दन्तिदन्तात्. L. 10. B, धूत for **धौत.** —Text of A inserts **तरल** after **तनुतरङ्गः.** L. 12. **पत्र.** Edd., दन्तपत्र.—**लतादन्तुरम्.** B and Edd., लतम्. L. 16. Text of A omits **चंद्रापीडः.** L. 17. **इतरामिव.** Cf below प्राकृतेव l. 22. L. 21. **मदलेखया दत्त°.** A, मदलेखादत्त°.—Edd. add सा after **आगत्य.**

P. 207, L. 1. **सर्वासु चार्सानासु.** B and Edd. prefix अथ. L. 2. A omits **पात.** L. 4. **चिन्तयन्नपि निपुणम्.** B, निपुणं चिन्तयन्नपि. L. 6. **प्रायेण.** B, प्रायेण च. L. 7. **उपचारहार्यमदक्षिणम्.** 'A churl whose services must be bought.' L. 8. **आज्ञासंविभागकरणोचिते भृत्यजने.** Com., आज्ञालक्षणो यः संविभागः विभज्य किंचिदर्पणं तस्य करणं तत्र उचिते योग्ये. L. 9. **परोपकारोपकरणं शरीरम्** This clause seems to mark the transition to the thought as to his powerlessness to make a suitable return for the 'superfluity of courtesy' (अनुग्रहातिरेक) Kâdambarî shows him. His body is not his own. His life is worthless. He cannot therefore for shame offer anything by way of a present in return for the favour he has received.—**शरीरम्.** B, शरीरकम्. —**अपत्रपे त्वत्प्रतिपत्तिभिरुपायनीकर्तुमित्यादि.** Com., अतः आगतायाः ते तव त्वत्प्रतिपत्तिभिः त्वद्भक्तिभिः उपायनीकर्तुं उपढौकनीकर्तुं अहं अपत्रपे

लज्जे. 'I dare not try to make acknowledgment of your courtesy in coming here by asking you to take as a present the service I already owed you. Here am I myself, my body, my life, my senses, take which you will and honour it in the taking.' B reads (°लघु च जीवितम) पि त्वे तव प्रतिपत्तावुपायनीकर्तुं, Edd., (°लघु च जीवितम) त्व ये त्वत्प्रतिपत्तिभिरुपायनीकर्तुम् followed by आगतास्ते, as they read for एवमागतायास्ते. With आगतायास्ते Cf. the passage at p. 162, l. 1. L. 11. अन्यतरत्. B, अन्यतरम्. L. 16. कृतप्रस्तावा. 'Making occasion to speak.' With what follows compare एवं महाश्वेता, &c., p. 210, l. 15.

P. 208, L. 5. प्रविरल. B, अविरल. L. 9. स्मृत्वा कामिनीकर्णोत्पलप्रहाराणामुत्कण्ठितेष्विव क्षामतां व्रजत्सु. Com., कामिनीनां रते यान् कर्णोत्पलप्रहारान् अथवा अन्यानपि क्रीडाविलासान् स्मृत्वा स्मरणं (कृत्वा) पुनर्द्रष्टुमुत्कंठितेष्विव अत एवौत्कंठापरिपूर्त्या कृशतां क्षामतां (in that order) व्रजत्सु गच्छत्सु. B, reads स्मृतकामिनीकर्णोत्पलप्रहारेषु for स्मृत्वा कामिनी.° L. 10. शरक्षेप. Text of A, क्षरत्क्षेप. L. 11. वहत्सु. B, भ्रमत्सु—लताकुसुमपरिमलेषु. Com., लता वल्लयः तासां कुसुमानां पुष्पाणां परिमलो येषु. Edd., तरुलता°. B, लताकुसुमामोदिषु. L. 13. समुद्भूते चक्रवाक°. Edd., समुद्गतचक्रवाक°.—चक्रवाकहृदयनिवासलग्नानुरागमिवालोहितम्. Compare B's reading, सकलचक्रवाकचक्रवालचित्तवर्ति at p. 205, l. 13. L. 14. शिलातलादुत्थाय चन्द्रापीडः. A omits चन्द्रापीडः. Edd., चन्द्रापीडः शिलातलादुत्थाय L. 18. ददर्श च. B omits च. L. 19. भस्म Edd., भस्मकृत. L. 20. धारिणीभिः. Edd., चारिणीभिः. L. 21. रक्तपटव्रतवाहिनीभिः. Buddhist nuns. L. 22. स्तनपरिकरः. Com.=कुचाभोगः. See notes on p. 15, l. 18, and p. 170, l. 16. L. 23. वर्णिचिह्नाभिः. Com., वर्णी ब्रह्मचारी तस्य चिह्नं यासां. For वर्णिन् as the name of a particular order of monks Kern quotes Harshach, 42, 11; 204, 6. See also Hall, Introduction to Vâsavadattâ, p. 53.

P. 209, L. 1. भगवतः. Edd. add शौद्धोदने. Ed. 2 mentions a reading which omits the word. L. 2. जिनस्यार्यविलोकितेश्वरस्य. So A and E. B, जिनस्यार्यवलोकितेश्वरस्य. Edd., अर्जुनस्य for जिनस्य. With the whole passage compare the description of Vilâsavatî's employment when her son visited her, p. 93, ll. 11-22. L. 2. अर्हतः. Edd. add वैश्वदेवस्य मातेण्डस्य; Ed. 2 mentioning

a reading which omits these words.—विरिञ्चस्य B, विरंचस्य च. L. 5. मिथुनेन. B, मिथुनकेन. —Edd. omit मधुकर. L. 6. ताने. Com.=स्वरे. B, स्थानके. Edd., ताले.—नारददुहित्रा पठ्यमाने च. B, नारददुहित्रा च सावित्र्या. E omits a line here. L. 7. पुरो धृते. Text of A and Edd. add च. B, पुरो विधृते परिजनेन. —ताम्बूलराग°. Compare p. 101, l. 1, where also कृष्णिका means 'blackness.' Kern cites also Harshach, 22, 15. L. 8. उन्मृष्टमधूच्छिष्टपट्टपाटलम्. A and B, उत्सृष्ट. उन्मृष्ट is the reading of Edd. मधूच्छिष्ट is the bees' wax, with which the cloth (पट्ट) is smeared, and which is then rubbed off (उन्मृष्ट). The Com., (उत्सृष्टेति उत्सृष्टं उज्झितं मधु क्षौद्रं येनैवंविधो य उच्छिष्टपट्टः मदनपिंडः तद्वत् पांडुरं (*sic.* Text, पाटलं श्वेतरक्तं) is wrong in separating the two words. L. 9. कर्णपूरशिरीषप्रेषितोत्तानविलोचनेन. Com., कर्णपूरीकृतं यत् शिरीषपुष्पं तस्मिन् प्रेषिते उत्ताने उच्चमुखे विलोचने नेत्रे यस्य सः तेन. Compare कुशकुसुमलतायास्यमानलोलदृष्टिना तपोवनमृगेणानुयातः p. 37. l. 5. L. 17. अपि चेत्यादि. Compare the passage at p. 148, l. 6. L. 19. अभ्यनुजानातु. B, अनुजानातु. L. 20. सखि. Edd. add महाश्वेते. Com. हे सखि महाश्वेते.—अयं सपरिजनो जनः, Edd., अयं स परिजनः. omitting जनः.

P. 210, L. 3. अशेषकन्यकाजनः. B, अशेषस्तु कन्याजनः. Edd., अशेषः कन्याकाजनः. L. 5. आरुह्य. B, अधिरुह्य. L. 6. सर्वाशानिबन्धनम्. Com.=समग्राभिलाषाणां कारणं. आशा has a double meaning here. L. 9. read आवेशाल्लिखितामिव with A and Ed. 1. L. 10. तामेव. B and Edd. add मृगलोचनाम्. L. 14. संमानिताशेषराजलोकः. B omits अशेष. Ed. 1, संमानितप्रत्यक्षीकृतराजलोकः. Ed. 2, संभावितप्रत्यक्षीकृतराजलोकः, mentioning the omission of प्रत्यक्षीकृत as a variant. L. 15. एवं महाश्वेतेत्यादि. Compare the passage at p. 207, l. 15. L. 16. कादम्बरीरूपदर्शनविद्विष्टेव नास्य पूरेव प्रीतिमकरोद्राजलक्ष्मीः. The meaning of this seems clear. 'He took no pleasure in his own royal splendour, which (राजलक्ष्मी being feminine) had become hateful to him now that he had seen the beauty of Kâdambarî.' A reads in text पुरे च for पुरेव, and the Com.' explanation is—कादंबर्याः रूपदर्शनं तेन विद्विष्टेव विद्वेषं प्राप्तेव राजलक्ष्मीः न अस्य पुरे अस्य शरीरे घनो बंधः पुरं पिंड इति कोषः प्रीतिं अकरोत्. Edd. read कादम्बरीरूपदर्शनद्विष्टेव for कादम्बरीरूपदर्शनविद्विष्टेव. a reading which Ed. explains by the

note द्विष्टिः द्वेषः सपत्नीरूपदर्शनेन द्वेषो हि स्त्रीणां स्वभावः. But द्विष्टिः is a word which does not occur. E has पुरेव. L. 21. प्रथममपाङ्गविसर्पिणा चक्षुषा ततो हृदयेन रोमोद्गमेन पश्चाद्भुजाभ्यां प्रधावितः. Compare the similar passage about Kadâmbarî p. 190, l. 7. प्रथमं रोमोद्गमस्ततो भूषणरवस्तदनु कादम्बरी समुत्तस्थौ. L. 22. प्रथितं तमालिलिङ्ग गाढम्. Com. explains प्रथितम् by विख्यातम्. B reads निभृतं गाढमालिलिंग. Edd., प्रसृतमालिलिङ्ग गाढम्. L. 23. उपावेशयत्. B. समुपावेशयत्.

P. 211, L. 4. अद्य कुशलिनी यामेवं देवः पृच्छति. Compare the answer given by Târâpîda's messenger to a similar enquiry, देव यथालापयसि p. 221, l. 15. L. 7. A omits च. L. 20. महोत्सवालसम्. B. महोत्सवानंदम्. L. 23. अस्वस्थशरीरा. Cf. p. 159, l. 6, and note on p. 110, l. 4.

P. 212, L. 4. शेषो हारः. Cf. p. 203, l. 13. L. 9. A. omits स्वयमेव. L. 10. आलोक. B. and Edd., अवलोक. L. 11. निस्यन्दितेन. A. विस्यंदितेन. Com.=प्रश्रवितेन. B. निःस्यंदितेन, L. 23. खुरधारिणी B. खुरवारणी. Edd., खुरधोरणी.

P. 213, L. 3. मदलेखा. Text of A, मदनलेखा. L. 6. प्रयाणपटह. Cf. प्रयाणपटहमवादयत् p. 222, L. 3. l. 13. स्खलनभियेव निवेद्यमानोपहारकुसुमा शब्दायमानैर्मधुकरैः, The noisy bees (disturbed by her feet) warn her of the flowers as if through fear lest she should stumble. Com., स्खलनभियेव पतनभयेनेव उपहारस्य कुसुमानि तेषु आ समंतात् शब्दायमानैः शब्दं कुर्वाणैः मधुकरैः भ्रमरैः निवेद्यमानेव विज्ञप्तिविषयीक्रियमाणेव. L. 14. नखमयूखोन्मुख. Compare कणपूरशिरीषप्रेषितोत्तानविलोचनेन p. 209, l. 9. As the peacocks lift their heads, attracted by the whiteness of the rays from her nails, the bracelets she cannot keep on her arms fall on the necks of one after the othe (अनुगलम्) as if to chain their throats and prevent them from continuing to raise the cry which distresses her. For अनुगलम् Ed. 2 mentions an alternative reading अनुपलम् with the note—गलद्भिरिति क्रियाविशेषणं पलो दण्डषष्टिभागः. L. 18. Text of A and B omit च. —मकरिकाप्रणाल. Com.=मकरमुखो जलमार्गः.—Com. omits हरित. Ll. 19.22. The Text of A omits the words from स्थितम् to मुक्ताशैलशिलापट्टे inclusive. Com. omits जाल. For कुसुमधूलिसिकतिले गिरिनदिकातटे. B has कुसुमधूलिसिकताकर्दमिलगिरिनदिकातटे. Edd.,

गिरिनदीकाननतटे. L. 21. स्फाटिके. Com., स्फटिक. L. 22. मुक्ता-तैलशिलापट्टे. B, मुक्ताशैलशिलापट्टशयनीये.

P. 214, L. 2. स्फटिकमणि. A, स्फुटिकमणि. L. 4. चन्द्रकान्तमयीवेत्यादि. Cf. चन्द्रकान्त इव चन्द्रमयूखैरार्द्रीकृता p. 209, l. 15. Ll. 5-6. Text of A omits the words from कृत्वा to विमलनखनिपतितशशिप्रतिमाभरगुरूणीव inclusive. B repeats किमपि. L. 7. लीलामन्थरगमनपदानि. Com., लीलामंथरं यद्गमनं तत्र पदानि चरणन्यासाः (*sic*). —निक्षिप्त. B, क्षिप्त. L. 9. आधिना. B, व्याधिना. L. 11. वार्ताव्यतिकरोपलम्भाय. A, वार्त्ताव्यतिकरेण. Com., = वृत्तांतसमूहेन हेतुभूतेन. — सोपालम्भम्. B omits. L. 13. B, अथ चंद्रापीडः. —वदन्. B adds पूर्ववृत्तचमत्कृतचेतः. L. 14. B omits तुरग. —पश्चादारोप्य पत्रलेखाम्. Com., पश्चात् पृष्ठभागे. Compare note on p. 112, l. 5. L. 20. मत्तमयूरस्य. Com., मत्तमयूराभिधानस्य. B, नृत्यमयूरस्य. L. 23. दलानां. So A in Text. and *B*. A in Com. and Edd. have वनानां.

P. 215, L. 3. आपाण्डुभिश्च. B omits च. It is also not reproduced in the Com. of A. L. 4. ताडङ्कीकृतैः. Com. = ताडपत्रीकृतैः. ताडङ्क is a kind of ear ornament. B has the other spelling ताटंकीकृतैः. Edd., तालङ्कीकृतः. L. 6. कपोलान्. B, कपोलफलकान्. L. 8. Edd., °वलयिषु. B, कुवलयावलीवलिषु. Ed. 2 mentions a variant ललितकुवलयावलीवलयेषु.—लुलितेषु. Edd., ललितेषु. L. 9. स्तनेषु. B, पयोधरेषु.—प्रावरणम्. Com. = उत्तरीयकं.— प्रणयन. Com., तस्याः प्रणयनं प्रापणं. B, प्रणय.—संतापरोषमृदितचन्द्रकरैः Com., प्रियविरहेण संतापरोषाभ्यां मृदिता मर्दिता आरक्ताः नवोदितचन्द्रकराः. Ed. 2 mentions a reading प्रकटित for मृदित. L. 11. उन्नालैः. Text of A उत्तालैः. Cf. p. 216, l. 17. L. 14. शरीरपरिचारकं शरीरप्रायम्. So Com., (शरीरपरिचारिकं परिजनं...शरीरप्रायम्) and Edd. Text, शरीरपरिचरिकं शरीरपरिचारिकं (*sic*). B, शरीरपरिचारिकाप्रायं. L. 16. तेन चेत्यादि. Com., तेन परिजनेन प्रणम्यमानः नमस्क्रियमाणः कदलीतोरणानां तलेन प्रविश्य सर्व्वतो निसृष्टदृष्टिः इदं वक्ष्यमाणं सर्वं दृष्ट्वानित्यन्वयः कीदृशः प्रणामेन पादनखस्यैव कोमलत्वात् पतनं भविष्यतीति शंकया त्वरितं अपसृतः परिजनः तेन दीयमानो मार्गो यस्य सः. For पादनख Edd. have पादतल, and Ed. 2 mentions a reading पादनखतपनदाह. L. 19. वन्दनमालिकानाम्. A and Edd., चंदनमालिकानाम्. Com., चंदनमलिका तोरणार्थे मंगल्यं दाम येषां तोरणार्थे तु मंगल्यं दाम चंदनमालिकेति कोषः. L. 20. मधुलक्ष्मीप्रतिकृतिभिः

Com., मधुलक्ष्म्याः वसंतश्रियः प्रतिकृतिभिः प्रतिरूपाभिः. B and Edd., मधुलक्ष्मीप्रकृतिभिः.

P. 216, L. 1. निचुल. Com.=हिज्जल.—जलार्द्रं. B, जलार्द्रीकृत. L. 2. सस्निन्दूरकुट्टिमेषु. B, सिंदूरकुट्टिमेषु. L. 3. स्पर्शानुमेयरम्यभित्तीनि स्फटिकभवनानि. Edd. omit रम्य, Ed. 2 mentioning that reading in a note. The same Ed. mentions a reading अभ्र for स्फटिक. (A, as always, (स्फुटिक). B, स्पर्शानुमेयरम्यभित्तिप्रदेशान्यभ्रकभवनानि. For स्पर्शानुमेय see note on p. 22, l. 19. L. 5. धूसराणाम्. From B. A, धूसरितानि. Edd., धूसरितानाम्.—सहकाररससिक्तैः. Edd. सहकारतरुसकैः. L. 8. बद्धकाञ्चनसुधापङ्ककामपीठेषु. Com., बद्धः कांचनस्य सुवर्णस्य सुधा गृहधवलीकरणद्रव्यं तस्य पंकः कर्दमः तेन कामं अत्यर्थं पीठं येषु.—घटितारकाणि. So A and B. The *arakas* are the epokes of the water-wheel. Edd., (स्थूलविसलतादण्ड) घटितदण्डाकारकाणि. Ed. 2 has the note दण्डारकं घटीयन्त्राधारस्तम्भः. L. 9. कृतक्र. From B. A, कृत. Edd., कनक. L. 10. पत्रपुट. Edd., कमलपत्रपुट. A in Text, पत्रपुटी. Com., पत्रपुटलक्षणानि घटीयंत्रकाणि. उद्घाटकानि.—स्फटिकबलाकावलीवान्तवारिधाराः. So A and B. Com., स्फुटिकस्य (B, स्फटिक°) बलाकाः बिसकंटिका तासां आवलीभिर्वांताः मुक्ताः वारिधारा जलधारा यासु. Edd., स्फटिकबलाकावलीवान्तवारिधाराः. L. 11. उपान्तरूढ Edd., उपान्तप्ररूढ. L. 12. तरत्तरुणमालतीकुड्मलदन्तुरिततरङ्गासु. Com., तरंति तरुणमालतीकुड्मलानि तैः दंतुरिताः तरंगाः कल्लोला यासु. For तरत्. B has सितरक्त. Edd. omit the word. L. 14. अनवरतस्थूलजलबिन्दु. Edd. 2 mentions a variant अनवरतचन्दनरसस्थूलजलबिन्दु.—यन्त्रवृक्षकान्. Edd., पत्रवृक्षकान्. Compare the different reading at p. 75, l. 17, and the note on p. 13, l. 20. L. 16. मधुकरकिङ्किणीपङ्क्तिपटुतरबाध्यमानाः. Com., पटुतरं स्पष्टं यथा स्यात्तथा बाध्यमाना निरुद्यमाना. B, °पटुरवबोध्यमानाः. Edd:. °पटुतररवबध्यमानाः. The bees supply the place of the little bells with which it was usual to ornament swings. L. 17. उन्नाल. A, उत्ताल. Com., उत्ताल.. ऊर्ध्वमुखी. Cf. p. 215, l. 8. L. 18. शातकुम्भकुम्भान्. A, शातकुंभान्.

P. 217, L. 1. वीक्षमाण. ,A वीक्ष्यमाणः.—हृदयमिव हिमवतो जलक्रीडगृहमिव प्रचेतसो जन्मभूमिमिव सर्वचन्द्रकलानाम्. I have given these words in the place in which they occur in the Commentary of A, and in Edd. The Text of A and B place them after

सर्वजलधाराणाम् l. 6. Both these authorities also have जलक्रीडागृहकम् for जलक्रीडागृहम् as Com. of A and Edd. read. L. 7. मकरध्वजस्य. B adds सदनमिव वनदेवतानां. L. 14. पिण्डहार्य्येणेवोपलिप्यमानोतिशीतलस्पर्शेन. Com., अतिशीतलेन स्पर्शेन उपलिप्यमानः ननु मूर्त्तव्यतिरेकेण उपदिग्धिक्रिया न संभवतीत्याशयेनाह अतीति अतिबहलेन अतिदृढेन पिंडहार्येणेव पिंडरूपेणाहर्त्तुं शक्यं पिंडहार्य्य तेनेव एतेन अतिशीतलस्पर्शस्य बाहुल्यतया हस्तग्राह्यत्वं सूचितं.—अतिशीतलस्पर्शेन. Read with Com. of A, B and Edd., अतिशीतलेन स्पर्शेन. L. 16. हारमयान्. Compare the passage at p. 216, l. 12. Edd., नीहारमयान्. L. 19. गृहाच्चलगताम्. So A and E. Com., गृहशैलागतां without repeating the word in the text. B, हिमतो महीतले पतिताम्. Edd., गुहातलगतां.

P. 218, L. 1. दष्टामिव मुखे मातरिश्वना. So A, B and E. Com., वायुबाहुल्यात् आह मातरिश्वना वायुना दष्टामिव भक्षितामिव, Edd., दष्टाम्. for दष्टाम्.—पतङ्गेन. So B, E and Edd. A in Text, अनंगेन. Com. mentions our reading as a variant. कुत्रचित् पतंगेनेति पाठः तत् पतंगः सूर्यः तापजनकत्वात् तदाश्रितामित्यर्थः. L. 3. जलेन. B, जलदेन. —दैवतैरपि विलुप्यमानसौभाग्यामिव सर्वशः If in every limb (सर्वशः, referring to the preceding) there was evident some slight diminution of her beauty, it was as though the gods themselves, and no meaner cause, had wrought it. L. 3. Text of A omits सह. Cf. note at p. 100, l. 6. L. 4. प्रियतमसमीपमिवोपगतैः. Compare below l. 11, प्रियान्तिकगमनौत्सुक्यकृतपक्षम्. —दौर्बल्यम्. Com. = कृशत्वम्. L. 7. अवतंसमधुकररवतंसमधुकररव°. For the repetition of अवतंसमधुकर compare शिशिरमानन्दजलमानन्दवारिबिन्दुवेणिकया p. 219, l. 14. सस्नाविव स्वेदाम्भःस्रोतसि स्वेदाम्भःस्रोतसेव तरलीकृता p. 232, l. 1, and क्षालयन्ती बाष्पजलबिन्दुभिर्बाष्पजलबिन्दुव्याजेन p. 233, l. 7, Edd., अवतंसकुसुम in both places. L. 18. मणिदर्पणमुरसि निहितं नोदितव्यमयेति जीवितस्पर्शमयं शपथं शशिनमिव कारयन्तीम्. 'Clasping the mirror to her breast she looks as if she were making the moon swear with his hand on her "life" (शपथं जीवितस्पर्शमयं Compare जीवितेनैव शपामि ते p. 233, l. 15) that he will not rise that day.' So Edd., except that they read नोदेतव्यमय स्वयेति. A, मणिदर्पणमुरसि निहितं विनोदितव्यमेतदिति जीवनस्पर्शमयं शशिनमिव कारयंतीं. Com., उरसि निहितं वक्षसि स्थापितं मणिदर्पणं रत्नादर्शं वर्तुलत्वतादृशद्युतिमत्त्वसा-

धर्म्यात् जीवितस्य स्पर्शो दानं तन्मयं शशिनमिव चंद्रमिव स्पर्शो वर्णाक्षरे दाने स्पर्शने स्पर्शके रुजीति कोषः इति ह्यापथं कारयंती इतिशब्दोद्योत्यमाह विनोदेति अथ त्वया विनोदितव्यं अन्यस्तु शशी शोकप्रदः त्वया तु विनोदितव्यमेतदिति भावः अत एव जीवितस्पर्शमयमिति विशेषणं. It will be seen that the Commentary sanctions जीवितस्पर्शमयम् and त्वया. B, मणिदर्पणमुरासि निहितं नोदेतव्यमथेति जीवनस्य समयं शशिनमिव कारयंतीं. C, मणिदर्पणमुरासि निहितं विनोदितव्यमथ त्वयेति जीवितस्पर्शमयं. &c. L. 23. कुसुमचापलेखाम्. Edd., कुसुमचापचापलेखाम्.—कान्ततराम्. B, कांतां.

P. 219, L. 5. किं सत्यं. B, कथं सम्यक्.—Write कियत्यध्वनि.—प्रवर्धमानधवलिम्ना चक्षुषा दृष्ट्वा च. Edd., वर्धमान. for प्रवर्धमान. B omits प्रवर्धमानधवलिम्ना चक्षुषा. L. 7. वरारोहा. Com., वरः श्रेष्ठः आरोहो नितंबो यस्याः सा नितंबारोहौ स्त्रीकटचाः पश्चाज्जघनपार्श्वत इति कोषः. L. 9. परवशा मुखरैर्मधुकरकुलैरिवोत्थाप्यमाना. From B (which has, however, जाल for कुल), and Edd. A in Text, परवशमुखरैः मधुकरकुलैरिवाछाद्यमाना. Com., कुसुमशयनस्य परिमलः तेन उपगतैः प्राप्तैः अत एव परवशैः आ समंतात् मुखरैः वाचालैः एवंविधैः मधुकरकुलैः भ्रमरसमूहैः आछाद्यमाना इव. Compare गुणगौरवाकृष्टः. परवश इव तं व्रजन्तमा बहिस्तोरणादनुवव्राज p. 210, l. 3, and सर्वाः स्नानादिकाः परवश इव क्रिया निरवर्तयत् p. 230, l. 9. The position of परवशा here is extremely awkward, but not more so than, *e. g.*, that of कौलीनेन in रजनिकरकिरणावदातं कौलीनेन कुलं कलङ्कयिष्यति p. 233, l. 17. —संभ्रमच्युतोत्तरीयिका. Text of A adds च. B and Edd., संभ्रमच्युतोत्तरीयांशुका. L. 13. वलित. A, चलित. Cf. L. 15. —तरङ्गित. Text of A, तरंगिणी L. 14. अन्तःप्रविष्टललाटिकाचन्दनरसमिश्रम्. B, रसम्. and Ed. 2, रसमिश्रान् for रसमिश्रम्.—चक्षुषा. B, चक्षुर्भ्यां. L. 15. चलित. B, च चलित. Edd., घटित.

P. 220, L. 3. सकुतूहलं परिजनेन दृश्यमानाम्. From B. A, सकुतूहलं परिजनदृश्यमानं apparently for सकुतूहलपरिजनदृश्यमानाम् as the note is सह कुतूहलेन वर्तमानो यः परिजनः परिवारजनः तेन दृश्यमानां. Edd., सकुतूहलपरिजनदृश्यमानां. L. 4. A omits च. L. 8. प्रकाशम्. B adds वाचम्. L. 9. जानामि. B, जानासि—कामरतिं निमित्तीकृत्य.(*a*) कां अरतिम्. 'Some pain'(*b*) कामरतिम् 'love.' Com., कां अनिर्वचनीयस्वरूपां अरतिं.—अविच्छलसंतापतन्त्रः. So also E. Com., अविच्छलो यः संतापः तस्य तंत्रः आधीनः एवंविधोपि व्याधिः. B and Edd., अविरल-

संतापतीव्रः. L. 10. न तथा स्वामेष व्यथयति यथास्मान्. B, न तथा स्वामयं व्यथयति यथा मां. L. 11. देहदानेन. B, देहप्रदानेन. Compare ths passage at p. 207, l. 9.—कुसुमेषु पीडया पतिताम्. (*a*) 'Fallen with pain on your bed of flowers,' (*b*) 'fallen in the toils of the flower-armed one' (कुसुमेषुपीडया). L. 12. अनङ्गदे तनुभूते ते भुजलते. This is the reading of A. Com., अनंगद इति गाढसंतापतया तनुभूते भुजलते अंगदे [अनंगदे] बाहुभूषणवर्जिते. 'Your arms grown thin (*a*) are shrunk within their usual ornaments, (*b*) inspire love.' The meaning of अनङ्गदे must not be pressed as Kâdambarî was wearing her ornaments. Compare हाराङ्गदवलयरसनानूपुरैर्मृणालमयैर्निगडैरिव संयताम् p. 217, L. 21. B reads अनंगतनुभूते भुजलते. Edd., अनङ्गदेवतनुभूते ते भुजलते. The note to Ed. 2 is अनङ्गदेवस्य कामस्य तनुभूते मूर्तिरूपे अनङ्गदेवेन तनुभूते कृशभूते च तव भुजलते, two interpretations which do not give the required contrast between the meaning to be attached to the words by the bystanders and the meaning intended, if she should understand it, for Kâdambarî's ear alone. L. 13. गाढसंतापतया. Edd., गाढसंतापया.—रक्ततामरसाम्. (*a*) 'With (two) red lotuses, (*b*) a redness (or affection रक्तता) that torments you' (अरसाम्). Com., अत्र कृशभुजलतयोः मृणालसाम्यं नेत्रयोः रक्ततामरससाम्यमिति भावः. L. 14. दुःखितायां च त्वयि परिजनेपि चानवरतकृताश्रुबिन्दुपातेन वर्तते मुक्ताभरणता. This is the reading of B, except that I have omitted a second अपि which B places before दुःखितायाम्, omitting च. A, दुःखितायां च त्वयि परिजनोपि चानवरतकृताश्रुबिन्दुपातेन च मुक्ताभरतां (see). Com., त्वयि दुःखितायां सत्यां परिजनोपि अनवरतं निरंतरं कृतो यः अश्रुबिंदुपातः तेन वर्त्तते प्रवृत्तो भवतीत्यर्थः एतेन अश्रुपातस्य नैरंतर्यं सूचितं मुक्तानां आभरणानि तेषां भावः मुक्ताभरणता तां गृहाण स्वीकुरु स्वयमात्मना वराणि प्रधानानि अर्हाणि योग्यानि प्रसाधनानि प्रतिकर्माणि कुर्विति क्रियाध्याहारः. Edd., अपि च अनवरतकृताश्रुबिन्दुपातेन वर्त्तते मुक्ताभरणता (omitting दुःखितायां च त्वयि परिजने). With मुक्ताभरणता compare अनङ्गदे above l. 12. By the use of the words स्वयं वरार्हाणि Chandrâpîḍa of course invites Kâdambarî to avow her preference for him (स्वयंवर). L. 16. सकुसुमशिलीमुखा हि शोभते नवा लतेति. The reading of B and of the Edd. A, कुसुमाशिलीमुखांतर्हिता शोभते तथा लतेति. Com., कुसुमानि

पुष्पाणि शिलीमुखाः भ्रमराः ताभ्यां अंतर्हिता आच्छादिताः यथा लता वल्ली शोभते राजते तथा त्वमपीति भावः शुक्लत्वसाम्यात् मुक्तानां कुसुमसाम्यं नेत्रांजनस्य कृष्णत्वसाम्यात् भ्रमरसाम्यमिति भावः—कुसुमशिलीमुख=(*a*) 'Flowers and bees,' (*b*) 'Kama.' The last words are (*a*) as printed, (*b*) न बालतेति. (B writes नबा for नवा.) L. 22. कुमारभावोपेतायाः. Edd., कुसुमारभावोपेतायाः. कुमारभाव (*a*) 'youth, (*b*) feeling for you.' For (*b*) the Calcutta editor also suggests that कुमार may be taken as a vocative.

P. 221, L. 1. ननु. B, तनु°. L. 2. पश्यसि A, पश्यति, Com., किं न पश्यति. L. 3. Edd. omit तु and read कादम्बरीहृदयेन as one word. L. 4. चेतसा. A, चितया. L. 5. प्रीत्युपचय. A, प्रत्युपचय. Com., प्रत्युपचयः रसपुष्टिः.—Edd. insert मधुरालापगर्भाभिः before कथाभिः. L. 6. Text of A inserts निज before स्कन्धावार. L. 12. आजगाम. B, अभिजगाम. Edd., जगाम. L. 12. अभिज्ञाततरम्. Edd., अभिजाततरं. L. 15. सर्वीतःपुरैः. See note on p. 100, l. 6.—यथाज्ञापयसि. Com. यथा कथयसि तथास्तीति भावः. Cf. note on p. 211, l. 4 and देव यथाज्ञापयसि भद्रम् p. 230, l. 22. L. 21. किंतु कियानपि कालो भवतोदृष्टस्य गतः. From Com., (गतो व्यतीतः). Text of A and Edd. omit गतः. B, किंतु कियानपि कालो भवतो गतस्य. L. 22. B inserts देवीसमेतम् before नो हृदयम्.—अतः. B, यतस्ततः. L. 23. लेखवाचनविरतिरेव प्रयाणकालतां नेतव्या. So Text of A and B, except that B inserts कल्याणिना before नेतव्या. Com. of A has प्रयाणकारणतां (explained by प्रस्थाननिमित्ततां) for प्रयाणकालतां. Ed. 1, लेखवाचनाविरतिरेव प्रयाणकालतां नेतव्या. Ed. 2, लेखवाचनाविरतिरेव प्रयाणकालता नेतव्या.

P. 222, L. 3. तथैव च. So A in text. B, च तथैव. Com. and Edd. omit च. L. 4. समीपे स्थितम्. So Com. and Edd. Text of A, समीपं स्थितम्. B, समीपावस्थितम्.—महताश्वीयेन. Edd., महता श्वेताश्वीयेन. L. 6. नियतं च केयूरकस्तामादायैतावर्त्मी भूमिभागमिष्यतीति. 'And since it is certain that Keyûraka will escort her as far as this,' &c. From B, A omits च and इति. Edd. omit इति. L. 8. निष्परिचया दुर्ग्रहा. B adds च to both words; Edd. to the former of the two. L. 10. प्रापिता भक्तिरलीककाकुकरणकुशलतां. Cf. p. 220, ll. 9-16. L. 11. पातितमुपचारमात्रमधुरं धूर्ततायामात्मार्पणम्. Com., उपचारो बाह्य-

विनयः तन्मात्रेण मधुरं मिष्टं आत्मार्पणं भवदीयोहमिति स्वस्यार्पणं धूर्त्ततायां पातितं क्षिप्तं. Edd., उपचारमधुरम् for . उपचारमात्रमधुरम्. B, प्रकाशितमुपचारमात्रमधुरं धूर्त्ततयात्मार्पणं. L. 14. प्रसादामृतदृष्टयः. Com. =प्रसन्नतापीयूषदृशः. B, प्रसादामृतवृष्टयः. L. 17. प्रभवति देहमात्रकस्य. B, प्रभवति देहमात्रस्य. Edd., प्रभवति हि देहमात्रकस्य. L. 18. हृदयेन हेमकूटनिवासव्यसनिना. . . . . देवीप्रसादेन गन्तुम्. The reading of B with some modifications. 'My father's weighty command has power over my body only. My heart, yearning to remain at Hemakûṭa, has endorsed a bond of slavery to the goddess for birth after birth. It (अस्य=हृदयस्य) is so girt round by her favour that it cannot (न दत्तमस्य. . . . देवीप्रसादेन गन्तुम्. Her favour forbids it to move) budge any more than the woodman in the middle of a dense thicket.' A, हृदयेन हेमकूटनिवासव्यसनिना लिखितं जन्मांतरसहस्रस्य दास्यपत्रं देव्या हस्ते न दात्तव्यमस्याः (*sic.*) दविकगौल्मिकेनेव देवीप्रसादेन गंतु [तुं]. Com., हेमेति हेमकूटो (तत्र) निवासः तद्व्यसनिना हृदयेन चित्तेन जन्मातरसहस्रस्य दास्यपत्रं लिखितं अस्याः देव्याः हस्ते न दत्तं पितुरादेशात् जनकनियोगात् उज्जयिनीं गंतुं सर्व्वथा अहं गतः अस्मि केन देवीप्रसादेन कादंबर्य्याः माहात्म्येनेत्यर्थः देवयोनित्वात् तस्या इति भावः केनेव दविकगौल्मिकेनेव वनेचरसमूहेनेव सोपि देवी पोदकी तदनुरोधेनैव गच्छति. Edd., हृदयेन तु हेमकूटनिवासव्यसनिना लिखितं जन्मान्तरसहस्रस्य दास्यपट्टं देव्या न दत्तमस्याटविकगौल्मिकेनेव देवीप्रसादेन गन्तुं. B, हृदयेन हेमकूटनिवासव्यसनिना लिखितं जन्मांतरसहस्रदास्यपत्रं देव्याः न दत्तमस्य हृदयस्याटविकस्य गौल्मिकेनेव देवीप्रसादेन गंतुं. E agrees with our reading. L. 20. प्रसंगतो जन°. B, असंगतजन°. Edd., प्रसङ्गतोऽसज्जकथाकीर्त्तनेषु स्मर्त्तव्यैः. Compare स्मर्तव्योस्मि परिजनकथासु p. 210, l. 2. L. 21. चन्द्रापीडचण्डालः is the reading of B and Edd., A, चंद्रापीडः चंडालः. L. 22. जीवन्पुनर्. B transposes the two words.

P. 223, L. 4. सुहृदादिसाधनमक्लेशयता. So A. Com. perhaps contemplates त्वया in the text :—सुहृदादिसाधनं मित्रादिसैन्यं अक्लेशयता अखेदयता त्वया शनैः २ गंतव्यं. Ed. 2 reads सुहृदा (note भवता त्वया वेशम्पायनेनेत्यर्थः) सुहृदादिसाधनमक्लेशयता. B, सुहृदापि साधनमक्लेशयता.—गन्तव्यम्. B, आगंतव्यम्. L. 6. खुरताण्डवखण्डितभुवा. B and Edd., खुरताण्डवखण्डितभूमण्डलेन. L. 9. उज्जयिनीमार्गं. B and Edd., उज्जयिनीवार्त्ताम्.—क्रमेण चेत्यादि. Com., क्रमेण चेति स

चंद्रापीडः क्रमेण परिपाट्या शून्यया अटव्या (l. 22) दिवसं गत्वा वासरमतिक्रम्य परीति (p. 224, l. 8) परिणतं रक्तं रविबिंबं यस्मिन्नेवंभूते वासरे सायंसमये अटवीक्षेत्रैः विरलीकृतो यो वनप्रदेशः तस्मिन् (p. 224, l. 3.) चिरेति चिरप्ररूढस्य बहुकालीनस्येत्यर्थः रक्तचंदनतरोः पक्षिगवृक्षस्य उपरि महांतं रक्तध्वजं दूरत एव ददर्श इत्यन्वयः. L. 10. **मण्डलिततरुखण्डया.** Com., मंडलिताः चक्रवालिताः तरुखंडा वृक्षसमूहा यस्यां सा तया. Edd., °षण्डया. L. 11. **मार्गया.** B, पथया.—**तृणपर्ण.** B transposes the two words Com., जनेनेति (जनेति) जनेन लोकेन निष्पादितं यत् तृणपर्णकाष्ठानां कोटी तस्याः कूटं शिखरं तादृशचिह्नेन प्रकटितं वीरपुरुषाणां घातस्थानं यस्यां सा तया सांप्रतमपि तथा कुर्व्वंतीति सर्व्वलोकप्रसिद्धं. Ed. 2 mentions a reading वीरपुरुषहृदयघातस्थान for वीरपुरुषघातस्थान. B, आघात for घात. L. 13. **विकसितकरञ्जमञ्जरीरजोविच्छुरिततटैः.** The first of several epithets qualifying कान्तारकूपैः below l. 17. Com., विच्छुरितानि धूसरितानि. Cf. मधुबिन्दुस्यन्दिसिन्धुवारवनराजिरजोधूसरिततीराभिः below l. 18. Text of A omits करञ्ज. B reads विकसितकपिकच्छूच्छुरितमंजरीरजोच्छुरितपटैः. L. 14. **तटतरुबद्धपटधरकर्पटध्वजचिह्नैः.** Com., dissolves wrongly:—तटेति तटतरुषु कूपोपकंठसमुद्भववृक्षेषु बद्धः पटधरैः चीरैः कर्पटध्वजः स एव कूपाभिव्यंजकं चिह्नं येषां तैः. B, तटतरुबद्धजरत्कर्पटध्वजचिह्नैः. Edd. omit तरु but otherwise agree with A.' Note in Ed. 2, पटधरं जीर्णवस्त्रं कर्पटश्चेलखण्डः. This is right. Compare (Kern) अतिमलिनपटधराच्छादित p. 331, l. 22. —**इष्टकास्थित.** A, इष्टिकास्थित. Ed. 2, इष्टकचित with the note इष्टकाभिश्चिते इष्टकाशब्दस्य ह्रस्वः इष्टकचिते देशे शुष्कपल्लवस्य विष्टरमासनम्. L. 15. Edd., प्रस्फुटित.—B, कर्पटिक for **कार्पटिक.** A omits **चरण.** L. 17. **ततिग्रन्थिग्रथितपर्णपुटतृणपूलीचिह्नानुमेयैः.** Com. ततीति ततीनां वल्लीनां ग्रंथिभिर्ग्रथिताः पर्णपुटयुक्ताः तृणपुल्यः ता एव चिह्नानि तैरनुमातुं योग्यैः. Compare the note at p. 22, l. 19. For तृणपूली Ed. 1 has तृणपुली, and Ed. 2, तृणोलुपपुलाक, with the note रज्जुपात्राद्यभावे पथिकैः कूपजलोद्धरणाय लताग्रथितपत्रपुटेन लताग्रथिततृणोलपपुलादिभिश्च रज्जुपात्रादि क्रियते उलपस्तृणविशेषः (उलखड्) पुलाकस्तुच्छधान्यम् (खड्). For अनुमेयैः B has अनुमितप्रमेयैः. L. 18. **अनभिलषितोद्देशया.** Text of A, अनभिलषितोदेशया. L. 19. **कुब्जकलताजालकैः.** So B and Edd. A in text, कुंदकलताजालकैः. Com., कुंजकेति (*sic*) कुंजलताः (*sic*) प्रसिद्धाः. L. 20. **वालुकाकूपकोपलभ्यमान.** Text of A, वालुकोपलभ्यमान. Com.,उत्. —खाताः खनिताः वालुकासु कूपकाः विदारकाः तेषु. B and Edd., वा

(Edd., वा) लुकाकूपिकोपलभ्यमान. L. 21. Edd. omit कुल.—गुल्मगहनग्रामकटिकया· Com., (अनुभीयमाना) गुल्मगहने ग्रामकटिका क्षुद्रग्रामो यस्यां सा. B, गुल्मगहनग्रामया. Edd., गुल्मगहनग्रामटिकया. L. 22, परिणते रविबिम्बे बिम्बारुणातपविसरे वासरे.The reading of Text of A and of the Edd. In the extract made at l. 9 Com. would seem to read परिणतरविबिंबे वासरे. Here, however, it has अथ वासरं विशिनष्टि बिंबेति बिंबसंधी यः अरुणः रक्तः आतपः सूर्यालोकः तस्य विसरः समूहो यस्मिन्. B reads परिणते रविबिंबे संध्यारुणातपविसरे. L. 23. निःशाखीकृत°. Com., वनचरैरिति शेषः. B, निश्शाखीकृतैः.

P. 224, L. 1. The epithets after पादपैः refer to अटवीक्षितैः (l. 3), but there is considerable difficulty with regard to the first. Our reading is that of Com. of A. Text of A writes विडंबितातपत्रैः रुर्ध्व° (*sic*) for विडंबितातपत्रैः पादपैरूर्ध्व.° Com., अथ क्षेत्राणि विशेषयन्नाह ऊर्ध्वस्थिताः प्ररोहा नवीनांकुराः स्थूलाः स्थाणवः शंकवश्च तेषां मूलग्रंथिः अंह्रिग्रंथिभिः जटिलैः व्याप्तैः B reads ऊर्ध्वीकृतप्ररोहस्थूलस्थितस्थाणुमूलग्रंथिजटिलैः. Edd., अधोद्भूतप्ररोहन्मूलस्थूलस्थाणुग्रन्थिजटिलैः. L. 2. विटपिदलरचित. So Text of A Com., (हरितालं नटमंडनं तद्वत् कपिलाः पिंगलाः ये पक्वेषुविटपाः परिणतवंशवृक्षाः तेषां रचिता वृतिः सुगहना येषां तैः) apparently विटपरचित. B, विटपदलविरचित. Edd., विटपपटलरचित. L. 3. फालिनैः. B and Edd., फलिनैः. L. 4. चिरप्ररूढस्य. B. दूरत एवाचिरप्ररूढस्य, Below l. 12, B has दूरादेव ददर्श.—रक्तचन्दनतरोः. Text of A, रक्तचन्दनस्य तरोः. L. 5. आर्द्रम्. So A. Com., आर्द्रं सप्तमं जिह्वेति &c. B and Edd., आर्द्र, making it part of the next word. L. 7. उपरचित. Com., उपचित (explained by व्याप्त). L. 8. परिणतवराटकघटितबुद्बुदार्धचन्द्रखण्डखचितम्. Com., परीति परिणता पक्वाः वराटकाः कपर्दका तेषां घटिताः निर्मिताः ये बुद्बुदाः स्थासकाः अर्धचंद्राकृतिखंडाश्च तैः खचितं व्याप्तं. Edd., परिणद्ध for परिणत.—सुतमहिषेति., Com., वर्तुलत्ववक्रत्वसाम्यादुत्प्रेक्षते सुतेति सुते &c. B's reading of this clause is हाटक (for परिणतवराटक) घटितबुद्बुदपुटार्द्धचंद्रखंडखचितशिखरं सुतमहिषरक्षणावतीर्णदिनकरावतारितशशिनेव विराजितं. L. 9. दोलायितभृङ्गसङ्गि. B omits, and reads लोहशृंखलमाला in what follows. L. 13. तदभिमुखश्च किंचिदध्वानं गत्वा. Construe with जरद्विडधार्मिकेणाधिष्ठितां चण्डिकामपश्यत् P. 228, L. 7,—केतकीसूचिखण्डपाण्डुरेण. Com., केतक्यां या शूचिः त्रिपत्रकः त्रिपत्रकः

सूचिरित्यभिधीयते इत्यमरः खंडाः तद्वत् पांडुरेण शुभ्रेण. *Suchi-pushpa* is a name of the ketak plant. B reads here केतकी सूचितखंडपांडुना च.—**वनद्विरददन्तकपाटेन.** Com., वनद्विरदा अरण्य-हस्तिनः तेषां दंताः रदनाः तेषां कवाटेन (Text. कपाटेन) लोकभाषया कटहरेण दंतनिर्मितकपाटेन वा चतुर्दिक्षुपरिवृतां आवृतां इत्यर्थः. B, वाटेन for कपाटेन. The doors proper are specified at p. 225, l. 13. L. 14. **लोहितोरणेन च.** Construe with **सनाथीकृतद्वारदेशाम्** l. 16. **रक्तचामरावलिपरिकराम्.** Com., वंदनमाला तां कीदृशी नवेति नवानि यानि आरक्तचामराणि तेषां आवलिः पंक्तिः सैव परिकरो यस्यां अत्र कालायसदर्पणस्यातिश्यामत्वात् चामरस्यातिरक्तत्वाच्च तत्साम्येनोत्प्रेक्षते शबरेति &c. The reading नवारक्त occurs nowhere else. L. 15. **माला.** The वंदनमाला of Com. is probably an explanation of माला and not another reading. L. 16. **बिभ्राणेन.** Com., बिभ्रता, explained by दधता.—**अभिमुख.** Com., चंडिकाया (p. 228, l. 7.) इति शेषः. **विमिंहितरक्तचन्दन.** Com. omits रक्त. B, रक्त-निहितचंदन, corrected to रक्तचंदननिहित. L. 17. **यमकरतलम्.** Com., यमकरतलं युग्मपाणितलं.—**शोणिततलवलोभ.** The reading of Edd. A, शोणितनवलोभ. (Com., नवः प्रत्यग्रः) B, शोणितलोभ. L. 18. **शिवालिह्यमान.** Com. reads शिवाविलिह्यमान.—Text of A, लोहित for लोह. L. 20. **अगस्तिकुसुमकुवलैः** (write °कुड्मलैः) B, अगस्त्यतरुकुवलैः. Edd.; अगस्तिकुसुमकुवलैः. L. 21, **कृतपुण्य-पुष्पप्रकराम्.** B omits पुण्य. Edd., कृतपुण्यपुष्पप्रकरोपहाराम्.

P. 225, L. 1. **उपहारहिंसां दर्शयन्तीम्.**, Com., उपेति उपहारहिंसां बलिप्रमथनं दर्शयंतीं प्रकटयंतीं चंडिकायाः संमुखवेदिकां वर्णयित्वा अंगणं वर्णयन्नाह शाखेति &c. °**रक्तकुक्कुटकुलैः श्वभयादकालदर्शित,** From Edd. A in Text. °रक्तकुटकुलैः श्वभदयादकालदर्शित°. Com., शाखेति श्वभयात् कौलेयकभीतेः ... ... रक्तकुक्कुटकुलानि, B. रक्तकुकुटकुलैश्च (*sic*) भयादकालदर्शित. L. 3. **बलिरुधिरपातृष्णया समागतैः.** A,° तृष्णासमागतैः.—**दीयमानफलमुण्डोपहाराम्.** Com., तालफलानां मस्तकसाम्येनाह दीयमानेति दीयमानानि फलान्येव मुंडानि शिरांसि तान्येव उपहारो बलिर्यस्यै सा तां. L. 5. **खर्जूर.** A, खर्जुर. B, खर्जूर. L. 6. **विदलितवनकरि-कुम्भविगलितरक्तमुक्ताफलानि.** 'Red pearls fallen from the cloven skulls of forest elephants,' From B. A in Text, and Edd., वनकरिकुलकुंभविदलितमुक्ताफलानि. Com., वनेति वनकरिणां काननहस्तिनां कुंभेभ्यो विदलितानि विनिर्गतानि मुक्ताफलानि.—**नवरुधिरा-रुणबलिसिक्थलुब्धमुग्धकुक्कुराक्रुष्टमुक्तानि.** 'Caught up only

to be let go again, by stupid cocks in eager search of the offerings red with fresh blood.' मुग्ध refers to the mistake which leads them to catch at the pearls. Edd., रुधिरारुणानि बलिसिक्थ°. L. 9. **ताम्रतरीकृतैः**. So B and Edd., A, अंतरीकृतैः explained in Com. by व्यवधानीकृतैः.—**क्षतजलप्रवाहैः**. B omits जल. A, क्षतजलप्रवाहैः. Com., क्षतजलानि रुधिराणि तेषां प्रवाहैः, and in another place क्षतप्रवाहैः. L. 10. **पिच्छिलीकृताजिराम्**. The next epithet is गर्भगृहद्वारदेशेन दीप्यमानाम् (l. 13). —**अवलम्बमानदीपधूमरक्तांशुकेन**. Edd. धूप for धूम. B, अवलंबमानधूसररक्तांशुकेन. Com. explains as=अवलम्बमानदीपधूमैः रक्तानि अंशुकानि यस्मिन्, or अवलंबमानाः दीपाः धूमाः रक्तांशुकानि च यस्मिन् —**ग्रथितशिखिगलवलयावलिना**. B, °वलयावलंबिना. L. 11. **पिष्ट-पिण्डपाण्डुरितघनघण्टामालभारिणा**. Com., पिष्टेति पिष्टवत् पांडुरिताः &c. omitting पिण्ड. Rather पिष्टपिण्डैः पाण्डुरिताः. B, °मालाधारिणा. L. 12. **त्रापुषसिंहमुखमध्यस्थितस्थूललोहकण्टकं दत्तदन्तदण्डार्गलं गलत्पीत°**. Com., त्रापुषेति त्रापुषः श्वेतरूप्यनिर्मितो यः सिंहः हर्यक्षः तस्य मुखमध्यस्थितं स्थूलं लोहकंटकं यस्मिन् दत्ता दंतदंडस्य अर्गला यस्मिन्. B., त्रापुषसिंहमुखमध्यस्थितस्थूललोहकंटकदत्तदंतखंडार्गलगलत्पीत. Ed. 1. °लोहकण्टकदत्तदन्तदण्डार्गलगल. L. 13. **दर्पण**. Com., गलंतः श्रवंतः पीतनीललोहिता इति त्रयीपादानं विविधवर्णोपलक्षणं तेषां दर्पणेभ्यः &c. Ed. 2 mentions a variant लसत् for लगत्. B, तर्पण. —**कपाटपट्टद्वयम्**. पट्ट from Edd. A in Text, पद, in Com., पट. B, पट्टक. L. 14. **दीप्यमानाम्**. A in Text, दीयमानं (*sic*); in Com., दीयमानाम् but explained by शोभमानां. —**अन्तःपिण्डिकापीठपातिभिः**. Even the feet of the goddess are covered with her garments, red with lac, that fall down over the pedestal that stands within the building. Text of A omits पीठ and पिण्डिका is used alone in this sense. B reads अंतःपिंडिकापट्टपातिभिः (पट्ट=the platform). —**पशु**. That is, as Com. has it, हिंसितपशु. The lac is as it were their blood. L. 15. **अलक्तकपटैः**. B, अलक्तकपुटैः Edd., अलक्तकरसरक्तपटैः. L. 16. **शिरच्छेदलग्न**. Com.=शिरश्छेदानंतरं लग्नं. The compound is of the same kind as अस्रतोय above l. 9. For केशजालकानाम्. B has केशकलापानाम्. L. 16. **परशु**. B, असिपरशु. L. 17. **बद्धबहलान्धकारतया**. B, बहलबद्धांधकारतयां. —**पातालनिवासिनीम्**. So Text of A and Edd. Com., पातालगृहवासिनीम्. B, पातालगुहानिवासिनीम्. L. 18. **रक्त-**

चन्दनखचितस्फुरत्फलपल्लवकलितैः. Com., रक्तचन्दनेन खचिताः स्फुरन्तो ये फलपल्लवाः तैः कलितैः. B, रक्तचंदनखचितस्फुरत्फलकः—बिल्वपत्रदामभिः Edd., बिल्वदामभिः L. 19. कृतमण्डनाम्. Ed. कृतमण्डलाम्.–शोणिततामकदम्बस्तबककृतार्चनैः. Com., शोणितेति शोणितेन ताम्राः रक्ता ये कदंबस्तबकाः नीपगुच्छकाः तैः कृतं अर्चनं पूजनं येषां तैरंगैः हस्तपादादिभिः. Edd., शोणिताताम्र for शोणिततामः. L. 20. पशूपहारपटहपटुरटितरसोल्लासितरोमाञ्चैः· B, अविरतपशूपहारपटहपटुरचितरसोत्तंभितरोमांचैः—Text of A and Edd. insert च before अङ्गैः. L. 22. दाडिम. B and Edd., दाडिमी. L. 23. भृकुटिकुटिलभुणा रक्तनयनेन. From B. A, भृकुटिकुटिलबभुणरक्तनयनेन. Edd. भृकुटिकुटिलबभुनयनेन Com. of A, भृकुटिर्भ्रूकुटिः तया कुटिले वक्रे बभूणि यस्मिन् तत्तेन.

P. 226, L. 1. कुसुम्भपाटलितदुकूल. B, कुसुंभपाटलितमुखदुकूल. L. 2. संपिण्डित. A, सपिंडित. L. 3. अङ्गुलीभिः. B. विरचितांगुलीभिः. L. 5. प्रलम्ब A. in text, प्रालंब; in com., प्रबल explained by प्रकृष्ट L. 7. प्रतिशयितैः. Com. of A, प्रतिशयनैः explained by प्रतितल्पैः. L. 8. रटता. Edd., रुवता. L. 9. स्थूलस्थूलैः शिराजालकैः.....गवाक्षितेन. From here the epithets go with जरद्भाविडधार्मिकेण p. 228, l. 6· B, शिराजालैः for शिराजालकैः. —गोधागोलिकाकृकलासकुलैः. B, गोधागृहगोधिकाकृकलाशकुलैः. Edd. गोधारगोधिकाकृकलासकुलैः. L. 10. गवाक्षितेन. Com. =सर्वत्र जालकमयीभूतेन. —अलक्ष्मीसमुत्खात. B, लक्ष्मीसत्मुखात. L. 11. विस्फोट. From Edd. A in Text, विषविस्फोट. Com., विस्फोटकाः (omitting विष) प्रसिद्धाः. B also reads विस्फोटक.

L. 12. रुद्राक्षमालिकामिव दधानेन. Text of A, B, and Edd. omit वइ. It is, however, clearly required, and the Com. has it. L. 13. अर्धुदेन. Com. of A, बुद्बुदेन explained by स्थासकेन. —कुवादिक. Com. of A, कुवादी मिथ्यावादी तेन. —स्फुटित. Com. of A, स्फोटितं नाशितं. L. 14. दान. Com., दानं नेत्रयोः प्रक्षेपः. B omits the word. आदर. Text of A, आरब्ध. Com., आदरः. आग्रहः तेन. L. 16. शुष्क°. B, कथंचित् शुष्क°. L. 19. कौशेयककोश. B, कौशेयकोशक.—क्षति. B, रक्षित. L. 20. अकालज्वरेण. Com. of. A, कालज्वरो मरणपर्यवसायितापो यस्य स तेन.—दक्षिणापथ. Text of A, दक्षिणपथ. L. 23. कुहकतन्त्रमन्त्र. B, कृतकुहकतत्रयंत्रमंत्र. —पाशुपतोपदेश. Com., पाशुपतोपदेशः मनुष्यरुधिरेण होमप्रतिपादिकशिक्षा.

P. 227, L. 1. संजातधातुवास्वायुना. Com., संजातः समुत्पन्नो धातुवादस्य तामः

सुवर्णादिकरणस्य स एव वायुः विक्रिया यस्य स. L. 12. प्रवृत्त. B, प्रवेशावेशनप्रवृत्त. L. 3. प्रधावितैः. A. धावितैः. L. 5. चिपिटीकृत. A, निबिडीकृत, explained in Com. by दृढीकृत. L. 6. दिवसमेव मशकक्षपितानुकारि. B, दिवसमशकणितानुकारिणा स्वरेण. L. 8. गृहीततुरगब्रह्मचर्यतया. (Text spells ब्रह्मचार्यतया). Com. of A, गृहीतं स्वीकृतं तुरगाणां ब्रह्मचर्यं प्रतिबंधवशात् न तु वैराग्येणेति तस्य भावस्तत्ता तया.—आगतोषितासु. B, आगतासु. L. 9. प्रव्रजितासु. B, प्रव्रजिकासु.—बहुकृत्वः. Com.=बहुवारं.—संप्रयुक्तस्त्रीवशीकरण. A, in Text, प्रयुक्तस्त्रीवशीकरण (*sic*) in Com., प्रत्युक्तं स्त्रीवशीकरण. L. 10. अष्टपुष्पिका. Com.=सोलिका. B, आखुपुष्पिका. Ll. 11-13. कदाचित्. ... ..: °भुग्नग्रीवेण. B reads here कदाचिच्चिवार्यमाणावासिताध्वगारब्धबहुबाहुयुद्धपातभग्नपृष्ठेन कदाचिदनवरतभुजाशिखरलोहिना शिरःकंपनवक्रितग्रीवेण. L. 14. जनपद. B, जानपद—कृतनवागतापर. A, कृतनवागतपरम (Text, वागतं for नवागत). L. 16. अनेकशः. Com., अनेकश इति अनेकोपायैः. वृक्षांदोलनाद्योपायैः. So बहुशः in same line is explained by बहुप्रकारेण. But सहस्रशः is given rightly as =सहस्रवारं. L. 18. शीर्णीकृत. B, असारीकृत. L. 20. मख. B, क्षतज.

P. 228, L. 2. गण्डकं. A, गंडूकं. Com.=पिटकः. L. 3. बहुमुखं. Edd. बहुसुखं. L. 8. सप्रवाहमिव. The reading of B. A, प्रवाहमिव. Edd., °शतसंप्रवाहमिव. L. 6. अमुक्त. Edd., आमुक्त.—खण्डखोलेन. Ed. 2, खण्डलोलेन. L. 7. वासम्. B, आवासं.—अरचयत्. Edd., अरोचयत्. L. 8. अथावतीर्य तुरगात्प्रविश्य. Text of A, अथावतीर्य्यः च तुरगात् प्रविश्य. Com., अथेति तदनंतरं तुरगादधात् अवतीर्य्य प्रविश्य च. L. 9. प्रशान्तोद्देशदर्शनकुतूहलेन. B, प्रशस्तदेवादर्शनकुतूहलेन. L. 10. B omits च. L. 11. अपि. Text of A, अपि च. L. 12. संरब्ध. A in Text, समारब्ध. Com., प्रारब्ध (without repeating समारब्ध). L. 15. अतीतस्वशौर्यरूपविभववर्णनवाचालेन. So A and Edd. B, अतीवस्वसौंदर्यरूपविभववर्णनावाचालेन. L. 16. विनोदनतामिवागात्. B adds. तच्चरितं. L. 19. शाखावसक्तपनीयपर्याणेषु. So A and B. Com., तपनीयस्य सुवर्णस्य. Edd., शाखावसक्तापनीतपर्याणेषु. L. 22. प्रस्तरे. B and Ed. 1, स्रस्तरे. Ed. 2, श्रस्तरे. Cf. note at p. 19, l. 9. L. 22. दिवसगमनखिन्नपरिकल्पितयामिके सुषुप्सति. 'Slept, wearied with the day's march, but first having set a watch.' Perhaps B' s reading दिवसगमनाखिन्ने परिकल्पितयामिके is better. With यामिक

compare यामावस्थितानि:.....कुञ्जरघटानि: p. 86, l. 15; यामकरेणुकानि: p.87, l. 10; and प्रविशन्तीषु प्रथमयामकुञ्जरघटासु p. 97, l. 22. L. 23. B reads कृतबहुशावकप्रभाप्रणाशितत्तमसि दिवसायमाने सेनानिवेशे.

P. 229, L. 5. हेमकूटस्य. Com., मातु: स्मरतीतिवत् हेमकूटस्येति षष्ठी. See note on p. 21, l. 19. B reads हेमकूटे. Edd., हेमकूटस्य रम्यताम्. L. 6. निष्कारणबांधवताम्. B adds उत्कंठित:. —अचिन्तयत्. B, उत्कंठितोऽचिंतयत्. —महाश्वेताप्रसादानाम् From B. A and Edd., महाश्वेतापादानाम् (Cf. महाश्वेताचरणाराधनतप:फलम् p. 212, l. 7. जीवितफलम्. B, जीवितमिव. L. 9. उष्णमायतं पुनरुक्तं निश्वास. B, उष्णमायतं च मुहुर्निश्वास. Edd., उष्णमुष्णमायतं पुनरुक्तं निश्वास. पुनरुक्त in the sense of "repeatedly;" should be noted as a good illustration of a compound from which the meaning of one of its component parts (उक्त) has entirely disappeared. L. 12. जरद्द्रविडधार्मिकस्येच्छया निसृष्टै:. The reading of Edd. A in Text, °इच्छानिसृष्टै:. Com., तस्य पूर्वव्यावर्णितस्वरूपस्य द्रविडधार्मिकस्य इच्छया निसृष्टै: दत्तै:. B. जरद्द्रविडधार्मिकस्य स्वेच्छाविसृष्टै:. L. 13. मनोरथमभिमतमभिरमणीयेषु. The reading of the Text of A. Com. omits अभिमतम्. B, मनोरथानभिमतेष्वतिरमणीयेषु. Edd., मनोरथमभिमतेष्वतिरमणीयेषु. L. 16. आविवेश. So Text (MSS., अविवेश *sic.*) of A and B. Com. and Edd., विशेश. L. 17. A omits रस.—द्वारि देव. Edd., देव द्वारि. L. 18. अस्य पिता. Text of A and Edd., पितास्य. L. 21. अनुपहतक्षौमधारिभि:. B adds हारिभि:. L. 23. B omits देव.

P. 230, L. 1. दृष्ट्वा च, Edd., चन्द्रापीडोपि दृष्ट्वा. च. L. 2. आहूय. B, आदरादाहूय. L. 3. सुचिरं गाढमुपगूढ:. The reading of B. I should have followed that of A and Edd., गाढमुपगूढ: सचिरं परिष्वज्य.—माननीयानां. B adds अमात्यानां महीपतीनां च क्रमेण. L. 5. प्रत्युद्गम्य Edd., प्रत्युद्गम. L. 9. परवश इव. B, परवश एव. L. 10. भवनम्. The reading of B. A, कुमार: (*sic.*) भवनम्. Edd., कुमारभवनम्, which is perhaps right. L. 19. समुपविष्टश्च. B, समुपविष्टां च. Edd., समुपविष्टां च ताम्. L. 21. कुशली वा सकल: B, कुशलवान्य: सकल:. Edd., कुशली वा बाह्य: सकल:. —तमालिकाकेयूरकादि: परिजन:. So Text of B and B. Com. and Edd., तमालिकाकेयूरकादिपरिजन:. L. 22. देव यथाज्ञापयसि भद्रम्. See note on p. 221, l. 4 and p. 221, l. 15. —त्वाम्. B, त्वामेव. L. 23. सपरिजना. A, सपरिजना च.

P. 231, L. 3. प्रविश्यागारमचिरप्ररूढायाः. B, अजिर for अगार. Edd., प्रविश्यागारप्ररूढायाः. L. 4. °कृत्यायाः. Edd., कृत्यस्य. L. 5. पञ्चमण्डपस्य तले. B, शयनमंडपस्य तालस्य तले. L. 6. कथय. Edd. add आगते मयि. L. 10. Read व्यजिज्ञपत्. L. 12 समजायन्त. Edd. add यो वातिशयेन तव स्मरति यस्य वा त्वयि गरीयसी प्रीतिरस्तीति. L. 13. प्रतिनिवृत्य. B, प्रतिनिवृत्ता. L. 16, पल्लवः A, पल्लवम्. L. 20. अध्यारोहत्. B, आरुरोह. —मणिस्थूणावष्टम्भा स्थिता. A and Edd., मणिस्तम्भावष्टम्भस्थिता. L. 53. विलोकयन्ती. B. आलोकयन्ती. —A omits च.

P. 232, L. 1. स्वेदाम्भःस्रोतसि स्वेदाम्भःस्रोतसेव. The reading of B. Compare the note at p. 218, l. 7. A and Edd., स्रोतसेव for स्वेदाम्भःस्रोतसेव. L. 5. आत्मप्रतिमाम्. A in Text, मत्प्रतिमाम्. L. 7. स्विद्यद्वदन. B, संस्विद्यद्वदन. Ed. 2. खिद्यद्वदन. —व्यजनीकृतेन. The reading of B. Text of A and Edd., व्यजनक्षितेन. Com. has व्यजनीकृतेन alone. L. 8. शकलम्. Edd., सकलम्. L. 9. वन. B, उपवन. L. 10. लज्जाकलितगद्गदा B, लज्जाकुलितगद्गदतया. L. 11. अस्याः निःशेषं. The reading of B and Edd. A in Text, साशेषनिःशेषं in Com., अस्याः, omitting निःशेषम्. L. 12. Edd. omit अजल्पं. L. 13. शकलीकृता. Com. = खंडीकृता. B, कीलिता. L, 14. विधृता. B, आवृता. L. 18. लज्जापि लज्जालीलां विनयोपि विनयातिशयम्. B, लज्जापि लज्जां लीलापि लीलां विनयोपि विनयोपदेशम्. —मृत्युमार्गमिवालोकयन्ती. Edd., मृत्युपाशमिवावलोकयन्ती.

P. 233, L. 1. तद्दुःखकारणम्. B, ततो दुःखकारणं. Edd., दुःखम्. L. 3. केतकीदला. A, केतकदलानि. L. 6. पुनःपुनरप्यापूर्यमाण°. The reading of Edd. A in Text, पुनः पुनः स्थापूर्य्यमाण° for पुनःपुनरथापूर्य्यमाण°. (Com., अथेत्यानंतर्य्ये). B, पुनरप्यापूर्यमाण°, L. 8. विलक्ष. So Com., (विलक्षं अभिनवं यत् स्मितं) and Edd. Text of A, विलक्ष्य. B, वक्षः, L. 9. अपूर्वान्. Edd., पूर्वान्. L. 10. तस्मिन्स्थाने न. B, न तस्मिन्स्थाने. L. 13. उपालभे. Com., उपालंभे (*sic*) उपालंभे ददामीत्यर्थः. 'To whom else'shall I utter my complaints ?' L. 15. असह्यं. Edd. add अथ. L. 17. कौलीनेन कुलं कलंकयिष्यति. So A and B. Ed. 1, कलं कौलीनेन कलङ्कयिष्यति. Ed. 2, कौलीनेन कलंकयिष्यति कुलं. L. 18. अकन्यकोचिते. B, अन्यकन्यकाजनोचिते. Edd., अन्यकन्यकोचिते. L. 19. साहं न संकल्पिता पित्रा न दत्ता मात्रा. B, सा चाहं असंकल्पिता मात्रा पित्रा न दत्ता. L. 21.

कातरेव. Com. of A, कातरा च. B, इतरेव.—अनाथेव. Edd, add नीचेव. —अवलिप्तेन. Com.=दर्पितेन. Text writes अवलिप्तेन न. Edd., अवलिप्तेन.—गुरुगर्हणीयतां. B, गुर्वीगर्हणीयता.

P. 234, L. 1. अपरिभवनीयः. B, अनभिभवनीयः. Edd., परिभवनीयः. L. 6. अविदितवृत्तान्ततया. Cf, एवंविधानां वृतान्तानामनभिज्ञास्मि P. 236, l. 12. L. 11. प्रतिदिवसम्. B and Edd., प्रतिदिनम्. L, 12. निपुणधूर्तैः. Edd., निपुणो धूर्तैः. —पञ्जरशुकसारिका दूतीः करोति. B, पंजरशुकं सारिकां च दूतीकरोति. L. 14. निपतितसाञ्जनाश्रुबिन्दुपङ्क्तिकथितात्मावस्थानान्मनोहरान्संमोहाशानुवर्त्तिनः. A omits आशा. (Com., संमोहानुवर्तिनः संमोहकारिणः). Edd., आत्मावस्थानम् for आत्मावस्थानाम् B, निपातितसांञ्जनाश्रुबद्धपंक्तिकथितावस्थार्थान् मन्मोहाशानर्त्तनः. L. 16. अरञ्जयत B, रंजयन्. Edd., रंजयति. —अलक्तकरसेनेव. B and Edd., put the इव after अनुरागेण. L. 17. नखप्रतिबिम्बितम्. B, नखेषु प्रतिबिम्बितम्. L. 18. सखीभिः. Edd., लतासखीभिः. L. 19. पराङ्मुखायाः परिष्वङ्गम्. Edd., पराङ्मुखपरिष्वङ्गम्. L. 23. यवाङ्कुरानिव. Text of A, यवाङ्कुरविकारानि —नख. B, स्व.

P. 235, L. 2, सकचग्रहमसकृद्दृष्टो मां पाययति. B. सकचग्रहमगणितचेष्टः पातुं प्रार्थयते. L. 11. एव. B, एवं तदा. L. 13. यौवनविलासैः. Text of A, यौवनेन विलासैः. B omits यौवन. L. 15. A omits तथा च. L. 16. प्राप्तमनुरूपं फलं. B, प्राप्तमनुरूपफलं. Ed. 2. प्रातरूपं फलं. L. 17. मदिरारस B and Edd., मदिरामद. L. 19. कामापराधैः B, कामापराधे. —खलु. Edd, add खलस्य. L. 21. योयं कामः. कोपि वा कथय कानि कानि. Edd. add a second वा after कामः. B, कामोपि. B omits one कानि. L. 23. अप्रकाशयन्. Edd., प्रकाशयन्.

P. 236, L. 2. अस्य शरण्यतां यत्र यातं याति यास्यति वा. The reading of B and E. A, अस्य शरण्य (शर) शरण्यतां यत्र जातं याति वा गृहीत° &c. Edd., अस्य शरण्यतां यत्र यातं याति यास्यति वा B adds को वास्मात्र वसति. Edd., को वास्य भ्रंश्यति. L. 4. अपि चेत्यादि. Many parallels to this fine passage might be quoted from other literatures. 'If the whole sky were paper and every star a writer, and *if all wrote to the day of Judgment* they could not write all my love,' is a verse in a popular German song. So too an English hymn-writer despairs of adequately describing the glory of God even if he could —

With ink the ocean fill,
Were the whole earth of parchment made
Were every blade of grass a quill,
And every man a Scribe by trade.

See a paper in Benfey's Orient and Occident, Vol. II. 546, where an attempt is made to trace the thought to a Jewish origin. Compare also the last verse of the Gospel of St. John: 'And there are also many other things which Jesus did, the which, if they should be written every one, I suppose that even the world itself could not contain the books that should be written.

For चिन्ताप्रिया Edd. have प्रिया चिन्तया. सहस्राणि संकट° is from B and Edd. A, सहस्रसंकट. A, अबहुभाषिणीं सरस्वतीं. The note in (Com. is अपिचेति युक्त्यंतरे अनेनेति कंदर्पेण अधिष्ठितानां आश्रितानां कामिनीनां हृदस्य ह्रासीयान् ह्रासकृत् कालः आपतति अकस्मादागच्छतीत्यर्थः अथ कामिनीनां विशेषणानि किं कुर्व्वतीनां चिंताजनितं यत् प्रियमुखसहस्रं तेन संकटं संकीर्णं यदंबरतलं तत् पश्यंतीनां विलोकयतीनां दयितस्य भर्त्तुः यः आकारः आकृतिः तेन अविस्तीर्णां संकुचितं यन्महीमंडलं तत् लिखंतीनां तथा असंख्यान् अनेकान् वल्लभगुणान् गणयंतीनां गणनां विदधतीनां तथा प्रियतमकथाः बहुभाषते (*sic*) इत्येवंशीलां सरस्वतीं शृण्वतीनां आकर्णयंतीनां तथा प्राणसमस्य भर्त्तुः यः समागमः तस्य सुखानि ध्यायंतीनां चिंतयंतीनां. L. 6. वल्लभगुणान्. A adds असंख्यान्. Write शृण्वतीनां. L. 10. कुमारे पक्षपातं पच्चेष्टुणा. B, कुमारपक्षपातिना पच्चशरेण. L. 11. A omits वा. L. 12. उपदिश त्वं. B, उपदिश मे Edd. omit त्वं. L. 13. अपि च. B, इदमपि च.—Ed. omits मे. L. 14. A omits एव. L. 18. पितेव. Edd., भ्रातेव. L. 19. तरुणतायां. B omits Edd., तरुणता°. —किमिव. B, कति च. Ed.1, कति वा. Ed. 2, वा. L. 22. शपे ते. B and Edd, शपामि ते. —संदिश प्रेषय माम्. So Text of A, (MSS., मा for मां) Com., संदिश आज्ञापय मां प्रेषय प्रेषणं कुरु. B omits the clause. Edd. omit प्रेषय.

P. 237, L. 1. B omits इव —मकरकेतुशरजर्जरितां. A, मकरकेतुशरजर्जरिता. L. 3. A omits च. L. 4. मरणपाशमिव. B, मरणाय पाशमिव. L. 6 इव. B, एव. —अवलम्ब्य. So A in text and B. Com. of A and Edd., आलम्ब्य. L. 7. पुष्प. B, पद्म. L. 10. स्वयं.....संदिशामि. Edd., दिशन्ती for संदिशन्ती. B, जिह्रेमि साहं किं संदिशामि. L. 11. प्रियात्मेति. B, प्रिया नेति. L. 15.

अनन्यरक्तः. B, अनुरक्तः. —स्व°. B, स्वयम्. L. 16. निवेदनालाप. वम्, B, निवेदनालापलाघवम्. —अप्रबुद्धबोधनम्. Text of A, अबुद्ध-बोधनम्. B, उद्धतप्रतिबोधनम्. L. 17. अनुजीविन. B and Edd., अनुजीवि. L. 18. एवेति. B omits. Edd. omit इति. P. 239.

P. 239. The Pûrvabhâga is continued in B as follows:— ज्ञास्यसि मे मरणेन प्रीतिमित्यसंभाव्यमपि चेदानीमानीतस्यापि कुमारस्य न ददाति सुतरां लज्जितेव लज्जा दर्शनं दातुं प्रतिज्ञातं च मया महाश्वेतायाः त्वयि दुःखितायां नाहमात्मनः पाणिं ग्राहयिष्यामीति तामहं पुनरप्यवदं देवि मैतन्मनस्यकरोः (*sic*) कुमनिरियमतिदारुणोयं पापकारी मकरकेतुरदृश्यमा-नेपि प्रियजने जनितहृदयानुरागः कदाचिज्जीवितमपि हरतीति. साश्रवोदेतदपि नास्त्येव मे दैवेन वा विरहेण वा यौवनेन वानुरागेण (वा) मदनेन वा हृदयेन वान्येन वा केनापि दत्तः संकल्पमयः कुमारो जनसंनिधावपि केनचिदप्यविभा-व्यमानः सिद्ध इव सर्वदा ददाति मे दर्शनमपि चादाविवासौ नायमकांडपरित्या-गनिष्ठुरहृदयः तस्मादस्माद्विरहमरणभयहरो नायं नक्तंदिवं लक्ष्म्या समाकुलो न क्ष्म्या (*sic. MS., लक्ष्म्या with the ल smeared over as a mistake*) पतिर्न सरस्वतीमपेक्षते न कीर्तिसंबंधं वर्द्धयतीत्येतदेवाभिधाय तूष्णीमभूत्.

अहं तु तच्छ्रुत्वा समचिंतयं सत्यमिदं गरीयः खलु जीवितावलंबनमिदं विनोदश्चवियोगिनामतःसंकल्पमयः प्रियः प्रियजनो नितरां कुलांगनानां विशे-षतः कुमारिकाणां तथा ह्यनेन सार्द्धं अकृतदूतीपादपतनदैन्यान्यन्यान्येव प्रति-क्षणं समागमशतानि अन्यत्राकलनीयानि रमणीयानि स्वेच्छाभिसरणसौख्यानि अत्यंत (MS., अत्यंता *corrected into* अत्यंत) दूषितकन्यकाभावाच्चिह्नानि सुरतानि सुरतेषु चाकृतस्तनव्यवधानदुःखान्यालिंगनान्यजनितनखदर्शनव्रीडानि नखदंतक्षतसुखानि अनाकुलितकेशपाशाः कचग्रहमहोत्सवाः शब्दवेहीनानि चुंबनान्यनुत्पादितगुरुजनविभावितक्षतवैलक्ष्याण्यधरखंडनविलसितानि नैनमं-धकाररात्रिरंतरयति न नीहारनिकरस्तिरयति न जलधरधारापातः स्थगयती-त्येवं च मे विचिंतयंत्या एवानुरागकथारसपूरेणेव रक्ततामगाहिवसस्तत्क्षणं प्रकटितरागं हृदयमिव कादंबर्याम्रपया पलाशमानमिवादृश्यत रविमंडलं पल्ल-वशयनमिव संध्यारागमरचयन्यामिनी परिचारक इव चंद्रमाणिशिलातलतल्पम-कल्पयत्प्रदोषः अत्रांतरे चागत्य स्वं स्वं नियोगमशून्यं कुर्वाणा दूरतो दीप-काधारिण्यो गंधतैलावसेकसुरभिधूमोद्गारिणीभिर्दीपिकाभिर्विरचितचक्रवालिकाः बालिकाः पर्यवारयन्नथ निर्मललावण्यलक्षितानि दीपिकाप्रतिबिंबानि ज्वलंति मदनसायकशल्यानीवांगलग्नानि समुद्वहंती नवनिरंतरकलिकाचिता चंपकलतेव निर्गंतुकामा कः प्रदेशोस्मिन्निति परिजनमपृच्छत् अथ बहलसितवसनसमुल्लसि-तगात्रयष्टयो द्वारदेशसंपिण्डिताः परशुरामशरविवरविनिर्गता इव लसद्धंसपं-क्तयः कलहंसक (ला) लापमधुरालापैः प्रतिवाचमिव प्रयच्छद्भिर्नूपुरैः प्रहर्षमिव पूरयंत्यः पतत्कर्णपूरपल्लवोल्लासितैश्चाज्ञाश्रवणाय धावद्भिरिव श्रवणैः पुरःसंच-

रंत्यः मौक्तिककुंडलांशुजालानि स्कंधदेशनिःक्षिप्तानि चामराणीव वहंत्यः समाहृतकपोलस्थलैः कुंडलैर्बेलादिव दाप्यमानवाचो वाचालैः कर्णोत्पलमधुकरैरिव समज्ञापयेति व्याहरंत्यः कन्यकाः समंतात्समधावन् आज्ञां प्रतीक्षमाणासु च मुखकमलावलोकिनीषु च तासु क्रमेण दृष्टिं पातयंती स्निग्धामिंदीवरस्रजमिव **तमालिकां तांबूलमयाचत** दूरतरमुत्सार्य मामब्रवीत् वक्तव्यश्च त्वया कुमार(:) तच्च सादरं मे ददती केयूरकमिदमादिशदियं [°दिश इयं] खलु भवता पत्रलेखा स्वसेनासंनिवेशं प्रापणीयेति अत्रांतरे तत्प्रसादानिवांगलग्नान्वहंती अस्याश्च प्रेमप्रसारितया दृष्ट्येवानुगम्यमानाहं सह केयूरकेणागत्य मेघनादमपश्यं अथ क्रमेण प्रतिनिवर्त्य तं देवपादांतिकमनुप्राप्ता **अद्यापि च तां तथा** कुसुमशरशल्यवेदनाविह्वलितवपुषमग्रतः स्थितामिव पश्यामि किं बहुना यदैव सकलजननयनमनोभिरामं वसंतमिव भगवंतमालोक्य रक्ताशोकलतामारूढवान् मकरकेतनस्तां सा हि ग्रीष्मश्रीरिवानुदिनं क्षामश्यामा भवति तस्याः कंदर्पवेदनयांगानि अत्युष्णश्वसनखेदानि ग्रीष्मदिवसैः साधारणवस्तूनि भवंतीदानीं महांतमायासमनुभवति त्वदर्थे कादंबरी तस्या हि दिनकरोदयादारभ्य सूर्यकांतानलस्येव निःशब्दस्यापवनप्रेरितस्याधूमस्याभस्मनः प्रज्वलतो मदनानलस्य न परिजनकरकमलकलितकोमलपल्लवलास्यलीलया प्रसरभंगो नोच्चालतालवृंतवांतजलकणिकासारसेकेन निवृत्तिर्न हरिचंदनरसच्छटाच्छुरणेन छेदो न विदलितमुक्काफलधवलुकापटलोद्भूलनेन व्युपरमो नोत्कीलितयंत्रमयकलहंसपंक्तिमुक्तांबुधारेण धारागृहेण प्रशमो यथा यथा च चलितजलयंत्रगलिताभिरतिशिशिरशीकरनिकरकोरकिताभिरंबुधाराभिराहन्यते तथा तथा वैद्युतानलसहोदर इव सुतरां परिस्फुरति मदनपावकः सुतरां शिशिरः कुंदलताकलिकामंजरीमिव विकाशयति स्वेदजललवजालकसंततिमुपचारश्चित्रं च मदनहुतभुजा दह्यमानमप्यग्निशौचमंशुकमिव सुतरां निर्मलीभवति लावण्यं मन्ये च मृदुस्वभावमपि जलमिव मुक्काफलतामुपगतं कठिनीभवत्युत्कंठितं हृदयमबलाजनस्य यत्तादृशेनापि खलु संतापेन न विलीयते बलवती खलु वल्लभजनसंगमाशा यत्तथाविधमप्यतुलवेदनाविह्वलितप्राणमतिकष्टं प्राण्यते किं करोमि कथय कथं कथ्यते केन प्रकारेणावेद्यते कया युक्त्या प्रकाश्यते कतमया वा वेदनयोपमीयते बलवती तदुत्कंठा स्वेभ्यः विगतचेतनया तया स्फुटं प्रतिदिवसं दृश्यमानोपि यत्र पश्यसि तादृशीमवस्थां प्रचंडकिरणसहस्रातपसहानि शयनीकृतानि कमलानि म्लानिमुपजनयंत्या दिवसकरमूर्त्तिरपि निजोष्मणा निर्जिजता तया निःकरुणेन चाकारणवामेन कामेन मथ्यमाना तास्ताश्चेष्टाः करोति तथा हि सा सोढमदनवेदने त्वमतिकठिने मनसि निवसतीति मृदुनि कुसुमशयने कथमपि सखीजनेन पात्यते कुसुमशयनगता च सा संतापगलितचरणतलालक्तकपाटलैश्च शय्याकुसुमैरनंगशरैरिव हृदयात्सशोणितैः पतितैस्तप्यमानशरीरयष्टिः समीपवर्तिनीनां सखीनां मुखकमलेषु दृष्टिं पातयंती भयमुपजनयति मरकताशिलातले सर्वांगीणमनंगबाणनिवारणाय कवचमिव भवदनुस्मरणजं रोमांचमुद्वहंती च रोमांचिनि कुचयुग-

लें श्वासगलितमंशुकं निधाना त्वत्पाणिग्रहणतृष्णया कंटकशयनव्रतलीलामिव दक्षिणं करकमलमनुभावयति वामं तु वामकपोलभरजडांगुलिमुद्रसल्लोलपद्मरागवलयांशुरज्यमानं ज्वलितमदनहुतवहदुष्यमाणमिव हस्तकिशलयं विधुनोति नलिनीदलव्यजनपवनविक्षिप्यमाणकर्णपूरकुवलयदलं वदनमजस्रं स्रवदश्रुभयपलायमानलोललोचनमिव बिभर्त्ति प्रतिक्षणं क्षामतां व्रजंतीं न केवलं गलन्मंगलवलयं पतनभयेन दोलायमानं हृदयमपि मुहुर्मुहुः सादरं पाणिपल्लवेन रुणद्धि शिशिरवारिक्षोदक्षरण्या [रिण्या] लीलाकमलमालिकयेव वपुषि निहितया सखीजनहस्तपरंपरयापि क्ष्माम्यते तथा चरणयुगलेन रशनाकलापं नितंबविस्तारेण मध्यं समागमाशया हृदयं हृदयेन भवंतमुरसा बिभ्राणीपलाशशावरणं कंठेन जीवितं करतलेन कपोलपाली त्वदालापेनाश्रुपातं ललाटफलकेन चंदनललाटिकामंसेन वेणीलतामधुना धारयति त्वद्दिदृक्षया विघटमानमपि हृदयं वांछति गोत्रस्खलनेनेव जीवितेन लज्जते प्रियसख्येव मूर्छया मुहुर्मुहुः स्पृश्यते परिजनेनेव रणरणकेन मदनपरवशा कुसुमशयनादुत्थाप्यते परिचारिकयेवारत्या भ्रस्तांगी संचार्यते मुहुर्मुहुः पवनप्रेंखितमुत्कंठाव्यजनपल्लवभंगभयकंपितमिव लतामंडपमधिवसति मुहुरुत्क्रोशकलिकं बिसवलयसंरक्षणरचितांजलिपुटमिव स्थलनलिनीवनमधिशेते मुहुरुद्धूधनभयादिव निरंतरकिशलयाच्छादितलतापाशमुद्यानमासेवते मुहुः पतदविरतरोदनाताम्रनयनप्रतिबिंबं स्रस्तरास्तरणशयनिमज्जत्कमलमिवांपवनसरोजलमवगाहते तस्मादुत्थाय तमालवीथिकामुपैति तस्याः शाखावलंबितोर्ध्वसक्तभुजलतानिहितानिमीलितलोचनवदना चंपकदलमालिकयोद्धूधनदेहशंकामुत्पादयंती मुहूर्तं विश्रम्य संगीतकगृहमाविशति ततो मधुरमुरजवाद्यरवलयललितलास्यजनितखेदा मयूरीव मुक्तवारिधारं धारागृहमभिपतति ततो घनजलधरधाराशीकरस्रवपुलकितकाया कदंबलतिकेव कंपमाना शुद्धांतकमलिनीतीरमुपसर्पति तस्माच्च भवनकलहंसरवमसहमानावतारितनूपुरयुगला निपुणप्रेष्या [क्षा] मिव च क्षामतामभिनंदति धवलवलयरचनाग्लानमृणालकुपितैरिव भवनवापीचक्रवाकैः कूजितेन खेद्यते शय्यातलार्पितविलासमृदितकुसुमां [मा] मापतैरिव प्रमदवनमधुकरैर्विरुतेनोद्विज्यते निर्भरोत्कंठागीतानिर्जितरवरोषितैरिवांगणसहकारकोकिलाकुलैः कलकलेनाकुलीक्रियते मदनपांडुगंडपरिभूतपत्रकांतिभिर्विद्वेषोद्यानकेतकीसूचिभिरुद्धतवेदना भवत्येवंप्रायैश्च मदनदुश्चेष्टितायासैः परिणाममुपैति दिवसः चंद्रोदये चास्यास्तिमिरमयीवापैति धृतिः कमलवनमयमिव दूयते हृदयं कुमुदमय इव जृंभते मकरकेतुः श्च[चं]द्रकांतमणिमयमिव प्रक्षरति नयनयुगलमुदधिजलमयानीव वर्धंते श्वसितानि चक्रवाकमया इव विघटंते मनोरथाः शीतज्वरातुरेव मणिकुट्टिमसंक्रांतस्य चंद्रमंडलस्योपरि वेपथुविरलितांगुलिनिकरं करयुगलं प्रसारयंती शाशिन इव संतापमनक्षरं कथयति सीत्कारेषु दशनांशुव्याजेन मन्मथशरजर्जरितहृदयप्रविष्टानिंदुकरानिवोद्गिरति वेपथुषु व्यजनीकृतकदलीदलकंपोपदेशमिव गृह्णाति जृंभिकारंभेषु कंठागतजीवितनिर्गममार्गमिवोपदिशति गोत्रस्खलितवैलक्ष्यस्मितेष्वंतर्निपतितमदनशरकु-

सुमधूलिभिर्वोद्वमति बाष्पमोक्षेषु स्थूलाश्रुसंतानवेणिकावाहिनी विलीयत इव शशिमणिदर्पणगृहेषु स्फुरितानेकप्रतिबिंबतया शतधेव विदलति कुसुमशयनेषु परिमललालसागतालिमालाकुलिता धूमायत इव कमलसस्तरेषु किंजल्करजःपुंजपिंजरिता ज्वलतीव स्वेदप्रतीकारेषु विशदकर्पूरक्षोदधूलीधवलीकृता भस्मीभवतीव न ज्ञायते किं मुग्धतया किं विलासेन किमुन्मादेन संगीतकमृदंगध्वनितेषु केकाशंकया धारागृहमरकतमणिमयूरमुखानि स्थगयति दिवसावसानेषु विश्लेषभीता मृणालसूत्रैराकृष्यालेख्यचक्रवाकमिथुनानि संघट्टयति चिंतारतारंभेषु मणिप्रदीपानवतंसोत्पलप्रहारैस्ताडयत्युत्कंठालेखेषु संकल्पसमागमाभिज्ञानानि लिखति दूतीसंप्रेषणेषु स्वप्नापराधोपालंभान्संदिशति अपि च तस्याः चंदनपरिमल इव दक्षिणानिलेन सहागच्छति मोहः चक्राह्वशाप इव निशया सहापतति प्रजागरणत्रासः प्रतिरुतानीव वलभीकपोतकूजितैः सहाविर्भवंति दुःखानि. मधुकर इवोपवनकुसुमामोदेन सहोपसर्प्पति मरणाभिलाषः तथा च सा जलकणिकेव पद्मिनीपलाशावस्थिता कंपते प्रतिच्छायेव स्फटिकोपलसलिलदर्पणमणिकुट्टिमतलेषु दृश्यते नलिनीव शीतकरकिरणस्पर्शेन म्लायति हंसीव सलिलमृणालिकाहारव्यतिकरेण जीवति शरदिव कमलकुमुदकुवलयसंपर्कमनोहरगंधवहा सकुसुमबाणा विजृंभते चंद्रमूर्त्तिरिव कमलप्रखरस्खलितपादपल्लवा संचरंती निशां नयति कुमुदिनीव रजनिकरकिरणकृतप्रजागरा दिवसमलीकनिद्रयातिवाहयत्यसुरिपुजलशयनलीलेव मदोच्छ्वसितशेषा निमीलितलोचना किमपि चिंतयति मलयनिकुंजेव सरसचंदनपल्लवलांछितेषु शिलातलेषु निपतति कुंदकलिकेव शिशिरसंपर्कक्षीणोन्मीलति भुजंगीवासद्यसंतापालिंगितचंदना शिखिकुलकोलाहलेनोत्त्रास्यति कुरंगीव केसरिकाननं परिहरति कुसुमघटितशिलीमुखमनोहरान्मदनचापादिव प्रमदवनात्त्रस्यति जानकीव पीतरक्तेभ्यो रजनिचरेभ्य इवाशोकचंपकेभ्यो दिने बिभेति उषेव स्वप्नसमागमेनापि कृतार्थतामेति ग्रीष्मदिनलक्ष्मीरिवानुदिनमतिक्षामश्यामा भवति सर्वथा तस्यां कंदर्पवेदनयांगानि दिवसैर्ज्जीवितस्य धारणवस्तूनि वलयरचनया गृहकमलिनीमृणालानि उपदेशैः सखीजनवचनानि शय्यापरिकल्पितेन चोपवनकुसुमान्यनवरतमीक्षेण मदनायुधानि निःशेषं क्षीणानि किं बहुना तस्याः त्वन्नामा सर्वैः सखीजनस्त्वत्संबद्धानि सर्वरहस्यानि त्वत्समागमोपायान्वेषिणः सर्वे समवायास्त्वद्वार्त्तोपालंभनतत्पराः सर्वेप्रभाः त्वद्वृत्तांतमुखराः सर्वेपरिजनः त्वदालापनिर्मिताः सर्वेविनोदाः त्वदाकारमयश्चित्रकलाभ्यासः त्वदुपालंभगर्भाः (*sic.*) मागधीनां कलगीतयः त्वद्दर्शनपुनरुक्ताश्च स्वप्नाः त्वत्परिहासप्रायाः (*sic.*) मदनदाहज्वरप्रलापाः त्वदाधाराः सर्वे उपहारास्त्वन्नामग्रहणैकोपायगम्यप्रबोधाः (*sic.*) मोहमहावेगा इति ।

There follows the colophon इति श्रीबाणभट्टविरचितं कादंबरीखंडं समाप्तं, and after the usual श्रीगणेशाय नमः, the introductory verses to the Second Part by Bâṇa's son.

This long, and in some places very clumsy, interpolation is due to the desire to present the Pûrvabhâga in a more finished form than that in which, according to universal tradition, Bâṇa left it, and at the same time to supply some information as to Pattralekhâ's return journey, which is wanting in the authentic work. Though not in itself of much importance it preserves in the passages taken from the Uttarabhâga various readings, some of which are important. It is made up of—*firstly*, the first sentence of the Uttarabhâga in a slightly altered form (p. 173, ll. 1-2); *secondly*, the passage in the Uttarabhâga, our page 242, ll. 3-12, followed by इत्येतदभिधाय तूष्णीमभूत् (ll. 2. 10); *thirdly*, the passage, in the Uttarabhâga, our pp. 242, l. 23; 244, l. 8 (p. 173, l. 11; p. 174, l. 3) omitting our p. 243, ll. 17-20; *fourthly*, an interpolated account of Kâdambari's message by Pattralekhâ, Pattralekhâ's setting out, meeting with Meghanâda, and arrival at Ujjayinî (p. 174, ll. 3-6); *fifthly*, the passage in the Uttarabhâga in Keyûraka's speech, here put in Pattralekhâ's mouth, our pp. 251 l. 12; 256, l. 10, with the tag prefixed अथापि च तां तथा कुसुमशरशल्यवेदनाविह्वलितवपुषमग्रतः स्थितामिव पश्यामि (l. 32 to the end). Of these five parts, B, in its Uttarabhâga, repeats the *first* in another form, omits the *second*, inserts of the *third* only the omitted lines p. 243, ll. 17-20; has our account (p. 244, l. 8; 251, l. 10) of the rest of Pattralekhâ's story, the arrival of Keyûraka, &c., and repeats in its place in Keyûraka's speech the long passage with which it has already closed the Pûrvabhâgha.

P. 239, V.1. The poet in effect here prays that he may be able to construct a continuation of his father's story, and make of the two parts one book in which the joining line shall be as imperceptible as that along which the two halves of the body of Śiva meet. Com., देहद्वयस्य स्त्रीपुरुषरूपदेहद्वयस्य अर्धं स्त्रीदेहार्धं पुरुषदेहार्धं च तयोर्घटना संघट्टः ताभ्यां वा घाटना (corrected into घटना) निर्माणं तेन रचितं. 'Made by putting together the halves of two bodies.' Text of A and B, घाटना for घटना.

V. 3. कृतश्च. From Edd. So also D. A, कृतस्य. Com., अन्यच्च पुण्यैरेव कृतस्य मम यत आत्मलाभः पुण्यैरेव धर्म्मैरेव एतेन धर्म्ममात्रारब्धत्वेनात्मनो देवांशत्वं प्रतिपादयति कृतस्य निष्पादितस्य मम यतो बाणादात्मलाभो देहसंबंधो जात इति शेषः एतत्पुत्रत्वमेव मे धर्म्ममात्रारब्धत्वं सूचयति. With the thought of the line compare अल्पपुण्यस्य तु तन्मे प्राप्तमपि करतलादेवमाच्छिद्य दैवेन नीतम् p. 278, l. 20, and अन्यच्च मनुष्यलोकेषु केन कदा वा दृष्टं श्रुतमनुभूतं वा यदस्माभिः पुण्यवद्भिः p. 325, l. 15. V. 4. **सद्वचसैव**. Com., तस्य बाणस्य वचसा वचोभिरित्यर्थः. Compare आत्मवचसा v. 7. —**एव**. Edd. and D P 2, एष.

P. 240, V. 5. **गद्ये कृतेपीत्यादि**. Com., गुरुणा पित्रा गद्ये कृते जातावेकवचनं गद्येषु कृतेष्वित्यर्थः यत्तथापि कृतगद्याक्षरतुल्यानि अक्षराणि अज्झलसमुदायात्मकानि वर्णानि निर्गतानि प्रादुर्भूतानि स मे पितुरेव बाणस्यैव अनुभावः सामर्थ्यं स्वशरीरमोचनसमये तथा तेनानुगृहीतो यथाऽग्रेतनकथापूरकगद्यावली तत्समानाकारैवाविरभूदिति भावः. —**एकस्रव**.° B, D, A, D P 2, and Edd., एकः स्रव°. Com., एको मुख्यः स्रवः प्रवाहो यस्मिन् तादृशो योऽमृतरसः पीयूषस्रवः तदास्पदं स्थानं यश्चंद्रः. There is no second stream of nectar, but only that in the moon. So Bâṇa alone could finish Kâdambari (अनन्यशक्या) as it ought to be finished.—**पादसंपर्कः**. So A, B and D. Edd., पादैः संपर्कः. Com. goes on. —तत्पादसंपर्क एव तत्किरणसंबंध एव मृगांकमणेश्चंद्रकांताश्मनः द्रवाय स्रवाय भवतीति शेषः यथा चंद्रकांतमणिश्चन्द्रकिरणसंपर्कोद्रवीभवति तथा मद्वाण्यपि पितृवाक्संबंधेन अमृतश्राविणी भविष्यतीति भावः. Note that the images in this and the following verses are closely connected. In this verse the father's own words are like the stream of nectar-like rays which draw moisture out of the moon stone (eloquence from the son). In v. 6 Bâṇa's eloquence is like a mighty river which takes the streams that enter it also to the sea, so that borne along on its current the son's voice may hope to reach its goal. In v. 7 Bâṇa's words are a stream of wine which has so intoxicated mankind that they may be trusted now not to know the difference between wine and water (between the son's and the father's work). V. 7. A play on the word Kâdambari, the name of the heroine, and a name of a kind of wine. 'The world is so drunk with *Kâdambarî* that it is

incapable of recognising the water I offer in place of wine.' Com., ननु उद्भटपितृवाण्या स्ववाणीं संयोजयतः कथं न भयं तत्राह कादंबरीति कादंबरीकथा मयं च तस्या रसः शृंगारादिः पानीयं च तस्य भरेण आधिक्येन समस्त एव जनो जंतुमात्रं मत्तः क्षीवः किंचिदपि न चेतयते कर्त्तव्याकर्त्तव्यविधुरः सन् नानुसंधत्त इत्यर्थः तथा च ममापि स्वांतःपातित्वेन मत्ततया विवेकानुसंधानात्र भीतिरिति भावः एवं सति रसवर्ण्यविवर्जितेन रसः शृंगारादिस्तदुटिताक्षरमालिकारहितमद्वाण्या पितृकृतग्रंथशेषसंधानकर्त्ता भयं न प्राप्तोस्मि तदनुसंधानाभावादित्यर्थः रसेत्यादि न भीतिहेतुरुक्तः. V. 8. **वप्त्रेव.** So Com. of A, B, D, and D P 2. Text of A and Edd., वप्त्रैव.—**उत्कृष्टभूमिवितितानि.** Com., मम पुनरेतन्निर्माणे न कोपि प्रयासलेश इत्याह बीजानीति तस्य बाणस्य तनयेन पुत्रेण तान्येव बीजानि संहतानि कथाविषयीकृतानि पुष्टिं फलोद्रेकतां यांति प्राप्नुवंतीत्यर्थः यानि बीजानि गर्भितफलानि अंकुरोत्पादनानुकूलशक्तिमंति वप्त्रेव वापकेनेव बाणेन उत्कृष्टभूमौ सर्व्वतोप्यधिककादंबरीलक्षणायां भुवि वितितानि गद्यादिरूपेण सर्व्वतः स्थापितानि उचितं कर्म रसेसेकादि तस्य बलात्सामर्थ्यात् कृतानि निष्पादितानि विकाशः श्लेषाभिव्यक्तिः तद्भांजि तत्संपादकानि कृतानि केनचिद्वापकेन गुल्मादिरहितभूम्युप्तानि शाल्यादिबीजानि जलसेकादिक्रियाबलादंकुरावस्थां प्रापितानि फलादिसंपन्नान्युपसंहृियंत इति श्लेषार्थः.—**च यान्ति.** (Text of A, याति for यान्ति). Edd., गतानि. After the introductory verses B repeats the sentence अपि चेदानीम् in the form अथेदानीमानीतस्यापि कुमारस्य न ददाति तरलतालज्जिता लज्जैव दर्शनं, and then goes on मनोभव &c.

L. 17. **अपि चेत्यादि.** The meaning of the next four lines is not very obscure. If Chândrâpîdâ were brought back Kâdambarî would fall so completely under the control of contending emotions that they, not she, would be the actors in what would follow, and this is how they would act. Shame—to have been so weak—would be unable to look upon him. Embarrassment—at the wondrous mental change wrought by love—would flee from his presence. Chill despair—from the dejection of uncertainty—would keep far from him. Lightness of heart might indeed venture unbidden into his presence, but could not lay hold on assurance of his love. Fear—to have sinned in thus bringing him against his will—could not face him. The Commentator wanders through matter which would fill ten pages of this

edition, and which presents a melancholy example of misapplied ingenuity. Room may be made for his *excursus* on the first clause:—अत्र च पूर्व्वकादंबर्य्या विभावानुभावव्यभिचारिसंयोगात् पुष्टो विप्रलंभः तत्र स्मृतिव्यभिचारिभावोदयादानयामि तं देवमिति पत्रलेखोक्तिस्मृतावुत्तरार्द्धे उत्तरितकादंबर्या निवेदयति पत्रलेखा चंद्रापीडाय अपि चेत्यादिना अपि च अन्यदपि शृण्वित्यर्थः इदानीमपि तद्दर्शनं विना जीवितावसानकालेपि आनीतस्य मल्लोचनगोचरं प्रापितस्य कुमारस्य पृथिव्यां कंदर्पमर्त्तेर्दर्शनं साक्षात्कारं प्रतिकूलादृष्टवशात्कुमारीस्वभावो लज्जैव इंद्रियादिवृत्तीनां स्वच्छंदचारसंकोचिका त्रपैव न ददाति वर्तमानसामीप्ये लट् न दास्यतीत्यर्थः यद्वा वर्तमान एव वा लट् प्रथमदर्शनवल[ब]ज्जया तथाकृतमनुभूतमिदानीमपि सैवानुवर्त्तत इति पूर्वोत्तरावधिशून्यता निषेधस्य द्योत्यते ननु उत्कंठा लज्जां दूरीकरिष्यतीत्यत आह तरलतेति तरलता दर्शनोत्कंठारूपं चांचल्यं चक्षुषो न लज्जिता लज्जां प्राप्ता मयि विद्यमानायां दर्शनोत्कंठा जातेति लज्जायाः लज्जोदयात् तत्र लज्जाव्यतिर्भूयसीति भावः तस्यां च सत्यां प्रत्यवयवनिर्निमेषावलोकनं च कथं स्यादिति पुनरपि दिदृक्षादैन्यं च व्यभिचारि व्यज्यते लज्जितेयं दृष्टिः तल्लक्षणं तु मनागंचितपक्ष्मा च किंचिदस्तब्धकनीनिका संस्तस्तार्द्धपुटा दृष्टिर्लज्जिता लज्जिते स्त्रियः इति यद्वा चिंतासंतत्युपनीतं भवंतं विभाव्य क्व कार्यमित्यादिदुन्मादव्यभिचारिभावाक्रांता हे इत्याह अपि चेति इदानीं भावनासमये आ ईषदर्थे ईषत्कालं अल्पकालं नीतस्य भावनया पुरःप्रापितस्य तरलता उन्मादः लज्जा वेत्येवकार एवार्थे संकल्पसमागमेष्वाभिमुख्यं प्राप्तस्य तरलता उत्सुकां दर्शनं न ददाति अपि तु ददातीत्यर्थः इति वा ननु तर्हि किमर्थं ताम्यसीत्यत आह लज्जितेति क्षणमात्रस्थायितया लज्जां प्राप्ता तिरोभूतेत्यर्थः औत्सुक्यस्य क्षणिकत्वेन संपूर्णदर्शनफलालाभादिति भावः यद्वा पत्रलेखां प्रत्युपालंभोक्तिः कादंबर्याः अस्मिन्काले सामस्त्येन नीतस्य देशांतरं प्रापितस्य त्वयेति शेषः कुमारस्य कुत्सितमारस्य दुर्बलमारस्येति यावत् अन्यथा मां विहाय देशांतरं कथं गच्छेदिति भावः तत्संबंधिनी तरलता लज्जिता दृष्टिः लज्जैव एवकारश्चार्थे लज्जा च समुच्चयः दर्शनं न ददाति तरलतागमनानंतरं पुनरागमरूपा चंचलता तस्या एवाभावादिति भावः कथं निरपत्रपः तस्यै सुखं प्रदर्शयामीति त्रपापि दर्शनप्रतिबंधकी भूता जातेति भावः तथा च तस्य तस्य पुनरागमनसंभावितमिति भावः औत्सुक्यं चिंताहर्षादीनां शबलता तत्र स्थितस्यापि तस्य स्वप्रादिसाक्षात्कारेण चक्षुःफलालाभेन.—**अपि च.** Text of A and B, in the second of the two places where it has the sentence, अथ for अपि च. Com., D, Edd. and B in the first of the two places, as in our text. —**आनीतस्यापि कुमारस्य.** Cf. संदिश प्रेषय मां याम्यानयामि देवि ते हृदयदयितम् p. 236,1.20. —**तरलतालज्जिता लज्जैव.** B,

in the first of the two places, सुतरां लज्जितेव लज्जा. In the same place B adds दातुम् after दर्शनम्.

P. 241, L. 1. **अथ कथंचिदित्यादि.** 'Again, when either out of regard for his parents, &c., &c., he shall have, rejected the earnest entreaties, of my friend, then indeed all will be over. And what has happened that he should now consent to come? I am the same Kâdambarî, &c.'—Text of A and B omit **वा.** L.2. **चिरावलोकितसहसंवर्धितबन्धुजनदर्शनसुखेन वा सुहृन्मुखकमलावलोकनोत्कंठया वा.** This is the reading of D, D P 2 (2nd with विलोकन) and Edd. A, बंधुजनोत्कंठया वा सुहृन्मुखकमलदर्शनेन वा. B omits सहसंवर्धित, and सुहृन्मुखकमलदर्शनेन वा. Ed. 2 mentions a reading which omits the words from सुहृन्मुख to स्नेनेह वा. L. 4. **अस्य जनस्योपरि.** Com., अस्य मल्लक्षणस्य जनस्य जन्तुमात्रस्य उपरि अनिच्छा अरुचिः Edd., स्वजनस्य for **जनस्य.** L. 5. **पादपतनेनापि.** Cf. अकृतदूतिकापादपतनदैन्यानि ... सुरतानि. p. 243, L. 3.—**आनेतुं** Edd., अनुनेतुं. —**मयि स्नेहात्कृतयत्नयापीत्यादि.** A inserts पत्रलेखया after प्रियसख्या. Com., मयि मद्विषये स्नेहात् प्रेम्णः हेतोः हेतौ पञ्चमी कृता विहिता यत्नाः आनयनोपायाः यया सा तया प्रिया प्रियकर्त्री चासौ सखी चेति तया पत्रलेखयापि यदा यदि आनेतुं आनयनाय न पारितो न शक्तः तदा तर्हि सुतरामेवातिशयेनैव न किंचित् सुतरामेव लघुतोत्कर्षः तदा मम जीवितेन न किंचित्प्रयोजनमिति भावः. Our reading is that of A with which Edd. agree; B reads अनिच्छया वा अस्य जनस्योपरि महास्नेहात् मदलेखया पादपतनेनापि गच्छन् नानेतुमेव पारितः कृतयत्नयापि प्रियसख्या तदा सुतरामेव न किंचित्. —**तदा सुतरामेव न किंचित्.** See note above on l. 1, and compare अस्मिन् शोके कृते न किंचिदपि भवति p. 342, l. 19. —**किं चाधुनाप्यधिकमुपजातम्.** Text of A by a common mistake writes व for च Edd., अभ्यधिकम् for अप्यधिकम्. L. 7. **उपजातम्.** Edd., उपयातम्. L. l. 7-12. **सैवाहं कादम्बरी या.....चन्द्रमसि.** There is a good deal of confusion in this passage. The reading of Edd. is the fullest:—सैवाहं कादम्बरी यानेन कुमारेण मधुमदमुखरमधुकरकुलकोलाहलाकुलितकोकाकामिनीकरुणकूजिते जनितविरहिजनमनोदुःखे विकचदलारविन्दवृन्दनिष्यन्दानन्दितमन्दगन्धवहसुगन्धदशदिशि विकसितविविधकुसुमामोदमुकुलितमानिनीमानग्रहोन्मोचनदक्षकुसुमायुधे कर्पूरक्षोदमिश्चन्दनपङ्कपिण्डकुपितकामिनीविनोददक्षगेयमुखरपरिजने पुनरुक्तदर्शनाभ्युत्थानव्रीडितकञ्चु-

किंजने प्रदोषसमये जरठशरखाण्डविपाण्डुनिविडकुण्डलादृघृष्टलडहयुवतिगण्ड-स्थलाभ्यखण्डमण्डले मण्डयति गगनं च अनवरतविस्फुरद्विशदकरनिकरनिर्भरावर्जितज्योत्स्नाजलासारवर्षिणि चन्द्रमसि. Ed. 2 gives as variants the omission of मधु (cf. reading of Com. below), the omission of वृन्द, उन्मोचनहस्ते for उन्मोचनदक्ष°, and the omission of the words from क्षोदमिश्र to विस्फुरत् both included. My reading in this Ed. is that of D, except that D has कुलकरल (*sic.*) l. 8, and करुणकूजिते for विपांडु of text (l. 13.). In margin विपांडु is corrected into विपांडूनि. Com. of A, किं चेति पक्षांतरे सैवाहं कादंबरी या अनेन कुमारेण चंद्रापीडेन कुमुदानि विद्यंते यस्यां सा कुमुदिनी तस्याः कुमुदिन्याः चतुरस्रजलक्रीडासरस्याः षष्करिण्या इति यावत् तटे तीरे सामीप्ये सप्तमी हिमप्रचुरं गृहं हिमगृहं तस्मिन् मुक्तावत् निर्मलो मुक्ताखचितो वा यः शिलायाः पट्टः स एव शयनं शय्या तस्मिन् कुसुमानां प्रस्तरस्तं अवलंबते इत्येवंशीला तन्मात्रावलंबिनी वीक्षिता दृष्टा अधुना किमाधिक्यमुपजातं इतः सप्तम्यंतानि हिमगृहविशेषणानि मत्तेति मत्ताः क्षीबा अत एव मदेन मुखरा वाचालाः ये मधुकराः भ्रमराः तेषां कुलानि सजातीयवृंदानि तेषां कलो मनोज्ञो यः कोलाहलः कलकलः तेन आकुलिते व्याप्ते कोक इति कोकाः चक्रवाकाः तेषां कामिन्यो योषितः तासां करुणानि दीनानि कूजितानि विरुतानि यस्मिन् कीदृशे कूजिते (*sic.*) विरहीति विरहिण्यश्च विरहिणश्चैकशेषे विरहिणः तेषां जनः समुदायः विरहिणश्च ते जनाश्चेति वा तेषां मनसि स्वांते उत्पादितं दुःखं येन तस्मिन् विकचेति विकचानि किंकस्वराणि दलानि पत्राणि येषामेवंविधानि यानि अरविंदानि कमलानि तेषां निस्यंदो रसो यस्मिन्नेवंभूतः सुगंधः सुपरिमलः मंदो मृदुर्यो गंधवाहो वायुः तेन आनंदिता वासिताः दश दिशो यस्मिन् सर्वाणीति सर्वाणि समग्राणि यानि रमणीयानि मनोहराणि तेषां संदोहो दोहनं तस्मात् भूते निष्पन्ने तस्मिन् पुनः कस्मिन् सति कुसुमायुधे कंदर्पे सति कीदृशे विकसितानां &c. It will be seen that the Com. takes the clauses from विकसितेति (l. 10) as cases absolute, and construes the previous seventh cases with हिमगृहे, l. 18. B omits the greater part of the passage, reading सैवाहं कादंबरी या कुमारेण (omitting अनेन) विशदकरनिकरनिर्भरावर्जितज्योत्नाजलासारवर्षिणि चंद्रमसि. L. 7. मधुमदमुखरमधुकरकुलकलकोलाहलाकुलितकोककामिनीकरुणकूजित°. आकुलित should be taken with कूजित, in the sense that through the cooing of the pigeons was heard every now and then the murmur of the bees. L. 17. पर्वतानितम्बके. Edd., पर्वतकनितम्बे. —तत्करतल. Edd. omit तल, Ed., 2

mentioning it as a variant. Com., तस्य चन्द्रापीडस्य. L. 20. तुषारकणनिकरहारिण्यपि बहिरेव देहदाहमात्रकापहारिणि. The reading of D. B has कर for कण, and omits देह. Edd. have नीहारिण्यपि. A reads कायहारिणि, a variant which is thus explained in the Com., तुषारकणा हिमविप्रुषस्तेषां निकरेण समूहेन हारिण्यपि मनोहरत्वेपि बहिरेव बाह्यावृत्त्या देहदाहमात्रेण केवलं शरीरदाघज्वरोत्पादत्वेन कार्यं देहं हरतीत्येवंशीलं तत्तथा तस्मिन् यच्छीतलं तत्कर्थं दाहकमिति विरोधो विरहित्वेन तत्परिहार अत एव विरोधाभासोलंकारः L. 23. अप्रतिपत्तिशून्यम्. Com., अप्रतिपत्तिः अज्ञानं तेन शून्यं. This is the meaning here and at p. 240, ll. 19 and 20. At p. 297, l. 10, the word seems to be used in a different sense.

P. 242, L. 1. तत्समीपे चिरं. Edd., चिरं तत्समीपेपि. —उदासीनेन स्थितं. B. उदासीनं स्थितं. Cf. अलीकगुरुजनापेक्षी in the next clause. L. 2 अलीकगुरुजनापेक्षी B, अलीकगुरुजनापेक्षणात्. L. 4. प्रतिगतः. So text of A and D. Com., (गतः प्रतिनिवृत्तः) and Edd., गतः. Ed. 2 mentions प्रतिगतः as a variant. —मय्येवेत्यादि (A, वा for च). Com., मय्येव मयि विषये एव नान्यत्रेत्यर्थः उपक्षीणा नष्टा मार्गणा बाणाः शराः यस्य स उपक्षीणमार्गणः तस्य भावस्तत्ता तया वा शब्दः इवार्थे तथा च उपक्षीणमार्गणतया इव अन्यत्र चन्द्रापीडादौ न किंचिद् दुःखादिकं करोतीत्यकिंचित्करः पंचशरोपि कामोपि स एव स कः यस्त्वया सख्या मम आवेदितः तत्स्वरूपज्ञापनपूर्वकं निवेदितः. 'Towards me only, on whom he has exhausted all five of his arrows (so that he has none left for Chandrâpîḍa) does Love show himself such as you have described him to be.' The reference is to the passage at p. 236. Ll. 6–15 प्रतिज्ञातं च..... न कीर्तितशब्दं वर्धयति It has been already noticed that this passage stands in the Pûrvabhâga in B. The readings of B referred to in the notes that follow are from that place. L. 7. सा तु. The reading of A. The text of A adds पुनरवदत, but the Com. has rightly सा तु महाश्वेता इति अब्रवीत् (l. 6) इति किं हे देवि &c. B and Edd.., तामहं पुनरप्यवदम्. So also C, D, D P 2. But what follows is plainly Mahâśvetâ's warning to Kâdambarî not to defy the power of Love by any such rash undertaking as that she proposed to give her friend.—मैव स्म मनसि करोः. B, मैतन्मनस्यकरोः. L. 8. कदाचित्. stands in B before जीवितम् (l. 9.). L. 9. जनितहृदयानुरागात्. B, जनितहृ-

दयानुरागः. Edd. omit जनित.—अपहरति. B, हरति.—इत्यब्रवीत् So Com. of A (see note on line 7). Text of A and Edd., इति सा त्वब्रवीत्. B, इति साब्रवीत्. Perhaps, with the reading (l. 6) सा तु पुनरवदत्, सा त्वब्रवीत् is an emphatic repetition to be taken with the words that follow. 'So indeed she spoke but I have never lost the sight of my love.'—एतद्. Com. and Edd., तद् Com., तदपि प्रियजनादृश्यमानत्वम्. L. 10. Edd., D, and D P 2 omit मदनेन वा. Com. of A, दैवेनेत्यादि मदनेन वा कंदर्पेण वा दैवेन अदृष्टेन (*sic*). B has मदेन वा for मदनेन वा (l. 11) which words it omits. L. 12. जनसन्निधावपि केनचिदविभाव्यमानः. B adds a second अपि after केनचित्.—सिद्ध इव. Com = अणिमाद्यष्टगुणोपेत इव—मे दर्शति दर्शनम्. B, ददाति मे दर्शनं. L. 13. अपि चासाविव नायम्. B, अपि चादाविवासौ नायम्. L. 14. अथमेवास्मद्विरहकातरः. B, तस्मादस्मद्विरहमरणभयहरः —लक्ष्मीसमाकुलः. B, लक्ष्म्या समाकुलः, a reading which the Commentary also (लक्ष्म्या रमया समाकुलो व्याकुलभूतो न) seems to favour. L. 15. पृथिव्याः पतिः. B, क्ष्म्यापतिः (*sic*). —न कीर्तिशब्दं वर्धयति. B in its Pûrvabhâga, कीर्तिसंबंधं वर्द्धयत्येतदेवाभिधाय तूष्णीमभूत् omitting l. 16—p. 143, l. 2. In its Uttarabhâga B goes straight from अवेदितो मे l. 5, to पश्यामि l. 16. L. 16. पश्यामि च.....कथितमेव मया तद्. Com., यथा येन प्रकारेण ते चंद्रापीडाभिधं अज्ञजनो मूर्खजनः तस्य विडंबनायां विरहादिरूपायां एकं अद्वितीयं हेतुं कारणं विप्रलंभकं वंचकं कुमारं अहं कादंबरी.....पश्यामि अवलोकयामि तथा तेन प्रकारेण मया कादंबर्य्या कथितमेव पूर्वनिवेदितमेव तदिति पूर्वोक्तहेतोः अनया, &c.—उत्थिता. Edd. उच्छ्रिता. L. 17. Edd. omit च, Ed. 2. giving it as a variant. —श्रीमण्डपे. Com.=श्रियोपलक्षितजनाश्रये. L. 20. इत्यभिधाना. The Text of A adds गुरुमन्युभारवेगा. L. 21. निमीलिताक्षी. Text of A, निमीलिताक्षि.°—पक्ष्माग्रसंपिण्डितनयनजलवर्षिणी Com., अत एव (referring to preceding word) पक्ष्मणां नेत्ररोम्णां अग्रेषु उपरिभागेषु संपिंडितं पिंडीभूतं यन्नयनयोर्जलं तत् वर्षतीत्येवंशीला. L. 22. वेदिकावितानाननाभिदामांशुकावलम्बिन्याम्. Com., वेदिका बद्धभूमिः तस्याः वितानं उल्लोचः तस्य नाभिः मध्यप्रदेशः तत्र यद्दाम तन्निष्ठं यदंशुकं हस्तक्षतनिवारणार्थं वस्त्रं निबध्नंतीति सार्वत्रिकी प्रसिद्धिः तदवलंबते इत्येवंशीलायां.

P. 243, L. 1. जलाहति. B, जलसंहति. Com., सरलसुकुमारत्वसाधर्म्यात् बाहुलतिकायाः मृणालिन्युपमानं वर्तुलत्वरक्तत्वसादृश्यत्वेन मुखस्य

तामरसोपमानत्वमिति भावः. —अरुण. B, तरुण. —उपविश्य. D, D P 2 and Edd., अवाङ्निवेश्य. L. 3. अहं स्वित्यादि. Com., तु पुनरर्थे अहं पत्रलेखा तत्पूर्वोक्त [क्रं] संकल्पमयः कुमारो जनसंनिधावपि ददाति दर्शनमिति श्रुत्वा आकर्ण्य समर्चितयं अमृशं इदं सत्यमेव अवितथमेवं इदं किं यदुक्तं संकल्पस्वरूपः संकल्पमयः (*sic.*) प्रिय(:)खलु निश्चयेन वियोगिनीनां विप्रलंभवतीनां नितरामतिशयेन कुलांगनानां कुलवधूनां विशेषतो विशेषात् कुमारीणां कुमारीति पदमनूढायां अतिशयेन गुरुः गरीयः अतिशयार्थे ईयसु प्रत्ययः जीवितस्य जीवनस्य आलंबनं आधारभूतं तदेव दर्शयति, &c. Our reading is that of the Text of A, with an exception to be noted immediately, but यदुक्तं (as Com. has for यदुक्त) appears to be a gloss offering a wrong explanation of the gender into which इदम् has been attracted. That word refers to संकल्पमयः प्रियः but takes the gender for the nearer word जीवितावलम्बनम्. Edd., यदुत for यदुक्तं. B reads अहं तु तच्छ्रुत्वा समर्चितयं सत्यमिदं गरीयः खलु जीवितावलबनमिदं विनोदश्च वियोगिनामतःसंकल्पमयः प्रियजनो नितरां कुलांगनानां विशेषतः कुमारिकाणां a reading which (with the omission of the second superfluous इदम्) removes the difficulty, and the कुमारिकाणां of which is a distinct improvement as giving a required climax. 'The image in the heart is a support to all who mourn an absent love, very chiefly to high-born women, most of all to tender maidens.' Text of A writes 'प्रियतरः for प्रियः which may be a mere confusion due to the immediately following नितरां; may also, however, point to some such reading as प्रियात्प्रियतरः in reference to the contrast Kâdambarî has drawn between the conduct of the real Chandrâpîḍa and that of his image in her heart. L. 4. विनोदश्च. This word stands only in the Text of A and in D of my authorities. —नितरां Ed. 2 mentions a variant सुतरां L. 5. अकृतदूतिकापादपतनदैन्यानि. A adds अन्यानि च, B, अन्यान्येव. Com., न कृतानि विहितानि दूतिकायाः संचारिकायाः पादपतनादिदैन्यानि येभ्यस्तानि एवंविधानि अन्यानि च. L. 6. अकालरमणीयानि. B, अन्यत्राकलनीयानि रमणीयानि. Com., अकालो विरहदिवसः. L. 7. दूषितकन्यकाभावानि. Text of A, अत्यन्तदूषित.° Com., अत्यन्तं परज्ञानाभावेन अदूषितोऽदुष्टो कन्यकाभावो येष्वेवंभूतानि. B, अत्यंत (corrected into अत्यंत) दूषितकन्यकाभावचिह्नानि.—D, D P 2, and

Edd. omit सुरतेषु च. L. 10. निधुवनानि. So A. (Com., निधुवनानि सुरतानि). B, D, D P 2 and Edd., चुम्बनानि. L. 13. ह्रावेन. Edd. ह्रवेन. B, पूरेण. L. 14. अपया. Com., मद्भागो न्यून इति अपया लज्जया. L. 16. D, D P 2, and Edd. omit तल्प. —स्वं स्वं. D and D P 2. omit one स्वं Edd., स्व°. L. 17. गन्ध.° B, गन्धतैलावसेकसुरभिधूमोद्गारिणीभिः a somewhat better reading. L. 18. पर्यवारयन्. 'Stood round.' Com.=दूरीचक्रुः अन्धकारमिति शेषः एकीबभूवुरिति वा. L. 19. ज्वलितानि. B, ज्वलंति. L. 20. समुद्वहन्तीम्. B, समुद्वहंती नवनिरंतरकलिकाचिता चंपकलतेव निर्गंतुकामा कः प्रदेशोस्मिन्निति परिजनमपृच्छत् omitting the intervening words. See first note. L. 21. A omits ताम्. Com., तामिति शेषः.

P. 244, L. 3. धवल.° B, बहलसित.—उल्लासित. B, समुल्लसित. D P 1, उल्लसित. —द्वारप्रदेशसंपिण्डिताङ्गुल्यः. B, द्वारदेशसंपिंडिताः. Edd., द्वारप्रदेशप्रवेशसंपिण्डिताङ्गुल्यः. L. 4. कलहंसकलालापमधुरस्वैः. Text of A and B, कलहंसकलापमधुरालापैः स्वैः stands in the Text of A for आलापैः, but is corrected in the margin. L. 5. नूपुरैः. Com., नूपुरैः चरणभूषणैः उपलक्षिताः ज्ञाताः उपलक्षणे तृतीया; and below, श्रवणैः कर्णैः उपलक्षिताः B reads नूपुरैः प्रहर्षमिव पूरयंत्यः and below, श्रवणैः पुरः संचरंत्यः. L. 8. वाह्यमानाः. 'Urged on by.' Com.=उत्पाद्यमानाः. L. 9. समधावन्. Text of A, समंतात्समधावन्, where the समंतात् is a gloss.—आज्ञाप्रतीक्षासु. B, आज्ञां प्रतीक्षमाणासु. Com., (आज्ञायाः निदेशस्य प्रतिक्षणं प्रतीक्षा प्रति पालनं यावत् यासां तास्तथा तासु) seems to read आज्ञाप्रतिक्षणप्रतीक्षासु. L. 10. तासु. Text of A, च तासु. —Text of A writes स्निग्धम् for स्निग्धाम्. D, D P 2, Com. and Edd. omit स्निग्धामिन्दीवरस्रजमिव. L. 12. प्रियमिति. Com., त्वद्गमनं प्रियं इष्टं इति हेतोः अहं त्वां न ब्रवीमि L. 14. ग्रहः. Com.=हठः. B, गृहः. L. 16. प्रत्यग्रहं.° B, प्रत्यहं. L. 18. अनुरूपम्. D and D P 2, अननुरूपम्. L. 21. सातिविशेषम्. From D and D P 1. A and Edd., सनिर्विशेषम्. L. 23. सावधारणं च. B adds अपि.

P. 245, L. 2. आकर्ण्योत्प्रेक्ष्योत्प्रेक्ष्य. B, आकर्ण्योत्प्रेक्ष्य. Edd., आकर्ण्याकर्ण्योत्प्रेक्ष्य.— B omits स्तिमितपक्ष्मतया. L. 3. अभवत्. Text of A, अभूत्. L. 4. कादम्बरीशरीर.° Com., कादम्बरीशरीरादिव आलापपदैः दुःखवचनपदैरेव सहागत्य एभिरेतेष्वित्यध्याहारः. L. 6. चक्षुषि वाष्पेण. Text of A and B, चक्षुषि च वाष्पेण च. L. 7.

अनेनेत्यादि. Construe अनेन..... मूढहृदयेन..... ..इति विकल्पसंशयदोलाधिरूढं मां ग्राहयता.....हेतुना नीतोस्मि. L. 9 स्वयंकृत° A, स्वयंकृतं a reading which the Com. attempts to justify, apparently taking it as the predicate to तत्तद् (l. 11.):—तत्तत् अनेन प्रत्यक्षेण मूढं अज्ञानावृतं यत् हृदयं चित्तं तेन स्वयंकृतं आत्मना विहितं न तु मयेत्यर्थः इतो मूढहृदयं विशेषयन्नाह, &c. L. 10. नृत्ताचार्येण. Edd., नृत्याचार्येण. L. 12. मनोरथस्याप्यात्मनः. A मनोरथानप्यात्मनः. L. 13. B omits च. L. 16. तेष्वपि स्फुटेषु. Edd तेष्वतिस्फुटेषु. L. 18. दुर्विभाववृत्तीनि. Text of A, दुर्भावबृत्तीनि. Com., दुर्विभावा दुर्ज्ञेया वृत्ति. स्मितावलोकित.° Edd. have स्मितानि. before this word. L, 19. लज्जायितानि. Com. =त्रपय. वारितानि. L. 20. A omits अपि. L. 23. प्राणैरप्युपयुज्यमानः Ed. 2 mentions another reading वियुज्यमानः for उपयुज्यमानः.

P. 246, L. 2. अभ्राविते्व. Com=अनिवेदिता एव. She came in unannounced, as she was entitled to do from her official position. Edd., श्रावितेव. L. 3. देवी विलासवती समादिशति. Edd., समादिशति देवी विलासवती. L. 4. पुनः परागतेति. B, पुत्र परागतेति. L. 6. तवापि कापि. Edd. कापि तवापि. L. 7. सहित. Edd. सह. L. 8. ते मुखकमलालोकनम्. So Com. and B. Text of A. तं (*sic.*) for ते. Edd. त्वन्मुखकमलालोकनम्. L. 12. आजन्मक्रमाहितः. B, जन्मक्रमाहितः. —आकुलं Edd., अनुकूलं. —अमोच्यं. Edd. add तावत्. L. 16. अनुरक्ताः प्रजाः. B, अनुरक्ता प्रजा. L. 17. जन्मभूमिः. A and B, जन्मभूमी. L. 18. मनः. Com. = तदीयमिति शेषः. L. 21. अचिन्तित. Edd., अचेतितम्.

P. 247, L. 1. उत्तेजितस्मरशरं. Edd., उत्तेजितस्मरशर°. Com., उत्तेजिता निशिता स्मरशराः कन्दर्पबाणा यैरिति क्रियाविशेषणं. L. 2. मन्दं मन्दं. The reading of B. A in Text and Edd., मन्दमन्दं Com. मन्दं. L. 4. हेमकूटागमनखेदात्. Com., हेमकूट इति हेमकूटात् आगमनं तस्मात् यः खेदः परिश्रमः तस्मात्.-विश्रान्तेन. This and the following instrumental go with मनसा. 1. 12. L. 5. जङ्घानुरोधिरोहिणा. Com. जंघा नलकिनी तां अनुरुणद्धीत्येवंशीलो जंघानुरोधी जंघाः नलकीलः तं रोहतीत्येवंशीलं तत्तथा तेन. So also D and D P 1. B, जंघानुरोधरोधिना. Edd., जङ्घानुसाराधिरोहणालग्नेनेव, Ed. 2 giving जंघानुरोध as a variant. L. 5. सुसंहतयोः. Com. of A. (संहतयोर्मिलितयोः) and B, संहतयोः. —लिखितेनेव. Com., उल्लिखितेनेव चित्रितेनेव. L. 8. मुक्तात्मना. Com.=संस्थापितजीवेन. L. 11. सर्वविक्लव°.

Edd., सर्वतो दिक्पथ°. —लावण्यपूरप्लवे. Ed. लावण्यपयःपूरप्लवे, Ed. 2 giving our reading as a variant. L. 13. उत्पन्नात्मीयबुद्धि· Com., उत्पन्ना संजाता आत्मीया मदीयत्वलक्षणा बुद्धिर्यस्यां सा तथा (*sic*) Edd., समुत्पन्नात्मीयबुद्धिः. L. 14. परिकरः. Com.=परिच्छद. For रक्षापरिकर see note at p. 68, l. 3. —यतो यतः.....ततस्ततः 'Wherever.' Com. explains wrongly यतो हेतोर्यत एव यस्मादेव... ततो हेतोः तत एव तद्विवसाद् एव. L. 16. °तनौ. B, °तनोः. L. 17. उपालभमानः. Text of A, उपालंभमानः. —दिवसं. Com., दिवसमित्युपलक्षणमहोरात्रस्य तेन अहोरात्रं. —अन्तर्बाष्पार्द्रया. Edd., स्रुतबाष्पार्द्रया. L. 19. लवान्. Edd., लवम्. L. 21. हृदयेन. Text of A and B, हृदये. Edd., हृदय°. L. 23. नास्य दृष्टिररमत. Edd.· चास्य दृष्टिर्नारमत.

P. 248. L. 4. भावावगमभीत्या. Com., भावस्य चिताभिप्रायस्य अवगमो ज्ञानं तस्मात् भीतिर्भयं तया. L. 7. जललवमौक्तिकक्षोद. B omits जललव. Com., जललवाः अंभोबिंदवः त एव मौक्तिकक्षोदाः.—अजठर. Com., अजरठानि कोमलानि. Edd., अजरठ, B, जरठ. L. 10. B omits संतत. L. 12. Edd. omit कर. L. 13. संपातम्. Com.=प्रतिबिम्बं. B and Edd., संतापम्. L. 15: अकृतनिर्वृति. 'Unceasingly.' This is the reading of one of D P's MSS. The other, as also B, and Com. of A, अकृतनिर्वृतिना, which may be the right reading. The one I have adopted seems to give the best meaning and to explain the different variants. Text of A, रात्रौ दिवा वाकृतनिर्वृतिरज्वलतापि [चाकृतनिर्वृतिराज्वलतापि] अदहनात्मकेन. Com., रात्रौ निशि अपरं दिवा दिवसे अकृता अविहिता निर्वृतिर्मनःस्वास्थ्यं येन सः किंलक्षणेन मदनदहनेन आ समंतात् ज्वलता प्रज्वलता पुनः कीदृशेन अदहनात्मकेन अवह्निस्वरूपेणापि दहता भस्मीकुर्वता. B, रात्रौ दिवा च कृतानिर्वृतिरज्वलतापि दहनात्मकेन. Edd., रात्रौ दिवा चाकृतनिर्वृतिना ज्वलतापि अदहनात्मकेन L. 22. अन्वरुध्यत. Edd., अन्वरुध्यन्त.

P. 249. L. 1 आकृष्यमाणस्य. B, कृष्यमाणस्य. L. 2. गम्भीरमकृतेः सरित्पतेरिव चन्द्रमसा सुदूरमुल्लास्यमानस्यापि मर्यादावशादात्मानं स्तम्भयतः. The sea is moved to its depths by the far distant moon, but does not transgress its appointed place, so Chandrâpîḍa, drawn as he was to Kâdambarî, was restrained by his sense of right. For the fine figure of the influence of the moon on the sea compare the passage at p. 148, l. 1. L. 5. अन्तरलब्ध. Edd., अन्तरालब्ध. Com. अंतर्मध्ये अलब्धं अप्राप्तं.

अवस्थानमवस्थितिर्यैर्नैवंभूतः. L. 6. आसारमरुन्ति. Text of A, आसारमरुंति, corrected in margin to आसाराणि, which is B's reading. Com. mentions both readings. Ed. 2, आकारमरुन्ति. —कलङ्कणितकलहंस. Text of A, कलङ्कणितकलङ्कणितकलहंस. B, कलङ्कणितकलकलहंस. L. 7. The Com. omits the words अतिदूरमिव चरणाभ्यामेव बभ्राम भ्रान्त्यंश्च, construing अनुसरन् with अद्राक्षीत्. (l. 13). L. 8. तनयायतनम्. Edd., सुतायतने, Ed. 2 mentioning a variant सुतायतनम्, which is B's reading. L. 9. Com. omits स्खलितखुरसंचारान्. L. 10. अवस्थानान्. Text of A, अवस्थितान्. L. 11. B omits first अपि. B and Edd. add च to second अपि. —अवसीदतोपि. B adds च. L. 12. दूरागमन. B, दूरगमन. Cf. of हेमकूटागमनखेदात् p. 247, l. 1.—अतिस्वरया. Edd. add च. L. 14. ऊरुदघ्नेन पयसा. Com., ऊरू परिमाणं यस्यैवंभूतेन पयसा जलेन. L. 17. निक्षिप्त. B, निःक्षिप्त. L. 18. य एषः. Edd. add पुरुषः. L. 21. आत्मावस्थानं. B, अवस्थानं. L. 23. परिवर्तितं Com.=विनिमयीकृतं.

P. 250, L. 1. B and Edd. omit च. L. 2. अपुष्टाम्. B, अदृष्टम्.—कादम्बरीसमवस्थामनक्षरमावेदयन्तं. Compare the passage at p. 219, l. 6. L. 3. ससंभ्रमप्रणत. Edd., ससंभ्रमप्रणयप्रणत. L. 4. B omits तम्. L. 7. सपरिवारायाः. B and Edd. add कादम्बर्याः. L. 8. विश्रान्तः सुखितः. B, विश्रान्तसुखितः. l. 12. अचेतितमेव. Cf. the reading of Edd. at p. 246, l. 18. —निर्वर्तयामास निर्वर्त्य A and B, निवर्तयामास निवर्त्य. L. 16. समभ्यर्थम्. A writes समस्तयम्. Com=सविनयं. L. 19. B and Edd. omits आगतेन. Com. also does not recognise it. —प्रतिनिवृत्य. This is the reading of the Commentary (=परावृत्य). Text of A, B and Edd., प्रतिनिवर्त्य. L. 22. द्रुघणेन. Edd., अयोघनेन. —अशनिना. B and Edd., शुष्काशनिना. L. 23. मुषितेव. Com.=गृहीतसर्वस्वा इव.

P. 251, L. 1. उन्मुक्ता. B, उन्मत्ता. L. 2. लक्ष्मिजतेव. Edd., लक्षितेव. L. 3. कथय. Com., कथय निवेदय चन्द्रापीडो गतः इति शेषः L. 7. परेषुः. Ed. 1, अपरेषुः. L. 8. दृढतरशरीरेषु. B, दृढशरीरेषु.—म्रियमाणेष्विव. So Text of A and B. D and Edd., म्रियमाणेष्वेव. Com., म्रि [म्रि] यमाणेष्विव मरणं प्राप्यमाणेष्विव. 'As if you too, in spite of your stronger frames (दृढतरशरीरेषु,) were on the point of death and unable to do anything to help me. L. 11. तथा दृष्टश्च दुःखितया. This is the reading of B. A has तथा दृष्टश्च तथा

दुःखितया. Com. does not repeat the first तथा. Edd., तथा दृष्टश्च तया दुःखितया. L. 13. देवैकशरण°. Com., देव एव भवानेव एकः शरणं यस्यैवंविधो यो जनः कादंबरीलक्षणः. L. 14. केयूरकस्य. See note on p. 241, l. 1. L. 15. अर्हसि देवः. देव श्रूयताम्. So D D P 2, and Edd. Text of A, अर्हसि देवः देव श्रूयतां. Com., प्रसादं कर्तुं त्वं देवः अर्हसि योग्यो भवसि हे देव श्रूयतां आकर्ण्यतां. B, अर्हसि देव श्रूयतां.—यदैवेत्यादि. From here, as has been already noted, B repeats the whole of the long passage down to our p. 256, l. 12, which it has already given in its Pûrvabhâga. The references to B's readings in the notes that follow are, unless otherwise notified, to its second version of the passage. For its readings in its first version see the first note. L. 19. तस्या हि. Ed. 2, तथा हि. L. 20. अपवनेरितस्य. Com., न पवनेन वायुना ईरितः प्रेरितः. L. 22. निवृत्तिः. Com., निर्वृत्तिः. B, निर्वृतिः.

P. 252, L. 1. उद्भूलनेन. Edd., उद्भननेन.—यत्न. D, D P 2, and Edd., दन्त. L. 5. कलाप. B, कलापि. L. 11. प्राणे B, प्राणां. L. 13. उपमीयते. So Text of A, B, and Edd. Com., कतमया कतरया वेदनया ज्ञानेन उपनीयते प्राप्यते निश्चयकोटिमिति शेषः यदा तु उपमीयते इति पाठस्तदा कतमया वेदनया पीडया उपमां प्राप्यत इत्यर्थः. —बलवती. From B's first version of the passage and Edd. B, in its second version, and A omit. L. 14. स्वप्नेषु विगलितवेदनाः स्फुटं प्राणिन इत्यादि. As this passage stands I understand it to mean 'It is clear that in dreams mortals (mortals seen in dreams) are unconscious of what is passing round them, since you, who are seen by her every night, do not see for yourself her in the state I find it impossible to describe.' The belief that an image seen in a dream has more than a subjective connection with the absent person whose image it is, is of course a very old and wide-spread one. But there is considerable confusion about the reading here. Our reading is that of A and B in its second version of the passage. The note in Com. is:—किं करोमीति प्रतिदिवसं (*sic.*) प्रतिवासरं दृश्यमानोपि साक्षात्क्रियमाणोपि तामीदृशीं पूर्वव्यावर्णितां अवस्थां दशां यत्र पश्यसि यत्र जानासि तत्कथय ब्रूहि किं करोमि किं कुर्वे कथं कथ्यते.....उपमां प्राप्यत इत्यर्थः दृश्यमानोपि न पश्यसीति तस्य वैगुण्यं परिजिहीर्षुराह तदुत्कंठेति तत् उत्कंठालक्षणेषु स्वप्नेषु निद्रादुष्टांतःकरणजन्येषु ज्ञानेषु विगलितवेदना विगतदुःखाः स्फुटं प्रकटं प्राणिनोऽसुमंतः

स्युः तेन त्वमप्युत्कंठनिद्रां प्राप्तो विगतवेदनो जानन्नपि न जानासि. वेदना may mean 'sorrow,' rather than 'knowledge' here (compare its use in l. 10 and the double interpretation of the Com. there) in which case विगलितवेदनाः would refer to Kâdambarî, and the meaning of the whole passage be that as she saw Chandrâpîḍa nightly in visions (and therefore as was to be supposed he saw her), it must be assumed that all signs of sorrow left her in sleep since Chandrâpîḍa remained in ignorance of her real condition. Edd., विगलितचेतनाः for विगलितवेदनाः; and the confusion in our MSS. between the two letters is constant. Compare also the curious variant which B offers in its first version of the passage स्वप्नेषु विगतचेतनया तया स्फुटं प्रतिदिवसं दृश्यमानोपि यत्र पश्यसि तामीदृशीमवस्थां. L. 15. तामीदृशीमवस्थाम्. Edd., तादृशीमवस्थाम्.—किरण. Edd., दिनकरकिरण. L. 17. A omits कामेन, (Com., अर्थात् कामेन) and this may be right as the allusion in अकारणवामेन is specific enough. B has वामनेन for वामेन. —मथ्यमानाः. The reading of A. Com.=विलोड्यमानाः. B has कथ्यमानाः. D, D P 2, and Edd., मथ्यमाना. L. 18. B omits one ताः. —Construe सा with पात्येत. l. 20. Com., सा सोढा मदनस्य कंदर्पस्य वेदना पीडा यया तस्याः संबोधनं हे सा सोढमदनवेदने. L. 19. मनसि. Com., चन्द्रापीडस्येति शेषः. L. 21. उपजनयति. Edd. add सखीनाम्.

P. 253, L. 1. तृष्णया. Text of A तृतया. L. 2. दक्षिण.° Edd., दक्षिणं —अनुभावयति. Ed. 2 mentions a reading अनुभवति. L. 3. भरजडाङ्गुलिम्. Text of A अंगुलिकं for अंगुलिं. B, भस्तजलाङ्गुलिं. L. 4. विधुनोति. A विधुनाति. L. 10. मध्यं. Edd., मध्यभागं. L. 11. बिसिनी. A and B write बिशिनी. L. 13. स्वदिदृक्षयेस्यादि. Com., विघटमानं भेदमापद्यमानमपि अभिवांछति समीहते हृदयविघटनेन तदंतस्थायिनस्तव चक्षुषा दर्शनं स्यादिति भावः. L. 14. स्खलनेन. Edd., स्खलितेन. Com., गोत्रस्य नाम्नः स्खलनं विपर्ययेण ग्रहणं. L. 15. मदनपरवशा. B and Edd. om. मदन. L. 17. उत्कण्ठा. Com., उत्कंठया उत्कलिकया व्यजनार्थं पल्लवभंगः किशलयध्वंसः तस्मात्. यद्वयं तेन कंपितमिव धूतमिव. Text of A omits भय. L. 18. मुहुः. Com., मुहुर्वारं २. —सत्कोश. Com., सत् शोभना के (*sic.*) शकालिकाबीजोत्पत्तिस्थलकोरको यस्मिन्. B and Ed. 1, उत्कोश. Ed. 2, उत्क्रोश. L. 20. निपतत्. The reading of B. A. in Text, निःपतत् in

Com., निपतत्, (*sic*.) अंतःप्रविशत्. Edd., निष्पतत्. L. 22. **शाखावलम्बोर्ध्वभुजलता.** The reading of B. A in Text, शाखावलंबतोर्ध्वभुजलता. Com., तस्यामिति वीथ्यां शाखावलंबिनी या ऊर्ध्वभुजलता बाहुवल्ली तस्यां निहितं स्थापितं. Edd., शाखावलम्ब्यूर्ध्वभुजलता.

P. 254, L. 1. **मधुरमुरजरवलयललितलास्यलीलया.** Com. reads लव for लय. B, मधुरमुरजवलयललितलास्यलीलया. L. 2. **मुक्तधारं.** Text. of A, मुक्ताधारं. Edd., मुक्तवारिधार. L. 3. **ततोपि घनजलधारा.** B, ततो नवजलधरधाराः —**कदम्ब.** B, कादंब. L. 5. **तत्कालावतारितनूपुरयुगला.** B, °युगलं.—**निपुणप्रेक्षामिव.** Com. =विबुधबुद्धिमिव. B, निपुणा प्रेक्षामिव. L. 6. **आम्लापित.** A, D, and Edd., आम्लायित. L. 8. **मधुकरैः.** Edd., मधुकरकुलैः. —**उत्कंठा.** Edd., उत्कर्ष, Ed. 2 giving our reading as a variant. L. 9. **मदनेत्यादि.** Com., मदनेन कंदर्पेण पांडुः शुभ्रो यो गंडः कपोलात्परप्रदेशः तेन परिभूता न्यक्कृता गर्भपत्रकांतिर्मध्यदलरुक् यैरेवंविधैः उद्यानस्य केतक्यः तासां सूचयः त्रिपत्रकरूपाः त्रिपत्रकः सूचिरभिधीयत इति वैजयंतीकारः अग्राणि वा विद्धेव भिन्नेव &c. L. 13. **चन्द्रकान्त,** Edd., चन्द्रकान्तमणि. L. 16. **तुषार. किरणमण्डलस्य.** Text of A, तुषारकिरणस्य मंडलस्य. L. 17. **शशिसंतापम्.** Edd., शशिनः संतापम्. Com. =चन्द्रसंतापं कथयति. करकंपनेनैव तन्निर्वेदनादिति भावः. L. 18. **जर्जरित.** Edd., निर्जित. L. 20. **कण्ड.** Edd., कण्ठनाल. L. 21. **निपतित.** B, निःपतित. L.22. **बाष्पमोक्षेषु.** Com., बाष्पो नेत्रांबु तस्य मोक्षेषु मोचनेषु स्थूलानि यानि अश्रूणि तेषां संतानः परंपरा तस्य वेणिका प्रवाहः तां वहतीत्येवंशीला सती विलीयत इव द्रवीभवतीव.

P. 255, L. 1. Edd. om. **अमल.** L. 2. **स्रस्तरेषु.** B, प्रस्तरेषु, Ed. 2, संस्तरेषु, —**पिञ्जरित.** Edd., जर्ज.—**ज्वलति.** B, उज्ज्वलति. L. 3. **धूली.** Edd., धूलि. L. 7. **संघट्टयति.** A, संघटयति, B adds इति. L. 8. **उत्कंठालेखेषु.** Com., उत्कंठया उत्कलिकया ये लेखाः पत्राणि तेषु. L. 14. **स्फटिक.** Text of A, स्फाटिक, Com., स्फुटिक.—**मणिदर्पणमणिकुट्टिमतलेषु.** This is the reading of the Com. Text of A and B, मणिदर्पणतलकुट्टिमतलेषु. Edd., मणिदर्पणकुट्टिमतलेषु.

P. 256, L. 1. **चन्दना.** Edd., चन्दनशाखा.—**शिखिशकुन्तकुल.** A om. शकुन्त. B om. कुल. L. 4. **जानकीव पीतरक्तेभ्यो रजनिचरेभ्य इव.** B, अपि for second इव. Com. of A, जानकीति पीताश्च रक्ताश्च पीतरक्ताः तेभ्यः चंपकाशोकेभ्यः पीतं रक्तं रुधिरं यैः तेभ्यः रजनिचरेभ्य इव निशाचरेभ्य इव जानकीव विभेति भयं प्राप्नोति. L. 5. **ग्रीष्म.** Edd., ग्रीष्मनिशा. L. 7. **संधारण.** B, साधारण. L. 10

सर्वसखीजनः. The reading apparently of the Com., (सर्वे सखीजनः वयस्याजनः). Text of A, सर्व्वः सखीजनः. B and Edd., सर्वतः सखीजनः. L. 11. **सर्वसमवाया.** Edd., सर्वे समवायाः—**उपलम्भन.** Ed. 1, अपालम्भ, Ed. 2, उपलम्भ. L. 13. **पुनरुक्ताः.** 'Superfluous.' As she needs no dream to bring his image before her eyes. See note on p. 241, l. 19, Com. = पुनर्भाषिताः. L. 14. **प्रबोधः.** Text of A writes प्रबोधः. Com., तेन गम्याः प्रबोधा बोधनानि येषां एवंभूताः &c. L. 16. **भवतु.** B, भवति. L. 17. **आमीलनात्.** Edd., आमीलन.° L. 18. **आक्रामन्ती.** A and Edd., आक्रमन्ती.—**निवेदन.** Com. of A, (निवेदनं तस्य वेदनायाः) निवेदनवेदना. B, वेदन. L. 20 **अनुध्यायन्.** Text of A आध्यायन्.—**ससंभ्रम.°** Com., स [ह] संभ्रमेण त्वरया प्रतिपन्नं स्वीकृतं शरीरं यस्यैवंभूतेन. L. 21. **संभावित.** Com. = संगृहीत.—Omit **च.** with A and B.—**अनुभाव्यार्थसज्जया.** The reading of Edd. and of D. Text of A, अनुभाव्यार्थं सज्जया. Com., अनुभाव्यो योऽर्थः तत्र सज्जया समर्थया च. B, अनुभाव्यर्थसज्जया. L. 22. **नियत्या.** Com. नियत्या अदृष्टीवशेषेण. Ed. 2, नित्यया.

P. 257, L. 1. **कथमपि.** Edd., किमपि, L. 2, **अनुरागं.** Com., (अनुत्पन्नरागं अजनितस्नेहं) रागं. L. 3. **दूरीकृतपुनः.** Edd., पुनर्दूरीकृत. L. 4. **समुपहृत.** Com. = दूरीकृत. Edd., समुपाहृत. —B omits **मदलेखया वा.** L. 5. **तथा मयि.** B, तथानया. Com. explains मयि as मद्विषयकं. L. 6. **अभिजाततया.** So B and Edd. A. अभिज्ञाततया. Com. = कुलीनतया.— **समानशीलतया.** Com., रूपानुगुणत्वेन समानं शीलं स्वभावो यस्याः तस्या भावस्तत्ता तया. L. 7. Text of A writes **वा** for **च.** Com. omits the word.—**एकान्तपेशलतया.** Com., एकांतेन निश्चयेन पेशलतया हृद्यतया.—**आत्मानमात्मना न कलयति.** B and Edd. add **च** after आत्मना. Com., अत्मशब्दः स्वरूपवाची तेनत् [तेन] आत्मानं स्वरूपं देवी कादंबरी आत्मना स्वेनैव न कलयति न जानाति यादृशं भंग्या भणितं वेद्यया अवबुध्यते न तादृशं कुलस्त्रियेति भावः तदेव दर्शयन् पुनः प्रकारांतरेणात्मदोषं दूरीकुर्व्वन्नाह चंद्र इति &c. With आत्मानमात्मना न कलयति compare आत्मानमव्यापारयन्त्या below, l. 16. In what follows Chandrâpîḍa was the stone that can melt if the moon but look upon it, the bee that can gather honey if the flower will open, the lotus that can look up to the moon which alone can make it expand, the tree that for all its hidden sap cannot put forth

sprout if the genius of the spring withhold its blessing. He was a man, she half divine: it was for her to make the first advance: and if she were too bashful to do so, her companions should not have allowed her to "let concealment prey on the bud." L. 8. **आलोकेन.** Com. adds इव. Edd. add अपि.—**तत्करार्कर्षणं.** Com. = तत्किरणाक्षेपः. L. 11. **जृम्भा.** Edd., जृम्भिका. L. 12. **विकासयति.** Edd., (विकाशयति) add न. L. 15. **यया,** *i. e.*, आज्ञया.—**प्रतीक्षे.** Text of A and Edd., प्रतीक्ष्ये. L. 16. **अव्यापारयन्त्या.** Com. =अनियोजयंत्या. —**परिपन्थिनी.** A and B. प्रतिपन्थिनी explained in Com. by वैरिणी. L. 18. **अथवास्य परिजनस्यापि देव्या अपि.** This is the reading of the Text of A with अथवास्य for अस्य वा Com., अथवेति प्रकारांतरे देव्याः कादंबर्याः अस्य परिजनस्यापि परिच्छदस्यापि कोयम्, &c. B, अथवा जनस्य अस्योपरि देव्या अपि. Edd., अथवा देव्याः परिजनस्यापि. L. 19. **अनिच्छन्त्यपि.** B, अनिच्छन्त्यापि; and व्यापारितः for व्यापारिता. —**न व्यापारिता.** Com. —न प्रेरिता. L. 20. **प्रतिबद्धस्य दासजनस्य.** Text of A, प्रतिबद्धदासजनस्य. L., 21. **अविश्वस्तचित्तता.** Com. =अविश्रम्भमनस्कता. L. 22. **न कृतार्थितः.** Com. = न सफलीकृतः. L. 23. **अपरित्यक्त.** B, परित्यक्त (*i. e.*, without the *avagraha*, which both MSS. generally use: but अपरित्यक्त may be meant).

P. 258, L. 1. **अनतिप्रबुद्ध.** B, अनभिबुद्ध. Edd., अनतिप्रबुद्ध. Com., अनतीति न अतिप्रबुद्धं यत् मुग्धं मनः तस्मिन् शयानां स्थितानां, &c. L. 2. **लज्जा न पारिता.** B, लज्जां न पारितम्. The omission of any word signifying "if" or "granted that" is a characteristic imitation of Bâna's style. See note on p. 120, l. 8.—Edd. omit **स्वयं.** L. 3. Text of A omits **तु.** —**तयेत्यादि.** Construe तया किमेवम् .....कामेन (p. 258, l. 8). आयास्यमानदेवीशरीरमुपेक्षितम्. —**अरक्षित.** Edd., असंरक्षित. L. 4. Text of A inserts प्राण before **हृदय.** Com., हृदयापहारो प्राणापहरणं. —**अनिग्राह्य.** Com., न ग्रहीतुं योग्यः अनिग्रह्यः. (*sic*). —°**स्पर्शेनाबहिष्कार्यचण्डालेन** Edd. °स्पर्शनचाण्डालेन, Ed. 2 giving our reading as a variant. L. 6. **अकाण्डव्याधेन.** A, काण्डव्याधेन. Com., कांडेन बाणेन व्यधतीति कांडव्याधः. L. 8. **कृतार्थेन.** Text of A and B, कृतांतेन. L. 11. **वज्रसारकठिनहृदयैरपि.** Edd. add अस्मद्विधैः. Com., वज्रं हीरकः तस्य सारो मध्यं तद्वत् कठिनं हृदयं चेतो येषां. L. 12. **निर्मेषैरेव.**

'At any moment.' Text of A, निमिषेणैव. B inserts वा before, and Edd. after. किं. L. 13. प्रायेण. See note on p. 207, l. 6. Chandrâpîda takes refuge in the belief that Kâdambarî's destiny (cf. ll. 16-24) and not he is to blame for the distress which has overtaken her. —अयमर्थः. Com., अयं अर्थः दुःखलक्षणः. L. 15. विसंष्ठुलं. A and B spell विसंस्थुलं. —नैवायमेतावता स्थास्यतीति. B and Edd. omit एवायम्. So also Com. of A:—इतीति किं नेति एतावता एतावत्कालं न स्थास्यति नावस्थानं करिष्यति. The explanation of एतावता is wrong. When fate has begun so perversely it may be trusted not to stop at the point of evil fortune it has reached. 'It will not stop at this.' L. 22. Text of A writes मनोरथ (*sic.*) for मनोरथस्य.

P. 259, L. 2. अपर. Edd., पर. L. 4. उत्तप्तकनकद्रवस्फुलिङ्गपिङ्गलद्युति. So Com. of A, (उत्तप्त इति उत्तप्तं उष्णीकृतं यत्कनकं सुवर्णं तस्य द्रवो रसः तस्य स्फुलिंगः कणः तद्वत् पिंगला कपिला द्युतिः कांतिर्यस्मिन् तत्तथा) and Edd. Text of A, उत्तप्तकनकद्रवस्फुलिंगपिंगलगलद्द्युति. B, °पिंगलं गलद्द्युति. L. 5. मण्डलानुकारि. B, मंडलाकारि. L. 6. यथोच्छ्वसत. A in Text, यथोत्थितः in Com., यथेच्छ्वसतं, (यथोचं यथा स्यात्तथा). L. 7. क्रमेणैव. Text of A, क्रमेण च. Com., क्रमेणैवेति क्रमेण च परिपाट्या च. L. 14. Text of A and Edd. omit one मुहुः.—समस्त. So B and Edd. A, सकल. L. 17. ज्योत्स्नाजलेन च. B, ज्योत्स्नाजलेनेव. L. 20. किमाकलयसि. B, किमालपसि. Edd., किं मां कलयसि. L. 22. आगमिष्यति. Com.= यास्यति. Edd. and, apparently, B, (मदलेखा गमिष्यति), गमिष्यति. —Ed. 1 omits पुनर्. Com. of A, पुनर्द्वितीयवारं. L. 23. प्रतिपत्स्यते वा शरीरस्थितये तयोरभ्यर्थनाम्. 'Will she listen to their prayer, and be careful of herself.' तयोः refers to Madalekhâ and Mahâśvetâ. A reads in Text and Com., अभ्यर्थना for अभ्यर्थनाम् but Com. explains प्रतिपत्स्यते rightly by अंगीकरिष्यति. B, अभ्यर्थनात् for अभ्यर्थनाम्. अभ्यर्थनाम् is the reading of Edd.

P. 260, L. 2. आयताक्षं. Edd., आयतेक्षणं. L. 4. तिष्ठतु तावत्. Com.= अत्र अवस्थानं करोतु. Rather 'Never mind: do not wait for.' —आसन्नवर्ती सखीजनः. B, आसन्नसखीजनः. L. 7. वहितम्. So A in Text, B and D. Com. of A, विहितं (*sic.*) explained by प्रवाहरूपतया चलितं. Edd., अवहितं L. 10. एवं. B adds च.

—तम्. B and Edd., एनम्. L. 11. **अनिपत्य.** A, अनभिपत्य. L. 12. **अनुत्संकलित एव तातेनाम्बया वापक्रम्य गच्छामि.** 'If I should depart and go, being set free to go neither by father nor by mother.' This is the reading of B. A in Text, अनुत्संकलित एव तातेनांबया वा उक्तमपक्रम्य गच्छामि. Com., अनुत्संकलित इव स्वेच्छाप्रवृत्तपुरुष इव तातेन पित्रा अंबया जनन्या उक्तं प्रतिपादितं अपक्रम्य उल्लंघ्य गच्छामि व्रजामि. D अनुच्छृंखलित, &c. Edd., उच्छृंखलित एव. तातेनाम्बया वक्तव्यमप्यपक्रम्य गच्छामि. Compare p. 275, l. 9. L. 14. **उत्तरकालागामिनी चिन्ता.** Text of A उत्तरकालागामिचिंता. L. 15. **अपक्रम्य गत एव कथमहं तातेन.** 'Suppose a start made, how can I hope to get away unobserved.' This is the reading of the Com. of A, (अपक्रम्य व्यावृत्त [त्य] गत एव कथमहम्) and of Edd., except that they have यत्तातेन for **तातेन.** Text of A, अपक्रम्य गत एव कथं महतानेनं, [कथमहं तातेन]. B, अपक्रम्य गम्यत एव कथमयं तातेन. —**दुस्तराहवार्णव.** Edd., दुस्तरदुःखार्णव. L. 16. **अवन्ध्य.** Text of A, अवध्य. Com., अवध्यं योग्यं यत् वांछितफलं. B. अवंध्य.—**अहित.** Text of A, अहितजन. L. 17. **निष्क्रान्ति.** Text of A, निक्रांति. Com., निःक्रांतिद्वारं (*sic.*) निर्गमप्रतोली. —**अर्गलदण्डात्.** Com., अर्गलादंडः (*sic.*) प्रतिषेधककाष्ठं.—**अशेषभुवनभवनोत्तम्भनस्तम्भात्.** Com., अशेषाणि समग्राणि यानि भुवनानि विष्टपानि तान्येव भवनं गृहं तस्य उत्तंभनं धारणं तत्र स्तंभः स्थूणा. Edd. and Text of A omit भवन B has. उत्तंभवनस्तंभात् for उत्तम्भनस्तम्भात्. L. 19. **करि.** Edd., गज. L. 22. **अनुसंतानलग्नवेतण्डप्रायसाधनैः.** Com., अनुसंतानं अनुसैन्यसमूहं लग्नाः संबद्धा ये वेतंडाः गजाः तेषां प्रायो बाहुल्येन साधनं सैन्यं येषां तैः. B, अनुसंतानलग्नवेगदंडप्रायसाधनैः. L. 23. **राजभिः.** Edd. add अवश्यं repeated by mistake from l. 19.

P. 261, L. 1. **सुखपरिभुक्ताः.** Com., सुखेन प्रतिबंधकाभावेन परिभुक्तं उपभोगादिकं यासां ताः. L. 2. **लगन्ति.** Edd., लगिष्यन्ति. L. 3. **मदीयं स्नेहं.** 'The love he feels for me.' L. 4. **किमनेन गतेनागतेन वा.** Edd., किमनेन गतेन वा. Com. of A, अनेन गतेन आगतेन वा 'What matters it whether he be gone or come.' गतागतेन may, however, be गत अगतेन 'What matters it whether he be gone or not. L. 5. **कस्य वापरस्य** A, कस्य चापरस्य. (Com., च पुनरर्थे.) L. 7. **मेदिन्येव.** B, मेदिनीव.— **भवतीति.** Edd., भवति. **क स्थितम्.** L. 8. Edd., क प्रस्थितम्.—**क यातम् क भुक्तम् कापसृतं कात्मा.** B, क वा खादितं क पीतं क सुतं काः पसृतं (*sic.*) इत्यनुयुंजानेभ्यः कथं कात्मा.

L. 9. गोपायितव्यः Edd., गोपयितव्यः. L. 12. पातयता. Edd., पातयसि. L. 13. स बहु° The reading of B and Edd. A, सुबहु°. L. 16. सविधानेन. Com.=उत्तमप्रकारेण.—स्नेहेन दुःखिता. B and Edd., स्नेहदुःखिता. L. 18. अनया. B and Edd., तया. L. 19. किं. B, किं च. —निबन्धन. B, निबंध.

P. 262, L. 1. कथं वा मुञ्चतु Edd. कथं मां मुंचतु. Com. of A मामिति शेषः. L. 2. अनर्थपतितः. Com=कष्टगतः, Edd. अनर्थैः पतितः. L. 3. कं पृच्छामि. Edd., किं करोमि कं पृच्छामि. L. 4. B puts the मे after करोतु.—निश्चयाधानं. Com= निर्णयोत्पत्तिं. L. 5. श्रोतव्यम्. B omits. Edd add वा. L. 6. वेत्ति. Edd वेत्ता. L. 8. सुखी B and Edd add वा. L. 9. निर्वृतात्मा. So Edd and Com. of A. Text of A and B निवृतात्मा. L. 10. अनुकोपितम्. Edd., कोपितम्. —परिबोध्य. Com. of A परिबोध्य प्रतिबोधनं कृत्वा. L. 12. क्षपा. B, क्षिपा. Edd. निशा. L. 13. किंवदन्तीं शुश्राव. Text of A किंवदतीं शुश्राव. Com. किंवदंतीं जनश्रुतिं शुश्राव श्रुतवान्. The St. Petersburg Dictionary knows only the form किंवदन्ती.—दशपुरं B and Edd., दशपुरीं.— यावत् is a preposition governing the accusative here. L. 18. करतलवर्तिनीं सिद्धिम्. Compare our phrase, 'He has it in his own hands.'—प्राप्तः. Edd. and हि. Com. of A has यतः which may refer to a हि which has fallen out of its text. L 19. गमनपरिलम्बकृतया चिन्तयान्तः शून्य एव. Cf. Keyûraka's तिष्ठतु तावदासन्नवर्ती सखीजनः परिजनो वा p. 260, l. 4 Edd. read गगन for गमन. For meaning of शून्य see note at p. 151, l. 9. L. 20 हृदयनिर्वृतिः. Text of A हृदयनिवृत्तिः. Com., हृदयनिर्वृत्तिः चित्तसंतुष्टिर्जाता. L. 23. बलाहकोन्नाहम्. Com., बलाहकस्य मेघस्य उन्नाहं आगमनम्. So also B, Edd., उन्नादं for उन्नाहं The meaning assigned to उन्नाह in the St. Petersburg Dictionary 'swollen condition, fulness' suits the context here better. So Kâlidâsa uses सनद्ध of a cloud that is big with water (Vikramorvasî p. 107 Mr. Sh. Pandit's Ed.) and of a lotus bud on the point of opening, Śâk. 131.

P. 263, L. 2. भभ्युच्छ्रित. Com. of A reads समुच्छ्रसित explained by वृद्धिं प्राप्त. L. 3. उल्लसितरागपल्लवोद्गतिः. So Text of A and B. Com. of A (उल्लसित उल्लासं प्राप्तो रागो रक्तता यस्यामेतादृशी पल्लवोद्गतिरिव किशलयोद्भेद इव) Edd., उल्लसितरागा पल्लवोद्गतिः. L. 10.

गमनसंविधानं. Text of A, गमनविधानं. Cf. संविधानेन p. 261, l, 16 and the note there. L. 11. चाकालक्षमा. B and Edd. वाकालक्षमा. L. 12. सर्वोपि प्रत्याशया धार्यते. 'All (however wretched) find support in hope.' Com., सर्व्व इति सर्वोपि पदार्थः L. 16. आश्वासनेन. So Text of A [illegible] B. Edd., आश्वसनेन Com., आस्वसनेन आश्वासनेन (*sic*). L. 14. मद्वार्तोपलम्भात् So Text of A and B. Edd., मद्वार्त्तोपलम्भात्. Com., मद्वार्तायां मत्प्रवृत्तेः उपालंभात् प्रातेः. L. 17. Edd. omit अपि. L. 20. प्रसादः. B and Edd., चन्द्रप्रसाद. L. 21. किमुच्यते .....तत्साधु चिन्तितम्. The reading in the text is that of A and B, except that the latter omits वा (l. 22.) Edd. have the clauses, with certain variations, in a different order, as follows: किमुच्यते कस्यापरस्येदृशी देशकालज्ञता को वापरोऽस्मास्वेव निर्व्याजभक्तिः कस्यापरस्येदृशी अस्मादुःखासहिष्णुता अनपेक्षितस्वशरीरशक्तिरुत्साहश्च तत् साधु चिन्तितं. Ed. 2 mentions a reading अस्मदुःखासहिष्णोः.

P. 264, L. 1. यातु. Edd., प्रयातु. L. 4. उत्पद्यते. Edd., उत्पत्स्यते.—पृष्ठतः समुपविष्टामेवं नेति पत्रलेखामप्राक्षीत्. The reading of B. A, पृष्ठतः समुपविष्टामेव पत्रलेखामद्राक्षीत्. Edd., पृष्ठतः समुपविष्टामेव तां पत्रलेखामद्राक्षीत्. L. 7. आगतं च. Edd., चागतं. L. 9. B. and Edd. omit पूर्वं.—स्थापितः. Edd., प्रस्थापितः.—तां भूमिं यावत्. Cf. दशपुरं यावत्परागतः p. 262, l. 13. Edd., तां भूमिमेव. L. 11. यदाज्ञापयति. Edd., यथाज्ञापयति. L. 15. There is a pun in अनेकवर्णरुचिरम्. Cf. p. 293, l. 13. L. 16. कण्ठागतबाष्पगद्गदिकागृह्यमाणाक्षरमवादीत्. For the construction compare अनक्षरं पपच्छ p. 219, l. 6. Com. of A, कंठागतो यो बाष्पो रोदनं तस्मात् या गद्गदिका गद्गद इति अव्यक्तध्वनिः तया गृह्यमाणानि उच्चार्यमाणानि अक्षराणि यथा स्यात्तथा. L. 18. तत्रापि. Com.= अपूर्वविज्ञापने. See note on p. 280, l. 11. L. 22. उत्प्लुत. B and Edd., उत्फुल्ल. —अबद्धलक्ष (A, °लक्ष्य). Com.= अविषयीकृतविषय. —संचारणां. Text of A, संचारां.

P. 265, L. 2. सर्वखलानां धुरि लेखनीयेन. So Text of A, in which the phrase, with लेखितेन for लेखनीयेन, also stands after गच्छता (1. 4). Com., येनेति स्वभावस्य प्रकृतेः वत्सलत्वात् हितकारित्वात् प्रथमदर्शनेपि आद्यावलोकनेपि तथा प्रकरिण दर्शितः प्रकाशितः प्रसादातिशयः प्रसन्नताधिक्यं यया एवंविधां दैन्यां कादंबरीं प्रणामेनापि नमस्कृत्यापि असंभाव्य असंभावनाविषयीकृत्य गच्छता व्रजता येन सर्वखलानां समग्रदुर्जनानां

धुरि आदौ लेखनीयेन गणनीयेन मया, &c., B and Edd., सर्वाभिलषणीयेन here, and सर्वेखलानां धुरि लेखितेन (Edd., लिखितेन) after गच्छता. The तथा goes rather with गच्छता. Cf. एवं गच्छता, &c. p. 222, l. 9. and तथापि गत्वा p. 265, l. 21, With सर्वेखलानां धुरि cf. निरपत्रपाणामग्रेसरीकृता p. 169, l. 12. —**प्रथमदर्शने.** B and Edd., प्रथमदर्शनेन. L. 4. **असंभाव्य गच्छता.** Edd., असंभाव्यागच्छतां followed (see note above) by सर्वेखलानां. L. 6. **स्थैर्य चञ्चलतया.** Edd. add. धैर्यं भीरुतया. —**मायाजालेन.** Text of A मयायत्येन [*sic.* मायायत्नेन.] Com., मायाजालेन निकृतेर्जालतया. L, 10. **एव.** Edd., एवं.—**परिवर्तिताः.** 'Perverted.' Com. of A in one place परिवृत्ताः स्वस्वरूपमापादिताः, in another परावृत्ताः standing alone. Cf the use of परिवर्तयद्भिः p. 269, l. 10. L. 11. **केन चाङ्गीकरोतु देवी.** Com., मामिति शेषः. Text of A and Edd., वा for च. L. 14. **किमहमस्याः न कारणमिति.** Com., अस्याः अवस्थायाः. Edd., किमहमस्याः संदेशामि न कारणमिति. L. 15. एतत् B, अंतर.—**सर्वदोषाश्रयेणाप्यनुवृत्त्या.** Com., सर्वदोषाश्रयेणापि सर्वैर्गुण [ण्य]र धारभूतेन अनुवृत्त्या आनुकूल्येन. —**तदेवमात्मना.** Edd., एव for एवं. Com. explains आत्मना by सर्वप्रकारेण. See note on p. 139, l. 19. Perhaps 'just as I am' is the meaning here. Cf. p. 278, l. 15. L. 16. **हीन.** B and Edd., विहीन. L. 17. **दूरस्थमपि.** Edd. add माम्. L. 18. **स्थिरप्रतिज्ञता.** Text of A स्थितप्रतिज्ञता (*sic.*). Com., स्थिरप्रतिज्ञता दृढसंगरता. B, स्थिरप्रकृतिता Edd., स्थिरप्रज्ञता. L. 19. **अभिपद्यते.** (Com.=अंगीकरोति) Edd., अभ्युपपद्यते. L. 21. **प्रियवादिता.** B, प्रियंवादिता. Ed. 2 mentions a reading प्रियवेदिता.—**हृदात्येव हृदयेवकाशमत्युदारता.** Cf. देहि हृदयेवकाशम्. p. 141, l. 1. L. 23. **संगतत्वात्.** Com.= मिलितत्वात्.

P. 266, L. 2. **स्मारयन्ति.** Text of A, स्मरयति. B, स्मरयंति. L. 4. **चाटुकार भव.** So Com. of A, D, D P 2. Text of A, चाटु भव. B, चाटुकारा भवंतु. L. 5. **मुखावलोकिनाम्** Edd., मुखावलोकितम्. Ed. 2 gives our reading as a variant. —**अकालोपसर्पणकोपेनुनयन्ति.** So Com. of A, (अकाले अप्रस्तावे अप [उप] सर्पणं आगमनं तज्जनितो यः कोपः तस्मिन् अनुनयंति प्रसादयंति). Text of A and Edd., अकालोपसर्पणकोपमनुनयंति. Ed. 2 gives a variant अनुतपन्ति. L. 10. **यथा वा.** Edd, यथा च. —Separate अनपेक्षितगमनाज्ञया नियन्त्रणत्वात्. L. 11. **विज्ञप्तम्.** So B and

Com. of A, (विज्ञतं कथितं). Text of A and Edd., विज्ञतः. L. 12. मे न. Text of A, न मे. L. 18. अन्तरम्. Com. = अवकाशो हार्दं वा. L. 20. विसर्जिता. B, विसर्जितव्या. L. 21. B and Edd. omit नियतं त्वया. L. 23. त्वयैव सहानया. Edd., त्वयानयैव सह.

P. 267, L. 2. परिलम्बः. Edd., विलम्बः. L. 3. अनयैव चिन्तया शून्यहृदयः. Compare गमनपरिलम्बकृतया चिन्तयाऽन्तःशून्यः p. 262, l. 19. L. 6. तत्र च. So B and Edd. Text of A, तत्रैव. Com., तत्रेति. L. 10. सलिलभरमन्थरेणेव जलधरध्वनिना. From B, except that B has मधुरेण for मन्थरेण. A, सलिलभरमंथरेणेवं (*sic.*) जलधरध्वननिभेन. Com. of A, सलिलभरः पानीयभरः तेन मंथरेणेव स्निग्धेनेव जलधरस्य मेघस्य ध्वानो ध्वनिः तस्य निभेन सदृशेन. Edd., सलिलभरमन्थरेण नवजलधरध्वनिगम्भीरेण. —सधीरम्. Edd., धीरम्. L. 11. उपसृत्य. Ed. 2, उपसृज्य. L. 14. अङ्गप्रत्यङ्गानि. Text of A, अंगोपांगानि. L. 15 इयम्. Sc. रमधुराजिलेखा. l. 21. L. 16. उपहितकान्तिपतिपरभागा. Com., उपहितः आच्छादितः कांतिपतिना सूर्येण परभागो गुणोत्कर्षो यस्याः सैवंविधा, चन्द्रमसः कुमुदबांधवस्य (लक्ष्म) छायेव कलंकप्रभेव, परभागो गुणोत्कर्षः इत्यमरः. But omit पति with B, D, D P 2 and Edd. L. 19. उत्तान. Com. = अतिशायिनी. B, उत्ताम. Edd., उद्दाम. L. 23. संमन्त्र्य. A, समेत्य. Com. = मिलित्वा. —जगति राजकन्यका. Com., जगति पृथिव्यां राजकन्यका राजकुमारिका. B, जगतीराजकन्यका. Edd., जगतीपतिकन्यका.

P. 268, L. 1. आनन्दयामः आत्मानम्. Edd., आनन्दय मे आत्मानम्. L. 5. सर्वदिग्वधूनाम्. Text of A omits सर्व. L. 7. येन. Edd., यदनेन. Com., येन अनेन न परिणीयते न पाणिग्रहणं क्रियते. L. 10. तद्यदुच्यते. So B and Edd. Text of A omits यत्. Com., तत् यत् उच्यते प्रतिपाद्यते जनैस्तदेतत् मयि आपतितं. The phrase corresponds exactly to the ' this is that which was spoken by,' &c., used in the New Testament to introduce a special application, by way of example, of a saying of old time. It need not be taken, as Com. suggests, in the same construction with तदेतदापतितं मयि. L. 10. अन्धकारे प्रविष्टस्य. Text of A, अंधकारप्रविष्टस्य. L. 11. म्रियमाणस्योपर्यमृतवृष्टिः. B, म्रियमाणस्येवानघे चोपर्यमृतवृष्टिः. L. 12. एतत्. Edd., एव. L. 17. इन्दूदयावलोकनविलोलाम्. B, इंदूदयावलोकन followed by सुखस्य कृते (l. 19) the intervening words having fallen out. L. 18. अवादीत् देवि. A, अवादीत्

देव. Com., शुकनासः अवादीत् अब्रवीत् किमवादीत् इत्याह देव इति हे स्वामिनि (*sic.*) L. 19. **उपालभमानेव.** Text of A, उपालभमानैव. —**यौवनभरारम्भसूत्रपातरेखा.** Com., यौवनारंभस्य सूत्रपातरेखेव रेखा नवीनप्रारंभे शिल्पिभिः सूत्रपातरेखा क्रियत इति सर्वसंमतं. L. 20. **आवर्योः,** Com. = शुकनासराज्ञोः Cf. its note on l. 18.

P. 269, L. 5. **निर्वर्तित.** Text of A, निर्वर्तित. L. 8. **परिवर्तयद्भिरिव.** Com., चंद्रपादान् (p. 270, l. 3.) विशेषयन्नाह परिवर्त्तयद्भिरित्यादि स्वकांत्या स्वकीयदीधित्या अंबरतलस्य आकाल(श)तलस्य नीलिमानं नीलतां परिवर्त्तयद्भिरिव परावर्तं कुर्व्वद्भिरिव नीलिमानं गृहीत्वा श्वेतिमानं ददद्भिरिव. L. 10. **हरीकुहर.** Edd., दरीगहन. L. 16. **उत्पीड्येव धारयद्भिः.** Edd., उत्पीडयैव धारयद्भिरिव. Com. of A, उत्पीड्य संमर्द्य धारयद्भिरिव. —**एकीकुर्वद्भिः** is the converse of पृथक्पृथक् उत्पीड्य. L. 17. **शिखरिशिखरेषु.** Edd., शिखरिशीकरेषु. —**आवर्जितैः.** = Com., विस्तारितैः. L. 18. **रथ्यामुखेषु तरद्भिरिव.** Text of A omits. Com., जलतरंगेषु अंभःकल्लोलेषु तरद्भिरिव पिंडिभूय पिंडतां प्राप्य वहद्भिरिव प्रवहद्भिरिव रथ्यामुखेषु सैकतस्थलेषु पुलिनस्थलेषु, &c. With पिण्डीभूय वहद्भिः cf. the passage at p. 128, l. 15. L. 19. **संविभक्तैरिव चन्द्राश्मयप्रसुप्तकामिनीकपोललावण्येन.** See note at p. 42, L. 23.

P. 270, L. 3. **द्विगुणीकृतमन्मथोत्साहः.** B and Edd., गमन for मन्मथ. Cf. द्विगुणीकृतगमनोत्साहः. p. 98, l. 10. L. 6. **मण्डलाभ्यन्तरे.** Edd., मण्डलाभ्यन्तरेषु. —**गोपुराट्टालक.** Com., गोपुराणां प्रतोलीनां अट्टालकानि तदुपरिवर्तिसदनानि. The two words occur together in Mahâbh. (पुरम्) गोपुराट्टालकोपेतम् as quoted in the St. Petersburg Dictionary *sub voce*. L. 7. **चलन्.** B, वलयंन्, Edd., वलन्. L. 11. **निर्धार्यमाण इव.** B and Edd. add च. L. 13. **चलवलयनूपुररसनाकलकलेन.** B inserts क्वणत् before कलकलेन. Edd., चलचपलनूपुररसनागुणकलकलेन. L. 15. **विलम्ब्यमानैश्चाच्छिद्यमानैश्च.** Text of A omits. Com., विलम्ब्यमानैर्विलंबनं क्रियमाणैः आच्छिद्यमानैश्च आगच्छद्भिः आगमनं कुर्व्वद्भिः, &c. B, विलस्यमानैः for विलम्ब्यमानैः. L. 16. **पूजितैश्च पङ्क्तिस्थितैश्च.** Text of A omits पूजितैश्च. Com., पूजितैरर्चितैश्च. B, पूजितैश्चापंक्तिस्थितैश्च. —**वाह्यमानैः.** Com. = भरोद्वहनं कार्यमाणैः. —**अपर्याप्त.** So Text of A, D, D P 2 and Edd. Com. of A, पर्याप्त (= परिपूर्ण). L. 17. **निस्तुच्छित.** A, निस्तुषित. Com., निस्तुषितानि निश्शेषं भूतानि. L. 19. **अन्तरीक्षम्.** Write अन्तरिक्षम्. with A and B. Compare with this description that at p. 116, l. 20-23. L. 22. **गृही-**

तसमायोगोङ्गणगतम्. The reading of B and Edd. (Edd. °ङ्गनगतम्.) A, गृहीतसमायोगांगणात् तम्. Com., (गृहीतः आत्तः समायोगो संबंधो येन, एतादृशं यदंगणं अजिरं तस्मात् तं) गृहीतसमायोगांगणात् तम्. L. 23. Text of A omits **हंसधाम्ना**. Com., हंसवत् धाम कांतिर्यस्यैवंभूतेन.

P. 27, L. 1. **तुरंगगतैः**. Edd., **समागतैः**.—°**पानीयाम्**. Edd. add अपि. L. 5. °**व्यतिकरां पुलिनायमानामिव** So D, D P 2. B also reads व्यतिकरपुलिनायमानामिव. A, व्यतिकरांगुलिना नीयमानमिव, which is thus explained in Com., तस्य (*i.e.*, सार्थस्य) उत्पतनं उड्डयनं तस्य व्यतो (व्यतिकरो) वृत्तांतस्तेन पंक्तिसाम्यादुत्प्रेक्षते अंगुलिना करशाखया ना(नी)यमानामिव प्राप्यमाणामिव. Edd., °उत्पलव्यतिकरां पुलिनायमानमिव. L. 6. **जडतर**. B, जल. L. 7. **सिप्राम्**. A and Edd. spell शिप्राम्. Cf. p. 51, l. 4.—**अतिप्रहतत्वात्**. Com. =अतिक्षुण्णत्वात्. Edd., अतिप्रभूतत्वात्. Cf. अप्रभूतचत्वरैः p. 270, l. 17. L. 8. **पुनर्**. A, पुरः. L. 11. **मानसस्य**. A in Text, मनसोस्य, in Com., मनसः. L. 12. **जङ्घानिलेनेन्द्रायुधस्थाकृष्यमाणैरिव वाजिभिः**. For जङ्घानिलेन compare Mr. Sh. Pandit's explanation of वेगानिल in Vikramorvaśi, Bomb. Ed., p. 5. The phenomenon of the dust flying before the wheels of a chariot or, as here, the feet of a horse, gives rise to the belief, that a wind going in the same direction is produced. The other horses behind are as it were being dragged on by this wind. —**तावत्यैव**. Text of A and Edd., तावत्यैव.—**अपररात्रवेलया** Com, अपररात्र उच्चंद्रः तस्या वेला अवसरः तया. L. 15. **रजोलुलित**. Com., रजोलुलिताः धूलीमिश्रिताः. B and Edd., रयलुलिताः. L. 16. **परिमलन**. Com. = विमर्दनं. Edd., परिमिलन. —°**परिमले परिमलाहित**. The repetition is characteristic of Bâṇa's style. See note at p. 218, l. 7. Edd., °परिमलाहित. L. 16. **रजनि**. B and Edd., रजनी. L. 17. **तदाकल्पकाले च**. Com., तदा तस्मिन् कल्पकाले प्रभाते सति. B. and Edd., तदाकल्पकेनैव. L. 20. **संघातोपघातेन**. B and Edd., संघातेन. L. 23. **नश्यन्तीषु**. Edd., न स्पृशन्तीषु.

P. 272, L. 1. **दलितमुक्तागौरज्योत्स्नानुभावम्**. Com., दलितमुक्तावत् गौरा या ज्योत्स्ना चंद्रगोलिका तस्याः अनुभावो माहात्म्यं उत्सृजंतीषु त्यजंतीषु आशासु दिक्षु ज्योत्स्नावितानमिति पाठो दृश्यते तत्र ज्योत्स्नालक्षणं वितानं उक्तोच इत्यर्थो ज्ञेयः. B, गलित. for दलित. Edd., शीलितमुक्तागौरं ज्योत्स्नानुभवम्. L. 2. **विभाव्यमान**. A in Text, विभावमान. L. 5. **चरितान्तेषु**.

Com., चरिता व्याप्ता अंता येषां तेषु. For this use of चरित compare the common चरितार्थ, and चरित p. 274, l. 14. B and Edd., परिगतेषु. L. 6. **वयःसंघातैः**. Com. = पक्षिसमूहैः. —**जनितारावम्**. From B and Edd. A, जनिताशिवम्. Com., जनिताशिवं उत्पन्नाशुभं यथा स्यात्तथा. L. 7. **जङ्घाङ्घ्रिभिः**. A writes जंघाङ्घ्रिभिः. (*sic.*) B, जंघांङ्घ्रिभिः. —**हठादाकृष्ट**. From Edd. Text of A, हठात् कृष्ट. Com., हठेन आकृष्टः standing alone. B, दूराकृष्ट. L. 13. **अपसर्पत्सु**. B, चावसर्पत्सु. Edd., अपसार्यमाणेषु. L. 21. **विक्षिप्यमाणम्**. Com. = इतस्ततः क्रियमाणम्. Com. mentions a reading संक्षिप्यमाणम्. —**अपर्याप्तप्रमाणाभिः**. Com. = अपक्षेपयत्ताभिः. B omits the word. Edd., पर्याप्तप्रमाणाभिः. There is a similar confusion between पर्याप्त and अपर्याप्त at p. 270, l. 17, L. 22. **संह्रियमाणम्** Com. = संगृह्यमाणम्. Edd., संह्रियमाणम्. The army so fills space, that it is as if the boundaries of space were contracting upon it. L. 23. **अवकीर्यमाणम्**. Com. = विक्षिप्यमाणम्. Cf. l. 21.—**अर्कावलोकेन**. B, अर्कैकिरणालोकेन. Edd., अर्कैकिरणालोकेन.—**विस्तीर्यमाणम्**. Edd., विस्तीर्णम्.

P. 273, L. 1. **अनुजीवि**. Com., अनुजीविनां सपर्य्याकारिणां, &c. B, अतिजीव. Edd. with A, but Ed. 2 mentions a reading अनिर्जीव. —**कल्पित**. Edd., कलित. L. 2. **संनिवेशम्** Com. = रचनाविशेषम्.—**अजल**. Com., न विद्यते जलं यस्यामेवंविधा वाहिनी सेना. जलवाहिनी means 'river.' This was a sea that did not depend on tributary streams for its substance. Edd., जल. L. 3. **अपरपारम्**. Edd., अपरमपारम्.— **उद्रिक्तरजःसंततेः पूरतया च**. So B. A, उद्रेद्रेकाद्रजःसंततेर्दूरतया च (*sic*) Com., उद्रेकाद्रजःसंततेः. दूरस्य भावो दूरता तया च. Edd., उद्रिक्तरजःसंततिपूरतया च. L. 5. **अविरलबलाक**. Edd., अविरलबलबलाक. L. 7. **अमन्द**. A, मंद. (Com., मंदं शनैर्मंदरस्य, &c.) B may be either. L. 8. **निविशमानम्**. Com. = स्थाप्यमानम्. L. 15. **ततस्तस्संनिहिताभिः**. B omits ततः. Com. of A, ततस्तदनंतरं तस्य वैशम्पायनस्य. But तत् refers to आवासक in the previous clause. L. 17. **प्रलपथ**. So Com. of A, (where the word stands alone) and Edd. Text of A, प्रलपयति. B, प्रलपत. L. 18. Edd. omit **एवम्**. L. 20. A omits **न किंचित्पश्यन्**.—A omits **न किंचिदालपन्**. L. 23. **किमारब्धं मया**. Edd. add का दिग्गतव्या मया.—**अचेतयमानः**. Edd., अचिन्तयमानः.

274, L. 3. राजपुत्र. Edd., राजपुत्रलोक. L. 6. ततस्ते. B and Edd. omit ते. A adds च. L. 10. सा धारणमकरोत्. So Com. of A.(सा मूर्च्छा केवलं धारणं अकरोत्.) The 'swoon' or 'state of insensibility' is that described in the last page, ll. 20-23. Hence the use of सा. Edd. write साधारणमकरोत्. L. 12. वेदितवान्. Edd., चेतितवान्. L. 13. आत्मतत्त्वदर्शनात्. So A. and B. Com. of A, आत्मतत्त्वं स्वस्वरूपं तस्य दर्शनात्. Edd. and one of D P's MSS., आत्मनश्च दर्शनात्. L. 14. अनुत्प्रेक्ष्यमाणः. Com. of A and B, अनुत्प्रेक्षमाणः. —केवलं. So A and B. But Com. of A has केवलं स्कंधावारागमनेनैव केवलसैन्यस्यैवागमनेन. Edd., केवल°. —स्कन्धावारागमनेनैव तस्याभावादन्यत्. B, स्कंधावारानुगमनेनावसादसावन्यत्. L. 16. आहत्य हृदयात्. So A, D, and D P 2. Com., किं आत्मानं स्वं आहत्य आहननं कृत्वा हृदयात् प्राणैः असुभिर्वियोजयामि विभिन्नो भवामि. Edd., आहत्य हठात्. B, आहन्मि हृदयात्. L. 17. किमेकाकी कांचिद्दिशं. B, किमेवं (कि कां दिशां (*sic*). —कर्तव्यम्. Edd., कर्तव्यताम्. L. 18. नाध्यगच्छत्. Text of A omits न. B, नाधिगच्छन्. L. 20. वसन्ती. 'Inhabited.' Com. = लोकसमाकुला. Edd., वसती. L. 21. सुनिष्पन्नमपि. Text of A. adds च. L. 23. कादम्बर्यापि. Com. of A, कादंबर्य्यपि च. Edd., कादम्बर्यापि वा.

P. 275, L. 3. अम्बा मनोरमा. B, मनोरमांबा. Edd. omit अम्बा. L. 6. कचिद्दिधा काचिदगृहीता तां गृहीतुं मयोत्संकलितः. Text of A, ग्राहयितुं and Com., ग्रहीतुं for गृहीतुं. Edd., कचिदगृहीतां तां ग्रहीतुं मयोत्संकलितः. We have had उत्संकलित before, p. 260, l. 12. L. 8. विलक्ष्य. Edd., विलक्ष. L. 10. व्याधिः. Edd., महाव्याधिः. L. 11. आशुकार्यसाध्यरूपः. Com., आशु शीघ्रं अर्थादंतं करोत्येवंशीलः स तथा भेषजादिभिः साधयितुं निवारयितुमशक्यं असाध्यं रूपं स्वरूपं यस्य सः. L. 12. करद्वयापिहित. Com., आपिहिता आच्छादिता. So also D. Edd. the more common करद्वयपिहित. L. 13. साग्रं वर्षशतं, Text of A and B, साग्रवर्षशतं. Com. of A, साग्रं वर्षशतं पंचविंशत्यधिकं हायनशतं. This meaning 'and more to boot' seems to belong to साग्रं, though the St. Petersburg Dictionary *sub voce* makes it equal to समग्र, and corrects accordingly its explanation (under अग्र)of such phrases as साग्रं श्रीसहस्रं. Râm. 6, 95, 18, साग्रकोटी च रक्षसाम् 6, 13, 7, साग्रं वर्षशतं Brahma P. in Lassen's Anthology, 56, 3.

L. 14. च. B and Edd., तु. L. 18. Edd. omit the second स्थितः. L. 23. गतवति. Edd., आगतवति. Cf. मय्यागते, l. 10. —Text of A omits तस्मिन्दिवसे.

P. 276, L. 1. घास. (Com., घासो जवसं.) Edd., वास. L. 3. हि. B and Edd., तत् —अच्छोदाख्यं सरः. Edd., अच्छोदसरः, Ed. 2 mentioning our reading as a variant. L. 5. भवानीप्रभुम्. B and Edd., भवाभवप्रभुम् a reading which is also mentioned in the Com. of A as a variant. L. 12. निशीथिनीम्. B and Edd., निशीथम्. L. 17. वलित. (Com.—पश्चादायाताः). Edd., चलित. L. 20. लिखित इव.....आक्रम्यमाण इव. From B. A omits the whole passage. Edd. omit the words उत्कीर्ण इव पुस्तमय इव. L. 22. झटिति. A, B, झगिति.

P. 277, L. 1. निर्विकारवदनः. Edd., निर्विकारहृदयः. L. 2. Edd. omit च. L. 3. रसिकहृदयाः. Com. =कामिजनाः. L. 6. न चिरात्. Text of A, अचिरात्. L. 7. वेला. Edd. add जाता. L. 9. A omits इति. L. 10. अश्रुतास्मदीयालापः. B and Edd., अस्मदालापः. L. 14. अनुरुध्यमानः. Com. =अनुरोधं क्रियमाणः. B, अनुबध्यमानः. Edd., अनुबुध्यमानः. —परिच्छेदनिष्ठुरम्. Com. =निश्चयपरुषं. Cf. below l. 20, निष्ठुरमध्यभिहितवन्तः. L. 18. इत्युक्तवन्तम्. Add च with Com. of A, (इति पूर्वोक्तप्रकारेण उक्तवंतं कथितवंतं च): B and Edd. L. 21. एवं न युक्तमस्माकं स्थातुम्. They scornfully repeat his words, l. 16. L. 22. अनन्तरात्. Com. = अव्यवहितात् तत्सदृशादित्यर्थः. — देव्या विलासवत्याङ्कलालितस्य. So Text of A and B. Com. of A, (देव्याः विलासवत्याः अंकः क्रोडः तेन लालितस्य देव्या विलासवत्या अङ्कलालितस्य. L 23. एवं. A, एव.

P. 278, L. 3. कस्यापरस्येदृशो युक्तायुक्तपरिच्छेदः. 'Who but yourself would so distinguish between right and wrong?' L. 6. किमन्यो देवश्चन्द्रापीडोन्यो वा भवान्. 'Do not we know that Chandrâpîda and you are one?' L. 7. विलक्ष. So Com. of A, B and Edd. Text of A, विलक्ष्य —वचनेन. Edd., वदनेन. L. 14. पदमपि. Edd., अन्यत्र पदमपि.— दातुं न. Edd., न दातुं. —A omits च. L. 15. आत्मना. 'By myself.' See note on p. 265, l. 16. L. 18. अनवस्थीयमानम्. So A and Ed. 2. Com. = अज्ञायमानं. B, अवस्थीयमानं. Ed. 1, अवस्थी-

थमानम्. L. 19. B and Edd. omit मे. — भवतु. Com. = संपद्यतां. B and Edd., अनुभवन्तु. L. 20. चन्द्रापीडदर्शनम्. Edd., चन्द्रापीडमुखदर्शनम्. —अल्पपुण्यस्य त्विति. Com., अल्पपुण्यस्य तु मे मम तत् दर्शनसुखं प्राप्तमपि लब्धमपि करतलादेव हस्ततलादेव एवं पूर्वोक्तन्यायेन आच्छिद्य आक्षिप्य दैवेन विधिना नीतं गृहीतं.

P. 279, L. 2. B and Edd. omit अतः. L. 3. अभूत्. Edd., अभवत्. L. 6. Edd. add च after ऊर्ध्वम्. L. 7. तस्मिन्. B, अन्यतमस्मिन्. Edd., अन्यतरस्मिन्. L. 8. तत्प्रतिबोधनप्रत्याशया. Edd., तत्प्रतिबोधनप्रत्याशया. L. 9. वयस्यचन्द्रापीडस्य. Text of A and B, वयस्यस्य. Com. of A, वयस्य (स्य), मित्रस्य चन्द्रापीडस्य. Edd., वयस्यचन्द्रापीडस्य. Cf. above, l. 1, L. 14. निर्वर्तित. Text of A, निर्वर्तित. L. 15. अनेनैव च. Edd., अनेन चैव. —विस्मितान्तरात्मानः. Edd., विस्मितान्तरात्मनः. L. 16. तत्. Edd., तम् L. 17. शम्बल. Com = पाथेय. Edd., बल. L. 18. संवादकः. Edd., संवादः. L. 19. एव. B, एवम्. L. 20. प्रविष्टमात्रस्य. Edd., प्रविष्टकायमानस्य. L. 22. विस्मय. Edd., स्मय. — चेतसि. Text of B, चिता.

P. 280, L. 2. लुठित. A in Text, लुलित, explained in Com. by लुठित. L. 3. चेच्छाधिकेषु. Edd., वाञ्छाधिकेषु. L. 4. अहमिव. Edd., अहमपि. —प्रसादान्करोति. Com., प्रसादान् वस्त्रादिप्रदानरूपान् करोत्येव सृजत्येव. B, प्रसादात्करोति. L. 6. अपि. Com. takes with preceding word. Edd., अथ. L. 7. अम्बया च. A and B, वा for च. L. 9. तत्रापि नैवासावेवमस्नेहलः पिशुनस्वभावो वा. So B, except that it omits वा. Text of A, तत्रापि नैवासावेव मत् स्नेहलः पिशुनस्वभावः, also omitting वा. Com., तत्रापि ताडनादिष्वपि असौ वैशंपायनो मद्विषये स्नेहतः स्नेहात् (*sic*) न एवं पिशुनस्वभावः प्रेखलप्रकृतिः गुरुजनानां, &c. For तत्रापि compare the use of that word at p. 264, l. 18, and at p. 278, l. 16. Ed., तत्रापि नैवासावेव वञ्चनपिशुनस्वभावो वा, Ed. 2 mentioning a reading तत्रापि नैवासावेव मम स्नेहस्य पिशुनस्वभावो वा. L. 11. क्षुद्रप्रकृतिराढ्यपुत्रतागर्वितः. From B. A in Text क्षुद्रप्रकृतिः राजपुत्रतागर्वितः. Com., क्षुद्रप्रकृतिः तुच्छस्वभावः आढ्यपुत्रतया वा गर्वितः स्मयं प्राप्तः. Edd., क्षुद्रप्रकृतिराढ्यपुत्रतागर्वितः. L. 17. सत्रकूपप्रपाप्रासादतडागारामादिभिः. Edd. add आपूर्तैः. L. 20. न प्रणयिनो निर्विशेषविभवतां नीताः. Add., नें प्रणयिनो विशेषविभवतां नीताः. Text of A omits न. L. 21 नाभ्यागताः कृताः निस्तृषः न वृष्टाः क्षुधा वाङ्मनाः. This is the reading of Edd. A omits

नाभ्यागताः कृताः निस्तृषः. B reads न दृष्टश्रुताभ्यागताः कृताः निस्तृषः for the two clauses. L. 23. धर्मार्थकामानाम्. Edd., धर्मार्थकाममोक्षाणाम्.

P. 281, L. 1. Edd. omit चिरमिव, Ed. 2 giving the reading as a variant. L. 2. विसर्ज्य. A, विससर्ज. L. 8. आननेन. Edd., मण्डलेन. L. 10 अवहित. Edd., अवस्थित. L. 11. यामावस्थित. Edd., यामिकस्थित. L. 18. वाराङ्गनाभिः. So B and Edd., A, वारांगनाभिः. Com., वारांगनाभिः वारयोषिद्भिः. L. 19. आलोककारकेणेव. A in Text, च for इव. Com., आलोककारकेण जनोत्सारकवेत्रिणा, and adds च to मदामोदेन. L. 21. तरु. B, D, one of D P's MSS. and Edd., तनु.—Edd. omit च.

P. 282, L. 1. निक्षिप्य. B and Edd., निःक्षिप्य. L. 5. अस्थान एवाप्रतिमुक्तिशङ्का. Edd., अस्थानप्रतिमुक्तिशङ्का, Ed. 2 giving our reading as a variant. L. 6. गमनम्. Edd. add अपि. L. 7. यान्तम्. Text of A, यातं. L. 9. तेनैव पार्श्वेन पुरस्ताद्गमिष्यामि. Com., तेनैव पूर्व्वपरिशीलितेन पार्श्वेन वामदक्षिणयोरन्यतरेण पुरस्तात् अग्रे गमिष्यामि व्रजिष्यामि. Edd., अग्रतः for पुरस्तात्. L. 11. स्थित्वा विश्रान्तः सुखितैरङ्गैः. Text of A, निद्राविश्रांतसुखितैरंगैः. Com., स्थित्वा विश्रांतो विश्रामं गतः सुखितैः सुखं प्राप्तैरंगैः. Edd., स्थित्वा विश्रान्तसुखितैरङ्गैः. B with Com. of A. L. 14. संवर्गिताशेषराजलोकः. Edd., संवर्ज्जितराजलोकः. L. 20. पुञ्ज्यमान. Edd., पुञ्जमान. L. 21. A omits पादपच्छायासु. — दृष्टिषु. Edd. add आलोकेषु, Ed. 2 giving दुरालोकेषु as a variant. —दिङ्मुखेषु ज्वलत्स्विव. Edd. transpose the two words. L. 22. संकट. Text of A, निःसंकट. Com., संकटा अविस्तीर्णा याः &c. L. 23. उदपीति. Com., उदकस्य पानं उदपीतिः तदर्थं. — नाडिंधम. Edd., नाडीन्धम.

P. 283, L. 2. उच्चुटित. B, त्रुटित. L. 5. स्मर्यमाणायाम्. Edd. add च. —वाञ्छ्यमाने. B, आवांच्छ्यमाने. L. 6. अभ्यर्थ्यमाने. Text of A and B, अभ्यर्थमाने. L. 8. Edd. omit वर्ष. L. 10. लतावृताखिल. Text of A omits आवृत. B, लतावृतांताखिल. L. 12. बिसकाण्डमकाण्डकल्पित. A writes बिश. Text of A omits अकाण्ड. Com., अकांडे अप्रस्तावे. B, बिसकांडाकांडकल्पित. Ll. 17-20. परिभवस्थानमिव निदाघसमयस्य .....प्रत्याघातमिव दिवसस्य. B, परिभवस्थानमिव रविकिरणानां हृदयमिव सरसः सहोदरमिव हिमगिरेस्तिरस्कारमिव निदाघसमयस्य निदानमिव शीतकालस्य

निवेशमिव वारिवाहानां स्वरूपमिव जाड्यस्य आवासमिव विभावरीणां प्रत्याघातमिव दिवसस्य. L. 18. निवेशम्. Edd., निवेशनम्. L. 19. कराणाम्. B and Edd., किरणानाम्. —सहोदरम्. A, सहायम्. Com. =सखायम्, and mentions सहोदरम् as a variant. —Edd. add प्रकृतिमिव तुषारस्य after सहोदरमिव हिमगिरेः. L. 23. सुहृत्. Text of A, हृदय. —अनलम्. Edd., और्वानलम्.

P. 284, L. 1. Edd. omit one कथम्. L. 8. संवृत्य. So A and B. It is explained in Com. of A by सज्जीभूय. Edd. read सज्जीभूय. —आत्मनाप्यलब्धनिद्राविनोदोवतरत्येव. Edd., सयोवतरत्येव, Ed. 2 giving as a variant आत्मनाप्यलब्धनिद्राविनोदोवतरत्येव. L. 14. Text of A repeats पदे. —Edd. omit बहुल, Edd. 2 giving it as a variant. L. 15. कमलिनीराग. Text of A, कमलिनिराग. L. 18. प्रसृतिद्वन्द्वसंस्थितैः. Com., प्रसृतः पाणिः प्रसृतिः तस्याः द्वंद्वेन संस्थितैः ऊर्ध्वदर्भैर्नियोजितांजलिभिरित्यर्थः. B and Edd., प्रभृति द्वन्द्वस्थितैः. —पुञ्ज्यमानैश्च पुञ्जितैश्च. Edd. transpose the two words. L. 19. °मण्डलैश्च. Edd. add ऊर्ध्वैश्च. —वलितैश्च. Com. = गतैश्च. Edd. read चलितैश्च वलितैश्च. —निवर्त्यमानैः Com. of A and B, निवर्त्यमानैः. L. 21. आधिक्य Edd. अधिक. L. 22. वीतरागैरपि. Edd. add निःसङ्गैरपि. —निःस्पृहैरपि. A and Edd. write निस्पृहैरपि.

P. 285, L. 1. कथ्यमानं च. Edd. add आकर्ण्यमानं च. —अनुभाव्यमानं च. Edd. add अनुवर्ण्यमानं च. L. 4. येन. B, यैः. — B omits वा after संवर्धितः. L. 6. नासा. Edd., नासाग्र. L. 9. निवर्त्य. Text of A, निवर्त्यं. Com., निवर्त्य व्यावृत्य. B, निःसृत्य. Edd., निवृत्य. —तत्रैव. Text of A adds च. L. 12. A omits ते. L. 13. केन वैषम्य.° Edd., केन वा वैषम्य.° L. 16. अनुज्ञाप्यार्थं. B and Edd., अभ्यर्थ्य. L. 18. दुर्लभं भूतम्. Edd., दुर्लभीभूतम्. L. 19. तत्रैव मामपि. Edd., मामपि तत्रैव. L. 21. आ जन्मनः प्रभृति. So A and B. Com., आ जन्मनः प्रभृति जन्मदिनादारभ्य, p. 292, l. 15. Edd. omit आ. This, the more common form of the phrase, occurs at p. 287, l. 8.

P. 286, L. 11. स्तिमितमिव महार्णवम्. A, स्तिमितमहार्णवम्. Com., मथनस्य अवसानं प्राप्तस्तेन स्तिमितो निश्चलो यो महार्णवः समुद्रः तं रूपकमेवंभूतं पितरं जनकं प्रणम्य नमस्कृत्य. L. 12. गद्गदेन. Edd., गद्गद°. L. 73. समभ्यधिकां भ्रातुरुपरि प्रीतिम्. Text of A omits भ्रातुरुपरि and has समभ्यधिका (*sic*) प्रीतें. Com., समभ्यधिकां प्रीति (*sic*). B and

Edd., समभ्यधिका भ्रातुरुपरि प्रीतिः. Compare जानामि ते गरीयसीं प्रीतिम् p. 237, l. 7. L. 15. **समुत्पद्यते.** Edd., संभवति. —**तया.** B and Edd., तया. L. 18. **वचनमाक्षिप्य युगपत्.** Edd., युगपदाक्षिप्य वचनम्. L. 20. **एव.** Edd., इव. L. 21. **च.** So A and B. Edd., वा. L. 22. **महोदधौ.** Edd., महोदन्वति. L. 23. **स्वजन.** Edd., सज्जन.

P. 287, L. 2. **राजापथ्यकारिणः.** B, अराजपथ[थ्य]कारिणः. L. 3. **कर्मचण्डालस्य.** Edd., कर्मचाण्डालस्य. L. 5. **कष्टतरम्.** Com., कष्टतमम्, standing alone. L. 7. **आराधनीयः.** Com.=सेवनीयः. Edd., अवबोधनीयः. —**अनेन.** Com.=गुणिजनेन. L. 8. **देव्या विलासवत्याः.** Edd. transpose the two words. L. 10. **शरीरसंभवाः.** Com=देहोत्पन्नाः. B, असंभवाः. L. 14. **अपि चाकाष्ठा दहनाः.** So Text of A and Edd. (Edd., अपि चाकाष्ठादहनाः). Com. of A, पशवोऽपि च तिर्यञ्चोऽपि च काष्ठादहनाः वह्नयः. B, पशवोऽपि चाकाष्ठदहनाः. L. 18. **भुजाः.** From Edd. A, भुजंगाः. B, भुजांग (*sic*) with the anusvâra and the ग smeared out with yellow paint. The note in Com. of A is अंगलग्नाः शरीरसृष्टाः भुजंगा इव सर्पा इव इतरे पामरजनाः वामाः प्रतिकूलाः संजायंते केन दाक्षिण्यं लज्जा तेन परिग्रहः स्वीकारस्तेनैव. L. 19. **विक्षिप्यन्ते.** A, निक्षिप्यंते. Com.=विकीर्य्यंते.

P. 288, L. 3. **शूराः.** Text of A, शूरार्द्राः. L. 5. **सहर्शनम्.** Text of A writes सदर्शनं. L. 8. **येषां.** B, तेषां. —**प्रज्ञा पराभिसंधानाय न ज्ञानाय श्रुतमालजालाय नोपशमाय.** This is the reading of Edd., Ed. 2 mentioning a reading मायाजालाय for आलजालाय B, ज्ञानं परारतिसंधानाय न ज्ञानाय श्रुतमालजालाय नोपशमाय. A in Text, प्रज्ञा परातिसंधानाय न ज्ञानाय श्रुतं (पराक्रमः &c.). Com., श्रुतं ज्ञानं प्रज्ञा प्रतिभा तस्यां परः उत्कृष्टः इत्यभिसंधानाय ज्ञापनाय न ज्ञानाय तत्त्वज्ञानाय. Note that the Com. reads अभिसंधानाय. L. 12. **अपुण्यवानुत्पन्नः.** Edd., अपुण्य एवानुत्पन्नः. 'His disposition is such that the thought "by doing this or that I may hurt my friend" never occurs to him.' L. 14. **एवं कृते चलितवृत्तानाम्.** Com., एवं कृते सति चलितवृत्तानां भ्रष्टाचाराणां. B, चलितवृत्तीनां for चलितवृत्तानां. L. 18. **पित्रा.** Edd., पित्राहम्. L. 19. **यथाजातस्य.** Com.=मूर्खस्य. L. 20. **दुर्दशम्.** Com., दुर्दृष्टा दशा अवस्था यस्मिन्नेतादृशं. B, दुर्दर्शनेन. Edd., दुर्दर्शम्. B goes on (दुर्दर्शनेन) दृष्टं नाम कुदृष्टिना कुदृष्टमपि येन.

P. 289, L. 2. **सहजन्म.** From B and Edd. A, **सहज.** Com. = स्वाभाविक. L. 5. **दुरात्मना जातेन.** Edd., दुरात्मजातेन. — **सुखं.** Edd., दुःखं. L. 6. **अपरमेवं.** Edd., अपि त्वेवंविधे, Ed. 2 giving our reading as a variant.—**दुःखार्णवे ... ... पुनरस्मानेवं.** From B, with निपातिताः for निपतिताः. A omits the words. Com., अपरमन्यत् एवमुना प्रकारेण अस्माकं दुःखं स्थापयतो दुःखं कुर्व्वतो. न स्वहितं आत्महितं नापि च परहितं नाप्यन्यहितं अनेनैव वैशंपायनेनैव आत्मद्रुहा आत्मघातकेन किं कृतं किं विहितं इति मतिः इति बुद्धिः एतावत् बोधपदवीं ज्ञानमार्गं न अवतरति नावगच्छति सर्व्वथा सर्वप्रकारेण, &c. Edd., (अपि-त्वेवंविधे) दुःखार्णवे निपातिताः सर्वे एव ह्यनाश्वितचेताः प्रवर्त्तमानः स्वहिताय परहिताय वा प्रवर्त्तते तस्य तु पुनरस्मानेवं. L. 8. **नापि च परहितम्.** Edd., न परहितमपि. L. 9. **एतावत्.** B, एवमेतावत्. Edd., एव तावत्. L. 11. **उद्वहन्.** Edd., उदवहत्. L. 12. **अवतस्थे.** A. अवतस्थौ. L. 15. **अतिवर्धनम्.** Edd., अभिवर्धनम्. L. 20. **येन ब्रवीमीत्यादि.** 'Wherefore I speak. Otherwise you know the way of the world better than I do.' This is the reading of B. A, येन ब्रवीत्यदः &c. Com., येन कारणेन अज्यैष्ठं नपुंसकं ब्रवीति वक्ति मत्तस्तारापीडात् लोकवृत्तं जनचरितं आर्य एव पूज्य (ज्य) एव भवान् सुतरां अतिशयेन वेत्ति जानाति. The reading of Edd. is येन ब्रवीम्यन्यदा तु लोकवृत्तमार्य एव सुतरां वेत्ति.

P. 290, L. 3. **उपचीयते हृदयमविनयैः.** The reading of D. Edd., अपचीयते विनयः. Ed. 2 mentions a reading हृदयम् for विनयः. A, उपचीयते हृदयमविनयः. Com., अविनयो हृदयं उपचीयते पुष्टीभवति. It must be noticed that उपचीयते has already occurred in the line immediately preceding. B, उपचीयतेविनयः. L. 5. **सर्वथा.** Text of A, सर्व्वदा. L. 6. Text of A omits first न. L. 7. A inserts न before **स्थैर्यम्.** L. 8. **आसङ्गः.** So B, D and Edd. A, आसंगेषु construing with what follows. The note in Com. is :—स्त्रीषु रागो विषते यस्यैवंभूतेपि हृदये एकस्या विद्यायाः सकाशात् अन्या विद्याः विद्यांतरं न विंदति न लभते अस्थिरप्रकृतौ चलस्वभावायां तरलतायां चंचलतायां सत्यां न स्थैर्यं न स्थिरता परित्याजे(ज्ये)षु तर्जनीयेषु व्यसनेषु सत्सु विकाराणां च अनृतभाषकत्वादिरूपाणां च आसंगेषु आसक्तिषु कारणं निदानं बाहुल्येन सरसता रसिकत्वं स्यात्. L. 9. **कारणं.** Edd., कारणानाम्. Ed. 2 mentions a reading कारणम् with the omission of प्रायः. — **जलप्रायम्.** Text of A, जनं वशं प्रायं. Com., जलप्रायं without explanation. L. 10. **वर्षातिवृद्ध्या.**

Edd., वर्षेति वृद्ध्या. Com., वर्षा वर्षणं पक्षे वर्षाणां वत्सराणां अति-वृद्ध्या एव उपजायते उत्पद्यते. L. 13. स्खलिते. Edd. add च. L. 14. कुसुमधन्वा. B adds अपि न (omitting the न after विलसति). Edd., मकरकेतुः. L. 17. गलति. Text of A, गलतु.—शीलम्. Edd. add गलिते च शीले. L. 18. केन वावष्टभ्य. B and Edd. omit वा. L. 18. बलात्. B, बलं. L. 20. तमोभिवृद्धि°. So A, B, and Ed. 1. Ed. 2, तमोभिर्वृद्धि°.

P. 291, L. 1. अपि. Edd., अति°. L. 2. मोहविषयमहार्हो. B, मोहविषविषय-महार्हो. Edd., मोहविषयविषयविषमहार्हो. L. 3. मातङ्गे. Edd., मातङ्ग°. L. 4. लीलान्त. B and Edd., लीलान्तर. L. 6. लालनीयस्य पालनीयस्य. Edd. omit पालनीयस्य. B, लालनीयपाल-नीयस्य. L. 8. Edd. omit शिक्षयिष्यु, Ed. 2 giving it as a variant. L. 11. स्वयमारोपितेषु. B, स्वारोपितेषु. Edd. स्वयं रोपितेषु. L. 12. यावत्. Edd., तावत्. L. 15. निक्षिपामः. B, निःक्षिपामः. Edd., निक्षितः, Ed. 2 giving our reading as a variant.—गुणीभ-वति. "And so it may well be that what, if it sprang from badness of heart, were clearly culpable, becomes praise-worthy." Com., कदाचिदिति एवं तादृग् कारणमपेक्ष्य अयं अविनयः (*sic*) निष्पन्नोऽप्रश्रयजनितो दोष एव कदाचित् गुणीभवति गुणः स्यादि-त्यर्थः. Edd., गुणो भवति. L. 20. अतः. Edd., इतः.—भवदपि. Edd. omit. L. 21. यत्. Text of A, यत् यद्. B and Edd., यदय.

P. 292, L. 1. निरुक्तितः. Com.=त्वदुक्तित एव. B and Edd., निरुक्तः. L. 2. कस्य वापरस्य संभावना नोत्पन्ना. So Com. of A and B. Text of A omits न. Edd. omit वा. L. 4. Separate वा दोष°. L. 7. Edd. omit तु. L. 8. अगते ..... नागन्तव्यम्. So B and Edd. A, अपगते ..... आगन्तव्यम्. L. 11. दृष्टायाम्. Edd., कष्टायाम्, Ed. 2 giving दुष्टायाम् as a variant. L. 12. स्वल्पोपि. Edd., स्वप्नेपि, Ed. 2 giving स्वल्पेपि (*sic*) as a variant L. 13. एव मे तद्वियोगजन्मा. Edd., एवमेतद्दिनी-योऽङ्गजन्मा, Ed. 2 giving एवमेतद्वियोगजन्मा as a variant. Com. of A, अपि चेति बाह्यखेदात् एतद्वियोगजन्मा वैशंपायनविरहोत्पन्नः अंतःखेद एव असह्यः असहनीयः. L. 15. अन्यद्या. So Text of A and B. Com. of A and Edd., अन्यथा, but Com. of A has also आज-न्मनः प्रभृति आजन्मदिनादारभ्य. Cf. the various readings at p. 285, l. 21. L. 16. यच्च. Edd., यश्च. L. 17. तन्मा. Edd., तस्मात्. L. 19. चन्द्रापीडेन्तःपीडोपरागरक्ते रक्तामरसानुकारिणि.

B, चंद्रापीडेतःपीडोपरागरक्ततामरसानुकारिणि. Edd., चन्द्रापीडेऽपि रागरक्ते रक्ततामरसानुकारिणि. L. 20. सपक्षपातां षट्पदावलीमिव दृष्टिम्. See note on p. 244, l. 7. B, षट्पदालीम् for षट्पदावलीम्. Edd., सपक्षपाताम्बुदावलीमिव दृष्टिम्. सपक्षपाताम् is a pun to be taken with both nouns. —एव. From Edd. A and B, एवं.

P. 293, L. 2. विलोमप्रकृतिना. Com.=प्रतिकूलाभिप्रायेण. Edd., मे दुष्प्रकृतिना. L. 5. वैशम्पायनप्रत्यानयनाय. A, वैशंपायनं प्रत्यानयनाय. Com., वैशंपायन इति वैशंपायनं प्रति आनयनाय च आनेतुं. Cf. वैशंम्पाययनयनाय below l. 17. L. 9. उद्वाष्पलोचनः. So A and B. Edd., उद्वाष्पलोचनं. —इव. B, इह. L. 12. आत्मना. See notes at p. 139, l. 19, and p. 265, l. 13. The present use of the word corresponds with curious exactness to the English phrase 'By himself.' L. 13. अक्लिष्टवर्णां कादम्बरीवरणस्रजमिव गमनाभ्यनुज्ञाम्. Com., अक्लिष्टः शोभनो वर्णो रक्तपीतादिः अक्षरं वा यस्यामेवंविधां कादंबर्याः संवरणं (*sic*) अंगीकरणं तस्य स्रजमिव मालामिव. L. 18. °उत्सुकं मामविकल्पं विसर्जय त्वम्. So D. B, °उत्सुकमविकल्प्य त्वं मामेव विसर्जय. A in Text, वैशंपायनाननदर्शनोत्सुकं (मा) मविकल्पं विसर्जय त्वं. In Com., वैशंपायनस्य आननदर्शनं वक्त्रनिरीक्षणं तत्र उत्सवं उत्सवभूतं अविकल्पं कल्पनारहितं मामेवं त्वं विसर्जय. Edd., वैशम्पायनाननदर्शनोत्सुकं मामविकल्पं विसर्जय त्वम्. L. 21. कठिनहृदयम्. So Text of A and Edd. Cf. निष्ठुरात्मा p. 294, l. 1. Com. of A and B, कठिनहृदया, a reading which Ed. 2 mentions as a variant. L. 22. तत्र गन्तव्यं वत्सेन एकेनापि. A in Text, तत्र गंतव्यं वत्से (ए) केनापि, in Com., तत्र गंतव्यं हे वत्स हे पुत्रे एकेनापि. L. 23. B omits हि. —युवयोः. Edd., पुत्रेण. —पुत्रवत्सौ. A adds हे.

P. 294, L. 2. यथा त्वयोक्तं. So B and Edd. A in Text, यथा प्रोक्तं, in Com., यथा त्वया प्रोक्तं. L. 3. एतन्निवारयसि. (Com., एतत् गमनं.) B, एवं निवारयसि. Edd., एनं वारयसि. L. 5. वरमावाभ्यां कतिपयदिवसाननयोरप्यदर्शनकृतान्क्लेशाननुभूतान्. So A. Com., आवाभ्यां मनोरमाविलासवतीभ्यां °कतिपयदिवसान् यावत् अनयोरपि चंद्रापीडवैशंपायनयोरपि अदर्श (न) कृतान् अनवलोकितजनितान् अनुभूतान् अनुभवविषयीकृतान् क्लेशान् विषादान् वरं शुभं परं वैशंपायनस्य अनवलोकनं अनिरीक्षणं तस्मात् यत् दु(:)खं कृच्छ्रं तेन दीनं सकरुणं अस्य चंद्रापीडस्य दिने दिने वदनं आननं ईक्षितुं न पुनर्वरं शुभं. B, वरमावाभ्यां कातिपयादिवसाननयोरप्यदर्शनकृताननुभूतान्, a reading from which क्लेशान् ap-

pears to have dropped out. Correct, with Edd., to वरमावाभ्यां कतिपयदिवसाननयोरप्यदर्शनकृताः क्लेशाः अनुभूताः. L. 6. Edd. omit आनन. L. 7. ईक्षितुम्. B and Edd., ईक्षितम्. L. 9. इति. Edd., इत्येवं. L. 11. Edd. omit च. —अपनतिसमायोगः. Com., अपनीतो दूरीकृतः समायोगो संबंधो येनैवंभूतः. L. 13. परिलम्बेन. Edd., विलम्बेन. L. 14. व्यज्ञापयन्. Edd., व्यज्ञपयम्. L. 15. तथा. B, तस्मात्. L. 16. तत्रापि. Edd. omit अपि. L. 17. राजा कालस्य कारणम्. A quotation from the Mahâbhârata. Cf. यथा मुनयोपि व्याहरन्ति राजा कालस्य कारणमिति Vikramorvasî, Bomb. Ed. p. 108, and Mr. Sh. Pandit's note there. L. 18. चित्तवृत्तिः. Edd., चित्तनिर्वृत्तिः. L. 19. अन्यदा. Com. = अन्यस्मिन् काले. But it seems to mean 'Otherwise. Had my father not so commanded.' The command referred to is that given at p. 293, l. 8. —आत्ययिकेषु. A, आर्त्ययिकेषु, explained in Com. by अवश्यकरणीयेषु. L. 20. प्रतिक्षण°. E, प्रतीक्षण°. अकथयिष्यत. So also D. B, कथयथ. It is the conditional. L. 22. निवर्तित.°A and B, निवार्तित°.L.23. B and Edd. omit पुनः.

P. 295, L. 3. Edd. omit मुदितचेताः. —Edd. omit. एव. —कादम्बरीम्. Edd. add च. L. 4. अप्रविष्टायाम्. B, प्रविष्टायाम्. — अग्र°. Edd., अग्रतः. L. 10. गगन. Edd., दिग्गगन. L. 12. कृतांतप्रलपेषु. So B, A, कृतान्तःप्रलपेषु. E, आर्तप्रलपेषु. L. 17. प्रस्थानमङ्गले प्रणामाय. B, प्रस्थानमङ्गलप्रणामाय. L. 18. विलीयमान. Text of A, निलीयमान. —पातुम्. From B. Text of A and Edd., वारयितुम्. Com., निवारयितुं, explained by दूरीकर्तुं. L. 19. मन्युरागावेग.° Edd., तं मन्यूद्रमावेग.° B, तमावेग.° Com., तत्र स्थितत्वात् वैशम्पायने मन्युः क्रोधो रागश्चन्द्रापीडे. L. 21. युज्यते. Com. =विलोक्यते. L. 22. Edd. omit प्रथममेवाङ्गादपैति. B reads the sentence thus:— (अवादीत्) जातमात्रस्यापि ते अङ्गलालितस्य गर्भरूपस्य प्रथमगमने गरीयसी हृदयपीडा यस्मिन् प्रथमेनांकादपैति. L. 23. दीर्यते. Edd., यतो दीर्यते.

P. 296, L. 1. उच्छ्वसते. Edd., उच्यवते. L. 2. संधिबन्धनानि. Edd. add उन्मथ्यत इव मनः. L. 5. B and Edd. omit one मुहुः. —B and Edd. omit one ते. L. 6. किं निमित्तमित्यादि. "I know not why I feel so sad. Is it because, &c." L. 7. Edd. omit मे. L. 8. B and Edd. omit किम्. L. 9. समुत्प्रेक्ष्य. Com. =विलोक्य. — न पुनः. B, अंतः. Edd., उत, Ed. 2 mentioning a variant,

पुनः पुनः. L. 10. **दुःखिततयेति**. Edd., दुःखितयेति. —**विज्ञाय**. A, विभाव्य, explained in Com. by ज्ञात्वा. L. 13. **आसङ्गमावध्य-त्तिदीर्घकालम्**. Com., संगमो मेलापस्तस्य अवधिर्मर्यादा संगमावधेः आ आसंगमावधि इत्यव्ययीभावः &c. B and Ed., आसंगमावध्यदीर्घकालं. L. 15. **व्याजिज्ञपत्**. B and Edd., व्यज्ञपयत्. —**अम्ब**. B and Edd. मातः, Ed. 2 mentioning a reading अहं च मातः. L. 16. **स्थितं**. Com., स्थितं विलम्बितं. B and Edd., स्थितोस्मि. — **अयमेव कालक्षेपः**. B, अयमेव मे कालक्षेपः. Edd., इयानेव मे कालक्षेपः. L. 17. **न भावनीया मनागपि हृदये**. B, मनागपि हृदये न भावनीया. Edd., मनागपि न हृदये भावनीया. L. 18. **पीडा त्वया**. B, अम्बया पीडां. E, त्वया पीडा, Ed. 2 giving अम्बया पीडा as a variant. L. 19. **निर्वर्तितगमनमङ्गला गलता प्रस्रवेण**. Text of A, निर्वर्त्तितागमनमंगला प्रस्रवेन. Edd., निर्वर्तितगमनमङ्गलप्रस्रवेन, Ed. 2 mentioning a variant निर्वर्त्तितगमनमङ्गलाङ्गलताप्रस्रवेन. L. 20. **गाढं**. B and Edd., गाढं गाढं. L. 21. A omits **माता**. L. 22. **मुक्तश्च मात्रा**. Text of A, मात्रा मुक्तश्च. Com., मुक्तश्च मात्रा जनन्या. L. 23. **क्षोणीतलनिवेशितशिरसा**. Edd., क्षोणी (Ed. 2, क्षौणी) तलविवेशितशिराः.

P. 297, L. 3. A omits **अप्रौढः** (Com., गाढमिव गाढसदृशं). L. 4. **उद्गत**. E, उद्भूत.— Edd. omit **रय**. —Edd. omit **आवेग**.—**विक्षिप्त**. A, क्षिप्त. Com., क्षिप्ताक्षरं अविस्पष्टाक्षरं यथा स्यात्तथा. विक्षिप्त means 'unsteady.' Cf. कण्ठागतबाष्पगद्गदिकागृह्यमाणाक्षरमवादीत् p. 264, l. 16, and मन्युरागावेगगद्गदिकोपरुध्यमानाक्षरमवादीत् p. 295, l. 19. L. 5. **अहं दोषेषु**. B, अहं दोषेपि. Edd. अनर्हदोषेषु. L. 6. **दुःखासिका**. Com., दुःखमास्ते अस्यामिति दुःखासिका चिंता. L. 7. **गुणगणैरेवाधिगम्यः**. This is the reading of Edd. and possibly of Com. of A. The antithesis is between परीक्ष्य च and न तनयस्नेहात्. The note in Com. of A is गुणाः गांभीर्य्यादयः तेषां गणाः समूहाः तैरेव अधिगम्य (*sic*) प्राप (णियो is added in a note on margin) राज्य (*sic*) भारः त्वयि आरोपितः. Text of A and B, गुणगणैरेवाधिगम्य राज्यभारः. L. 8. **पृथ्वी**. B and Edd. पृथिवी? L. 10. A omits **भुवन**. L. 13. **कण्टक**. Edd., कटक, Ed. 2 giving कण्टक as a variant. — **दुर्ग्रहं**. Text of A, दुर्ग्रहणं. L. 13. **व्यवहारेण**. B and Edd., व्यापारेण. L. 14. **दुष्पारं**. The reading of B. Text of A, दुःपालनं. Com., (दुःपालं दुःखेन पालयितुं योग्यं) दुःपालं. Edd., दुष्पाल्यं. — A omits the words from **सर्वाशाप्रास्थैव च दुष्प्रापं** to **नाशुचौ** (l. 15)

inclusive. They are given as in B and Edd. L. 15. **नातिक्रान्ते**. Text of A, नातिक्रांते. L. 16, **अप्राज्ञे**. Edd., अप्रज्ञे. —**अकृतज्ञे**. Edd. add नापुरुषान्तरज्ञे. L. 19. **अनिर्जितेन्द्रिये**. B and Edd., अनियतेन्द्रिये. —**असेवके**. B and Edd. add वा. —A omits **एव**. L. 21. **गुरवोपीत्यादि**. (A omits अपि.) The note in Com. is तथा परं च अवरं च परावरं आलोचितं विमृष्टं परावरं प्रकृष्टाधमस्वरूपं यैस्ते आलोचितपरावराः विशेषेण अपगता स्खलनात् भ्रशात् भीतिर्येषां ते व्यपगतस्खलितभीतयः एवंविधा गुरवः कुलक्रमायातसचिवमुख्याः तत्रैव तस्मिन्नेव जने एतदाधिपत्यं आरोपयंति स्थापयंति. L. 22. **अनेनैव**. Com. = राज्यप्रदानलक्षणहेतुना. L. 23. **संप्राप्ते**. Com., संप्राप्तं explained by अधुना. —**अणुमपि दोषम्**. Text of A writes अणुदोषमपि.

P. 298, L. 1. **अस्माभिरस्खलितैश्चिरं पदे स्थितम्**. B, अस्खलितेन च चिरं पदं स्थितं. Edd., मयास्खलितेनैव चिरं पदे स्थितम् Ed. 2 giving a variant अस्माभिरस्खलितैः पदैः. L. 5. **न स्वरुचिः**. Text of A, न स्वरुच्या. Com., स्वरुच्या निजाभिलाषेण, omitting न. L. 7. **उपभुक्तानि**. Edd. add च. L. 8. **सुरलोकदुर्लभानि**. Edd., सुरलोकेपि दुर्लभानि. —**यौवनेच्छया**. B and Edd. यौवनेनेच्छया. L. 9. **अकार्यपरिहारात्**. (Text of A writes परीहारात् for परिहारात्.) Com. —अकृत्यत्यागात्. —**परोपि लोकः**. Edd., पारम्पर्येपि लोकः, Ed. 2 giving as a variant परलोकः. L. 10. **स्वजन्मना च**. Edd., add तावत्. —**तदयमेव मे**. Text of A omits मे. L. 11. **सकलमेव मे**. B and Edd., सकलमेवेमं. — **जन्मनिर्वाहलघुना हृदयेन**. Com. —जन्मनो नृभवस्य निर्वाहः आयुःक्षय [यं] यावत् परिपालनं तेन लघुता [ना] तुच्छेन हृदयेन केवलं जन्मपालनप्रवृत्तत्वेन तदितरसमस्ताशाविमुक्तत्वेन च चेतसो लघुत्वमिति भावः. 'With a heart light at the thought of another birth accomplished, one more life lived.' L. 12. **गतम्**. Ed. 2 mentions a reading सेवितम्. L. 13. **अतर्कितः**. A, अतर्कितम्. L. 14. **न संपत्तव्यमेवानेन**, 'That he has fallen into some misfortune.' Com. अनेन मनोरथेन न संपत्तव्यं भवितव्यं. L. 17. **उन्नामितेन मुखेनैव**. Edd., उन्नामिते मुखे मुखेनैव. — **संपीडितं** Edd., संपिण्डित. Edd. 2 giving our reading as a variant. L. 20. **उपसृत्य** Edd., अपसृत्य. — **उन्नमित**. Edd., उन्नंसित, Ed. giving our reading as a variant.' L. 22. **प्रणम्य**. B, प्रणिपत्य. L. 23. **इव**. Edd. add च.

P. 299, L. 6. **सिप्रा**. So Com. of A and B. Text of A and Edd., क्षिप्रा-

L. 11. एवम्. So Text of A and Edd. Com. of A and B, एव. Construe what follows with इत्येतानि चान्यानि चिन्तयन् p. 301, l. 10. L. 12. कृतापक्रान्तेस्त्रपयेत्यादि. Com., त्रपया लज्जया कृता विहिता अपक्रांतिः अपक्रमणं येनैवंभूतस्य वैशम्पायनस्य पृष्ठतः अनुगस्य अनुगमनं कृत्वा—परं पलायते. B, परिपलास्यते. —नयनेन सखी.° B and Edd., °नयनसखी.°—अपह्रियमाणपूर्णपात्रम्. Com., अपह्रियमाणं गृह्यमाणं पूर्णपात्रं पूर्णोनकं यस्याः सा तां. See note on p. 62, l. 15. What follows is an imitation of the passage at p. 219, ll. 4-6. L. 20. निहितं. Edd., निहित.° L. 21. अञ्जलं. Com., अञ्जलं प्रांतप्रदेशं. — B omits the words from आभरणतां to धारयन्तीं, inclusive.—नीतानि. Edd., उपनीतानि. L. 21. मृणालानि. Edd., कमलिनीमृणालानि.

P. 300, L. 2. शयनीकृत. A, शयनीकृत. — कमलकुमुदकुवलयदलकिञ्जल्कशकलानि. B omits दल. Edd., कमलकुमुदकिञ्जल्ककुवलयदलशकलानि. L. 3. अपास्यन्तीम्. Com. = निराकुर्वतीं. Ed. 2 mentions a variant अपश्यन्तीम्. —कपोलसङ्क्रान्तीं. Edd., कपोलासङ्क्रान्तीं. —मणिदर्पणे विलोक्यायथास्थितां. Com., अयथास्थितां अस्थानस्थायिनीं. B, अपास्थिता for अयथास्थितां. Edd., मणिदर्पणेनालोक्यायथास्थितां. L. 8. चक्षुषी कृतार्थतां नयामि. B, चक्षुषी कृतार्थयामि. L. 9. संभाव्य. Edd., च संभावयामि. L. 10. पत्रलेखाम्. B, पत्रलेखाम्. —उत्थाप्य. Edd., संभाव्या. —Edd. omit one पुनः. L. 11. त्वरितसखीवृन्दनिर्वर्तितवैवाहिकस्नानमङ्गलविधेः. This is the reading of D and Edd. The word supplies the ground for the simile भुवं इव वर्षाभिषिक्तायाः. A and B read °विधिः. L. 12. Edd. omit देव्याः, Ed. giving it as a variant. L. 13. अनुलेपन. Edd., भूषानुलेपन. L. 14. शयनवर्तिनो मम समीपमुपविश्य. B, शयनीय for शयन. Edd., शयनवर्ती मत्समीपे समुपविश्य. —क्षणमपि. Edd., क्षणमिव. L. 16. B omits शयनीयं. L. 17. उद्गाढ. A, उद्गट. — पाणिद्वयायाः. Edd., पाणिद्वयां. L. 18. अवञ्चितात्मा. So A and Edd. Com., अवंचितात्मा कृतार्थो कृतात्मा. B, अवंचितात्मा. L. 20. अङ्गम्. Com., अङ्गं शरीरं. Edd., अङ्गमङ्गम्. L. 21. स्वेच्छा. Com., स्वेच्छाप्रवृत्तयेव यदृच्छया संचारिणा इव. L. 22. अपसर्पन्त्यापि. Text of A, अपसर्पयन्त्यापि. L. 23. उपदर्शित. Edd., उद्दर्शित.

P. 301, L. 1. स्पर्शविषयम्. Edd., स्पर्शविषम्. L. 2. निर्वृति. B, निवृत्ति. L. 5. अनिर्देश्य. From Edd. A and B, अनिर्दिश्य. —अचिन्त्य-

मसमासङ्गम्. Edd., अचिन्त्यसमागमम्. Com. = न विद्यते समासङ्गः संबंधो यस्य तत्. L. 6. **निर्वाणमिवापरप्रकारं.** Com., अपरप्रकारं इतरस्वरूपं निर्वाणमिव ब्रह्म इव. B, प्रकारां for प्रकारं. Edd. add सुख to निर्वाण. L. 7. **तया.** B and Edd., तयैव. L. 8 **उद्देशेषु.** B and Edd., देशेषु— **स्वभावरम्यम्.** Edd., स्वयमेव रम्यम्. L. 9. **उत्पन्नविश्रम्भां.** Edd., उत्पन्नसहस्रविश्रम्भां. L. 11. **उज्जागर.** So B. A, उड्डगर. Edd., जागर. L. 13. **पङ्कः.** Edd., कम्पः. L. 15. **पाशवागुरा.** The reading of Edd. Text of A omits वागुरा. Com., पाशः वागुरः बंधनरज्जुः. B, विरहा for वागुरा.— Edd. omit **कामि.** L. 16. **शृङ्खला.** Text of A, शृंखलः. L. 17. **निगडबन्धोध्वगानां.** Text of A, निगलबन्धोध्वना [गा] नां. Com., अध्वगानां पथिकानां अनुन्मोच्यः त्यक्तुमशक्यो निगलबंधो निगडबंधः. L. 18. **अलिकुलगवलं.** Edd. omit **कुल.** Ed. 2, गवय for गवल. B, अलिगणकुवलय. L. 20. Edd. omit **शर.**—**अवरुन्धन्.** So Text of A. Read with Com. of A, (उपरुंधन् प्रतिरोधं कुर्वन्), B and Edd., उपरुन्धन्. L. 23. **तत्र.** B, ततः.—**चेतः.** Edd., चेतना. —**अन्धकारताम्.** Text of A, अंधकारम्.

P. 302, L. 1. **समुत्प्लुतेन.** B, समुपप्लुतेन. L. 4. **आदौ.** Edd., आदावपूर्वम्.—**उद्वेगेन.** Edd., उद्वेग.°— **उत्कलिका.** In the double meaning of 'desire' and 'waves.' Ll. 5-12 **अपि च ..... रणरणकः.** There is considerable divergence here. The readings printed are those of the Text of A with अवर्धन्त for अवर्द्धत (l. 6), युगलम् for युगम् (l. 10), अपतन् for अपतत् (l. 11), and रणरणकः for रणरणकाः (l. 12). B has वर्षा for वर्ष (l. 6), कमलाकरैरेव सह प्राभियत हृदयं कादंबरीसमागमप्रत्याशाधारया सह रयात्कंदलैरुद्भियत नवांभोदवाताहतैर्धाराकदंबकुड्मलैरेव for our कमलाकरैरेव.....°कदम्ब कुड्मलैरेव (ll. 6-8), inserts च before उत्कूल (l. 10) has अपतंत कामबाणाः for अपतन्प्राणाः (l. 11), मुकुलैः for कुसुमैः (l. 11), and उज्जृंभत रणरणका for अजृम्भत रणरणकः (l. 12.). Edd., लुलितैः for विलुलितैः (l. 6 धारारयासहैः कन्दलैरेव सह तामतामधत्त नयनयुगलं अम्भोदवातहतैः कदम्बकुड्मलैरेव for our धारारयासहैः.....कदम्बकुड्मलैरेव (ll. 7-9), and omit अनवरत° .....नयनयुगलम्, Ed. 2 mentioning as a variant a reading धारया स कन्दलैरेवाभिहतहृदयम् नवाम्भोदवाताहतैः कदम्बकुड्मलैरेव सहोदकम्पोत्कण्टकिता तनुः अनवरतजलपतनजर्जरितैः पक्ष्मभिः शिलीन्ध्रैरेव सह तामतामधत्त नयनयुगलम् L. 13 **तीक्ष्णतर.** Edd., तीक्ष्णान्तर.—**अवृद्यन्त.** B,

अनुटच्यन्त. Edd., अनुटच्यन्त. L. 14. शिखिभिः. B, शिखरैः.—Edd. omit मेघ, Ed. 2 giving निशामेघ as a variant. L. 15. मोहान्धकारः. A, मोहान्धकारं. L. 16. भरेणैव. A in Text, भरेणेव. Com., भरेण चेति भरो भारस्तेनैव (*sic*). B, भरेण च. Edd. omit the words. —धरापीठ. Text of A and B, धारापीठ. —घनजलधारातिपातवाचालितचञ्चुभिः. Edd., घनजलभरधारानिपातरभसवाचालितचञ्चुभिः. B, घनजललवा तिरभसवाचालितचञ्चुभिः. L. 17. महारावराविभिः. B, महारावहारिभिः. Edd., महावारराविभिः. L. 18. मूले. B, तले. —झांकार. Edd., झंकार. L. 21. विस्फारित. Edd., विस्फुरित, Ed. 2 giving our reading as a variant. —झात्कारिभिः. Com. =द्योतिभिः. B, उद्गारिभिः. —सरित्सुपूरैः. Text of A, सरित्पूरैः. Com., सरित्सु तटिनीषु पूरः. —विततेन स्थलीषु. A, स्थलीषु विततेन. L. 22. संहतेन. Edd., संभृतेन. L. 23. चारुणा पल्वलेषु. A, कपोलेषु (Com.—गलत्यरप्रदेशेषु) for पल्वलेषु. B omits the words.

P. 303, L. 1. तृणोलपेषु. So B and Edd. A, तृणोपलेषु. Com., तृणानां उपलसमूहाः तेषु. Ed. 2 gives as a variant तृणालपेषु. L. 2. हृदयप्रवेशिना धारा.° B, हृदयं प्रविशता धारा.° Edd., हृदयप्रवेशिना धारा° L. 8. °झांवितसकलधारातलैर्धाराजलैः. A, झांवितसकलधाराजलैः. Com., झांवितं जलसात्कृतं सकलं यैरेवंभूतैर्धाराजलैः, B omits धारा. Our reading is that of Edd., with झांवित for आझांवित. L. 12. तथापि. B, तथा च. —जीवितसंदेह. Text of A, जीवनसंदोह. L. 14. वर्षा. Edd., वर्ष. Compare B's reading at P. 302, l. 5. L. 15. विलोचने. Edd., लोचने. —विकासिनीषु. Text of A, अविकासिनीषु. Com., विकाशिनीषु विनिद्रासु. B, स्वबलविकाशिनीषु. L. 16. अमीलयन्. Edd., अमीलन्. L. 17. मुह्यन्. Text of A, विमुह्यन्. L. 18. उपाहित. So B and Edd. Text of A, उपाहृत. Com., उपाहिता स्थापिता वृद्धिर्येनैवंभूतेन. L. 19. अनिर्वहतो जनांस्तुरंगमांश्च. So B. Text of A, अनिर्वहन् तुरंगमांश्च. Com., जीवितप्रत्याशां प्राणितसमीहां अवहन् अधारयन् तुरंगमानश्वांश्च परित्यजन् &c. Edd., अनिर्वहतस्तुरंगमांश्च. L. 23. यया. B, आशया तया. Ed. 2, यथा.

P. 304, L. 2. अनीयत तं पन्थानम्. B, अनीयतासौ पंथानं. Edd. omit the words, reading (कलामप्यकृताविलम्बः) अनारतधारा°, &c. —च. Com. of A omits. B, एव. —Text of A omits one मुहुः.—वलित. So Com. of A and B. Text of A, विचलित. Edd., विवलित. L. 3. श्योतदासक्तिसंपिण्डितकेसरामेष. So A, writing श्यो. Com.,

श्रोतीति [श्रोतदिति] श्रोतत् प्रस्वेदः तस्य आसक्तिः संपर्कस्तेन संपिंडितानि मीलितानि केसराणां स्कंधरोम्णां अग्राणि प्रांतानि यस्मिन् तत् तथा. Edd., श्रुतोतदासक्तिपिण्डितकेसराग्रेण. B, (वलितानमितानना पि) श्रुतदासक्तिरिति समुत्सुकः संपीडितकेसराग्रेण. —**अनुमग्न**. Com.—**नु** [**नु** ?] डित. B, अनुलग्न. Edd., मग्नोन्मग्न. L. 4. **निम्नोन्नत**. Com. of A, अदृश्यं यन्निम्नोनतस्थलं तत्र, &c. L. 5. **तीर**. Edd., पूर. —**वाजिसैन्येन**. Edd. add विशीर्यता. L. 6. **निर्वर्तित**. A and B, निर्वर्तित. —**अभ्यर्हित**. B, अभ्युद्गत. L. 7. **दिवसमेव केवलमवहत्**. Edd., दिवसमवहदेव केवलम्. L. 8. Text of A and B omit **मात्र**. —**निवर्तमानम्**. B and Edd., वर्तमानम्. L. 9. **पुरस्तात्**. Edd., परस्तात्. Com. of A omits the word. L. 11. **अथि**. Edd., अपि —**वा**. Edd., **च**. L. 12. Edd. omit first **वा**; B omits second **वा**. L. 13. **उपलब्धो वाभिप्रायः उत्पन्नो वालापो युवयोः**. Text of A omits उत्पन्नो वालापो युवयोः. Com., उपलब्धो ज्ञातो वा तस्य अभिप्रायः आशयः युवयोः भवतोः उत्पन्नः संजातो वा आलापः संलापः. Edd. have both clauses, but in inverse order. B, with Text of A, omits उत्पन्नो वालापो युवयोः, and reads उपालब्धो वाभिप्रायो वक्तव्यं. L. 14. **परिबोधितः**. Com. of A reads प्रतिबोधितः. L. 15. **आवेदितं वास्मदीयमागमनम्**. Edd. add उपलक्षितो वाभिप्रायस्त्वया. L. 19. **एवं पृष्टः**. Text of A, एव for एवं. B, एवमापृष्टः. Edd., एवमादिष्टः —**व्यज्ञपयत्**. Edd., व्यजिज्ञपत्. So also below p. 305, l. 5. L. 20. **अच्छोदसरसः**. Edd. prefix अथ. L. 21. **प्रतीपम्**. Com. of A = वामं.—**नोपजाता**. So Edd. A, नोपयाता. B, चोपजाता. L. 23. **मुच्यते**. A, मुच्येत एव. Com., न मुच्येत एव स्वसमीपात् दूरी न [न दूरी] क्रियत एव.

P. 305, L. 2. **निवर्तस्व**. A in Text, निवर्त्तयस्व; in Com., निवर्त्तय. L. 3. **निवर्तितः**. B, विनिवर्त्तितः. L. 5. **किमाकलयसि**. B, किमु कलयसि. —**अद्यतनेनाह्ना**. Edd., अथ तेन. —**व्यज्ञपयत्**. See note on p. 304, l. 19. L. 6. **अन्तरा कश्चिदन्तरायो न भवति**. Edd., कश्चिदान्तरान्तरायो न भविष्यति. L. 7. **अवगच्छति**. A in Text and Com. writes अन्वगच्छति (*sic*). L. 8. **घनसमय**.° Text of A, घनसमये. —**मध्यपातिनी**. Edd., मध्यपातिनी. L. 9. **स्वानुमानात्**. 'Judging from himself.' —**पर्यावर्तन्ते**. Text of A, पर्य्यावर्त्यते. Com., पर्य्यवर्त्यते. B, परिवर्त्तते. Edd., परिवर्त्यन्ते. Com., आत्मसात्क्रियत इव स्वस्वरूपमापाद्यन्त इवेति यावत् अतो जलधराः कालपुरुषा एव बभूवुरित्यर्थः एवमग्रेपि पर्यावर्तन्त इवेति यथायोग्यं योज्यं. Cf. परिवर्तिता,

p. 265, l. 10. L. 11. आमन्द्रगर्जितं. Edd., आमन्द्रं गर्जितं. L. 13. राशिभिः. Edd., रश्मिभिः. L. 15. कातरतया. A, कारतया. L. 17. असहतया. Edd., असहनतया. —सर्वमेव. Edd., सर्वं च, Ed. 2 giving सर्वमेव as a variant. L. 18. अरण्या. B, रजन्या. —दिवसैश्च. Ed. omits, Ed. 2 giving दिवसैः as a variant.—वाहिना. So Com. of A, (अनवरतवाहिना निरंतरप्रवर्त्तिना). Text of A, प्रवाहिना. B, वाहित. Edd., रयवाहिना.—पूर. Edd., धारा. —अवभज्यमानम्. Text of A, विभज्यमानम्. Edd., अपभज्यमानम्. L. 19. सततैः. Com.=निरंतरैः. Edd., सन्ततैः. —संततैः. From B. A, सततैः as before. Com., सततैः अत एव, अजस्रपातिभिः निरंतरपतनशीलैः. Edd. omit the word. L. 20. अपि च सहस्रैः. From B. Text of A, अपि च सहस्र°. Com., अपि च सहस्रैः सहस्रसंख्यकैः &c. Edd. omit the words. L. 21. Text of A and Edd. omit च. —स्वल्पावशेषं संकल्प°. Edd., स्वल्पावशेषसंकल्प°. L. 22. एव. Edd., इव. L. 23. धाराधर. Edd. add जल. —उपान्तहरित. Edd., उपान्तं हरित.

P. 306, L. 1. असेव्य. From B. Edd., आसेव्य, A, अशेष. Com.=समग्रे. —प्रवेशकलुषित. Edd., प्रवेशं कलुषित. L. 2. कुमुद. B, कुसुमकुमुद. L. 3. आजर्जरित. B, अजर्जरित.—B and Edd. omit भ्रमत्. L. 4. हंससार्थम्. The reading of B, which is mentioned as a variant both by A (Com.) and Ed. 2. A reads हंससार्थस्यक्कं. Edd., हंसमालम्. L. 5. आश्रीयमाण. A and Edd., आश्रितमाण. L. 6. उत्कलविरुत. So A. Com., उत् प्राबल्येन कलं मनोहरं विरुतं येषां &c. B, मुक्कलविरुत. Edd., उत्ककलविकू. —Text of A omits बकबलाक. Com., (कलापिनो मयूराः) बका बकोटाः बलाकाः बिसकंटिकाः तेषां कलापाः समूहाः. —B and Edd., कलाप. —उपहतम्. So Text of A and B. Com. of A, आहतं, explained by पीडितं. Edd. omit the word, Ed. 2 mentioning it as a variant.—Edd. omit प्रावृषा. L. 7. दृष्टपूर्वमप्यदृष्टपूर्वमिव. Text of A, अपूर्वमिव for अदृष्टपूर्वमिव. Com., दृष्टपूर्वमपि विलोकितपूर्वमपि अदृष्टपूर्वमिव अनिरीक्षितपूर्वमिव. B, दृष्टमप्यपूर्वमिव. Edd., अन्यदिवादृष्टपूर्वमिव. L. 9. उपसर्पन्नेव. Text of A and B, इव for एव. Compare same phrase at p. 307, l. 3. —सर्वाश्ववारान्. Edd., सर्वानश्ववारान्. L. 12. लसत्. Edd., लता. L. 14. प्रथमम्. B, प्रथमतरम्. L. 15. अवस्थानचिह्नमात्रं कथमपि. So Com. of A and B. Text of A and Edd.,

अवस्थानचिह्नमात्रकमपि. —**निरुद्धेहेशम्**. So Com. of A and B. Text of A and Edd., निरुद्धदेशम्. L. 16. **कष्टतरम्**. B, कष्टम्. Edd., कष्टतमम्. L. 19. **क्षामतया मा यासिषुः प्राणाः**. The reading of A. Com., क्षामतया क्षणितया मा यासिषुः प्राणाः. B and Edd., क्षामतयामी प्राणाः, Ed. 2 mentioning a reading क्षोभमयप्राणाः.

P. 307, L. 1. **अपनीय**. Text of A, अपहाय. Com., अपनीय दूरीकृत्य. L. 3. **तत्र च प्रविशन्नेव**. So also D. See note on p. 306, l. 9. B, तत्र च प्रवेशे एव. Edd., तत्राप्रविशन्नेव. L. 4. **इंद्रायुधपरिजनेन**. So A. Com. = इंद्रायुधस्य परिजनेन. B, इंद्रायुधेन परिजनेन च. D, इंद्रायुधेन राजपुत्रैश्च. Edd., इन्द्रायुधेन परिजनेन राजपुत्रैश्च. L. 6. A omits **वर्ष**. L. 10. Edd. omit **अयम्**. L. 15. **किमियमावेदयति**. Ed. 1, किमिति नावेदयते. Ed. 2, किमपि नावेदयते, giving our reading as a variant. L. 16. **पुनरप्यदुःखश्रवणार्हेपि दुःखमात्मीयं श्रावितम्**. So A. Com., पुनरपि अदुःखश्रवणार्हेपि दुःखं श्रोतुमयोग्येपि आत्मीयं स्वकीयं दुःखं अशातं श्रावितं श्रवणगोचरीकारितं. B, पुनरदुःखश्रवणार्हेप्यात्मीयदुःखं प्रापितः. Edd., पुनरप्यदुःखश्रवणार्हेप्यात्मीयदुःखं श्रावितः. L. 17. B omits **महाभा**. Com. of A takes it as a vocative.—**निर्घृणा च**. B, निःकरुणापि. Edd., निर्घृणा निष्करुणा च. L. 18. **श्रूयताम्**. B and Edd. add अस्मद्दुःखम्. —**भवद्गमनम्**. So Com. of A and B. Text of A, भवतो गमनम्. Edd., भवदागमनम्. L. 19. **विदीर्णमानसा**. So B and Edd. A, विदीर्यमाणमनसा. L. 20. **प्रार्थना**. Text of A, प्रार्थनाः —**कृतार्थिता**. Text of A, कृता. Com. omits the word.—**गृहाभ्यागतस्य**. Edd., गृहात्प्रत्यागतस्य. L. 21. **निर्वृता**. A, निर्वृत्ता. B, निर्वृत्ता. L. 22. B omits the words **वीक्षितत्युत्पन्नानेकगुणवैराग्या गाढबन्धान्कादम्बरी** leaving a reading (न चापि हृदयवल्लभसमागमनिवृत्ता प्रियसखी कादंबरी स्नेहपाशानापि छित्वा) which gives no sense. The copyist, misled by the two कादंबरी s, has dropped a line. Our reading is that of Edd. with छित्वा for भित्वा. A with us except that it has गाढबंधात् for गाढबंधान्, and connects वैराग्या with the following word. The note in Com. is न चापि हृदयस्य चेतसः वल्लभो जनस्तस्य समागमेन निर्वृत्ता संजातसंतोषा एतादृशी प्रियसखी वल्लभवयस्या कादंबरी वीक्षिता विलोकिता इति हेतोः उत्पन्नं प्रादुर्भूतं यदनेकगुणं उत्कृष्टं वैराग्यं विरागता तस्य आ समंतात् गाढबंधः अत्युग्रग्रंथिस्तस्मात् कादंबरीस्नेहपाशानापि च्छित्वा च्छेदं विधाय.

P. 308, L. 1. तुल्याकृतिम्; Edd., तुल्यवयसमाकृतिमन्तम्. So also D, which adds अपि. L. 5. किमप्यनुस्मरन्निव. See the note at p. 276, l. 23. L. 7. B and Edd. omit एव. —अभिनन्दन्. Edd., अभिनिन्दन्. L. 8. हृष्यम्. So Text of A and Edd. Com. of A, कृष्यन् explained by विलिख्यन्. B, तुष्यन्. —B puts विभ्यद्विवाभिभवन्निव before अभिनन्दन्निव, l. 7. L. 9. अन्तर्बाष्प. B and Edd., सरद्बाष्प, a variant which is mentioned in the Com. of A. L. 11. वियुक्तः. Com. = विभिन्नः. Edd., नियुक्तः. —B and Edd. omit च. L. 12. वरतनु. Edd., सुतनु, Ed. 2 mentioning our reading as a variant. L. 13. विधेः. Edd., विधोः, Ed. 2 mentioning our reading as a variant. L. 14. A omits कुसुम. L. 15. प्रणयैकयोग्या. B, प्रणयणैकयोग्या, which seems a better reading. Com. of A explains प्रणयः by रक्षणलेहः. —कष्टतरत. पश्चरणा°. Edd., कष्टतमेन तपश्चरण°. —ग्लानिम्. Edd., ग्लानिम्. L. 17. Edd. omit किमर्थम्, inserting in its place किं न before रूपवयसोः. So also D. L. 18. परत्र संबन्धी. Edd., परत्रफलसंबन्धी. L. 19. अस्यास्ते. Read अयमस्यास्ते which Com. of A and B. Text of A, अयस्यास्ते [अयमस्यास्ते]. Edd. omit अयम् and त. L. 20. Edd. omit तपः. L. 21. च. Edd., वा. L. उदयति. Edd., उदेति. L. 23. वृथा वसन्तमासाभ्यागमः. The reading of B, Text of A, वृथा वसंतमासस्यागमः. [वसंतमासाभ्यागमः] Com. of A, वृथा मुधा वसंतमासस्य सुरभिमासस्य आगमनं. Edd., व्यर्थो वसन्तमासस्यागमः.

P. 309, L. 1. निष्प्रयोजना जलदसमयारम्भाडम्बराः. A, निःप्रयोजना जलदसमारंभाडंबराः. Com., जलदस्य समारंभः प्रारंभः तस्य आडंबराः समारोपाः B, निःप्रयोजना जलदसमयारंभडंबराः. Edd., निष्प्रयोजनो जलदसमयारंभडम्बरः. L. 2. किं ज्योत्स्नया. Edd., किं वा ज्योत्स्नया. L. 4. सर्वथा तं वदन्तम्. (Com., सर्वथा सर्वात्मना.) B, सर्वथा तथा वदंतम्. D, सर्वत्र तथा वदंतम्. Edd., सर्वं तथा वदन्तम्. L. 6. देवार्चन. B and Edd., देवतार्चन. —आचिन्वती. Text of A, आचिन्वंती. B, अपचिन्वंती. Edd., उचिन्वन्ती. L., 7. योयं शुभा कोपि ब्राह्मणाकृतिः. The reading of B. Text of A, कोयं युवा कोपि ब्राह्मणाकृतिः. Com., यः अयः (अयं) प्रत्यक्षोपलक्ष्यो युवा तरुणः कोपि अनिर्दिष्टनामा, &c. Edd., कोयं युवा ब्राह्मणाकृतिः. —अस्य. Edd., कोप्यस्य. —अवलोकयतः. Ed. 1, न विलोकयता. Ed. 2, विलोकयतः. L. 9. पुनरत्र नागच्छति. Edd., न पुनरत्रागच्छति. —अपि. Edd., यदि.

Com., निवारितोपि प्रतिषिद्धोपि यदि आगमिष्यति, where the यदि may be merely explanatory. Its omission in the text is characteristic. See note on p. 120, l. 8. L. 10. एवास्य. Edd., अस्यैव. —दुर्निवार.° Edd., दुर्निवाय. L. 11. भवितव्यतया वा. Edd., च for वा. B, भवितव्यतायाश्च omitting अनर्थस्य. L. 12. Text of A omits एकदा. B, चैकदा. —गाढायां. So Com. of A, (गाढायां तीव्रायां) and Edd. Text of A and B, विगाढायां. —यामिन्यां. Edd., रजन्यां. —उद्दीपितस्मरानलं. Edd., उद्दीपितं स्मरानलं. L. 13. अप्राप्तसुखा. B, अप्राप्तनिद्रासुखा. Edd., अनवाप्तनिद्रासुखा. L. 14. संतापाग्निर्गत्य. So B and Edd. A, संतापनिर्गत्या. Com., संतापं संज्वरं तस्य निर्गत्या निर्गमनहेतुना. —सुरभिणा. Edd., सुगन्धिना. L. 15. वीज्यमाना. Edd., आवीज्यमाना. —वर्णसुधाकूर्चकैः. Com., वर्णसुधा श्वेतसुधा तस्याः कूर्चकैः कुंचिकाभिः. L. 17. कारिभिः करैः. Edd., कारिकरैः. L. 19. तादृग्रूपस्यापि. B, तादृशोपि. —Edd. omit तस्य. L. 20. यथाकथंचिज्जीवितुमित्येव समाश्वासिता जीवितप्रिया तपस्विन्यपि. The reading of B. A, असि for अपि. Com., येन हेतुना जीवितप्रिया प्राणितवल्लभा तपस्विनी वराकी असि तेन हेतुना मर्म, &c. Edd., यथाकथंचिज्जीवतु जीवितप्रिया तपस्विनीत्येवमेव समाश्वासितास्मि. L. 22. तेन. Edd., अनेन. —मम. So B. A, मे मम (*sic.*) In Com., मम. Edd., मे. L. 23. गतः. A in Text, मृतः.

P. 310, L. 2. चालजालानि. Ed. 1, आजालानि. Ed. 2, आलापजालानि. —दुर्जीवित. Edd., यदुर्जीवित. —Edd. omit चिन्तयन्ती. Ed. 2, however, mentions a reading आलापजालानि यदुर्जीविका गृहीता चिन्तयन्ती. L. 3. आ चरणादुत्कण्टकं. Edd., आ चरणादुत्कण्टकितं. B, आपतंतं तमुत्कंटकिततनुम्. Ed. 2 mentions the reading उत्कण्टकिततनुम्. B repeats आपतन्तं where the others have it, at the end of the sentence. L. 4. उद्विकासिकेतक. B, उद्विकासकेतक. Edd., उद्विकाशिकेतकी. L. 5. मदनहुतभुजा भुजाग्रेण, Edd., मदनहुतभुग्राग्रेण, Ed. 2 mentioning our reading as a variant. —कुण्डलीकृतमृणालम्. So A and B. The Com., (कुंडलीकृतं कुंडलवदाचरितं मृणालं बिसकटकं) would admit कुण्डलीकृतं मृणालं. Edd., कुण्डलीकृतं मृणालिकावलयं. L. 6. अपर्युषितशासनवलयम्. A in Text, उपर्युषितशासनवलयम्. Com., उपर्युषितं स्थापितं शासनवलयमिव आज्ञावलयमिव यथा कश्चित् सांयुगीनो राज्ञा दत्तं अवश्यं संग्राममरणाय वीरवलयं भुजाग्रेण [ण] बध्नाति तथैवानेन भुजाग्रेण

अवश्यं मरणाय कंदर्पदत्तं शासनवलयं बद्धमिवेति भावः. Our reading is that of B. Edd., अपर्युषितं शासनवलयम्. L. 6. अवश्यमरणाय. Edd., अवश्यं मरणाय. Compare extract from Com. in last note. L. 7. Edd. omit दधानं. L. 9. कलया. Edd., करशाखया. —जल. Edd., सलिल. L. 10. जलं. Edd., जलाञ्जलिं. —मस्कर. Edd., मकर. —निवर्तित. Read as elsewhere निर्वर्तित. निवर्तित is the reading of A and B. L. 12. दूरतः. Edd., अदूरतः. L. 14. अनवरतप्रवृत्तैः. Edd., अनवरतप्रवृत्तेः. L. 15. रणरणकशून्यं. So B. Edd., रणकशून्यं. A in Text, रणरणकेन शून्यमुच्छुष्कानने. The reading of Com., (रणरणकेन औत्सुक्येन उत् प्राबल्येन शुष्कं रूक्षं आनन मुखं यस्य स तं) is रणरणकोच्छुष्कानने. L. 17. अधिगतं. Edd., धिक्कृतं. — परलोकभीत्या. Edd., परलोकभीषया, Ed. 2 giving our reading as a variant. Edd. add अङ्गीकृतं स्वरुच्या. L. 18. केवलस्य. A, केवलं. L. 21. अचिन्तयं. Edd., अकरवं. L. 22. कष्टं. Edd., कष्टतरं. —यद्ययमुन्मादात्. Edd., यद्ययमेवमुन्मदात्. B, यद्ययमेत्य स्वयमुन्मादात्. — पाणिनापि स्पृशति. 'Lays but a hand on me.' L. 23. तच्चिरात्. B omits तत्.

P. 311, L. 1. अङ्गीकृतं. Edd., अङ्गीकृत्य. — मे. Ed. 1, एवं. Ed. 2, एव. L. 4. अप्रतीकारक्षमं. Edd., अप्रतीकाराक्षमं. — त्वदायत्तं जीवितं. Edd., त्वदायत्तमे जीवितं. L. 5. यदि मामात्मप्रदानेन नात्र संभावयसि. B, यदि न. मामात्मप्रदानेनात्र संभावयसि. Edd. as B, but omitting अत्र, and Ed. 2 has प्रसादेन for प्रदानेन. L. 6. शिशिरकराभ्यां. Edd., शिशिरकिरणाभ्यां. B, शशिभ्यां. L. 7. झगिति. A, धिगिति. Edd., झटिति. L. 8. तर्जयन्तीव. Edd., तर्जनायैव. So B and D. L. 10. आः पाप. B. हताश. —एनं गदतो मामुत्तमाङ्गे ते न. So also Edd., except that they have न ते for ते न. B, एवंवादिनस्तव नोत्तमांगे. L. 11. न सहस्रधा. Edd., सहस्रधा न. —न गता वा. B, वा न गता. Edd., गता वा न. L. 14. आहत. So B. A, आधूतः (Com. = कंपितः). Edd., अपहृतः —अम्भसा. Edd., पयसा. —न धरित्र्या रसातलं प्रवेशितोसि नापि तत्क्षणमेवाकाशेनात्मनिर्विशेषतां नीतोसि. So Com. of A and B. Text of A omits the words. Edd., धात्र्या रसातले for धरित्र्या रसातलम्. L. 16. अव्यवस्थितो व्यवस्थिते. So Com. of A, (अव्यवस्थितो व्यवस्थितिमप्राप्तः एवंभूतात्मकतया व्यवस्थिते अस्मिन् लोके). Text of A and Edd. omit अव्यवस्थितः. B omits व्यवस्थिते. —लोके. Edd., लोकत्रये

—एवं. Edd., एव. L. 17. हतविधात्रा. B, हतो विधात्रा. Edd., हतविधिना. L. 18. केनाप्युपदर्शितमुखरागः. So also B, reading वदन for मुख. Com., केनापि कारणेन उपदर्शितः प्रकटितो मुखे आस्ये रागोनुरातिर्येन स तथा स्वपक्षपातमात्रे स्वपक्षरक्षणमात्रे प्रवृत्तिः प्रवर्त्तनं यस्य स तथा अनिरूपितं अज्ञातं यत् स्थानास्थानं वक्तव्यावक्तव्यस्थलं तत्र वदतीत्येवंशीलः शुक इव कीर इव सोपि दर्शितमुखरागः स्वपक्षपातनमात्रे प्रवृत्तः स्थानास्थानवादी च भवति. Edd., समुपदर्शितवदनरागः omitting केनापि. L. 19. किमु. So Text of A and B. Com., किमुत. Edd., किमिति. L. 20. निक्षिप्तः. B, निःक्षिप्तः. Edd., क्षिप्तः. —तेन. B and Edd., येन.— हासहेतुरेवं वदन्. B, एव for एवं. Edd., हासहेतु वदन्. —अपि न क्रोधम्. Edd., क्रोधमपि न. L. 21. स्वदुक्ते दुःखिताहं ते. Edd., तदुरुक्तेस्तेहं, B, ननु दुर्न्यस्तदंत-संविभागम्. L. 22. अस्मद्विधाः. B and Edd., अस्मद्विधां.

P 312, L. 1. न. B puts after यदि. L. 2. Edd. omit अयं. L. 3. स च मे वचसोस्यानन्तरं. This is the reading of B. A has मद्वचसोस्यानन्तरमेव च. Edd., स तु मद्वचनानन्तरं. L. 5. Edd. put the एव before सामर्थ्यात्. — छिन्नमूलः. Edd., आच्छिन्नमूलः. L. 6. अतिक्रान्तजीवितेस्मिन्. B, अपक्रान्तजीविते तस्मिन्. Edd., अतिक्रान्तजीविते च तस्मिन्.—कृताक्रन्दात्तत्परिजनाच्छ्रुतवती. So B. A, कृताक्रंदांतर्जनात्. Com., कृताक्रंदा विहितार्त्तस्वरा अंतर्जनात् मध्यजनात् श्रुतवती आकर्णितवती. Edd., कृताक्रन्दात्तत्परिजनतः श्रुतम्. L. 8. वेगेन. Edd., भावितेन. L. 9. तत्. Edd., तस्तत्. L. 11. मया न प्राप्तं. B omits मया. Edd., न मया प्राप्तं. L. 13. भेदोन्मुखमित्यादि. Com., यथा भ्रमराभिधानात् कुड्मलं भेदोन्मुखं स्फुटति तथैव चंद्रापीडस्य तच्छ्रुत्वा स्वभावेन प्रकृत्या सरस [स] कोमलं हृदयमस्फुटादिति भावः. L. 14. महाश्वेतायाः शरीरं. Text of A, महाश्वेताशरीरं.— संभ्रम. Edd., ससंभ्रम. Compare next note. —प्रतिपन्न. Com. =अंगीकृत. Compare ससंभ्रमप्रतिपन्नशरीरेण p. 256, l. 20. L. 16. चन्द्रापीडः. Edd. add अयं. —भग्नेव. Text of A, भग्नैव. —विचालितः. Text of A, विचलितः L. 17. न किंचित्. So Text of A and B. Com. omits the words. Edd. add अपि. — समुन्मीलयति विलोचने. Edd., लोचने समुन्मीलयति. L. 18. यथावस्थितपाशितानाम्. The reading of B. A, यथावस्थितानाम्. Edd., यथा स्थितानाम्.—आवरणं करोति. Edd., इष्टे, Ed. 2 giving our reading as a variant.— नो च्छ्वसिति हृदयेन. Edd., न मनागप्युच्छ्वसित्येव, Ed. 2 giving as a variant किमाचिन्तत एव वज्रपाताभिघातः. L. 19. Edd. omit चन्द्रा-

पीड.—केदानीं त्वया. B, केदं त्वया तया. Edd., त्वया तया. L. 20. इत्युक्त्वांतर्वचसि. From B. Text of A, इति उक्त्वा उन्मुक्तार्तवचसि. Com., इत्युक्त्वा इत्यभिधाय आमुक्तं परित्यक्तं आर्तं पीडितं वचो यया सा तथा तस्यां तरलिकायां सत्यां. B, इत्युक्त्वार्तवचसि. Edd., इत्युन्मुक्तार्तवचसि. L. 21. निश्चल. A, निखिल (Com., निखिला समग्रा स्तब्धा निश्चला). —आः पापे. Construe with इत्युक्तवति..... परिजने p. 313. l. 13. L. 22. त्वया. B, त्वयापकृपया. —अपाकृत. So Edd. A, अपकृत. B, अकृत. —उत्सादितम्. So B and Edd. A, उत्सारितं. Com., उत्सारितं उच्छेदितं दूरीकृतमिति यावत्.

P. 313, L. 1. कस्य वदनमीक्षतां लक्ष्मीः. Edd. insert इदानीम् before कस्य, but this destroys the jingle अखिलोकस्य कस्य. Text of A omits कस्य. B and Edd., उद्वीक्षतां for ईक्षतां. —कोवलम्बनं. Text of A, कोवालंबनं. Com. of A, को वा अवलंबनं आलंबनं (*sic*). L. 2. संवृत्ता. Edd., वृत्ता. L. 3. वृत्तम्. Com. =अतीतं. B, निवृत्तं. —अस्तमिता च परिजनश्लाघा. B, चास्तमिता परिजनः श्लाघा (*sic*). Edd., अस्तमिताश्लान्तपरिजनश्लाघा. L. 4. समाप्ताः परित्यागकथाः. Com., समाप्ताः विलयं गता इत्यर्थः. Edd., समाप्ता परित्यागकथा, Ed. 2 giving पर्याप्ता परित्यागवार्त्ता as a variant. L. 5. Edd. सांप्रतं for the first संप्रति. — प्रजाः. So B and Edd. A, प्रज्ञाः.— क. Edd., किं. — साधूनां समाधानं. Edd. transpose the two words. L. 6. धूर्धरे त्वयि. B, वीरे त्वयि. Edd., धुर्धरे त्वयि. L. 7. हृदयम्. Edd., शरीरम्, Ed. 2 giving our reading as a variant. L. 8. Edd. put से after अस्मासु. L. 9. देहि. Edd., अवधेहि. —भक्तजनस्याभ्यर्थनां. Edd., भक्तजनाभ्यर्थनां. L. 11. नाप्यार्यः शुकनासः. So B. Text of A, नाप्यार्यशुकनासः. Com., नापि आर्यः पूज्यः शुकनासः. Ed., नार्यशुकनासः. L. 13. अनपेक्ष्य. Edd., अनवेक्ष्य. L. 14. तदाकर्णनोत्कर्णे. Edd., तदाकर्ण्योत्कर्ण्य. L. 15. उद्भ्रान्तमनसि समापतति राजपुत्रलोके. Edd., उद्भ्रान्ते राजपुत्रलोके, Ed. 2 giving our reading as a variant. —समुल्लुत. Edd., समुल्ललित. L. 19. चन्द्रोदयोल्लासिनीत्यादि. See note at p. 248, l. 22. L. 20. महाश्वेताहर्षनम्. Edd., कादम्बरीदर्शनम्, Ed. 2 printing as one word. — प्रतिपन्नशृङ्गारवेषाभरणा रणन्नूपुरयुगेन, the reading of Text of A. So also D, but with नूपुरेण for नूपुरयुगेन. Com., प्रतिपन्ने अंगीकृते शृंगारवेषाभरणे उज्वलनेपथ्यभूषणे यया सा तथा रणन्नूपुरं कुर्वत्

यत् नु (*sic.*) पुरयुगं पादकटकयुग्मं तेन मुखरं वाचालं यत् मेखला दाम कांचीदाम तेन रम्यं मनोहरं उज्वलं निर्मलं यत् आकल्पं वेषस्तेन. B, प्रतिपन्नशृंगारवेषाभरणा रणन्नूपुरयुगा. Edd., प्रतिपन्नशृंगारवेषाभरणारणन्नूपुरेण. L. 21. °दाम्ना. B, °दामा. — आकल्पेन. Edd., वासस, L. 22. विभ्रान्तिना. Edd., विभ्रमेण. L. 23. उपादिश्यमान. Edd., अपदिश्यमान.

P. 314, L. 2. कथयति प्रत्यहमहं पुनः. So Com. of A, (प्रत्यहं कथयति ब्रवीति अहं पुनः). Text of A omits अहं. B and Edd., कथयन्यत् अहं पुनः. — शठमतेर्निर्घृणमनसः निःस्पृहागमनम्. B, निशतेर्निर्घृणस्यागमनम्. Edd., शठमतेर्निस्त्रिंशस्यागमनम्. Ed. 2 with नृशंसस्य for निस्त्रिंशस्य. L. 4. मद्विमर्शाय. So B and Edd. A, मद्विनविमर्शाय. L. 5. असंशयकारि. Edd., संशयकारि. L. 6. एवेमामवस्थाम्. So Com. of A and Edd. Text, एवेयमवस्थां. B, एवमवस्थाम्. — अन्यथा. Edd., अन्यच्च. L. 7. अस्याभविष्यत्. Edd., अस्य चेतस्यभविष्यत्. — तथा गमनं. Com., तथागमनमेव तादृशगमनमेव. L. 8. तथागतः. Com.= तेन प्रकारेण आगतोपि. Edd., तत्र गतः. —पुनर्दृष्टोपि. Edd. omit अपि. L. 10. Edd. omit कादम्बरी, (see note on p. 313, l. 20), Ed. 2 giving it as a variant. L. 12. आगम्य. Edd., आगत्य. L. 13. अपश्चित. B and Edd., अवचित. —कुसुम. Edd., फलकुसुम. L. 14. मृणालं. Text of A, मृणालिनीं. — तरल. B and Edd. add मणि. L. 16. Edd. omit हा. —मुक्ताक्रन्दया. A adds अपि. B, सक्रंदया. L. 17. अधार्यत. Edd. add कादम्बरी L. 18. उपागमत्. Text of A, उपागता. — चिरात्. B, अचिरात्. Edd. omit अपि. L. 20. विस्मृता. B, विस्मृत्यार्थं. — अन्तर्मन्युभारनिस्पन्दा. Edd. prefix विस्मितेव, and read भर for भार. B, अंतर्मन्युभार निःपेंदा. — समर्पिताक्षी. Edd., संदानिताक्षी. L. 23. तथावस्थितां च. Edd., तथा स्थितां तु.

P 315, L. 1. इनम्. Edd., एनम् –आरटन्ती is the reading of B. A, अरटंती. Com. =रुदनं अविदधती. Edd., अनारटन्ती. L. 2. अतिभारोत्पीडितम्. Edd., अतिजलभारोत्पीडितं. — तटाकम्. B and Edd., तडागम्. —सरसमृदु. Edd., मृदुसरसम्. L. 3. हृदयम्. Edd. add इदम्. —Edd. put the च after चित्ररथम्. L. 5. विहस्य. So far from weeping, as she had been besought to do. —अपि. B and Ed. 1, अपि.— उन्मत्तिके. A, उन्मत्तके. L. 6. Edd. omit इत. —यन्नालोक्यैवं. Text of A, यन्नालोक्येवं (*sic*).

Com., यत्र एवं आलोक्य निरीक्ष्य. B, यत्रालोकयेव (*sic*). Edd., आलोक्येव यत्र. L. 9. Edd. omit one कथं. L. 12. आत्मानम्. आत्मा means the body here. Compare आत्मानं परित्यजतः, l. 23, and देवस्य कण्ठलग्ना निर्वापयाम्यात्मानम् p. 316, l. 23 below. —नीतं. B adds अपि. —कथं स्वर्गगमनोन्मुखस्य देवस्य रुदितेनामङ्गलं करोमि. The same feeling as that which manifests itself in the pious belief common in England that the tears of the mourners delay the heavenward flight of the soul when parted from the body. —कथं. Edd. add च. L. 14. हर्षस्थानेपि. Edd. omit अपि. L. 15. Edd. omit एवंविधम्. L. 17. जनवादात्. Edd., जनापवादात्. L. 18. प्रतिज्ञातं. Edd. add अपि. —अन्यथा जातम् 'Not kept.' The promise referred to is the vow to remain unmarried. Cf. p. 242, l. 2. L. 19. मया. B and Edd., मम. L. 20. अस्मिन्समये. Edd., अस्मिन्स्तु समये. —मरणमेव जीवितं जीवितं पुनर्मरणम्.

"For me to live is death, to die is gain."

—*St. Paul's Epistle to the Philippians*, ch. 1, v. 21. Our reading is that of A and B. Edd., मरणमेव श्रेयो न जीवितं मे सर्वप्रकारलज्जाकरं तु जीवितं न पुनर्मरणम्. L. 21. तथापि ममोपरि स्नेहः करोषि मत्प्रियं हितं वा. So also B, except that it has स्नेहं for स्नेहः. Edd. put वा after करोषि, and read मत्प्रियहितं for मत्प्रियं हितं. L. 22. तन्ममोपरि स्नेहाबद्धयापि प्रियसख्या. Edd., तन्ममदीयमप्यात्मनि स्नेहमारोप्य. L. 23. अम्बा च. Edd., अम्बा वा. —वाञ्छितं. B, आवांछितं.

P. 316, L. 1. येन परलोकगताया अपि मे जलाञ्जलिदानाय पुत्रकस्त्वयि भविष्यति. From D P 2. So also D and Edd., but with °दायी पुत्रको for दानाय पुत्रकस्त्वयि. A and B, त्वदि भवः. Com. of A परलोकगतायाः अन्यभवं प्राप्ताया अपि मे मम जलांजलिदानाय मृतस्य पानीयप्रदानाय अयं पुत्रकस्त्वयि भवः. L. 2. च मे. Edd., वापि. L. 3. भवनम्. Edd., मद्भवनम्. L. 5. एव. Ed. 1, इव. —निर्वर्तनीयं. A and B, निवर्तनीयं. L. 6. अशोक. Edd., बालाशोक. —पल्लवः. Edd., पल्लवलवः. L. 8. Edd. omit मया. —वृक्षाः Edd., वृक्षकाः. L. 11. A omits तरलकः. —कस्मिंश्चित्. Edd., क्वचित्. L. 12. Edd. omit मे. —जीवंजीव. B and Edd., जीवंजीवक. —क्रीडापर्वते यथा. B, क्रीडापर्वतके यथा. Edd., यथा क्रीडापर्वतके. L. 13. कर्तव्यम्. Edd., कार्यम्. —पादसहसंचारी. Edd., पादसह-

चारी. L. 14. विधेयः. So A and B. Com. = कर्तव्यः. D and Edd., विधेयम्. —अपरिचितगृहवसतिः सा च बलाद्विधृता तपस्विनी. Edd., अपरिचितगृहवसतिस्तपस्विनी बलाद्धृता. B, अपरिचितगृहनिवासा बलाद्विधृता तपस्विनी. L. 16. उपशान्ताय. Text of A, उपशांतये. —ब्राह्मणेभ्यः प्रतिपादनीयानि. Edd., सर्वाण्येव ब्राह्मणसात् कर्तव्यानि. L. 17. वीणा. Edd. add अपि. —कार्या. Edd., कर्तव्या. L. 18. तदपि. Edd. omit अपि. —इमम्. B, इयम्. L. 19. अनादृयान. A writes अनास्यान. —अनेकसंतानतुहिनकिरणकिरणनिकरतारकिततारहारार्पणैः. So Com. of A, (अनेकसंतानाः अनेकपरंपरा ये तुहिनकिरणस्य चंद्रमसः किरणास्तेषां निकरः समूहस्तेन तारकिताः संजाततारकाः ये ताराः उज्ज्वला हाराः मुक्ताकलापास्तेषां अर्पणैः व्यसनैः). Text of A and B, तुहिनकणनिकर for तुहिनकिरणकिरणनिकर. Edd., अनेकसंतानतानतुहिनकराकिरणनिकर°, Ed. 2 mentioning a reading, अनन्तसन्तानतुहिनकराकिरणनिकर.° L. 21. सरसबिसकिसलयप्रस्तरैः. B, सरसविशकिशलयैः स्रस्तरैः. Edd., सरसविसकिसलयस्रस्तरैः. —मृणाल. Edd., मृणालिनी, Ed. 2 mentioning a reading प्रस्तरैरकरणेन मृणालतालतल्प. L. 22. उद्विकासत्कमलकुमुदकुवलय (A writes उद्विकाशत्). B, विकसितकुमुदकुवलय. Edd., उद्विकाशकमलकुमुदकुवलय. —उज्ज्वलचिताज्वालामालिनि (A writes उज्वल°). So also B with उज्वलित for उज्ज्वल. Edd., उज्वलितचितानले ज्वालामालिनि. L. 23. Edd. omit विभावसौ, and add चन्द्रापीडस्य after देवस्य.

P. 317, L. 1. इत्यभिधानैव. Edd. omit एव, and add कृतमरणानुबन्धा. —अवधारण. Edd., विधारण. —अवक्षिप्य. Edd., अवच्छिद्य. —उपसृत्य. Edd., अपसृत्य च. L. 2. Edd. omit ताम्. L. 4. मरणाभ्यधिकानि. Edd., मरणाधिकानि. L. 6. पुनर्जन्मान्तर. Edd., पुनर्जन्मान्तरे. L. 7. उत्पद्यमान. Edd., उत्पुज्यमान. L. 12. कराभ्यां. Edd., हस्ताभ्यां. L. 13. उच्छ्वसतः. Edd., समुच्छ्वसतः. L. 14. सकलमेव तं प्रदेशम्. A B, सकलमपि तं प्रदेशं. Edd., तं सकलमेव प्रदेशं. —कुर्वाणम्. Edd., कुर्वत्. L. 15. ज्योतिरेव. So Text of A and B. Com. of A and Edd., इव for एव. —अन्तरिक्षे. Edd., अन्तरीक्षे. L. 15. क्षरन्तीवामृतमशरीरिणी वागभूयत. The speaker is the Moon. Cf. चन्द्रमसोपि भारती भवतीभ्यां श्रुतैव p. 322, l. 5. L. 16. समाश्वासितव्या. B and Edd., समाश्वासिता. L. 17. Edd. omit तत्ते. L. 18. समागमनाय. Edd., समागमाय. For the meaning of

भूयस्त्वत्समागमनाय see note on p. 174, l. 19. Com. here, भूयः पुनरपि त्वया सह समागमो मेलापः तस्मै. L. 19. चन्द्रापीडशरीरम्. Edd., चन्द्रापीडस्य शरीरं. L. 20. अन्तरात्मना. Edd., आत्मना. L. 21. प्रत्ययार्थम्. Edd., संप्रत्ययार्थम्.—अग्निना संस्कर्तव्यम्. Edd., संस्कार्यम्. L. 22. नोदके प्रक्षेप्तव्यं नापि वा समुत्सृष्टव्यं यत्नतः, &c. The reading of B and of Com. of A. Text of A has च for वा. Edd., उदके वा क्षेप्तव्यमुत्सृष्टव्यं प्रयत्नतः.

P. 318, L. 1. विस्मित. Edd., विस्मय. —Edd. omit परिजनः; and have सर्व, and the words agreeing with it in the plural. L. 2. लोचनः. Edd., दृष्टयः. L. 4. परिवर्धक. A, परिवद्धक explained in Com. by अश्वपालक. B and Edd., परिवर्षक. L. 5. अस्मद्विधानां.....तेनैव. Text of A omits the intervening words, apparently by the accidental dropping out of a whole line, as अस्मद्विधानां is at the end of one line, and तेनैव at the beginning of the next. Com., अस्मद्विधानां अस्मत्सदृशानां यथा तथा भवतु त्वं पुनरेकाकिनि विना वाहनं यानं विना दूरप्रस्थिते चलिते देवे क्षणमपि समयमात्रमपि अवस्थातुं अवस्थितिं कर्तुं न शोभसे न शोभां प्राप्नोषि इति अभिदधाना इति ब्रुवाणा तेनैव इंद्रायुधेन सह. B, अस्मिन् विध्यतां यथा ते तथा त्वं पुनरप्येवमेकाकिनि देवे विना वाहनं दूरं प्रस्थिते क्षणमप्यवस्थातुं न शोभस इत्यभिदधाना तेनैव. Edd., अस्मद्विधा तु यथा त्वं पुनरेवमेकाकी विना वाहनं दूरं प्रस्थिते देवे क्षणमपि तिष्ठन् शोभसे इत्यभिदधाना तेनैव. L. 8. सरसः सलिलात्. Edd., सरःसलिलात्. L. 9. अयथावलम्बि. Edd., अयथातथावलम्बि. L. 11. उद्भासमानः. Edd., समुद्भासमानः. L. 12. म्लान. Edd., अम्लान.—अरविन्दिनीपलाश. A, अरविन्दनीलपलाश. पाण्डुरेण. B and Edd., पाण्डुना. L. 14. आताम्राभ्याम्. Edd., आताम्रायताभ्याम्. —उद्वहल्लोचनाभ्याम्. Edd. transpose the two words. L. 17. जन्मान्तरादिवागतोपि. So Text of A. Com. omits इव. B, जन्मांतरागतः. Edd., जन्मान्तरगतः. L. 18. ससंभ्रमम्. Edd., ससंभ्रमाकुलं. L. 19. पादवन्दना. Edd., प्रणामा. —Edd. put the अहं after एवंविधा. L. 20. भवन्तमपि न प्रत्यभिजानामि. Edd., त्वयाप्यात्मनः कारणादेवं संभाविता. —अथवा. B, अथ. L. 21. एकान्तत एव. Edd., एकान्त एव. L. 23. वार्त्तापि न दत्ता. Edd., वार्त्तामपि न दत्तवानसि.

P. 319, L. 1. कुतः. Text of A adds अपि. —समागतः. Edd., एवागतोसीति. L. 3. राजपुत्र. A omits पुत्र. L. 4. गन्धर्वराजपुत्रि भूयताम् अहं हि. Edd., भूयतां गन्धर्वराजपुत्रि, and omit अहं हि, reading अहं

after त्वाम्. L. 8. दिव्याङ्गनाभिरभिसारिकाभिः. So A and Edd. B, दिव्याङ्गनाभिसारिकाभिः. L. 10. चन्द्रिकाभिराम. B and Edd., चन्द्राभिराम. L. 13. जानीहि मां चन्द्रमसम्. A adds अहं, apparently by mistake for following अहम्, which it omits in its Text. The mistake is repeated in the Com., हे कपिंजल चंद्रमसं अहं मां जानीहि अवबुध्यस्व स्वव्यापरं परिश्रमणलक्षणं अनुतिष्ठन् कुर्वन् जगतः अनुग्रहाय अभ्युपपत्तये अहं उदयं गतः. L. 13. उदयगतः. So B and Edd. A, उदयं गतः. L. 14. अनुतिष्ठन्. B, अनुकुर्वन्. L. 16. संताप्य. Edd., सन्तापितः. —Edd. omit सन्. L. 17. कर्मभूमीभूते. So A. Com., कर्मभूमितां भूते प्राप्ते अत्रैव क्रियते कर्म कर्मभूमिरतो मता यत्रैव युज्यते तद्धि भोगभूमिस्तु सापरेत्युक्तेः अकर्मभूमिः कर्मभूमिः संपद्यते इति कर्मभूमीभूते इति वा. B and Edd., कर्मभूमिभूते. —Text of A omits अस्मिन्. —उत्पन्न. Edd., प्राप्त. L. 18. तीव्रतराम्. Edd., तीव्रतमाम्. —उत्सक्ष्यसि. Text of A, उत्सृजिष्यसि. Com., उत्सक्षसि त्यक्षसि. L. 19. झटिति ज्वलित इव. So Com., (झटिति शीघ्रं ज्वलित इव दग्ध इव.) Text writes झगिति for झटिति as in previous passage p. 311, l. 7. B, झटिति समुद्दीपित इव. Edd., धगित्युद्दीपित इव. L. 20. निरागाः. From Edd. A and B, निरगां. Com., निरगां निरगच्छं. L. 21. दुःखसुख. Edd., सुखदुःख. L. 23. मन्मथूखसंभवादप्सरसः कुलात्. See the passage at p. 36.

P. 320, L. 1. तया. B, अनया. L. 2. अनेन च. Edd. add संप्रति. —आत्मदोषात्. So A and B. Cf. आत्मदोषानुबन्धेन last page, l. 20. In Com. of A, (स्वयंकृतादेव आत्मदोषात् देव *sic.*) the word looks like the gloss on स्वयंकृतात्. Edd., शापदोषात्. a phrase which occurs two lines below, and also at l. 21. L. 3. जन्मनि जन्मनि. Edd. add इति. L. 4. तथावत्. Text of A तत् यथा तथावत्. —अयं शापदोषादपैति. Com., अयं पुंडरीकः शापदोषात् अपैति दूरीभवति. Edd., अयं शापदोषो व्यपैति. L. 6. आप्यायमानम्. Edd., आप्यायितम्. L. 7. एनं वृत्तान्तम्. Edd., वृत्तान्तमिमम्. L. 10. विना. Edd., विनाकृतः. —शोकावेगान्धः. Ed. 2, शोकावेशान्धः. L. 10. गांधर्वाणवर्त्मनि. Edd., भ्रुकुटी. L. 13. तुरंगमेणैव. Compare the similar passage in Mahâśvetâ's curse pronounced on Vaiśampâyana, शुक इव p. 311, l. 19. L. 14. उल्लङ्घितः. A, उपलंघितः, explained in Com. by उल्लंघितः. The latter is the reading of B and Edd. —अवतरति. Edd. omit इति. B, वेढव्यं

त्वया. L. 16. अवज्ञया. B, अवज्ञायाः. Edd., अवज्ञानात्. — उपसंहर शापमाशु त्वमिति. B. omits आशु त्वम्. Edd., इमं शापमुपसंहरेति. L. 17. यन्मयोक्तं तन्नान्यथा. Edd., दत्त एव शापः संप्रति मया नान्यथा.—एतत्ते करोमि. 'I will do this for you.' L. 18. वाहनतां. Edd., वाह्यतां. L. 19. तम्. Edd., पुनः. L. 20. मत्प्रिय. Edd., मे प्रिय. L. 21. Edd. omit पुण्डरीकेण. Ed. 2 mentioning it as a variant. L. 23. A omits मे. —प्रियवयस्येन. From B. A, प्रियवयसा. Edd. omit the word.

I 321, L. 2. आर्द्रीकृतम्. Edd., आर्द्रितम्. B adds त्वया, omitting the previous ते- — उज्जयिन्याम्. Text of A, तदुज्जयिन्याम्. L. 3. सनिदर्शनम्. Com. = सदृष्टांतं. See p. 65, ll. 5—15. L. 5. तस्य महोपकारिणः, Com., तस्य महोपकारिणो महोपकृतिकर्तुः. Edd., तस्यैव परमोपकारिणः. L. 6. अधःस्थिते B, अधःस्थितः. L. 7. तुरंगत्वेन. Edd., तुरंगमत्वे. —न व्यपगतः. Edd., नैवोपयातो. L. 9. देवश्चन्द्रमसोवतारश्चन्द्रापीडः. So A. B, तदेव चंद्रमसोवतारश्चंद्रापीडः. Edd., तदेष चन्द्रमसोवतारश्चंद्रापीडः. — प्राक्तन. Edd., प्राक्तनादेव. L. 10. सोपि मे. Text of A, सोयमेव. L. 12. एतच्छ्रुत्वा. Edd. add महाश्वेता. L. 14. लोकान्तरगतस्य. Edd. prefix कथम्. L. 16. कमुपालभे. So Com. of A (कं उपालंभे कस्य उपालंभं ददामीत्यर्थः). and Edd. Text of A and B, किम् for कम्. — किं ब्रवीमि. Edd., कम् for किम्, and add कस्यै कथयामि. L. 17. किमाक्रन्दामि, Edd., कम् for किम्. — कमुपयामि. So Com. of A (कं शरणं त्राणं उपयामि गच्छामि), and Edd. Text of A and B, किम् for कम्. L. 18. आत्मनैव. Edd. add अपराद्धा. L. 19. उच्चारयन्त्यपि. 'Even as I utter : in the moment of uttering.' A and B, अति for अपि, Com. of A (उच्चारयंत्यति कथयंत्यति लज्जे त्रपे), connecting it, wrongly, with the preceding word, as if it were इति, a mistake which is probably due to the fact that the word was अपि in the original of A. — एवमुत्पन्नम्. Edd., उत्पन्नमेव. L. 20. विप्रलपन्त्याम्. Edd., विलपन्त्याः, adding मे after प्रतिवचनम्. L. 21. अनिर्वेदेन. So A and B. Com. of A, अनेनैव आत्मनः स्वस्य जीवितस्य प्राणितस्य उपरि अनिर्वेदेन अस्वावमानेन. Edd., अनिर्वेदना. The reference is to her fault in consenting to live after Puṇḍarika's death.— सोरस्ताडनम्. A, सोरस्ताडम्. L. 23. तथार्तकृतप्रलापां. The reading of A (Com., तथा तेन प्रकारेण आर्त्तैः करुणः कृतो विहितः प्रलापो यया सा तां सानुकंपं &c.)

and B. If the reading is right आर्ते must be construed as an adverb with कृत. Edd., the easier तथा कृतार्तैप्रलापाम्. —कृतार्तप्रलपां. Edd. add ताम्.

P. 322, L. 2. को वाधुना. Text of A, को नाम. —सुखपाके. B and Edd., सुखमात्रके. —येनैव. Edd., यदेवम्. L. 3. असह्यतरम्. B, अलंघ्यतरं. —तत्. Edd. add तु. — दृढीकृतहृदययास्यैव समागमप्रत्याशया. The reading of B. A, हतहृदयस्यास्यैव समागमप्रत्याशया च. Com., हतं हृदयं यस्यैवंभूतस्य अस्य पुंडरीकस्य समागम (:) मेलापः तस्य प्रत्याशया वांच्छया च. Edd., दृढीकृतं हृदयम्, closing the sentence there. Ed. 2 mentions a reading दृढीकृतहृदयास्यैव. See next note. L. 4. यथा च शापदोषात्. Edd., दृढीकृतं हृदयम् यथा वयस्यास्यैव समागमप्रत्याशया येथा वा शापदोषात्. — उपगतम्. Edd., उपनतम्. L. 6. च. So Com. of A. Text of A, Edd., and perhaps B, वा by a common mistake. —अश्रेयस्कर. See note on p. 315, l. 12. — शोकानुबन्धः. Edd., शोकानुबन्धावेगः. L. 7. द्वयोरेव. Edd., द्वयोरपि. L. 8. तपसो हि. Text of A, तपसोपि. Com., तपसः. L. 9. गौर्या. A, गौर्याः.— यावत्सादितम्. So Text of A and Edd. Com. and B omit यावत्. B reads समासादितम्. L. 10. नचिरात्. Edd., अचिरात्. —निजतपसः. B and Edd., निजतपः. L. 13. भगवन्. Edd. add कपिञ्जल. L. 4. Edd. omit पत्रलेखायाः. L. 15. राजपुत्रि. Edd., भगवति. — पात. B, आपात. L. 16. चन्द्रापीडस्य. B and Edd. add आत्म. Com., क्व चंद्रात्मकस्य शशिस्वरूपस्य चंद्रापीडस्य जन्म उत्पत्तिः क्व पुंडरीकात्मनो वैशंपायनस्य जन्म. Edd. omit following क्व. L. 17. पुण्डरीकात्मकस्य. B, पुण्डरीकात्मनः. L. 18. अवगमनाय. Edd., अवगमाय. L. 21. °वृत्तान्ता. Edd., °वृत्तान्ते. —आलोकय. Edd. add a second आलोकय. L. 22. अपसृत्य. Edd. add a second अपसृत्य. —स्थितवति. B, संस्थितवति. L. 23. तुल्यदुःखितां त्वया सह नयता न खल्वसुखं. Edd., तुल्यदुःखतां कुर्वता तेन चिरात् खल्वयं सुखं. For the thought compare सर्वथा समानसुखदुःखतां दर्शयता विधिनापि वयमनुवर्तिताः p. 73, l. 15.

P. 323, L. 2. समुद्घाटितम्. Com., अद्य मया शिरः कर्षितमित्यर्थः. L. 5. एवं गते. Compare यथेयं गते श्रेयस्करं श्रूयते &c., p. 338, l. 15. —उपदिशतु. A, उपादिशतु. L. 9. पुण्डरीकवृत्तान्तः. B and Edd. add तु. —कपिञ्जलहस्तात्. B, कपिञ्जलाख्यानात्. — तदा तु. Com. of A, (तत्कालं तदा त्वं *sic.*) and B, तत्कालम्. L. 10. कर्तुम्. A,

वक्तुम् explained in Com. by कथयितुम्. L. 11. त्वमन्यत्किं करोषि. So Com. of A (तत् तस्माद्धेतोः त्वं अन्यत् किं करोषि विदधासि). B, Edd. and Text of A, किमन्यत्करोषि, omitting त्वं. L. 12. अन्यथात्वेस्य. B, अन्यथात्वस्य. —करणीयचिन्ता. 'Thought with regard to what has to be done.' The reference is to her request यत्करणीयं तदुपदिशतु मे प्रियसखी above l. 5. Edd., करणीया चिन्ता. L. 13. Edd. omit तिष्ठति. —तस्यानुवृत्तिं मुक्त्वा. 'Except attendance on it.' The English colloquialisms 'letting alone,' 'letting go,' correspond closely to this use of मुक्त्वा. L. 14. मृदङ्गमकाष्ठमय्यः. Edd., मृदङ्गमकाष्ठमयाः. —श्रेयसे. A in Text, श्रेयस (*sic*), in Com., श्रेयसा.—पूजासत्कारेण. Edd., पूजानमस्कारेण. L. 15. प्रत्यक्षदेवस्य. Edd. add चन्द्रस्य, reading also the subsequent चन्द्रमसः. —Edd., अनाराधितमपत्रा. Cf. p. 325, l. 14. L. 17. Edd. omit कादम्बरी. L. 18. उत्थाप्य. Edd., सहोत्थाप्य. L. 19. Edd. omit सर्वं. —शनैः. Edd. add a second शनैः. —स्थापयित्वापनीतशृङ्गारवेषाभरणा मङ्गलमात्रकावस्थापितैककररत्नवलया. B, स्थापितावशेषरत्नवलया (omitting all the other words). With अपनीतशृङ्गारवेषाभरणा compare प्रतिपन्नशृङ्गारवेषाभरणा, p. 313, l. 20. With मङ्गलमात्रकावस्थापितैककररत्नवलया compare मङ्गलमात्रभूषणा Vikramorvasî Bomb. Ed. p. 84, and Mr. Sh. Pandit's note there. 'There are certain ornaments and decorations which a married woman must wear, howsoever poor and how unwilling soever she may be to have any. To wear or have them is a sign of wifehood, as the absence of them is that of widowhood. Thus to apply the red mark on the forehead is a mangala, and to have a wreath of glass beads round the neck is a mangala. These then were all that Auśînarî had.' मङ्गलमेव भूषणानि यस्याः सा मंगलमात्रभूषणा. In our passage मंगलमात्रक must be taken as='for luck's sake only.' Compare expressions like रक्षाप्रतिसर p. 165, l. 23, and see note on p. 68, l. 3. Edd., स्थापयित्वापनीतशृंगारवेशग्रहणा मङ्गलमात्रकावस्थापितैककरभूषणा. L. 21. स्नानशुचिः. Edd., स्नाता शुचिः. L. 23. किमपि. Edd., किंचिदपि. —अनुत्प्रेक्षितम्. A writes in text and Com., अनुप्रेक्षितम्, but explains by अतर्कितम्. B, अनुपक्षितं. —अनभ्यस्तम्. So also B, with the अन् smeared over as a mistake. Edd.,

अन्यस्तम्. Com. of A, अनन्यस्तं पुनः पुनः कृतापरिवर्त्तनं. The whole passage is an imitation of that at p. 142.

P. 324, L. 1. **बाला बलात्**. So A. (Com., बाला बलात् हटात्). बाला means 'girl as she was.' B and Edd. omit the word. —**विलोमप्रकृतिना**. Edd., विलोभप्रकृतिना. L. 2. **अनुलेपनानि**. Edd., अनुलेपनादीनि. L. 4. **आर्तरूपा**. B, अतिरूपा. —**तत्क्षणे-नैवागता**. So B. A, क्षणेनैवागता. Edd., तत्क्षणेनैवोपगता. L. 5. **पीडितोत्पीडितहृदया**. So A and B. Com. of A explains पीडितेन पीडया उत्पीडितं व्याप्तं, &c. Edd., पीडोत्पीडितहृदया. L. 9. **अक्षिपत्**. Edd., अक्षपयत्. L. 11. Edd. omit कुल. —**आकु-लित**. B, आकुलीकृत. L. 12. **दुरशनितडित्संपातपीडितदिशम्**. Edd. °दृशम्. L. 13. **अशनिनिर्ह्रादतर्जनापादित**. Text of A, अशनिर्ह्रादं (*sic*) तर्जनापादित. Com., अतिनिर्ह्रादेन अतिगर्जितेन आपा-दितो विहितः, &c. B, अशनिनिर्घाततर्जनापादित. Edd., अशनिनिर्ह्रा-दतर्जनापादित. L. 14. **गहनतल**. B, गहनतर. —Edd. omit **कम-ल**.—Edd. omit **स्व**. L. 16. **क्षणमिव क्षपाम्**. B omits **क्षणमिव**. Edd., क्षपां क्षणमिव. L. 17. **अवलोक्य**. B and Edd., आलोक्य. L. 18. **अवादीत्**. Edd., आभाष्य इदमब्रवीत्. —Edd. omit **प्रियसखि**. —B omits **न वेद्मि**. L. 19. **तादृशीमेव**. 'Exactly the same: unchanged.' L. 20. **उक्ता**. Text of A adds तु. L. 21. **अन्तरात्मनो विरहाद्व्यापारमात्रकमस्योपरतम् अन्यत्**. The reading of the Text of A and of Edd. Com. of A (अंतरात्मनः अंतर्वर्त्तिजीवस्य विरहात् वियोगात् व्यापारमात्रकं परिस्फुरणा-दिकं अस्यां चंद्रापीडस्य तनौ उपरतं स्थितं) would seem to have read अस्याम् for अस्य. B, अंतरात्मनो विरहाच्च व्यापारमात्रकमस्याः परमन्यत्. L. 22. **व्याकोशं**. So Com. of A (व्याकोशं विकसितं). Edd., सकोशं. Text of A and B omit the word. L. 23. **तथायम्**. So B. Compare तथैवेयम् in the next line. A, तथा च. Edd., तथैवायम्.

P. 325, L. 2. **लोचनद्वयम्**. Edd., लोचनयुगलम्. L. 3. **इमौ**. B, एतौ. —**विहसितौ**. From Edd. A and B, विकसितौ. L. 4. **तथैव चेदम्** Edd., तदेवेदम्. L. 6. **अङ्गानाम्**. Edd. add लावण्यम्, reading also the preceding **लावण्य**, and **सौष्ठवम्**. —**सा**. Edd., असौ. L. 12. **व्यज्ञापयत्**. B, व्यज्ञपयत्. Edd., व्यजिज्ञपत्. L. 13. **तादृशमेव**. Cf. p. 324, l. 19. Edd. तथैव. — **प्रसन्नेन्दुमन्डलद्यु-तिहारि**. So Com. of A (प्रसन्नं निर्मलं यत् इंदुमंडलं चंद्रबिंबं तस्य

द्युतिं कांतिं हरतीत्येवंशीलं). Cf. above l. 2, आमुकुलितनीलोत्पल-द्युतिहारि. Text of A and B read प्रसन्नमिदुमंडलद्युतिहारि. Edd.' प्रसन्नप्रभमिन्दुमण्डलद्युतिहारि. L. 14. अवभाति. (Com., अवभाति शोभते.). B and Edd., अविकारि. — प्रोत्फुल्लरक्ततामरसच्छायम्. So A and Edd., except that the latter omit रक्त. B. प्रणश्यते. L. 15. A omits च. —पुनः. B repeats. —प्रसादानुभव. The reading of Edd. A and B, अनुभवन for अनुभव. The word stands alone in the Com. —अन्यच्च मनुष्यलोकेषु. So Text of A. Com. (अन्यच्च एतन्मनुष्यलोकेषु ऐदंयुगीनमर्त्यलोकेषु) अन्यच्चैतन्मनुष्यलोकेषु which I should have read. B, अन्यच्च मानुष्येषु, and Edd., अन्यच्चेतन्मनुष्येषु, omitting लोकेषु. L. 16. केन कदा वेत्यादि. Com., केन वा कदा वा कस्मिन्काले वा दृष्टं अवलोकितं श्रुतं आकर्णितं यत् अस्माभिः पुण्यवद्भिः अनुभूतं साक्षात्कृतं. B omits केन, but has कदा वा. Edd., केन कदा. —पुण्यवद्भिः. Edd. omit. It is to their merit that they ascribe this favour, as before they had bewailed Chandrâpîḍâ's loss as the fruit of some evil deed. Compare note on p. 239, v. 3. L. 17. सपरिजना. Edd., सपरिवारा, a word which we have in l. 21. L. 18. अवाचित्य देवतार्चनकुसुमानि. Edd., उचितदेवतार्चनकुसुमा, Ed. 2 mentioning our reading as a variant. — निर्वर्तित. A and B, निवर्तित, as also in l. 20. L. 19. Edd. omit सकलमेव. L. 21. उपभुक्तवती. Edd., उपयुक्तवती. — Edd. omit पुनः. L. 22. अङ्कीकृत्वोद्वहन्ती. An idiomatic use of the instrumental case. Edd., अङ्के कृत्वोद्वहन्ती. L. 23. प्रति. Edd., प्रतिपद्य.

P. 326, L. 1. अवश्यमा शापक्षयात्. B, अवश्याशया. — Edd. omit अधुना. —B omits अत्र. L. 2. अत्यद्भुतम्. B adds भूतम्. Edd., अद्भुतरूपम्. L. 3. येन नान्यथा मां संभावयतः. 'That they may not think ill of me.' A omits न. See next note. —दुःखेन वा मदीयेन न तिष्ठतः 'Nor sorrow for me.' This is the reading of B and Edd. Text of A, दुःखेन वा मदीयेन दुःखं तिष्ठतो यथा, &c. The note of the Com. on the whole passage is येन अन्यथा अन्यप्रकारेण मां कादंबरीं संभावयतो विचारयंतो (*sic*) मदीयेन दुःखेन वा तिष्ठतः स्थितवतः यथा, &c., which it will be seen does not confirm the दुःखं of A's Text. L. 5. मया. Edd., यया. L. 6. एव. Edd., अपि. —रुदितम्. A, रोदिमि, reading the previous मया. L. 7. Edd. omit प्रतिपन्ननियमा. L. 8. गत्वागतया. Com.

=तत्र गमनं कृत्वा प्रतिनिवृत्तया च. Edd., गतागतया. L. 9. गाढ-गाढं पुनः. Edd., गाढतरं omitting पुनः. L. 10. Edd. omit मनस्येव. L. 12. वत्सया. Edd. add एव. — तत्राप्यपरम्. 'And should have chosen a husband for herself—and that too no other than an incarnation of' &c. L. 13. तत्. Edd. add कति-पयेनैव कालेन. L. 14. निर्भरानन. Edd., निर्भरमानन. — निर्वृतेन. A writes निर्वृत्तेन. B, निर्वृतेन. L. 16. घननिरोधोद्बन्धात्. This is the reading of the Text of A and of B. Com. of A (घनस्य मेघस्य निरोधः अवग्रहः स एव बंधः तस्मादिव) has घननिरोधबन्धात्. Edd., घननिरोधाद्बन्धात्. L. 17. फलभरावनम्र. Text of A, फलभ-रादेव नम्र. Edd., कणिशभरावनम्र. — पिञ्जरासु. Edd., आपिञ्जरासु. L. 18. प्रासादतलेषु. Com., प्रसादतलेषु (*sic*) सौधानां मध्यो [ध्य] भागेषु. Edd., पादपतलेषु. L. 19. कुमुद. Edd., कुसुम. — सेफालिका. Text of A, सेफाली. Edd. write शेफालिका. B, काला. L. 21. वासरेषु. Edd., सलिलाशयेषु.—सलिलापसरणक्रमतरंग्यमाणासु सुकुमारतीरसैकतरेखासु. Edd., सलिलापसरणक्रमतरंगमाणपाण्डुसुकुमारतीर-सैकतरेखासु. L. 23. B and Edd. omit तृण.

P. 327, L. 1. पार्थिवलोकेन. Com.=राजलोकेन. Edd., पान्थलोकेन. L. 2. तुरगखुरसहासु. Edd. add संजातासु L. 3. देवः. Edd., देवि देवः. L. 4. Edd. omit हृदयेन. L. 6. यथावृत्तं सर्वमाख्यायास्माभिर-भिहिताः. Edd., अस्माभिर्यथावृत्तं समाख्याय, omitting अभिहिताः. Cf. एवमभिहिताः below, l. 9. —भवतां हस्ते देवेन चन्द्रापीडेन न किंचि-त्प्रतिसंदेष्टव्यम्. Text of A omits न. Com., भवतां युष्माकं हस्ते देवेन चंद्रापीडेन न किंचित् प्रतिसंदेष्टव्यं न प्रतिकथनीयं Edd., भवतां तु for भवतां; and put the न after हस्ते, Ed. 2 printing हस्तेन. The phrase recurs at p. 331, l. 11 —भवतां हस्ते न किंचित्प्र-हितम्. L. 7. अकृतविलंबा एव गत्वैवम्. So Text of A and B. Com. writes एव for एवं. Edd. omit एव, and read एनम् for एवम्. L. 8. Edd. omit अखिल. See next note.—लोकार्तिहराय. Edd., अखिललोकार्तिहराय. L. 8. अवनितलपतये. Edd., अवनि-तलहरये.—देवदेवाय. Edd., देवाय. The same various readings recur below, l. 21. L. 11. प्रेरयति. Edd., कारयति. L. 12. भवतामपि. Edd. omit अपि. —वार्त्तामात्रकोपलभ्यः. So B. and Edd. A, वार्त्तामात्रकलभ्यः. —युज्यते. Edd. add एव. L. 13. Edd. omit अथ नयनविषयगामी. —तदा वयमपि. Edd. अपि च वयमपि. L. 14. अपुण्यकर्माणः. Edd. prefix केचिद्गुण.

L. 15. **चरणपरिचर्यया देवस्य.** Edd., देवचरणपरिचर्यया. L. 16. **प्रसादं कृतवान्.** Edd., प्रसादीकृतवान्. L. 17. **वन्दना.** So all four authorities, while in the next page, l. 11, all four have वन्दन. —**विसृज्यामहे.** B and Edd., विसर्ज्यामहे. L. 18. **त एव वयं पाटलप्राश्वरणरेणवः.** Compare कथं वा पादधूलिरिव पादावनुगन्तुमुद्यता हर्षस्थानेपि रोदिमि, p. 315, l. 13. L. 20. **संभवे सति.** Com.= दर्शनयोग्यतायां सत्यां. —**अप्रत्यक्षीकृतयुवराजशरीराः.** Edd. omit युवराज, Ed. 2 mentioning it as a variant. L. 21. **देवदेवेन.** Edd., देवेन. Compare above, l. 8. —**किं वा.** Text of A, च for वा by a common confusion. Edd. omit वा. L. 23. Write **तत्कालं समुत्प्रेक्षित.**° The reading is that of B and of Edd. except that the latter have तत्काल for तत्कालं. Text of A, तत्कालं समुत्प्रेक्षितानाश्वास्य श्वशुरकुलवैक्लव्या. Com., तत्कालं समुत्प्रेक्षितं वितर्कितं अनाश्वासं (*sic*) आश्वासनावर्जितं श्वशुरकुलस्य स्वपतिवंशस्य वैक्लव्यं विह्वलता यया सा.

P. 328, L. 2. **गद्गदिकयावगृह्यमाणकण्ठी.** Text of A, गद्गदिकावगृह्यमाणकंठा Com., उत्प्राबल्येन गदिकया (*sic*) गद्गदस्वरेण अवगृह्यमाणो निरुध्यमानकंठो यस्याः सा. B, उद्गद्गदिकावगृह्यमाणकंठी. Edd., उद्गद्गदिकयावगृह्यमाणकण्ठी. L. 3. **देवम्.** Text of A, देवदेवम्. Compare the various readings at p. 327, l. 8 and l. 19. L. 4. **किमुच्यन्ताम्.** Compare किं वक्तव्या वयम्, p. 327, l. 21. A, किमुच्यताम्. Com., एवमेव यथागतं तथैव याताः पश्चाद्गलिताः संतः तत्र तैः किमुच्यतां किं कथ्यतां. Edd., किमुच्यन्तां त एव. L. 4. **वृत्तान्त एवायमेवंविधो लोकातीतः.** The reading of B. Text of A, वृत्तांतमेवायमेवंविधो (*sic*) लोकातीतः. Com., अयं एवंविधो वृत्तांतः उदंतः लोकातीतः अनिर्वचनस्वरूपो यत्र यस्मिन्, &c. Edd., अयमेवंविधो लोकातीतो वृत्तान्तः. लोकातीत means 'supernatural.' L. 5. **किं पुनरनालोकनेनापि.** Text of A and B add च, a reading with which अपि च is to be construed with the words that follow. Com. of A, अनालोकनेनापि अनिरीक्षणेनापि किं पुनर्भण्यते. L. 6. **कैतवमात्रकोपदर्शितप्रेमपल्लवा.** Com. of A, कैतवमात्रेण केवलदंभेन उपदर्शिताः प्रकटिताः प्रेमपल्लवाः स्नेहंकिशलया यैस्ते. Text of A and Edd., प्रेमफला for प्रेमपल्लवाः. L. 7. **संभावनया.** Edd., सद्भावनीयाः. L. 8. **अघटमानकम्.** Edd., अघटमानम्. L. 9. **संफलयित्वा.** Edd., सफलयन्तु. L. 10. **दूरतः.** Edd., अदूरतः. L. 12. **चिरमिवालोक्य.** Edd. चिरमवलोक्य. —**स्वयमेवाभाषत.**

Text of A omits एव. Edd., स्वयमेवालपत्. L. 13. °सुलभः शोकावेगः. Text of A, °सुलभशोकावेगः. L. 14. यस्खलु. From Edd. Text omits यत्, but the sandhi (शोकावेगो shows that something has fallen out before खलु. Com., अनालोचितः अविमृष्टः अवधिम(र्म) र्यादा यस्य तत् तथा दुःखमेव अवसानप्रांते यस्यैवं तत् दुःखमेव मरणभीरोः कातरस्य खल्विति निश्चयेन शोकावेगाय भवतु. B. न खलु. L, 15. नाम. From B and Edd. L. 16. A and B omit न. L. 17. Edd. omit भिन्न. L. 18. मनुष्येषु. Compare the readings of B and Edd. at p. 325, l. 16. —प्रत्यक्षीकृत. Edd., प्रत्यक्षतः. L. 19. दृष्टं च. (Com. takes भवद्भिरपि with the preceding words : but compare प्रत्यक्षदृष्टकलवृत्तान्तः p. 329, l. 16 and the context there). B, भवद्भिरपि च दृष्टं च. Edd., भवद्भिरपि दृष्टो दृष्टं च. —पुरेवाक्षत. Text of A and B, पुनरेवाक्षत. Edd., पुरेवाविकृत. L. 20. संभाषणापि या इवेन विना. Edd., संभावनापि या जीवाद्विना. L. 23. यतः कारणात्. B, यतःकारणं. Edd., किं कारणं.

P. 329, L. 1. कथंचित्. Edd., न कथंचित्. L. 4. गुरुजनेष्वाप्रकटीभविष्यति. Edd., गुरुजने जने वा प्रकटीभविष्यति. L. 5. व्यज्ञापयन्. Text of A, व्यज्ञापयन् (*sic*). B and Edd., व्यज्ञपयन्.—किं विज्ञापयामः. Text of A, किं चि (*sic*) ज्ञापयामः. B, किंचित् ज्ञापयामः. L. 7. तवस्माकं. Text of A omits तत्. —हस्ते. Edd., हस्तात्. L. 8. वार्त्तां विना. B, विना वार्त्तां. Edd., वार्त्तया विना. —आर्यशुकनासेन. Edd. add च. Com. of A, देवेन तारापीडेन देव्या विलासवत्या आर्यशुकनासेन च, where the च may or may not be part of the reading of Com. The same collocation recurs below, l. 10. L. 9. संभाव्य. Com. =विचार्य. Edd., संभाष्य. —अगमनं तु दूरापेतमेव. Edd., अगमनं दूरत एव, Ed. 2 mentioning our reading as a variant. L. 11. अस्माकम्. Text of A and B omit. L. 12. अवस्थानमशक्यमेव. Edd., अवस्थानमनुचितमशक्यमेव. Compare below, l. 13. L. 14. अवेक्षमाणया. So B. A, अवेक्ष्यमाणया. Edd., अपेक्षमाणया. L. 15. आपतति. So Text of A. Com. of A, आयाति standing alone. B, आयाति. Edd., अतः. L. 16. श्रद्धेयवचाः. Edd., श्रद्धेयवाक्यः. L. 17. संप्रत्ययाय व्रजत्विति. B omits इति. Edd., व्रजतु संप्रत्याय इति. L. 18. राजलोके तु का कथा. Com., राजलोके नृपवर्गे श्रु (तु) का वार्त्ता कथ्यते. —भृत्यवर्गोपि. Edd., भृत्यवर्गेपि. L. 20. Edd. omit इति.

L. 22. **अपराधम्**. Edd., अपराधम्, Ed. 2 mentioning a reading नापराध्यन्ते. L. 23. **हितप्रियम्**. So Com. of A. Text and Edd., प्रियहितं. B, प्रियं हितं. Compare p. 315, l. 21.

P. 330, L. 1. **विकत्थमानाः**. Edd., कत्थमानाः. L. 2, B and Edd. omit **इव**. L. 3. **धनात्**. Edd., नापि, Ed. 2 mentioning a variant धना (*sic*). L. 5. **व्यसनेत्यादि**. B, व्यसनतानवलोकने. L. 6. **गुणग्रहणे**. Edd., गुणग्रहणे. L. 7. **स्वात्मनि**. Edd., आत्मनि. —**अस्वाधीन**. B and Edd., न स्वाधीन. L. 9. **पङ्गव इव क्लीबा इव**. Text of A, पंगव इव पंगव इव (*sic*) क्लीबा इव. Com. of A, पंगव इव श्रोणा इव क्लीबा इव षंढा इव. B, कृपणा इव पंगव इव क्लीवा इव. Edd., कुणप इव पङ्गव इव क्लीवा इव. —**स्वात्मना**. A, स्वात्मनः. L. 10. **चिन्ता**. B and Edd., चिन्त. —**सर्वम्**. Edd., सर्वः. L. 11. **भृत्यलोकः**. Edd., भृत्यजनः. —**तदाज्ञापितं कृतमवधारयतु देवी**. A common idiom. Compare *e. g.* एषाहमादाय चन्द्रापीडभागतैव, p. 243, l. 20. L. 12. **त्वरितक**. A, त्वरित. L. 13. **कुमारबालसेवकम्**. Com. = चंद्रापीडभृत्यं. B and Edd. omit बाल. L. 14. **अथ सुबहुदिवसापगमे**. B, अथ सा बहुदिवसापगमे. Edd. add च. —**वार्त्ताम्**. B and Edd., वार्त्तया. Compare the various readings at p. 329, l. 8. —**उत्ताम्यन्ती**. Edd., उत्तामती L. 15. **उपयाचितं**. Text of A, उपयाचितकं.—**अवन्तीं नाम नगरीं देवतानामवन्तीमातृणाम्**. (Com. अवंती = विशालापुरी). B, अवन्तीनगरदेवतानामवन्तीमातृणाम्. Edd., अवन्तिनगरदेवतानामवन्तिमातृणाम्. The form अवन्तिमातरः in next line is in all four. L. 17. **वार्त्ताहरा इति**. B and Edd., °वार्त्तेति —**संभ्रमप्रधावितात्**. B, ससंभ्रम for संभ्रम. Edd., ससंभ्रमप्रतिधावितात्. —**परिजनात्**. Text of A, परिचारिकाजनात्. Com., परिजनात् सेवकजनात्. L. 19. **फूत्कृत्य**. A writes पूत्कृत्य. L. 21. **दृष्टाः.....वर्तन्ते .....तैः**. B, दृष्टः.....वर्त्तते.....तेन and Edd., दृष्टः.....वर्त्तते.....अनेन, in accordance with the reading वार्त्ता above. L. 22. **यथादर्शनं संवशः**. A, यथादर्शनसंबंधशः. Com., यथादर्शनं यथावलोकनं संबंधशः संबंधेभ्यः. —**नरपतिप्रतिबद्धेनाप्रतिबद्धेन चौज्जयिनीनिवासिना जनेन**. Construe with पृच्छ्यमानान्, p. 331, l. 20. Com., नरपतिप्रतिबद्धेन नृपसक्तेन अप्रतिबद्धेन राजसपर्यावर्जितेन च उज्जयिनीनिवासिना विशालवास्तव्येन जनेन. B reads नरपतिप्रतिबद्धेन चौज्जयिनीनिवासिना जनेन. L. 23. **आगतः**. B, अनुगतः. Edd., आयातः.

P. 331, L. 1. **यात्वा**. Edd., गत्वा. L. 3. **त्वरितक एतद्वेत्ति**. Tvaritaka

is the name of the man from Chandrâpîḍa's own retinue sent with Vilâsavatî's messengers. See p. 330, l. 12. A here reads त्वरितकः with the others. —**किमनेन वेदितेनाप्येतत्कथयतु.** 'What good will it do if he tell us that: let Tvaritaka tell us this.' This is the reading of Text of A. Com. writes कथय, followed by an indistinct letter which may be तु or नु, but explained by ब्रूहि. B and Edd., कथय for कथयतु. Edd., विदितेन for वेदितेन. What follows is a series of special questions addressed to Tvaritaka, as likely to be cognizant of the whole of Chandrâpîḍa's proceedings since he left Ujjayinî. With प्रसीदत l. 10 the general questions addressed to the messengers are resumed. L. 4. **स दृष्टः.** B, दृष्टः सः. L. 5. **मिलितोस्य.** Com. explains अस्य wrongly by युवराजस्य. B, मिलितो वास्य. Edd., मिलितो वा तस्य. —**दत्तः कथम्.** Edd., न दत्तः. L. 7. **विनाशम्.** Edd., आत्मना. —**बलाद्गतस्य.** Cf. बलाद्गतोसि p. 332, l. 22. —**बालधर्मणः.** Text of A, बालवर्मणः. —**पृच्छन्नपि.** Edd., प्रष्टुमपि. L. 8. **वाजी यो युवराजेन.** So Text of A. Com., (अस्य युवराजेन चंद्रापीडेन वाजी तुरंगमः प्रसादीकृतः प्रदत्तः) omits यः. B and Edd., वाजी वो युवराजेन. —**प्रसीदत.** B adds अस्य. L. 9. **पृथुवर्मणः.** Edd., पृथुवर्म्मनः. —**उत्प्रेक्षामहे.** A, उत्प्रेक्ष्यामहे. L. 10. Edd. omit **इति**, Ed. 2 mentioning it as a variant. L. 11. **विस्मयः कृतोस्मत्पित्रापि यच्चिह्नकमपि भवतां हस्ते न किंचित्प्रहितम्.** Text of A, विस्मयः कृतोस्मत् पित्रापि यत् किं (*sic*) चिह्नकमपि भवतां हस्ते न किंचित् प्रहितम्. Com., अस्मत् पित्रापि अस्मदीयजनकेनापि स्मयः (*sic*) कृतः भवतां हस्ते यत् किंचित् चिह्नकमपि अभिज्ञानकमपि न प्रहितं न प्रेषितं. B, विषयः (*sic*) कृतोऽस्मत्पित्रा स्वचिह्नकमपि भवतां हस्ते न किंचित्प्रहितम्. Our reading is that of Edd., except that Edd. omit the अपि after अस्मत्पित्रा. L. 13. **कुमारवर्मा.** Edd. 1, कपालवर्मा. Edd. 2, कलापवर्मा. —**तत्र लगति.** A, तत्र च लगति. B, तत्र चलति. Edd., तत्रावलगति. L. 14. **बलाधिकृतस्य का वार्ता.** Text of A and B omit **का**. Com., बलाधिकृतस्य अवंतिसेनस्य का वार्ता किंवदंती. Edd., बलाधिकृतस्तस्य का वार्ता. —**नासीरार्थम्.** (Text of A writes नासारार्थं by a common confusion). Com., नासीरं त्वग्रयानं स्यादवमर्दस्तु पीडनमिति हैमः. L. 15. **राजकुले कः प्रसादवित्तो वर्धमानो मान्यते वा.** So A and B. Com. (राजकुले नृपकुले को वा मान्यते

पूज्यते प्रसादे प्रसन्नतायां वित्तं यस्य एवंभूतः वर्द्धमानो वृद्धिं प्राप्यमाणः) omits वा. प्रसादवित्त is formed on the analogy of the more common तपोधन. Edd., वर्त्तमाने for वर्धमानः. —केन वा किं लब्धम्. A double interrogative like the common Greek construction. B omits केन वा. L. 16. आजीविनिकाः. A, राजनिकाः. Com.=राज्ञः संबंधिनः. L. 19. एवं. Edd., एव. L. 20. अदत्तवचसः. B and Edd., अदत्तप्रतिवचसः. L. 21. निःसहाङ्गान्. Com., निःसहानि असक्तानि अंगानि येषामेवंविधान्. L. 23. अनेकधैवोद्वहाध्व. Text of A, अनेकोद्वह. Com., अनेकोद्वहाध्व. L. 23. ध्वजानिवाध्वक्लेशस्याश्रयानिव श्रमस्य पदन्यासानिव दौर्मनस्यस्यावासानिव प्रवासस्य. The reading of the Com. Text, ध्वजानिवाध्वक्लेशस्याश्रयानिव दौर्मनस्यस्य omitting the other words. B, ध्वजानिवाध्वक्लेशस्याश्रयानिव श्रमस्यावासानिव दौर्मनस्यस्य. Edd., ध्वजानिवाध्वक्लेशस्याश्रमानिव श्रमस्यावासानिव प्रवासस्य पदन्यासानिव दौर्मनस्य.

P. 332, L. 1. संदर्भान्. Text of A adds च. L. 2. दूरत एव. B and Edd., अदूरतः. But see below, l. 14. L. 6. पतन्तीव. Edd. omit इव. —चरणकमला. Edd., चरणानि. L. 7. गद्गदतरम्. Edd., सगद्गदस्वरम्. —Text of A omits the words कथयताशु. मे वत्सस्य. L. 8. वार्त्तामात्रम्. Edd., वार्त्ताम्. —इदं त्वन्यथैव किमपि कथयति मे हृदयम्. अन्यथा is used in the same way as अन्यादृशम् p. 334, l. 7. Text of A omits किमपि. Text and Com. of A write नु for तु. Edd., कथमपि करोति मे हृदयम् for किमपि कथयति मे हृदयम्. L. 9. अप्रत्ययमेवाश्रयते. So A. Com., अप्रत्ययमेव अविश्वासमेव आश्रयते. B, म्रियते मम (वत्सो दृष्टो वा भवद्भिः). Edd., म्रियते मे वत्सो (दृष्टो वा भवद्भिः). See next note. —वत्सो दृष्टो वा न भवद्भिः. So Text of A. Com. (after the आश्रयते of last note) मे मम वत्सो दृष्टोवलोकितो भवद्भिर्युष्माभिर्न वेति) मे with Edd., and perhaps न वा for वा न of Text. B and Edd. (see last note) omit न. L. 10. A omits तल. L. 11. उत्सृज्य. So Com. of A (where it stands alone), and Edd. Text of A, उपसृत्य. B, उपसृज्य. —व्यज्ञापयन्. (Text of A writes न् for न्). B and Edd., व्यज्ञपयन्. L. 13. प्रत्युवाच. So Text of A and B. Com., (सा विलासवती) perhaps reads सा प्रत्युवाच. Edd. prefix विलासवती. —अपरम्. Edd., परतरं. L. 14. अपसृत. Com. = दूरीभूत. B, अकृत. Edd., अनुद्गत. —A omits एव. L. 15. दुःखिताभ्याम्. Edd., दुःस्थिताभ्याम्. L. 16. मन्मुखसमक्ष-

मधारणेन. So A, with मुखद (*sic*) in Text for मुख. Com. मन्मुखसमक्षं यत् अधारणं अस्थापनं तेन च. B, मत्पुरैव समवधारणेन. Edd., मन्मुखेदसमावधारणेन. L. 17. चन्द्रशीतलप्रकृते. Text of A omits शीतल. L. 18. नागतोसि. B, नायासि. Edd., नायातोसि. L. 20. A omits मे. L. 22. दुष्करम्. Compare English 'hardly.'

P. 333, L. 1. अपुण्यवत्यः. A, अपुण्यवन्त्यः. L. 2. आच्छिद्य. Com., which writes आच्छेद्य, = उद्दाल्य. Edd., अवच्छिद्य. L. 3. सुदूरस्यापि. Edd., दूरं गतस्यापि. L. 5. Edd. omit प्रभृति. Compare note on p. 285, l. 21. L. 6. स्मृत्वा. Edd. add शोचामि किं. Ed. 2 mentioning our reading as a variant.—उत यौवनाभोगकारिणीं वर्त्तमानां रूपशोभाम्. Text of A, वर्त्तमानरूपशोभाम् for वर्तमानां रूपशोभाम्. Com., यौवनस्य तारुण्यस्य आभोगो विस्तारः तं करोतीत्येवंशीला सा तथा तां वर्त्तमानां संप्रतिसमयवर्तिनीं रूपशोभाम् सौंदर्यश्रियं स्मृत्वा अनुशोचामि. B, वर्त्तमानस्वरूपशोभाम् for वर्त्तमानां रूपशोभाम्. Edd., हारिणीम् for कारिणीम्. L. 8. एवं विलपन्तीं मामवलोक्येत्यादि. 'And as you, from your place in my heart, watch me thus bewailing, say not, oh son! to yourself *Vilâsavatî then can live without me.* Child, how is it that I, bereft of you, can live to look your father in the face. Something, I know not what, the thought of your dear face, or a woman's dull nature, keeps my heart from believing that evil has overtaken you. This is why it does not burst.' L. 10. किमपि. Edd., किमिति. L. 13. स्फुटीकर्तुं च वार्त्तां भीता ते त्वरितकोपनीतामेव नेच्छामि. So Text of A, writing नेच्छामाति [नेच्छामीति] for नेच्छामि. The position of ते in this reading is awkward. Com., अहं भीता सती ते तव त्वरितकेन उपनीतां प्रापितां मे [तामे] व वार्तां प्रवृत्तिं स्फुटीकर्तुं प्रकटीकर्तुं नेच्छामि न अभिलष [ष] ामि. B. adds with Text of A, इति after नेच्छामि. Edd., स्फुटीकर्तुं च वार्त्तां ते त्वरितकाङ्क्षीतेव नेच्छामि with स्फुटीकर्तुम्. (Compare परिस्फुटं केनचिदेव कथितम् p. 335, l. 1. L. 14. तात किं ब्रवीषि. She addresses again the son in her breast, and repeats what she professes to hear him say, according to the common dramatic use. Edd., ब्रवीमि for ब्रवीषि. L. 14. यथा. B and Edd., तथा. यथा at the beginning of the quoted words anticipates by a usual con-

struction, the इति with which the quotation closes. —**किमनेन सुतस्नेहानुचितेन लोकलज्जाकरेण.** No two readings agree here. Text of A, किं सुतस्नेहानुचितेन लोकलज्जाकरेण Com., (किं सुतस्नेहस्य अनुचितेन अयोग्येन अमुना वैक्लव्येन वैक्लव्यं विह्वलत्वं तेन) reads अमुना for अनेन, and omits लोकलज्जाकरेण. B, अमुना for अनेन and स्नेहानुचितेन for सुतस्नेहानुचितेन. Edd., किमनेन स्नेहानुचितेन लज्जाकरेण. Perhaps अमुना (B and Com. of A) is a better reading than अनेन. L. 19. **मन्दरास्फालनोद्वेल इव.** Text of A, अमंदमंद°. B, उद्वेलितः for उद्वेलः. Edd., मन्दरास्फलनेनेवोच्छलितः, Ed. 2 mentioning a reading which adds (a second?) इव. L. 21. Edd. omit one **किम्.** —**उन्मुक्तार्तनाद.** From B, which, however, has च before the word. A in Text, उक्त्वार्तनाद, in Com., उत्क्रांतः उत्थितो यो आर्तनाद, &c. Edd. omit आर्त. Compare the various readings at p. 336, l. 9. L. 22. **आकर्षन्निव.** Edd. add आवर्जयन्निव. —**उद्वासयन्.** Edd., उद्भासयन्, and add विपर्यासयन्निव.

P. 334, L. 1. **अवन्तिमात्र.** Com. of A, अवंतीमातृ. Compare the various readings at p. 330, l. 15. L. 5. **अपनयनायैव.** A, अपनयनायैव. —**समुपविश्य.** Text of A adds च. L. 7. **अन्यादृशं किमपि.** 'Some evil.' L. 8. **जीव्यते.** A, जीव्यन्ते. Com., ततो न जीव्यंत एव प्राणा न म्रियंत एव. L. 10. **नाधिकस्य.** Edd., नातोधिकस्य. L. 11. **अनुपात्तं.** Edd., उपात्तं. —**हृदयताडनम्.** (A, °ताडनाम्.) Edd., हृदयस्य ताडनम्. L. 13. **वृत्तौ.** B, वृत्ते. L. 14. **वा.** A and B, च. L. 16. **शरीर.** From B. Edd., शरीरक. A omits. —**ललतः.** B, ललतः. Edd., लगतः. L. 17. **मनोहारीणि.** B and Edd., मनोहराणि. —Text of A omits **श्रोत्रे कृतानि.** L. 23. **गतम्.** Edd., गन्तव्यम्.

P. 335, L. 1. **वत्सस्यैतत्.** Edd., वत्सस्येत्येतत्. —**अद्यापि न परिस्फुटं केनचिदेव कथितम्.** Text of A adds न, which the Com., (अद्यापि अपरिस्फुटं (*sic*) अप्रकटं यतः केनचिदेव पुंसा मे मम न कथितं न निवेदितं) construes with कथितं, making न परिस्फुटं or अपरिस्फुटं the predicate of a separate clause. B, अद्यापि न परिस्फुटं केनचिदव कथितं मे. Edd. with B but omitting मे. Compare next note. L. 2. **एतावत्तु.** 'So far.' From Edd. Text of A, तावत्. Com., तावदिति एतावत् तु. B, तावत्. The कथितं मे तावत् of B (see last note) may well be a mistake, by a very com-

mon error, for कथितमेतावत्. मे stands, however, it will be noticed, in the Com. of A. L. 4. सर्वं वृतान्तम्. A, सर्ववृत्तांतं. —तत्तं तु. From B. A, तत्तु. Edd., तं तु. L. 6. त्वरितकम्. Com. of A, (त्वरितकं नामानं कुमारभृत्यं कुमारसेवकं) adds कुमारभृत्यम्. Edd., त्वरितं त्वरितकम्. L. 7. त्वरितकम्. So B and Edd. A, त्वरितं. Cf. its reading at p. 330, l. 12. L. 10. वत्सस्य. B adds मे. —येन. Edd., वेगेन, a mistake for मे येन, which is B's reading. L. 11. मया तन्मात्रामात्येन च. The same collocation as at p. 329, l. 8. Here Text of A reads वा for च, by a common confusion. (Com. has लिखितेपि, so that वा लिखितेपि is not for चालिखितेपि.) Com., मया तन्मात्रा अमात्येन सचिवेन शुकनासेन मंत्रिणा च. Edd., मया तन्मात्रा चामात्येन च. B, मया चामात्येन. —लिखितेपि. B, लिखिते आदिष्टेऽपि. —नायातः. Edd., स नायातः. L. 12. राज्ञा गमनतः प्रभृति. A, राजागमनतः प्रभृति. Com., राज्ञः आगमनं तस्मात् प्रभृति. L. 14. अतिक्षुभित. Edd., आक्षुभित. L. 19. निर्व्यूढा. Com., निर्वाहिता आमरणपर्यंतं पालिता इत्यर्थः. Compare जन्मनिर्वाहलब्धेन हृदयेन [पूर्वराजर्षिगतं पन्थानमनु यास्यामि.] p. 298, l. 12 and the note there. L. 20. हृदयस्फुटने. B, हृदयस्फोटने. —निर्विकारत्वमेव. From B. Text of A and Edd., निर्विकारमेवेदम्. Com. of A, इदं अस्मद्वक्षो निर्विकारं विकाररहित [तं] निरुपद्रवम्. If इदम् is the right reading, हृदयम् must be understood, in antithesis to the preceding तव हृदय (स्फुटने).

P. 336, L. 1. प्रयतामहे. Edd., प्रयातावहे. —सशोकं शुकनास. Edd., आ शुकनास. —अयं स कालः स्नेहस्येत्यादि. Compare the passage at p. 169, l. 21. L. 3. रचयत. Edd., उपनयत. L. 5. उपरोधपरिलम्बाद्विना दापय, &c. Text of A, अपरोध for उपरोध. Com., उपरोधेन यः परिलंबो विलंबः तेन विना, &c. Edd., उरोधः परिलम्बाद्विना प्रविश्य दापय. B, अवरोधपटलं दापय. With उपरोध compare the following कस्य कृतेष्वापि पाल्यते. L. 6. Edd. omit देवि. —कोषम्. Text of A, कोश (*sic*). Com., कोशं भांडागारं. B, काशं. —पालनादिकं करणीयमधुना क्षीणम्. So B and Edd., which latter add एव after करणीयम्. Text of A omits क्षीणम्. Com. of A, (क्षीणपुण्यस्य क्षामश्रेयसो मे मम पालनादिकं रक्षणादिकं क्षीणं) omits करणीयम्. L. 7. यात यथाभूमि भूमिपतयः. Text of A, यात यथाभूमि भूमिभुजः. Com., भो भूमि-

पतयो वसुधाधीशाः राजानः यथाभूमि आत्मीयस्थलं यात व[ज]त यूयं. B, यात यथाभूमि भूमिपालाः. Edd., यात यथा भूमि भूमिपतयः. L. 8. उत्सृष्टाः स्थ. Text of A, भूमिभुजोत्सृष्टा स्थ (*sic*). Com., उत्सृष्टा स्थ लटि परस्मैपदे मध्यमपुरुषबहुवचनं. B, तथोत्सृष्टाः स्थ. Edd., दृष्टाः स्थ. —अस्य दुःखम्. So A, Com. explaining अस्य by चेद्रापीडस्य. B, अस्य वा दुःखं. Edd., अनाथतादुःखं. L. 9. क्रमपरं संविधाय यामि. So Com. of A: —ततः कं अपरं अन्यं अधीशं संविधाय कृत्वा यामि व्रजामि. Text of A, कमेवापरं विधाय. संविधाय seems to mean 'inaugurating as my successor,' and the यामि points to the intention referred to at p. 334, l. 22. B, कथमपरं संविधाय यामि. Edd., कामपरं संविधापयामि. —आर्त-प्रलापिनम्. Edd., आर्तं प्रलपन्तं च. आर्तं is used adverbially as in p. 333, l. 21. L. 10. Read विलासवत्यैव. Edd. omit एव. —आर्ततरः. Edd., आर्तः. L. 11. व्यज्ञापयत्. Edd., व्यजपयत्. —देव. Edd. add यथा त्वं हृदये संभावयसि न तथा. L. 14. A omits तत्. L. 19. दृष्टिम्. Edd., दृशम्, Ed. 2 mentioning our reading as a variant. L. 20. शुकनासमुखेभ्यपातयत्. Text of A and B, शुकनासे for शुकनासमुखे. B and Edd., न्यपातयत् for अभ्यपातयत्. —सु. B, च.—स्वयं दुःखिताः. Text of A, स्वयं दुःख-दुःखिताः, reading also the following आत्मदुःखम्. —निधानीकृत्य. Edd., विस्मृत्य. L. 21. यतन्ते. Edd., वर्तन्ते. —For the position of यतः see note on p. 195, l. 1. L. 23. संचरत्सु सुख-दुःखमयेषु. The reading of B. Text of A, संचरत् सुखदुःखमयेषु, Com., संचरंति परिभ्रमंति यानि यानि सुखदुःखानि तैर्निष्पन्नेषु तन्मयेषु, &c. Edd., चरत्सु सुखदुःखमोहमयेषु.

P. 337, L. 1. मानुषेषु. B, मनुष्येषु. Com. of A, मृत्युलोके मानवाः प [म] नुष्याः नराः. —प्रधानस्यापि. Edd. omit अपि. —परिणामात. Ed. 2 mentions a reading परिणामादात्मनः. L. 3. विपाकस्वभा-वात्. Read with A, विपाकभावात्. Com., धर्मोऽदृष्टं तद्विपरीतोऽधर्मः तयोः साधनानां कारणानां निमित्तभूतानां इष्टानिष्टे इ [ई] प्सितानीप्सिते वाञ्छितावाञ्छितफले साध्ये तयोः द्वयोः संबंधकारिणां वा शुभाशुभानां कर्मणां विपाकभावाद्वा तदुदयावस्थानुभवनाद्वा. The वा after कर्मणाम् is wrong, and B omits it. B has here विपाकाद्वा विभावाद्वा. Edd., विपाकात् स्वभावाद्वा. L. 5. सा. Text of A writes दशा, which is the gloss for अवस्था in the Com.—तत्कुतोयम्. Edd., तत्किं कुतोयं, Ed. 2. mentioning our reading as a variant.

The reading of B is indistinct, but appears to be तच्छुतोर्यं for तत्कुतोर्यं. L. 6. **युक्तेः**. Edd., मुक्तेः, Ed. 2 giving our reading as a variant. L. 7. **अभ्युपगतान्यपि**: Text of A, एव for अपि. —**संवादीनि**. So A and B. (Com.=अन्यभिचारीणि.) Edd., अविसंवादीनि, Ed. 2 mentioning a reading विसंवादरहितानि. The अवि of Edd. here has perhaps sprung out of the अपि which the other authorities read after the preceding word. L. 8. **अयस्कान्तस्य च**. B, वा for च. Com. of A omits the word. L. 9. **भ्रमणे**. B भ्रामणे. Edd. omit the word. L. 10. Text of A omits कर्मसु. —**नानाविधद्रव्यसंयोगानाम्**. Edd., नानाविधसंयोगद्रव्याणाम्. L. 10. **मरणमदनादि**. The reading of B, उत्पादनापहरण is to be construed with मरणमदनादि so that the whole word means "to bring about or avert death, love, and the like." But there is great diversity in the readings. Text of A, मरणामरणमदनादि. Com., अमरणं (in the Text, वा stands before मरण so that the Com.'s reading is वामरणमरण for the वामरणामरण of the Text) अमृत्युं (*sic*) मरणं मृत्युः मदो (*sic*) दर्पः अहंकारः गर्वः मार्यं [मांयं] अपाटवं अकुशलं आदौ यस्य स मांयादिः तस्य उत्पादनं, &c. Edd., मरणमदमान्य. L. 12. **तत्र तत्र**. B omits one तत्र. —**आगमः**. Edd., आगमाः. L. 13. **पुराणरामायणभारतादिषु**. Edd., पुराणेषु रामायणमहाभारतादिषु. L. 14. **नहुषस्य**. A and B, नघुषस्य. Compare p. 53, l. 20. L. 16. **चाण्डालभावः**. B and Edd., चंडालभावः. L. 17. **महाभिषः**. Text of A writes महाधिषः. —**शान्तनुरुत्पन्नः तत्पत्नीत्वम्**. B, शंतनुः for शान्तनुः. Edd., शान्तनुपत्नीत्वम्, Ed. 2 mentioning our reading as a variant. L. 18. **उपगताया गङ्गायाः**. Text of A, उपागतायां च गंगायां. Com., उपगतायाः प्राप्तायाः गंगायाः. B, उपागतायाः स्वर्गंगायाः. Edd., उपगतायां गङ्गायां. —**अष्टानामपि वसूनां मनुष्येषूत्पत्तिः**. From B. So also Edd., omitting मनुष्येषु. Text of A, (शापदोषा) दुष्टानामुत्पत्तिः (*sic*). Com., दृष्टानां (as if Text were शापदोषादृष्टानां) दर्शितानामष्टौ वस्तूनां मनुष्येषु उत्पत्तिः जन्मप्रादुर्भावः. L. 20. **जामदग्नेः**. Com. of A, B and Edd., जमदग्नेः. —**उपगतः**. Text of A, उपागतः. —**श्रूयते**. Text of A, श्रूयंते. Compare the various readings in the passage at p. 62, l. 6, of which the present passage is an imitation. L. 22. **असंभाविनी**. Edd., असंभाविता. L. 23. **असंभावनीयम्** Edd., संभावनीयम्.

P. 338, L. 4. Text of A and B omit one **कथम्**. —**प्रतिलम्भः**. Edd., **प्रलम्भः**. —**प्रख्यात**. A, **प्रतिख्यात**. Com. = **प्रसिद्ध**. L. 5. **अमृतमेवैकं कारणम्**. From B, Com. of A, अमृतमेव पीयूष [ष] मेव यूकं [एकं] कारणं निदानं. Text of A, अमृतमनेककारणम् (*sic*). Edd., अमृतमेव कारणम्. L. 6. **सर्वमेतदित्थम्**. Edd., सत्यमित्थम्. Ed. 2 mentioning our reading as a variant. — **तादृशाकारकान्तेः**. So Com. of A, (तादृशाकारकांतेः युतेः) and B. Text of A, ईदृशस्याकारस्य कांतेः. Edd., ईदृशाकारकान्तेः. L. 7. Join **नचिरात्**. Edd., अचिरात्. L. 8. **निर्वर्तित**. Text of A and B, निवर्तित. Com. of A here has विर्वर्तित. L. 10. **लोकपालस्यैव**. B, लोकपालस्येव. — **दर्शनेनाजन्मकृतमेव संतापम्**. So B and Com. of A, (दर्शनेन अवलोकनेन निरीक्षि [क्ष] णेन आ जन्मानि [नः] कृतं जन्ममर्यादीकृत्य कृतं आजन्मकृतं एव संतापहेतुत्वात् संतापं पापं देवः परित्यक्ष्यति दूरीकरिष्यति निःपापो भविष्यतीत्यर्थः) Text of A and Edd., दर्शनेन जन्मकृतमेव. L. 11. **तयोरेवं**. Edd., तत्तयोरयं. L. 12. **मङ्गलान्यभिधार्यन्ताम्**. Ed. 1, मङ्गलान्यभिध्यायन्ताम्. Ed., 2, मङ्गलान्नभिध्यायन्ताम्. L. 13. **अभिवर्ध्यताम्**. B, अभिवर्द्धताम्. Edd., अभिवध्यताम्. L. 14. **अकुशलमपि यमनियमकष्टव्रतोपवासादिना तपःपरिक्लेशेन**. From B. A omits नियम. Edd., अकुशलमप्युपार्जितमतिकष्टतमेनोपवासादियमनियमेन तपःपरिक्लेशेन. The note in Com. of A is यमाः अहिंसाऽसत्यमस्तेयब्रह्माकिंचनता [अहिंसासत्यास्तेयब्रह्माकिंचनता] लक्षणाः अहिंसासत्यमस्तेय [यं] ब्रह्माकिंचनता यमा इति हैमः कष्टव्रतं चांद्रायणादि उपवासाः उपवस्त्राणि [उपवस्तानि] एतानि आदौ यस्य एवंभूतेन तपःक्लेशेन (*sic*) कष्टेन अकुशलमपि, &c. L. 15. **यद्यदेवं गते**. So Com. of A (where एवंगते is not explained) and B. Text of A, यदेवगतेः (*sic*). Edd., यद्यदवगतम्. L. 16. Edd., **कर्म**; and read the next sentence as follows:—कर्मणां खलु वैदिकानामवैदिकानां वासाध्यं नाम किंचिदपि नास्ति for our न खलु वैदिकानामवैदिकानां वा कर्मणामसाध्यं नाम किंचिदपि. With the sentiment compare तपसो हि सम्यक्कृतस्य नास्त्यसाध्यं नाम किंचित् p. 322, l. 8, and Tennyson's line:—

'More things are wrought by prayer
Than this world dreams of.'

L. 17. **उत्पत्तिरपि**. From Edd. Text of A and B, किंचिदपि चोत्पत्तिरपि. Com., which has already किंचिदपि **न असाध्यं** in its interpretation of the last clause, here **अपि** चेति युक्त्यंतरे,

कृच्छ्रलब्धयोः कष्टप्राप्तयोः उत्पत्तिरपि, &c. L. 22. अन्तरयति. Edd., अन्तरपतितम्. Compare the use of अन्तरयंति at p. 253, l. 8. L. 23. तदेवमप्रत्यक्षिते वत्सस्य वदने. From Edd. Text of A तदेव मत् प्रत्यक्षिते [तदेवमप्रत्यक्षिते] एव वत्सस्य वदने. Com., तत् अप्रत्यक्षिते परोक्षे च वत्सस्य वदने सति. B, तदेवमप्रत्यक्षमेव मद्वत्सस्य वदनं.

P. 339, L. 4. तत्पुरः. Edd., पत्युः पुरः. L. 7. दुःखापनोदार्थं स्फुटनमङ्गीकृतमासीत्. Edd., यदपि दुःखापनोपदार्थं स्फुटितमस्याशंसितं हृदयमासीत्. But the reference is to Vilâsavatî's resolve to die. L. 8. वरम्. So A and Edd. Com., अहं एतद्वरं जानामि. B, चिरं. L. 10. पुनराशा. Edd., दुराशा. —निबन्धनस्य. Text of A, अभिबन्धनस्य. L. 11. उत्सुकस्य. Edd., उन्मुखस्य. L. 12. वदन्तीम्. (Text of A, वदंतीं; Com., इति जल्पंतीम् standing alone.) B, रुदंतीम्. —आसाद्य. Edd., आगत्य. L. 13. आत्मसमः. Com. =आत्मतुल्यः. Edd., आप्ततमः. —षट्कर्मा. Edd., षट्कर्मवान्. —स्वस्तिपूर्वकम्. Edd., स्वस्तीत्युक्त्वा. L. 14. व्यज्ञापयत्. Edd., व्यज्ञपयत् —सर्वत एव. Edd., सर्वत्रैव. — अपरिस्फुटेन. Edd. add अमुना. —आकुलीकृत. Edd., आकुलीक्रियमाण. L. 18. ढौकितो वा पुनर्युवराजस्य क्व वर्तते. So A and B. Edd., ढौकते वा पुनर्युवराजस्य का वार्त्ता क्व वा वर्त्तते. L. 20. उत्प्लुताङ्गीम् Edd., उत्प्लुताक्षीम्. L. 21. न श्रुतं किंचिदपि वत्सयोः. Edd., न श्रुतं वत्सयोः कृते किंचिदपि. L. 23. संस्थापय. Edd., संस्तम्भय. —तथा यथा. B, तथापि. Edd., तयापि.

P. 340, L. 6. निवर्त्य. Text of A, निर्वर्त्य. L. 9. आहूयाहूय, Text of A and Edd. omit one आहूय. —अविच्छिन्नकैः. B adds च. Edd., अविच्छिन्नैश्च. L. 12. सार्धम्. Edd., सह. L. 13. मलिनकृशशरीरम्. Edd., मलिनीकृतशरीरम्. —Edd. omit निवेशितोत्तमाङ्गमुद्वाष्पदीनतरदृष्टि जीवितलज्जया रसातलमिव, so reading only अवनितलमिव प्रवेष्टुम्, &c. L. 18. बाष्पेण. A, चापेन. Com. =धनुषा. L. 20. उल्लसिततनयशोक. From B and Edd. A, उल्लसितनयनः. Com., उल्लसितं नयने लोचने यस्य सः शोकस्य, &c. Ed. 2 mentions a variant नवीन apparently for उल्लसित.

P. 341, L. 2. आलोक्य. B and Edd., विलोक्य. L. 3. तनयनिर्विशेषं राजपुत्रलोकम्. A omits राजपुत्रलोकम्. Com., तनयनिर्विशेषं यथा स्यात् तथा. —अविच्छिन्नाश्रुधारापि. So Com. of A, (अविच्छिन्ना अत्रुटिता अश्रुधारा यस्यामेवंविधापि.) B and Edd. Text of A,

अवच्छिन्नाश्रुधारापि. This touch is borrowed from the Purvabhâga, our p. 135, l. 23, where the same wrong reading occurs in Text of A. See note there. L. 7. **इत्यादिश्योद्दिश्य.** So Text of A. Com., इति आदिश्य इत्युक्त्वा उद्दिश्य नाममात्रग्रहणं कृत्वा. B, उद्दिश्योद्दिश्य omitting इति. Edd., इत्यादिश्य. L. 8. **व्यज्ञापयत्.** Edd., व्यज्ञपयत्. L. 11. **चिरात्पुनः.** B adds ज्ञायते. L. 14. **पुरःप्रकीर्ण.** Edd., पुनः प्रकीर्ण. Com. of A omits the word. See next note. L. 15. **संदोहा.** The reading of B. Text of A, संदोह (*sic*). Com., प्रकीर्णाः विक्षिप्ताः तारा उज्ज्वला या (मुक्ता) मुक्ताफलानि ताः अनुकरोतीत्येवंशीलः प्रकीर्णतारमुक्तानुकारी एवंविधो नयनबिंदु (:) लोचनबिंदुः संदेहा (*sic*) यस्याः सा. Edd., संदोहम्. L. 16. **कियद्यावत्.** 'How far:' a good example of the ordinary construction of यावत्. —**अनेकप्रकारं खलीकारदानैकपण्डितेन.** So A. Com., अनेकप्रकारं यथा स्यात्तथा खलीकारस्य खलनविधेः प्रदाने एकपंडितेन अत्यंतचतुरेण. B, अनेकप्रकारम [म्?] खलीकारदानैकपंडितेन. Edd., अनेकप्रकारखलीकारदानैकपंडितेन. L. 18. **गृहाभ्यन्तरम्.** Edd., गृहाभ्यन्तरम्. There is a similar confusion at p. 217, l. 19. L. 22. **सहजया.** So Com. of A, (सहजया स्वाभाविकया) and Edd. Text of A and B, सह तया. L. 23. **सुप्तमिव.** So A. B, पुस्तमयमिव. Edd., प्रस्तरमयमिव —**पुत्रवत्सला.** Edd., पुत्रवत्सलः.

P. 342, L. 3. Separate **जात दुर्लभक.** L. 6. **न चानाकर्णितपूर्वम्.** B, अनाक्रमितपूर्वम्. Edd., अनवकर्णितपूर्वम्. L. 12. **उदासीनहृदयाः.** So B and, perhaps, Com. of A, (वयं तु उदासीनं उदासं गतं हृदयं चिंता येषां ते तथोक्ताः). If the तु is part of the reading of the Com., it perhaps explains the reading of Edd. which is वयमनुदासीनहृदयाः. Text of A, औदासीनहृदयाः. L. 16. **भुजाभ्याम्.** B and Edd., दोर्भ्याम्. L. 17. **यद्यप्यावयोः** So Edd. A and B, यद्यथावयोः. Com., यदिति हेत्वर्थे यथा येन प्रकारेण. —**अपत्यतामुपगतः.** Text of A, उपगतोपत्यताम्. L. 18. **उन्मुच्यताम्.** A, मुच्यताम्. —**मनुष्यलोकोचितः शोचितव्यवृत्तान्तः.** So A. Com., मनुष्यलोकस्य उचितो योग्यः शोचितव्यवृत्तांतः शोचनार्हः शोचितव्यः तस्य वृत्तांतः उदंतः. B, मनुष्यस्नेहोचितशोचितव्यवृत्तांतांतस्य, construing with its reading of what follows. Edd., मनुष्यलोकोचितः परिशोचितव्यवृत्तान्तः. L. 19. **अस्मिञ्छोके कृते न किंचिदपि भवति.** Edd., किंचिदपि न भवति for न किंचिदपि भवति. B, न शोके कृते किंचिदपि

भवति. See last note. For the phrase न किंचिदपि भवति see note on p. 241, l. 6. L. 20. रटतः. Text of A, रटितेन.

P. 343, L. 2. तिष्ठताम्. B, तिष्ठ. Edd., तिष्ठिताम्. L. 3. वत्सस्य. Edd., अस्य. L. 5. माह्यमाणा. Edd., गृह्यमाणापि, with following अथापि. —न. A puts before अथापि. L. 6. एनाम्. Text of A, एतां. —उत्थाप्य. Text of A and B, उत्थाय. Compare a similar confusion at p. 93, l. 23. —उत्थाप्याङ्के कृत्वा. Edd., अङ्के कृत्वा उत्थाप्य. Text of A goes on from its उत्थाय to अंकेनादाय l. 9, omitting all the intervening words. Ll. 8-10. इत्यभिहिता राज्ञा विलासवती.....मूर्च्छानिमीलनाहितद्विगुणतरनयनशोभाम्. Edd. have an entirely different reading of these lines, as follows:—विलासवती तु तत् श्रुत्वा ससंभ्रमोन्मुक्तचन्द्रापीडचरणा तत् क्व सा मे जीवितप्रतिलम्भहेतुर्वत्सस्य वधूरपि धावमाना चोपसृत्य तदवस्थां तु तामुत्थाप्याङ्के कृत्वा मूर्च्छानिमीलनाहितद्विगुणतरनयनशोभाम्. B, अप्रतिपत्तिसंज्ञाम् for अप्रतिपन्नसंज्ञाम्, and निमीलित for निमीलन. Text of A also this last variant. L. 11. स्वकपोलं कपोलयोर्ललाटे ललाटं लोचनयोश्च लोचने. B, ललाटेन for ललाटे. Edd., स्वकपोलं कपोलयोर्ललाटे लोचनयोश्च. L. 13. हृदये. Edd., हृदयम्. —मातः. B and Edd., मे मातः. L. 14. अमृतमयीव. So A and B. Edd. omit इव. L. 16. तन्निर्विशेषवृत्तिना. Edd., निर्विशेषवृत्तिना. L. 17. लब्धसंज्ञापि. B and Edd. omit अपि. L. 19. B and Edd. omit च. —शनैः शनैस्तैरुत्थाप्यमाना. Text of A, शनैः शनैरुत्थाप्य. Com., शनैरुत्थाप्य अतिनिकटे अतिसमीपे विलासवत्याः इष्टतः पश्चाद्भागे समुपवेश्य सखीजनैरधार्यत. B, तैरुत्थाप्यमाना. Edd., शनैरुत्थाप्यमाना. सखीजनैः (Com. of A) or some such word appears to be wanted. L. 22. आलिङ्ग्य. So A. B and Edd., आलिङ्ग्य. L. 23. आहूय. A, आहूयाहूय.

P. 344, L. 1. तत्. So Com. and Edd. Text of and B, यत्. L. 2. अनुरोधात्. B and Edd., उपरोधात्. L. 3. परिहरणीयः. Edd., परिहारणीयः. —वयम्. Text of A adds तु. L. 4. अविनाशि. Edd. add शरीरम्. L. 14. वत्सस्य सुखम् प्रजापतिपालनफलं तु. Text of A, वत्सस्य सुखं प्रजापरिपालनफलं. Com., आत्मचेष्टा आत्मप्रयत्नः तेन कृतं वत्सस्य चंद्रापीडस्य सुखं अपापणीयं प्राप्तुमयोग्यं न अनुभूतं न अनुभवविषयीकृतं प्रजापरिपालनसुखफलं तु पुनः, &c. Edd., वत्सस्य सुखं प्रजापरिपालनफलं बलम्. B, वत्सस्य प्रजापरिपालनसुखं फलं तु. L. 14. अविरहितम्. Edd., अविहतम्. L. 15. अन्यथा. B, अन्यत्. —B and Edd.

omit तेष्वेव. L. 16. इच्छामि. Text of A, इच्छा. L. 18: यच्च. Edd., तच्च. L. 19. B and Edd. omit आयुः. L. 20. मांसपिण्डेन. Edd. add शरीरकेण. L. 21. तदस्य. Edd., तस्य. L. 22. सर्वसुखानि. Edd., उपयोगसुखानि. L. 23. वन्यानि. Edd., च वन्यानि तपोवनदुःखानि च. —तथा हि. Add तस्य with A. B, तत्र. Edd. omit the word.

P. 345, L. 3. अक्षसूत्रे. A, अक्षसूत्रेषु. L. 4. परत्र. So Text of A. Com., परत्र लोके. B and Edd., परलोके. L. 5. तनयस्नेहं तरुषु. B and Edd., तरुषु तनयस्नेहं. L. 6. तथा. So Edd. Text of A and B, यथा. Com. of A, याः.

P. 346, L. 1. B and Edd. omit इति. —Edd. omit भगवान्. L. 2. तान्. A, तापसान्. L. 4. तद्यः स. Com. of A omits स. Edd., तदयं स. L. 6. अभवत्. B, अभूत्. Edd., उत्पन्नः. —स एवैषः. B omits एष. Edd. omit एव. L. 7. सत्याधिष्ठानात्. Edd., सत्याभिध्यानात्. L. 9. A omits मे. L. 11. कौशलम्. Edd., उपदेशकौशलम्. —Edd. omit उपदेशाच्च. —च. Text of A and Edd. omit. L. 12. च. B and Edd. omit. —संपन्ना. So Text of A. Com., संवृत्ता संजाता. B and Edd., संवृत्ता —विज्ञानं च सर्ववस्तुविषयं स्मरणं च संवृत्तं. Text of A, विज्ञानं बहुवस्तुविषयं स्मरणं च संवृत्तं. Com. of A, सर्ववस्तुविषयं स्मरणं च संवृत्तं. B and Edd. omit संवृत्तं, supplying the predicate from संवृत्ता, as they read in the last clause. B also has यत्सर्ववस्तुविषयम् for सर्ववस्तुविषयम्. L. 14. मे वैशम्पायनस्य. B, वैशम्पायनस्येव. Com. of A omits मे. L. 14. कामपरवशता. B and Edd., कामपरता. Cf. p. 347, l. 13, and p. 348, l. 1. L. 15. Edd. omit इत्युपगतं सकलमेव, reading तत्क्षणं एव संवृत्तं (l. 13) where our text has तत्क्षणमेव, L. 20. कस्य कस्य कथं वा. B, कस्य कथं वा. Edd., कस्य कस्य कथं कथं वा.

P. 347, L. 2. मूढतायां च यथैव मे तेषां. Edd., मूढतायां च मे यथैवमेतेषां. L. 3. स्मृत्वा. Edd., स्मृत्वा स्मृत्वा. L. 4. न च तान्स्मृत्वापि तथा. So. B. Edd., न च तथान्यान्. A omits the words न च.....हृदयम्. They are given from Edd. and B, which latter has मात्रात् for मात्रकात्. L. 5. तत्तस्यापि जन्माख्यानेन प्रसादं करोतु भगवान्. Edd., दयां करोतु भगवांस्तस्यापि जन्माख्यानप्रसादप्रदानेन. L. 6. एकत्र. Edd., एव. L. 7. Write पीडाकरः. L. 8. एवं च. A omits च. L. 10. तरलहृदयताम्. Text of A, हृदयतरलताम्.

—पक्षावपि. Edd., पक्षावेव. L. 16. प्रक्षालयन्. B and Edd. add मे. L. 18. एतत्. B, यथा. Edd. omit the word. L. 20. तथा चैतत्. Text of A, तथा चेति. L. 22. यथासारम्. Edd. omit.

P. 348, L. 1. उपनतम्. So A and B. Com., उपनतं प्राप्तम्. Edd., उपगतम् as in p. 346, l. 15. In that passage उपनतम्, it may be noted here, stands alone in the Com. of A. L. 2. Edd. omit यत्. L. 6. प्रसादात्. The Text of A. omits the words that follow down to अन्यस्मिञ्जन्मनि, l. 8, reading प्रसादात् at foot of one page, and अन्यस्मिञ्जन्मनि at the top of another. They are printed from Com., which agrees with B and Edd., except that the latter omit यदि, that B has आयुःसंवर्धनीयं कर्म योग्यं for आयुःसंवर्धककर्मयोग्यम्, and that the Com. has भूता for संभूता. L. 8. अन्यस्मिन्. Edd., अस्मिन्. —केन. So Com. of A, and Edd. Text of A, तत्केनचित्. B, केनचित्. L. 11. तावदियं कथास्ताम्. Edd., आस्तां तावदियं कथा. B omits आस्ताम्. L. 12. अनुन्मृष्ट. Edd., उन्मृष्ट. —अपरान्तावलम्बि. B, अवरांतरावलंबि. Edd., अपराम्बरान्तावलम्बि. L. 13. यथायथोद्गम. B, यथाययोद्गमन. Edd., यथोद्गमन. L. 15. आलोकततिः. Edd., आलोकवर्तिः. B, आलोकांतरिताः, and omits the following इमाः. L. 16. अकांडकलुषम्. So Com. of A and B. Text, अंककलुषम्. Edd., एककाण्डपटकलुषं. L. 18. परिमलन. From B. A, परिमलेन. Edd., परिमल. L. 20. विहार. B and Edd., विहरण. L. 21. निष्कौतुकापि. Edd., निष्कामुकापि. L. 23. उत्कण्टकितकाया. A, उत्कण्टकिततया.

P. 349, L. 1. हाकट्टशब्दानुबन्धिनी. B and Edd. add परार्धनिव. L. 3. स्वशयनैकदेशे. Read स्वशयनीयैकदेशे. Edd., वेदीदेशे. L. 5. तिर्यग्जातिपतनेन. Edd., तिर्यग्जातिपतितेन देहेन. L. 7. अपरं. B omits. Edd., परं. —ततोपि. Edd., तत्रापि. L. 12. यत्र तत्र क्वापि यातनाशरीरम्. Edd., यत्र तत्रापरत्र क्वापि यातु शरीरम्, reading also the preceding पततु. L. 15. B and Edd. omit माम्. L. 18. कपिञ्जलः. From Com. of A. Text, कपिञ्जकः कपिञ्जलकः. B and Edd., कपिंजलकः.—A omits इति. L. 19. तत्क्षणेनोत्पन्न. B. and Edd., तत्क्षणोत्पन्न. —तत्समीपमेव प्रामुमभिवाञ्छन्. B, तत्समीपं विहाय सहसैव (*sic*) प्राप्तुमभिवाञ्छन्. Edd., समीपं विहायसैव प्रामुमभिवाञ्छन्. L. 23. वेगादयथास्थित. B, उद्वेगादव्यवस्थित.

P. 350, L. 1. संचरणचलितैकाञ्चलोत्तरीयं तरुत्वचा. B, संचरणविघटितचरणैकाञ्चलोत्तरीयं तरुत्वचा. Edd., °संचरणवेगचलितैकाञ्चलयोत्तरीयतरुत्वचा. L. 2. उच्छ्वसित. Edd., आयासित. L. 3. अपहृतम्. A, अपहतम्. Com. =पीडितम्. —उत्पन्न. Edd., उत्पतन. L. 4. मदवलोकनदुःखोद्गतम्. B, विलोकन for अवलोकन. Edd., मदवलोकनदुःखागतम्. L. 8. क्लिश्यन्तम्. Edd., क्लिश्यमानम्. —समलोष्टाश्मकाञ्चनतासुखितं. A omits अश्म. The St. Petersburg Dictionary quotes समलोष्टाश्मकाञ्चन from Ashṭâv. 18, 8. Compare with the word Shakespeare's illustration of the happy indifference of the dead :—

> 'To thee the reed is as the oak.'
>
> *Burial-Song in Cymbeline.*—Edd., सुखम् for सुखितम्. L. 9. Edd. omit महुःख. —कृतज्ञमकृतज्ञः. Text of A omits कृतज्ञः. B omits both words. —रूक्षचेताः. Text of A, रूक्षात्मा. L. 13. फूत्कृत्य. A and Ed. 1, फूत्कृत्य. L. 15. गाढालिङ्गनेन सुखम्. Edd., गाढालिङ्गनसुखम्. L. 21. Edd. omit तु. B, च. —B omits तम्. L. 22. पापात्मनः. Edd., मन्दात्मनः. —ममेदं युज्यते. Com. of A, यत् त्वया भवता प्रारब्धं रुदनमित्यर्थः. B, मेदं न युज्यते. L. 23. अमीभिः. Edd. add रागादिभिः.

P. 351, L. 1. अधुना. Edd., अमुना. L. 2. Text of A, Edd. and B omit तावत् —यथावृत्तं तस्य वार्त्ताम् is the reading of Com. Text of A, वृत्तां, and B, यथा वृत्ताम्, for यथावृत्तं. Edd. omit the word. —अपि. A, अयि. Compare the various reading at p. 315, l. 5. L. 3. दुःखितः. Text of A, न दुःखितः. L. 5. हारीतोपनीतेन. Text of A, त्वरितोपनीतेन. L. 9. कर्मणि. Text of A adds तु. L. 13. आयुष्करं कर्म. B, आयुःकामं कर्म. Com. of A, आयुष्करं दीर्घजीवितकारि कर्म. Cf. below l. 21. —निर्वर्तितम्. A and B, निर्वर्तितं. L. 15. ततः. Text of A, तदा. L. 22. परिसमाप्यते. A in Text, न परिसमाप्यते. —पादमूले. Edd., आश्रमे.

P. 352, L. 2. गात्राणि. Edd. add मे. L. 4. तुरगमतामापन्नेन. So Com. of A and B. Text of A, तुरंगमतापन्नेन. Edd., तुरंगतामापन्नेन L. 6. श्रवाः. Edd. write स्रवाः. L. 7. किसलय. A and B write किशलय. —एकासेव. Edd., एकसुखसेव°. L. 8. कुसुमोच्चयपातितबालवल्लीलता. So Text of A and B. Com. of A reads आपतित) explained by श्रस्त), and Edd., पतित, for पातित.

L. 9. मात्राक्षमेषु. Edd., मात्रक्षमेषु. —निपतिताः. Text of A, निपातिताः. L. 10. वभ्र. Text of A, वभ्र. Edd., बद्ध. L. 11. अतिष्ठम्. A, अन्वतिष्ठम् (Text, न् for म्). Com. =अस्थां. L. 12. उपरोहति. Com. of A, उपारोहति (*sic*) अधिरोहति. Ed. 1, उपारोहति. L. 15. अन्यदहमपि. Edd. omit अन्यत्. B reads अस्मि (construing with previous clause) तदहमपि. L. 18. A omits वा. L. 19. संनिधाय. Edd., संविधाय. L. 21. अदर्शनम्. Text of A, अदर्शनपथम्. Com., अदर्शनं अनवलोकनं. L. 22. अन्यम्. Edd., अन्यतमम्. L. 23. निर्वर्तित. A and B, निवर्तित.

P. 353, L. 1. अपराह्णसमये. B, सोपराह्णसमये. Edd., सायाह्नसमये. L. 2. अवहित. Edd., आहित. L. 4. तत्र (Read so) नाम चन्द्रापीडोत्पत्तिपरिज्ञानम्. The reading of B. Edd. add तावत् after नाम. A in Text, तत्र नाम चंद्रापीडोत्पत्तिज्ञानं. Com., नामेति कोमलामंत्रणे चंद्रापीडस्य उत्पत्तिर्जन्म तस्य ज्ञानमवबोधः चंद्रापीडोत्पत्तिपरिज्ञानं तु जातमेवास्तीत्यर्थः. L. 6. दुःखं. Edd., दुःखे. L. 9. अशुष्यत्. Edd., अशुष्यत. —चञ्चुपुटं. Text of A and B, चंचुपुटः. —नाडिन्धमेन. Com., नाडीं धमतीति नाडिंधमः एवंविधेन श्वासेन श्वसनेन. The St. Petersburg Dictionary quotes the word as occurring in Bhaṭṭikâvya 6, 94, as an adjective to मार्गः where the commentators explain it by उच्चनीचाधिरोहेण मुहुर्मुहुर्निश्वासैर्नाडीं धमति. —अकम्पत कण्ठः. From B. A, आकम्पितकंठः. Edd., अध्मायत. L. 11. परवानेव. Edd., पतत्रेवाहितगमनप्रयत्नः. —अर्ककरातिरस्कारिणो घनहरितपल्लवभरावनम्रस्यासन्नतरस्य सरस्तीरतरुनिकुञ्जस्य. B omits भर. Edd., दृष्टिहारिणा हरितघननिबिडपल्लवभरावनम्रासन्नतरस्य सरस्तीरजम्बूनिकुञ्जस्य, Ed. 2 mentioning a reading अर्ककारातिरस्कारिणः after तमस्विनीतिमिरसंघातस्यैव. L. 13. A omits अध्व. L. 15. बिस. Edd., निविड. —कषायम्. Edd., कषायमधुरम्. —पुनरुक्त. Edd., अपुनरुक्त. There is a similar confusion at p. 241, l. 22. The note in Com. is उत्पादिता पुनः उत्कया (in Text also उत्क is written for उक्त) उत्कंठया पानस्पृहा वाञ्छा येन तत् यद्वा अनुत्पादिता (*sic*) पुनः पानस्पृहा वाञ्छा येन तदित्यर्थः. Cf. p. 369, l. 2. L. 16. निपीय यथाप्राप्तैः. Text of A, निपीयमानप्राप्तैः. Com., पयो जलं निपीय पानं कृत्वा जलं पीत्वा (*sic*) यथाप्राप्तैः यथालब्धैः. —वीरतरु, Edd., तीरतरू. —अङ्कुरफलैश्च. B, °अङ्कुरपत्रैश्च. Edd., अङ्कुरैः.

फलैश्च. L. 18. विश्रमयितुम्. A and B, विश्रामयितुम्. L. 23. आशयम्. Edd., आश्रयम्.

P. 354, L. 1. भृकुटि. Edd., भ्रुकुटी. —आरक्तकेकरतर. B, आरक्तकेकरतल. Edd., रक्ततर°. L. 2. च चक्षुषा. Edd., चक्षुषा च. B omits च. L. 4. वपुषि वचसि च. A, वचसि वपुषि च. —अदृष्टाश्रुतानुरूपम्. Com., आरक्ता लोहिता केकरतरा अतिवक्रा कनीनिका यस्यैवंभूतेन, &c. B, अदृष्टश्रुतानुरूपम्. Edd., अदृष्टश्रुतानुभूतम्. L. 7. वा. Edd., च. —A omits त्वया. L. 9. अनुभावितेन. B. adds अपि.—अथ केवलमेव कौतुकात् ततः कृतं कौतुकम्. From B. Text of A, अथ केवलमेव कौतुकाकृतः कृतं कौतुकं. Com., अथ केवलमेव कौतुकादाश्चर्यादिति चेत् कृतं कौतुकं विहितं कुतूहलं. L. 10. वल्लभजन. Edd., वल्लभजनदर्शन. Compare चिरावलोकितसहसंवर्धितबन्धुजनोत्कण्ठया p. 241, l. 2, and the various readings there. L. 11. मे हृदयम्. Edd. omit मे. A, मद्धृदयम्. —प्राणिधर्मे वर्तते. B, प्राणिधर्मो प्रवर्तते. Edd., प्राणिधर्मेषु वर्तत एवेति. Compare मा भवान्सर्वं मानुषीधर्मं दिव्यासु संभावयतु. Vikramorvasî, Bomb. Ed. p. 139, l. 5. L. 12. एवमुक्तः स. Edd., स एवमुक्तः. —उक्तवान्. Edd., प्रत्यवादीत्. L. 13. कुतूहलेन. Edd., कुतूहलिना. L. 14. पक्कणाधिपतिः. Com. of A, पक्कणः शबरावासः तस्य अधिपतिः ईशः. All four write पक्कण. The form in the Amarakosha and Halâyudha is पक्कण. The St. Petersburg Dictionary quotes the verse—

मध्येविन्ध्याटवि पुरा पक्कणस्थजनाग्रणीः ।
पल्लीपतिरभूद्भग्नः पिङ्गाक्ष इति विश्रुतः ॥ from Kâśikh. 12, 16 (quoted in Aufrecht's Halâyudha). Also our form from the Mahâbh. 12, 5330:—चाण्डालस्य च पक्कणे. —मातङ्कप्रतिबद्धायां भूमौ. Com. of A, मातंगकैः अंत्यजैः प्रतिबद्धायां कृतगृहादिरचनायां भूमौ. B. and Edd., मातङ्ग for मातङ्क. L. 16. यथा. Edd. add किल. L. 17. तिष्ठति. Edd. add इति. L. 18. बहव एवापरे. Edd. बह्व एवापरेपि. B, अपरिमिता. L. 19. प्रापयामि. Edd., नयाम्यहम्. —बन्धे मोक्षे च. So. B. A and Edd., बन्धमोक्षे च, Com. omitting च. L. 21. शुष्काशनिना. A, मुक्काशनिना. What is meant is the thunderbolt from a clear sky with which the classical student is so familiar. Compare किं नु खलु निरभ्रे विद्युत्संपातः, Vikramorvasî, Bomb. Ed. p. 156, l. 1. —संविभान्तरात्मा. Text of A, संभिन्नान्तरा (*sic*). L. 23. सुरासुर-

शिरःशेखराभ्यर्चितचरणसरसिजायाः श्रियो जातेन. So Com. of A and Edd. Text, °सरसिजायाश्रियः श्रियो जातेन. B, सुरासुरशिखराभ्यर्चिते चरणसरसिजया श्रिया जनित्वा.

P. 355, L. 1. दिव्यलोकाश्रम°. So Com. and Edd. Text of A and B, दिव्यलोकाश्रय. L. 3. प्रवेष्टव्यम्. Edd., द्रष्टव्यम्. —जरन्मातङ्गाङ्गनाकरोपनीतैः. B, जनंगमानांकरोपनीतैः. Edd., जनङ्गमाङ्गनयोपनीतैः, Ed. 2 giving जरन् as a variant. L. 6. कर्मणाम्. B and Edd., कर्मणः. L. 7. मातः श्रीरित्याहि. Text of A, अशरणम् (agreeing with माम्) for अशरण.....पङ्कजे. B omits अतिगहनभीषणात्. L. 9. कुलतन्तुम्. A in Text, कुलपांशुल. In Com. both readings are mentioned. L. 11. Edd. omit अन्यानि च. L. 12. Edd. put the तम् after विलप्य. L. 12. अभ्यर्थनादीनम् Com., अभ्यर्थना प्रार्थना तया दीनं यथा स्यात्तथा. L. 14. भवति. Edd., भवेत्. —दृष्टेपि च, *i. e.*, सुखे. B, दृष्टेपि ते. Edd., दृष्टेपि च ते. Com., दृष्टेपि दूषणं नास्तीत्याशयेनाह दृष्टेपीति अदृष्टस्य अनवलोकितस्य मन्मुक्तिकृतो मन्मोचनकर्तुः अपरेण केनचित् दृष्टेपि वीक्षितेपि प्रत्यवायः प्रायश्चित्तं नास्त्येव धर्मः क्षरति कीर्त्तनादिति स्मृतेः तेन दृष्टादृष्टसुकृतसमाचरणेपि न दोष इति ध्वनितं. L. 16. पादयोरपतम्. Edd., पुनः पुनः पादयोरपतम्. L. 17. तवैव. B, तथैव. —साक्षिभूताः. Com., साक्षीभूताः. —आत्मशरीरस्थिताः. B, आत्मस्थिताः. Edd., आत्मशरीरे स्थिता L. 18. अन्यस्य. Edd. add कस्य. Com. of A, अहं तु पंचभिर्विलोक्यमानेपि अकृत्यं करोमीति भावः. L. 21. इदं मे फलम्. B omits मे. Edd., मे फलमिदम्. L. 22. तन्मोचन. Edd., आत्मनो मोचन L. 23. बीभत्सविन्यासैर्व्यावृत्तैश्चावर्तकानायपरिभ्रमणानिभृतैः. Com. of A, इतः पक्षणं (p. 356, l. 16) विशिनष्टि आवेष्टयमानमिति (so, p. 356, l. 4, reads) आवेष्टयमानं परिवेष्टनविषयीक्रियमाणं कैस्तदेवाह आविष्टैरिव भूतग्रस्तैरिव बीभत्सो रौद्रो विन्यासो रचना येषां तैर्व्यावृत्तैश्च आखेटकात् निवृत्तैः आवर्त्त एव आवर्त्तकः आवर्त्तः पयसां भ्रमः तत्र आनायस्य मत्स्यबंधनस्य परिभ्रमणं इतस्ततः परिक्षेपणं तेन आनिभृतैश्चंचलैः. B, बीभत्सुविन्यासैर्व्यावृत्तैश्च वर्त्तकानादाय परिभ्रमणनिवृत्तैश्च. Edd., बीभत्सुविन्यासैर्व्यावृत्तैश्च वर्त्तकानामुपरि भ्रमणनिभृतैश्च.

P. 356, L. 1. B has निग्रंथनं, and Ed., ग्रंथन, for the second संग्रन्थन. L. 2. प्रासप्रचण्ड. Edd., पाशप्रचण्डदण्ड. B, प्रसरद्दंडप्रचंड. —सेलग्राहिभिश्च. Edd., भल्लग्राहिभिश्च, and add लगुडिभिश्च लासकग्राहिभिश्च. L. 3. नानाविधग्राहक. B, सेलग्राहक. —वाचालनकुशलैः. B, वाचालनाकुशलैः. Edd., वाचालनाकुशलैः. —संचारण. B, संवरण.

L. 4. चण्डाल. Com., चाण्डाल. —मृगयाम्. B, मृगया. Edd., मृगयया. —आवेद्यमानम्. A, आवेष्टयमानम्. L. 5. वंशवनान्तरितम्. Text of A omits वंश. B, वंशीवनान्तरितम्. L. 6. वादम्. Edd., वादम्. L. 7. वसासृक्कर्दम. Edd., वसाकर्दम. L. 14. निस्त्रिंशतर. Edd., निःस्पर्शतर. —लोकहृदयेभ्योपि. B and Edd. omit अपि. —व्यवहारसमस्तपुरुषम्. Edd., व्यवहारं समस्तपुरुष°. L. 16. एकापणम्. Text of A, एककारणम्. L. 17. नरकवासिनः. Edd., नरकवासिनाम्. L. 21. तदा दुर्दर्शनाकारवेषायै. From B. Com. of A omits तदा. Text of A, तदनुद्धतरवेषायै. Edd., तदानुद्धततरवेषायै. —दूरतः स्थितः. B, दूरस्थितः. Edd., दूरत एवावस्थितः.

P. 357, L. 1. युगेन. B and Edd., युगलेन. L. 2. चण्डालबालक. B, बहुलबालक. L. 3. अर्धाश्यान. B, अर्धशयन. L. 5. द्वारा. Edd., द्वारपिधाना. —सा मामवदत्. B, समवदत्. Edd., समावेदयत्. —निर्वृतः. B, संनिवृत्तः. L. 6. संरुद्धः. Edd., पञ्जरे संरुद्धः. L. 7. महासंकटे. Edd., अहो संकटे. L. 9. जल्पति. Text of A, संजल्पति. L. 10. कास्याः. Edd., कस्याः. L. 12. तत्रापि. 'In that case (*i. e.*, if I remain obstinately silent) she may dismiss me to a still lower birth (*i.e.*, kill me).' Text of A repeats तत्रापि. B, तथापि. —प्रकुपिता. Edd., प्रकोपिता. —अतोप्यधिकाम्. Edd., अतोभ्यधिककष्टतरम्. L. 13. उपजातम्. Edd., उपनतम्. L. 14. वागपि विमिश्रिता. B omits अपि. Edd. read मिश्रिता for विमिश्रिता. —गृहीतमौनं निर्वेदात्. Com. seems to add माम्. B, गृहीतमौननिर्वेदात्. —Edd. put कदाचित् after गृहीतमौनम्. L. 16. दिव्यलोकभ्रंशः. So A and B. Edd., दिव्यलोकतो भ्रंशः, which agrees better with the corresponding phrases. —तिर्यग्जातौ. Edd., तिर्यग्योनौ, a phrase we have at p. 358, l. 7. L. 18. तस्किम्. Edd. add मम. L. 20. Text of A and B omits बलात्. Com., बलात् हठात् त्रुट्यमानोपि छिद्यमानोपि च. L. 21. उपनीतेपि च. Text of A and B omits अपि. Edd. omit च. L. 22. अन्येद्युश्च. Edd., अपरे युश्च. —दूयमाने हृदये च. Edd., दूयमानहृदयेव. L. 23. पक्वान्यपक्वानि च. B. omits पक्वानि. Edd., अपक्वानि पक्वानि च.

P. 358, L. 1. उपभोगम्. B and Edd., उपयोगम्. —आरोपित. Text of A and B write आरोपि. Edd., आरोधित. L. 2. अर्हितानाम्. Edd., अर्चितानाम्. —निर्विचार. Edd., निर्विकार. L. 4. परिहरासि. Edd., परिहासि. L. 7. सः, Edd., त्वम्. L. 8. न विवेके.

Edd., विवेकेन (विवेके न). L. 9. येषां च. Edd., अपि च येषामपि. L. 11. आहाराय. Edd. add च. Ed. 2 mentions a reading अपरिहाराय. —चाण्डालाशनशङ्का. B, चाण्डालाशनेन शंका. Edd., चाण्डालाशनाशङ्का. L. 14. पातयसि. Edd., आयासयसि. L. 15. Edd. omit वा. L. 21. स्थितमात्मानम्. Edd., स्थितिमापन्नमात्मानम्. L. 22. सापि चाण्डालदारिका यादृशी तादृशी देवेनापि दृष्टैव. This sentence corresponds to the अस्मिन्कनकपञ्जरे of the last. "And what manner of woman the Chândâla princess of whom I have spoken was your majesty has yourself seen." The reading is that of B. Text of A, चांडालदारिकां ईदृशीं (construe with preceding word) यादृशीं देवेनापि दृष्टैव. Com., चांडालदारिकां इ [ई] दृशीं यादृशीं (*sic*) देवेनापि भवतैव दृष्टा एव अवलोकिता एव निरीक्षिता एव (*sic*). Edd., चाण्डालदारिकामीदृशीम् (construe with preceding) सापि चाण्डालकन्यका यादृशी तादृशी देवेन दृष्टैव. L. 23. B and Edd. omit च.

P. 359, L. 4. कुतूहल. B and Edd., कौतुक.

P. 360, L. 2. नचिरात्. Edd., अचिरात्. L. 2. आदिदेश. Edd., अदिशत्. L. 3. धात्रा. Edd., स्वधात्रा —अभिभवन्ती. Edd. add इव. —प्रागल्भ्येन. Edd. add च. L. 7. तथापि. So A and B. Com. of A does not give अपि. Edd., तदपि. L. 9. अविनय. B, स्वाविनय. L. 10. यावदिदं कर्म न परिसमाप्यते. Text of A and B, समाप्यते for परिसमाप्यते. Com. of A, यावदिदं कर्म परिसमाप्यते. Compare the reading we have adopted at p. 351, l. 22. L. 12. प्रतिविधेयमस्येति. Com. and Edd. omit अस्य. L. 13. विनिर्मितम्. B, च निर्मितम्. Edd. omit, and read मया सर्वं कृतम् अधुना तु तत्कर्म समाप्तम्.—सर्वमधुना तत्कर्म. B and perhaps Com., (अधुना सर्व्वं तत् कर्म कृत्यं परिसमाप्तं परिपूर्णीकृतं) अधुना सर्वं तत्कर्म. L. 17. बहुले तनू. B, बहुलां तनुम्. L. 18. झटिति. B, झगिति. Edd., झणिति. —बधिरित. Edd., रोधित. L. 20. आकर्ण्य. Edd., आकर्णयतः, and follow immediately with तदैवाकृष्टकार्मुकः which they read for आकर्णकृष्टकार्मुकः, omitting the intervening words. L. 21. तुल्यकालक्षणमेव. Read with Text of A and B, तुल्यकालम्. Com. of A, सकालमेव (*sic*) युगपदेव एककालमेव. L. 22. आकर्णाकृष्ट. So Com. of A. Text and B, आकर्णकृष्ट. Compare reading of Edd., note on l. 20. L. 23. जीवितापहरणायेत्यादि. Com. of A, शापावसानत्वात् यत् जीवितस्य अपहरणं ग्रहणं तस्मै

प्रतिरोधक इव. —निरुद्धसर्वाशः. So B and Edd. Text of A, निरुद्धसर्वाशः. Com., निरुद्धाः आवृत्ताः सर्वे अंशा अवयवाः येन सः अथवा संरुद्धा आशा दश दिशा येन इत्यर्थः. —अन्तरा पदम्. Com., अंतरा मध्ये अर्थात् हृदयस्येति बोध्यं पदं निवासं चकार निर्ममे. B and Edd., अंतःपदम्. For the meaning of पदं compare तत्पदाक्रान्ति next page, l. 1.

P. 361, L. 2. अन्तःकरणम् Edd., करणम्. L. 4. तच्छरशल्य. B, तच्छल्य. Com. of A, तस्य बाणस्य शल्य तस्य भरः. —भरालसोत्कण्टिकिनी. B, भरालसेवोत्कंटकिनी. Edd., निकरकीलितेवोत्कण्टकिनी, a phrase which occurs below, l. 10. L. 5. आपाण्डुताम्. A, पांडुताम्. L. 6. वदनलावण्यं. Text of A, यौवनलावण्यं. L. 8. किसलयम्. A and B, किशलसम्. So also below l. 14.—तत्तापविरसमाननान्नि-ष्पीडितं. So Edd. A, तत्तापविरसमानमतिनिःपीडितम्. Com., तस्य कामस्य तापः तेन विरसमानं विरसतां भजमानं अतिनिःपीडितसरागं (*sic*) हृदयमिव तांबूलं अपतत् अस्रंसत्. B, तत्तापविरसमाननननिःपीडितम्. L. 9. दारुणो द्रव इव. So Edd. omit द्रवः with A and B. L. 12 कुसुमधन्वनायास्यमानस्य. So A and B. Edd., कुसुमधन्वनो यास्यमानस्य. —तदवयवरूपशोभाविनिर्जितानीत्यादि. Com., तस्य अवयवा हस्तपादादयः (cf. the next sentence) तेषां रूपं सौंदर्यं तस्य शोभा श्रीः तया विनिर्जितानि अभिभूतानि अत एव तापस्य ततेः अपहरणे दूरीकरणे क्षमाण्यपि समर्थान्यपि निर्जितत्वात् तस्य आकूंचित्करणि निःप्रयोजनानि अभवन् आसन् तदेव दर्शयति तथेति. L. 13. तस्य. B and Edd., अस्य. L. 14. पाणिपादेन. Text of A and B, पाणिना पादेन. —कुवलयदलस्रजो दृष्ट्या. See note on p. 244, l. 10. L. 15. घनसारधूलिः. Com. = कर्पूररजः. L. 17. मणिवेदिकाकुट्टि-मानि. Edd., मणिकुट्टिमवेदिका. L. 19. उत्प्रेक्षमाणस्य. A, उत्प्रे-क्ष्यमाणस्य. —अभिलषतः. Com. = अभिवांछत्. Edd., लिखतः. —तामेवालपतः. Text of A, तामेव लपतः. B and Edd., तामालपत. L. 20. तामेवालिङ्गतः. B and Edd. omit एव. L. 23. असंभाष-यतः. So B and Edd. Text of A, असंभाषतः. Com. repeats असं-भाषतः, but explains by अनालापयतः. Compare क्रीडापर्वतशबरी-मालापयन्तीम् p. 188, l. 19, and the various readings there. —कार्योपगतमप्यजानतः. So B. A, कार्योपगतमप्यजानतः. (Com., कार्यार्थं उपगतं प्राप्तमपि). Edd. omit the words. —गुरुजनम्. Edd., गुरून्.

P. 362, L. 2. विगलितस्नेहस्य. Edd., अस्नेहस्य. L. 3. केवलमस्य. Edd., एव.

for अस्य. —मुहुर्मुहुर्मूर्च्छोपगमच्छलेन जीवितोत्सर्गयोग्यामिव कुर्वतः. 'Ever and anon, by swooning, exercising himself as it were, (योग्यामिव कुर्वतः) in the work of giving up his life.' From B, with उपगम (A's reading) for उपगमन. Text of A, मुहुर्मूर्च्छोपगमच्छल [ले] न जीवितोत्सर्गयोग्यामिव. Com., केवलं अस्य राज्ञः मुहुः मुहुः वारं वारं मूर्च्छायाः मोहस्य उपगमच्छलेन आगमनमिषेण जीवितस्य उत्सर्गः त्यागः तस्याः योग्यतामिव (*sic*) कुर्वतः. Edd., मुहुर्मुहुर्मूर्च्छोपगमच्छलेन जीवितोत्सर्गयोग्यामिव तनुम्. L. 3. **विहस्तेनापि प्रतिपन्नविधोपकरणेन.** Com. of A, विहस्तेनापि व्याकुलेनापि प्रतिपन्नं अंगीकृतं विधेयं उपकरणं तंत्रं येन स तेन अत्रापिशब्दो विरोधालंकृतियोतनार्थः यो विहस्तो भवति स प्रतिपन्नोपकरणो न स्यादिति विरोधः तत्परिहारस्तु विहस्तः व्याकुलः इत्यर्थात् विहस्तव्याकुलौ व्यग्रे इति हैमः. L. 5. **पयसा.** Edd., सलिलेन.—**मुषित.** Text of A writes, as usually, मुखित. Com., मुषितो गृहीतः. B, दुःखित. L. 6. **वैशम्पायनाक्रोशनपरेण.** So Text of A. Com., आक्रोशनं तत्र परेण आसक्तेन, omitting वैशम्पायन. So B has merely क्रोशपरेण. Edd., वैशम्पायनाक्रोशपरेण. —Separate **आचरणात्.**—**विकीर्ण.** Edd., वितीर्ण. L. 8. Edd. omit **हिम.**—**स्फटिक.** A, स्फुटिक. B, स्फौटिकस्फुटिक. Edd., स्फाटिक. L. 9. **मृणालनालेन.** Edd., मृणालेन. L. 10. **कुसुमतल्प.** Edd., सकुसुमतल्प. L. 11. **धारागृहजलयन्त्रप्रवर्तनाहृतार्तिना.** So Com. of A:—धारागृहस्य जलयंत्राणां प्रवर्त्तनात् प्रक्षरणात् आ ईषत् हृता दूरीभूता आर्त्तिर्यस्य सः तेन. Text of A, आहत, B, आहित and Edd., अकृत, for आहृत. —**मणिकुट्टिमक्षालनामहस्तेन.** Com., मणिकुट्टिमस्य क्षालना धावनं तत्र अग्रहस्तो यस्य स तेन. Edd., आयस्तेन for अग्रहस्तेन, and Com. of A mentions this reading as a variant. L. 12. **सजलकिञ्जल्कजलजोपचारप्रकरसंभ्रान्तेन.** So A (Text of A writes जल for जलज; and Com. of A has सजलानि जलसहितानि किंजल्कजलजानि केसरोपयुक्तकमलानि तेषां उपचारः प्रकारः (*sic*) उपचरणं तेन संभ्रांतेन मूढेन) and B. Edd., सजलपङ्कजकिञ्जल्ककल्हारप्रकरप्रचारणसंभ्रान्तेन. —**शिशिर.** Edd., अन्धकारशिशिर. L. 13. **दक्षेण चोद्यान.** A in Text, दक्षेण यें [चो] यान. Com. of A omits च there and everywhere else in this sentence. Edd. have the last च (that before आतपरिक्लेन) only. L. 14. **संतापहारिणा.** Com. of A, तापापहारिणा. Edd., सन्तानकारिणा. —**मलयजरसचन्द्रार्द्रजलचन्द्राश्रय°.** B, मलयजरसचंद्राद्रजलार्द्रचंद्राश्रय. Edd., मलयजजलार्द्रचन्द्राश्रय. L. 15. **दाहक्षमः.** Text of A, दाहाक्षमो. (Comp. अद-

हनात्मकेन p. 248, l. 12.) Com., दाहे क्षमः समर्थः. Edd., दाहहेतुः. L. 16. For the words following कामानलः, Edd. have simply वैशम्पायनस्य च महाश्वेतोत्कण्ठया. L. 18. तत्संक्षुक्षणायेव. B, तत्क्षणमेव. L. 19. हरिणानिलम्. B adds च. —प्रालम्बान्. B and Edd., प्रलम्बान्. —कम्पयन्. B and Edd., स्तबकयन्. L. 20. वाञ्छित. Edd., विकसित. —आनमयन्. A, नमयन्. Edd., आनमयन्. L. 21. कुरबकैः (Edd., कुरवकैः). A, कुरुबकैः. —आपीतयन्. B, आपातयन्. —कक्कुभान्. B and Edd., कक्खुभः. L. 23. अपनयन्ननुनयव्यवस्थामास्थापयन्हठचुम्बन°. So A (Com., व्यवस्थापयन् for आस्थापयन्). B, उपनयन्हठचुम्बन omitting the intervening words. Edd., उपनयन्ननयव्यवस्थामुपस्थापयन्दृढचुम्बन.

P. 363, L. 1. मकरध्वजरक्तध्वजानिव किंशुकानि. B, मकरध्वजरक्तध्वजशुकानि. Edd., मकरध्वजरक्तांशुकानि. L. 2. सकलमेव.....जनयन्. So A and B, except that B adds कोलिमयमिव after प्रेममयमिव. The reading of Edd. is सकलमेव महारजतमयमिव रागमयमिव रतिमयमिवोत्सवमयमिव दानमयमिव प्रेममयमिव कलिमयमिवौत्सुक्यमयमिव जनयन्. For दानमयमिव Ed. 1 repeats by mistake रतिमयमिव. L. 5. मधुर. B, मधुकर. —आलाप. B, उल्लाप. L. 7. भ्रमत्. A in Text, भ्रमयन्. —कातरित. Edd., चकित. L. 9. येन च. Edd. and Com. of A omit च. L. 10. महे. Edd., महोत्सवे. L. 11. निर्वर्तित. Text of A and B, निर्वर्तित. Com. of A here writes निर्वर्तित. L. 12. तस्य पुरः. Com., तस्य कामदेवस्य पुरोऽग्रे. L. 14. कृत्वैककर्णं. Edd., कृत्वैव कर्णं. —अर्पित. Edd., आरोपित. —सल्किसलय. Text of A, यल्किशलय (*sic*). Com., संति शोभनानि किशलयानि यस्मिन् &c. B, प्रसरल्किशलय. Edd., सकिसलय. L. 16. दृशा. Edd., दृष्ट्या. L. 17. समुत्कण्टकिततनुः. A, समुत्कंटकिततनूः. L. 19. परवती. Edd. add इव. L. 22. B and Edd. omit तम्. —नयन. Edd., लोचन.

P. 364, L. 1. Text of A and B omit पुनः. —दिवसक्रमामीलितं कुमुदमिव. The reading of Edd. Text of A, दिवसनिमीलितं कुमुदमिव. Com. दिवसकं (*sic*) वासरसंबंधि आमीलितं संकुचितं. B, दिवसक्रमनिमीलितकुमुदमिव. L. 2. Separate आ बन्धनात्. Com. =आ वृंतात्. B, आ निबंधनात्. Edd., आबन्ध. L. 6. दीर्घां गाढतरं. Edd., लोचनाभ्यां पिबन्निव. —[illegible]तां बालकदलीम्. Text of A, वाताहतबालकदलीम्. L. 11. किं न स्मरसि तन्मे वचनमिदम्. See p. 317, l. 16. L. 15. Edd. omit द्वितीयवारं.....दुःखस्य.

B, द्वितीयं वारं for द्वितीयवारं. The Moon was fated, in consequence of Pundarîka's rash curse, to know the pangs of love twice at least ; but the object of his love had been in each case Kâdambarî (तदर्थमेव), for whom he had pined first as Chandrâpîda and afterwards as Śûdraka. See p. 390, l. 22, and following, L. 19. A omits ते. L. 21. चन्द्रलोकावस्थानलग्नममृतपरिमलम्. Com., चंद्रलोके यदवस्थानं तेन लग्नं आसक्तं अमृतपरिमलमेव पीयूषामोदमेव. L. 22. Edd. omit अधिकम्. —उद्वहन्. Text of A omits the words that follow down to अङ्कैः, p. 365, l. 1 inclusive.

P. 365, L. 2. पुण्डरीकः. Edd., समुत्सृष्टशुकशरीरः पुण्डरीकः. L. 4. दत्तकण्ठग्रहां. B, दत्तकण्ठग्रहं. Edd., दत्तकण्ठग्रहां. B's reading should perhaps have been preferred as most in keeping with Bâṇa's style. Cf. अभ्यर्थनादीनमवदम् p. 355, l. 12, गद्यदिकागृह्यमाणाक्षरमवादीत् p. 264, l. 14, and the numerous adverbs ending in अक्षर throughout the book. — महाश्वेताम्. Edd. add तेन. L. 7. जामातासि. Since Mahâśvetâ was sprung from the moon. L. 15. A omits the words from जराभङ्ग° to अभ्यधात्, p. 366, l. 1 inclusive. L. 20. दिष्ट्या मया नैकाकिनेत्यादि. Compare the king's words सर्वथा समानसुखदुःखतां दर्शयता विधिनापि भवतैव वयमनुवर्तिताः p. 73, l. 15.

P. 366, L. 2. स्वपुण्यैर्वा. So Com. and Edd. Text, स्वपुण्यैरेवा (*sic*). B, उत स्वपुण्यैर्वा. With the thought compare पुण्यैः कृतश्च यत एव ममात्मलाभः p. 239, verse 3, and see the note there. —तथापि.....त्वमेव नमस्कार्यः. B omits the intervening words. L. 5. Edd. omit तथा पित्रा ..... असंमान्ती. B, आमांतीं for असंमांतीं, which Com. translates by प्रवेशमलभमाना, adding एतेन प्रमोदातिरेकः सूचितः. L. 8. पुनः पुनः कृतनमस्कारः. Edd. omit. L. 10. B and Edd. omit विनय. Text A has सविनयविलक्ष्य. L. 12. अयं खलु पुण्डरीकः संवर्धित एव केवलं मया. See the story of Pundarîka's first birth at p. 144, l. 15. L. 14. एवमवगत्याविनय. B, [illegible]वगत्याविनय. —A omits अस्मिन्. L. 15. यच्चापगतशापोपीत्यादि. 'It was because I looked on him as your son that I did not take him to myself when the curse had passed away.' L. 16. अन्यच्चेत्यादि. Com., अन्यच्च चंद्रकांतः चंद्रापीडावस्थानलक्षणः तत्रभवं आयुः तस्मिन् आत्मा वै

जापते पुत्र इति श्रुतेः आत्मानं पुत्रं स्थापयित्वा यावत्कालं चंद्रापीडः स्थास्यति तावत् कालमयमिति भावः अत एव कृतार्थः कृतकृत्यः. L. 17. Put a stop after कृतार्थः. Edd. read आ चन्द्रसमकालीनायुषि. —अस्माद्दिव्यलोकात्. Edd., अस्मद्दिव्यलोकात्. L. 20. सर्वथा स्नेहस्यायमसंतोष इति. Com., सर्वथा स्नेहस्य अयं पुंडरीकः असंतोष अधृतिस्थानं, कदाचिदस्मिन् स्नेहो न निवर्तित इति भावः. L. 21. वृत्तान्तानुस्मरण. Edd., संस्मरण. L. 22. प्रभाता. So B and Edd. A, प्रयाता. Compare प्रभातायां यामिन्याम्, p. 258, l. 20. L. 23. महिरागौरीभ्याम्. A, अचिरा. Com., अचिरागौरीभ्यां महाश्वेताकादंबरीजननीभ्याम्.

P. 367, L. 10. Edd. omit वनमपि. L. 11. सर्वगृहाण्येव. Edd., सर्वगृहसुखान्येव. L. 12. तमेवादाय. So Com. of A and Edd. Text and B have. दाय. L. 13. राजर्षे. B and Edd., राजर्षिणा. L. 18. उपगमन. Ed. 1, उपयमन. L. 20. सर्वे खलु वयं. So Com. of A, B and Edd. Text of A, सर्वे वयं खलु. L. 23. A omits तच्छ्रुत्वा—प्रीत. Edd., अर्दित.

P. 368, L. 1. Edd. omit हि. —महुःखदुःखिनी. B omits महुःख. Edd. read महुःखदुःखिता. —कथं त्वमेकाकी मर्त्यलोकनिवासदुःखमनुभवसि. Compare त्वं पुनरेवमेकाकिनि विना वाहनं दूरं प्रस्थिते देवे क्षणमप्यवस्थातुं न शोभसे, p. 318, l. 5. L. 3. प्रथमतरम्. Edd. प्रथमम्. —दिवश्च. From B. Edd., इतश्च. A, दितश्च, a slip which is repeated in Com. (अग्रहीत् दितश्च for अग्रहीत् इतश्च.) L. 5. आवर्ज्य. B and Edd., आतर्ज्य. —आत्मलोकम. Edd., अमरलोकम्. L. 6. तया. Text of A. तथा. Com., तदा. —स्नेहलतया. Edd. put after महानुभावतया. B omits. L. 7. पतिव्रततया. So Edd. A, सपतिव्रततया. B, पातिव्रततया. —विस्मितहृदया. Text of A and B add च. L. 9. कालप्रभोः. A, कालं प्रभोः. L. 10. अनुरागपताकेवोल्लसदपरसंध्या. B's reading —अनुरागपताकेवोल्लास अपरसंध्या. —is to be preferred. Edd., अनुरागकवोष्णतया परसन्ध्या. See next note. L. 11. वासतेयी. B, वा रजनी [च रजनी]. Edd., तमोवासो वासवी. Com. अनुरागस्यानुरतेः पताकेव वैजयंतीव उल्लसंती या अपरसंध्या पश्चिमसंध्या सा एव वधूः स्त्री तस्याः वपा [illegible]ज्जा तस्या आवरणाय आछादनायेव वासतेयी रात्रिः वितस्तार प्रसस्तार. L. 14. अभिप्रार्थित. So Com. of A. Text, B and Edd., अप्रार्थित. L. 18. Edd. omit परित्यक्तसर्वस्वकार्ययोः. L. 20. अनुपमरमणीयतममहिम्नि. Edd., तर for

तम. B, अनुपमरमणीयतामहिम्नि. L. 22. निवहोदक. B, मोद. Edd, निवहौघ.

P. 369, L. 1. रम्यतरेषु तेषु तेषु. So Com. of A. Text of A omits one तेषु. Edd. omit तेषु तेषु but insert रम्यवनेषु तेषु तेषु before रम्यतरेषु. L. 2. अपुनरुक्तानि. Com. of A. अपुनरुक्तानि च कदाचिदसेवितानि प्रतिदिनं नवीनानीत्यर्थः. Compare the reading of the Com. of A at p. 241, l. 22. L. 4. सुखानि. B, सुखम्. Edd., सर्वसुखानि.

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

BOMBAY SANSKRIT SERIES.

Edited under the superintendence of

Prof. A. V. Káthavaṭe and Prof. S. R. Bhandarkar.

	Rs.	a.	p.
No. I.—Pañchatantra, Books IV. and V. Edited, with Notes, by Dr. G. Bühler	0	4	0
No. II.—Nâgojibhaṭṭa's Paribhâshenduśekhara. Edited and explained by Dr. F. Kielhorn. The Sanskrit Text and various Readings, Part I.	0	8	0
No. III.—Pañchatantra, Books II. and III. Edited, with Notes, by Dr. G. Bühler	0	4	0
No. IV.—Pañchatantra, Book I. Edited, with Notes, by Dr. F. Kielhorn	0	6	0
No. V.—The Raghuvaṁśa of Kâlidâsa, with the Commentary of Mallinâtha. Edited, with Notes, by S. P. Pandit, M.A., Part I., Cantos I.—VI.	1	8	0
No. VI.—Mâlavikâgnimitra: a Sanskrit Play by Kâlidâsa. Edited, with Notes, by Shanker P. Pandit, M.A. ...	2	2	0
No. VII.—Nâgojibhaṭṭa's Paribhâshenduśekhara. Edited and explained by Dr. F. Kielhorn, Part II. (Translation and Notes), Paribhâshas I.—XXXVII.	0	8	0
No. VIII.—The Raghuvaṁśa of Kâlidâsa, with the Commentary of Mallinâtha. Edited, with Notes, by S. P. Pandit, M.A. Part II., Cantos VII.—XIII. ...	0	12	0
No. IX.—Nâgojibhaṭṭa's Paribhâshenduśekhara. Edited and explained by Dr. F. Kielhorn. Part II. (Translation and Notes), Paribhâshâs XXXVIII.—LXIX...	0	8	0
No. X.—The Daśakumâracharita of Daṇḍin. Part I. Edited with Critical and Explanatory Notes, by Dr. G. Bühler	0	8	0
No. XI.—The Nitiśataka and Vairâgyaśataka of Bhartṛihari, with extracts from two Sanskrit Commentaries. Edited, with Notes, by Kâshinâth Trimbak Telang, M.A. (Copies not available.)			
No. XII.—Nâgojibhaṭṭa's Paribhâshenduśekhara. Edited and explained by Dr. F. Kielhorn. Part II. (Translation and Notes), Paribhâshâs LXX.—CXXII.	0	8	0
No. XIII.—The Raghuvaṁśa of Kâlidâsa, with the Commentary of Mallinâtha. Edited, with Notes, by S. P. Pandit, M.A. Part II., Cantos XIV.—XIX.	0	8	0
No. XIV.—Vikramâṅkadeva-Charita. Life of King Vikramâditya Tribhuvanamalla of Kalyâṇa composed by his Vidyâpati Bilhaṇa. Edited, with an Introduction, by Dr. G. Bühler. (Copies not available.)			

	Rs.	a.	p.
No. XV.—Mâlatî-Mâdhava : a Drama by Bhavabhûti. Edited, with Critical and Explanatory Notes, by Dr. R. G. Bhândârkar, M. A. (Second Edition in the Press.)			
No. XVI.—Vikramorvasî : a Drama by Kâlidâsa. Edited, with Notes, by Shankar P. Pandit, M.A. (Under revision.)			
No. XVII.—Hemachandra's Deśînâmamâlâ. Edited, with Critical Notes, a Glossary and a Historical Introduction, by Professor R. Pischel and Dr. G. Bühler. Part I. Text and Critical Notes by Professor Pischel...	1	0	
No. XVIII.—Vyâkaraṇa-Mahâbhâshya of Patañjali. Edited by Dr. F. Kielhorn, Vol. I. complete, Parts I., II. and III.	9	0	0
No. XIX.—Ditto ditto by ditto Vol. I. Part II. ...	1	0	0
No. XX.—Ditto ditto by ditto Vol. I. Part III. ...	1	0	0
No. XXI—Ditto ditto by ditto. Vol. II. Part I. ...	1	0	0
No. XXII.—Ditto ditto by ditto. Vol. II. Part II. ...	1	0	0
No. XXIII.—Vâsishṭhadharmaśastram. Edited, with Notes, by Dr. A. A. Führer	0	8	
No. XXIV.—Kâdambarî by Bâṇa and his son. Vol. I. Sanskrit Text, complete. Edited by Dr. P. Peterson. Do. Vol. II. Introduction and Notes, by do. Third Edition.			
No. XXV.—Kîrti-Kaumudî. Edited, with Notes, by Prof. A. V. Kâthavaṭe. (Copies not available.)			
No. XXVI.—Vyâkaraṇa-Mahâbhâshya of Patañjali. Edited by Dr. F. Kielhorn. Vol. II. Part III.	1	0	
No. XXVII.—Mudrârâkshasa, by Viśâkhadatta, with the Commentary of Dhuṇḍirâja. Edited, with Notes, by K. T. Telang. (Copies not available.)			
No. XXVIII.—Vyâkaraṇa-Mahâbhâshya of Patañjali. Edited by Dr. F. Kielhorn. Vol. III. Part I. ...	1	0	
No. XXIX.—Do. do. of do. by do. Vol. III. Part II.	1	0	
No. XXX.—Do. do. of do. by do. Vol. III. Part III.	1	0	
No. XXXI.—Subhâshitâvalî of Vallabhadeva. Edited by Dr P. Peterson and Pandit Durgâprasâda ...	2	8	
No. XXXII.—Tarka-Kaumudî of Laugâkshi Bhâskara. Edited by Professor M. N. Dvivedi. (Copies not available.)			
No. XXXIII.—Hitopadeśa of Nârâyaṇa, by Dr. P. Peterson	0	14	
No. XXXIV.—The Gaudavaho by Vâkpati. Edited by Shankar P. Pandit	3	0	0
No. XXXV.—Mahânârâyaṇa-Upanishad. Edited by Colonel G. A. Jacob	0	7	0
No. XXXVI.—University Selections of Hymns from the Rigveda. Edited by Dr. P. Peterson. (2nd Edition).	4	0	0

	Rs.	a.	p.
No. XXXVII.—Śârûgadharapaddhati Edited by Dr. P. Peterson. Vol. I.	3	0	0
No. XXXVIII.—Naishkarmyasiddhi. Edited by Col. G. A. Jacob	2	0	0
No. XXXIX.—A Concordance to the principal Upanishads and Bhagavadgîtâ, by the same author	8	0	0
No. XL.—Eleven Atharvana Upanishads, with Dîpikâs, by the same author	2	8	0
No. XLI.—Handbook to the Study of the Rigveda, by Dr. P. Peterson. Part I.	3	0	0
No. XLII.—The Daśakumâracharita of Dandin, Part II. (completing Dr. G. Bühler's Edition). Edited with Critical and Explanatory Notes, by Dr. P. Peterson.	0	8	0
No. XLIII.—Handbook to the Study of the Rigveda, by Dr. P. Peterson. Part II. comprising the Seventh Mandala with the Commentary of Sâyana...	5	0	0
No. XLIV.—Aphorisms of the Sacred Law of the Hindus, an Index of the Sûtras and the various readings of the Hiranyakeśi-Dharmasûtra, by Dr. G. Bühler. Part I.	2	12	0
No. XLV.—Râjataraṅginî. Edited by Pandit Durgâprasâda. Part I. containing the first 7 (seven) Taraṅgas... ...	3	0	0
No. XLVI.—Patañjali's Yogasûtras. Edited with the Scholium of Vyâsa and the Commentary of Vâchaspati, by Mahâmahopâdhyâya Râjârâma Shâstri Bodas.	3	4	0
No. XLVII.—Pârâśara Dharma Saṁhitâ with the Commentary of Sâyana Mâdhavâchârya ; Vol. I. Part I. Edited by Pandit Vâman Shâstri Islâmpurkar ...	4	4	0
No. XLVIII.—Ditto do. of do. by do. Vol. I. Part II.	4	0	0
No. XLIX.—Nyâyakośa, 2nd Edition. Edited by Mahâmahopâdhyâya Bhîmâchârya Zalkikar	12	0	0
No. L.—Apastamba Dharmasûtra, Part II. Edited by Dr. G. Bühler	2	4	0
No. LI.—Râjataraṅginî. Edited by Pandit Durgâprasâda, Vol. II. Taraṅga VIII.	2	8	0
No. LII.—Mrichchhakatika, Vol. I. with two Commentaries and various readings, by Mr. N. B. Godbole ...	3	8	0
No. LIII.—Navasâhasâṅkacharita, Part I. Edited by Pandit Vâman Shâstri Islâmpurkar	3	4	0
No. LIV.—Râjataraṅginî of Kalhana, Vol. III. Edited by Dr. P. Peterson	2	4	0
No. LV.—Tarkasaṅgraha of Annambhatta. Edited with the author's Dîpikâ and Govardhana's Nyâya-Bodhinî and Critical and Explanatory Notes, by the late Rao Bahadur Y. V. Athalye	3	4	0
No. LVI.—Bhatti Kâvya, Vol. I. Edited by Mr. Kamalâshankar P. Trivedi	9	0	0
No. LVII.—Do. Vol. II. Edited by do.	6	0	0
No. LVIII.—A second selection of Hymns from the Rigveda. Edited by Dr. P. Peterson	4	0	0

00044397

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 18 July, 2018